

۲۴ - کتاب قاطی قور یاس دابلیوس اسکندرانی په نامه چی له سر یا نی څخه
نی په عربی اړولی.

۲۵ - د تفسره د کتاب ترجمه.

۲۶ - د حمیات د علاج په باب کی کتاب.

۲۷ - مقاله : د زړه د دوا وو په باب کی.

۲۸ - مقاله : د جالینوس د جو ارش دادو یی په خو اصوصو کی.

۲۹ - د افضا ح په نامه مقاله.

۱ - نامه دا نشوران - ۵۲ مخ.

۲ - سلطنت غزنویان - ۳۵۱ مخ.

۳ - لغتنامه - ۳۰۷ مخ.

۴ - عیون الانبا نی طبقات الطبباء ۱ - ۳۲۳ مخ.

۵ - الفهرست - د مصر چاپ - ۳۷۰ مخ.

۶ - د آریانا مجله - ۲ کال - ۱۱ گڼه.

۷ - د نزهه الارواح ترجمه - ۳۲ مخ.

۸ - چها رساله عروضا - ۲۴۲ مخ.

۹ - د بیهقی تاریخ - ۶۶۵ مخ.

۱۴۹ - ابن دوست خراسانی :

ابو سعید عبدالرحمن د محمد زوی د محمد نمسی د عزیز کړوسی او دیزن حاکم
کوسی مشهور په ابن دوست د خراسان له نامتو پوهانو ادیبانو اولغویانو څخه
و په عربی ژبه کی ئی لوی لاس درلود او په پنځمه پیر کی ئی ژوند کاوه
«دوست» ئی د نیکه لقب و خو ده د صحاح د خاوند «جوهر» شاگردی
کړی وه په نحو او لغت کی ئی څو کتابونه لیکلی دی چی یوله هغو څخه

« رد علی الزجاجی فیما استدر که علی ابن السکیت فی اصلاح المنطق »
 دی په لغت کی « واحدی » دده شاگر دو او په عربی ژبه نی ښه شعر هم وایه
 په غور وکون و او په پارسائی او پرهیز گاری نی شهرت در لود په (۵۳۱ هـ)
 کال مړ دی .

- مأخذونه : ۱- فرهنگ نامه - د نفیسی — ۵۳۶ مخ .
 ۲- دائرة المعارف بستانی — ۱ ر ۴۸۲ مخ .
 ۳- لغت نامه — د دهخدا — ۳۰۹ مخ

۱۳۰- ۱- بن راهویه خراسانی :

ابو یعقوب اسحاق د ابی حسن ابراهیم زوی او د سجاد حنظلی نسبی مشهور
 په ابن راهویه له نویالیو حفاظو او محدثانو څخه و اصلا د خراسان و خویه
 مړ و کی او سید .

په (۱۶۱ هـ - یا ۱۶۲ هـ او یا ۱۶۳ هـ یا ۱۶۴ هـ) کال کښی زیږیدلی دی تر ابدائی
 زده کړی وروسته دا حدیثو د زده کړی او د علماو سره دلید نی د پار زیاتو
 اسلامی هیوادو ته لکه عراق حجاز شام او یمن ته تللی و او امام احمد بن حنبل
 امام بخاری امام مسلم ترمذی نسائی اونور و له ده څخه حدیث اوریدلی او
 اخیستی دي د امام شافعی سره نی مباحثی کړی دی چی په ځینو مسئلو کی نی
 ورسره اختلاف هم درلود سربیره پر هغه په زهد صدق فقه او حدیثو په حفظ
 کی ډیر مشهور و او د ارس په قول په شرق او غرب کی په صدق سره ممتاز و
 له مرو څخه نیشاپور ته ولاړ او دلته میشته سو ډیر تصانیف نی درلودل چی یو له
 هغو څخه « المسند » په نامه یثو کی و چی ډیر و کلمان په قول څلور خطی جلدونه
 نی په قاهره کی مته .

په قرائت کی دکسا ئی پیر وو اوله هغه څخه ئی روایت کا وه .
 ابن راهویه په «ابن راهویه» سره دخپل شهرت په باب دخراسان امیر عبدالله
 د طا هر زوی ته داسی بیان کړی دی چی دده پلار ابراهیم په لار کی زیږید لی
 دی ځکه نو دسرو خلکو ورتنه «راهویه» ویل په (۲۳۷ هـ - یا - ۲۳۸ هـ
 = ۸۵۲ م) کال په نیشاپور کی مړ دی .

ماخذونه : ۱ - دائرة المعارف بستانی - ۱ ر ۳۸۶ مخ .

۲ - الاعلام زر کلی - ۱ ر ۲۸۳ مخ

۳ - افغانستان بعد از اسلام - ۱ ر ۷۶۸ مخ .

۴ - لغتنامه دهخدا - ۱ ر ۳۱۱ مخ

۵ - تاریخ ادب العرب - ۹ ر ۱۵۷ مخ .

۱۴۱ - ابن رشید غز نوي :

محمد الدین ابن رشید دخراسان ددری ژبی شا عر دبیر اوبنه خوشنویس
 وچی د «شرف الکتاب» په لقب یا دیده په شیرمه هجری پیری کی اوسید
 او دخراسان داسفزار له عیانو څخه گنل کیده هغه وخت د علاءالملک وزیر
 سره لوړو مرتبو ته رسیدلی اشعار ئی لږ پاته دی، او په اشعارو کې ئی «عزیزی»
 یا «غزنوي» تخلص کاوه. داشعر دده دی :

زبان من زشکر تودهان پرشکر دارد

دوچشم من بروی توجهانى پر قمر دارد

توخو رشیدی بدان نسبت قبای نیلگون پوشی

توجوزائی بدان حجت که جو زاهم کمر دارد

شوم بر غا تفر عا شق اگر معلوم من گردد
 که ر یبا همچو با لای توسروی عا تفر دارد
 منم مو لای آنساعت که اندر جلوه با یاران
 برانگیزی کمینت را چنان مرغیکه پر دارد
 توسی تازی وعشاق زبیم چشم بد گو یان
 خدا وندا نگهدارش اگر جای خطر دارد
 چو رخسار ت افرو زد فلک گوید بنام ایزد
 زهی ر وئی بدین خوبی که این زیبا پسر دارد
 بناگوش چو سیمت را جهانی سنبه شد لیکن
 ازان لذت کنی یابد که باسیم توزر دارد
 من مسکین ز سودای توشبهای خور و خوابم
 گرم باور نمی داری خیالت هم خبر دارد
 از این پیشم دلی بودی کنون با خود نمی بینم
 مگر منزل بهر گاهی و زیر داد گردارد
 سپهدا ریکه در هیجاز هیبت بانک کوس
 عد در ا همچو مورو مارد ایم کو رو کردارد
 ز روی شست او تیری که بیرون جست بردشمن
 ز پشتش بگذرد پران اگر پنجه سپر دارد
 اگر محصول عالم را بدستش نسبتی باشد
 خرد گوید که با این خرج دخل مختصر دارد

خداوند اتو آن ذاتی که سهر و کنیت اندر دل
 اگر چه اند کی باشد فراوان نفع و ضرر دارد
 خلافت راستی خواهی بهر کشو و کهره یابد
 بلاد ساکنانش را بکل زیر و زبر دارد
 بروز بزم تو معدن ز عشق خد متت خواهد
 که بیرون افگند هزار که در حجر حجر دارد

ماخذونه :- ۱ - مجمع الفصحاء - ۸۲ - بخ .

۲ - فرهنگنامه - دنفیسی - ۵۴۴ »

۳ - لغتنامه - ۵۴۴ - ۱ - ۳۱۴ »

۱۳۲ - ابن ساعاتی خراسانی :

فخرالدین رضوان دسجمد زوی دعلی نمسی ، درستم خراسانی کپوسی او د هر سوز
 خراسانی کوسی مشهور په ابن ساعاتی له نویسیا لیو طیبیا نو شخه و ، چی په اد بیا تو ،
 منطق او حکمت کی ئی عم پور مهارت درلود ، او دعلی بن سجد ا بن ساعاتی
 شاعر و ورو .

دده پلار له خراسانه د مشق ته تللی ، او ابن ساعاتی هلته زیږیدلی دی . ده ته ئی
 ځکه ابن ساعاتی ویل چی دده پلار په ساعت جوړولو کی لوی لاس درلود ، او
 دی هم دپلار په څیر د ساعت جوړولو په صنعت کی لوی مهارت و ساعتونه چی
 د دمشق د لوی جامع پر دروازه ایښودلی سوی وو هغه ده د الملک العادل نورالدین
 سجد ز نگی (چی د ۵۶۹ هـ - ۱۱۷۴ م په شوال کی مړ دی) په غوښتنه جوړ کړ و .
 دی فلکی عالم هم و ، او په لومړی سر کی د ملک الفائزین د ملک العادل سجد
 د زوی اود ایوب نمسی وزیر سو ، چی دا ایوب د صلاح الدین ایوبی وراره و ، او
 بیا دهغه د ورور ملک المعظم د ملک العادل د زوی (چی په ۵۶۴ هـ = ۱۲۲۷ م)

کی سړ دی) مخصوص وز یرا وطیب و ټاکل سو، او په (۶۲۷ هـ = ۱۲۳۰ م) کال په دمشق کې سړ دی .

دده له مشهور و کتابو څخه یو هغه کتاب دی چې د ساعت جوړولو په باب ئی د (۶۰۰ هـ = ۱۲۰۳ م) کال په محرم کې لیکلی، او د دمشق د گوته gotha په کتابخانه کې یی خطی نسخه ساتلی پرته ده، خونوم ئی معلوم نه دی .

د موسیقی په علم هم پوهید او «عود» په ئی رغاوه، دده د نورو تصانیفونو سونه دا دی :

- ۱ - تکمیل کتاب القولنج للرئيس ابن سینا .
- ۲ - المختارات - په اشعارو کې .
- ۳ - الحواشی علی کتاب القانون لابن مسینا .
- ساخدونه : - ۱ دائرة المعارف الاسلامیه - ۱ ۱۸۷۷ مخ .
- ۲ - الاعلام - د زر کلی - ۵۳۳ مخ (په دی کتاب کې ئی د سړیني نیټه ۶۱۸ هـ لیکلی ده)
- ۳ - هدیة العارفین - ۱ ۶۹۱ مخ (په دی کتاب کې ئی د سړیني نیټه (۶۲۰ هـ) لیکلی سوی ده
- ۴ - عیون الانباء - ۲ ۱۸۳۲ مخ
- ۵ - فرهنگنامه - د نفیسی - ۱ ۶۴۱ مخ »

۱۳۴- ابن ساعا تی خراسانی :-

بهاو الدین ابو الحسن علی د فخرالدین رضوان ابن ساعا تی خراسانی ورور. د عربي ژبې ښه شاعرو، دی اصلا خراسانی و خو په (۵۵۳ هـ = ۱۱۵۸ م) کال په دمشق کې زیږیدلی، او په (۶۰۴ هـ = ۱۲۰۷ م) کال کې په قاهره کې سړ سوی او د المقطم د غونډې په سفح نومې هدیره کې ښخ دی.

د ه داشعار ویو دیوان په دوو ټوکو کې د رلود چي چاپ سوی هم دی، اویوبل دیوان ئې د «مقطعات النبیل» په نامه خطي پاته سوی دی.

ساخنونه: ۱- دائرة المعارف الاسلامیه ۱ ر ۱۸۸ مخ.

۲- الاعلام - دزرکلی ۵ ر ۱۵۰ مخ

۳- وفیات الاعیان ۱ ر ۳۶۲ مخ.

فرهنگنامه - د نفیسي ۱ ر ۳۶۵ مخ.

۱۳۴- ابن سلام هروي:

ابو عبید قاسم دسلام هروي زوی حدیث، ادب، فقه او قرائت له نومیالیو پوهانو څخه و، په (۱۵۳ هـ = ۷۷۰ م) کال په هرات کې زیږیدلی، اوهمهله ئې درس لوستی بیا بغداد ته تللی دی هلته (اتلس کاله په طرسوس کې قاضی و، اوپه (۲۱۳ هـ) کال مکې ته ولاړ، او په (۲۲۳ هـ = ۸۳۷ م) کال په مکه کې پر سو، خوابن قتیبه ئې وفات په (۲۲۳ هـ) کال کې کښې.

ابن سلام کسائی دقرائت له خپرونکو څخه دی، مگر په څوتورو کې ورسره موافق نه دی.

دي د عبدالله بن طاهر پوشنگي له درباريا نو څخه و، چي دهر کتاب دتالیف په مقابل کې ئې له هغه څخه لس زره در همه صله اخیستله، اودیومړۍ سړۍ دی چي حدیثو په علم کې ئې کتاب لیکلی و، اودهغه کتاب ډیر پخوانی خطي نسخه چي په (۳۱۱ هـ = ۹۲۳ م) کال لیکلی سوی ده دمسرداز هرپه کتابخانه کې سته، او نورې خطي نسخې ئې دلیدن، داستانبول په کوپر یلي، درامپوراوسند په کتاب خانو کې موجودی دی.

داین سلام نور آثار داین ندیم په قول یواویاتو که ته رسیدل، چي مشهوره یی دادی

۱ - کتاب الاجناس من کلام العرب: چي پخپله ده له پخواني کتاب څخه استخراج کړي دي او خطي نسخي ئي په لنډ برک قاهره او دهند په راسپورکي سته .

۲ - غريب المصنف : په څلويښت کاله يې په دوو ټوکو کي تاليف کړي دي ، او

زربابونه لري. داد عربي لومړني لوي معجم دي چي پر موضوعاتو سرتب سوي، او خطي نسخي ئي په ايا صوفيا، قاهره اسکوريا؛ او د استانبول د فاتح او د اسما د زاده په کتابخانوکي سته

۳ - کتاب الامثال : چي ابن خالويه چي (په ۳۷۰ هـ = ۹۸۰ م کال مړ دي) هغه رو ايت

کړي دي، د کوپريلي په (۲۱۹ لمبر)، او د پاریس په (۳۹۶ لمبر) او د رسول په

(۲۰۶ لمبر) او د برتانيا د موزيم په (۹۹۵ لمبر) او هم دهند په راسپورکي سته ، او بله

نسخه يې چي دده شاگرد علي بن عبدا لعز يز ئي رو ايت کړي دما نچسټر په (۷۷۳

لمبر) او د اسکوريال په (۱۷۵۷ لمبر) کي د سولف په خط او هم

په قاهره کي موجود ده چي مختصر ئي په (۱۳۰۲ هـ) کال د تحفة البهيه د

کتاب سره په استانبول کي چاپ او هم برتو هغه له گوننگن څخه په (۱۸۳۶ م)

کال خپره کړي ده ، او البکري د فصل المقال په نامه پر کتاب الامثال باندې

شرح لري چي خطي نسخه ئي د اسکوريال په (۵۲۶ لمبر) او د استانبول د

فاتح د کتابخاني په (۴۰۱۴) لمبر کي سته.

۴ - فضائل القرآن و آدابہ : چي خطي نسخه ئي د برلن په (۵۴۱ لمبر) او د

توبنگن په (۹۵ لمبر) کي سته او د اسلا ميکا په مجله (۲۳۶) کي د ايزن

او پرتسل له خوا خپره سوي ده .

۵ - کتاب الايضاح : خطي نسخه د مکتبه فاس قر و بين په (۱۱۸۳ لمبر)

کي .

۶ - خلق الانسان ولغوته : د طبقو (۲۵۵۵ لمبر) مخطوط .

۷- کتاب الاضداد والضد فی اللغة : داستا نبول دعا شرانندی (۸۷۳ لمبر)

خطی نسخه .

۸- کتاب النعم والبهائم والوحشی والسباع : په (۹۰۸ م) کال د بیروت د شرقی فا کو لتي په مجله کی دبویجس طبع ۹- کتاب فی الايمان ومعالیه و سننه واستکماله و درجا ته : د دمشق په ظاهریه مکتبه کی (۱۱۶ ر ۳۷ لمبر) .

۱۰- کتاب الخطب والمواعظ : په لپز یکک کی (۱۵۸ لمبر) .

۱۱- کتاب فعل وافعل : په قاهره کی (۲۸۱ ر ۳۵ لمبر) .

۱۲- کتاب الاسوال : د فقهی مذاهبو او د حدیثو د لا ثلو په اساس دزکات اوخراج دا حکما مو په باب کی چی په ۱۳۵۳ ه کال په قاهره کی د دمشق د خطی نسخې له مخی د محمد حامد له خوا چاپ سوی دی .

۱۳- رساله فیما اشته فی اللفظوا ختلاف فی المعنی دهند در اسپورد کتابخانې (۵۱۰ لمبر) .

۱۴- البلوی د الفبا په کتاب کی ۲۷ ر ۲ ځینی مضامین دابن سلام د «آداب الاسلام» له کتاب څخه را نقلوی .

۱۵- دلسان العرب ۳۷ ر ۲۶ په کتاب کی دابن سلام د «ما خلف فی العامه» له کتاب څخه ځینی مطالب را نقل سوی دی .

۱۶- په صبح الاغشی ۳ ر ۹۲ کی دده د «فضائل العرس» مطالب نقل سوی دی .

۱۷- په طبقات الشافعیة سبکی ۱ ر ۲۷ کی دده «معانی الشعراء» له کتاب څخه اقتباس سوی دی .

۱۸- د صوتی په المزهر ۲ ر ۲۷۶ کی دده د «مقاتل العزسان» له کتابه ځینی مطالب اخیست سوی دي

۱۹- په يوه مجموعه کې چې ابو عبید ته منسوب ده ځینې مطالب ټي د «ما و رد فی القرآن من لغات القبا ئل» په باب کې دده له ورک سوی کتاب «غریب القرآن» څخه اخیستی سوی، او په (۳۱۰ هـ) په قاهره کې طبع سوی دی. ددې اثاروله مخې څرگند پیری چې ابن سلام یوازی دقرآن قاری اوراوی نه و، بلکه په ټولو نقلی علومو یعنی د عربو په لغت، حدیث، تفسیر او فقه کې استادو، ځکه نود ده پروطندار امیر عبدالله بن طاهر پوشنگی باندی ډیرگران و، اودی ټي دخپل وخت لوی عالم باله.

دالا علام مؤلف زرکلی برسیره پر دغو آثارو داکتا بونه هم د ده له خطی نسخو څخه ګڼي:

۵۶- الطهور: په حدیثو کې.

۲۱- ادب القاضي.

۲۲- المذکر والمونث.

۲۳- المقصود والممدود: په قرائت کې.

۲۴- الا حداث.

۲۵- النسب.

ماخذونه: ۱- الا علام زرکلی- ۱۰۱۶ مخ

۲- بروکلیمان- ۱۵۵۲ مخ

۳- المعارف ابن قتیبه- ۵۴۹ مخ

۴- افغانستان بعد از اسلام- ۷۶۹ مخ

۵- فرهنگنامه نفیسی- ۵۶۱ مخ

کې کله منار جوړ کړې، خود اورنگزېب د حکومت دې شدیدو حربې عملیاتو
دې نومجا هدینو روحیات مات نه کړای سوه او ددوی د آزادۍ ساتلو جذبه یې
لاسی ټینګه کړه.

سلامت ژوند پخپل کتاب «سلوک الغزاة» کې د آخون چالاک داسې ستاینه کوي:

دا زموږ آخون همیش بهادر ددین دې

چی له مخه یې تیاره قنډۍ رنځی

بل ځای د آخون چالاک غزاګانې داسې ستایي.

مست شاګرد د آخون چو غازی خالاک دې

چی همیش پر کفر غور سبا بیکسا کسا

ده خو کتابونه هم تالیف کړي دي چی مشهوره یې دادي:

۱- فتاویٰ غریبه ، ۲- بحر الانساب (د پښتو تر ګانو او سیدانو او دطریقت

دشېخانو د انساب په باب کې) ۳- غزویه (ددوی د غزاګانو په باب کې) ۴- د آخون

بنجو مناقب دا څلور سره کتابونه په دري ژبه لیکلي شوي دي.

آخون چالاک په (۱۰۶۷ هـ) کال وفات شوی، او قبر یې د اباسین د پسر د سیمې

په کابل ګرام «نوسی کلی کې دی.

آخون دروېزه هم دده یادونه کړې ده وائی چی دشاهجهان مغولي له لاسه وژل

شوی دی

ماخذونه:

۱- پښتونستان - دینوا تالیف - ۳۸۸ مخ.

۲- تاریخ افغانستان در عصر گورګانی هند - ۱۷۱، ۱۲۳، ۲۹۸ مخونه.

۳- روحانی تپون - ۵۰۴ مخ.

۴- پښتانه شعرا - ۷۷۱-۷۷۲ او ۸۰ مخ.

۱۳۵- ابن سہاک مالک ہروی :

ابو ذر عبد داہم زوی، د محمد نمسی، عبد اللہ کپوسی، او د غفیر الساری کوسی د
د قرآن او احادیثو حافظو، پہ (۴۳۱ھ) کال سر دی.

۱- تفسیر القرآن .

۲- المستدرک علی صحیح البخاری و مسلم.

۳- مناسک الحج.

۴- دلائل النبوة

۵- فضائل القرآن

۶- فضائل مالک

۷- کتاب الجامع

۸- کتاب الدعاء

۹- کتاب السنة الصفات

۱۰- کتاب شهادة الزور

۱۱- کتاب العیدین. ماخذ: - هدیة العارفین - ۱۳۷۱ ھ مخ.

۱۳۶- ابن سوری غوری :

د «سیم» در دیف د «محمد سوری» نامه ته دی رجوع وسی.

۱۳۷- ابن سیف سجستانی :

ابی بکر احمد د عید اللہ زوی او د سیف سجستا نی نمسی د نحو و لغت له پوهانو څخه و

ماخذ: - د ده خدالغتنامه - ۱۳۲۱ ھ مخ.

۱۳۸- ابن سیمجور خراسانی :

ابراہیم د سیمجور دواتی - یا - دوانی زوی د خراسان له اسیرانو څخه و، دده پلار

سیمجور هم دا محمد بن اسماعیل سامانی پدوختو کی امیرو، چی اولاد ئی د «آل

سیمجور» په نامه یاد یده ، او د سامانی دولت په زمانه کې د خراسان امیران وو (د سیمجور یادو ته به د سین په ردیف کې راسی) خود سیمجور زوی ابراهیم د سیمجور په کورنۍ کې لوړی سړی دی چې تر پلار وروسته د خراسان د عسکر و قیادت ورسپارلی سوی و، او د نصر بن احمد سامانی په وخت کې د خراسان نومبالی امیر و. په (۳۲۳ هـ) کې ټی محمد بن الیاس بن الیسع د کرمان په کلا کې محاصره کې شو چې معزالدوله بن بوید کرمان ته ورغی او محمد بن الیاس ټی وژغوره، خو په همدې کال د ابی علی المحتاجی په عوض د نیشاپور والی وټاکل سو او تر څو لږ وکال وروسته له دنیا ولاړ او دده زوی ابوالحسن محمد د سامانی لشکر و قائد وټاکل سو.

ماخذ :-

دائرة المعارف بستانی - ۵۳۳۱ مخ

۱۳۹- ابن سیمجور خراسانی :-

ابوالحسن محمد د ابراهیم زوی او د سیمجور نمسی د پلار تر مړینې وروسته د سامانیانو د لشکر و قاید و، او په (۳۷۱ هـ) کې عزل سو، او دده پر محای حسام الدوله ابوالعباس تاش راغی. دا لځکه چې د امیر نوح بن نصر بن نوح بن نصر وزیر ابوالحسن عبتی ټی مخالف و، او ده هم د سلطان بشپړ اطاعت نه کاوه په (۳۷۳ هـ) کې چې عبداللّه بن عزیز د امیر نوح له خوا د عبتی پر محای وزیر سو، نو هغه وزیر د عبتی سره د مخالفت په اثر ابوالعباس تاش معزول کړ، او د خراسان د لشکر قیادت ټی بیرته ابوالحسن ته وسپاره ابوالعباس، فخرالدوله بن ابوبید ته ولیکل او مرسته ټی لځنی وغوښته هغه عسکر او ډیر مال ورته را واستاوه، ډیر جنگونه ټی سره وکړه، خو په پای کې ابوالعباس ماته وکړه، او ډیر ملگری ټی بندیان و نیول سوه، او بن سیمجور د خراسان ډیر والی قاید سو.

دی د (۳۷۷ هـ او ۳۸۳ هـ) کلوتر منځ سره او تر ده وروسته ئی زوی ابوعلی والی سو.

ماخذ:-

دائرة المعارف بستانی - ۵۳۴ مخ

۱۴۰- ابن سیمجور خراسانی:-

ابوعلی دابوالحسن زوی، دابراهیم نمسی او دسیمجور کپوسی دخپل پلار ترسپینی وروسته دخراسان والی سو، او په هرات کې ئې مرکز و، خو امیرنوح بن منصور سامانی فایق دخراسان والی وټاکه لکه نو بن سیمجور عسکر ټول کړه او دهرات او پوښنگ ترمنځ ئې دفایق سره جنگ وښلاوه، فایق ماته وکړه مرور وده وټپتید، ابن سیمجور مرو ونيوله او دنيشاپور، هرات او قهستان سره ئې یوځای اداره کوله او ځان ته ئې «عمادالدوله» لقب وټاکه.

امیر نوح غزنی ته ولیکل او له سبکتگین څخه ئې مرسته وغوښتله، ابن سیمجور چی خبر سو، له فائق سره ئې روغه وکړه او له فخرالدوله ابن ابودخخه ئې کومک وغوښت، فخرالدوله په (۳۸۳ هـ) کال ئې کومک ورواستاوه خودسبکتگین اونوح قواوه، ابوعلی ابن سیمجور ته دهرات په شاوخوا کی ماته ورکړه، او نیشاپور دسبکتگین په لاس ورغی.

په (۳۸۵ هـ) کی پیا ابن سیمجور دغزنویانو په مقابل کې پورته سو او د نیشاپور ښار ئې دسبکتگین له زوی محمود څخه ونيو، خو کوم وخت چی دسبکتگین له خواتازه کومک راوړسید نویا ابن سیمجور ابن سیمجور افایق دایوردخواته ماته وکړه او آمل ته وتښتیدل خوا ابن سیمجور له امیرنوح څخه عفو و غوښتله، او امیر هم په دی شرط عفو کی چی یوله فایق څخه بیل شی او بل داچی جر جان ته ولاړسی، ابن سیمجور ومنله مگر هغه وخت چی خوارزم ته نژدی سو ابو عبدالله خوارزم شاه ئې لومړی ښه هر کلی وکی، خو دشپې ئې دی او ملگری بندیان کړل.

دا خبر چه ماسون بن محمود دجر جان وای ته ورسید پرخوا رز شا
ئی حمله وکړه خوارزم یی ونیو. او ابن سیمجور یی خلاص او خوارز شاه ئی وواژه.
او ابن سیمجور وروسته تر هغه چی یو وار هم په بخارا کی اود سبکتگین په شفا عت خلاص
سوه په پای کی فخرالدو له ورغی اود هغه سره و او سید سخا ابن اثیر لیکي چی په (۳۸۷ هـ)
کال په هند کی وفات سو.

ماخذ :- دائرة المعارف بستانی - ۱۳۳۵ هـ مخ .

۱۴۱- ابن سینا ی بلخی :

ابوعلی حسین ،عبدالله زوی .دحسین نحسی اود علی ابن سینا کړ و سی ملقب په
حجة الحق شرف الملک ،دامام الحکما ،اومشهور په «شیخ الرئيس» دجهان له سترو
حکماؤ او پوهانو ،دشرف له خور الویوفیل سوفانو ،اود اسلام له نویالیو عالما نواو
طیبیانو څخه و، چی دده نوم تراوسه په شرق او غرب کی عالمگیر شهرت ،اود ناسه دانشوران
په تعبیر په اسلامی دوره کی لومړی حکیم دی چی دافتخاوا فادت علم بسا ط ئی
شورولی ،اود علمو طالبان ئی له حکیمه مو ایدو او طبیه الوافو څخه منعم کړي دی .
دده پلار عبدالله بلخ له مخور وغانو او مشرانو څخه و، چی هلته یی دیوانی منصب
ئی درلود . اود بلخ په سکندریه کی اوسید ،اود منصور بن عبدالملک سامانی دد ولت
په وختو کی بخارا ته چی دسامانیانو دپاچهی پایتخت وولاړ څنگه چی دیر په کابوه
سړی ونود پاچا دوزیرانو په نزد مقرب اود اعتبار خاوند سومهم کاروند ئی سرته ورسول
اود خلکو ورته مخه سوه څه وخت په بخارا کی اوسید او ییاد نوح بن منصور له خوا د«خرشین»
یا «خرمشین» دسمی حاکم ویا کړل سو، او هلته ئی د«آفشنه» په کاپی کی «ستاره» نوی
بخه په نکاح کړه، اوله همدی سیرمنی څخه ئی د(۳۶۳ هـ - ۹۷۳ م - یا ۳۷۰ هـ - ۹۸۰ م او یا
(۳۷۳ هـ - ۸۸۳ م) کال دصفری دمیاشتی په دریمه زوی وزیر یی چی نوم یی ورباندي

«حسین» کڻي پڻ ٿيو، ڇي دلته به ٿي ٿر ڏي وروسته د «شيخ الرئيس» په لقب ياد ڪيو. هغه وخت ڇي د شيخ الرئيس عمر پنځو کالو ته ورسيد، نود پلار ماسوريت يي هم په «خرمئين» کي خلاص او بخارا ته ستون سو. او دخپل زوي روزني ته يي ملاوت پر له او شيخ الرئيس يي د علمو تحصيل ته وگماره، او ترڅو ڇه لس کلن کيد، دخپل فطري استعداد، او ذکا په اثر يي د دين اصول د ادب د علم اصول، نحو، صرف، لغت، معاني بيان او نور بشپړ ڪړه او بيابايي له محمود مساح څخه ڇي درياضي فنونو نو سوالي عالم و، او خپله گذاره يي د بقالي له کسبه کوله، د حساب علم او د جبر او مقابلي صنعت يي زده کي او د استاد سرتبي ته ورسيد، بيابايي له اسماعيل زاهد څخه ڇي دهغه وخت له سترو فقها وڅخه و، فقه و لوستله او هم يي له هغه څخه د پوښتنې لاره او د مجيب د جواب او اعتراض وجوه ڇي دهغه وخت دفقها وپه منځ کي عادت و، ډير ښه زده کړه.

څنگه ڇي دهغه وخت ابو عبد الله ناټلي دايساغو ڇي په فن او د منطق په صنعت کي خور الوي لاس او ډير مهارت درلود، نود شيخ الرئيس پلار هغه خپل کور ته وپاله او تر ډير اکرام او عزت وروسته يي ورځيني هيله وکړه ڇي دده زوي ته ښو و ډڼه وکړي. استاد ناټلي هم هغه بلنه و منله او شيخ الرئيس ته يي د ايساغو ڇي کتاب شروع کي، او څه وخت چه ټي دجنس په حد خو له پورې کړه او وې ويل: «الجنس هو المقول على الكثرة المختلفة الحقائق في جواب ما هو»

استاد پټه خوله سو، او شرح ټي ونه کړه نو شيخ الرئيس به رد او اعتراض پيل وکي، او داسي ايرادونه ټي وارد کړه ڇي استاد ته د دفع او رفع مجال پاته نه سو، او پخپله شيخ الرئيس په داسي کافي تحقيق او بيان هغه شبهات ليري کړه ڇي استاد ورته هېښ پاته سو، او ډير تحسين او آفرين ټي ورته ووايه او هم ټي د شيخ الرئيس پلار ته توصيه وکړه ڇي د زوي روزني ته لا زياته پاملرنه ولري. تر منطق وروسته ټي

د اقلیدوس په کتاب پیل وکړ او چې څه لوستی شکلونه یې زده کړه نور پاته یې خپل غریزي قوت او ذاتي قدرت حل او دهغه کتاب غواض یې خپل استاد ته بیان کړه چې د استاد حیرت یې لا زیات کړی.

بیاني مجسطی (۱) شروع کړه ، او چې له مقدسی څخه یې فارغ سو نو د هندسی په اشکالو یې گوته پورې کړی او څنگه چې ابو عبدالله نا تلی دهغه له تدریسه عاجز و نو ده ته یې وویل چې : « دا کتاب ته پخپله وگوره که کومه لاینجله مسئله په نظر در غله زما څخه پوښتنه وکړه چې در حل یې کم .

شیخ الرئیس همغهسې وکړه او په لږ وخت کې د هندسی د علم هغه مقام ته ورسید چې هېڅ یو د فن استاد رسیدلی نه وه د مجسطی مشکلی مسئلې یې حل کړې او یې لیکلې همدا وخت و چې دده استاد ابو عبدالله نا تلی گر گانج (۲) ته و لاړ او د یو یوازی پا ته سو هغه وخت یې نوی استاد د علومو د تحصیل په لاره کې شپه او ورځ پرځان یوه کړه او د حکمیه فنو نو هر راز کتاب چې لاس ته ورغی هغه یې خپلې کتابخانې ته راوړ او یې گوته وکړه چې د حکمت له طبیعیه او الهیه علومو څخه فارغ سو نو د طب علم ته یې مخه کړه اوله ابو منصور حسن د نوح القمری زوی څخه یې د طب زده کړه شروع کړه او په لږ وخت کې دهغه علم هم استاد سواو په دی فن کې یې علماً او عملالوی لاس وپوړند چې دده د وخت استادانو یې شاگرد یې ته غاړه کښیښودلې کتابونه یې پکښې ولیکل او هم یې د نار وغانو په

(۱) - مجسطی دهغه کتاب نوم دی چې دیونان نامتو حکیم بطلیموس په هغه کې دهیئت د علم قواعد د دلیل او برهان له مخې تالیف کړی او حسین بن اسحاق په عربی ترجمه کړی دی.

(۲) گر گانج د خوارزم یولوی ښار و چې دهغه هیواد د پاچاهانو تاتوی و

علاج گوشتی پوری کړی هره ورځ یه د ډیر وسختو ناروغیو ناروغانو ورتلل او دده په علاج به رغیدل خود طبیعه بشا غلوسره سره د فقه په علم او د فقهوا په مناظرو هم بوخت و

دده عمر لا شلو کالو ته رسېدلی نه و چې یو کال ئی نور هم دستخطو او نورو فلسفی علوسو مطالعه بیا وکړه تر هغه وروسته ئی د مابعد الطبیعه مطالعه شروع کړه چې «ما قبل الطبیعه» او «علم علی» او «علم کلی» او «فلسفه الاولی» ئی هم پاله خو څنگه چې هغه علم د داسی چارو په باب کی و چې په څار جی او ذهني وجو د کی مادي ته اړ نه دی لکه د بار یتعالی ذات او مجردات نو ځکه شیخ الرئیس د هغی تیزی ذکا او زیاتۍ پوهی باوجود بیا هم ونسو کولای چې په مطالبو ئی ښه پوهی شو د یو څه مودی دپاره ځنۍ ما یوسه سواو په فکري پریشانی کی ئی شپې او ورځې تیرولی.

وايي چې یو ورځ د بخارا په بازار کی گر مجید ه یو کتاب خرڅونکی یو کتاب د خرڅولو دپاره وروړاندی کی شیخ الرئیس چې ئی پانی سره وړولی پوه شو چې د مابعد الطبیعه په باب کی د یو بیرته ئی کتاب خرڅونکی ته ورکی - خو کتاب خرڅونکی ورته وویل: «ځاوند ئی ډیر مفلس او د کتاب قیمت خورا لږ دی، که ئی په درې درهمه هم واخلي ځاوند به ئی خورا خوشحاله سی، او زه به هم ممنون سم». نو شیخ الرئیس یو ازی د کتاب خرڅوونکی په خاطر هغه کتاب او اخیست او چې کورته ئی پوری گوری چې هغه کتاب د معلم ټا نی ا بو نصر فارابی له مؤلفا تو څخه دی چې د مابعد الطبیعه اغراض پکښی بیان سوی دی. په ډیری نا امیدۍ ئی په مطالعه بوخت شو، له نیکه مرغه هغه

ټول مسائل چې ده ته گران ټنکار پده په هغه کتاب کې ئې آسان و موندل ،
 خورا زيات خوشحاله سو ، ډير مالونه ئې د خيرات په توگه پر غريبانو او يتيمانو
 ووېشل . وايي چې په هغه وخت کې امير نوح بن منصور ساماني ته يوه سخته
 ناروغۍ پېښه سوه ، چې دهغه ځای طبيبان ئې له علاجه عاجزه او پخپله امير
 هم نا اميد سوځو چې يو چا امير ته دشيخ الرئيس دطبی اهلیت او لياقت خبره
 وکړه ، او امير دستي شيخ الرئيس راوغوښت شيخ الرئيس ورغی او د امير
 په علاج ئې گوتی پوری کړې . هغه و چې د امير ناروغۍ په لږ وخت کې
 ورکه سوه امير چې جوړ سو نو شيخ الرئيس ته ئې پخپل دربار کې لوړ مقام
 ورکړ چې د همدغه مقام په اثر ئې وکولای سوه چې د شاهي کتابخانه
 ډير ونا در واو نفيسو کتابونه لاروسوي او په هغه کتابخانه کې يې خورا
 کتور آثار وکتل او هم به ئې له هغو کتابونو څخه چې شمېر به ئې تر يوې نسلې
 زيات و ، يوه نسخه ځانته اخيستله ، او چې يوه نسخه به وه . هغه به ئې دځان
 دپاره ليکله . ځو چې دهغی کتابخانه په پرکت شيخ الرئيس دستقد مينو او
 متاخرينو په افکارو پوه سو ، او استفا ده ئې ځينی وکړه . خو له بده سرغه
 په همدغه وخت کې يوه شپه هغی کتابخانه او رواخيست او يوزيات شمير
 قيمت بها او بې ماری کتابونه و سول ، چې ځينو حاسدانو او معاندینو د
 کتابخانه د سيڅلو توپه شيخ الرئيس پوری کې ، او ويل به ئې چې : « شيخ
 الرئيس کتابخانه ددې دپاره وسوځله چې دسوځل سوو کتابونو موضوعات
 په خپل نامه وليکي » دا خبره ئې د امير تر غوږ هم ورسوله . مگر څنگه چې امير
 دشيخ الرئيس شخصيت تر دې ناوړه کار ډير لوړ باله دحاسدانو پر خبره
 ئې غور ونه کړ ، او دهغه په دربار کې دشيخ الرئيس قدر لږ نه سودا وخت

دا بن خلکان په قول دشیخ الرئیس عمر دوه و پشت کاله و، چی دا ابو الحسن عروسی په غوښتنه ئې په فلسفه کی د «المجموع» کتاب ولیکه چی دریا ضی جزء، او د فلسفې د ټولو اجزاو جامع و، او دا بو بکر برقی خوارزمی په خواش ئې د «الحاصل والمحصل» کتاب په شلو جلد و کی ولیکه، او هم ئې دشیخ ابوبکر په هیله د «البرو الاثم» کتاب په اخلاقو کی تالیف کی.

داسیرنوح تر مړینې وروسته چی دسا ما نیا نوپاچهی د کله و ږید و سره سخامخ سوه، او غزنیو یانو هلته بیرغ پورته کی نو شیخ الرئیس گرگا نچ ته ولاړ، او هلته ئې د ابوالحسن سلهی دخوارزمشاه د وزیر له خواښه هر کلی وسو، بیا ئې خوارزمشاه ته بوت او هغه هم په خورا درنه سترگه ورته کتل او کافی مستمره ئې ورسره کړه، او شیخ الرئیس ئې دهغو لویو او نویو میا ليو پوهانو، منجمانو، طبیبانو، ادیبانو او سترو حکماو، په ډله کی شامل کی کوم چی د ده په دربار کی راغونډه سوی و، او دخوارزمشاه ندیم او مصاحب سو. هغه وخت چی بخارا د سلطان محمود غزنوی تر حکم لاندی سو نو سلطان محمود د ابو الفضل حسن بن میکال په لاس خوارزمشاه ته احوال ولیږه چی: «زه خبرسوی یم چه ستا په دربار کی یوه ډله ستر پوهان، طبیبان او حکیمان راغونډ دی، هغه ټول غزنی ته را ولیږه». خو خوارزمشاه د هغه تر هغه چی حسن بن میکال ورته ورسیری د سلطان په اسر خبرسوی و. او دخپل دربار ټولو پوهانو ته ئې ویلی و: هغه څوک چی نه غواړی غزنی ته ولاړسی نوښه داده چی د حسن بن میکال تر رارسیدو پخوا له دې پخایه مری خوا ته چی ئې زه غواړی ولاړسی څو چی حسن بن میکال ته زما پلمه جوړه وی. ځکه زه ته غواړم تا سی په جبر غزنی ته واستوم.»

نامه دا نشوران لیکي چی د سلطان محمود غزنوی مطلب دا و، چی شیخ الرئیس لاس ته ورولی او مړ ئې کی - او دلیل هم دا را وړی چی سلطان محمود مستعصب

سنی و، او هغه او رید لی و، چی شیخ الرئیس د تشیع پر خوا و - خود قامه
دافشوران دا خبره پخپله بڼا یی له تعصبه خالی نه وی، او د سلطان محمود له شان نه
لیږی ښکاري .

په هر صورت شیخ الرئیس په هر ملحوظ چی و، غزنی ته تگ و نه مانه، او د
ابو سهل مسیحی سره له گرگانچ څخه و ووت سلطان محمود چی د شیخ الرئیس
له انکاره خبر سو، نو امر ئی وکی چی د شیخ الرئیس د صورت تصویر و نه دی
هری خواته واستول سی، چی که چا وموند غزنی ته دې ولېږی، او له هغه
جملې څخه دې غو تصویرونه جر جان ته هم واستول .

شیخ الرئیس دخپلو ملگرو سره د جر جان او «ری» خواته و خوځید، ابو سهل
مسیحی په لاری له تندي سر سو خوشیخ الرئیس په ډیر بد حال خان «ایو رد»
ته ورساوه او له هغه لخوا یه «نسا» اویا نیسا پورته ولاړ. غوورکی هلته پاته سو، خو
پوه و رخ دبا ندی گرځید خواته ئی وایدل چی دده او د سلطان محمود د فرسان په باره
کی سره خبری کوی شیخ الرئیس د دوی خبری و او رید ی نوله هغه لخوا یه ئی د جر جان
خوا ته مخه کړه چی هلته د قابوس پاچهی وه.

وایی چی قابوس یو هنر دوسته پاچا و، او د حکما و سره ئی ډیر مینه درلود له،
شیخ الرئیس هلته دخپلی گذارې دپاره په طبابت لاس پوری کی، او تر لږی
سو دې وروسته ئی ښه شهرت او ثروت وموند .

دغه وخت د قابوس خور همی په یوه داسی سخته ناروغی اخته سو چی دهغه لای
طبیبا نو چی هر څه زیار و یوست څه کته ئی ونه رسوله، خو چی چاقا بوس ته
د شیخ الرئیس څرک په لاس ورکی اوقا بوس دستی و رو غوښت شیخ الرئیس چی
دنا روغه بسترته ورغی نو تر کتنی وروسته پوه سو، چی زلمی نفسی ناروغی لری
، او وی ویل : «زما یو داسی سړی په کار دی چی ددی بڼا رکوڅی او کور و نه

- ۵- عالمگیر نامه - ۱۰۳۹۲۲ مخ .
- ۶- منتخب الباب - ۲۳۳۲۲ مخ .
- ۷- سلوک الغزاة - قلمی نسخه - د کابل د پښتو ټولنې په کتابخانه کې .
- ۸- افغانستان (د آريانا دايرة المعارف پښتو خپرونه) ۱۹۸ مخ .

۱۰- آخون درويزه :-

نوم ټي عبدالله، لقب ټي آخون درويزه، معروف په الله داد، په خټه د پلار له خوا قاجک (۱) يا ترک (۲) اود سور له خوا پښتون، مشهور د ټي اوروحي عالم و، اود پښتو ژبې د ادب په تاريخ کې دنيم غرو ضي نثر له مؤسسينو څخه ګانده سوي دی او په پښتو کې ډير شهرت لري خو څنگه چې نيم غرو ضي نثر تر ده د نسخه بهر روښان منځ ته رايستلی نو ځکه آخون درويزه بايد د هغه سبک پيرو و باندی سی نه مؤسس .

د پلار نوم ټي «ګدائي» د نیکه نوم ټي «سعدی» د ور نیکه نوم ټي «احمد» د غور نیکه نوم ټي «مته» (معروف په درغان) و، چې هغه ياد «جيون» زوی او د «جنتی» نسی و، دی د خپل دی نیکه په باب ليکي چې: «انسا ب او ا ز قدسا بر انده که بمردم ترک باز مېگردد» (۳) .

(۱) روحانی ترون - د عبدالحليم اثر ليکنه - ۵۱۵ مخ .

(۲) تذکرة الابرار والاشرا - ۱۰۵ .

(۳) د تذکرة الابرار په ۱۱۹ مخ کې ليکي چې اوس ز ماښان آيات ته رسيدلی، څنگه

چې ده هغه تذکره په ۱۰۲۱ هـ ق ليکلې ده نو په دې حساب د ده د ز يوړيدو کال . ۹۴ هـ

اتکېدای سی . ((مؤلف))

په پړۍ، سپړی چی راغی نو شیخ الرئیس د ناروغه پر نبض گوټی کښیږی و لی او هغه سپړی ته ئې وو یل چی د پښار د کوڅو نو موټه واخلی، هغه سپړی د کوڅو په نومو خوله پورې کړه او ترڅو کوڅو ورسته چی ئې دیوی کوڅی نوم واخیست د ناروغه د نبض ضربان تغیر وسوټه شیخ الرئیس سپړی ته وو یل چی: «د دی کوڅی د کور و نو موټه واخله» اود کور و په نومو کی ئې چی دیو کور نوم واخیست ضربان شد پدسو شیخ الرئیس له نبضه گوټی لیری کړی او وی ویل چی: «اوس یو داسی څوک غواړم چی ددی کور داو سیدونکی نو موټه ئې زده وی» همداسی سپړی ئې ورته راوست شیخ الرئیس ورته وو یل چی: «ددی کور داو سید و نکو نو موټه واخله» اوده بیا د ناروغ پر نبض گوټی کښیږی د لې داوخت په دی نومو کی دیوی پیغلی نوم یاد سو، چی دشریان غورځنگ د پر شدید سو، او د زلمی بڼه هم واو پټله نو شیخ الرئیس وویل چی: «دا زلمی جسمی ناروغی نه لری، دده ناروغی نفسانی ده او پر دی پیغلی ئې زړه پاییلی دی خو له شرمه چاته ویلای نه سی».

قابوس دده پر تشخیص آفرین و وایه او ورته وی ویل چی دا پیغله هم زما خو رزه، او ددی زلمی دخاله لور ده. نوزه اختیار درکوم چی ددی نکاح هم ته وتری» د شیخ الرئیس دداسی معالجو کیسې زیاتې دی چی د ټولو راوړل ځانته کتاب غواړی خودا په چهارمقاله کی دنظامی عرض روایت ده چی بیاحینو نورو سورخینو او تذکره لیکو نکو هم اخیستې ده. مگر دحینو اوسیانو، حقیقینو په نزد دا روایت له واقعیه لیری ښکاري. لکه استاذ نفیسی چی پخپل کتاب «پورسینا» کی لیکي: «ابن سینا از جا جرم آهنگه گران کرد و در گران ب طبابت مشغول شد. در آن زمان شهر گران پای تخت پادشاهان آن دیار بود. شمس المعالی ابوالحسن قابوس بن وشمگیر زیاری پادشا معروف چهار سال

پیش از آن کشته شده بود، و این سینه از مان او را در کف نکرده است ،
 ، اما قطعاً در گرگان چندی ساندو بافر دیکان قابوس پیوستگی داشته .. و کتابی در
 با و معرض گرگان برای زرین گیس دختر قا بوس نوشته است» (دپورسینا - م م م)
 او دلیل نمی هم دادی چی این سینه پخپله دخان په باب کتاب لیکلی دی
 «دختر اسان دسرحد جاجرم شخه بی غوښته چی داسیر قابوس په لوت گرگان ته
 ولا رسم ، خو په دی مځ کی دا پیښه سوه چی قا بوس نمی و نیو او په یوه کلا
 «دژ» کی نمی بندی کی او هم هلته مړ سو .
 (پورسینا - م م م ۶۳).

توله دی څرگند پیری چی این سینه د قابوس سره نه دی لیدلی او لکه څنگه
 چی په خپله این سینه لیکلی: دقا بوس تر مړینی وروسته دهستان ته تللی او
 هلته سخت ناروغه سوی او بیرته گرگان ته گزیدلی دی ، چی همهلته ابو عبیدالله
 گورگانی مشهور په عبد الواحد د فلسفی علومو د زده کړی دپاره د شیخ الرئيس
 سلگری سو ، او د شیخ د ژوند تر پایه ورسره وو ، او د شیخ الرئيس د ژوند د پېښو
 لنډیز چی پخپله شیخ الرئيس شروع کړی و ، ده بشپړ کړی دی - نو ځکه اکثر
 سور خان او تذکره لیکو نکی د شیخ الرئيس د حالاتو روایات لده څخه کوی .

شیخ الرئيس دخپل ژوند پېښی داسی شروع کوی (۱)
 پلار می د بلخ له خلکو څخه و او د نوح بن منصور په وختو کی بخارا ته ولاړ او
 هغه زمانه کی یو ، په خرشین کی دستصرف او تولیت کار کاوه خرشین د بخارا

(۱) - شیخ الرئيس د حالاتو دا برخه پخپله شیخ لیکلی او ابن ابی اصیبعه په پخپل کتاب
 عیون الانبا فی طبقات الاطباء کی او ابن القفطی په اخبار الحکما یا اخبار العلماء کی
 ضبط کړی او استاد سعید نفیسی په فارس ترجمه کړی ده .
 چنده نمی د لوستو نکو د زیات معلومات دپاره - په پښتور اړوم .
 «م ل ف»

دښار دباندي لويه سيمه وه او هني سيمي ته نژدې يو كلي و چې «افشته» ئي بولي
 اوله هغه كلي څخه ئي زما مور وکړه او هلته پاته سو او جايداد ئي واخيست او
 زه هلته وزير يدم او تر ما وروسته زما ورور پيدا - بيا له هغه
 خايه بخارا ته ولاړ و نوزه د قرآن ښونکي او د ادب استاد
 ته ورغلم ، اولس کلن سوم او ماقران او ډير ادب زده کړي و تر داسي حده
 چه ما ته هيښ او حيران پاته و او پلار مې له هغو کسانو څخه و چې مصريانو
 هغه بلنه ئي منلي وه چې خلک ئي اسمعليه ته بلل او د نفس او عقل ذکر ئي لکه څنگه
 چې هغو ويل او هغو پيژندل له هغو څخه اوريدلي او او ريدل يې هم او ډير داسي
 پيښيده چې دوي پخپل منځ کي چې به څه يا دول سابه اوريدل او هغه څه چې
 دوي ويل ما به درک کول خو زمانه ئي نه منل او دوي په دې شروع وکړه
 چې ما هم ورو بولي او د دوي د فلسفي او هندسي او هندي حساب يادونه هم
 کوله او زه ئي يوسپړي ته بوتلم چې مېړي ئي خرڅوله او په هندسي حساب
 پوهيده او ساله هغه زده کي بيا ابو عبدالله فاتلي بخارا ته راغي او د دې فلسفي
 د غوه کوله او پلار مې هغه زموږ کور ته راوست او هيله ئي وه چې ساته څه
 را وښي او د مځه تر هغه چې دې راسې زه په فقه اخته وم او د دې کار د پاره مې
 د اسمعيل زاهد سره تگه را تگه درلود او زه د دې لارې د يرزيرک لاروي
 وم او د مطالبي په لار او او پيړودونکي ياندي دا اعتراض په وجو هو لکه چې
 خلکو ورسره خوي نيولي و پوهيدلي وم بيا يې نو پر فاتلي دايساغو چې کتاب
 شروع کي او چې د «الجنس هو المعقول على الکثرة المختلفه من الاحقايق في
 جواب ما هو؟»

حد ته را ورسيد زه د دې حد په څير نه کي پرمخ ولاړم او هغه څه مې وويل چې
 د مځه تر هغه نه و او ريدلي ساته ډير حيران سو او پلار مې يې د علم له زده کړي

څخه نور له هره کاره راگر زولم اوهره مسئله چي به ئي را ته ويله ما ئي تر ده
 بڼه تصور کا وه ترڅو چي د منطق ظواهر ي مي پرده وويل خود هغه د قايقونه پوهيده
 نو ځکه سي خپل ځانه سره د منطق د کتاب وويل شروع کړه او د هغو شرحي مي
 وکتلي څو چي د منطق په علم کي غښتلي سوم او همداسي يي د اقليدوس د کتاب
 د سر پنځه يا شپږ شکله له ده څخه ولوستل نور په ټول له سره تر پايه وپوهيدم
 بيا مجسټي ته ولاړم او چي له مقدما تو ئي وزگا رسوم او هندسي اشکالو ته
 ورسوم نا تلي ما ته وويل: ته ئي پخپله د ځان سره ووايه او حل ئي که، او بيا ئي
 ماته را وړه چي سم او ناسم ئي در وښيم.

دا سړي په دې کتاب کي وارد نه و، او مادا کتاب حل کي او د پراشکال وه
 چي ما که ده ته بيا نه واي ويلی نه په پوهيدم او بيا په پوه سو م بيا نونا تلي
 را څخه جلا سو، او گر کا نچ ته ولاړ او زه د طبيعې او الهي کتابو دستور او د
 شرحو په زده کړه بوخت سوم، او د پوهي وروڼه راته پرانيستل سوه، بيا مي د طب
 د علم سره مينه پيدا کړه، هغه کتابونه چي په دې علم کي را غونډه سوي وه،
 هغه سي ولوستل او د طب علم څه گران علم نه دی، ځکه نو ما په ډېر لږ وخت
 کي لوي لاس پکښي وښود، تر داسي حده چي پوهانو طبيبانو زما څخه د طب
 لوستل شروع کړه دنا روغانو پرستاري مي وکړه، اوله آزموينو څخه د معاليجو
 داسي لاري، راته خلا صيداي چي توصيف ئي نه سي کيد لای، او سره له دې
 ټولو په فقه کي ننو تلم او هغه مي کتله په هغه وخت کي زه شپاړس کلنن
 وم بيا مي يونيم کال د منطق او د فلسفې ټول اجزا لمره شروع کړه او په دې سوده
 کي هېڅ شپه تر پايه نه يم پيدسوي او هېڅ ورځ مي پل څه کار نه درلود او هر
 څه چه وهغه را ښکاره سول او چي ورته کتل به سي قعاسي مقدمات ئي را ثابتيدل
 او برتب کول به سي او دوني به سي کتل تر څو چي به نتيجي ته رسيدم او د مقدماتو شروط

به سي کتل خوچي به هره مسئله کي به دحق حقيقت راته محقق کيده او که به په
 يوه مسئله کي لالها نده پاته سوم اود قيا س پر وسط خد به مي لاس نه سوند مسجد جامع
 ته تلم اولمونڅ مي کاوه او دتو لو موجوداتو خالق ته به مي سرتيتا وه خوچي هغه
 مشکل راته آسانيده اود مسئلي غوڅه به ر اخلاصيده او دشي به بير ته کور ته راتلم
 او ديوه به سي راته ايشود له په لوستلو اوليکلو به مشغوليدم خوچي به خوب زور را باندې
 و کي او ناتوانه به سوم نو به مي د شر پتويو ساغر پر سر رواړ او به بير ته به
 غښتلي سوم او بيا به سي په لوستلو خوله پوري کړه او کله چي به لير خوب را باندې
 را غي له دي مسئلو څخه به سي ډيري مهمي مسئلي په خوب کي حلولي خوچي د
 ډير و مسئلو وجوه به په خوب کي را ته څرگند يدل او په دي ډول مي ټول علوم
 دځان کړه او هغه څه چي دخلکو په توان کيده هغه مي زده او هغه څه چي سي
 هغه وخت زده کړي داسي رانه ښکاري لکه اوس چي مي زده کړي دي او تر نه پر
 هغه څه زيات سوي نه دي منطق او طبيعي او رياضي په علم کي چي هم غښتلي سوم
 نوالهي ته مي ښخ کړه او دسابعه الطبعه کتاب سي ولوست خو په هېڅ ئي ونه
 پوهيدم او دواضع قطر را څخه پټ پاته سو حتی شل واړه مي له سر ولوستلو
 چي په ياد سي سو، خو بيا هم په ونه پوهيدم او فکر مي لار ورته پيدا نکړه اوله
 ځانه نااميد سوم او و مي ويل چي د دي کتاب د فهمولو دپاره لار نسته . په
 هه هغو ورځو کي يوه ورځ غرمه دکنه بفر وشا نو په بازار کي وم، د يوه کتاب
 خرڅونکي په لاس کسي ښو کتاب وه، زه ئي وروغسو بنتم او هغه ئسي
 را ښک-اره کسي، ما په ډير شدرد کي او د امي فکر کاوه چي په دي علم
 کي څه کټه نسته ماته ئي وويل: «دار انيسه» چي ارزا نه دي په دي
 درهمه ئي خرڅوم او خاوند يي اړ دي» نو ما هغه را نيوه او هغه کتاب د ابو نصر

فارابی، و چی و ما بعد الطبیعه د کتاب اغراض پکشی بیان سوی و کورته بیر ته
 را و گزیدم او دهغه په لو ستلوی شروع و کړه، همهغه وخت دهغه کتاب په
 اغراضو دا می پوه سوم لکه زما په زړه کی چی را گر زیده، دیرخو شحاله سوم،
 او بله ورځ می دیر څه بی وزلو ته صدقه ورکړه او د خداي شکر می پرځای کړ،
 هغه وخت د بخارا را پا چا نوح بن منصور و، او هغه ته داسی ناروغی پیښه سوه
 چی دنورو طبیبانو له لاسه څه ونه سوه، او زما نوم د پیر و لو ستلوی و اسطه په
 دوی کی ښه مشهور و، زما نوم یې وریاد کی وروی غوښتل و رغلم او دهغی ناروغی په
 معالجه کی ورسره ملگری سوم نو د هغه وخت په خدمت کی شامل سوم، نو
 یوه ورځ می له هغه څخه اجازه وغوښتله چی دهغه کتابخانې ته ورسم، او د
 طب هغه کتابونه چی هلته دی هغه ولولم، اجازه یی را کړه او په سرای ورننوتلم،
 دیری خونې یې درلودلې او په هر خونده کی یې د کتابونو دوقان سرپرست پرته و، و
 په یوه خونه کی د عربی او شعر کتابونه او په بله کی د فقه کتابونه و، او په دی
 توگه په هر خونده کی د جلا جلا علم کتابونه پرته و. نو د کتابو فهرست می
 وکوت او هرڅه چه زه ورته اړوم، هغه می وغوښتل او داسی کتابونه می پیدا کړه
 چی ډیر و خلکو دهغو نوم هم نه واوریدلی، او ما هم تر هغه دمخه نه وه لیدلی او تر
 هغه وروسته می هم نه دی لیدلی، نو هغه کتابونه می ولوستل او زیاته کتبه می
 ځینی واخیستله، او په هر یوه علم کی د هریوه سړی په اندازه وپوهیدلم، او چی
 اتلس کلنی ته ورسیدم نوله دی ټولو علومو څخه فارغ سوم، هغه ورځ می تر نن ورځی
 ډیره پوهه درلودله، خونن می پوهه تر هغه وخت پخه ده.
 که نه وی پوهه همهغه پوه پوه ده او تر هغه وروسته په ما کی څه شی تا زه نه دی
 پیدا سوی.

زما په کاونده کی یوسړی و، چی ابو الخیر عروسی ئی باله او زما څخه ئی وغوښته

چی په دی علم یو جامع کتاب ورته تالیف کړم، او ما ورته یوه مجموعه را غونډه
اودده په نامه کړه، او ټول نور علوم یې یې له ریاضې پکښې راټول کړه، او هغه وخت زه
یو ویش کلن وم، او هم زما په گاوندۍ کې یو بل سړی و، چې ابو بکر برقی خوارزمی
المولد ئی باله، سپین تومننه (پاک سرشته) سړی ؤ، په فقه او تفسیر او پا رسایي کې
ئی ساری ته درلود، او ددی علومو غوښتونکی و، او زما مخه یې و غوښتنه چې
کتابونه ورته شرح کم، ماد «الحاصل والمحصل» کتاب په دژ دی شلو جلد وکې،
هغه دپاره تالیف کي، او بل کتاب می ده «البر والائتم» کتاب په اخلاقو کې دده دپاره
ولیکه او دادده کتابونه یې له ده څخه د هی چاسره نسته او هی چایی نسخه نه ده اخیستی.
بیاسی پلا رسو، او زما کار بل ډول سو، او ماته په دو بار کې کار را پېښ سو، له
بخارا ووتم او گر گانچ ته ولاړم، او ابو الحسن سهلی ددی علومو خوښوونکی هلته وزیر ؤ
او زه ئی هلته د هغه لځای اسیر علی بن ماسون ته بوتلم او ساد فقیهانو کالی غوښتي وه
ماته د پاشتي د ننی تنخارا ویا کله چې زما غوندی سړی بس وه، بیا ضرورت راته پېښ سو،
چې نساته او له هغه ځایه باور دته او د هغه ځایه طوس ته اوله هغه ځایه شقان ته اوله
هغه ځایه سمینقان ته اوله هغه ځایه جاجرم د خراسان سرحد ته، اوله هغه ځایه گرگان ته ولاړم
او امیر قابوس ته ورسیم، خو په دی منځ کې دا پېښه سو، چې قابوس یې ونيو او په ټوکلا
«دژ» کې یې بندی کي او هلته مړ سو، نو بیا د هستان ته ولاړم او هلته سخت ناروغه سو، او
بیرته گرگان ته راوگرزیدم او هلته ابو عبید گوزگانی راسره یو ځای سو، او هلته سی د خپل
خان په باب کې یوه قصیده وویلې چې په هغه کې یې د ابیت ویلی و:

لما عظمت قلیس مضرو اسمی

لمدغلا ثمنی عدست المشتري (۱)

یعنی: «خنکچه چی ژه ستر سوم، نو بیا رزما دپاره ارت نه و،

اوچی زما ستاع قیمت به سوه» خریداره می و رک کی»

ابو عبیدالله گوزگانی لیکمی چی: «داوه هغه خه چی شیخ په خپله ژبه ما ته ویلی و او

تر دی وروسته ژه دده پر احوال شاهی ادا کوم»: نو ابو عبیدالله روایت کوی چی:

«ابو محمد شیرازی چی په گرگان کی اوسید او د فلسفی علو و دزد ده کړی سره یی علاقه

درلودله دخپل کور تر خنکته شیخ رئیس دپاره هو کور راو نیوه او شیخ ئی هلته بوت ژه

هره ورځ ور سره وم او مجسطی می او ستل او منطق یی وایه سالیکه او په منطق کی یی

«مختصر الاوسط» په ماملا کی، او المعاد والمعاد کتاب او دارصاد الکلیه کتاب یی

د ابو محمد شیرازی دپاره تالیف کي او نور کتابونه ئی ولیکل».

بیاله گرگانه (ری) ته ولاړ، او هغه وخت په (ری) کی د سجد الدوله د یلمی ارد هغه

د سوز «سیله» پاچهی وه، او خنکچه چی هغوی د شیخ رئیس په قدر پوه وو، نو د هغه یی خورا

دروند هر کلی وکی، او پخپل دربار کی یی لوړ مقام ور کی .

شیخ السرخس هم وروسته چسی د سجد الدوله د مایه خولیا یی ناروغی علاج و

کی د (المعاد) کتاب یی د سجد الدوله د یلمی په نامه ولیکه، ترڅه مودی وروسته شیخ رئیس

له هغه لخوا په قزوین او بیا همدان ته مخه وکړه او په همدان کی شمس الدوله بن قنبر الدوله

امیر و.

شیخ رئیس چی د قولنج د ناروغی علاج وکی نو شمس الدوله ډیر و نما نځه، او

د وزارت ټولی چاری یی ورو سبار لی، او د مهم په ډیر مښه ټوگه د وزارت

(۱) - تر دی لخوا په پوری شیخ رئیس دخپل ژوند پېښی پخپله لیکلی چی دلته د نمونی

او معلوماتو دپاره ترجمه سوی تر دی وروسته نور حالات ئی دده شاگرد او مصاحب

ابو عبیدالله گوزگانی بشپړ کړی دی. (سؤلف)

چاري سر ته رسولی - خوځنگه چي دشمس الدوله خزا نه تشه وه عسکرو ،
منصبدارانو او نورو ملازما نوته تنغا پر خپل وخت لکه څنگه چي بنا پيله
نډر سیدله ، اودهقوی دا کار دشیخ الرئيس لهخوا باله نو د حاسداتو او
معاندا نو په تحریک وپاریدل او یوه ډله نظامیان دشیخ پر کور ورتوی سول
څه چي یې درلودل هغه یې چور کړه ، او دي یې بندی دشمس الدوله ته بوت
اودده دوژ او امر یې وغوښت - مگر دشمس الدوله د هغو خبره ونه منله ،
یوازي یې دتحریک دآراسو او په غرض دشیخ لاس له وژا رته وپوست
او په کور کی کښینوست - نژدی څلویښت ورځي متواری و ، څوچي
دشمس الدوله دقولنج ناروغی بیا پیدا سوه اوشیخ یې دعالج دپاره وغوښت
چي علاج یې وسو ، نو دشیخ الرئيس څخه یې عقوه وغوښته اودوزارت
چاري یې پیاده ته وسپارلی ، اوشیخ الرئيس دوزارت دچارو سره سره
دخپل شاگرد ابو عبید الله په غوښتنه د«الشفاء» او «القانون» کتابونه
تصنیف کړه .

هغه وخت چي دشمس الدوله په لار کي له قولنجه سړمو ، اودهغه
زوی تاج الدوله دحکمرانی واگی په لاس کی واخستلې ، اوهغه هم
شیخ الرئيس ته دوزارت تکلیف وکی ، خوځنگه چي شیخ په وزارت کی
ډیر وړېدلی و ، هغه یې ونه مانه ، اوڅه موده وروسته دغرض خاوندانو
تاج الدوله ته وویل چي : «شیخ الرئيس ستا پر خلاف دعلاء الدوله کا کویه
سره پته سر اسله لری» دي خبري پر تاج الدوله اغیزه وکړه ، اوشیخ الرئيس
یې د«دبران» په کلا کي بندی کی ، څلوړمیاشتې بندی و ، اودبند په
ورځو کی یې د«شفاء» نیمگړی اجزاء بشپړ کړه ، اودهغایی کتاب اودحي بن

بفطنان رساله ښي هم په هغه کلاکي و ايکله ، او هم ښي د خان د حال په باب
کې يوه او په قصيده و ويله چې يو بيت ئي دادي:

د خولې في اليقين کما نرا . وکل الشک في امر الخروج
يعني: « زما را ننوته دى خاى ته لکه چې و ښم ښي يقيني دى ، خو ټول شک
دو تو په کار کى دي » .

هغه وخت چې تاج الدوله له علاء الدوله څخه ساته و کړه نو شيخ هم له پنده
خلاص سو ، او نژ دى دوه کاله همهلته په تاليف بوخت و . څنگه چې ښي هلته
له ډير و او سيلو څخه زړه تنگ سو ، نو له هغه مخايه د اهل تصوف پکالو کى دخپل
ورور محمود او د ابو عبيد الله او دوو مريانو سره اصفهان ته ولاړ ، او د علاء الدوله
له خوانې خورا دروند او تو دهر کلى وسو او ډير خلعتونه ئي ورکړه او د عبيد الله
بن عبيد په کور کې او سيد چې د هغه خاى له مخورو غنيانو څخه و ، د جمعې په شپه
به نورو پوهانو او فقهاو سره د علاء الدوله مجلس ته ئي او هلته به ئي علمى مناظرې
کولې . وايي چې شيخ الرئيس به يوه مسئله طرح کوله او نورو به غور ورته نيوه
او دده له وينا وڅخه به ئي کټه اخيستله ، او چې کمه شپه به ورته پيدا سوه
شيخ الرئيس به په لټو و جملو کى ور حلوله . وايي چې يو وخت ابو منصور حيان چې
هغه وخت د اصفهان له نومياليو اديبانو او فاضلانو څخه و ، دامير علاء الدوله سره
ناست او شيخ الرئيس هم حاضر و ، د عربى لغا تو بحث منځ ته راغى ، شيخ په
هغه باب کې د وياړ بيرغ پورته کى ، خوابو منصور شيخ ته وويل چې: « د فلسفې
او حکمت په علومو کې دوى لوى لاساري چې هيڅوک ستاى کيدای نه سى
خود لغت فن د ژبې د خاوندانو په سماع اړه لري ، ځکه نو په دې باب تې ستا خبرې
سند کيدای نه سى » دا خبره پر شيخ بده و لکيده دلغو کتا بوته ئي رجوع وکړه
د ابو منصور از هرې د تهذيب اللغة کتاب ئي له خراسانه راوغوښت او نورى نسخې

دده تېر نيمکه «جيون» په لغمان کې اوسېد، زوی ئې «مته» له ننګرهاره سوښدوري ته ولاړ، د هغه زوی «سعدی» بيا په (۸۱۲ هـ) کال چې د يوسفزو او نو رو قبيلو خلک له کابل ډنګرهار په لاره پېښور ته تلل، دی هم ورسره ولاړ، او هلته په «شيخ سعدی» مشهور شو، او هغه وخت چه د پښتو مشهور مقنن شيخ ملی د غنی سيمې مخکې پر قبيلو وېشلي نو شيخ سعدی ته ئې د بنديزی قبيلې سره مخکه ورکړه، چې د ژوند ترپايه پورې هلته اوسېده. او د آخون درويزه پلار «ګداني» هم هلته زيږيدلی دی درويزه چې بيا له هغه مخايه د بنير خواته ولاړ، او هلته د چمرزی قبيلې په علاقه کې اوسيد، خود چې آخون د پېښور د بنديزو په کلي کې او ياد بونير د چغرزو په سيمه کې زيږيدلی دی پوره څرګنده نه ده مګر د زيږيدو نېټه ئې دده د يوې ليکنې په اساس په (۹۴۰ هـ) کال اتم کليد ای سی .

د آخون درويزه مړه ډنګرهار د پايين د ملک نازو خان لور وه چې «بي بي کراره» او يوه زامده او عابده مېرمن وه .

د آخون درويزه پلار دخپل ژوند په پای کې د افغانستان په کند وز کې اوسيد او هم هلته مړی او سوړ ئې هم تر هغه وخته چه آخون درويزه په يوسفزو کې واده وکړ او اولاد ئې پيدا سو، په کندوز کې اوسيدله او ژوندی وه، لکه چې پخپله ليکي:

((قواعد وقوانين افغانان برين جمله جارېست که چون یکی از علما و صلحا که از قوم و قبائل ایشان نباشد دريا بند کلانتر ایشان خواهر و يا دختر خود را در نکاح ایشان آورند بلاسر معجل تا شاید که آن شخص در ديا رایشان ماند و ایشان از وسعت قيد گردند . بنا برين ملک دولت ملی زی از قبيله بارکشاہ زی خواهر خود

نې هم پيدا کړې او دهغو کتابو په مطالعه بوخت سو، خو دلته په علم کې داسې سرتېي ته ورسېد چې تر هغه پورې تصور کيدای نه سو، تر هغه وروسته نې يوه داسې قصيده وويله چې په هغې کې نې پديعه الفاظ او ظريفه لغات راوړه، او درې رسالې وليکلې چه هرې رسالې خو فصله درلوده يوه يې د ابو عبیده طریقه او بله يې د صاحب بن عبا د پرسبک او دریمه نې د ابراهيم بن ابواسحق صابی پر ډول، او هغه رسالې نې د پخوانيو کتابو په شکل ترتيب کړې، او اسرېي په دې راز خبر کې او ځينې وي غوښتل چې راز پټ وساتي، هغه و چې يوه ورځ ابو منصور د امير حضور ته راغی او امير ته نې وويل چې: «د رسالې سې په دې ورځو کې پيدا کړې غواړم چې په نثر او نظم نې پوه سم» ابو منصور هغه رسالې ولوستلې، په ډيرو ځايونې پوه نه سو، او پکې ځې بند پاته سوې و، په استدلال او استشهاد دوتی توضیحات ورکړه چې ټول حاضرین ورته هېښ پاته سو، او ابو منصور په فراست پوه سو، چې دا نظم او نثر د شيخ الرئيس و، ځکه نو خجل سو، عذر نې وغوښت او وي ويل چې: «آسنا و صدقنا چې ته په هر فن کې د فن تر هر څاوند افضل او اعلم يې» او همدغه وخت و چې شيخ الرئيس د «لسان العرب» کتاب په لغة کې تصنيف کي، خودده د نورو کتابو سره په چور او چپاو کې تالا سو.

شيخ الرئيس د وزارت د چارو سره سره په اصفهان کې هم زيات کتابونه او رسالې وليکلې، او هم دروحي ناروغيو په علاج بوخت و.

وايي چې علاءالدوله د شيخ الرئيس د وزارت په وخت کې هغه ته په مرواريدو مکمل د زرو يوملاته (کمر بند) له يوې چرې سره چې په قيمتي جواهرو ټکلي کړې سوي وه ورو باخښه، خوشيخ چې د ځان ورته باله خپل يو مقرب سرتېي ته نې ورکي، خو ورځي وروسته چې علاءالدوله هغه کمر بند د سرتېي تر ملا وليد ډير په غضب سو، او د شيخ وژلو ته نې نيت وکي، شيخ چې خبر سو، نو د سلکانو په کاليو کې نې د «ري» خواته مخه ونيوله، هلته سيښته سو، خو ډيري ورځي لا تيري

نه وي چي علاء الدوله پېښمانه سو، او ده ته ئي څو تنه خواص مرکه ور وېلېرل، او شيخ الرئيس يې بيرته اصفهان ته وروست او دوزارت چا رې يې بيا ورته وسپارلې. ابو عبیدالله روايت کوي: هغه وخت چي شيخ الرئيس د علاء الدوله سره همدان ته ولاړ نو شيخ الرئيس د علاء الدوله په مرسته د نجوم د علم پر مخکښک په غرض د يوي رصد خاني بنسټ ايښی و، او دهمغه رصدخاني د کارو او عملياتو د اسانتيا دپاره يې يوه رساله وليکله، خو د علاء الدوله او شيخ الرئيس د دېرې مشغولاله کبله هغه رصد خانه نيمگړې پا ته سوه .

هغه وخت چي د سلطان محمود غزنوي عراق عجم ونيو او د مجدالدوله ديلمې يې بندي غزنې ته واستاوه، نو ابو جعفر علاء الدوله له کا کو يه چي د مجدالدوله له خوا د اصفهان والي و، د سلطان محمود له بيري فارس ته ولاړ، خو سلطان محمود هغه ايالت خپل زوی مسعود ته پرېښود، او پخپله غزنې ته ستون سو.

علاء الدوله خپل زوی له خورا ډيرو سوغا تو سره سلطان مسعود ته وليږه سلطان مسعود هغه ومنل او په مقابل کې يې د اصفهان حکومت بير ته علاء الدوله ته وسپاره خو علاء الدوله ته تر څه مودې وروسته چي پښې يې لږ څه تينکي سوي د خپلواکي فکر په سر کې پيدا سو - هغه و، چي سلطان مسعود پر اصفهان يرغل وکړ، اصفهان يې ونيو او د علاء الدوله خور هم د ده لاس ته ورغله .

دا وخت و، چي شيخ الرئيس سلطان مسعود ته وليکل چي: «د علاء الدوله خور ستادشان سره ورډه، بنده به داوی چي هغه په خپل حرم کې داخله کړي، او چي دا کار وکړي، نو علاء الدوله به هم يې تکليفه د اصفهان سيمه تا ته پرېږدي .» سلطان مسعود هم د علاء الدوله له خور په نکاح کړه، او بيا يې اصفهان علاء الدوله ته پرېښود، او پخپله «ري» ته ولاړ .

په دی وخت کې سلطان محمود د وفات سو، او سلطان محمود غزنې ته
 وځوځید او چې غزنې ته ورسید ابو سهل همدانی یې د عراق والی وټاکه، دا ابو سهل
 او علاءالدوله تر منځ جگړه ونښته، علاءالدوله ماته وکړه، او په جگړه کې له بده مرغه
 د شیخ الرئیس ډیر هغه کتابونه چې لایې یا کنوینس کړي نه وه له منځه ولاړل
 او چې علاءالدوله بیا اصفهان ونيو نو شیخ الرئیس له سره د تلف سو و کتابو په
 ترتیب لاس پورې کړه، او هم یې د ابوریحان بیرونی د هغو اتلسو طبیعه
 مسئلو جو اب ولیکه چې ابو یحان د یوه لیک سره در سالی په شکل شیخ الرئیس
 ته ورلیږلی او استفسار ئې ځنې کړی و، استاد ابوریحان بیرونی په هغو
 اتلسو مسئلو کې په ارسطو اعتراضات کړي وو (دا ابوریحان نامه ته دی
 رجوع وسی).

همداشان شیخ الرئیس د شیخ ابوسعید ابو الخیر سره پیژندل، او ابوسعید
 ابو الخیر د هغه ستر فیلسوف په فضایلو معترف او قائل، او هم د دوی تر منځ
 علمی لیکنې جاری وې چې نمونې یې په نامه د دانشور ان کې راوړه سوي.
 د انوار المعارف الاسلامیه لیکلې دی چې شیخ الرئیس په منطق او د معرفه
 په نظریه کې تر ډیره حده د فارابی تابع و، خو خپله خپلواکه نظریه یې
 هم درلودله، او منطق ته یې یوازې د فلسفې د مدخل په حیث اعتبار
 ورکاوه، او فلسفه ئې پر نظری او عملی برخو ویشله چې په لومړۍ برخه کې ئې
 اخلاق، تدبیر منزل او سیاست ځایوې. په طبیعاتو کې ئې که څه ناڅه له ارسطو
 څخه اخیستنه کړې ده، خو د نوي افلاطونیت اغیزه هم پکښې لیدله کېږي. او
 شیخ الرئیس افکارو د هغه وخت په طب کې مخصوصه اغیزه کړې وه چې حتی تر
 اولسمې پېړۍ پورې لاهه غرب کې هم پاته وه، او په شرق کې خولات راوسته
 پاته ده، او ده ته د شرق جالینوس ویلی سوي دی. شیخ الرئیس د خپل ژوند زیاته

برخه د علومو په څېړنه او تصنيف او تأليف کې تېره کړې ده، که کم وخت د وزارت چارې ئې پر غاړه اخيستی دي داسې ښکاري چې تحصيلي بڼه ئې درلودله نوځکه هغه وخت چې به شيخ الرئيس وزير هم و، تل به تر لمر ختو د سڅه و وېښده او د کتابو په تصنيف او کتنې به بوخت و، او بيا به د فرائضو تر ادا وروسته دده شاگردان لکه: کهارئيس، بهمنيار، ابومنصور بن زبله، عبدالواحد جرجاني، عبدالله معصومي، او سليمان دمشقي او نور دده حضور ته حاضر یدل او د حکميه حقايقو او طبيه دقايقو او نورو علومو استفاعمه به ئې کوله.

بهمنيار وايي: «په غنډه وختو کې يوه شپه ترسهاره د دوستانو سره په غيش او عشرت اخته وو، سهار مدرسي ته راغلو، شيخ الرئيس په ډېرو دقيقو تحقيقاتو خوله پورې کړه، خو هرڅه چې ئې زيار وپوست په موږ کې ئې د فهم او ادراک آثار ونه لیده، ماته متوجه سووي ويل: «فکر کوم چې د شپې مو دخپل گران عمر شريف اوقات په تعطيل او اهمال ضايع کړي دی؟» عرض می وکړی چې: «هو همدغسې ده لکه چې تاسې فکر کړی دی» ډېر په غصه سو او په سترگو کې ئې اوښکې وگرځېدلې، سره ساه ئې وايستله او وي ويل: «ډېر افسوس کوم چې گران عمر مو په يهودگۍ بايللی او دي معارف او معانی ته په قدرونه گوري سبحان الله! د ارياز په خپل کسب کې داسې حدته رسېږی چې زړه وښياران ورته هېښ پاتېږي، خو تاسې د حق معارفو په ټولنه کې په دې نه ياست تادر سوی چې د زمانې ناپوهان ستاسې روحاني ملکاتو ته حيران سې؟!»

شيخ الرئيس په درې وټو کې او غريې ژبو شعر هم وايي، چې ډېرې نمونې ئې په

تاریخی کتابو او تذکرو کی راغلی دی، او دلته ئی هم شو وری نمونی راوړو:
عربی نمونی: -

هذب النفس بالعلوم ليرقى وذرا لكل فهمي لكل بيت
انما النفس كالزجاجة والعلم سراج وحكمة المرزيت
فاذا اشرف فانك حسي فاذا اظلمت فانك ميت

يعنی: «نفس په علومو پاکه کړه چی لوړسې، اونور هرڅه پریږده، مخکه چی
دا دهرچا کوردی، نفس لکه بښیښه او پوهنه ئې دیوه ده، حکمت دهغې پوی
تېل دی، که دا دیوه بله وي ثوته ژوندی، او که تیاره سونو یقیناً سړی».

عجباً لقوم يجحدون فضا ئلى

ما بين عياني الى غدا ئلى

عا بو اعلى فضلى و ذموا حكمتى

واستوحشوا من نقصهم و كمالى

انى وكيدهم وما عا بوبه

كالطور تحضر نطحة الايال

واذا الفتى عرف الر شاد لنفسه

ها نت عليه سلا مة الجهال

يعنی: «عجبه ده هغه قوم ته چی زما پر فضا ئلو حسد وری، دوی زما عیبونه زما
دعذاب دپاره څرگند وی زما پر فضل عیب وایی، اوزما حکمت غندی، دوی له
خیلی نیم پتیا اوزماله بشپړ تیا څخه په بیره کی دی، حال دا چی د دوی
خیلی، اوزما په فضل پسې ددوی عیب ویل دا سی مثال لری لکه غرڅه چی

وغو اړی غوږه خپلو پټکرو واخلی ، خو هغه څوک چی خان رشا د گڼی پر غه
باندی د ناپوهانو ملاستی آسانه وی » د تر کی نمونه :-

دوشنبه شنبه گونی گیتمه شرقه نه یکشنبه نه جمعه گونی غریه
سه شنبه چهارشنبه کونی زنهار شما له گیتمه ای صادق شیرین یار
جنوبه قلمه پنجشنبه ده نیت قلبد ربو علی بویله وضعیت

ددری ژبی نمونی :-

دخپل قینک ایمان په باب کی وایی:

کفرچوسنی گراف وآسان نبود محکمتر از ایمان من ایمان نبود
درد هر یکی چوین وآنهم کافر پس درهمه دهر یکک مسلمان نبود

دخپلی ډېري پوهی سره سره خپل عجز داسی بیا نوی:

از قعر گل سیاه تا اوج زحل کردم همه مشکلات گیتی راحل
برون جستم ز قید هر مکر و حیل هر بند کشاده شد مگر بند اجل
دل گرچه درین باید بسیار شقاقت یک سوی ندا نست دلی سوی شقاقت
اقدر دل من هزار خورشید بتافت آخر بکمال ذره ای راه نیافت .

شیخ الرئيس دخپلو شربتو غښلو په باب لیکي: » که به په یوه مسئله کی لا لیا نده
پانه ستوم مسجد جامع ته به ولاړم لمونځ په سې کاوه اود ټولو موجوداتو خالق ته به
سی سرتیاوه خوچی به هغه مشکل را باندی آسانیده اود شپي به بیرته کور ته راتلم
اود یوه به می راته ایښودله په لوستو اولیکلو به مشغولیدم خوچی به خوب زور را باندی

وکی اونا توافه به سوم ثوبه سی دشر بتو یو ساغر پر سر راواراوه او بیرته به غبتلی سوم «۱»
 همدا راز دده صاحب اوشاگردا بوعید الله عبد الواحد گوزگانی دده په شرح حال کی
 لیکي هغه وخت چی شیخ بهرگران کی مختصر الا صغریه منطق و لیکدا و یوه نسخه نی
 شیراز ته ولاړه نو لځینو پوهانو ته چی د شیراز قاضی هم پکښی و . په هغه کتاب کی
 شبهات پیدا سوه او په یوه لیک کی نی خپل شبهات د ابوالقاسم کرمانی په لاس
 شیخ ته را ولیږل هغه وخت شیخ ماته اسر وکی سپین کاغذنی و غوښت دا وخت
 مازدیگر وچی په لیکلو نی لاس پوری کی دساتم ترنمانځه نی پنځه جزء و لیکل چی
 هر جزئی لاس پانی و بیانی شمع راوړه شیخ اسرو کی چی شربت راوړی ما او خپل ورور ته
 نی دشر بتو د غبلو اسرو کی ده هم غبل او هم نی لیکل خو چه نیمه شپه
 سوه زه او ورور می خوب یو و پوراته وی ویل چی ولاړی سهار ته
 نژدی و چه زه بی ورو غوښتلیم پر جای نماز ناست و
 اود هغو شبها تو جوابونه نی را کړه چی شیخ ابوالقاسم کرمانی ته نی ورسوم (۲).
 وایی چی ه وروړخ د ابوسعید ابوالخیر مجلس ته ورغی او هغه عارف د طاعت او معصیت
 په باب کی خبری کولی شیخ الرئيس دار باغی وویل :

ما یم بعفو تو تولا کرده	وزطاعت و معصیت تبرا کرده
آنجا که عنایت تو باشد باشد	نا کرده چو کرده کرده چونا کرده

(۱) - پورسینا - معبد نفیسی تالیف ۶۴۸ مخ

(۲) - پورسینا - د معبد نفیسی تالیف ۶۴۹ مخ او هم د جاسع عباسی خطی نسخه

ابو سعید فی الید بیهده به جواب کی ورته وو یل :

ای نیک نکرده وید بیهده واینگه به خلاص خود تمنا کرده
 بو عفو مکن نکیه که هرگز نبود ناکرده چو کرده کرده چونا کرده
 می حاصل عمر جاودا نیست بده سرما به لذت جو انیست بده
 سو زنده چو آتش است لیکن غم را سازنده چو آب زنده گانیست بده

(پورسینا - ۴۵ مخ)

ای کاش بدانی که من کیستی سرگشته به عالم از پی چیستی
 گر سبقم آسوده و خوش زیستی ورنه بهزار دیده بگرستی
 (مجمع الفصحا - ۱۰ و ۶۸ مخ)

دشمنخا در نوس و فات :

په خینو تواریخو کی راغلی دی چی شیخ الرئیس دیشخو دمعاشرت سره زیاته مینه در لودله
 او دیر مباشرت له کبله ئی بنیه ورو ورو کمزوری سو ه اویه سخت خو لنج اخته
 سو او ددی ناروغی دو رکولویه غرض ئی پدیوه وریخ اته واره حقنه و کړه
 او بیا دهیواد تبدیلی په نیت د علاء الدوله سره همدان ته ولاړ خو په لاره کی
 د صرع (سیرگی) ناروغی ور پېښه سوه .

خینی لیکنی چی دده خینو مریانو چی دده مال ته سترگی تیولی وی دده په
 دوا کی زیات تریاک او تر حده زیات نور اجزا ورگه کړی و ، لکه نودشیخ ناروغی
 سخته سوه او مجبور سو چی بیرته اصفهان ته ستون سی هلته ئی هم چی هرڅه علاج
 وکی فایده ئی ونه کړه - نو لکه بیا د علاء الدوله سره همدان ته ولاړ خو هلته
 پوه سو چی نور علاج گټه نلری نو وی ویل چی : « زما پدې ن کی مدبره قوه
 له تدبیره لویدیله ده » له علاج نه ئی لاس واخیست هرڅه چی ئی درلوده غځه ئی

خیرات اوسریان دی آزاد کړه غسل ئی وکړی په استغفار بوخت سو، خو چی په
(۳۲۸ هـ = ۱۰۳۷ م) کال د روژي دسیاشتی په اوله دجمعی په ورځ په عمدان
کې وفات او همهلته ښخ کړ سو،

وايي چی د سړیني په وخت کې ئی د ابیت تکرار اوه

نموت ولس لڼا حاصل سوي علمنا انه ما علم

یعنی : « سړو اوبی له دي سونور څه حاصل نه کړه چی : په دی و پوهید و

چی په هیڅ نه پوهیدلی »

د شیخ الرئیس آثار :

دشیخ الرئیس د آثارو نومونه له مختلفو مأخذو څخه راټول سوی دي خو تر
ټولو جامع مأخذ استاد معید نفیسی د « پورسینا » کتاب دي چی دشیخ الرئیس
آثار ئی دالغباد تور و په ترتیب راوړي دي دلته هم هغه دده ترتیب غوره
سوي دي - هغه کتابونه اورسالی چی نسخی ئی مته دا دي.

الف :-

۱- الاثار العلویه

۲- ابطال احکام النجوم - یا - الاشارة الی فساد احکام النجوم - یا - الاشارة الی

فساد احکام المنجمین - یا - مقاله ابطال احکام النجوم.

۳- اثبات المبدء الاول.

۴- اثبات النبوة - یا - اثبات النبوة وتاویل رموزهم امثالهم.

۵- اجابة الدعاء وکيفية الزيارة - یا - رسالتي زيارة المقبول والدعاء - یا - رسالة

في زيارة القبور والدعاء - یا - رسالة في كيفية الزيارات والدعاء وتأثيرها في النفوس

والاهدان و - یا - فوايد من كتاب التعليقات في سبب اجابة الدعاء - وایي

دا بومعید سره یی په گډه لیکلی دی.

- ۶- الاحرام العلویة-یا- جواهر الاجسام السماویة -ها- رسالة فی الاجرام السماویة -یا- بیان الجواهر الثمین .
- ۷- اجوبة ست عشرة مسألة لابی الریحان البیرونی-یا- جواب ست عشرة مسألة لابی الریحان البیرونی . دایمیتنی د عقل د وجود او د هغه د جزء به باب کئی دی .
- ۸- اجوبة عشرة مسائل -یا- الاجوبة عن المسائل العشر-یا- الاجوبة عن المسائل العشر-یا- رسالة فی حشره مسائل اجاب عنها ابا الریحان البیرونی -یا- عشر مسائل-یا- حکمت د ابو الریحان بیرونی د پوښتنو جو ابونه دی .
- ۹- اجوبة مسائل ارسطو ،
- ۱۰- اجوبة و مسائل سال عنها ابو علی الحسین بن عبدالله بن سینا و فصول من کلامه
- ۱۱- الاحادیث المرویة .
- ۱۲- احوال النفس .
- ۱۳- اختلاف الناس فی امر النفس: چی د محمد بن حسین بن مرزبان د پاره ئې لیکلی
- ۱۴- الاخلاق .
- ۱۵- الادویه القلییة-یا- رسالة فی ادویه القلییة په لاتین ترجمه سوی .
- ۱۶- الارجوزة فی لباء-یا- اسباب انحطاط قوة الباء .
- ۱۷- الارجوزة فی التشریح
- ۱۸- الارجوزة فی الطب-یا- الفیه الطبیة معرف بارجوزة السینائیة .
- ۱۹- الارجوزة فی الطب: دایم حفظ الصلحہ کئی ده ، خود پورقنی ار جوزی غلخه جلا ده .
- ۲۰- الارجوزة فی الطب -یا- الفصول الاربعه -چی داهم بله ار جوزه ده په غلور فصله کئی .
- ۲۱- الارجوزة فی الفصول الاربعه -چی داهم بله ار جوزه ده په غلور فصله کئی

بی بی سریم را در ملک نکاح من در آورده هر چند من از این قبیلہ استبعاد می نمودم که زن گرفتن علایق ناسواقی است بر ارباب مشغول راه امداد مسلمانان را بد کردن ورنجاندن سروت ندیدم بضرورت متاهل شدم این هنگام دانستم که در سخن حضرت پیر دستگیر اشارت بدین حدود بود که مرا سکونت در کوهستان فرموده بود. چون فرزندان دختر ینه و فرینه بوجود آمدند با ری اتفاق آن افتاد که جد و جهد نموده خود را بخدست شریف والدین خود برسانم، اهل و عیال گذاشته مجرداً روان شدم بقندوس (که دوز) رسیدم پدر بزرگوار از دارالفنا بدارالبقا رحلت نمود اما خدست والدہ عقیقه را دریافتم بعد از مدت کیفیت عمر گذشته خبر پرسید گفتمش در دیار یوسفزائی متاهل شدم حضرت والدہ از آنجا که طریقه شفقت مردم بادیانت است در حال تجهیز جهاز طریقی من ساخته روان گرد گفت :

ان فرزند ! اگر توفیق رسد اهل و عیال را همراه بیاور والا من حق خود را بشما بخشیده ام همانجا باش تا حق ایشان در گردن من و تو نماند بعده بحکم مادر شفیه در حدود یوسفزائی ماندم (۱) : پخپله آخون درويزه دخيل ناسه سره کله «نگر هاری» او کله «پاپینی» لیکی خوشنگه چی دده زیاته استوگنه په پیښو رکی وه او همهلته سر دی نوورستیو موړ خانو لکه مفتې غلام سرور لاهوری پخپل کتاب «خزینة الاصفی» اورحمان علی لاهوری پخپله تذکره «تذکره علما هند» کې دده نوم «آخون درويزه پشاورى» لیکی دی (۲) .

(۱) - تذکره الابرار - ۳۱ مخ

(۲) - خزینة الاصفی - ۱۱۱ ۳۷ مخ - او تذکره علما هند - ۵۹ مخ

۲۲- ارجوزة في المجرىات في الطب.

۲۳- ارجوزة في منطق - يا الرجز المنطقي - يا سيزان النظر - يا القصيدة

المزدوجة - يا القصيدة المصرفة - يا القصيدة المردودة المنطق - يا به
گرگانج کپی فی دابو الحسن سهل بن محمد سهلی د پاره نې ویاې ده.

۲۴- ارجوزة في الوصايا الطبية .

۲۵- ارجوزة لطيفة في وصايا البقراط.

۲۶- الا رزاق

۲۷- الا رشادات : احتمال دی چی داشار ات د کتاب تحریف وی.

۲۸- الا شاد في الدخول في الكفر : چی دابو سعید ابو الخیر په جواب کې لیکلی

۲۹- الا رصاد الكليه : چی په گرگان کې نې دابو محمد شمیر ازی د پاره لیکلی،

په نجوم او هیئت کې .

۳۰- اسلة الشيخ ابي سعيد بن ابو الخير عن شيخ الرئيس مع اجوبتها - يا جواب

الشيخ ابي سعيد بن ابي الخير .

۳۱- اسلة بهمنيار عن الشيخ الرئيس مع اجوبتها : چی ممکنه ده هغه د بهمنیار

تحصيلات وی .

۳۲- اسباب الحدوث - يا اسباب الحدوث الحروف - يا حدوث الحروف - يا

رسالة في تحقيق الحروف - يا رسالة في اسباب الحرف - يا رسالة في اسرار الحروف - يا

رسالة في تركيب الحروف - يا رسالة مخارج الحروف - يا رسالة مخارج الحروف وصفاتها

يا رسالة في اسباب حدوث الحروف : چی دابو منصور محمد بن علی بن عمرو

د پاره نې لیکلی.

۳۳- اسباب الرعد والبرق - يا رسالة في ذكر الرعد والبرق - يا ذكر اسباب

الرعد .

۳۳- الاختصار .

۳۵- استنضاح النور .

۳۶- الاشارات والتبیهات فی المنطق والحکمة: چی دده له خو راسهمو کتابو شخصه دی -
 گویا دده ور وستی مهم تألیف دی، او پر هغه باندی پیری شرحی لیکلې سوی دی -
 چی یوه شرح عز الدین سعد بن منصور بن سعد بن سکونه اسرانیلی لیکلې ده چی په
 (۶۷۶ هـ) مړدی، او بله شرح د امام فخر رازی دده «اباب الاشارات» په نامه، بله د
 سیف الدین علی آمد چی په (۶۳۱ هـ) مړدی شرح دده «کشف لا لتعویها» په نامه،
 بله دخو اجه نصیر الدین طوسی شرح ده د «حل المشكلات الاشارات» په نامه - او همدا
 راز پیری حاشیې باندی لیکلې سوی دی لکه د بدر الدین شوشتری حاشیه په اوومه
 پیری کې، اود سید شریف گرگانی شرحه چی په (۸۱۶ هـ) کې مړدی، او د سید یمنی
 شوشتری حاشیه په اوومه پیری کې، او د قطب الدین محمد بن محمود رازی حاشیه
 چی په (۷۶۶ هـ) کې مړدی، اود محمد اصفهانی حاشیه د «المحاکمة بین نصیر الدین
 والا سام فخر الدین رازی» په نامه، او د میرزا جان حبیب الله شبرازی د بغداد
 داو سېدو نکې حاشیه چی په (۹۴۴ هـ) کې مړدی دا کتاب په فارسی عم ترجمه
 سوی دی .

۳۷- الاشارة علی علم المنطق .

۳۸- اشعار الشيخ: چی دده عربی اشعارو مجموعه ده

۳۹- الاصول المنطقیه .

۴۰- الاضحویه - یا - رسالة المعاد یا رسالة اضعو به امر المعاد: چی په لوی اختر کې نی

د امیر ابو بکر محمد بن عجمد دپاره لیکلې .

۴۱- الاغذیه والا دویه - یا رسالة الاغذیه والادویه

۴۲ - الافعال والانفعالات - يا - الافعال و الاثقات في تاثير القوى
الجسمانية - يا - الفيض الالهي.

۴۳ - الاقربا دين

۴۴ - اقسام الحكمة - يا - رسالة في اقسام العلوم الحكيمية يا - رسالة
في اقسام الحكمه

۴۵ - اقوال الشيخ في الحكمه - يا - رسالة في تعريف الحكمه و اقوال الحكماء
يا رسالة في فوائد الحكمه.

۴۶ - الاكسير - يا - امستور الصنعة - يا الكيمياء

۴۷ - المهدي - يا - رسالة في امر المهدي - يا - رسالة المهدي : چي
په ځينو كتابو کي ئي ده ته منسوب کړي خو حقيقت دا دي چي دا وومي پيري
دمشهور عارف صدر الدين قوينوي ده

۴۸ - انتقاء ما نسب اليه في الحظ - يا - انتقاء ما نسب اليه من معارضة العوان

۴۹ - الانصاف - يا - الانصاف والا نصاف ، په شلو توکو کي دا رسطو
د فلسفي شرح ده .

۵۰ - الاوسط الجرجاني : چي په گرگان کي ئي د ابو محمد شهر ازي د پاره ليکلي

۵۱ - اول يجب على الطبيب - يا - رسالة في اول ما يجب على الطبيب -

يا - دستور طبي - يا - دستور الطبي - يا - دستور الاطباء

ب -

۵۲ - ايضاح البراهين من مسائل عو يصبه - يا - رسالة على ايضاح

البراهين مستنبطة من مسائل عو يصبه

۵۳ - البر والاثم : چي په بخارا کي ئي د ابو بکر برقي د پاره چي دده گاوندی

وليکلي ده (په دوو جلدو کي)

۵۴ - برهان الشفاء

۵۵ - بقاء النفس الناطقه - يا - رسالة في بقاء النفس وعدم فسادها وفي ان الا
جوام المسماوية ذوات النفس لناطقه

۵۶ - البهجة في المنطق - يا - رسالة المنطق

۵۷ - بيان ذوات الجهة .

۵۸ - بيان علة قيام الارض في وسط السماء - يا - رسالة في سبب قيام الارض
في وسط السماء - يا - رسالة في قيام الارض في وسط السماء

۵۹ - بيان المعجزات والكرامات - يا - رسالة في بيان المعجزات والكرامات

ت

۶۰ - تاويل الرويا : چي «تعبير الزويا» ليكل سوي دي .

۶۱ - تحصيلات بهمينار : دا پنجه برخي يوه مجموعه ده چي ابوالحسن بهمينار

بن موزبان دابن سبنا شاگرد چي د (۳۳۰ هـ) په شاوخوا کي مړ دي ، د خپل استاد

تقريرات او افادات راغونډ کړي

۶۲ - تحقيق مباهدي الهنديا - كتاب الزاويه

۶۳ - تخليط الاغذية - يا - رسالة في تخليط الاغذية

۶۴ - تدابير المنزل - يا - تدابير المنازل عن السياسة الالهيه : چي په كتاب السياسة هم

مشهور دي

۶۵ - تدارك انواع خطا الحدود - يا - تدارك لانواع خطا (لتدبير - يا - دفع المضار

الكتبه عن الابدان الانسانية بتدارك انواع خطا لتدبير - يا - دفع المضار لكتبه

عن الابدان الانسانية : چي د ابوالحسن احمد بن محمد سهلي د پاره ئي ليکلی دي

۶۶ - تدبير الجند والمجاليك وزراقهم د خرج المالك .

۶۷ - تدبير سيلان المعنى

٦٨- تدبير المسافرين - يا - تدبير حال المسافرين - يا - رسالة في تدبير المسافرين

٦٩- تدبير منزل العسكر - يا - رسالة في تدبير منزل العسكر

٧٠- تزكية النفس

٧١- تشريح الاعضاء - يا - رسالة في تشريح الاعضاء - يا - رسالة حقايق وجوده فارسي

٧٢- تعاييف مسایل الحنين .

٧٣- تعقيب الموضع الجدل - يا - تعقيب الموضع الجدل - يا -

تعقيب الموضع الجدل

٧٤- تعلق النفس بالبدن

٧٥- التعليقات في الفلسفة

٧٦- تعلق في المنطق - يا - المسألة

٧٧- تفسير المعوذتين

٧٨- تفسير آية الكرسي .

٧٩- تفسير آية ثم استوى الى السماء - يا - تفسير سورة ثم استوى الى السماء

و هي دخان - يا - تفسير آية الدخان .

٨٠- تفسير سورة الاخلاص - يا - تفسير سورة التوحيد - يا - تفسير سورة الصمدية

٨١- تفسير سورة الاعلى

٨٢- تفسير سورة الفلق - يا - تفسير المعوذة الاولى

٨٣- تفسير سورة الناس - يا - تفسير المعوذة الثانية

٨٤- تفسير كتاب اتولو لوجيا .

٨٥- تقاسيم الحكمه والعلوم - يا - رسالة في اقسام العلوم العقلية

٨٦- تقسيم العلوم العقلية .

٨٧- تلخيص المنطق

- ۸۸- تلخیص کتاب الکوون و الفساد - یا - سلسلة الفلاسفة - یا - رساله العروش
 ۸۹- التمجید - یا - رسالة المجید - یا - رسالة فی خطبة التمجید - یا - الخطبة التوحیدیه
 یا - الخطبة الالهیمة - یا - الحب التوحیدیه

۹۰- تنبیح القانون

۹۱- تهذیب الاخلاق

۹۲- الجسم

۹۳- الجماله الالهیه فی التوحید - یا - القصیده التونیه

ج :

۹۴- جواب استله ابی الحسن العامری - یا - جواب الی الشیخ العامری - یا - مجالس السبع
 یا المجالس السبع بین الشیخ و العامری

۹۵- جواب استله ابی الفرح الطیب الهمدانی .

۹۶- جواب رسالة كتب الیه

۹۷- جواب له سوال بعضی المتکلمین - یا - کتاب الفضاء

۹۸- جواب الشیخ ابی منصور بن الحسین .

۹۹- جواب مسائل الحکمیة

۱۰۰- جوهر عروض

۱۰۱- الحاصل والمحصل : چی په بخاوا کی کی ئی د فقیه ابوبکر برقی دپا ره

نی چی ددگا ونه ی و لیکي دی په شلونو کو کی .

۱۰۲- حث الذکر - رسالة الذکر - یا - رسالة فی الحث علی الذکر

۱۰۳- الحجج العشرة فی جوهرية نفس الانسان الناطقة - یا - رسالة فی السعادة والحجج
 العشرة

۱۰۴- حجج المهندسين .

- ۱۰۵ - الحدیث
- ۱۰۶ - الحد الجسم - رسالة في حد الجسم - رسالة في حد الجسم
- ۱۰۷ - حدوث الاجسام
- ۱۰۸ - حقایق علم التوحید
- ۱۰۹ - حقيقة الانسان
- ۱۱۰ - حقيقة الروح
- ۱۱۱ - الحكمة العرشیه - یا - العرش - یا - رسالة العرش : چی به غلطی الحكمة القدسیه والعروش لیکنی
- ۱۱۲ - حکمة العروصیه - یا - المجموع : چی به ۲۱ کلنی کی فی دخیل کاوندی ابوالحسن عروضی دپاره لیکنی .
- ۱۱۳ - حکمة المشرقیه - یا - الفلسفه المشرقیه
- ۱۱۴ - حکمة الموت - یا - فارسی
- ۱۱۵ - حکمة غلائییه : چی به فارسی فی دعلاء الدوله کاکویه دپاره لیکنی دی
- ۱۱۶ - حل المشكلات - یا - حل مشکلات معینیه : به فارسی دخواججه نصرالدین طوسی دی سهواً دده به نامه قیدسوی دی .
- ۱۱۷ - حواشی القانون
- ۱۱۸ - حواشی موضوعات العلوم
- ۱۱۹ - فی بن یقطان - یا - رسالة فی بن یقطان - یا - قصه فی بن یقطان - یا
- رسالة الطبریة : چی شاگرد فی ابومنصور زیله برهنه به عربی شرح لیکنی - او
- فارسی شرح هم بر لیکنی سوی ده .
- خ
- ۱۲۰ - خصب البدن

- ١٢١ - خطبة الشيخ - يا - الخطبة الفراء - يا - خطبة التوحيد
- ١٢٢ - الخلوة
- ١٢٣ - الخمر
- ١٢٤ - خمس وعشرون مسئلة - يا - الصورة المعقولة : جى دابوسميدابوالخير
- بهجواب كى ليكلى دى .
- ١٢٥ - خواص الشراب
- ١٢٦ - دائش نامه علائى
- ٥
- ١٢٧ - الد را لمكتون والجوهر الحصون
- ١٢٨ - الدر انظيم فى احوال العلوم والتعليم .
- ١٢٩ - الدعاء
- ١٣٠ - دفع الغم والهم
- ١٣١ - دفع الهم عند وقوع الموت - يا دفع الغم عند وقوع الموت - يا -
- اشفاء من خوف الموت - يا - رسالة فى دفع الغم من الموت
- ذ
- ١٣٢ - ذكر فى مقادير الشرباب من الادوية المقررة
- ١
- ١٣٣ - رسالة الجمل فى الادلة المحققة البقا منفس الناطقه .
- ١٣٤ - رسالة العقل والنفس - يا - رسالة النفس والعقل
- ١٣٥ - رسالة القلبيه
- ١٣٦ - رسالة المعاد
- ١٣٧ - رسالة المعاش والمعاده .
- ١٣٨ - رسالة المعراجيه - يا - معراج نامه معراجى

- ١٣٩- رسالة المفارقات.
- ١٤٠- رسالة الموجزة في المنطق.
- ١٤١- رسالة النفس.
- ١٤٢- رسالة النقيسه.
- ١٤٣- رسالة النيروزية في حروف ابجد - يا- رسالة النيروزيه في معاني الحروف الهجائية - يا- رسالة الحروف - يا- رسالة في نواتج السور الكريمه: جي دشيخ ابوبكر محمد بن عبد الله دپاره ليكلي .
- ١٤٤- رسالة الى ابي الفضل.
- ١٤٥- رسالة الى ابي ابكر .
- ١٤٦- رسالة الى ابي زيله .
- ١٤٧- رسالة الى ابي سعيد بن ابي الخير الصوفي الزاهد
- ١٤٨- رسالة الى ابي سعيد بن ابي الخير في حصول علم وحكمة .
- ١٤٩- رسالة الى السهلي.
- ١٥٠- رسالة الى الشيخ ابي الفرج الحكيم .
- ١٥١- رسالة الى القا شاني .
- ١٥٢- رسالة الى جعفر الكيا .
- ١٥٣- رسالة الى زرين كيس بنت شمس المعالي في تصحيح طول جرجان: جي ابوالريحان بهروني دهغه يادونه كيري ده .
- ١٥٤- رسالة الى صديق رساله الانصاف بينه وبين الهنداني يدعي الحكمه: يمكن جي همغه (١٥٧) كنه رساله وي .
- ١٥٥- رسالة الى علاء الدين .
- ١٥٦- رسالة الى علماً بغداد يسألهم فيها الانصاف بينه وبين رجل همداني

يلدعي الحكمه: مسكن جى همغه (١٥٥) كته رساله وى .

١٥٧- رساله ضوا الاجسام المتلونه .

١٥٨- رساله فى آثار العلويه .

١٥٩- رساله فى آلات الرصديه .

١٦٠- رساله فى اثبات الحق الاحد وجوهرية النفس الناطقة وبقائها .

١٦١- رساله فى اثبات النبوات - يا - رساله فى اثبات النبوه وتاويل رموزهم وامثالهم .

١٦٢- رساله فى احوال النفس .

١٦٣- رساله فى اسباب اصابه الدعاء .

١٦٤- رساله فى اشياء ثابته وغير الثابته .

١٦٥- رساله فى اصول علم البرهان وبيان ان كل تعليم وتعلم من علم سابق .

١٦٦- رساله فى اقسام العلوم العقلية .

١٦٧- رساله فى اقسام النفوس .

١٦٨- رساله فى اجرام العلويه .

١٦٩- رساله فى احاديث المرويه .

١٧٠- رساله فى الاخلاق - يا - رساله فى علم الاخلاق .

١٧١- رساله فى الارثما طيقى .

١٧٢- رساله فى الازراق .

١٧٣- رساله فى الاسم الاعظم .

١٧٤- رساله فى الاضحيه .

١٧٥- رساله فى الانتقاء عما نسب اليه من معارضته القرآن . به همدان كنى فى ليكلى .

١٧٦- رساله فى الباء .

١٧٧- رساله فى البول .

آخون درويزه ابتدايي زده کړه له ملا سید نصر الله پښتني څخه کړې ده خو نور متد اوله علوم نني په سرتب ډول له ملا سید نصر احمد بخاري اوله ملا محمد زنگي څخه لوستي ووڅه موده ئي د مولانا جمال الدين هندوستانی شاگردی هم کړی وه او په طریقته کی ئي د سید علی ترمذی (اوس مشهور په پیر بابا) لاس نیولی و چی بیا وروسته د هغه ماذون خلیفه سو او په دی ترتیب هم د ظاهری متد او د بڼی علومو عا لم سوا وهم په باطنی علومو کی د ماذون د درجی ته ورسید او قرآن مجید ئي په یو کال کی په یاد کړی.

د آخون درويزه مشهور کتاب مخزن الاسلام په پښتو کی د یر شهرت لري او هغه وخت چی لا چاپ سوی نه وو د هغه کتاب د یری نسخی ډکه د پیر وانو له خوا په قلم لیکلی سوي او په خلکو کی خپری شوي وی چی له دي لاری ئي د آخون د رويزه د دیني، تصوفی او واعظی شهرت سره زیاته سرسته کړی ده. اوس په پښتو کی د آخون درويزه نوم د یر معر و فدی اوزیات عوام پښتانه ورتنه د پره عقیده لری خو ځینی منور پښتانه او د پښتنو ځینی نوي محققین د ده وچ تعصب ته گوته نیسی په تیره بیا د پښتنو د سجا هد عالم پیرروینان په مقابل کی د ده تر ضرورت زیات تعصب او مخالفت غندي، او حتی ځینی د پښتنو تاریخ لیکونکي د پیرروینان سره داخون درويزه تراندازې زیات مخالفت چی د الحاد او کفر دروازی ته رسیدلی دهغه وخت دهند د مغولي حکومت په تحریک کډولی (۱) دالحکه چی داخون درويزه پیر «سید علی ترمذی» په هغه حکومت کې د یرزیات

(۱) تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند د استاد حبیبی تألیف - ۲۳۱ مخ

۱۷۸ - رسالة في التوحيد والا ذكار

۱۷۹ - رسالة في الحدود

۱۸۰ - رسالة في الحد يث

۱۸۱ - رسالة في السياسة

۱۸۲ - رسالة في الصنائع العلمية

۱۸۳ - رسالة في الطب

۱۸۴ - رسالة في الطيور والجماد

۱۸۵ - رسالة في العشق : چي د ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن احمد لقيه

معصومي دپاره ليکلي او عمر بن سهلان ساوچي وړاندي په فارسي شرح

کړي ده -

۱۸۶ - رسالة في العهد - يا - رسالة عهد - په اخلاق کي .

۱۸۷ - رسالة في الفعل والا نفعال .

۱۸۸ - رسالة في الفيض الا لهي .

۱۸۹ - رسالة في القدر والكيميا .

۱۹۰ - رسالة في القضاء والقدر - يا - رسالة في استناد حقيقة القضاء -

۱۹۱ - رسالة في القولنج .

۱۹۲ - رسالة في المعاد للملك مجدالدوله : چي په فارسي ژبي هم ترجمه

کړي ده -

۱۹۳ - رسالة في الملائكة .

۱۹۴ - رسالة في المنطق -

۱۹۵ - رسالة في النفس ،

۱۹۶ - رسالة في النفس الفلکی .

١٩٧ - رساله في الهندباء .

١٩٨ - رساله في امر نفس - يا - رساله في امر الوجود

١٩٩ - رساله في ان ابعاد الجسم غير ذاتيه - يا - رساله في ان ابعاد غير ذاتيه

٢٠٠ - رساله في ان النفس الانسانية جوهر لا يقبل الفساد .

٢٠١ - رساله في ان الكمية والبرودة والحرارة اعراض ليست بجوهر يا رساله في ان الكمية والبرودة والحرارة ليست بجوهر .

٢٠٢ - رساله في ان علم زيد غير علم عمرو .

٢٠٣ - رساله في ان كل ما هو في عالم ان يكون له الوجود .

٢٠٤ - رساله في بقا النفس الناطقة باسقاطها للمنطقه

٢٠٥ - رساله في بيان الصورة المعقولة المخالفة للحق .

٢٠٦ - رساله في بيان المعجزات والكرامات - يا - رساله في معجزات والكرامات

٢٠٧ - رساله في بيان النبض - يا - رساله في النبض: في دة يابل چادعلا الدولة كا كويه

دهاره توجهه كرى

٢٠٨ - رساله في تجزى الاجسام

٢٠٩ - رساله في تدبير الخطا الواقع في الطب

٢١٠ - رساله في تعريف راي المحصل الذي قسمت عليه رويه الاقدمين .

٢١١ - رساله في تفسير اساس كتب ارسطو

٢١٢ - رساله في تناوى الاجسام =

٢١٣ - رساله في جواب ابى عبد الله جو زجاني

٢١٤ - رساله في جواهر الاجسام السماويه يا رساله في جواهر الاجسام السماويه - يا -

رساله في جواهر الاجسام السماويه والراى المحصل فيه

- ٢١٥ - رسالة في حجج النابتين الماضي سبداً ما يابا .
- ٢١٦ - رسالة في حدوث الاجسام
- ٢١٧ - رسالة في الحفظ الصحة
- ٢١٨ - رسالة في حقايق علم التوحيد .
- ٢١٩ - رسالة في خطا من قال ان الشئ جوهر و عرص
- ٢٢٠ - رسالة في خطا من قال ان الكميتيه جوهر ما يبقا له في خطا من قال ان كمية جوهرية
- ٢٢١ - رسالة في خواص كشافي (الكاسي)
- ٢٢٢ - رسالة في دفع المضار .
- ٢٢٣ - رسالة في ذكر اثبات المبدء والمعاد: جي دابوا احمد محمد بن ابراهيم فارسي
دياره ليكاي
- ٢٢٤ - رسالة روية الكواكب في الليل .
- ٢٢٥ - رسالة في سر القدر جواب سوال بعض الناس
- ٢٢٦ - رسالة في علة قوام الارض في خير ،
- ٢٢٧ - رسالة في علم النفس - يار رسالة علم النفس
- ٢٢٨ - رسالة في كلمة التوحيد .
- ٢٢٩ - رسالة في كيفيات الموجودات .
- ٢٣٠ - رسالة في ساهية الحزن
- ٢٣١ - رسالة في ما يد في ضرر الاغذية
- ٢٣٢ - رسالة في مسلة طبية
- ٢٣٣ - رسالة في معرفة الاشياء .
- ٢٣٤ - رسالة في معرفة الله تعالى وصفاته واقعا له
- ٢٣٥ - رسالة في نصيحة بعض الاخوان

- ٢٣٦ - رسالة مختصرة ظاهرة في الظواهرات من علم النفس معروف
برسالة الظاهر في الظاهرات.
- ٢٣٧ - رسالة مرسوزة مسمى برسالة الشبكة واليطور
- ٢٣٨ - رسالة تسلسل علل ومسبباته فارسي
- ٢٣٩ - رسالة جريثيل - به فارسي
- ٢٤٠ - رسالة جوديد - به فارسي
- ٢٤١ - الرسائل الاخوانيه
- ٢٤٢ - الرسائل السلطانيه
- ٢٤٣ - رسائل الشيخ لابي عبيد الله الجوزجاني وابي سعيد بن ابي الخير في امر النفس
- ٢٤٤ - رقعة الى ابن الفضل بن محمود
- ٢٤٥ - رقعة الى ابي زيله
- ٢٤٦ - رقعة الى ابي سعيد الصوفي
- ٢٤٧ - رقعة الى ابي طاهر احمد بن المتطبب
- ٢٤٨ - رقعة الى ابي طاهر بن حسون
- ٢٤٩ - رقعة الى جعفر القاشاني
- ٢٥٠ - رقعة الى علاء الدولة بن كايه
- ٢٥١ - رمز كتاب الحكمة والالهيات
- ٢٥٢ - الرؤيا والتعبير - يا - المناميه
- ٢٥٣ - رؤية الكواكب الكواكب بالليل لابلانهار
- ٢٥٤ - بطور يقاى البلاغة في الحكومة و الخطابه - يارساله في معاني كتاب
بطور يقاى البلاغة في الحكومة وخطابه
- ٢٥٥ - الزاوية - يا - رسالة في الزاوية - يا - تحقيق مبادئ الهندسه :

په گران کي ليکي

۲۵۶ - زبده في القوى الحيوانيه

۲۵۷ - الزهد

س :

۲۵۸ - السحر و الطلسمات و الثيرتجات و الاعا جيب - يا - رسالة في

السحر و الطلسمات و غيرهما

۲۵۹ - سر القدر - يا - رسالة في جواب سوال من القول للصوفي من عرب

سر القدر فقد الحد

۲۶۰ - السعادة و الشقاو و الدائمة في النفوس

۲۶۱ - السفسطيقافي ابائه المواضع المعلة للمباحث

۲۶۲ - السكنجين - يا - رسالة الاسكنجين : چي دا بو سعيد ناسي دپاره نئي ليکي ده

او په لايتني هم تر جمه سوي

۲۶۳ - سلسلة الفلاسفة

۲۶۴ - السموم و القر اباذنين

۲۶۵ - السيامية

۲۶۶ - سياسة البدن و فضائل الشراب - يا - رسالة الخمرية و سياسة البدن - يا -

فضل الشراب و مضاره

۲۶۷ - السؤال و الجواب

ش :

۲۶۸ - شرح اسماء الله

۲۶۹ - شرح الشفاء

۲۷۰ - شرح خطبة المسعودي لابي ربحان البيري و نبي

۲۷۱ - شرح كتاب النفس لارسطو - يا - رسالة نفس - يا - شرح كتاب النفس لارسطو

طالس: چی دده دمعاد رسالی ترجمه ده. اووایی چه په فارسی لیکلی سوی اوهمه نه کتاب دی چی د «رسالة نفس ارسطو طالس» په نامه افضل الدین کاشانی ته منسوبه ده او په ۱۳۱۶ کی په تهران کی چاپ سوی ده

۲۷۲ - شرح مشکلات شعر ابن الرومی.

۲۷۳ - شطر الغب - یا - رسالة علاج الحمى

۲۷۴ - شعر الغظه

۲۷۵ - الشفاء: چی په حکمت کې دده له خور اسمهورو کتابو څخه دی، په همدان

کې لیکلی سوی او په عبری اوسریانی او المانی اولاتین ترجمه سوی او څو حاشیې هم ورباندې لیکلې سوی چی یوه آقا حسین خوانساری او بله سلا صدر او بله زین العابدین علوی عاملی، او بله غیاث الدین منصور شهرآزی لیکلې ده. او هم څو

شرحی ورباندې لیکلې سوی چی له هغې جملې څخه یوه شرح محمد حاشی سرخس

اوبله محمد علی بن ابونصر اسفندی لیکلې ده

۲۷۶ - شفاء الاسقام فی علوم الحروف والارقام .

۲۷۷ - الصلاة وما هیته یا ماهیة الصلوة . الکشف عن ماهیة الصلوة

۲۷۸ - الصناعة العالیة الی عبدالله البرقی یا رسالة فی الصناعة العالیة الی عبدالله البرقی

۲۷۹ - الصنایع العملیة: چی په قاطاغوریاس کې دده دولسمه رساله ده. ددې رسالې

نسبت ابن سینا ته درست نه دی ځکه چی دا داخوان الصفاله رسالو څخه ده

۲۸۰ - الصورة المعقولة

۲۸۱ - الصورة المعقولة: دا بله رساله ده دابوسعید بن ابی الخیر په جواب کې

۲۸۲ - صورة ما کتبه ابو علی بن سینا استدعی بعض اصداقائه: دا جلا رساله نه ده

بلکه یوه مجموعه ده چی د ۲۸۹- او- ۲۹۰ گڼورقعات پکښې یوځای سوی دی

ض :

۲۸۳ - ضمیمه رساله الحدود فی المنطق

ط :

۲۸۴ - الطبریہ یا رساله الطبریہ فی قوی الا نسانیہ وادراکاتها: چی خنی

نی همهنه دچی بن یظان رساله بولی

۲۸۵ - الطرق الذی اوثره علی سائر الطرق فی اتخاذ الالات

۲۸۶ - الطول و العرض

۲۸۷ - الطیر یا رساله الطیر: چی عمر بن سهلا ساوجبی منعه به فارسی شرح کپی ده

ظ :

۲۸۸ - ظفرنامه - به فارسی دبزرگمهر دکلماتو به ترجمه کی

ع :

۲۸۹ - العرشیه یا رساله التوحید یا رساله معرفه الله وصفاته و افعاله یا رساله

العرشیه فی علم الواجب

۲۹۰ - العروض یا رساله فی العروض

۲۹۱ - عشرون مسئله

۲۹۲ - عمل الكل

۲۹۳ - العقول

۲۹۴ - العلائی فی اللغة

۲۹۵ - علم صناعة الموسيقى فی رساله فی الموسيقى

۲۹۶ - العلم الدقی

۲۹۷ - العلم و المنطق

۲۹۸ - العهد

۲۹۹ - سعیدون لحکمه: به حکمت کی دده له مشهور و کتابوشخه دی او امام فخر رازی

پر هغه باندی شرح لیکلی اوخینو په غلط عیوان الخطب لیکلی

۳۰۰ - عیون المسائل : دا کتاب د ابوتصر فارابی دی خو په غلط نثر ابن سینا ته

منسوب کړی

۳۰۱ - غالب ومغلوب

۳۰۲ - غاطیغوریاس

۳۰۳ - غرض

۳۰۴ - غریبة الحکمه

ف :

۳۰۵ - الفوا سده یا رساله الفراسه

۳۰۶ - الفردوس فی ماهیه الانسان یا رساله فی الفردوس

۳۰۷ - الفرق بین الحرارة الغریبه و الغریبه

۳۰۸ - الفصد یا رساله فی الفصد

۳۰۹ - الفصول یا تعریف اسم الله و شرحه

۳۱۰ - الفصول الالهیه فی اثبات الاول

۳۱۱ - الفصول الثلاثه یا رساله فی اثبات الصانع و ابر اد البرهان القاطع

۳۱۲ - الفصول الموجز یا التکت فی المنطق

۳۱۳ - الفصول الطبیهات

۳۱۴ - فصول فی الحکمه

۳۱۵ - فصول فی الطب

۳۱۶ - فصول فی النفس و الالهیات

۳۱۷ - فصول و مسائل : ده فو پوینتنو جوابونه دی چی په حکمت که نثری له دهه ۵۰۰ څخه کړی

۳۱۸ - القضاء

۳۱۹- الفلك والمنازل - يا- المختصر في علم الهيئة

۳۲۰- فوائد ارسطاطاليس و افلاطون

۳۲۱- فوائد الزنجيل منظومه

۳۲۲- الفوائد في النفس الكلية

۳۲۳- فوائد ونكت - يا- رساله في الفوائد المتفرقة

۳۲۴- قويطيقا وهو كتاب الشعر يات

ق:

۳۲۵- ۱ لقانون في الطب: په طب کي دشر قله خوراشهورو کتا بوڅخه دی

په لاتین ، او عربی او انگلیسی او فرانسوی او آلمانی ترجمه سوی دی ، او پر هغه یا نډی

ډیری شرحی لیکلې سوي چی مشهوری ئی د امام فخر رازی ، د علی رضوان

په (۶۰۰ کی مړدی) دنجم الدین احمد بن ابی بکر بن محمد نخجواقی (مړ په ۶۵۱ کی)

او د علا الدین علی بن ابی الحزم قمی قریشی معروف باین النفسی (په ۶۸۷ کی مړدی

او د قطب الدین شیرازی (مړ په ۷۱۰ ه کی) او اکمل الدین نخجواقی او نوری ډیری

شرحی چی د سعید نفیسی د «پورسینا» نومی کتاب په ۲۱ مخ کی نومونه راغلی دی.

۳۲۶- قانون لفصل الشمس والقمر و اوقات الليل والنهار .

۳۲۷- القدر .

۳۲۸- قراضه فی الطبيعيات: په فارسی چی ابو سعید محمد بن محمد غانمی ته

هم منسوب دی .

۳۲۹- قصه سلامت و اقبال: چی مولانا عبدالرحمن جاسی هغه په نظم کړي ده.

۳۳۰- القصيده العينية الروحانية فی النفس - يا- قصيده فی النفس: چی ۲۱ بیته دی.

۳۳۱- قصيده فی الطب: چی په لاتین ترجمه سوي ده .

۳۳۲- قصيدة فيما يحدث من الامور و الاحوال .

۳۳۴- القضاء والقدر - یا - رسالة في القضاء والقدر.

۳۳۵- القضاء في المنطق قصيدة قافية قاف .

۳۳۵- قوانين ومعالجات الطبيه.

۳۳۶- القوى الطبيعیه - یا - رسالة في قوى الطبيعیه - یا - رسالة في الرد على

رسالة ابي الفرج .

۳۳۷- القياس: چي دابوسعيد بن ابوالخير په جواب کي ټي ليکلي ده .

۳۳۸- قيام الارض في الوسط السماء - یا - رسالة في سبب قيام الارض في وسط السماء

- یا - رسالة في بيان علته قيام الارض في وسط السماء: چي دابوالحسن احمد بن محمد

سهلي دپاره ټي ليکلي ده .

۳۳۹ - كتاب آلة وصف الحدود .

۳۴۰ - كتاب الالة الرصدية .

۳۴۱ - كتاب الاسعار .

۳۴۲ - كتاب الجدل الملحق بالاوسط .

۳۴۳ - كتاب الحدود .

۳۴۴ - كتاب الشعراء .

۳۴۵ - كتاب العلائي .

۳۴۶ - كتاب القولنج: په بند کي ټي ليکلي دي .

۳۴۷ - كتاب المواحق: د شفا پر کتاب شرح ده .

۳۴۸ - كتاب المباحث .

۳۴۹ - كتاب المباحثات: دده دشاگرد ابو الحسن بهمنيار دپوهنتون جواب دي .

۳۵۰ - كتاب المخلص .

۳۵۱ - كتاب المشرقين .

اعتبار، نفوذ او عزت درلوده او بالعکس پیررویشان دهند، مغولی حکومت، چی به پشته و
پرخاوه ئې تجاوز کاوه سخت دښمن و؛ اود ژوند زیاته برخه ئې دهغه حکومت سره
به مبارزو او جگړو کې تیره سوي وه، چی دهغه بجا غډي به دهغه تر ناسه لاندې
راوړېشی .

دا چی آخون درويزه دینه او دانسته د مغولو طرفداري اود پیررویشان سخا لفت
ته ملاتړ لې وه او یا به غیر شعوري توګه دالوبې به کیدلې به غرګنده توګه ثابت نه ده
خو پخپله دده له لیکنی څخه غرګندېږي چه ده اوده پلار هم دهند د مغولو به دربار
کې عزت درلود، لکه چه پخپله د همایون به ستاینه کې لیکي :

« القصه همیشه درین اندوه مستغرق بودم، که از لذات دنیاوی فرحت می یافتم
نه بر لطایف و ظایف یک دلی ظفر می یافتم تا زمانی که سلطان سلاطین زمانه و
الدوران لایزال مغفوراً بفقران الله، سلطان ارجمند همایون پادشاه تو چه به خود دهند
نموده و بیمن فضیلت رب العلمین فتح هند روزی شد در آن ایام پدرشرف و فقیر
رافیز با تبرک خود همراه برده گاه آگاهی لباسهای ملوکانه می پوشانده و بدری خانه
سلطان حاضر می ساختند (۱) » .

همدار از حیثی حساس پشتهانه ستورین د آخون درويزه ځینی ناوړه نسبتونه چی
افغانانو او پشتهتو ته ئې کړي دي دیوه روحه دې عالم اوسیلغ له شانه سره و ړنه دواړې
شلا یوځای داسې حکم کوي او لیکي :

« مردم افغانان را الی یومنا هذا استقامت بر اوفاً عهد نادرالوجود است (۲) » :

(۱) تذکرة الابرار والاشرار - ۱۲ مخ .

(۲) تذکرة الابرار والاشرار - ۸۳ مخ .

- ۳۵۲- کتاب المعاد -یا- رسالة المعاد: په دي ناسته ژبې د وه کتابه ليکلی چې يوه فارسي او بل په عربي دی .
- ۳۵۳- کتاب النجاة: چې دشفا د کتاب لنډيز دی. دا کتاب هم په حکمت کې دد له مشهورو کتابو څخه دی او په سرياني او لاتين او الماني او فرانسوي ترجمه سوی او خوشرهي باندي ليکلي سوي چې يوه دفعه رازی ده .
- ۳۵۴- کتاب فی معنى الزيادة و کیفیت تاثیرها.
- ۳۵۵- کتاب کلام ابی عبید.
- ۳۵۶- کلام.
- ۳۵۷- کلام فی الجوهر و العرض .
- ۳۵۸- کلمات الصوفیه -یا- رسالة فی کلمات الصوفیه .
- ۳۵۹- کنوز المعزین فی النیرتجات و الطلاسم -یا- کنوز المعزین فی النیرتجات و الطلاسم په فارسي چې ظاهرآ د «النیرتجات» ترجمه ده .
- ۳۶۰- اللانهايه.
- ۳۶۱- لسان العرب اللغه .
- ۳۶۲- لواحق الطبيعة.
- ۳۶۳- ماهية الحزن والكدر.
- ۳۶۴- المباحثات الحكمية .
- ۳۶۵- المباحث المشرقية .
- ۳۶۶- بحث القوى الانسانية .
- ۳۶۷- المبدء والمعاد -یا- رسالة فی المبدء والمعاد. الفلسفی: چې د ابوالاحمد بن ابراهيم فارسي د پاره ژبې ليکلی او په فارسي هم ترجمه سوی .
- ۳۶۸- المبدء والمعاد -یا- رسالة فی اسرارها .

- ٣٦٩ - المبدأ والمعاد - يا - رسالة في المبدأ والمعاد على طروق الذم لبعض أهل الهند .
- ٣٧٠ - المجموع المنطقى بالشعر .
- ٣٧١ - المجموعة الكبرى في الروايات .
- ٣٧٢ - مخاطبات الأرواح بعد مفارقة الأشباح .
- ٣٧٣ - مختصرارسطو في النفس .
- ٣٧٤ - مختصر اقليدوس - يا - مختصر اقليدوس : جى دشقاد كتاب يومه برخه ده .
- ٣٧٥ - المختصر الاوسط : جى په گرگان کي ټپى دابو محمد شیرازی د پاره ليکلى .
- ٣٧٦ - المختصر الصغير - يا - موجز الصغير .
- ٣٧٧ - المختصر الكبير - يا - الموجز الكبير
- ٣٧٨ - مختصر كتاب الارثماطيقى : جى دشقا يو هير خه ده
- ٣٧٩ - مختصر المجسطى : دشقا يو هير خه ده
- ٣٨٠ - مختصر في علم الهيئة .
- ٣٨١ - المعارج في معرفة النفس
- ٣٨٢ - المخلد الى صناعة الموسيقى .
- ٣٨٣ - المسائل
- ٣٨٤ - مسائل اربعة في امر المعاد
- ٣٨٥ - المسائل الاثنا وعشرون مع اجوبتها
- ٣٨٦ - المسائل الطبيعية - يا - رسالة الى الشيخ ابى الفرج
- ٣٨٧ - المسائل العشرة في المنطق
- ٣٨٨ - المسائل الغريبة - يا - المسائل الغريبة في المنطق - يا - رسالة في المسائل العشرية

۳۸۹ - المسائل المرموزة

۳۹۰ - المسائل المصرية

۳۹۱ - المسائل المعدودة في الطب

۳۹۲ - مسائل حنين

۳۹۳ - مسائل مثل عنها الشيخ الرئيس : دهغو پو پوشتنوجواپونه دی چی ابو زبله

او ابو ریحان بخینی پو پوشتلی دی.

۳۹۴ - مسائل عدة طبية

۳۹۵ - مسائل في احوال الروح

۳۹۶ - مسائلتان

۳۹۷ - المشف

۳۹۸ - المطول في الهيئة

۳۹۹ - المعاد : دسعاد په نامه بله رساله ده

۴۰۰ - معاني الحروف الهجائية

۴۰۱ - معتصم الشعرا : في العروض

۴۰۲ - معراج ناسه : په فارسی

۴۰۳ - مقاتيخ الخزائن : په منطق کی

۴۰۴ - المقارقات في النفوس : د فارابی ده خو ده تهنه ئی نسبت سوی دی

۷۰۵ - مقالات عشر

۴۰۶ - مقالة الرثما طيقي

۴۰۷ - مقالة الرصد ومطابقته مع العلم الطبيعي

۴۰۸ - مقالة الى ابي عبد الله الحسين بن سهل بن محمد السهلي في اسر

شوب

- ٣٠٩ - مقالة تحصيل السعادة .
- ٣١٠ - مقالة عكوس ذوات الجهة .
- ٣١١ - مقالة في اجرام السماوية .
- ٣١٢ - مقالة في اخلاق .
- ٣١٣ - مقالة في الارض والسماء .
- ٣١٤ - مقالة في الخلوة والذكر والحدث عليه تصفيته الباطن .
- ٣١٥ - مقالة في الرد على مقالة الشيخ ابي الفرج بن الطيب .
- ٣١٦ - مقالة في الفلسفة .
- ٣١٧ - مقالة في القضا والقدر : جى له عمداته اصفهان ته به لارثى د فرار
به حال ليكلي ده .
- ٣١٨ - مقالة في القوى الانسانية وادراكاتها .
- ٣١٩ - مقالة في القوى الطبيعية الى ابي سعيد اليمامي .
- ٣٢٠ - مقالة في جواب الشيخ ابي الفرج .
- ٣٢١ - مقالة في تعرض رسالة الطبيب .
- ٣٢٢ - مقالة في حفظ الصحة .
- ٣٢٣ - مقالة في خواص خط الاستواء .
- ٣٢٤ - مقالة في قوى الاربعه .
- ٣٢٥ - مقامات العارفين : د اشارات د كتاب يو جز دى -
- ٣٢٦ - مقتضيات الكبر سبعة .
- ٣٢٧ - مقدمة في المعاد : دنجات يو جز دى -
- ٣٢٨ - مکتوب في فضائل الحكمة .
- ٣٢٩ - الملائكة -

- ٣٣٠ - الملح في النحو .
- ٣٣١ - الممكن الوجود =
- ٣٣٢ - المناسبة بين النحو والمنطق .
- ٣٣٣ - منافع الاعضا
- ٣٣٤ - المنتخب من ديوان الرومي .
- ٣٣٥ - منطق المشرقين - يا - المنطق من الحكمة الشرقية =
- ٣٣٦ - المواظ - يا - النصيحة لبعض الاخوان =
- ٣٣٧ - مواقع الالهام =
- ٣٣٨ - الموت والحياة =
- ٣٣٩ - الموجز الكبير في المنطق =
- ٣٤٠ - الموجز في المنطق =
- ٣٤١ - الموسيقى : د شفا يو فصل دي -
- ٣٤٢ = موضوعات العلوم .

ن

- ٣٣٣ - النبات والحيوان =
- ٣٣٤ - فصائح الحكماء الا مكنندر =
- ٣٣٥ - النفس الفلكية =
- ٣٣٦ - النفس الناطقة =
- ٣٣٧ - النفس والمعاد =
- ٣٣٨ - النفوس =
- ٣٣٩ - النهايته واللا نهاية - يا = ر سالفى حجج العشرتين للماضى مبداء

۴۵۰ = التبر نجات =

و:

۴۵۱ = الورد الا عظم =

۴۵۲ = وصية حفظ الصلوة =

ه:

۴۵۳ = الهداية = د و ر و ر د پ ا ر ه ئي ليکلي =

۴۵۴ = هدية الرئيس للاسير نوح بن منصور

تېمبوره :- په دې کتابو کې دشيخ د «قانون» کتاب په اسلامي دوره کې لومړۍ کتاب دی چې دطب پر ټولو اجزا و حاوی دی . که څه هم تر دې کتاب دمخه داسام را زی د « الحاوی » کتاب او دعلي بن عباس مشهور « طب ملکی » کتاب تألیف سوی دی ، خو لومړۍ کتاب یوازی دطب عملي خوا په نظر کې نیولې ، او دوهم کتاب موجز او محدود دی ، مگر «قانون» هم مفصل دی او هم د طب د ټولو اجزا وڅخه بحث کوي .

پر قانون باندې ډیرې شرحې لیکلې سوي او غووا ره دملخص سوي هم دی چه دملخصاتو ډیر مشهور کتاب د ابن النفیس کتاب د «الموجز» په نامه دی چی په (۱۸۲۸ م) کال په کلکته کې چاپ او په لاتینی هم ترجمه سوي دی همداراز دقانون عربي متن په (۱۵۹۳ م) کال په روم کې چاپ سوي دی چی دشيخ الرئيس نور فلسفي آثار هم ورسره دی . قانون په عبري هم ترجمه سوي دی چی دپا ريس په کتا بخانه کې ئي څو نسخې سته .

ترقانون وروسته دشيخ سهم طبي تألیف «ارجوزه» په بحر رجز کې یوه منظومه ده ، چی دشيخ دآثارودوو مترجمينو «آرمانگان» او «آلیاس گوس» د «کافتي کوم» «یا» کافتي کا ، په نامه یاد کړې ده ، او دار جوزی مشهوره شرح دابن رشد

شرح ده چی هغه هم په لاتینی ترجمه سوی ده ،او یوه بله شرحه ئې دپا ریس په کتابخانه کی په (۱۰۲۲) لمبر کی پرته ده ،او بله شرحه ئې دا بن نفیس شرحه ده چی یوه نسخه ئې په (۷۸۸ هـ - ۱۳۸۶ م) کال دمحمد بن اسما عیل په خط لیکلی سوی ده .

دشیخ الرئیس دادویه قلبیه رساله هم په لاتینی ترجمه سوی ده ،او غالباً دقانون سره په یوه جلد کی چاپ سوی ده دپا ریس په کتابخانه کی په (۱۰۸۰، ۱۰۹۳ لمبرو) کی دشیخ یوه بله طبی منظومه قید ده ،اودبودلین په کتابخانه کی ئې دوی نوری منظومې سته .

مونک مشهور پوهاند وایی چی دا بن سینا فلسفه دمشاء پر حکمت بنا ده . دشفای په کتاب کی شیخ الرئیس علوم پردرو برخوو یشلی دی :

۱- اعلی علم (ما بعدا لطبیعه)

۲- ادنی علم (طبیعات)

۳- اوسط علم «ریاضات»

په پورتني ویش کی ئې دارسطو پیروی کړی ده خودهغه پرخلان ئې هرځای دیان څخه کار اخیستی دی ،حال داچی دارسطو خبری په دی سبا حشو کی مېهمی او مغلقی دی

شیخ الرئیس سره ددی چی غواړی دخپلی فلسفې اصول اسلامی متکلمینوداساس سره سم کړی ،خو دعالم په قداست کی وسره موافق دی .

همدا راز دخدای علم په کلیه چارو پوری متعلق گڼی ،اوهر جزیه چارو باندی علم فلکیه نفو موته منسو بوی .دشیخ الرئیس په فلسفه کی دروح سثای ته خاص دقت سوی دی ،او په دی عقیده چی بشری ارواح باقی دی اوهم دوحی په وجود باندی ایمان لری ،او وایی چی دانسان دروح او عقل ترمنځ طبیعیه

رابطه سته، بې له دې چې مکتوب عقل ته اړوي

ځنې محققین لیکي چې شیخ الرئیس سره له دې هم خپل ټول حکمیه عقاید داسلامي اصولوسره سم کړي نه دي، ځکه نواسام غزالي «تهافت الفلاسفه» کتاب دشېخ الرئیس په رد کې لیکي دي (ددن موضوع دتفصیل دپاره دی دده خدا د لغتنامې ۶۵۹، ۶۵۸ مخونه، اودمولانا عیدالسلام ندوی د حکمای اسلام ۳۴۲ مخ ته، اوددائرة المعارف الاسلامیه ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰ مخو او نورو ماخذونو ته دی رجوع وکړي) (سرحوم دده خدا لیکلی دی چې :

«... بر مردم افغانستان رواست که بوجود شیخ بنازند، بملا حفظه اینکه اصلش از شهر بلخ است وبلخ امروز جزء دولت افغانستان می باشد (۱)»

ماخذونه :

- ۱- نامه دانشوران - له ۵۳ مخ څخه تر ۸۸ مخ پوري
- ۲- حکمای اسلام په اردو - له ۳۰۸ « « ۳۵۶ « «
- ۳- لغتنامه - دده خدا « ۶۴۱ « « ۶۶۰ « «
- ۴- دائرة المعارف الاسلامیه - « ۲۰۳ « « ۲۱۰ « «
- ۵- دائرة المعارف بستانی - « ۵۳۵ « « ۵۳۸ « «
- ۶- ازسعدی تاجامی - دبروان - « ۶۴۶ « « ۷۷۰ « «
- ۷- عیون الانبا - ۲ « « ۲۰ « «
- ۸- وفيات الاعیان - له ۱۵۲ « « ۱۵۳ « «

۹- چراغ انجمن - « ۳۳ مخ »

۱۰- افغانستان بعد از اسلام - ۸۳۲ ر ۱ - ۹۳۸ مخونه

۱۱- مجمل فصیحی - ۱۵۷ ر ۲ مخ

۱۲- نمونه ادبیات تاجک -

۱۳- هدیة العارفین - ۳۰۸ ر ۱ مخ

۱۴- تذکره نتایج الافکار - ۲۳ مخ

۱۵- مجله عرفان - د ۱۳۸۴ ش کال ۱۱۴۱۰ کتبی - ۱۲۳ مخ

۱۶- پورسینا - دمعید نفیسی تالیف - (له ۹ مخ ۹ مخه نور ۲۷ مخ پوری)

۱۷- مجمع الفصحا - ۶۸۱ مخ

۱۸- ریاض العارفین - ۱۶۳ مخ

۱۹- تاریخ الحكماء - ۳۳

۱۴۴- ابن شادان بلخی :

ابوعلی احمد شادان بلخی زوی مشهور په ابن شادان د (۵۲۰ هـ) او (۵۵۰ هـ) ترمنځ د سلجوقی الپ ارسلان وزیر و چې هغه ته دیلا له خوا د ختیځ خراسان حکمرانی سپارلې سوي وه.

د وزارت په وخت کې ورته «عید خراسان» هم ویل کېده، او ظاهرًا د ابو سعید

ابو الخیر له مریدانو څخه وو.

ماخذ :- د نفیسی فرهنگنامه - ۵۷۳ مخ.

۱۴۴- ابن شهاب خراسانی :

علی شهاب الدین حسن زوی، او د محمد حسینی نسبی د خراسان له پوهانو څخه وو، چې بیله خراسانه کشمیر ته ولاړ، او هلته د یر خلک دده په لارښوونه مسلمانان سول، او په هند کې یې ښه شهرت وموند.

په (۱۳۱۴ م) کال زیږیدلی، او په (۷۸۶ هـ - ۱۳۸۴ م) کال د پښتونستان په تیراکي وفات سوی او د پدې خشان په ختلان کی شیخ د .

په عربي اودری ژبو ئې تصنیفات د رلوده سچی د مخنیو کتابونو سونه ئې د ا دی :

۱- الرسالة الذکریة .

۲- منازل السالکین .

۳- شرح اسماء الله الحسنی .

۴- الرسالة الخوا طریة .

۵- الخطبة الاسیریة

ماخذونه :-

۱- الاعلام - د زرکلی - ۱۰۵۵ مخ

۲- نز هة الخوا طر - ۸۷۲ »

۳- هدیة العار فین - ۷۲۵۱ »

۱۴۴- ابن شیر بستی :-

ابوبکر محمد داحمد زوی او دشیر بستی نسی د عربي ژبی شاعر او له بست څخه غرناطې ته تللی و. ابن بطوطه دده یو شعر د غرناطې په کتابته کی راوړی دی .

ماخذ:

دده خدا الغتنامه - ۳۲۳۱ مخ .

۱۴۵- ابن ضحاک خراسانی :-

ابوعلی حسین د ضحاک زوی، دیاسر نسی مشهور په ابن ضحاک او معروف په خلیع د خراسان له نویما لیو شاعرانو څخه و، په (۱۶۲-۱۵۲ هـ) کال زیږیدلی دی او په (۱۹۸ هـ) کال ئې د امین خلیفه در بارته لاروسونډله، او د هغه ندیم و ټاکل سو.

حال داچه دافغانيت او پښتونوالی له مهموار کانو څخه یوهم پر خپل عهد وفا کول دي. یا داچې ليکې: «اکثر افغانان بل بتمه بهم محبت در استماع دارند، خواه سموعات خیر باشد خواه شر از جهت تغلب جهل و حماقت برایشان اما ادای سموعات خیر را کم بجای آرند بل اکثر افغانین این زمانه از استماع خیر گریزان اند و استماع شر را جویان (۱)».

حتی یو محای دې دافغانانو په باب یو ساختمنی حدیث جوړ کړی دی چې دده غوندي دیوسړی سره هېڅ نه جوړ پری او نه بنائپری دی دا سې ليکې: «روزی بر زبان در افشان آن سرور کائنات رفت که افغانان را فردای قیامت یکسره در دوزخ خواهند انداخت، چون این حدیث رسول علیه السلام بمسامع افغانان رسانیدند همگی غصه و اندوه نموده روی باطراف عالم نهادند، خوانستند تا جماعتی خود را برایشان سازند بی آنکه عداوت پیغمبر (ع) ورزند تا که خبر تفرقه جماعت ایشان بحضرت خیر البشر رسانید حضرت ایشان همگی را خوانده سبب تفریق و تنفر پرسید، و کیفیت احوال باز نمودند که ما از بهر دین بشمشیر می زنیم نه از بهر دنیا چون کار چنین است ما را چه حاجت بشمشیر زدن. آنگاه حضرت خیر البشر فرموده شمارا نه گفته باشم بل اولاد شما بعد از شما جهال محض خواهند گشت زیرا که بادشاهی را کم قبول خواهند کرد (۱)».

دثا سف محای دی چې آخون دروېزه بی له کم شرعی او تاریخی سند داسی خبری حضرت محمد (ص) ته نسبتوی که داسی خبری یوه ناپوه او جاهل لیکلی وای نو به دغه له ناپوهی او جهالت بللی، خو یوه داسی سړی ته چې ددینی علوسود وعظ

په عربی ژبه ئې شعر ونه ويل، او هغه وخت چې اسين ووژل سو، نو د مامون له بيړي يې
 بغداد پرېښود. بصری ته ولاړ، او بيا چې معتصم خليفه سو، نو دى ئې بيرته
 بغداد ته راوغوښت، او هلته په (۲۵۰هـ) کال مړ سو. ابو نواس د عربي مشهور
 شاعر پخپلو اشعارو کې کله کله دده تقليد کړى دى، او د فارسي ژبې شاعر
 منو چهرى ئې په يوه بيت کې داسې يا دوى:

گر بنده حرير است و صريع است و خلیع
 در راه ثنا گفتن او گردد د لنگ

ماخذونه :-

- ۱- فرهنگنامه - د نفیسی - ۶۸ مخ.
- ۲- لغتنامه - د دغخدا - ۳۲۵۱ مخ.
- ۳- د عرفان مجله د - ۱۳۳۸ کال ۱۲ کښه - ۵۷ مخ.

۱۴۶-۱- ابن طاهر خراسانی :

اسير ابو العباس محمد د عبدالله زوى، د طاهر نمدى او د حسين خزاعى خراسانى
 كړوسى مشهور په ابن طاهر دخپل وخت نوميالى اديب، شاعر او سخي سړى و.
 په عربى ژبه ئې لطيف اشعار ويل، او د فضل او ادب خاوندان ورواندې تول
 و، د ترقچ په ستاينه كې وايي :

جسم لطيف قميصه ذهب ركب فيه بدیع ترکیب

فيه لمن شمه و ابصره لون محب و ریح محبوب

يعنى: «جسم ئې لطيف او كميس ئې طلا ئې دى، له ښكلى تركيب جوړسوى
 دى څوك چې ئې بوى كړى او وئې گوري دهغه دپاره مينه ناك رنگ او زړه وړونكى
 بوى پكښې سته».

ابن طاهر په (۲۵۳هـ) كال په خوانيق كې مړ دى.

ماخذونه :-

- ۱- دائرة المعارف بستانی - ۵۵۸ ر۱ مخ
- ۲- آريانا دائرة المعارف - ۸۳۳ مخ
- ۳- لغتنامه - دده خدا - ۱ ۳۲۵ »
- ۴- د عرفان مجله - ۱۳۳۸ کال - ۱۲ گينه - ۵۸ »

۱۴۷- ابن الطيب سرخسي :

احمد ابو العباس دمحمد زوی د مروان نمسی او د الطيب کړوسی دقا ريخ ميا ست ادب او فنونو په علومو پوه فيلسوف و.

په سرخس کې زيږيدلی ، اود (۲۸۶ هـ = ۸۹۹ م) کال په شاوخوا کې ئی ژوند کاوه دخپل وخت له بل فيلسوف الکندی څخه ئی زده کړه کړی وه ، اود عباسي خلفاوسره ئی تماس درلود ، خليفه المعتضد بالله ته ئی ښودنه کوله او هغه هم د بغداد حسابی اوسالی چاری ده ته سپارلی وی ، اود خليفه نديم هم و ، وائی چې ا لمعتضد تر دی اندا زی پرده اعتماد درلود چی خپل ټول اسرار ئی ده ته ويل ، اود هیواد په ټولو چارو کې ئی له ده سره مشوره کوله ، خو په پای کې ئی وواژه هم .

ډیر کتابونه ئی لیکلي دي چی دهغو له نومو څخه څرگند پړي چې دی فيلسوف د موسيقي سره هم علاقه درلودله د مشهورو کتابونو نومونه ئی دادی :

- ۱- کتاب السياسة
- ۲- المدخل الى الضاعة النجوم
- ۳- کتب الموسيقي الكبير
- ۴- کتاب الموسيقي الصغير
- ۵- اللهو الملاهي (د سندرواوسند غاړوپه باب کې)
- ۶- العالک والامالک

- ۷- المدخل الى علم الموسيقى
- ۸- الارشما طيقى والجبر والمقا بله
- ۹- العجساء و المجالسة
- ۱۰- كتاب النفس
- ۱۱- وصف مذهب الصا ثبين
- ۱۲- كتاب الشا كين وطريق اعتقاد هم
- ۱۳- فضائل بغداد واخبارها
- ۱۴- كتاب الشطرةج (چى دالمعتضدد پاره نى ليكلى و)
- ۱۵- القيان
- ۱۶- كتاب قاطيعور ياس
- ۱۷- كتاب انولو طيقا
- ۱۸- رحلة المعتضد-ا ونور كتا بونه

ماخذونه

- ۱- الاعلام- دزر كللى - ۱۹۵۱-خ
- ۲- الفهرست داين نديم- ۲۶۱۱۱
- ۳- معجم الادباء - ۱۵۸۱
- ۴- لسان الميزان- ۱۸۹۱
- ۵- د عرقان مجله - ۱۳۳۸ كال ۲، ۳ گنه ۷۱ ص

۱۶۸- ابن طيفور خراسانى:

ابو الحسين عبيدالله دا حمد زوى، او طيفور نيسى دخيل وخت مؤرخ و او
 (۵۳۱ هـ - ۶۳۷ م) په شاوخواكى ئې ژوند كاوه
 اصلا دخراسان و، خو په بغداد كې زيږيدلى، او همهلته سړدى. دخپل پلار

هر تاريخ ئې چى «اخبار بغداد» نو مېرى يو پايتخوړ (ذيل) ليكلى دي، او پلار ئې په هغه تاريخ كى تر مهتدى بالله پورى د بغداد حالت ر او پى دى. او د «الترجمه» خاوند دستمدم او معتضد او مكنتى او مقتد دوختو پېښى هم ورياندى زياتى كړى دى خودده له مړينى له كبله هغه كتاب نسيكړى هاته سو. يو بل كتاب ئې «المظرفات والمظرفين» نو مېرى .

ساخځونه :- ۱- الاعلام - د زر كلى - ۳۴۳ ر مخ

۲- الفيرست - دابن نديم - ۱۳۷ ر مخ

۳- د عرفان مجله - ۱۳۸ د كال ۱۲ كڼه ۵۸ مخ .

۱۴۹- ابن عباتا لقاني :

ابو القاسم اسماعيل دابى الحسن عبادى زوى، د عباس نيسى، د عباد كړوسى او احمد بن ادريس تالقانى كوسى دسؤ يد الدوله او فخر الدوله بويحيى وزير او د خپل وخت له نومياليو پو غانو او فاضلانو څخه و، د (۲۳۲) كال د ذى القعدى او د (۹۳۸ م) كال د ستمبر په مياشت په تالقان او يا په بل قول په اصطخر كى زيږيدلى دى، د ادب علم ئې له ابى الحسن احمد دپا رس الغوى زوى چى د المجل فى الغلت كتاب يى ليكلى اوله ابن الفضل د العميد د زوى او نورو څخه لوستى و پلار ئې در كن الدوله وزير و، او هغه وخت چى دى وزير سو، نو د «صاحب» لقب ئې وموند، دا ځكه چى د آبا الفضل بن عميد سره ئې صحبت كړى و، او څوك لاواى چى د سويد الدوله بويى د صحبت په اثر چى دى ئې دخپلو اسرارو كتاب تاكللى و، ده ته «صاحب» ويلى سوى دى، او بيا تر ده وروسته هم چى څوك د وزارت مقام ته رسيدلى په دى لقب يا دسوى دى.

په (۳۷۳ هـ - ۹۸۳ م) كال چى سويد الدوله په جرجان (گرگان) كى وفات سو

نو فخر الدوله دهغه ورو رهم «صاحب» ته د وزارت مقام ور كى، او د هغه په نزد

ٺٺي ڏير اعتبار اونقو ڏڌڻ درلود چي ترس ٻني پوري همهنسي ڏٺير و ٺٺير و. ده په لغت کي يو ڪتاب د«المحيط» په نامه په ۷ جلد وکي تصنيف کړي دي، اونور آثار ٺٺي دادی:

۱- ڪتاب الکافي الرسائل

۲- ڪتاب الا عياد

۳- ڪتاب فضائل النيروز (نوروز)

۴- ڪتاب الاماميه

۵- ڪتاب الوزراء

۶- ڪتاب الكشف عن مساوي شعر المبتني

۷- ڪتاب اسماء الله تعالى وصفاته

ابن-عباد (۵۳۸۵) کال په صفره او د (۵۹۹۵) کال په سارچ کي

په «ري» کي مړ او په اصفهان کي ښخ دي

ماخذونه :- ۱- دائرة المعارف الاسلاميه - ۱۰۲۲ مخ

۲- ابن اثير - ۶۳۸ ۶۳۹

۳- ابن خلکان - ۲۱۲۱

۴- آريانا دائرة المعارف - ۴۸ ۸

۱۵۰ - ابن عجر د سيستاني :

عبدالکریم ابن عجرد سيستان، خراسان، کرمان او قهستان دخوارجو مشرو، چي

پير و انوته ٺٺي «عجار ده» ويل کيده .

په لومړي سر کي عبدالکریم د عطيه بن اسود له اتبا عوڅخه اوحنفي و چي ،

عطيه بيا د نجد بن عامر له پيروانو څخه و، خو وروسته ابن عجرد له هغه څخه جلا

او پخپله دنوي فرقي «خوارجو» باني او مشر سو، داسي څرگنديږي چي ابن عجرد

د اتمي سيلادي پيري په نيمايي کي ژوند کاوه .

بغدادی وانی چی عجار ده پهلوسو کوچنیو فرقو ویشل سوی او هغه دادی
خا زیمه ، شعبیه ، بیحونیه ، خلفیه ، معلوسیه ، مجهولیه ، صلیتیه ، حمزیه
تعالیه ، او طرائیه .

ماخذونه

- ۱ - لغتنامه - ددهخدا - ۱۳۲۹ ر.م.خ
- ۲ - آریانا دائرة المعارف - ۸۵۱ م.خ
- ۳ - دعرفان مجله - ۱۳۳۸ کال - ۱۲ گڼه - ۶۰ م.خ

۱۵۱- ابن عطا کا بلی

ملا فقیر محمد دعطامحمد زوی چی په « اعطار آخونزاده » مشهور و ، ددري
ژبی صوفی مشر به شاعر تیرسوی دکابل په منډوی کی ئی دطبا بت دکان
درلوداو تر ۱۳۲۲ هـ ق کال ژوندی و دکابل له شاوخوا غځه په مخلصان
ورباندی راغونډه بدل په سخا ئی شهرت درلوداو دبی وزلانو سره ئی سرسته کوله
په تیره بیا چی دهری میاشتی په یولسمه ئی دودی پخوله او خوارا نوته به ئی ویشله
دقصوف سره سره یو خوش طبعه او مجلس آرا سړی هم و ښه خط ئی درلود دخواجه
حافظ یوه غزله ئی مخمس کړی ده چی لومړی بند ئی دا دی :

عالم لاهوت را قبله روحم بدان خانه آب گل است بر سر او تنگ از آن
سجده بابای ما کرده چو کرد بیان سرخ دلم طائر یست قدسی عرش آشیان
از قفس ملول میرشده از جهان

ماخذ :

یادی از رفتگان - دڅسته - ۲ م.خ .

۱۵۲ - ابن عماد خراسانی :

دخراسان داتمی پیری ددري ژبی نومیالی شاعر او فاضل و ، له خراسان شیراز ته
تللی او هلته اوسیدده زیاتره داندوه په مناقبو کی شعر و نه ویل خو ښه غزلیات هم

بری دده یوستوی د» روضة المحبین « په نامه چی په « ده نامه » مشهور دی
داتمی پیری له ډیر وینو ادبی آثارو څخه گڼل سوي دی او په (۸۹۳ هـ) کال ئی
په (۷۶۰) بیتو کی پای ته رسولی دی .

ماخذونه-

- ۱ - فرهنگنامه - دنفیسی - ۱۰۳ ر - ۶۰۳ مخ
- ۲ - لغتنامه - د د هخدا - ۱ ر - ۳۳۲ مخ
- ۳ - تذکره دولتشاه سمرقندی - ۱۳۷ مخ

۱۵۴- ابن عمید خراسانی :

ابو الفضل محمد دالعمید ابی عبدالله الحسین زوی او د محمد الکاتب الخراسانی
نمسی و پلار ئی د فضل ، ادب او ترسل خاوند تېر سوي او د خراسان
د خلکو درواج سره سم ئی د « عمید » تعظیمی لقب موندلی او د سرداویج وزیر و ،
پخپله ابن عمید په (۲۳۸ هـ) کال د ابو علی بن اقمی پړلخای درکن الدوله
ابی علی حسن بن بوئیله دیلمی له خوا د وزارت مقام ته ورسید ، او د نجوم او فلسفی
په علومی کی ئی لاس درلود ، او هم په ادب او ترسل کی دهغه وخت هیڅو کس
دده پای ته نه رسید ، ځکه ئی نو ده ته « دوهم جاحظ » وایه او دده له اتباعو
څخه یو - « صاحب ابن عباد » شهرت درلود چی د « صاحب » لقب دده د صحبت
په اثر ورکړ سوی و ، ثعالبی په تیمه کی لیکي چی : « بدئت الکتابه بعبد الحمید و ختمت
بابن العمید » او هم هغه وخت چی صاحب بن عباد د بغداد له سفره را وگرزید نو
خلکو پوښتنه کینی و کړه چی بغداد څنگه لځي و ؟ ده ورته وویل : « بغداد
فی البلاد کالاستاذ فی العباد » او صاحب دی تل د استاد په لقب یاد او ه .

ابن عمید په ملکی چارو کی مدیر ستا سیدار او ماهر کار شناس و ، له اسلامی
هېوادو څخه نویالی شاعران ده ته راتله او دده ئی ډیره ښه ستاینه کوله چی له

هغی حملي غنجه صاحب بن عباد او ابو الطيب متبي و چي په ازجان کي د ده
خد مت ته رسيدلي وو ، او منبي خو غو قصيد ي د د فیه ستاڼه کي ويلي دي ،
چي ابن عميد دري زړه دنيا ره صله ور کړه .

ده په (۳۴۴ هـ) کال د محمد بن ساکان سره جنگ و کي او مات سو ، ري
او اصفهان ئي له لاسه ووتل ، خو بيا ئي بيرته ونيول ، او محمد بن ساکان
ئې هم په لاس کښي ووت .

په (۳۳۵ هـ) کال چي يوه ډله خراسانيان دروم سره د جهاد په نيت ري
ته ورسيدل اوله رکن الدين غنجه ئي مرسته و غوښتله ، خو ابن عميد دخپلو
وطندارانو سره څنگه چي هغو غوښته کومک ونه کي ، نو هغو هم په چور
وچپاولاس پوري ، او ابن عميد ئې دهغه په کور کي تڼي کي ، غوچي د رکن الدين
خراسانيا نوته ماته ورکړه او دهغه مشران ئې بنديان کړه .

په (۳۵۹ هـ) کال ابن عميد د يوه ټکر سره د کردانو د سردار حسنويه جنگ ته ووت
او دهغه کال او يا د (۳۲۰ هـ) کال د صفري په ماشت په بغداد - يا - ري کي
وفات سو .

د ابن ندیم په قول ده دري کتا بونه ليکلي دي

۱ - کتاب ديوان الرماثل

۲ - کتاب الذهب في البلاغات

۳ - الخلق والخلق

ماخذونه:

۱ - لغتنامه - د دهخدا - ——— ۱ / ۲۳۳ مخ

۲ - آريانا دائرة المعارف ——— ۸۵۶ مخ ،

۳ - د عرفان - ۱۳۴۹ کال - لومړي کڼه ۳۵ مخ .

۱۵۴- ابن عمید خراسانی :-

ذوالکفایتین ابوالفتح علی دابوالفضل ابن عمید خراسانی زوی په (۳۳۷هـ) کال زیږیدلی او دخپل پلار په څیر په شعر او ادب کې دکمال او لیاقت خاوندو په تیره بیاجی دتوری سړنی هم ونوځکه دخلیفه الطالع بالله له خوا «ذی الکفایتین» لقب ورکړه سویی دتوری او قلم خاوند.

ابن عمید دخپل پلار سره په هغه جتگه کې ملگری و، چی دحسویه سره ټپي وکړی، خودپلار ترسړینی وروسته ټپي دهغه سره روغه وکړه، او درکن الدوله خدمت ته ورغی، او هغه هم دپلار پرحای دوزارت مقام وروسپاره چی درکن الدوله دورې تر پایه وژیرو، په (۳۶۶هـ) کال چی رکن الدوله سړسوه نو دسؤید الدوله له خواهم دوزارت پر مقام پاته سو، خو کله چی ټپي دصاحب ابن عباد پرضد لښکرو پاراوه، نو سؤیدالدوله چی صاحب ابن عباد دهغه نژدی رازدارو، ابن عمید بندی کی او ډیرې شکنجې ټپي ورکړي خو، چی په همهغه کال دهمهغو شکنجوپه اثر سړسوه. دده د بند او شکنجوبل سبب دسؤیدالدوله دزوی عضدالدوله سره دده مخالفت و.

ماخذونه :-

- ۱- آریانا، دائرة المعارف - ۸۵۹ مخ .
- ۲- دعرفان مجله - ۱۳۳۹ کال - ۱ ګڼه ۳۶ مخ .

۱۵۵- ابن فریغون خراسانی :

په غالب گمان دحدودالعالم دکتاب مؤلف «ابن فریغون» نویسه، اودسینارسکی په حدس دا «ابن فریغون» دخراسان دآل فریغون له کهاله څخه و، چی (۳۷۲هـ) په شاوخوا کې ټپي ژوند کاوه او دکابل دښار په باب کې لیکلی: «کابل شهر کیست، واور احصاریست محکم ومعروف باستواری واندروی مسلمانانند و هندوان اند

واندروی بټخانه هاست، وراي قنوج راملک ملک تمام نگرد د تازيارت اين بټخانه
نکند ولوای دملکش اينجا بندند.»

ماخذونه :

- ۱- افغانستان بعد از اسلام - ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳ مخونده .
- ۲- حدود العالم - ۶۳ مخ .
- ۳- دعرفان مجله - ۱۳۳۹ کال - لومړی کڼه ۳۷ مخ .

۱۵۶- ابن الفقيه :

نوم ټي عبدالرحمن او لقب ټي ابن الفقيه و، او خپل کيست ټي « ابی الحسن
البستاني » ليکلی دی دی يو پښتون عالم او دپښتو ژبی شاعر تير سوی، او د شاه
بهادر شاه عالمگير په زمانه کې په دهلی کې اوسېده درې ژبه هم ليکونکی و، او يو
کتاب ټي په دري ژبه د « مفتاح الرحمان » په نامه د « اتجويد القرآن » په شرح کې
ليکلی دی چی دغه په پای کې ټي دقرآن په ترتيب سره لوستلو په باب يو څو پښتو
بيتونه د « رساله ترتيب » په نامه ويلي دي. دده د کتاب يوه خطی نسخه د سروان
دسمی دسواي په ټول نومی محای دضا حېزاده عبدالمجيد په کتبخانه کې سته
د « رساله ترتيب » څو بيتونه ټي دا دي :

اي طالبه قرآن خوانه	دا نکته واوره له مانه
چی ترتيب دی په دري قسمه	هم ټي زده کړه په دري اسمه
يو ترتيب قرار لوستل دی	دقرآن آداب شمېرل دی
بل ترتيب واجب يا ديري	که دي نيت دزده کړی کيږي
هغه دادی واوره مانه	چی مکتوب دی له مشانه
بعض حرف دی ولاړ بېکلی	ولی دی شي پروت لوستلی
بعض حرف به نوسته وی	ولی لوست به ټي ښه نه وی

اوتبلیخ اد عامهم ولری اوداسی بی سنده خبری پخیل پیغمبر پوری ونری با پد څه
وویل سی؟!

په هر ترتیب آخون درويزه دخپل وخت مشهور آخون وه چي په (۱۰۳۸ هـ) کال
دېو سلونه (۱۰۹) کالو په عمر په پېښور کې وفات سوې، او د پېښور د ښار په لويه
هدیره کې د «هزارخانی» قوسي کلي ته نژدې د گنج تر دروازی د باندې جنوب
شرق خواته ښخ دی.

د آخون درويزه د نظم نمونه: آخون درويزه په نظم هم خبری لری چي يوه نمونه
ئې داده.

دا ښه واوره زما وروره
فضليت د صبر گوره

صبر په دې په هر کار کې

ولی زيات په دې روزگار کې

چې ماته وچاته پېښ شي

ور پيدا د خاطر پر پېښ شي

که ئې زوی وی که ئې لور وی

یا ئې ورور یا ئې تر پور وی

یا ئې پلار وی یا ئې مور وی

یا ئې بل سین څو که نور وی

چې سفر و کاندې جانه!

لاړ شي دې له دې جها ته

رضامند د خدای په کره شي

که ژړا کړی په د لاهه شي؟

دپای بیتې دادی :

د ترتیل بحث تمام شه د ابن الفقیه کلام شه

ماخذ :

تېرهیر شاعران - ۱۸۵ مخ .

۱۵۷-۱ ابن قاضی :

داد قاضی میر حسین د قاضی فتح الله خان د زوی تخلص وه چی دا میر دوست محمد خان دوختو د دري ژبی شاعر تېرسوی دی. داشعارو دیوان ژبی درلود، چی په (۱۳۳۳ هـ ق) کال په لاهور کې چاپ سوی. دده د تجنیس یو بند د سعدی پر « کریم » باندی دادی :

الهی کرم کن براحوال ما سوزان ز قهرت پروبال ما
سپین از غضب سوی اعمال ما کریم ب بخشای بر حال ما
که هستم اسیر کمند هوا

ماخذ :-

آریانا دائرة المعارف - ۸۶۵ مخ .

۱۵۸-۱ ابن قتیبه خراسانی :

ابو محمد عبدالله د مسلم زوی د قتیبه مروزی نمسی شهوړ په ابن قتیبه یاقتیبی او یاقتیبی د خراسان له ډېرو نویالیو پوهانو او د عربی ژبی له عالمانو څخه و پلار ژبی د خراسان د مرو د ښار وه، او پخپله په (۳۱۳ هـ) کال په کوفه کې زیږیدلی دی، علوم ژبی له ابو حاتم سجستانی او نورو څخه لوستی دی، تر زده کړی وروسته د جبل په ایالت کې د دینور د ښار قاضی سو، او بیا بغداد ته ولاړ هلته اوسېد، او په تدریس بوخت وه، په لغت، نحو شعر، تاریخ او حدیث کې ژبی لوی لاس درلود، او د بغداد د نعاتو د طبقې لومړی نماینده او دخپلو معاصرینو په څېر

لکه ابوحنیفه دهنوری او جاحظ دخپل وخت دټولو متدا ولو علومو جاع و، او په مختلفو علومو کې یې ډېر تالیفات درلودل چې مشهور یې دادي :

۱- کتاب د مشبهه: دهغه کفر د تهمت د دفع په باب کې چې دی په تهمنی سوی و .

۲- ادب الکاتب: دده ډېر مشهور کتاب دی .

۳- کتاب معانی الشعر: یا ایات المعانی.

۴- غریب الحديث: په ادب کې.

۵- غریب القرآن .

۶- عیون الاخبار .

۷- کتاب الر حل.

۸- کتاب تاو یل مختلف الحديث یا کتاب المناقضة .

۹- کتاب شکل القرآن .

۱۰- المسائل والجوابات.

۱۱- کتاب الامامة والسياسة.

۱۲- کتاب اللباو اللبن.

۱۳- کتاب المشتبه من الحديث و القرآن .

۱۴- کتاب التسوية بين العرب والعجم و تفضيل العرب

۱۵- معانی الشعر الكبير .

۱۶- عیون الشعر .

۱۷- کتاب العرب و علومها

۱۸- ذم الحسد

۱۹- آداب القرائه

- ۲۰- کتاب العرب والرد علی الشعریه
- ۲۱- کتاب الاختلاف فی اللفظ والرد علی الجهمیه و المشبه
- ۲۲- کتاب المسیر و العداح
- ۲۳- اصلاح غلط ابی عبیده
- ۲۴- اختلاف الحدیث
- ۲۵- کتاب التفقیه
- ۲۶- تقویم اللسان
- ۲۷- جامع النحو
- ۲۸- الجوابات الحاضرة
- ۲۹- خلق الانسان
- ۳۰- دلائل النبوة
- ۳۱- دیوان الكتاب
- ۳۲- کتاب الانواء
- ۳۳- کتاب الحیل

ابن قتیبه د (۲۷۶ هـ) کال د رجب په نیاشت سپړدی.

ماخذونه: ۱- فرعنګنامه - دنفیسی - ۶۱۹ مخ

۲- کابل مجله ۳ - کال لومړی ګڼه

۳ - عرفان مجله - ۱۳۳۹ لومړی ګڼه ۳۸ مخ

۱۵۹- ابن القراب سرخسی :

ابو محمد اسماعیل دابر اهیم زوی او د محمد سرخسی شافعی نسی معروف په

ابن القراب دخپل وخت له پوهانو څخه و. په (۴۱۴ هـ) کال وفات سوی اودا

تصانیف دده دی :

ای ز لعل آتشینت درد ل گلنا رنار

غیر دل بردن ندا وی ای بت مکار کار

یاردل تا کی کشد در سینه مجروح روح

بر اسید آنکه با بد پیش او یک با ریار

گر نماید ناگهان آن کمان ابروی روی

یوسف مصری بماند بر سر پا زار زار

مست مشکل می شود با جان بی آرام رام

چشم مخمور تو شد با مردم عشیار یار

گرچه کس رانیست زان رخساره گلرنگ رنگ

«این لعلی» راز باغ وصل بر خود دادار

وایی چی دی دپا چهی په لار کی شهید سو، او دپلار قا تل ئی - سلطان ابو سعید

میرزا دی هم وو اثره .

۱- میجالیس النقایس - ۲۱ مخ

۲- روضة السلاطین - ۳۷ مخ

۱۶۲- ابن مبارک خراسانی :

ابو عبد الرحمن عبد الله مبارک زوی او دواضح سر وزی نمسی دخر اسان له نویمالو

محمد ئینو او تابع تا بعینو غنچه و، اصلا دسر و، خو په خراسان کی اوسید .

دحدیثو زده کړه ئی له صفیان ثوری اوسالک بن انس اونورونویمالو پوهاو غنچه

کړی وه. او هم دیرو له ده غنچه روایت کړی دی .

دابن مبارک ملگرو دده په ستاینه کی ویلی دی چی : «دی دغه ادب نحو، لغه،

زهد، شعر، فصاحت، پرهیزگاری، انصاف، دشپې دعبادة، لېو و خبر و، اودملگرو

سره دنه خلاف مجموعه و، هوئی هو، اونه ئی نه وه، دحیا، عفت، کرم اوسخاخواندو» .

دعرفان او اخلاقو په کتابو کې له ده څخه نه یو نواز راو د حکمت خبری راقل سوی دی . وایی چی له ده څخه چا پوښتنه وکړه چی : « تواضع څه ده ؟ » ده ورته وویل : « داغیا وپه مقابل کې تکبر »
دادم دده ویا ده چی : « نیت یو لوی کارونه کو چنی کوی ، او نه یو کوچنی کارونه لوی . »

چاپوښتنه یخني وکړه چی : « سفلہ څوک دی ؟ »
ده ورته وویل : « هغه څوک دې چی دین ئی د معیشت سبب گرزولی دی . »
بیا چاپوښتنه چی : « علامه څوک دی ؟ »
ده ورته وویل : « چی هغه څوک علامه دی چی خپل ځان و پیژنی . »
ده په یو غزاکي هم گندون کړي و خو هغه وخت چی له غزاراستون شو ، نودشام د ساحل په « هیت » نومی ځای کې د (۱۸۱ هـ - یا - ۱۸۲ هـ) کال دروژي په سیاست وفات سو .

ماخذونه :

- ۱ - دائرة المعارف بستانی — ۶۷۵ ر مخ
- ۲ - لغتنامه - د دهخدا — ۳۳۷ ر مخ
- ۳ - آریا قیاس دائرة المعارف — ۸۸۱ مخ
- ۴ - د عرفان مجله - د ۱۳۲۹ کال لومړی گڼه - ۵۰ مخ

۱۶۳- ابن مېا ر کشاه هروی :

شيخ امام معين الدين ابو عبدالله محمد دسار کشاه زوی اود محمد هروی نسبی مشهور په ابن مبارکشا دهرات د اوومې پېړي د پای له نوسا لیو پوهانو اود خپل وخت د حنفی له نامتو عالمانو څخه و اوظاهراً دسار کشاه غوری زوی پو شاعرو ، چی د سلطان غیاث الدین غوری په وختو کې ئی ژوند کاوه او د فجو مستظوم

بدخل ئى جوړ كړى دى او هم ئى په يو لوستداولو علوسو كى لاس درلود په دري او عربى ژبو ئى تاليف كړى وه . مخه سوډه په ماورا لنهر كى اوسيد . نو ځكه ئى «سيرك بخاري» هم بولى اوڅنگه چى په شعر كى ئى «معين» ياسكين تخلص كاوه نو په معين مسكين - يا - په مسكين معين هم معروف ودا كتا بونه ده له مؤلفا تو څخه دى :

- ۱ - دنجم الدين على پر حكمة العين ئى په درى ژبه شرحه ليكلى ده .
- ۲ - احسن القصص (د يوسف او زليخا كيسه) په درى ژبه .
- ۳ - دمنار الانوار (د حافظ الدين نسفى د تاليف شرح
- ۴ - د حافظ الدين نسفى د كنز الحقايق شرح .
- ۵ - د هداية فى القروع شرح
- ۶ - « دائرة الوصول » پر « نورالا نوار » حاشيه .

ماخذونه :

- ۱ - فرهنگنامه - د نفيسى — ۶۳۲ مخ .
- ۲ - د عرفان مجله - د ۱۳۳۹ كال لومړى گڼه - ۵۱ مخ .

۱۹۴ - ابن مرزوق هر لوى :

ابو الحسن عبدالله ابن مرزوق هر لوى شيخ الاسلام له هواليدو څخه او بيا په رى اصفهان ، همدان ، كوفه او واسطه كى د حدينو سمع وكړه او متقن حافظ سو .
په (۴۳۱ هـ) كال زيږيدلى او د (۵۵۷ هـ) كال د جمادى الثاني په مياشت كى مړ سو .

آريانا دائرة المعارف — ۸۸۵ مخ .

۱۹۵ - ابن مصعب خزاعى خراسانى :

حسن حسين زوى اود مصعب خزاعى نمسى د مامون عباسى په زمانه كى

(۲۳۱ ع - ۸۴۶ م) له ډیر و زړ وړ و قائد ینو څخه و چې په خراسان کی اوسید او بیا ئی د لته زړه تنگ سو کرمان ته ولاړ مأسون ورپسی لښکروا ستاوه بیرته ئی بندي راووست خو عفوہ ئی ورته وکړه دالو اثق په وختو که په طبرستان کی وفات سو .

- ۱ - الاعلام - د زر کلی - ۲۰۲۲ مخ
- ۲ - ابن اثیر - ۲ ر ۹ مخ
- ۳ - د عرفان مجله د ۱۳۳۹ کال - ۱ گڼه - ۵۲ مخ .

۱۶۶- ابن مهین هروی

دهرات له پخوانیو شاعرانو څخه و او دادو ه بیته دده له قصیدی څخه د ی :

بنالد از غم من وحش اگر رسد سو یم بسوز د از نفسم سرغ اگر کند پرواز
مرچنین که منم لطف او علاج کند طبیب عام چه داند دواي اهل نیاز
ما خذو نه

- ۱ - تذکره روز روشن - ۱۷ مخ .
- ۲ - د عرفان مجله د ۱۳۳۹ کال - ۱ گڼه - ۵۲ مخ .

۱۶۷- ابن مقری بلخی :

حافظ ابو عبد الله حسین حنفی د محمد زوی او د خسرو بلخی نمسی مشهور په ابن مقری د حدیثو عالم او حافظ و په (۵۳۲ ه) کال مړدی او دا کتابونه ئی لیکلی دی

- ۱ - مسند الاسام ابی حنیفه .
- ۲ - تخریج المسند - په دوو ټوکو کی .
- ۳ - مسند آخر - په حدیثو کی .
- بأخذ : - هدیة العارفین - ۱ ر ۳۱۲ مخ .

۱۶۸- ابن مهران غزنوی :

ابن محمد حسن د مهران زوی مشهور په ابن مهران د سلطان محمود غزنوی د دربار

له لویانو څخه وچي په (۳۰۳ هـ) کال د قابوس او شمگیر تروژ لویانو د ښو چهر د زوی تر جلوس وروسته گرگان ته په سفارت و لېږل سوچي د سلطان محمود غزنوي له خوا د ښو چهر د زوی پاچهۍ تائید کړي او بیا په (۳۰۸ هـ) کال کی چی سلطان محمود د گورگانان د کمرانی خپل زوی محمد ته وسپارله نو ابن مهران ئی له هغه سره واستاوه دامیر محمد وزیر ئی و ټاکه.

۱- فرهنگ نامه - د نفیسی - ۶۶۵ مخ

۲ - لغت نامه - د د هخدا - ۸۰۳ مخ

۱۶۹- ابن النقیب بلخی

ابو عبد الله جمال الدین محمد د سلیمان زوی د حسن نمسی او د حسین بلخی مقدسی حنفی کړوسی مشهور په ابن نقیب - یا - ابن النقیب د بلخ داووسی هجری پیری له نومبالیو پوهانو او لویو زاهدانو و مفسرانو څخه و .

په (۶۱۱ هـ) کال زېږیدلی دی لومړنی روزنه ئی په بیت المقدس سوي ده او بیا قاهری ته تللی دی

او هلته ئې په «عاشوریه مدرسه» کی تدریس کاوه، بیا ئې تدریس پرېښود، او د ازهر په جامع کې اوسید، په صالح، زاهد او متواضع سړی و، د هغه وخت غټان په ورته راټله او دعا به ئې ځینی غوښته ده یوه لوی تفسیر لیکلې دی چې په هغه کی ئی د آیتود نازلیدو سببونه، د آیتو اعراب او قرات، د آیتو دلغنو تشریح او حقایق راوړی دي چی ځینی وایی دا تفسیر پنځوس ټوکه و.

په پای کی بیرته بیت المقدس ته ولاړ او د (۶۹۸ هـ) کال په محرمه وفات سو، او یوسف ابن المحبلی چی په تفسیر کی ئی لوی کتاب لیکلی دی دده له شاگردانو څخه و

ماخذو نه :

۱- دائرة المعارف بستانی - ۷۲ مخ

-۱۸۹-

۲ - لغتنامه - دد هخدا - ۱ - ۳۵۸ مخ

۳ - فرهنگنامه - دلفیسی - ۶۷۲ -

۴ - آریانا دائرة المعارف - ۸۹۵ ر -

۱۷۰ - ابن هزار دار هروی :-

دهرات یوماهر او نویالی طبیب و، چی ددهخدا په لغتنامه کی ئې د لکړک په حواله نوم راوړه سوی دي.

ماخذونه

۱ - لغتنامه - ددهخدا - ۱ - ۳۶۱ ر مخ

۲ - لکړک - - - ۲۸۱ ر -

۱۷۱ - ابن یاسین هروی :-

ابو اسحاق احمد، د محمد زوی، دیاسین حداد هروي نيسي دهرات له مورخانوشخه و، چی د (۳۳۳ هـ) کال په ذی القعدة کی مړ دي .

ماخذونه -

آریانا دائرة المعارف - ۹۰۱ مخ

۱۷۲ - ابن یحیی خراسانی :-

امیر فخرالدین محمود، داسیریمین الدین مستوفی طغرانی زوی شهو ر په ابن یحیی د خراسان داوومی هجری پیری ددری ژبی نویالی شا غروو، چی په (۶۸۵ هـ - ۱۲۸۶ م) کال د خراسان دجوین د قریومد په کلی کی زیږیدلی، اود (۷۶۹ هـ د جمادی الثانی په اتمه - ۱۳۶۸ م د ژانوی په ۳۰) وفات سوي دي .

د استاد پرون انگلیسی مستشرق په قول ابن یحیی ددری ژبی له هغو نویالیو شاعرانو څخه دي چی دده دقطعه ویلو مکتب یو کلاسیکی شهرت سوندلی دی، اودده قطعات عموماً فلسفی، اخلاقی او عرفانی مطالب لری - که څه هم ددز لمیتوب په دوره کی غزلی او قصاید هم ویلی دی خو له بده سرغه دده دهنواشعار ودیوان په

خدا ای له دی بنده ای وروره

رضا من وی دیر هر گوره .

(داسیر احمد شاه رضوانی «بهارستان»)

دده دختر نمونه: داغو جملی دآ خون درو یزه د نثر د نمونی په توگه وړاندی کپړی

۱ «درو یزه چی عقائد په پښتو ووی شفقت نی و، پر لوی، هلاک، برآزا د، پر

بنده، اوهم په واره پښتونخوا، او هر چه دوی په دا کتاب په زړه کی لهای کا.»

۲ «خدا ای په هره ژبه بوله، عربی وی، که ها رسی وی، که هند ی وی، که

افغانی، په هغه ژبه نی بوله چه دی زړه وی. دا اقوال داسانو، اوس اکثر عالم

دا وایی چی قرآن په عربی دی، په فاحق فرض واجب پښتو کونینه، دوی په دا

وینا لغزبړی، نه پوهیږی، دغه خوې دجا هلا نو.»

د آخون درو یزه آثار:

آخون درو یزه په پښتو او دري تالیفات لري چه فرانسوی سستشرق دارستتر

دده دتالیفاتو شمیر پنځوس لیکلی دی خو مشهوره یې دادی:

۱- مخزن الام-

چی په «مخزن درو یزه» او «مخزن پښتو» یا «مخزن آخون» هم شهرت لري

دا کتاب په نیم عربی وضحی پښتو لیکلی سوی او خو لځلی چاپ سوی دی. ددی

کتاب په لیکلو کې آخون درو یزه د فقه مشهور کتاب «خلاصه کیدانی» او

د عقایدو د ابتدا نی کتاب «فقه اکبر» او «قصیده امالی» او «قصیده برده» څخه

استفاده کړي ده، او ددی کتابو هم مطالب نی په پښتو اړولې دي. د دی

کتاب یوه برخه د درو یزه زوی کریمداد او څه هم د درو یزه نفسی ملا عبدالسلام

بشپړه کړی ده. آخون درو یزه دخپل دې کتاب په ستاینه کې لیکي:

(۷۳۳ هـ) کال چی دامیر مسعود سربداری په لښکر کې و او امیر مسعود د ملک معزالدین ابوالحسین محمد کړت سره په جگړه بوخت و، ورک سوی او چاڅی پټ کړی دی، او په همدې نسبت ابن یمن له سبزواره یوه قطعه ملک معزالدین محمد کړت ته و استوله او په هغه کې ئی و یلی وه :

گرېستان بستان د از دستم فلک دیوان سن آنکه اوسې ساخت دیوان، شکر یزدان بامست
ورېود از من زما نه سلک درشا هوا ر لیکن از درد شیندشم چودر ما ن بامست
ور ز شاخ گلین فضلېم گلی بر بود باد گلشنی پر لاله و سرین وریحان بامست
ورتهی شد یک صدف از لولولا لا سرا پر ز گوهر خاطری چون بحر عمان بامست
قطره ای چند از رشاش کلکم ارگم شد چه غم خاطر فیاض همچون ابر نیسان بامست
آب شعر عذب من چون خاک اگر بر با درفت سهل باشد، چشمه سا رآب حیوان بامست
ورثای شاه عالم همچو صیت عدل و منتشر شد در جهان طبع ثنا خوان بامست
گرچه دیوان دگر ترتیب دائم کرد لیک حاصل عمرم ه باشد، اندوه آن بامست
بی عنایت گر بود، گردون با من چه پاک چون عنایت های شاهنشاه دوران بامست
خسرو عادل معزالدین که گوید قدر او کز جلالت آنچه می گنجد در اسکان بامست
معظم چا کرنوازیها که افد رکلی حال شهر دار عهد را ز جمله اقران بامست
آن بود کز لطف او گوید مرا آ زارده ای شاد پاش ابن یمن کا جزای دیوان بامست
عمر شدد رکامرانی تا ابد با دو بود

وردمن چا کر، دعای شاه، تاجان بامست

ابن یمن که دغه هم په لومړی سر کې د سبزوار د سردارانو د کورنۍ ملگری و، خو هغه وخت چې د «زاوه» په جگړه کې شمع حسین جوری د سردارانو د ملگرو روحانی مشر و وژل سو، او د سردارانو لښکر سره تیت سو، نو ابن یمن د ملک معزالدین کړت په لاس کېږوت او هغه پاچاهه ته په درنه سترگه وکتل، او دده ئی په حرست پر لځای کې .

ترعه و روسته د مغولود پاچهی د بقایاو، سره‌ئی کار سو، اود غیاث‌الدین محمد
درشیدالدین د زوی او ابوسعید گورگانی وزیر په ستاینه او همداراز د طغاتیمور په مدح
کی اشعار لري. خود این یمین اجتماعی او اخلاقی قطعات د ده مداحی ترا شعار و
زیات مشهور دی او د «گنج‌سخن» د سوانف دا کتر ذبیح الله صفا په فکر باید ترا توری
وروسته د ده د پاپسی ژبی ستر قطعه ویونکی وویل سی .

دولتشاه سمرقندی په خپله تذکره کې چی ۱۲۰ کاله‌ئی د این یمین تر مړینی
وروسته لیکلی ده، دده ستاینه دا سی کوی :

«ملك الافاضل امیر محمود بن یمین الدین فریومدی المشتهر بابن یمین رحمة الله تعالی
چنان بود پدری کش چنان بود فرزند چنین بود عرض کش چنان بود جوهر»
د این یمین دیوان د لوسړی لعل دپاره په (۱۸۵۲ م) کال د اطریشی مستشرق
«شلستا ووس هر د په «زیار په «وینا» کې چاپ سو، او ویا په
(۱۹۳۳ م) کال دیووانگر یزاقسر «را د ول»
له خوا دانگریزی ترجمې سره په لندن کې او په (۱۸۶۵ م) کال په کلکته او
په (۱۸۹۰ م) کال دهند په بهو پال کې چاپ سو.

دده داشعارو مجموعه لسوز رو بیتوتهر سپړي، او داریاعی ئې دنزع په حال
کې ویلې ده:

منگر که دل این یمین پر خون شد بنگر که ازین جهان فانی چون شد ؟
مصحف بکف و چشم پره، روی بدوست با پیکر اجل خنده ز نان پیرون شد
په دالاندي بیتو کې ئې د روح تکاملې سیر په بنده توگه بیان کړی چی
دده داشعارو د پره بنده نمونه هم بلل کیږي:

زدم از کتم عدم خیمه بصحرای وجود وز جمادی به نباتی سقری کردم ورفت
بعد از این کشش طبع ی حیوانی بود چون رسیدم بوی از روی گذری کردم ورفت

بعد از آن در صدف سینه انسان بصفا قطره هستی خود را گهری کردم و رفت
 با سلاطینک پس از آن صومعه قدسی را گرد برگشتم و نیکو نظری کردم و رفت
 بعد از آن ره سوی او بردم او بی این یمن همه او گشتم و ترک دگری کردم و رفت
 دا قطعده هم دده ده :

هر کس را در جهان همی بینی گر گدایی و گر شه نشا هست
 طالب لقمه نیست و ز پی آن در تگ چاه یا سرگا هست
 مقصد خلق جمله یک چیز است لیک هر یک فتاده در راه هست
 اهل عالم بنان سحتا چند پس به نزدیک هر که آگاه هست
 شاه را بر گدا چه فاز رسد
 چون گدا شاه نیز نان خواهیست

ماخذونه

۱- از سعدی تا جاسی: د. ادوارد برون «تالیف اود علی اصغر حکمت ترجمه:

مخونه ۲۹۱، ۲۸۹، ۲۳۶

۲- گنج سخن - داکتر صفا - ۲۱۸۱ مخ .

۳- لغتنامه - دهخدا - ۳۶۴ مخ .

۴- دائرة المعارف الاسلامیه - ۳۰۴ مخ .

۵- آریانا دائرة المعارف - ۹۰۲ مخ .

۱۷۳- ابن یمن شبرغانی -

(دده آگه شبرغانی» نامه ته دی رجوع وسی).

۱۷۴- ابوالبراهیم میکالی خراسانی

اسیر ابو ابراهیم نصر دابو نصر احمد زوی، دعلی قسی، داسماعیل کپوسی
 او د میکائیل میکالی یا میکائیلی کوسی د غز لوپانو د دربار له غتانو او اسیرانو

څخه و، چې په عين حال کې د پنځمې پېړۍ د لوسړۍ پر ځي له نومياليو ادبياتو څخه ياله کېده، او په عربي ژبه کې شعروايد. دده کورنۍ په خراسان کې ډيره شهوره وه، او د کورنۍ زياتره کسان يې مخور او اميران تيرسوي دي چې د ساما نيانو او غزنويانو په زمانه کې ئې ژوند کاوه.

ماخذ: فرهنگنامه نفيسي - ۶۹۶ مخ.

۱۷۵ - احمد ابدال چشتي :-

خواجه ابو احمد ابدال دهرات د چشت دشتا يخوا لوسړی نیکه د فرسنامه زوی او دخپل وخت له مشهورو عارفانو څخه و. که څه هم دده پلار امير و، خو دی د شيخ ابواسحاق شامی د صحبت او روزنې له پرکته د پلار امارت ته شا کړه او د درویشۍ لاره يې ونيوله په (۶۲۶ هـ) کال د معتصم بالله د خلافت په وخت کې زېږيدلی او خپلې عمه چې ډيره صالحه ميرمن وه د شيخ ابواسحاق شامی په توصيه روزلی دی، او شيخ ابو اسحاق چې به دی په کوچنيوالي کې لیده نو ويل به ئې: «ازين کور کښوی آن می آيد که از وی خاندانی بزرگ ظاهر گردد و احوال عجيبه و آثار غريبه مشاهده افتد...»

وايي هغه وخت چې ابو احمد شل کلن سو، يوه ورځ دخپل پلار سلطان فرسنامه سره ښکارته تللی و. په ښکار پسې له پلاره جلا سو، د غره پوی دری ته ورسيد، د دری په منځ کې څلوېښت تنه عارفان پريوه ډيره ناست او پر شيخ ابو اسحاق شامی باندې راگرزیدلی وو، ابو احمد چې هغوی وليدل يو بل حال و ربا ندی راغی، له آمله کښته سو، او د شيخ په پښو کې ولوید، ولسه او هرڅه چې ئې - درلودل هغه ئې وغورځول، کور دړی ئې واغوستله او دهغوسره رهي شو، هرڅه چې پلار پسې وگرزید پيدائی ته کې، څو چې څو ورځې وروسته خبر سو، چې د شيخ اسحاق سره تللی دی، سړی ئې ورپسې وليږل رای وست خو هرڅه نصيحت

چی بی ورته و کسی غه گنه بی ونکړه او په همهغه درویشی پاته او
د کړا ما تو خوا ونه سو په نفخات الانس کی دده ډیر کړ استونه یاد سوی دی.
(۳۵۵هـ) کال وفات سوی، او دهرات په چشت کی ښخ دی، دگوړ پرشناخته
نې چی دمرمر و جوړه سوی ده په نستعلیق خط داسی لیکلی سوی دی:

« هذا مرقد المنور وشهد المعطر سيد ابو احمد ابدال (ای مدد هز ار رحمت بر تربت
وروانت که بمقتضای کل نفس ذایقة الموة) درسته خمس و خمسين و ثلاثا ته
خطاب مستطاب ارجعی الی ربک راضیه سر ضیة بگوش جان شنید، و روی وجود در
حجاب عدم کشید و شربت الموت کاس و کل الناس شاره از دست ساقی و الله
ید عوالی دارا السلام چشید - بانی لوح و عمارت سید حافظ - ۸ - ۱۲۰ هـ »

ماخذونه: ۱- تعلیقات رساله مزارات هرات - ۱۵۳ مخ.

۲- نفخات الانس -

۱۷۶- ا بوا احمد بستي

محمد دابراهيم زوی، د محمد نمسی او د جناح کړوسی شهوړ په ا بوا احمد بستي
د خپل وخت محدث و، حدیث دې له اسحاق دابراهيم القاضي البستي له زوی غنچه، او همداراز
له صاحب حامد آد م له زوی غنچه زده کړی و په (۳۳۶ هـ) کال د بغداد له لاری
حج ته ولاړ

ماخذ: - تاریخ بغداد - ۱۲۲ مخ.

۱۷۷- ا بوا احمد بلخی

محمد د فضل زوی د محمد نمسی او د هارون کړوسی شهوړ په ا بوا احمد بلخی
محدث و، چې له بلخه د بغداد له لاری حج ته تللی و، حدیث نې په بغداد کی له
محمد بن جعفر کرایسی بلخی اوله احمد بن خضر مروزی غنچه لوستلی او بیا له ده
غنچه محمد د اسحاق قطعی زوی روایت کړی دی او محمد د احمد زوی او

د ر ژ قوبه نمسی و ر غخه سمع کړي ده .

ماخذ :- تاريخ بغداد — ۳ ر ۱۵۶ مخ .

۱۷۸- ابو احمد خلف سجزي :

د «خ» ردیف د «خلف سجزي سيستاني» نامه ته دی رجوع و سی .

۱۷۹- ابو احمد خليل سکزي

دسلطان محمد غزنوی په وختو کې محدث او قصه و یونکی او په عین حال کې متمول سړی و چې ابو الفضل بیهقی دسلطان مسعود د سخا په باب کې دده نصیه مثال راوړې او لیکي : «و سخاوتش چنان بود که باز رگانی را که او را بومطیع سکزي گفتندی يك شب شافزده هزار دينار بخشید، و این بخشیدن را قصه ایست این بومطیع سر دی بود بانعمت بسیار از هر چیزی ، و پدر داشت ابو احمد خليل نامشبی از اتفاق نیمک بشغلی بد رگه آمده بود (یعنی ابو احمد) که با حاجب نو بتی شغل داشت و وی بماند بجانب خانه چون سی باز گشت شب دور کشیده بود اندهشید نباید که در راه خللی افتد در دهلیز خاصه بمقام کرد و سردی شناخته بود و سردمان او را نیکو حرمت داشتندی سپادا ران او را لطف کردند و او قرار گرفت خادمی برسد و محدث خواست و از اتفاق هیچ محدث حاضر نبود آزاد سرد ابو احمد برخاست باخدا دم رفت و خادم پنداشت که او محدث است چون او بخرگا واسیر رسید محدثی آغاز کرد امیر او از ابو احمد بشنود بیگانه پوشیده نگاه کرد سرد را دید هیچ چیزی نگفت تا حدیث تمام کرد سخت سره و نغز قصه بود اسیر او از داد که تو کیستی ؟ گفت بنده را ابو احمد خليل گویند پدر بومطیع که هنباز خداوند است گفت برهسرت مستوفیان چند سال حاصل فرود آورد هاند ؟ گفت شافز ده هزار دینار گفت آن حاصل بدو بخشیدم حرمت پیری ترا و حق حرمت او را پیر د عای پس را کردو با زگشت »

او هم ليکي چي پو سري نى هم و رو با خبه ، دا هغه ترك سري و ، چي د ده
زوي داسر سر اي ته راوستلى و ، او بيهقي په قول : « فرموده كه آن غلام را
بیز بايد داد كه نخواهيم و هيچ حال روا داشته نمايد كه از ايشان در ملك سا آيد »

ماخذ :

تاريخ بيهقي — ۱۲۸ مخ .

۱۸۰- ابو احمد سلمى خراسانى :

محمد دحامد زوى ، د محمد نمسى اود ابراهيم كړوسى اود اسماعيل كوسى معروف په
ابو احمد سلمى خراسانى د خراسان له محدثينو څخه و . احاديث ئې په بغداد كې له محمد
ديزد سلمى نيشاپورى له زويه او نورو څخه زده كړي وه . چي بيا له ده څخه محمد اسحاق
قطيعى زوي روايت كړى دي او هم د بغداد له لاري حج ته تللى و

ماخذ : -

تاريخ بغداد - ۱۸۸۲ مخ .

۱۸۱- ابو احمد هلالى خراسانى

محمد د اسحاق زوي اود ابراهيم نمسى د خراسان له محدثينو څخه و ، چي له خراسان نه
كوفى او بغداد ته تللى او احاديث ئې له يحيى د محمد بن غالب النسوي له زوى
څخه لوستي وو ، او ابو الحسن الدار قطنى بيا له ده څخه روايت كړى دى .

ماخذ :- تاريخ بغداد - ۲۵۶ مخ

۱۸۲- ابو الارهن تخارستانى

شيخ الاسلام ابو الارهن تخارستانى د خپل وخت له و سياليو پو ها نو څخه و په لوړو
ښوونو او مناظري په علومو كې ئى لوى لاس درلود ، ښه فصيح او بليغ عالم و ، نو ځكه په
بلخ كې د شيخ الاسلامى رتبې ته رسيدلى و . دده اصلى لمخاى دا وهنگ ښار دى چي اوس

په حضرت امام ياديري اود آمو سيندته نژدی پروت دی ، دسړ ينی نيته ئی معلومه نه ده

ماخذونه :

چراغ انجمن - ۲۲ مخ .

۱۸۳- ابواسامه هروی

جنادة د محمد زوی اود حسين ازوي هروی نومی مشهور په ابواسامه د لغت او نحو له پوهانو څخه و، په تهره ئې بيا په لغت کی لوي لاس درلود. ابی احمد عسکري له ده څخه روايت کړی دی مصرته تللې و، اود مقياس په جامع کی ئې قرائت کاوه ، څو چی د حامد انو د حامد د غشی نه وگرزید ، اود هغه لځای د حا کم په اسرد (۳۹۹ هـ) کال د ذی الحجې په ۱۳ و و اړه سو

ماخذونه :

بقية الوعاة - ۲۱۳ مخ

۱۸۴- ابواسحاق ابراهيم بدخشی

ابراهيم د هارون بدخشی زوی دخپل وخت له محدثينو او فقها و څخه و، اود علي بن سعيد بن سنان په روايت ئې احاديث له سليمان د عيسى سجستاني له زوی څخه لوستي دي وايي چې د « بدخشان » تسيمه په « بدخش » او يا « بدخشان » د همدې ابواسحاق ابراهيم له خوا سوی ده ، ځکه چی « بدخش » د لعل په معنی راغلی دی اوله کانه څخه د لعل راويستل د عباسيانو دخلافت په وائلو کی منځ ته راغلی دی .

ماخذونه :

چراغ انجمن - ۲۶ مخ .

۲- آريانا دائرة المعارف - ۹۰۵ مخ .

۱۸۵- ابواسحاق ابراهيم بلخی

ديوسف زوی د بلخ له لویو مجتهدانو او پوهانو څخه و، اود ابو عصمت عصام بلخی ورور کيله ، او هم ئې دامام ابويوسف سره صحبت کړی و، د حدیثو روايت ئې له سفيان

ثوری او خمار بن زید غنچه کاهه . په (۵۱۳۹ - یا - ۵۴۱۵) کال په سل کلنی وفات سوی، او داود ابن عباس د جنازی نمونځ ورکړی او په بلخ کې خڅ دی، خو اوس ئې قبر معلوم نه دی .

ماخذ:

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - مخ ۲۳

۱۸۶- ابو اسحاق ابراهیم پنجشیری:

ابراهیم دشا دپنجشیری زوی محدث و، غه سوده په هرات کی او سید تحصیل یې کاوه، بیا بغداد ته ولاړ او هلته ئې له محمد د عبد الرحمن ساسی هروی له زوی او له محمد د اسحاق بن خزیمه له زوی غنچه احادیث ولو ستل او په (۵۳۵) کال مړ دی. ده خدا دهرات د «جبل» بللی او ده ابو اسحاق ابراهیم «جیل» په نامه ئې یاد کړی دی.

ماخذونه:

۱- سکینه الفضلا - مخ ۲۶ .

۲- لغتنامه - د د خدا - مخ ۲۶ .

۱۸۷- ابو اسحاق ابراهیم نالقای:

د تبع تابعینو غنچه جهان دیده سړی و، او د عبدالله ابن مبارک سر لیدلی و .

ماخذ:

چراغ انجمن - مخ ۲۶

۱۸۸- ابو اسحاق ابراهیم نخارستانی:

ابراهیم د محمد زوی او د بحر غوری نخارستانی قمی لوی محدث و حدیث ئې له محمد د خالد د زوی او د خداش له قمی اوله ابو القاسم احلاوتی غنچه اوستی و،

دسری نیتہ ٹی نہ دہ معلومہ، خود دریمی پیری لہ نو سیا لیو غخہ قیر سوی دی.
ماخذ :

چراغ انجمن۔۔ ۳۱ مخ .

۱۸۹- ابواسحاق ابراہیم جوز جانی

ابراہیم دیعقوب زوی او داسحاق السعدی جوز جانی نمسی د خپل وخت لہ
ثقه سعد ثینو او حفاظو غخہ و. پد جوز جان کی زیو پد لی دی اویا ئی غمخو
پد سکد . غمخو مودہ پد بصری او غمخو مودہ پد رسالہ کی تیرہ کپری دہ، پد پای
کی شام تہ تللی او دژوند تر پایہ هلته اوسید او غلته بی لہ پزیدد هارون لہ زویہ، اولہ بی
عاصم النبیل، اولہ حسین دعید، الو ادث لہ زویہ، اولہ حسن د عطیثہ لہ زویہ او
نور و غخہ احادیث لوستی وو، اویا لہ دہ غخہ ابراہیم دد حیم زوی، او عمرو
ددحیم زوی او ابو زرعة دمشقی او ابو زرعة رازی، او ابو حاتم رازی، او ابو
جعفر طبری او نورو روایت کپری دی . د (۲۵۹ هـ) کال دذی القعدہ پد میاشت
پد شام کی مړ دی .

ماخذونه :

۱- دائرة المعارف بستانی۔ ۷۸۱ مخ .

۲- لغتنامه دهخدا - ۳۶۸۱ مخ

۱۹۰- ابواسحاق ابراہیم جوز جانی

ابراہیم دمعقل زوی، دحجاج نمسی، دغداش کپری و سی او د خدیخ جوز جانی
ساتجنی کوسی د خپل وخت مشهور امام، دعلم دزدہ کپری دپاره حجاز، مصر او شام تہ تللی و
لہ قتیبه دسعد لہ زویہ اولہ بی موسی الزین او هشام دعمار لہ زویہ او نورو غخہ
ٹی روایت کپری دی او بیالہ دہ غخہ ددہ زوی او ډیر و نورو روایتونه کپری دی او پد
(۲۹۵ هـ) کال پد ۸۵ کلنی کی مړ دی .

« بایسته مخزن می و کیش بر په در گوهر و » خوشحال ختک بیا د هغه په باب کښی داسی وایی :

که ژوندی شي افلاطون	په سوات کې ونیسی سکون
اکوز پوتنه بیان کا	کشا بونه د فنون
هډا په کفایه دواړه	په پهنو کاندې موزون
دوي بدو اینی چی داغده دي؟	« مخزن » په دی د « آخون »
نیشکر به غواړه څه کسا	په واینه ئې دی ژوندون

ددې کتاب غوږقلی نسخې دهر پتتش موزیم په کتا بځانه کې هم سته (دافغانستان دآريانا دائرة المعارف پهنو خپرونې ته دي رجوع وسې).

۳- ارشادالطالبيين:

په دري ژبه ليکل سوی او چاپ سوی دی. دا کتا بونه څلور بابونه او یوه خاتمه لری. لومړی باب ئې د «توحید، ایمان، اودس او نمانځه» په باب کی دی په دوهم باب کې ئې «توبه، د پیر کامل علامات، دعلم فضیلت او دالهی ذکر بیان» راغلی دی، اود دریم باب مطالب ئې «سیر سلوک سیر من الله سیر فی الله، سیر مع الله» دی او په څلورم باب کې ئې «اخلاق حمیده، اخلاق ذمیه، صبر او شکر» غږل شوی دي، اوخاتمه ئې د «قیامت دعلاماتو- دحشر او نشر دکیفیت» اونورو مختلفو مسائلو بحث کوی.

۴- ارشادالمریدین -

دا کتاب په ۱۲۸۳ هـ کال د پهنور په مصطفایی مطبعه کې اوږل په ۱۲۷۲ هـ کال په هند کې چاپ سوی او په دری ژبه دی. دا کتاب دآخون درويزه ژوی کریمداد ترتیب کړی دی اولیکې چی: «دازما دپلار شهرم کتاب دی چی زه ئې تصحیح کوم او ترتیبوم» دا کتاب دپاشاغلې «حليم اثر» په قول دشتهور

«آ»

۱-آبتین یا آبتین :

د فریدون پلار وچی په اویستا کی داتویا Athwya په نامه یادشوی دی، دیر غهتلی او نامتوس ری و، اوهم په آریائی «یشتو» «اتو یا کورنی» کی «یوه مقتدره کورنی بلله شوی ده چه وروسته بیاد «اتویا» لغت په «آبتین» یا «آبتین» اوبنی، اوپه برهان قاطع او فرهنگ اندراج کی د «نفس کامل، نیکوکار و صاحب گفتار و کر دار نیک اسعد السعداء» په معنی راغلی او فردوسی غوغایه په شهرنامه کی راوړي لکه چه وایی:

فریدون که آبتینش پدر

مر او را که بد پیش از آن تاجور

بل خای فریدون له خولی وایی :

چنین داد پاسخ فریدون که تخت

منم وور آن نیک بخت آبتین

بیا وایی :

فریدون که بودش پدر آبتین

شده تنگ بر آبتین بر زمین

په هغه شهرنامه کی چی په ۱۹۶۰ م کال په مسکو کی چاپ شوی دا کلمه د

«آبتین» په شکل راغلی ده خود هخدا پخپله لغتنامه کی «آبتین» راوړي او ورباندی زیاتوی چه «مصحف آن آبتین است».

تاریخ سیستان بیاد «آبتیان» په شکل لیکلی چه پهلوي شکل نی «آبتیان»

شود لی دی.

ابو ریحان بیرونی په آثار الباقیه کی «اثقیان گا و» لیکلی دی خومسعودی

په مروج الذهب کی بیا «اثقیان» راوړی دي.

ماخذ :-

دائرة المعارف بستانی — ۱ ر ۸۸۹ مخ .

۱۹۱- ابواسحاق ابراهیم خراسانی

ابو سالم ابراهیم د عبد الرحمن زوی او د ابی بکر تسولی نسی چی په ابن ابی یحیی هم مشهور و ، د خراسان نومیالی مدرس تیر سوی دی په تیره ئی بیاد ابن ابی زید د رسالی په بنودنه کی لوی لاس درلود فقه ئی له ابی الحسن صغیر خخه لوستی ده او کتاب الموطائی له ابی ذکریا دیاسین له زویه او د الاحکام الصغری کتاب ئی له ابی الحسن د الجلیل الدوائی له زویه لوستی و ، چی بیائی له عمادی استاذانو او د خپل وخت له نوروشا یخو خخه روایتونه کړی دی ، وایی چی - ابواسحاق یو مذهب شیخ فاضل مدرس او سخی سړی وه د الفاظو په ادا کی ئی د یرغصاحت درلود زیات عمر ئی د امیرانو په خدمت کی تیر سوی دی خوسره له هغه ئی هم ځینی گټور تألیفات کړی دی خوچی په (۷۳۸ ه) یا په (۷۳۹ ه) کال د فاج په ناروغی وفات سو .

ماخذ :-

آریانا دائرة لمعارف — ۹۰۶ مخ .

۱۹۲- ابواسحاق ابراهیم سیستانی

د غیرچا شنی زوی د سیستان د خوارجوله مشرانو خخه و چی تر حمزه خارجی وروسته د (۲۱۳ ه ق) کال د جمادی الاخر په ۱۲ دشنبی په ورځ د سیستان خوارجو ور سره بعیت وکی او څنگه چی د بنه زړه خاوند و او د مسلمانانو او نورو د چور او چپاو طرفدارنه و او پر خوارجو ئی د اهل تحصیل چور او چپاو ناروا کړی و ، نو خوارجو ئی فرمان نه سانه او دي هم دهغو لمخه و تبتید او د « زوره » په لوڅو کی پټ سو و خوارجو د ابی عوف د عبد الرحمن د زوی سره بعیت و تاره .

ماخذونه :

۱ - تاریخ سیستان — ۱۸۰ مخ .

۲ - لغتنامه - دهخدا - ۱ - ۳۶۷ مخ

۱۹۴- ابو اسحاق ابراهیم غزنوی:

دالپنگین زوی و چی په (۳۵۲ هـ) کال دپلار تر سره یی وروسته دغزنی پرتخت کجینوست خو ځنګه چی د کمزوری ارادی خاوند مست عنصره خو دپرسته او عیاش سری و نوځنګه نی لکه ځنګه چی بنائید له دپاچهی چاری نی سنبالی نه کړای سوی عسکرو رته پورته سو . او ابو علی لا ویک دابو بکر لاو پکتر وی چی پخوا دغزنی حکمران وله هغه موقع څخه استفاده وکړه هر ابراهیم نی لښکر او پوست ابراهیم ساته وکړه او بخارا ته ولاړ چی له امیر منصور سامانی څخه مرسته وغواړی هغه و چی د امیر منصور په مرسته نی بو کال وروسته بیرته دغزنی تخت دلاویکته زوید (۳۵۴ هـ) کال دشوال په ۲۷ و فیو - خولیر وخت وروسته د (۳۵۵ هـ کال دذی القعدة په ۲۵ پخپله مړ سو .

ماخذونه:

۱ - سلطنت غزنویان - ۳ مخ

۲ - آریانا دائرة المعارف - ۹۰ مخ .

۱۹۴- ابو اسحاق ابراهیم کرخی

د محمد زوی اود منصور قطیعی کرخی نمسی دخپل وخت له محمد تینو څخه و، چی له خدیجی د محمد بن عبدالله شاه جهانى لدلور، اوله ابی بکر خطیب او نورو څخه نی روایت کاوه، او ابوسعید سمعانی پخپلو شیخانو کی دده یاد ونه کړیله. په (۵۳۷ هـ - یا - ۵۳۸ هـ) کی وفات سوی دی.

ماخذ

دائرة المعارف بستانی - ۷۸۵ مخ .

۱۹۵- ابو اسحاق ابراهیم هروی

رکن الدین ابو اسحاق ابراهیم د محمد زوی، د ابراهیم نمسی او دسهران

اسفرائینی هروی کړوسی دخلرسی هجری پیری له نویالیو شافعی اساسانو او فقهاو څخه وچې د اصول او کلام په علم کې د نیشاپور پریوهانو د استادۍ حق لري او هم د عراق او خراسان خلکو «شیخ خراسان» باله. ده په خراسان کې له ابوبکر اسماعیل څخه زده کړه کړې وه، بیا د زیاتې زده کړې دپاره عراق ته تللی و، اوله ابومحمد او دعلاج بن احمد سجزي څخه دې علوم ولوستل، تر هغه وروسته په نیشاپور کې میشته سو، او هلته دې تدریس کاوه، د خراسان زیات پوهان او د نیشاپور ټول مشایخ په کلام او اصول کې دده شاگردان وو، چې مشهوره دې ابوالقاسم عبدالکریم قشیری د هوا زن قشیری زوی، او قاضی ابوالطیب طبری، او حافظ ابوبکر بیهقی او نور وو، چې له ده څخه دې روایت کړی دی. د (۸۱۸ هـ) کال د عاشوري په ورځ په نیشاپور کې مړ او سړی اسفرائین ته وړل سوی او هلته خاورو ته سپارل سوی دی. تر ایا کالو دې زیات عمر درلود، ده ښه کتور کتابونه تالیف کړي چې مشهوره دې داوه:

۱- جامع الجلی و الخفی فی اصول الدین والرد علی الملحدین: د ابن خلکان په قول پنځه ټوکه و.

۲- تعلیقه فی اصول الفقه.

۳- نورالعین فی شهد الحسین.

۴- ادب المجله.

۵- عقیده.

۶- دفروغ فی مذهب الشافعی شرح چې د ابن حداد مصري تالیف و.

۷- کتاب الدور

ماخذونه

۱- طبقات الشافعیه - ۱۱۱۲ مخ.

- ۲- نامه دانشوران - ۳۸۲ مخ.
- ۳- فرهنگامه دنفیسی - ۶۹۹ مخ.
- ۴- آریانا دائرة المعارف - ۹۰۵ مخ.

۱۹۶- ابواسحاق احمد هروی

د محمد زوی اود یاسین حداد هروی نسی دهرات له مورخینو اوحفاظو مخه و، د (۳۳۳ هـ) کال د ذیقعدی په سیاشت وقات سوی دی، اودهرات تاریخ ئی لیکلی و. **ماخذ:**

هدیه العارفين - ۴۷۱ مخ

۱۹۷- ابواسحاق حداد هروی

احمد د محمد هروی زوی او یاسین نسی دهرات اوسېدونکی دتاریخ ازحد یشو عالم و، د (۳۳۳ هـ) کال په شاوخوا کی ئی ژوند کاوه دده یو کتاب «تاریخ هرات» نویسد، خو نور تفصیل ئی لاس ته رانغی

ماخذونه: ۱- الاعلام - زرکلی - ۱۹۸۱ مخ

۲- سیر النبلا - خطی

۳- شذرات الذهب - ۳۳۵ ر۳ -

۱۹۸- ابواسحاق فضل بدخشانی

د محمود خمچانی بدخشانی زوی د بدخشان له نو میالو پوهانو اوفقهاوڅخه و. د فقه علم ئی په مرو. روز کی لوستی او ادبی علوم ئی په نیشاپور کی بشپړ کړي و، او لکه پخپله چی ئی د «حقایق البلاغه» د کتاب په مقدمه کی لیکلي دی هو څه سوده د امام ابو حامد محمد د محمد غزالی د زوی د درس په دائره کی په تحصیل بوخت و، د حقایق البلاغه کتاب ئی همته لیکلی اود امام تر نظر ئی تیر کړي دی، او د «آداب الدوله» کتاب ئی هم هغه وخت په مهمته لهای کی تالیف کړي دي.

په (۱۵۰۲) کال له اصفهان څخه کعبې ته اوله هغه ځایه بیت المقدس ته تللی او بیا د ایران له لاری بلخ ته راگرزیدلی او د بلخ د (امام) په مدرسه کې شپږ کاله په تدریس بوخت و، له کتابه یې تالیف کړې چې مشهوره یې د ادی :

۱- تبیان فی تعلیم الصبيان

۲- علم الحساب

۳- الفجوم والزاهره

۴- تحفة الافام فی سیر سید الافام

۵- حقایق البلاغه

۶- اداب الدوله

۷- مفتاح القلوب (په تصوف کې)

۸- سکارم الاخلاق.

ابو اسحاق په (۱۵۲۹) کال په بلخ کې وفات سوی دی او دده مزار تر دېره وخته دخواصو ادوعواسو د احترام ځای و .

ماخذ :-

آريانا دائرة المعارف - ۹۰۷ مخ

۱۹۹- ابو اسحاق محمد هروي

محمد، د الحسن زوی، د علي نمسی او د حارث کړوسی مشهور په ابو اسحاق القلانسی هروي د خپل وخت له محدثينو څخه و، چې د بغداد له لاری حج ته ولاړ، اча د بیت یې له احمد د محمد له زویو او د یاسین الحافظ له نمسی څخه ولوستل، او دده یې ابن الشلاج هم وبل .

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۲۰۱۲ مخ

او د خپل وخت له فقها څخه و، د امام ابو یوسف او امام محمد او حسن بن زیاد له طبقې څخه ګڼل کیده. په زهد او تقویٰ یې زیات شهرت درلود، څه وخت هم د کوفې قاضی و، چې د قضا د چار د دینه اجر ا په سبب یې خلکو ډیره ستاینه کوله. فقه یې له پلار څخه لوستلې وه او بیاله ده څخه دده زوی اسماعیل زده کړه کړې وه د سکینه الفضلا مولف لیکي چې :

روايت نړ د علما معتمدو اخبارش نزد علما و فضلا مستمند و مستشهد است؛ قلب و زبانش چندان درستی و راستی داشت که خصم را مجال زبان درازی و سخنانش چنان بحلیه صدق آراسته که عامه را فرصت تکذیب نبود، در علم و کمال و ارث پدید بود «

او هم زیاتوی چې دا حدیثونه یادولو کی دمحد ثینو پېشوا و .
ماخذ :

سکینه الفضلا ————— ۲۳ مخ

۳۰۳ - ابواسماعیل عبدالله هروی

دادخواج عبدالله انصاری هروی کنیت و، (د «ع» در دېف د «عبدالله

انصاری هروی» نوم دی و ګڼل سی)

۳۰۴ - ابوالبرکه خراسانی :

د د ری ژبی شاعر او د امیر علی شیر نوانی معاصرو .

ماخذ :

لغتنامه — د د هخدا ————— ۱ / ۳۷۵ مخ

۳۰۵ - ابوالبرکه فراهی :

خواج عبدالله برکه د دري ژبي شاعرو ، په فراه کې زيږيدلی او د هماغه يون پاچا په

دربار کې يې خدمت کاوه ، دايوه رباعی او يوه مطلع دده دی :

رباعی

هر چند که شهره گشته بد قاسی من ز انداز گذشته بی سرافجاسی من
پنهان کنم از رقیب حال دل خویش ترسم که شود شاد، نا کاسی من

مطلع

خون دل میخورم از پسته شکر شکنش که چرا پسته نهادست دهن بردهنت

ماخذ،

۱- ریاض الشعراء -

۲- افغانستان :

۳- دآریانا دائرة المعارف خپرونه ۲-۳ مخ .

۲۰۶- ابوالبر که کند هاری :

قاضی ابو البر که کند هاری ددری ژبی او دطا هر نصر آبادی معا صرو، په توره
نهی بیاد معا په فن کی لوی لاس درلود . دادوی معا وی دنصر آبادی په تذکره کی
دده په نامه راغلی دی :

۱- دقل پاها په نامه

چواز دلبر برآ مد آمد آمد دل بی پاوی بی سر بی خود آمد

۲- دجاهی په نامه

ماه من نادیده قربان ساخت صد مجروح را

ای سهی قد آنچه محتاج نظر نبود نکوست

ماخذونه،

۱- تذکره نصر آبا دی .

۲- افغانستان - ۲۸۸ مخ .

۲۰۷- آخون زاده کنده هاري

په خټه ساگزي دخپل وخت له نومياليو او ممتاز و پوهانو څخه په «فضل کنده هاري» مشهور و، چي د ژوند زياته برخه ئې په تدريس کي تيره کړې وه، داسي ردوست محمد خان په وختو کي يې ژوند کاوه، او دم دا مير عبدالرحمن خان دا مارت په زمانه دهغو څلور و نومياليو مدرسو څخه و، چي په کابل کي ئې په تدريس شهرت درلود. په (۱۳۰۵ هـ ق) کال په کندهار کي وفات سو او د صوفي صاحب دزيارت لويديزې خواته ښخ دي.

دي څو اثره هم لري چي مشهور ئې دا دي:

۱- پر «ميرزا قطبي» ئې حاشيه ليکلې ده، خو چاپ سوې نه ده.

۲- عربي درمختار ئې په دري ژبه اړولي دي.

۳- پر «صدرا» ئې حاشيه ليکلې ده. ۴- په شرح تهذيب يې حاشيه ليکلې ده.

ماخذ:

طلوع افغان - ۱۲ کال ۷ ګڼه - ۲ مخ.

۱۴۰۸ ابو بکرا بې دود سجستاني:

ابې دود سليمان دا شعث زوی داسحاق نمسي، د بشير کړوسې چه هغه پيا د شداد زوی، د عمر ونسي اود عمران الا زوی سجستاني کړوسې و، په تاريخ سيستان کي تر اسلام وروسته د سيستان له عالمانو او فاضلو نو څخه ګڼل سوې دي.

ماخذ:

تاريخ سيستان - ۱۹ مخ.

۲۰۹ ابو بکر احمد اندرا بې:

ابو بکر احمد اندرا بې: د بکرزوی او د سيف اندرا بې تخارستاني نمسي د افغانستان له نومياليو پوهانو څخه و. د حديثو په علم کي ئې ډير زيار ايستلی اوله ابو وهب عبدالرزاق دهند بل له زوی څخه. ئې د حدیثو روايت کاوه. اوله عبدالنور عثمان

مروزی له زوی او علی دحسن له زوی او د سفیان مروزی له نمسی اوله عبدالعزیز
دا بوزریمه مروزی له زوی څخه ئې احاد یث لوستی وه.

ماخذ

چراغ انجمن - ۲۳ مخ .

۱۲۱۰- ابو بکر احمد بدخشی :

د محمد زوی د عبدالله نمسی اود علی خستکی (۱) بدخشی کړوسی دخپل وخت له
نوسالیو فقها و او محدثانو څخه و. د علومو د زده کړې د پاره حجاز ته تللی او په مکه
کې اوسید او حدیثونه ئې له عبد العزیز بغوی هروي او محمد دعلی له زوی او
د زید صانع مکی له نه مې څخه زده کړی وه ، او هم ئې په بلخ کې عبدالصمد د فضل
له زوی اوله ابو سلیمان د فیصل له زوی څخه چې په (۵۲۶۱) کې مړ دی، اوله
حمدان د ذیاضمن بلخی له زوی څخه حدیث لوستی وه . په دریمه پېړۍ کې ئې ژوند
کاوه. ماخذ :- چراغ انجمن - ۲۳ مخ .

۱۲۱۱- ابو بکر احمد بستی :

د محمد زوی د عبدالله مصغر نمسی ، د محمد کړوسی ، د جعفر کوسی او دا حمد بن
موسی کودی مشهور په ابوبکر بستی د خراسان له لویو امامانو څخه و.
حدیثونه ئې په نیشاپور کې له ابی الحسن دارقطنی څخه چې د شافعی مذهب له
نوسالیو فقها و څخه و، زده کړی ده او معنوی علم سره ئې د پیر ظاهري مال او ثروت
هم درلود، او د علم د طالبانو د زده کړې د پاره ئې یوه مدرسه جوړه کړې وه، چې خپل
زیات مال ئې همته مخی مدرسی ته وقف کړی و. په (۵۳۲۹) کال مړ دی .

ماخذ

طبقات الشافعیه - ۳۳۳ مخ .

(۱) خستک د بدخشان د جرم په سیمه کې یو کلی دی

کتاب «جام جهان نما» د مطالبو آزادانه شرح ده چه د شيخ شهاب الدين سهروردي
د کتاب «عوارف» او د شيخ کمال الدين د کتاب «الاشراق» او د سولانا جامي
د کتاب «لوائح» مطالب يې د خپل پير دارشاداتو په روڼا کي ترتيب کړي دي.

۴- تذکرة الارار والاشرار

دا کتاب يې په دري ژبه په (۱۰۲۱ هـ ق) کال ليکي او په (۱۳۰۹ هـ ق)
په هند وپريسر مطبعه کي چاپ سوي او پوښليغي کتاب د ي چي دي پخپله ئي په
مقدمه کسي د اسي ليکي: «اين نامراد زمانه خادم العلماء والصلحاء المتضرع
الى الله الباري شيخ درويزه ننگر هاري قدس الله سره المعري بنابر امور سابق مي
خواهد که تذکرة تقرير نمايد تا صلحاء و فضلاء عصر خویش را از اهل عناد و فرقه هوا
مستاز گرداند که اهل فضل درين ايام رد خلافت گشته اند و مقبول حق آمد ، اما
اهل هوا مقبول تمام عالم ورد در گناه خدا گشته اند .»

۵- دامالي قصيدی دري شرحه :

۶- د اسماء حسني دري شرحه

ماخذونه -

- ۱- روحاني ترون - له ۵۱۱۱ مخ څخه تر ۵۳۸ مخ پوري .
- ۲- پښتانه شعرا - او سړي ټوك - ۱۸ مخ .
- ۳- پښتونستان - د بينوا تاليف - د كابل چاپ - ۳۸۰ مخ .
- ۴- تذکرة الارار والاشرار - ۱۲۱۰ ، ۲۹ ، ۸۳ ، ۸۴ مخونه .
- ۵- كابل كالني - د ۱۳۲۲ هـ كال .
- ۶- مخزن الاسلام - قلمي نسخه .
- ۷- دخوشحال كليات - د كندهار چاپ - ۱۰۱۳ مخ .
- ۸- افغانستان (په پښتو د آريانا دائرة المعارف خپرونه) ۱۸۹ مخ .

۴۱۲- ابو بکر احمد بلخی:

د علی زوی اود عبدالعزیز نمسی شهوړه «ظهیر بلخی» په عقلی او نقلی علومو کې ډېر لوی لاس درلود. اود عمر نسفی له شاگردانو څخه و. ده په مراغه کې درس اخیستی اوله هغه مخامخ د مشق او حلب ته تللی و، او په (۵۵۳) کال په حلب کې مړ دی.

ماخذ

آریانا دائرة المعارف - ۹۱۳ ر. م. خ.

۴۱۳- ابو بکر احمد جوزجانی

د اسحاق زوی اود صبیح جوزجانی نمسی د خپل وخت له حنفی مصنانونو څخه و. دوه کتابه ئی د (کتاب التوبة) او (کتاب الفرق والتیمیز) په نامه لیکلي دي، او په بغداد کې اوسید. م. (۳۰۰) کال وروسته مړ دي.

ماخذ: - هدیة العارفین - ۱۰ ر. م. خ.

۴۱۴- ابو بکر احمد سرخسی

د محمد زوی، یوسف نمسی اود یعقوب کړوسی شهوړه په ابو بکر الدهان المودب) د سرخس له محدثانو څخه و، چې حدیثونه ئی له ابی القاسم بغوی څخه لوستي وه او ابو الفتح بن مسرور بلخی بیاله ده څخه روایت کړي دي.

ماخذ: - تاریخ بغداد - ۲۳۵ ر. م. خ.

۴۱۵- ابو بکر احمد هروی

د محمد زوی اود علي هروی نمسی شهوړه (ابو بکر ضریر سقري) چې په (۳۸۹) کال په قس کې مړ دی، اود قرائت له پوهانو څخه و، اود (التذکرة فی القراءات الشان) په نامه ئی یو کتاب لیکلی دی.

ماخذ: - هدیة العارفین - ۸۱۵ ر. م. خ.

۴۱۶- ابو بکر اصرم از جاهلی سر خسی

دمحمد زوی او داصرم از جاهلی سر خسی له صالحوا و ستقیانو ساسعا نوڅخه و .
احادیث نئی له ابی طاهر احمد دمحمد دزوی او دعلی المالکی له نمسی څخه ، اوله ابی
نصر احمد دمحمد دزوی او دسعید القرشی له نمسی څخه اوریدلی وو .
د (۷۰۴ هـ) کال په شاوخوا کی زیږیدلی ، خود سر پنی نوبته ئی معلومه نه سوه .

ماخذ :- معجم البلدان - ۲۱۳۱ مخ

۴۱۷- ابو بکر بن آدم بلخی

دعلی خټلی زوی دبقیة الوعاة مولف دتاریخ بلخ په حواله لیکلی چی په نحو کی
عالم و ، او اشعار ئی هم ویل - تر (۵۳۸ هـ) کال پوری ژوندی و .
بقیة الوعاة - ۲۰۳ مخ

۴۱۸- ابو بکر بولانی

په بېست کی دسلطان مسعود غزنوي دوختولوی عالم تیر سوی دی ، دده پلار
ابوالحسن بولانی هم هغه وخت له خورانو سیالیو پوهانو او قاضیا نو څخه و ، چی
دسلطان مسعود داستازی ابونصر سره خور اېه زړه پوری کیسه لری ، اود (ابوالحسن
بولانی) تر نامه لاندی به راسی ، چی هلته به دابو الفضل بیهقی له خولی څخه د هغه
دزوی (ابوبکر بولانی) دلور همت یادونه هم وسې ده ستداو له علوم دخپل پلار څخه
لوستلی وه (ابوالحسن بولانی ته دی رجوع و سی) .

ماخذ :- تاریخ بیهقی - ۵۱۲ مخ

۴۱۹- ابو بکر تغلق :-

دشهادت مظفر خان زوی اود فیروز شاه تغلق نمسی و ، چی دخپل اکا غماث الدین تغلق
تر سر پنی وروسته د (۷۹۱ هـ - ۸۰۹ م) کال په فروزی کی دده لی پرتخت کیښوست

یو کال وروسته دده بل کا کا شهزاده محمد تغلق دکانکری په جو نگر کوټ کی د پاچهی دعوه وکړه .

د (۱۳۹۰ م) په اگست او د (۷۹۲ هـ) کال دروژي په میاشت ابوبکر مات سو او محمد تغلق دده لوی پرتخت کښینوست او دري سیاستی وروسته پخپله ابوبکر د محمد تغلق په لاس کښی ووت او د سیرت په کلا کی ئی بندی کی اوڅه سوده ور وسته سو .
 مأخذ : - قاسوس المشاهیر - په اردو - ۱ - ۳۹۰ مخ .

۲۲۰- ابوبکر جامی هروی :

د اسحاق جامی زوی چی د نسب سلسله ئی مولانا عبدالرحمن جامی ته ر سیری دخپل وخت ښه خطاط او هنرمند سړی و او په خوشنویسی کی ئی لوی لاس درلود یو وار له خراسان څخه کردستان ته تللی او هلته په سلیمیه مد رس کی او سید څنگه چی دده د فضل او هنر سندی آواز خپره سوه نو یوه لویه ډله دده شاگردان سول په هر و جو خطو کی ئی نستعلیق ډیر ښه لیکه او دده ځینی لیکنی دیادگار په توگه پاتی دی .
 په (۱۰۷۷ هـ) کال مړ دي .

مأخذونه : - ۱ - صورت گران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان - ۵۷ مخ
 ۲ - آر یانا دائرة المعارف - ۱ - ۹۱۷ ج ۱ .

۲۲۱- ابوبکر جعفر خراسانی :

د یونس زوی اصلاً د خراسان و خو په بغداد کی زیږیدلی او هلته ئی وده موند لی وه ځینو دی د دلف بن حجر په نامه یاد کړی اولیکي چی په ساسرا کی زیږید لی دی دخپل وخت له نویسیالیو شایخواوو هانو څخه و فقه ئی دامام مالک پر مذهب زده کړی او متفقه سو ، د سوطا کتاب ئی په یاد و او ډیر حدیثونه ئی ولیکل او د ابو القاسم جنید

شاگرد و په زهدیاتو که نئی قیمتی و نیاوی شهرتاری په (۵۳۳۸) یاپه (۵۳۳۵) کال په ۸۷ کلنی سر او د بغداد د خیزرانو په هدیره کی بنخ دی .
 ساخذ :- لغتنامه - د دهخدا - ۳۷۹ مخ .

۲۲۲- ابو بکر جعفر فار یابی :

د محمد زوی د حسن نمسی او مستفاض کړ و سی شهوړ په « ابو بکر فاریابی » دا حدیثو له نومیالیو پوهانوڅخه و، د بلخ د سیمی په فار باب کی او سید احادیث نئی په مصر او بغداد کی لوستلی و اوڅه سوده په دینور کی قاضی و .
 هغه وخت چی بغداد ته ورسید نو په ډولونه راغلی ورته وویل سوه او مجلس ته نئی په زرو خلک حاضریدل په (۵۲۰۷ = ۸۲۲ م کال زیږیدلی او په ۵۳۰۱ = ۹۱۳ م کال وفات سوی دی ، دی په « فار یابی صغیر » هم معرفت وده شو کتابه اوڅو رسالی لیکلی دی چی مشهور نئی دادی :

۱ - کتاب السنن : چی پر پنځوسو کتابو نئی اختوا کړی ده .

۲ - کتاب فضل الذکر

۳ - صفة النفاق و ذم المنافقین : چاپی رساله ده .

۴ - دلائل النبوة - خطی رساله .

ساخذ ونه :- ۱ - الاعلام - د زر کلی - ۱۲۳ ر ۲ مخ - ۱

۲ - معجم البلدان - ۳۷۲ ر ۶ مخ

۳ - تاریخ بغداد - ۱۹۹ ر ۷ مخ - هدیه العارفین - ۲۵۲ ر ۱ مخ

۲۲۳ - ابو بکر حاجب :

د سلطان مسعود غزنوی له سالارانو څخه و، سلطان مسعود چی د (۵۳۳۱) کال د صفر

به ۱۸ دچار شنبی به ورخ دسلجوقیانو سره دجگری به نیت له هر اتهد پوشنگ خواته
دخورا لوی لښکرو جنگی پیلانو سره و خوځیده ابوبکر حاجب هم ور سره و،

ماخذ: تاریخ بیهقی - ۶۰۳ مخ

۲۴۴- ابو بکر حافظ هروی :

محمد داحمد زوی اوداسد هروی نسی معروف په «ابن البستان کزاز» د حدیثو
عالم و حدیثونه ئی له زیبرد یکار له زویه «اوبراهیم دزیاد المؤدب له زویه او
عیسی دابی حرب الصغار له زویه او عبدالله دشیب ربعی له زویه او جعفر دابی عثمان
طیالسی له زویه اوریدلی وه او بیاله ده شخه قاضی ابوالحسن جراحی او علی دهمر دار
قطنی زوی او معافی د ذکر یا جراحی زوی د حدیثو روایت کړی دی له ثقاتو
شخه وه، په ۲۳۱ کال کښی زیږیدلی او (۵۳۲ ه یا ۵۳۳ کال درجب په سیاشت کی مړدی.

ماخذ: - تاریخ بغداد - ۲۷۹ ر ۱ مخ .

۲۴۵ - ابو بکر حصیری بختی :

عبدالله دیوسف سیستانی زوی دسلطان محمود غزنوی نومیالی ندیم اوشا فعی ناستو
فقیه و . هغه وخت چې سلطان محمود غزنوی پر سو اود غزنی ددر بارشرا نولومړی
دهغه کشر زوی امیر محمد پرتخت کښیناوه، او بیانی هغه بندی کی اودسلطان
شهرزوی مسعود ته چې په اصفهان کی وبلنه ورکړه چې غزنی ته راسی هغه بنلیک
عمدی ابوبکر حصیری دستر حاجب دورو رمنکستراک په ملگری په هرات کی
مسعود ته ورساوه . بیهقی ددوی رسیدل دمسعود حضور ته داسی ایکی :

«چاشتگاه روز دوشنبه دهم شوال ناگاه منکستراک برادر حاجب بزرگ علی قریب
باد آتشندان حصیری ندیم بدرگاه سلطان مسعود رسیدند . در وقت سلطان را آگاه کردند

فرمود که با رد هید، درآمدند و زمین بوسه دادند و گفتند: «مبارک باد پادشاهی که یکر و یه شده، برا در را موقوف کردند» سلطان ایشان را بنشاند و بسیار بنواخت و نامه حشم تکینا باد پیش آوردند، سلطان فرمود تا بستند و بخواندند، پس گفت:

«حاجب (۱) آن کرد که از خرد و دوست داری وی چشم داشتیم، و دیگران که اورا متابعت کردند حق ما را نشناختند و حق خدمتگاران رعایت کرده اید شما سخت بتعجیل آمده اید، باز گردید و زمانی بیاسایید و نماز دیگر را باز آنید تا پیغامها بگزارید و حالها باز نما نید»

هغه و چي مسعود دواړه ډیر ونا زول او خلعتونه ئی ورکړل او ابوبکر حصیری ته ئی دنده مانو په توگه کالی واغوستل او سلطان مسعود ورته وویل: «در روزگار پد رم رنجهای بسیار کشیدی در هوی و دوست داری ما و ما را چنین خدمتی کردی و حق تو واجب تر گشت» بیانی دخپل دربار قول بخور او خدمتگاران و رولیر ل چی دوی ته سبار کی و وایی:

وروسته چی سلطان مسعود غزنی ته راغی هم ئی ابوبکر حصیری او دده زوی ابو القاسم ته په درنه سترگه کتل خود سترخواجه احمد حسن میوندی سره ئی جوړه نه و هڅو چی یوه ورځ دنشی په حال کی دخواجه احمد حسن میوندی خاص سړی ئی چی په پا زار کی ئی ده ته سلام ونه کړی و د باوه او سترخواجه ته ئی هم بدر دوویل دا خبره چی سترخواجه احمد حسن میوندی ته ورسیده نو هغه خپله استعفا په دی مضمون سلطان مسعود ته واستوله او پخپله په کور کی کښیوست:

«زندگانی خداوند دراز باد بنده سی گفت که از وی وزارت نیاید که نگذارند و هر کس با دی دسر گرفته است، و بنده برگ نداشته پیرانه سر که از سختی مجسته و دیگر مکاشفت (۲) با خلق کند و جهانی را دشمن خویش گرداند

(۱) - یعنی علی قریب (۲) المكاشفة د چا سره په ښکاره جگړه کول (تاج المصادر)

اما چون خداوند بلفظ عالی خویش امید های خوب کرد و شرطهای ملکانه رفت و بنده بصدفضل الله تعالی جان از خداوند باز یافته بود، فرمان عالی را ناچار پیش رفت. و هنوز ده روز برنیامده است که حصیری آب این کار پاک بر یخت و وی در مهد از باغ می آمد در دشت ساسیه و در بازار سعیدی معتمدی را از آن بنده، نه در خلا، بمشهد بسیار مردم، غلامان را بقرمود تا بزدند زدن سخت و قباش پاره کردند، و چون گفت چاکر احمد صد هزار دشنام احمد را در میان جمع کرد، بهیچ حال بنده بدرگاه نیاید و شغل وزارت نراند که استخفاف چنین قوم کشیدن دشوار است، اگر رای عالی بیند وی را (۱) عفو کرده اید تا بر باطنی نشیند یا بخلعتی که رای عالی بیند، و اگر عفو ارزانی ندارد حصیری را مالش فرماید چنانکه ضرر آن بسو زیان ویتن وی رسد، که بطر شده است و او را و پسرش را مال بسیار می جهانند، و بنده از جهته پدر و پسر سیصد هزار دنیار بخزانده معمور رساند و این رقعہ بخط بنده با بنده حجت است والسلام.

هغه وچی سلطان مسعود له یوی خوا سرو کی چی ابو بکر حصیری او دهغه زوی ابو القاسم دی دجلاد او عقابین سره سترخواجه میوندی ته واستول سی چی هر یوزر عقابین ووهی اوله بلی خوائی په پته ابو نصر مشکان و پوهاو وچی دستر خواجه احمد حسن میوندی زره نرم کی چی هغه دابو بکر حصیری دهغه دزوی له و هلو تیرسی، خوچی دابو نصر مشکان په شقاقت ستر خواجه ئی له و هلو تیرسواو ددروسو دنیارو خط ئی بخینی واخیست او پلار او زوی ئی سلطنتی حرس (بنده پخوانی) ته واستول خو ترخو ورخو وروسته ئی له بنده خلاص کی او هغه جریمه ئی هم ورو بخپله. (دا کیسه دتاریخ بیهقی په ۶۰ مخ اوفور و مخونو کی په ۶۰۰ تفصیل سره راغلې ده چی علاقمندان کولای سی هلته مراجعه وکی). ددوی په

روغه جوړه سلطان مسعود هم ټبر خوشحاله او همه چی ئې ابونصر مسکان ته د شفاعت سپارښتنه کوله دا یو بکر حصیری په باب کې ئې ورته وویل: «حصیری بریادونی حق لری چی زما د پلار بل یونډیم ئې نه لری، او زما په طرفه اری ئې ټبری خواری لیدلې دي».

د (۴۲۴ هـ) کال د صفر په اوومه چی سلطان مسعود په نیشاپور کې و له بست څخه لیک ورته را ورسېد چی ابوبکر حصیری وفات سو، په همدی کال سترخواجه احمد حسن میوندی هم څه موده ترده پنخوا وفات سوی و، چی بیهقی په خپل کتاب: کی لیکي «غتم صفرنامه رسید از بست باسکدار که فقیه ابو بکر حصیری که آنجا نالان مانده بود گذشته شد، و چون عجب است احوال روزگار که میان خواجه احمد حسن و آن فقیه همیشه بد بود سرگ هر دو نزدیک افتاد (۱)».

فرخی شاعر دده داسی ستاینه کړې ده:

خواجه ابوبکر حصیری سر اصحاب حدیث صحبت شافعی و معجزه پیغمبر
خواجه سید ابو بکر حصیری که یدو هر زمان تازه شود سیرت ابوبکر و عمر
ما خذوله:-

۱- تاریخ بیهقی - ۴۰۱، ۴۰۶، ۴۱۱، ۴۱۶، ۴۱۹، ۴۶۹ مخ.

۲- لغتنامه - دده خدا - ۳۷۸ مخ.

۴۲۶ - ابوبکر حلوانی بلخی

محمد د ابراهیم زوی او د عبد الحمید حلوانی نمسی دخپل وخت له محمد ثانو څخه و او هم یو وخت د بلخ قاضی و، حدیث ئې په بغداد کې له ابی جعفر الثقیلی او احمد د عبد الملک له زوی او د واقد الحرانی له نمسی او له علی د بحر القطان له زویو او نورو څخه زده کړې و، او اسماعیل د محمد الصغار زوی او محمد د عمرو الرزا و

زوی ، ا و ابو عمرو دالسمالك زوی او نورو بیاله ده خخه روایت کړی او یوله
ثقا تو خخه و .

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۳۹۸۱ مخ .

۲۲۷ - ابو بکر ربای غزوی :

دسلطان محمود غزنوی ددربار دستر غاړو، اوسازندگانو مشر و، او پخپله یې

هم آواز درلود . فرخی دده په باب کړې وا یې :

ابو بکر عندلیب نو را بخوان

گو قوم خویش را چو بیا یی

سوچهری او ادیب صابر یا ابو بکر ربای دهل ال په نامه یاد کړی دی

مگر دا خرگنده نه ده چی دسوچهری ابو بکر ربای همدغه ابو بکر ربای دی

یا داچی دوه تنه په یوه نامه په یوه دوره کې اوسیدل خو ده خدا که څه هم دوه

نوسونه جلا جلا لیکلی خو په دې نظریه دی چی بیا یی دواړه یوسړی وی، نو ځکه

داته هم تر یوه نامه لاندې راوړه سول - سوچهری وایی :

اندرین ایام ما بازار هزلست وفسوس

کار ابو بکر ربای دار ووطنزهای حجبی

ادیب صابر و یلی دی :

چو شعر نیک بیای فطر نبا ید کرد

بهر لهای ربای وطنزهای حجبی

ماخذ:-

لغتنامه - ددهخدا - ۳۷۹ مخ .

۳۲۸- ابو بکر تالقانی :-

سعید دیعقوب تالقانی زوی ددوهمی اسلامې پېړۍ دپای له محمد ثانیو څخه و. دحدیثو روایتونه یې له ابن سبارک، او حماد بن زید، او هشیم بن بشیر، او نصر بن شمیل، او وکیع بن جراح او ابو تمیمه یحیی بن واضح، او ابو بکر بن عیاش څخه کړي وه، او بیا له ده څخه ابو عیسی ترمذی او عباس بن ددری، او حرب بن ابو اسامه روایتونه کړي دي.

ده دحدیثو په باب کې دامام حنبل سره هم سدا کړي کړي وي، او په (۵۲۳۳) کال وقات سوی دی .

ماخذ:

چراغ انجمن - ۲۱ مخ .

۳۲۹- ابو بکر روحانی بلخي :-

ددری ژبی پخوانی شاعر او دبلخ دمشهور شاعر او عالم «رشیدو طواط» شاگردو، او دبهرامشاه غزنوی ستایونکی (مداح) و، چی وروسته، دخوارزمشاه منشی وټاکل سو، په (۵۶۲۷) کال کې هندوستان ته ولاړ، او دشمس الدین التمش غوری د دربار په شاعرانو کې یې لځای وموند او ددتمش غوری دفتح قصیده یې دهغه پاچا حضور ته وراندي کړه، چی مطلع یې داو:

خبر باهل سما بر دجبرئیل امین

زفخنامه سلطان عصر شمس الدین

۱۱ - آخون صاحب دده زور -

نوم ئى ملا محمد علم به خټه پيرزى على زى اود خپل وخت به عالم اوروحانى شخصيت و، ده لاند دوسى كلاه «ده زور» نوسى كلى كى اوسيد او عمه لته شيخ دى، تراوسه ئى انگر چليرى او عام خلك ئى روحانيت ته عقیده لرى.

ماخذ

(زما شخصى ياداشت)

۱۲ - آخون قاسم -

ابو قاسم د عبد الله زوى د پنتوژ بى ليكو نكى د آخون درويز مځيل اود شينو اړو د پايښ خيلو طايفى ته منسوب و، په (۱۵۶۰ م = ۱۹۶۷ ق) كال ئى ده « فوائد الشريعة به نامه په پنتوژيو كتاب د آخون درويزه پرميك وليكه، چى ستر راوړلى انگرېزى مستشرق دهغه كتاب يوه برخه په خپله مجموعه « گلشن روه كى په » (۱۸۶۰ م) كال چاپ كړى ده او ايكي چى دى په اشرف او هو سفزو كى اوسيد. په دې كتاب كى اخلاقي او شرعى مسېلى دغه او اخلاقو له معتبر و كتابو غځد په هند ورا اړول شوى دى. دا كتاب په جلا د ول هم په (۱۹۳۰ م) كال په لاهور كى چاپ سوى دى اوله د بيا چى څخه ئى څرگند يوى چى آخون قاسم ته يوازي د آخون درويزه خپل، بلكه پير و ئى هم و، د دى كتاب يوه قلمي نسخه د بريتشن موزيم د كتابخانه په (۳۸۹ لمبر) كى قيدده اود دوه سوه پاڼى لرى.

ماخذونه -

- ۱ - گلشن روه - ۵ مخ .
- ۲ - تاريخ افغانستان در عصر گورگاني هند - ۲۸۲ مخ .
- ۳ - پنتوژستان - ۲۸۱ مخ .
- ۴ - د طلوع افغان ورځپاڼه - ۱۳ كال ۱۳ كڼه - ۳ مخ .

دروز روشن په تذکره کی راغلی دی چی دی په اصل کی دسمرقند و.

ماخذ:-

روز روشن- ۱- ۲۶ مخ .

۲۳۰- ابو بکر سیار بلخی:

دکردان بلخی زوی و، په علم اوتقوی کی ئې ساری نه درلود، خودسپری نیته یی معلومه نه ده .

ماخذ:-

تاریخچه سزارات بلخ- خطی - ۲۸ مخ

۲۳۱- ابو بکر شبلی خراسانی:

په خراسان کی دخپل وخت مشهور شیخ، صوفی، محدث او دما لکی فقد مقلد و اصلا دخراسان و خو په (۲۶۷ هـ) کال په بغداد کی زیږیدلی د (۶۴۴ م) د جولای په ۳۱ دجمعی په ورځ وفات سوی دی.

ماخذ:-

قاموس الشاهیر - ۱- ۳۹۹ مخ.

۲۳۲- ابو بکر صالح غزنی:

په (۳۴۴-۱۰۵۲ م) کال چی دسلطان محمود غزنوی نسی فرخزاد دسعود زوی پرتخت کښیوست دسهران زوی حسین ئې له وزارت معزول کی دهغه پر لځای ئې ابوبکر صالح وزیر وټاکه ده تر وزارت دمخه دیرش کاله په هندوستان کی حکومت کاوه، جگړن، سوار کاره او ساعر غشی ویشتونکی سپری و، او فرخزاد دامارت ترپایه ئې دهغه دوزارت کار کاوه، خود سلطان ابراهیم په وختو کی دحیه و مریانو له لاسه ووژل سو.

ماخذ:-

سلطنت غزنویان - ۲۵۵- ۲۹۹ مخونه .

۲۲۳- ابو بکر عبدالرحمن سرخسی !

د محمد سرخسی زوی حنفی فقیه عالم و، په (۳۳۶ هـ) کال مړدی - دوه کتا یونده
 ئې تزیف کړی دی:

۱- تکملة التجريد : دقدوری تجرید په فروع کې،

۲- مختصر المختصرین .

ماخذ:-

هدية العارفين - ۱ - ج ۵۱ مخ .

۲۲۴- ابو بکر عبد الله بلخی -

د محمد زوی، دعلی نمسی او د طرخان کړوسی دبلخ له لویو اما مانواو بزرگانو
 څخه و. دثقا توترنخ دروايت په ساتلو مشهور و. څلو رکاله په عراق او عربی
 هیواد وکی او سیدلی او دعلومو په خپرولو بوخت و.

ده ویلی دی: «هر څو که چه له خدایه بیریری ټول پا جهان او امیران له هغه
 بیریری» (۳۳۳ هـ) کال دصفری په پای کې وفات سوی، او په بخارا کې ښخ دی.

ماخذ :- تاریخچه سز ارات بلخ - خطی - ۲۸ مخ .

۲۲۵- ابو بکر عبد الله سیستانی

د سیستان له اسیرانو څخه و، چې (دلوړله خوا) د امر خلف نمسی کېده.

په (۳۹۳ هـ) کال چی سلطان محمود غزنوی سیستان ونيو او قبیجی حاجب ئې دهغه
 لځای والی وټاکه او پخپله هندوستان ته ولاړ، څه موده وروسته همدې ابوبکر عبدالله
 او ابوالحسن حاجب دهغه لځای عیاران او خلک راتول او په ښار کې ئې غوغا پرېا
 کړه؛ څنگه چی ئې فغاره او ډول ونه موند نولو دپه ئې راو اخیستله او دابوبکر په نامه
 ئې وپېوله، ښارستان ئې ونيو، او د قبیجی د نیولونیت ئې وکړ قبیجی دخپل لښکر سره
 له ښاره وتښتېد او کر کنک ته لاړ، ابوبکر په ارگ ورننه ووت هلته کښېنوست
 خلک ور باندی راتول سول، او دجمعی په ورځ ئې دده په نامه خطبه وویله، دشارد

کلا دهغه بازو دودانو لواسر ئې وکې چې سلطان محمودوران کړې و . د سلطان محمود لښکر چې تر زرو سپرو ډیر او زیاتره هندوان وو ، د کرکنک اوسېستان په شاوخوا کې او سیدل زیات ئې ووژل سول ، آسان او کالی ئې ولجه سوه ، خو چې دا خبر غزنوي ته ورسید او د غزنوي څخه دده لوی سالا ران با سعید حمین او بو علی بو الحسن با قجی د لوی لښکر سره سیستان ته رهی سو ، او وروسته سلطان محمود هم چې له هند څخه راستون سوی و ، د دوی ملا تې ته را ورسید او د (۳۹۳ هـ) کال دشعبان په آخره د سیستان پیا رمحاصره سو ، خو چې دا ختر په ورځ سلطان محمود منجنیقونه برابر کړه او «روس» نوی منجنیق ئې اړتیاوکی دخضر ا دارگ یوه څنډه ئې راو غورځوله ، محمودو یل : « چې دا نیک فال دی او بری زموږ دی » . هغه وچې داختر په پنځه طعام ورد سلطان محمود دلښکر پر مخ پراښست سو ، ډیر سرکه ژو بله اوچور اوچیا و سو ، بتدیان سول ، او امارت بیا قجی ته وسپارل سو ، او خطبه یی په نامه وویل سوه ، داد (۳۹۳ هـ) کال د ذی الحجی شپږو شتمه ورځ وه .

ماخذ-

تاریخ سیستان - له ۳۵۳ څخه تر ۳۵۷ مخ پوری .

۲۲۶- ابو بکر عبداللہ قفال سجستانی -

د احمد قفال مروزی د پنځمې هجری پمړۍ له نویالیو قفها و او زامنو څخه و په (۳۲۷ هـ) کال زیږیدلی دی څنگه چې د ژوندانه په سر کې یې قتلونه جوړول ځکه نو په قفال مشهور و ، او په ډیر ش کلنی ئې د علو مو زده کړې ته هڅه و کړه . په (۴۱۷ هـ) کال سر او په سیستان کې پنځ دی چې ډیر عوام ئې د سزار زیارت ته ورځي .
 ماخذ :- کابل مجله - ۳ کال لو سړی کنه - ۳۷ مخ .

۲۲۷- ابو بکر عبدالحمید غزنوی

دا خلیج غزنوی زوی فاضل شاعر و ، او سلطان محمود غزنوی په درنه سترگه ورته کتل

يوځه وخت ئې دطوس دبريد په وخت ئې دطوس دبريد په حيث کار کاوه او وځه
سوده ئې هم درسات په ديوان کې ساموريت درلوده.
ماخذ :- سلطنت غزنويان --- ۳۵۵ مخ.

۲۲۸- ابو بکر عتيق هروي:

د محمد سوراږي زوی د هرات يو مفسر و، په دري ژبه ئې دقرآن ته «برايکلي» نور حال
يې لاس ته راغی.

ماخذ

هدية العارفين - ۱۱۱ ۵ ۶ مخ.

۲۲۹- ابو بکر علمي پنجشوري:

د حسن زوی د سلطان محمود غزنوي په وختو کې نوميالی ادیب او فاضل
او د پنجشير د «رخچ» د کلی و، چې اوس ئې «رخه» بولي.

لومړی د امير محمد د سلطان محمود د زوی (چې له ۳۸۷ تر ۴۲۲ هـ پوري
ژوندی و) په خدمت کې ويا پخپله د سلطان محمود صاحب سو، تر هغه وروسته
د امير محمد د دارالانشاء او رسالت د ديوان مشرتوب وروست ل سو، او په (۴۰۸ هـ ق)
کال چې سلطان خپل زوی امير محمد ته خلعت ورکړ او د بلخ د جوزجان (سرپل)
ولايت ته ئې واستاوه ابو بکر علمي هم ورسره و.

وايي چې د زلميتوب په وخت کې ئې د القادر بالله (۳۸۲-۴۲۲ هـ) يو مرسوز
ليک چې د سلطان محمود غزنوي د تهديد په جواب کې ئې ليکلی و، او چاته سو
لوستلای ده ولوست او د هغه رسد د کشف په اثر ئې له سلطان څخه ډېر خلعت
وړوند، او د سلطان له مصاحبانو څخه سو.

فرخي سيستاني دده مدح کړي ده په خپل ديوان کې ئې يوه قصيده د علمي

ابن حسن پېچشمیری په ستاینه کې ويلي ده چې خويته ونه ښې دادی :

دې بسلام آمد نژدېک من	ماه من آن لعبت سيمين ذقن
خواجۀ بوبکر عميد ملک	عارض لشکر علي ابن الحسن
آن ز بلا راحت هسر مبتلا	وان ز محن راحت همر مستحسن
خدمت او نعمت و رفع بلاست	طاعت او راحت و رفع محن
خائنه او اهل خرد را مقرر	مجلس او اهل ادب را وطن
هر که سوي خدمت او راست است	راه نيمه سوي او اهر من
خدمت او را چو درختي شناس	دولت و اقبال مراد را در ارشن
هر که پر او سایه ښکند آن درخت	رست رتيمه روز کرب و محن

يا رب چو نا نکه بمن برفتاد

سايۀ او پر همه گيتي فگن

يا قوت حموي ايکلي دی چې ابوبکر علی فلسفی مشرب ته ما تل و، او دده د فضل او کرم په نسبت دهغه وخت پيرو شاعرانو ستايلي دی، او دده د صلواو ورکړي څخه ئې برخه اخيستي دي چې يوله هغو څخه علی د حسن باخرزی زوی او د دمية القصير د کتاب مؤلف و، چې په (۳۳۵ هـ) کال دده په خدمت کې و.

ماخذ : مکينه الفضلا ۲۷ مخ

۲۴۰ - ابو بکر فقيه بلخي :

محمد د محمد زوی، دا حیدر نسی او د مجاهد کړ و سی مشهور په ابو بکر فقيه بلخي د حدیثونو سيالی عالم و، حدیثونه ئې په بغداد کې له ابی شهاب معمر بن محمد عوفی او محمد بن علی طر حانی او اسحاق بن هياج څخه لوستلي و، او پياله ده څخه المعانی د زکریا زوی، او علی د عمر التمار زوی روایت کړيدي او په (۳۴۷ هـ) کال په بلخ کې مړ دی.

ماخذ :

تاريخ بغداد - ۳ - ۲۱۸ مخ .

ماخذ: -

سکینه الفضلاء - ۲۷ مخ .

۲۴۱- ابو بکر قطان بلخی :-

محمد حسین زوی او دشه‌ریار نمسی دبلخ له محمد ثانو خخه و، حدیثونه ئې له نصر دطاهر له زوی او بشر دسعاد العقدي له زوی خخه زده کړې وه . اوله عمرو دعلي الفلاس له زویه ئې روایت کاوه، او بیا له ده خخه ابو بکر شافعی او محمد د عمر زوی او دجعا بی نمسی او ابو القاسم دنجاس مقری زوی او علي د محمد زوی او دلولو الوراق نمسی او محمد دالمظفر الحافظ زوی حدیث زده کړه د (۳۰۶ هـ) کال دمحرمی په میاشت کې مړ سو .

ماخذ:

تاریخ بغداد ۲۳۲۲ مخ .

۲۴۲- ابو بکر قطیعی ابي خراسان:

محمد داحمد زوی او دالسکن نمسی مشهور په ابي خراسان دحدیثو عالم و، حدیثونه ئې دسخلد دزوی اباعاصم ضحاک، او دجواب دزوی احوص، او د محمد مروزی دزوی حسین خخه اړو بدلې وو، او بیا له ده خخه ابو بکر دابی داود زوی، او یحیی د محمد زوی، او حسین داسماعیلی دحاملی زوی روایت کړې دی.

ماخذ:-

تاریخ بغداد - ۳۰۵ مخ .

۲۴۳- ابو بکر مشرغزوی

دغزنوی ددوري فقیه عالم و، او دسلطان مسعود غزنوی په دربار کې ئې د«صاحب دیوان رسالت» رتبه درلوده، او د (۳۲۳ هـ) کال دجمادی الاخری په ۱۱ دجبعی په ورځ چی ستر خواجه احمد عبدالصمد دسلطان مسعود له خوا دتخارستان اوبلخ خواته ئې چی دختلان دسیمې شورش آرام کې ابو میشر د لښکر «صاحب رید»

په حيث ورسره وکمارل سو، چی شه ورځ د پښو راپور سلطان ته وليکي .

ماخذ

تاريخ بيهقي - ۳۰۴ مخ .

۲۴۴- ابو بکر محمد اندرابي

د علي زوی او د محمد نمسی په نه او نند کې اوسید، اوله علي د ابراهيم کوفي له زوي څخه دې د حديثو روايت کاوه اوله ابو سعید عجلې څخه دې حديث اوستي و.

ماخذ

جراغ انجمن - ۲۳ مخ .

۲۴۵- ابو بکر محمد باميانی

د علي زوی او د محمد باميانی نمسی په حديثو کې ثقه محدث و، چې له ابو بکر خطيب او نور و څخه دې روايت کړی او د (۵۳۹) کال درجب په مياشت کې مړ دی .

ماخذ

معجم البلدان - ۸۹۲ مخ .

۲۴۶- ابو بکر محمد بلخي

د محمد زوی او د احمد اسکاف نمسی د بلخ لوی عالم او د فقيه ابو جعفر هندواني استاد و. په تفخات الانس کې دې ليکلی دي چې د يرش کاله و وړه و واهی چې د نزع په وخت کې دې پښه لاندې کړه خولې ته دې وروږه، ده هغه له خولې وکښل او همداسې وروږه په خوله په (۵۳۳) کال وفات سو او په بلخ کې ښخ سو.

ماخذ

تاريخچه سزارات - خطی - ۳۲ مخ .

۲۴۷- ابو بکر محمد بلخی

د سعید الفقیه زوی دخپل وخت لوی عالم او د فقیه ابو جعفر غمدوانی استاد و په (۳۲۸ هـ) کال د پنځه سو کلو په عمر مړ او د بلخ دیحیی په دروازه کې چې د عکاشه دروازه هم ورته وائی د شیخ ابونصر بن سلام قبرته نژدې ښخ دی، دا دروازه د ښار د ننه شرقی خواته ده .

ښایی چه دا په «مهمه پورتني» ابو بکر محمد بلخی «وی چی هو رته ئې بادونه وسوه خوځنگه چی د «تاریخچه مزارات بلخ» مؤلف پیل پیل راوړی دلته هم پیل پیل راوړه سول .

ماخذ

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۱ مخ .

۲۴۸- ابو بکر محمد بلخی

د احمد زوی، د محمدنمسی او د بختویه کړولسی د حدیثو لوی عالم و، حدیثونه ئې په بغداد کې له احمد د محمد بن سهیل قاضی بلخی له زوی څخه زده کړي وه، او بیا محمد د المظفر زوی له ده څخه د حدیثو روایت کړی دی.

ماخذ

تاریخ بغداد - ۲۷۲ مخ .

۲۴۹- ابو بکر محمد بلخی

د احمد زوی او د ابراهیم نمسی او د عبدالله کړولسی د حدیثو د علم عالم و حدیث ئې په بغداد کې له محمد د عمر د بن موسی العقیلی څخه زده کړی وه، او بیا قاضی ابو العلا محمد د علی الواسطی زوی له ده څخه روایت کړی دی.

ماخذ:-

تاریخ بغداد - ۲۷۲ مخ .

۲۵۰- ابو بکر محمد بلخی :

د فضل زوی او د عباس بلخی نمسی و خفی فقیه و، په (۳۱۹ هـ) کي پردي او يو کتاب يې « الفتاوی » په نامه تصنيف کړی دی.

ماخذ :

هدية العارفين — ۲ ر ۳ مخ.

۲۵۱- ابو بکر محمد بلخی :

د ابان زوی او د وزیر و کچ نمسی ملقب په همدو نه دخپل وخت له محدثانو څخه د بغداد ته و لاړ او هلته يې حديث لخوا يې بکر بن عياش او سفيان بن عثيم او عبيد بن خالد او عبدالله بن ادریس او مروان بن معاويه او ابی خالد الاحمر او وکیع بن جراح او ابی ساهه، او عبدالله بن وهب او نورو څخه زده کړه او بيا ده څخه اسماعيل داسحق قاضي زوی، او ابراهيم داسحق الحریبي زوی او حسن دعلی عمري زوی او موسی دهارون زوی او محمد دهشام زوی او دابی الديک نمسی او عبدالله داحمد زوی او دحنبل نمسی او عبدالله دمحمد بغوی زوی او ډیر ونورو د حدیثو روایت کړی دی همدا شان محمد اسماعیل بخاری زوی پخپل کتاب الصحيح کي له ده څخه حدیثونه راټولوي، په (۳۴۴ هـ) کال په بلخ کي مړ، او د بلخ په ده میدان کي ښخ دی

ماخذونه :

۱- تاریخ بغداد — ۲ / ۷۸ مخ.

۲- تاریخچه سزارات بلخ - خطی — ۲۶ مخ.

۲۵۲- ابو بکر محمد بلخی :-

د مستصم زوی، د محمد نمسی، د محمد کړسی، د علی کومسی او د محمد کودی د بلخ يو عالم او پوه ر مافقيه و صالح سپی و، په خپل وخت کي يې په بلخ کي معاری

نه درلود، وایې چې د علم او عمل، قال او حال جامع و، په (۵۶۲ هـ) کال مړ دی

ماخذ

تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۳۸ مخ

۲۵۴- ابو بکر قطیعی ابی خراسان

محمد د احمد زوی او د السکن نمسی مشهور په ابی خراسان د حدیثو عالم و، حدیثونه یې د مخلد د زوی ابی اعاصم ضحا لک، او د جواب د زوی انور ص، او د محمد مروزی د زوی حسین څخه اړویدلي وو، او بیاله ده څخه ابو بکر د ابی داود زوی، او یحیی د محمد زوی، او حسین د اسماعیلی مجسلی زوی روایت کړی دی.

ماخذ

تاریخ بغداد - ۳۰۵۱ مخ.

۲۵۴- ابو بکر محمد سجستانی :

د احمد زوی او عمرو د سجستانی نمسی د حدیثو عالم و، بغداد ته تللی او هلته یې حدیث له موسی بن اهاب څخه زده کړی او ابو بکر شافعی لده څخه روایت کاوه .

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۳۲۶ ر ۱ مخ

۲۵۵- ابو بکر محمد سرخسی :

لقب یې شمس الانعمه و، او د اژ چند په زندان کې یې د فقه ډیر مستند او مفصل کتاب «مبسوط» ولیکه، یو بل کتاب یې د «المحیط» په نامه ایډلی او په (۳۹۰ هـ - ۱۰۹۶ م) کال مړ دی

ماخذ

قائوس المشاهیر - ۳۰ ر ۱ مخ

۲۵۶- ابو بکر محمد سرخسی :

د ابی سهیل فقیه زوی په فقه او تصوف کې ډیر مشهور و، دده ويلي

دی چې :

- ۵ - رو حانی ترون - ۵۴۷ مخ .
 ۶ - د عرفان مجله - د ۱۳۳۷ کال د عقرب د میاشتې ۸ کښه - ۲۳ مخ
 ۷ - پښتانه شعرا - لومړې ټوک - ۱۹ مخ .
 ۸ - افغانستان : (په پښتو - د آريانا د انرډال معارف خپر و نه) ۱۹۱ او ۲۵۹ مخونه .

۱۴ - آخون کاموی -

د پښتو ژبې شاعر ، اود (۱۳۰۰ هـ ق) کال په شاوخوا کې د ننګرهار د کامې په « ده تها ر کي » اوسید شوی و نه ئې پر ملي اوزانو ویل .
 ماخذ -

(د ننګرهار شاعران - قلمي تذکره - ۶۵ مخ .

۱۴ - آخون گدا -

د پښتو ژبې شاعر او د شاه حسین هوتک معاصرو اصلی نوم ئې نور محمد دی خو په آخون گدا مشهور و ، او په اشعارو کې ئې هم خپل تخلص « گدا » راوړی دی په طریقت کې د نقشبند یې په سلسله کې « دسیان گل شیخ سعادت » سړید و ، په خپله دی وایي :

گدا شکر د خدای لڅکه ډیر ډیر کاندی

چی سړید دسیان گل شیخ سعادت دی

لڅکه چی ده پخپلو اشعارو کې د پښتو د یوه جنگ
 یادونه کړې ده ، او په دی یادونه کې ئې د پښتو
 د یوه مشر « قایم خان » د سړې نیتې شوی دی ده له هغې لڅکه غر گند یوي چی
 « آخون گدا » تر (۱۱۶۲ هـ ق) کال پوری ژوندی و ، ده یو کتاب د ((نافع المسلمین))
 په نامه په پښتو مشنوی نظم کړې دی چی وروسته ئې په « آخون گدا ی » شهرت

« لعنت دی پر هغه چا وی چی سید نه وی او خائنه سید وایی او لعنت دی وی پر
هغه چاچی سید وی او خپل سیادت پتوي »

په (۱۳۸۱ هـ) کال سر او د بلخ په نو بهار کی د ابو مطیع د قبر څنگ ته ښخ دی

ماخذ :

تار یخچه - مزارات بلخ - خطی - ۳۵ مخ

۲۵۷- ابو بکر محمد سر خسی -

د علی خسرو وی سرخی زوی د دري او عربی ژبو خوږ ژبی شاعر و ، عوفي
دده نظم سر تر پایه حکمت بللی دي او ایکی چی دشمس المعالی ابو الحسن قابوس
دو شمگیر د زوی (چی په ۳۶۶ هـ - ۴۰۸ هـ) د ل دگرگان اسپر سو) په ستا ینه کی ئی قصیده
و یلی چی دري بیتونه ئی دادی :

حلقه جعدت همه قصیده دایی	حلقه زلفت همه قصیده عینی
زربمیا نه همه کرافش لایی	چشم سیاهت با سپر غمی سازد
نیست بچیزی نظیر شمس معالی	نیست بخوبی ترانظیر و کسی نیز

دامیرا ابو الحسن محمد بن ابراهیم بن سیمجور په ستا ینه کی وایی :

آسمان زیر و همتش زیر است	همتی دارد او که پنداری
در قضا سرگ را ر محذ رست	او قضا گشت و دشمنانش حذر
قدم حدش فلک سپر است	و ر فلک سپر د شگفت مدار
سرک بابا بر او ز یک گهر است	کوه با حلم او بیک نسبت
نوع باقی و شخص بر گذر است	مکر ماقش بنوع ماند راست

دا بیتونه هم دده دی :

ای بسا خسته کز فلک بینم	ای بسا خسته کز فلک بینم
وی بسا بسته کز نوا یب چرخ	وی بسا بسته کز نوا یب چرخ
وی سا کشتگان که گردون راست	وی سا کشتگان که گردون راست

یوه بله او زده قصیده په عقاید و کی لری چی خو بته ئی غوفی را وړی دی .

ماخذ :-

لیاب الالباب — ۱۸۲۲ مخ

۲۵۸- ابو بکر محمد کا بلی

دعلی کابلی زوی د پنځمی هجری پېړۍ په پای او د شپږمی هجری پېړۍ په سر کی ئی ژوند کاوه سمعانی وایی چی : « مایه اسفهان کی له ابو بکر کا بلی څخه حدیث اوریدلی دی او همهلته او سید - نوموړی صالح ، جید اوسمهالسمع شیخ و » حدیثونه ئی له ابو القاسم علی د عبدالرحمن نیشاپوری څخه لوستلی وه ، او په

(۵۶۲ هـ) کال مړ دی .

ماخذ :

سکینه الفضلا — ۲۸ مخ

۲۵۹- ابو بکر محمد وراق بلخی

د عمر حکیم وراق ترمذی زوی د دریمې هجری پېړۍ له نویالیو عارفانو زاهدانو اوفاضلا نو څخه تیر سوی دی په اصل کی د ترمذ و ، خود بلخ دا ماس په کوڅه کی اوسید په غربی ژبه ئی شعر هم وایه او پر نور و تصانیفو سر بیر ه ئی د شعر د یوان هم درلود د دریمې هجری پېړۍ په پای کی په بلخ کی وفات سوی او همهلته دا احمد خضرویه د مزار اړخ ته بنخ دی دا احمد خضرویه سره ئی لیدنی هم و خود « تاریخچه د مزارات بلخ » مؤلف لیکي چی د ژوند په پای کی په بلخ کی فاروځه سو غوښته ئی ترمذ ته ولاړسی په لاره چی د سپاه گرد کلی ته ورسید وفات سو او دده مړي ئی ترمذ ته ورساوه او په (۲۹۳ هـ) کال هلته بنخ سو .

محمد غوفی په لباب الالباب کی لیکي چی یوڅه موده د ملک الجبال شمس الدین و زیرو او دده غورباغی ئی هم راوړی دی وایی چی نوموړی زبور او انجیل او سماوی کتابونه مطالعه کړی او د عمر بو او عجمو په شعر کی ئی لوی لاس درلود

دادب اوریا ضیائوپه علم کی ددیرو سہموتصنیفو خاوندو، د عوفی پد قول ددریمی
 ہجری پیری پد پای کی پد بلخ کی سر او مہلتہ داحمد خضر وید دسزار پد خٹک
 کی پنخ دی، دہو یلی دی چی : « کہ لہ طمع خخہ پو بیتنی و سی چی : پسلا ر
 دی غولک دی ؟ نووبہ وائی : چی شک پد مقد ور کی او کہ وہوینتہ سی چی کسب
 دی خہ دی ؟ وہو وایی چی : ذلت او خواری او کہ ورته وویل سی چی : انجام
 دی خہ دی ؟ نووبہ وایی چی : حرمان » .

دغریب المصاحف کتاب دہ تہ منسوب دی ، او عم دہو یلی دی چی :
 « الناس ثلاثة ، العلماء والاسراء والفقراء فاذا فسد العلماء فسد الطاعة و الشريعة و
 اذا فسد الاسراء فسد المعاش واذا فسد الفقراء فسد الاخلاق » .

ماخذو نہ :-

- ۱ - لغتنامہ - د دہخدا ۱ - ۳۸۲ ر ۱ - مخ .
- ۲ - کابل مجلہ - ۳ کال - لومری گنہ - ۳۸ مخ .
- ۳ - تاریخچہ سزرات بلخ - خطی - ۲۹ مخ .
- ۴ - لباب الالباب -

۲۶۰ - ابو بکر محمد وراق خراسانی :-

دجعفر زوی ، دحسین نمسی ، او د محمد کپوسی ملقب پد غند رد حدیثو عالم
 و ، احادیث ثنی پد پارسا خراسان کی لہ محمد بن محمد باغندی ، او یحیی بن محمد
 بن صاعد ، او ابی بکر بن درید ثعری ، او ابی عمرو یة الحرانی او نورو خخہ زدہ
 کپی وو ، او بیالہ دہخخہ عمر بن ابی سعد ز اہد ہروی ، او ابو نعیم اصفہانی
 روایت کپی دی . ثقہ حافظ و ، پد (۵۳۶) کال پد خراسان کی سر دی .

ماخذ

تاریخ بغداد - ۱۵۲ ر ۲ - مخ

۴۶۱ - ابو بکر محمد هذلي هروی :-

د ابراهيم زوى دم عمر نسمى او د حسن كړوسى او د ابى سمر اسماعيل او ابى الهذيل اسحاق ورو رد حدیثو عالم و حدیثونه ئى له سفیان بن عیینه اوله ابرا هیم بن ابى بكر بن المنكدر اوله عبدالله بن عبدالقدوس او نور و خخه اوریدلى وه او بیاله ده خخه احمد بن القاسم مسا وری الجوهری د حدیثو روایت كړی دی .

ماخذ :

تاریخ بغداد — ۱ ر ۳۸۷ مخ .

۴۶۲ - ابو بکر محمد هروی :-

د عثمان زوى د عبد الجلیل د قضر نسمى او د محمد كړوسى محدث و حدیثونه ئى په بغداد كى له عثمان بن سعید دار مى اوله محمد بن اسحاق حنظلی، اوله عبدالله بن احمد بن ابى داره سر وزي خخه زده كړي و او بیاله ده خخه علی د عمر زوى او د محمد سكري نسمى روایت كړی دی .

ماخذ -

تاریخ بغداد — ۳ ر ۴۸ مخ

۴۶۳ - ابو بكر نحوی بسطي :-

د غزنو یانود دورى د دري ژبی شاعر او د دیوان خاوند و خوړی قصیدی او متین اشعار ئی درلوده دده زیاد اشعار د مستشابه او جناس په صفت كى وه .

ماخذ :-

سلطنت غزنویان — ۳۵۶ مخ .

۴۶۴ - ابو بكر نخعی بلخی :-

محمد د عبد زوى ، د خالد نسمى ، د فریان كړوسى د حدیثو عالم و، حدیثونه ئى په بغداد كى له قتیبه بن سعید او یحیی بن موسی خخه لوستلى وو ، بیاله ده خخه د

احمد قاضی زوی سکرم اود فضل زوی علی، اود احمد زوی قاضی ابوطا هر محمد دحدیثو روایت کړي دي .

ماخذ: -

تاریخ بغداد - ۲ / ۳۸۵ مخ .

۲۶۵ - ابو بکر نصر بلخی :-

د یحیی بلخی زوی اود امام علی قاری بن ا حمد فارسی استاد او د خپل نامتو فقیه اوعالم اولقب ئی « شادان » و . په فقه او قرائت کی ئی لوی لاس درلود او د امام ابو بکر جر جانی شاگرد و د حدیثو روایت ئی له ابو العباس بلخی څخه کاوه ژوند ئی په ډیرې پرهیزگاری کی تیر کړی و ، ځکه نو د بلخ خلکو ورته د سڅکی پر مخ فرشته ویل په (۵۲۶۷ - یا - ۵۲۶۸ هـ) کال سرا و په بلخ کی دنوبهار تر د روازی د باندی ښخ دي .

ماخذ: -

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۳۲ / ۲۸ مخونه .

۲۶۶ - ابو بکر نیهی سیستانی (۱) :-

د سیستان له نویالیو فقهو و څخه و د (۵۳۹۳) کال د صفری په میاشت چی سلطان محمود غزنوی سیستان وئو غوښته ئی چی د سیستان ښار او ولایت طا هر زیئت ته وسپاري نوله طاهره ئی پوښتنه وکړه چی په سیستان کی د چاپر قول اعتما د مته ؟ طاهر ورته وویل « د فقیه ابو بکر نیهی » هغه وخت چی محمود و غوښته د سیستان دو لایت فرمان د طاهر په نامه و لیکي نو ابو بکر نیهی ئی و غوښته او وی پوښتنه چی : « له دی کسانو څخه ما د سیستان د پا ره طاهر زینت غوره کړی دی ته څه وائی ؟ ځکه چی وایی ته د چاپر لحاظ نه کو ی اور یائی خبره دی نه ده زده » .

بو بکر وویل چی : « د اشغل د طاهر سره نه بښائی » نو سلطان طاهر وروغوښته و رڼه وې ویل چی : « سوږ د سیستان اعتماد پر تا کړی و خو بو بکر نیهي و ایی چه ته ددی شغل ور نه ئی » طاهر چا لا کی او هو ښیاري و کړه .

لځکه چی ده پخپله و یلی و ، چی بو بکر نیهي معتمد دی نو وی ویل : « رشتیا وایی » هغه و چی محمود د سیستان ښار او ولایت قبجی حاجب ته و سپاره .

ابو بکر نیهي د امیر خلف په وختو کی هم معتبر او معتمد و ، مثلاً تاریخ سیستان لیکي : « امیر خلف بقلعه طاق شد و بر مردمان سیستان و شایخ و عیاران خشم گرفت و ایشان از و ترسان گشتند و هیچکس را یادگی آن نبود که سوی وی شد ، الا فقیه ابو بکر نیهي »

ماخذ - :

تاریخ سیستان - ۳۳۷ ، ۳۵۳ مخونه .

۲۶۷ - ابو بکر یعقوب قاری بلخی :-

د بلخ له لو یو سجدیدینو څخه وایی چه هر میاشت ئی پنځو س واره کلام الله مختماوه په (۱۳۰ هـ) کال سر او د بلخ دنو بهار په دروازه کی ښخ دی .

ماخذ :-

تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۱۴۰ مخ .

۲۶۸ - ابو تراب نخشبی خراسانی -

نوم ئی عسکر د حصین نخشبی زوی د خراسان له نویسیایو و متصوفینو او ساداتو څخه و ، ژوند ئی په تجرید کی تیر او په علم زهد او پرهیز گاری او فتوت ئی شهرت درلو د د حاتم اصم بلخی او ابو حاتم بن عطار بصری سره ئی لیدلی او صحبت ئی ور سره کړی و او د ابو عبد الله جلاو د ابو عیید بصری استاد و غوره وینا و ی ئی درلو دلی یوه ئی دا وه چی ویل ئی :

« الفقير فوته ما وجد ولباسه ماستر و مسكنه حيث نزل »

مخینو دده نوم عسکر بن محمد حصین لیکلی دی په (۲۳۵ هـ) کال د بصری په یو بیابان کی مړ سو وائی چی دده جسد ترغو کالو پوري په هغه بیابان کی سالم پورت و او د هغه بیابان و حشی میناور و و نه خور

ماخذونه:

۱ - لغتنامه - د دهخدا - ۳۸۳ مخ .

۲ - نفقات الانس - ۵۷ مخ

۲۶۹- ابو تمام محمد المغانی : (۱)

دعبدالمک زوی د عبد السلام نمسی او د حسین لغانی کړوسی دخپل وخت لوی عالم او معدلینو له مشهورو څخه و او د بغداد دابی حنیفه په سحله کی او سید دی او پلار دواړه د معرفه خاوندان وو ، او ابو تمام د (۵۵۲ هـ) کال در وژی د میاشتی په ۱۱ د دوشنبی په شپه وفات سوي او د بغداد په باب الطارق کی ښخ دی

ماخذونه:

۱ - الجواهر الحضية - ۲ ر ۷۷ مخ

۲ - الفقهاء اللغانيون في بغداد - ۱۱ مخ .

۲۷۰- ابو جابر غزنوی :-

د غزنو پانود دوری د دري ژبی شاعر ، او د سلطان بهرام شاه غزنوی مداح و .
د ایت دده دی :

کردی ابله سجده گر بودی خاکه آدم ز خاکه سخن درش

ماخذ :-

روز روشن - ۱۸ مخ .

(۱) په عربی اثار و کی د « لغمان » پر مخای « لغمان » لیکلی لکه په مخینو پخوانیو دري اثار و کی « لغمان » راغلی دی .

۲۷۱- ابوالجارود خراسانی :-

داد زیاد بن ابی زیاد خراسانی کنیت و، چی دجارودیه زیدیه طائفی امام اود شیخیو په سب متجاهر، اولقب ئی «سرحوب» و ابن ندیم دده کنیت ابوالنجم او نوم ئی زیاد بن المنذر العبدی لیکلی دی، اود جعفر بن محمد بن علی رض معاصرو بل محای وایی چی د قرآن یو تفسیر ئی له امام محمد باقر شخه روایت کړی دی .

خوارزمی په مفاتیح العلوم کی دده نوم زیاد بن ابی زیاد- یا- ابی زیاده را وړي دی ابوالجارود تر (۱۵۰ هـ) وروسته مړ دی .

ماخذ:

۱- لغتنامه - دهخدا - ۳۸۵۱۱ مخ

۲- افغانستان بعد از اسلام - ۷۷۳۱ مخ

۳- الاعلام - د زر کلی ۹۳ مخ

۲۷۲- ابوجعفر احمد سمنگانی :-

د ابومطیع زوی اود عبدالله سمنگانی نسی د بلخ قاضی اود خپل وخت له نومیالیو پوهانو څخه ؤ. تصانیف هم لري چی یوله هغو شخه فتاوی دی چی شهر بابه ئی درلوده او بل کتاب ئی د «ابانه» په نامه د امام ابوحنیفه د ششعینواو مخالفینو په رد کی ؤ. په (۲۴۴ هـ) کال مړ دی .

ماخذ: -

چراغ انجمن — ۱۷ مخ .

۲۷۳- ابوجعفر احمد سیستانی :-

اسیر احمد د محمد زوی د خلف تمسی اود لیث کړوسی د سیستان له ستر و امیرانو څخه ؤ، چی د (۲۹۳ هـ) کال د برات په ۲۶ د دوشنبې په ورځ زیږیدلی دي، اود تاریخ سیستان د مؤلف په قول هغه وخت چی له موره وزیرید د لاس ورغوی ئی پراتیټي او خلاص و، ځکه

نودده په حق کی داسی پیش یښی وسو چي هرڅه چي ئی په لاس وړسی بریاده ئی کی،
وبه ئی خوری اوبه ئی بڅخی .

امیرابو جعفر د (۵۳۱ هـ) کال د محرم په ۱۷ د چا رشنې په شپه د سیستان په امارت
کښیاست. دی که څه هم زلمی و خود پخو خلکو زیر کی او عقل ئی درلود، د پیر علم او
اولوی خاوند و، ځکه ئی نود خلکو په زړو کی الحای و نیو، په تیره ئی بیادعیانو په
منځ کی پیر محبوبیت پیدا کی، او د سیستان ټول آزاده گان او سوالي اوسر هنگان په
یو زړه پرده راټول سول، او ټولو ورسره بغیت و کی، بیا وروسته ئی د (۵۳۳ هـ) کال د رجب
په میاشت «بست» اود (۵۳۵ هـ) کال د ذی الحجې په میاشت «رخد» هم و نیو اوبه (۵۳۹ هـ)
کال بیرته سیستان ته ولاړ اود (۵۴۲ هـ) کال په جما دی الاخره کی ئی خلیل بن احمد
د خپل وخت نامتو فقیه د سیستان قاضی و ټاکه. د تاریخ سیستان مؤلف امیرابو جعفر داسی
ستائی: «امیرابو جعفر مردی بودیدار و سخی و عالم و اهل هنر و زهر علمی بهره داشت
روز و شب بشرب، مشغول بودی، و پخشیدن و دادود هس، مردمان جهان اند روزگار
او آلام گرفتند، و هیچ مهتری بشجاعت او نبود اندرین روزگاریها، و ساعات و اوقات را
بخشش (تقسیم) کرده بود زمانی به نماز خواندن، زمانی نشاط و خوردن، زمانی کار
پادشاهی بازنگریدن زمانی آسایش و خلوت بارامیدن و ذکر او بزرگ شد در جهان نزدیک
مهتران عالم» .

امیر جعفر کرمان او «ری» هم و نیوله، او دهنې سیمې امیر «ماکان» د کاکی زوی
ئې بندي سیستان ته را وست، زر عربی اسان او پنځه سوه اوښان سره له خزانو ئی لاس
ته ورغلل او زرواره زرد سره ئی له «ماکان» څخه واخستل او بیرته ئی پرېنوده، دا ځکه
چې ماکان د امیرابو جعفر داستازی سره د شرابو د تشې په وخت کی گستاخی کړی او
پېره ئی ورځر پلې وه، خود هوښیاری په وخت کی زیات پښیمانه سواستازی ته ئی خورا

زیات عذرونه و کره او خلعتونه ئی ور کره ، اوتر هغو ئی وساته چی پیره ئی بیرته او رده سوه ،
امیر جعفر چی په دی کیسه خبر سو ، نو د زرو سپرو ، پنځه سوه جمازو ، او پنځه سوه جما زو ،
او پنځه سوه پلیو سره د کرمان خواته ولاړ ، پر «ری» ئی یرغل وکړ ، ساکان ئی و نیو
سیستان ته ئی راوست او همغه سی د سستی په وخت کی ئی خان په قهر کی او د «ما کان»
پرېره ئی وروځر یله ، خو ورسته ئی ډیر عذر لځینی وغوښت او تر هغو پوری ئی وساته
چی پیره ئی بیرته او رده سوه ، بیائی ئی نو خلعتونه ور کره و بیرته ئی واستاوه ، چی
گواکی په دی توگه ئی دخپل استازی کسات لځینی واخیست .

دافقل چی د خراسان امیر نصرین احمد ته ورسید ، څنگه چی هغه هم د «ما کان»
مخالف و ، دامیر ابو جعفر همت ، پرانه اوزره ورتوب ئی وستایه ، او شرابویه یوه مجلس
کی ئی وویل چی ټول دی دامیر ابو جعفر په یاد وچنی - ټولو د هغه په یاد وچیل ، خو
چی نصرین احمد ته واورو ورسید ، هغه خپل د شرابو جام لاک او مېهر کی ، او لس ټوټی
سره یاقوت ، اولس جوړی قیمت بها کالی ، اولس سریان اولس تر کی مینځی دگنوا و
اسانوسره امیر ابو جعفر ته سیستان ته ولیول ، او هم ئی د «رودکی» شاعر هغه قصیده چی
په دی باب کی ئی ویلی ، او دامیر ابو جعفر ستاینه ئی پکښی کړی وه ورولیوله - هغه
داوه :

ما د رسی را بکړ دیا ید قربان	بچه اورا گرفت وکو د بزندان
بچه او را ازو گرفت ندانی	تاش نکویی نخست وزونکشی جان
جز که نباشد حلال دور بکردن	بچه کوچک ز شیر مادر و پستان
تا نخورد شیر هفت سه بتماسی	از سراردی بهشت تا بن آبان
آنکه شاید ز روی دین وره داد	بچه بزندان تنگ و ماد قربان
چون بسیاری بچس بچه او را	هفت شبارو ز خیره ماند و حیران
باز چو آید بهوش و حال یی	جوش بر آرد نبال داذل سوزان

وسوند. په دې کتاب کې نې زياتره ديني، تصوفي او دعوي دوسائل راوړي او د قرآن تفسير او احاديث په ساده او روانه پښتو ژبه بيانوي. دا کتاب دېر پتښ موزيم د کتابخانې په فهرست کې «تر ۲۲۶» لمبرلاندې قيد دي - ۱۷۳ پاڼې او په هر مخ کې شل کرښې لري.

کتاب په دې به و شروع کيږي:

په نامه دغه خدا مې دا کتاب دی چې يو نوم ئې په نوسونو کې وهاب دی
 ښه ثناتې مدام وايسته په ژبه چې سې بيا سوند ښه توفيق له خپله را به
 د افغانستان د اطلاعاتو او کلتور وزارت په عامه کتابخانه کې هم يوه نسخه
 موجوده ده چې ۱۴۳ پاڼې لري او تقريباً د هره پاڼه په آخر کې ئې خپل نوم «نور محمد»
 راوړي لکه چې وائي:

«نور محمد» گدا، بيان په پښتو وکړ، ددې کتاب د الف له دوو پاڼو غرگند پيږي
 چې «گدا» خپل کتاب د شاه حسين هوتک د سېر ويس خان د زوی د پا چهي په
 په دوره کې ليکلی دی لکه چې وائي:
 «چه دا کتاب تاليف شه...

په دا اوس وخت پاچاهي د شاه حسين وه دلداره.

چې دده ورور شاه محمود و، چې پادشاه د اصفهان و، ښه تاجداره.

نور محمد په زمان د شاه حسين کتاب جوړ کړ.

شریعت بيا قوی د ساده افغان دپاره.

دا کتاب چې سې پښتو کړ، دې نافع د افغانان

دی نور محمد په گاه پر وړحمت ته اسيدواړه.

په دې کتاب کې لځای په لځای يونيم غزل هم لري چې د رحمن بابا د مکتب پير ودي

گاه زیر زهر گرد دا زغم دگه با ز
 زر بر آتش کجا بخواهی پالود
 باز بکرد اد اشتری که بود مست
 مرد حرس کفکهاش پاک بگیرد
 آخر کا رام گیرد و بچی نیز
 چون بنشیند تمام وصا فی گردد
 چند ازو سرخ چون حقیق یمانی
 ورش بپوشی گمان بری که گل سرخ
 هم بغم اندر همی گذرد چونین
 آنکه اگر نیم شب درش بکشا بی
 ور ببلو راند رون بنی گو بی
 زفت شود را و مرد سنت دلا ور
 و آنک بشادی یکی قدح بخورد زوی
 اند ده ساله را بطنجه زما قد
 باقی چونین که سال خورده بود چند
 مجلس با ید بسا خسته سلکانه
 نعمت فردوس گستریده زهر سو
 جامه زرین و فرشها نوا بین
 بریط عبی (۱) و فرشها فرادی
 و یکصف میران و بلغمی (۲) بشسته

زیر و زهر همچنان زانده خوشان
 جوشد لیکن زغم بجوشد چندان
 کفک بر آرد زخشم و راند سلطان
 تابشود تیر گیش و گید درخشان
 درش کند استوار مردنکها ن
 گونه یا قوت سرخ گیرد و سر جان
 چند ازو لعل چون نگین بدخشان
 بوی بد و داد و مشک و عنبر با بان
 تا بگه نوبهار و نتمه نیمان
 چشمه خورشید را ببینی تا بان
 گوهر سرخست بکف موسی عمران
 گر بچشد زدی و روی زر دگلستان
 رنج نینداز آن فرا زنده احران
 شادی نور ازری بیار د و عمان
 جامه بکرده فرا از پنجه خلقان
 از گل و و زیاسمین و خیری الوان
 ساخته کاری که کس نسازد چونان
 شهره ریاحین و تختها فراوان
 چنگ مدک نیرونا یی چابک جانان
 یکصف حران «و پیر صالح دهقان

(۱) - پده اصل کی همداسی دی

(۲) - باید «باعی» وی چی مطالب محمد بن عبد الله البعمی دی .

خود بر تخت پیشگاه نشسته	شاه ملوک جهان اسیر خراسان
ترک هزاران بیای پیش صف اندر	هریک چون ماه برد و هفته درفشان
هریک بر سر بساک (۱) مورد نهاده	لبش سی سرخ و زلف و جعدش ریحان
باد ده عند بتی بدیع ز خوبان	بچه خاتون ترک و بچه خاقان
چونش بگردد نمیند چند بشا دی	شاه جهان شادمان و خرم و خندان
از کف تر کی سیاه چمش (۲) پری روی	قاست چون سرو و زلف کانش چو گان
زان سی خوشبوی ساغری بستاند	یاد کند روی شهر با رسجستان
خود بخورد نوش و اولیاش همیدون	گوید هر یک چومی بگیرد شادان
شادی «بو جعفر احمد بن محمد»	آن مه آزا دگان و مغر ایران
آن ملک عدل و آفتاب زمانه	زنده بدوداد و روشنائی گیهان
آنک نبود از نژاد آدم چون او	نیز نباشد اگر نگوئی بهمتان
حجت یکتای و سایه او یست	طاعت او کرده و اجب آیت فرقان
خلق همه از خاک و آب و آتش و بادند	وین ملک از آفتاب گوهر ساسان
فر بدو یافت ملک تیره و تار ری	عدن بدو گشت تیز گیتی ویران
گر تو قصیحی همه سناقب او گوی	و ر تو دبیری همه مدایح او خوان
و ر تو حکیمی و راه حکمت جوئی	سیرت او گیر و خوب مذهب او دان

(۱) - بساک - یا - پساکی - لوتاج، چی د «سورد» له پانواو گلا نوبه حورا و پاچهانوبه پیر سر

اینبود

(تاریخ سیستان ۳۱۹ مخ حاشیه)

(۲) - چممش : په پخوانی یوه لهجه کی د «چشم» مخفف و .

آنکے بدو بنگری به حکمت گوئی
 ورتو فقیهی و سوی شرع گرائی
 اینک سقراط و هم فلاطن و یونان
 شافعی اینک و بو حنیفه و سفیان
 گوش کن اینک بعلم و حکمت لغمان
 مرد خرد را ادب فرا یادایمان
 اینک او یست آشکارا رضوان
 تات (۱) بینی برین که گفتم برهان
 با نیت نیک و با سکر ماحسان
 سعد شود سر ترا نخست کیوان
 جزم بگوئی که زنده گشت سلیمان
 اسپ نبیند چو سوار به میدان
 گرش بینی میان مغر و خفتان
 ورچه بود ست و تیز گشته و غران
 پیش ستانش جهان دوید و لرزان
 کوم سیاست (۲) که کس نبیند جنبان
 گردد چون موم پیش آتش سوزان
 توشه شمشیر او شود به گروکان
 ابر بهاری چو نیا رد با ران
 او همه دیبا بتخت و زربا نیا
 خوار نماید حدیث و قصه طوفان
 آنکے بدو بنگری به حکمت گوئی
 ورتو فقیهی و سوی شرع گرائی
 اینک سقراط و هم فلاطن و یونان
 شافعی اینک و بو حنیفه و سفیان
 گوش کن اینک بعلم و حکمت لغمان
 مرد خرد را ادب فرا یادایمان
 اینک او یست آشکارا رضوان
 تات (۱) بینی برین که گفتم برهان
 با نیت نیک و با سکر ماحسان
 سعد شود سر ترا نخست کیوان
 جزم بگوئی که زنده گشت سلیمان
 اسپ نبیند چو سوار به میدان
 گرش بینی میان مغر و خفتان
 ورچه بود ست و تیز گشته و غران
 پیش ستانش جهان دوید و لرزان
 کوم سیاست (۲) که کس نبیند جنبان
 گردد چون موم پیش آتش سوزان
 توشه شمشیر او شود به گروکان
 ابر بهاری چو نیا رد با ران
 او همه دیبا بتخت و زربا نیا
 خوار نماید حدیث و قصه طوفان

(۱) - تات - قاتو (۲) - ورت - ورتو - چی به چینو نسخو کی «ورش» راغلی

(۳) سیام : په تر کستان کی یوه غره نوم دی .

لاجرم از جود و از سخاوت و یست	توخ گرفته مدیح صامتی ارزان
شما عری او رود فقیر و تهی دست	با زربسیا ریا ز گرد د و حملان
مرد سخن را از او و نواختن و بر	مرد ادب را از او وظیفه دیوان
باز بهنگام داد و عدل بر خلق	نیست بگیتی چنوبیل و مسلمان
داد بیاید ضعیف هم چو قوی زون	جو رتبهی بنزد او و نه عدوان
نعمت او گستریده بر همه گیتی	آنچه کس از نعمتش نه بینی عریان
بسته گیتی از و بیابد راحت	خسته گیتی از و بیابد درمان
باز بر عفو آن سباز که خسرو	حاقه تنگست هر چه دشت و بیابان
پوزش پذیرد و گناه ببخشد	خشم نراند بعفو کوشد و غفران
آن ملک نیمروز و خسرو پیروز	دولت او یوز و دشمن آهوان
«عمر و بن الیث» زنده گشت بدو باز	با خشم خویش و آن زمانه ایشان
«رستم» را نام اگر چه سخت بزرگست	زنده بدو یست نام «رستم دستان»
«رودکیا» بر نور و مدح همه خلق	مدحت او گوی و مهر دولت بستان
و رچ بکوشی بجهد خویش بگوئی	و رچه کنی تمیز فهم خویش بسو هان
و رچه دو صد تا به فرشته داری	نیز پری با ز و هر چ جنی و شیطان
گفت ندانی سزاش و خیر فرا زار	آنک بگفتی چنانک گفتی نتوان
اینک مدحی چنانکه طاقت من بود	لفظ همه خوب و هم بمعنی آسان
جز بسزاوار سیر گفت ندانم	و رچه «جریم» بشعرو طائی (۱) و «حسان»
مدح امیری که مدح ز دست جهانرا	زینت هم زوی و فسر و تزهیب و سامان

سخت شکو هم که عجز من بنماید و رچه «صبر یعم» (۱) اما فصاحت «سجبان» (۲)

بر دختی مدح عرجه کرد ز مانی	و رچه بود چیره بر سلایح شاهان
مدح همه خلق را کرافه پدیدست	مدحت او را کرافه نی و نه پاهان
نیست شگفتی که «رود کی» بچنین جای	خیر مشود بی روان و مانند حیران
ور نه مرا «بو عمر» دل آذر کردی	و آنگه دستوری گزیده «عدنان»
زهره کجا بود سی بمدح امیری	کز پی او آفرید گیتی یزدان
و رم ضعیفی و پی ندیم نبودی	و آنکه نبود از امیر مشرق فرمان
خود دید ویدی بسا ن پیک مرتب	خدمت او اگر فته جامه بدندان
مدح رسولست عذر من برساند	تا بشناسد در مستیر سخن دان
عذر دهی خویش ناتوانی و پیری	کوبتن خیش از آن نیامد همان
دولت میروم همیشه بادبر افزون	دولت اعداء و همیشه بنقصان
سرش رسیده بعامه بر ببلندی	و آن معادی بزیر ماهی پنهان
طلعت تابنده تر ز طلعت خورشید	نعمت پاینده ز جودی و بهلان

په تار یخ سیستان کیئی لیکلی دی چی : « هر که این شعر بخواند امیر با جعفر را دیده باشد که همه چنین بود که وی گفتست و این شعر اندر مجلس امر خراسان و سادات رود که بخوانست هیچکس یک بیت و یک شعری از این که درو گفته بودند نکر

(۱) صریح : د عر بو یو شاعر «صریح الغوانی» دی .

(۲) - سجبان د آثل د عر بو مشهور خطیب و .

نشد الا همه بیک زبان گفتند که اندرو هر چه مدیح گوئی مقصر باشی که سردت ماست
وایی داقصیده چی امیر ابو جعفر ته را ورسیده له لس زور دیناره ئی رودکی ته ولیبرل او هم
ئی دختر اسان داسیر شر ابدار چه دختر اسان داسیر هغه مهر کبری جام ئی راوری و ه
سره دخلعتو اویخششو بیر ته واستاوه امیر ابو جعفر چی به هری خواته سخته کپه بری
دده و، خو (۳۵۲ ه) کال در بیع الاول پدو و همد سه شنبی به شپه دخل
ناخلف سربی « رزدانی » او هغه دنورو و سلگر و له خواود شرابو به یوسجس کی ووژل
سو اویا دده زوی اسیر خلف دده هر خای کپینوست .

ماخذ

۲۷۴- ابو جعفر الخازن خراسانی :

دخیل وخت نو میالی ستوری بهژندونکی او دریاضی عالم و به دی موضوعاتو
کی و تالیفونه لری چی یوله هغو شخه « کتاب الالات العجمیه الر صدیه » دی چی
به هغه کی در صدر از راز آلات نیوولی دی، بل اثر ئی دا قلیدوس د کتاب الاصول
د لسمی مقالی شرح ده . دی دخلرمی پیری به منخ کی (۳۳۶ ه و ۳۶۰ ه
تر منخ) سرب دی

ماخذونه :-

۱- تاریخ ادبیات در ایران - ددا کتر صفا - ۳۳۵/۱ مخ .

۲- تاریخ میستان - له ۳۸۷ مخ شخه تر ۳۳۳ مخ پوری .

۲۷۵- ابو جعفر محمد بلخی هندوانی -

د عبدالله زوی د محمدنمی اود ستوبه کپوسی مشهور به ابو جعفر الفقیه هندوانی او
ملقب به خواجه غیور او خو اجه سیول د بلخ له نویالیو مدرسانو ، پوهانو اوزاهداتو
شخه و . په فقه کی دا امام ابو بکر اسکاف د شاگرد شاگردو ، او د قرائت علم ئی له علی
قاری دا احمد فارسی له زوی شخه اوستی و، چی هغه بیا دنصر بن یحیی شاگرد و په

بلخ او ماوراء النهر کی پوی دلی فقهاو له ده څخه استفاده کړې او په مشکلو مسئلو
کی ئې دده فکر صائب باله ، اوده به دهغو مشکلو مسئلو شرح کوله او فتوا به ئې ور
کوله دخپل وخت لوی امام و ځکی نو ځاکیو « ابوحنیفه صغیر » باله حدیث ئې په
بلخ او ماوراء النهر کی اوریدلې او هم ئې فقه هغه لوستلې وه وایی چي دعلم د
زده کړې په وخت کی ئې ځان دهندوان ددرو ازی دساتند وی په حیث په اجاره
و رکړې و اوله دی لاری ئې رو زی پیدا کوله په (۲۰۱ هـ) کال زیږیدلې او په
(۲۶۳ هـ) کال په بخارا کی سړدی وایی چي په کندز کی چار هر ور کړې و دده
سړی ئې له بخارا څخه بلخ ته راوړی اود ذیحجې په میاشت دجمعی په ورځ دهندوان
تر دروازي لاندې ښخ سو .

ماخذونه :

- ۱ - تاریخچه سزرات بلخ - خطی - ۳۳ مخ
- ۲ - د کابل مجله - ۳ کال - ۷ کڼه - ۳۰ مخ .
- ۳ - لغتنامه - د دهخدا - ۳۹۳ مخ .

۲۷۶- ابو جعفر محمد بلخي :

د ابو بکر زوی ، د ابو القاسم نمسی او د ابو نصر بلخي کړوسی . د بلخ له نومیالیو
پوهانو او مجتهد پڼو څخه و . ده ویلی دی : « هر څوک چي په زلمتوب کي زاره له
پشتو لوېديځې خلک تر لاس ونه نیسي ، خدای به د زر قوب او اویدو په وخت کي دده
لاس ونه نیسي » په (۵۱۱ هـ) کال سړدی

ماخذ :

- ۱ - تاریخچه سزرات بلخ - خطی - ۳۶ مخ .

۲۷۷- ابو جعفر محمد بلخي :

د حسین ثرا الی زوی دخپل وخت لوی فقیه او نویسیالی عالم اود کراماتو خاوندو

ده ویلی دی چی: «دېرېه سړی هغه دی چی خلکوته گټه رسوی، اوډېر بد سړی هغه دی چی خلکوته ټی ضرر ور سیری».

په (۵۱۰م) کال مړدی او د بلخ د چارباغ باجی ختیزی خواته تر ښار د باندی ښخ دی.

ماخذ

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۶ - مخ .

۴۷۸-۱ ابو جعفر محمد بلخی :

د قاضی ابو مطیع بلخی زوی او د خپل وخت نویالی مجتهد او فقیه و، ده ویلی دی:

«غرځوک چی دوي یادري مائدينی لری، او دهغو په نفقه او صحبت کی تو پیر

و کی د قیامت په ورځ به له قبره تورسخی او شړنده پورته سی، او د دوزخ عذابونه

په دده وی»

په (۵۳۳م) کې وفات سوی او په بلخ کې ښخ دی.

ماخذ

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۶ - مخ .

۴۷۹-۱ ابو جعفر بلخی :

د عبداللہ زوی، د عیسیٰ نسی او د ابراهیم کړوسی د بلخ له نویالیو زاهدانو او فقها

و څخه و. ده ویلی دی: «که څوک دخلکو له لاری څخه چټلی او سر داری لیری کی،

اویائی په خاورو ټټه کړی، او چاته ونه وایی پر خدای تعالی به ږه دینا او آخرت کې

گران وی، او هیش وخت به یې پر دین نسی» په (۲۷۵) کې وفات سوی، او په بلخ کې ښخ دی

ماخذ:-

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۷ - مخ

۴۸۰-۱ ابو جعفر محمد آخارستانی :

د عبدالرحیم زوی او د احمد بدخشی نسی د گرگان د کلی و، د حدیثو روایت ټی

له ابو بکر محمد د عبداللہ له زوی او د محمد له نسی څخه کړی و، او هم ټی له ابو حفص

-۲۴۸-

عمر بن محمد بن احمد نسفی څخه جمع کړي ده .

په (۵۴۰) کال په گرگان کې سپړدی .

ماخذ -

چراغ الجمن - ۲۶ مخ .

۲۸۱- ابو جعفر محمد سرخسي

دوسړ زوی اود احمد نمسی دخپل وخت له سجد ټینو څخه و حدیثو نه ئې په

بغداد کې له احمد د ابراهیم له زوی اود بیز سرخی له نمسی څخه لوستلی وه ، او

بیاله ده څخه عبدالله د عثمان انصار زوی روایت کړی دی .

ماخذ

تاریخ بغداد - ۳۷۳ مخ .

۲۸۲- ابو جعفر محمد سمنگانی :

د حسین سمنگانی لرخای زوی و او د بغلان د لرخاب په ناحیه کې اوسید فقه ئې له اسم

ابوسهل بیردي اوقاضی حسین سر وردي څخه په بلخ کې لوستلی وه ، او حدیثو روایت

ئې له ابوایوب احمد د عبدالصمد د زوی اود علي انصاری له نمسی څخه کړی دی ، او

بیاله ده څخه ابو عبدالله محمد د جعفر وراق زوی روایت کاوه . د (۲۹۷) کال په

لوسړی خور (ربیع الاول) سپړدي

ماخذ:-

چراغ الجمن - ۱۹ مخ .

۲۸۳- ابو جعفر محمد کندوزی :-

د عبدا لوارث زوی ، د حارث نمسی اود عبدالملک کندوزی کړوسی دخپل وخت له

محمد ثانیو څخه و . د حدیثو روایت ئې له ابوایوب احمد د عبدالصمد زوی اود علي انصاری

له نمسی څخه کړي دی . او بیاله ده څخه ابو عبدالله محمد د جعفر وراق زوی روایت

کاهه. د (۲۹۷ هـ) کال په لوسړي خور (ريغ الاول) مړ دی .

ماخذ:

چراغ النجم - ۱۹ مخ .

۴۸۴- ابو جعفر محمد رزيق هروي -

ابو جعفر خړ از مشهور په رزيق د اسحاق زوي اوداسد نسمي دهرات له محدثانو څخه و. د حديثو روايت ئې له محمد بن معاويه نيشاپوري اوله داود بن رشيد خوارزمي اوله عبدالله بن عبد الوهاب البرخمي څخه کړی دی ، او بيا له د څخه محمد د سخله دوري زوی او ابو مزاحم الخاقاني او احمد د عثمان زوي اود يحيى الادبي نسمي روايت کوي - پلار ئې د (۲۸۳ هـ) کال دشوال په ۱۴ دیکشنبې په ورځ مړ دی

ماخذ -

تاريخ بغداد - ۲۳۲۱ مخ .

۴۸۵- ابو جعفر محمد هروي -

د اسحاق زوی، د محمد نسمي اود عبدالله کپوسي دخپل وخت له محدثانو څخه و، حديثونه ئې په بغداد کې له عبدالله بن عروة الفقيه، اوله حسين بن ادريس هروي څخه لوستلي وو، او بيا له ده څخه حسين د احمد زوی اود دينار الدقاق، او المعافي د زکريا جريري زوی روايت کړی دی .

ماخذ -

تاريخ بغداد - ۲۵۵۱ مخ

۴۸۶ - ابو جعفر محمد هروي -

د احمد زوی د علي نسمي اود يزيد کپوسي دهرات له محدثانو څخه و. حدیثونه ئې له محمد بن معاذ هروي څخه نقل کړي، او بيا له ده څخه اسماعيل الوراق روايت کړي دي د بغداد له لاري حج ته هم تللی دی .

ماخذ -

تاريخ بغداد - ۳۲۱۱ مخ .

اودلته ئى يو غزل دىموني په توگه را وړو :

د دابرو در خساره او رېم سوي لکه توري زلفي تور یم تور یم سوي
د ناصح په نصيحت سي سوي زياتيري په هوکل سره تازو یم سگور یم سوي
بيامي غه د بيلتا نه په لاسه سيخي ستاد غم په لاسه پروت نسکور یم سوي
ستاديدن لکه باران را باندي بند سو په صورت سوم وچ کي امسور یم سوي
زه «گدا» کله به سوي باندي راضي یم شمع مخ دي پروانه په او رېم سوي
دا بيتو ته هم دده دي :

چي په زړه کي دي د بشکلو مينه و ینه
گهي ودي دغه اوښي و ینه و ینه

چي عاشق د معشوقې په غم غمجن شي
د معشوقه ئي هم په غم شمعنه و ینه

ما وي ستاد در گدا یم هيرسي نه کړي
شاه وي کله هر گدا دي زما يا د

د سحر چرکه، خورشيد په کومي چي تاري کړي دلبر مي دروسي
يومي دلبر خي، بل رانه زړه وړي زړمي په داورن، چي دلبر نومي

ماخذونه :

- ۱ - پښتانه شعراء - ۳۵۱ ر ۱ مخ .
- ۲ - پښتونستان - ۳۸۱ " .
- ۳ - د عرفان مجله - د ۱۳۷۷ کال - ۸ کښه - ۲۵ مخ .
- ۴ - افغانستان (د آريانا د دائرة المعارف پښتو خپرونه) ۲۰۸ مخ او ۲۰۹ مخ

۲۸۷- ابو جعفر محمد لقلوق بلخی -

د جعفر زوی اودا د نهمسی ملقب په لقلوق د بلخ له ثقه محدثینو څخه و چې د حدیث نثري له عید الله بن تمام ، او منصور بن عمار اوله یحیی بن السلن ، او یکر بن بکار څخه اوريدلی او بیا له ده څخه الهیم د حلف الدوري زوی اود محمد د خلف و کيع زوی او حسن د محمد زوی د شعبه نهمسی روایت کړی دی .

ماخذ -

تاریخ بغداد - ۳۲۱ مخ

۲۸۸- ابو الجیش مظفر بلخی -

د محمد زوی اود احمد بلخی نهمسی د شیعه پوهانو مستکلم عالم و . په (۳۶۷ هـ) کال مړ اودا کتابونه نثري تصنیف کړي دي :

۱- الرد علی من جوز علی القديم البطلان .

۲- کتاب الاجال

۳- کتاب الارزاق .

۴- کتاب الانسان .

د- نقض الثمانيه علی الجاحظ .

ماخذ -

هدیه المعارفین - ۳۲۲ مخ

۲۸۹- ابو حاتم بستی -

محمد د حبان زوی ، د احمد تمیمی نهمسی او د حبان بستی کړوسی د قنبر مې هجري پيړۍ له سترو فقها و ، او نومياليو محدثانو څخه و ، چې د هيلمند په بستی کې او مېد .

په زلميتوب کې د علوه و دزد کړی دپاره خراسان ، شام ، عراق ، مصر او جزيرې ته تللی و ، وایي چې د علوه و د زده کړي سره نثري د نثري زياتمهينه درلودله چې له بستی

څخه نيولې بيا تر مصره ئې هر ځاي چې د يوه لوی عالم او محدث نوم اوړيدلی و، دهغه خدمت ته ورغلی، اوله هغه څخه ئې زده کړه کړې ده.

ياقوت حموی ليکي چې ابو حاتم تراو ياتنو زيات استادان درلودل، خود فقه او حديثو زياته زده کړه ئې په نيشاپور کې له ابوبکر بن محمد اسحاق بن خزيمه څخه کړې وه چې په سفر او حضر کې به ور سره وه او هر څه چې به ئې له هغه څخه اور يدل هغه به ئې ليکل او دهغه هيڅ خبره ئې بې ليکلو نه پرېښودله، لکه ابو حامد نيشاپور چې وايي «يو وخت ابوبکر بن خزيمه له نيشاپور څخه يو ځای ته تې، زه هم د ځينو نورو ملگرو په ډله کې ور سره شل وم، ابو حاتم هم و او په لاره کې به ئې له خپل استاذ څخه د غا، مضومستلو پوښتنه کوله، او هر څه چې به ئې اوريدل هغه به ئې ليکل، پوښتنې ډيرې سوي استاذ ته قهرورغې او په زوره ئې ناري کړه: «يا بار د تخ عني ولا توذني» يعني: اي سوره! زما څخه ليري سه، او ماته آزار وه» ابو حاتم د کاغذ پر هغه پاڼه چې د غا مضومستلو جوابونه ئې ليکل کت سې ئې د استاذ دا خبره هم وليکله، ملگرو پر وځنډل، ده ورته وويل چې:

«ما قصد کړي دي: هر څه چې سې د استاذ له خوا ي راته راوړي هغه ليکم.»

چې زده کړه ئې بشپړه کړه او په تاليف او تصنيف ئې گوټي پوري کړې، وايي داسې فن پاته نه سو، چې ده په هغه کې کتابونه او رسائل ونه ليکل. پرفقه او حديثو سر بيره ئې په طب، نجوم، تاريخ جغرافيا او نورو ادبي علومو کې هم لوی لاس درلود.

ابو عبدالله حافظ چې دده له نو سيال يو شاگردانو څخه و، داسې ئې ويل چې:

«ابو حاتم بستی دهغه لوبڼې په څير دی چې دلغت او فقه له علومو، او د حدیثو او موسوعات له فن څخه ډک دی، په سمرقند او نسا او نورو ښارو کې د قضا منصب ته رسيدلی و، او په (۳۳۸ هـ) کې چې ئې د فضل آواز هري خواته خپره سوي وه، د نيشاپور ښار ته

راغی دهلو مو طالبان اود فضا ئو محصلین دجمعی تر نما نجه وروسته پر راتول سول
چی زه عم ورسره وم اوسور تولو په یوه خوله لده مخه هیله وکړه چی مور له خپل علمی
فیض څخه بهر مند کړی ، اوزه چی تر تولو کشر وم راته وی فرما ئل چې : ته هم
ددوی د خواش سره موافقه لری ؟ ما ورته وویل : بلی ! - نویانی تعلیم اوتد ریس راته
شروع کسی « دی تر هغه وخته په نیشاپور کې په تد ریس بوخت و ، څو چی
دی ئې په څو و لایتو کی په قضاوت وگماره ، او بیا د حب وطن په مقتضاد خبر اما ن
دلاری خپل اصلي ټاټوبی « بست » ته ولاړ او هلته د (۳۵۴ هـ = ۹۶۵ م) کال دشوال
په ۲۲ دجمعی په شپه ذاتیا کالو په عمر وفات او دخپل کور تر څنگ پر یوه صفه
بنخ کړه سو خوا بو عبدالله الفجادی بخارا په تاریخ کی لیکي چی : دی په سیستان کی
مړ دی اودده سړي ئې ئی له سیستانه بست ته وړی او هلته بنخ دی .

ابو سعید ادریسی ، ابو عبدالله حافظ مشهور په حاکم ، منصو و د عبدالله خالد
زوی ابو سعید ذعبدالرحمن د محمد زوی اود رزاق الله سجستانی نصی او ابو
الحسن روزنی دده له شاگردا نو څخه وو .
دده مشهوره تصنیفات دادی :

- ۱ - کتاب الصحابه - پنځه جزوه .
- ۲ - کتاب التابعین - دوو لس جزوه .
- ۳ - کتاب اتباع التابعین - پنځلس جزوه .
- ۴ - کتاب تبع الاتباع - اوولس جزوه .
- ۵ - کتاب تبع التابع - شل جزوه .
- ۶ - کتاب الفصل بین النقلة - لس جزوه .
- ۷ - کتاب علل او هام اصحاب التواریخ - لس جزوه .
- ۸ - کتاب علل حدیث الزهري - شل جزوه .

- ۹ - کتاب علل حدیث مالک - لس جزوه .
- ۱۰ - کتاب علل مناقب ابی حنیفه و مثالب - لس جزوه .
- ۱۱ - کتاب علل ما استندالیه ابوحنیفه .
- ۱۲ - کتاب الفصل والوصل - لس جزوه .
- ۱۳ - کتاب الفصل بین مکحول الشامی و مکحول الازدی - یو جزوه .
- ۱۴ - کتاب مناقب الشافعی - دوه جزوه .
- ۱۵ - کتاب مناقب مالک ابن انس - دوه جزوه .
- ۱۶ - کتاب المعجم علی المدن - لس جزوه .
- ۱۷ - کتاب الجمع بین الاخبار المتضاه - دوه جزوه .
- ۱۸ - کتاب وصف العدل والمعدل - دوه جزوه .
- ۱۹ - کتاب الفصل بین حدثنا و اجزنا - یو جزوه .
- ۲۰ - کتاب وصف العلوم و انواعها - دیریش جزوه .
- ۲۱ - کتاب الهدایه الی علم السنن .
- ۲۲ - کتاب التقسیم و الاقواع - پنجه توکده .
- ۲۳ - کتاب روضة العقلا (چاپسوی دی) .
- ۲۴ - کتاب الثقة
- ۲۵ - کتاب الجرح والتعديل .
- ۲۶ - کتاب شعب الایمان .
- ۲۷ - کتاب صفة الصلوة .

۲۸ - کتاب غرائب الاخبار - شل جزوه .

۲۹ - المسند الصحيح .

۳۰ - مشاهير العلماء والاصهار .

۳۱ - نزهة الفضلا .

۳۲ - کتاب التاريخ .

۳۳ - کتاب الضعفاء .

و ائي چي دابو حاتم کتابو څخه يوه لږ برخه پاتې دي ، دالمکه چي ده خپله ټوله کتبخانه پوهانو او فاضلانوته وقف کړې وه ، او ترسېښي وروسته ئې هم وصيت کړی و ، چه هر څوک دده له کتبخاني څخه استفاده کو لای سي ، په دې شرط چي کتاب له کتبخاني څخه ونه باسي خو چا دده وصيت پرځای نه کړی ، او ډير کتابونه ئې له منځه ولاړه .

ماخذونه -

۱ - الاعلام - د زوکلي — ۸۸۰ ر ۳ مخ .

۲ - فاه دانشوران — ۳۷۱ ر ۲ مخ .

۳ - تاريخ ابوالفداء — ۵۳۲ مخ .

۴ - فرهنگنامه - د نفیسی — ۵۱۵ مخ .

۵ - قاموس المشاهير — ۴۲ ر ۱ مخ .

۶ - د کابل مجله - ۳ کال - لومړی کتنه - ۳۶ مخ .

۴۹۰- ابو حاتم به خي-

دنبی عباس دوختو نومیالی عالم او مترجم و «چی دهند مشهور طبیب» کنکه
دده په کومک دهندي طب مشهور کتاب «چاناکیا» شاناځ و «کتاب اسوم» په
نامه له هندي څخه په پهلوي ترجمه کي او بیا دا کتاب د سامون خلیفه د پاره د عباس
بن سعید الجوهري له خوا په عربي ترجمه سو.

ماخذ

تاریخ ادبیات در ایران — ۱۰۷۱، ۱۱۳، مخ

۴۹۱- ابو حاتم سجدتانی :-

سهل د محمد زوی، د عثمان نمسی اودیز پدجیشی نحوی لغوی کړوسی مشهور
په امام ابو حاتم د دریمی هجري پېړۍ له متبحر و نومیالیو پوهانو او د اهل سنت او
جماعت له لویو شایخو څخه و. سیوطی په طبقات کي لیکي چه: ابو حاتم د قرآن
په علو و کي لکه قرائت، تفاسیر د نزول سببونه او نور؛ اود لغت په فن او شعری
صنعت کي دخپل وخت امام و.

ابن خلکان وایی چی: ده د معنیاتو په استخراج او د الفاز په حل کي لوی لاس
درلود، د اشعارو په تقطیع او دبحور و په ییلو الی کي ئې لږ ساري درلوده، د دورع
او د تقوی خاوند و، هره ورځ ئې یو دینار صدقه ورکوله او هره هفته ئې یو وار
قرآن ختماوه. د زلمیتوب دوره ئې د علومو د زده کړي په غرض په مختلفو
هیوادو کي تیره کړې وه، د قرائت فن ئې له یعقوب مقرئ څخه او د
اعراب صناعت ئې له اخفش نحوی څخه او د حدیثو علم ئې له ابو عبیده بهري،

او عبدالله الملك اصمعی و حسین دفضل هاشمی له زوی ، او ابو زید انصاری او عمر بن کرکره ، او روح بن عباد . هغه لوستلی او زده کړي و تر زده کړي او تحصیل وروسته پخپله د شاگردانو مرجع سو ، او د تدریس او افادې کیمبله ئې وغور و له . شمس الدین احمد په و فیات الاعیان کې لیکي چی : دهغه وخت ډیر لوی پوهان لکه محمد دد رید لغوی زوی او ابو العباس سیرد نحوی او نور د ابو حاتم شاگردان وو ، چی تر ټولو ابو العباس سیرد چی سلیح حسن او ښکلی منظر ئې درلود ، د ده توجه زیاته مخان ته جاب کړې وه ، او دهغه ښکلا او فصاحت په باب کې ئې په عربی ژبه څو بیته ویلي چی هغه د ناسه دانشوران ناصرې ددو هم ټوک په (۲۶۲) مخ کې راغلی او لوسرې بیت ئې دادی :

ما د القیت اليوم من منمجن خنث الكلام

ابو حاتم هغه وخت په بغداد کې اوسید ، او بیاله هغه محابه بصري ته ولاړ او د ژوند تر پایه هلته و او د بصري دهغه وخت والی سلیمان د جعفر زوی د عیسی نسی ، د علی بن عبید الله کړومی او د عباس کوسی د ده ډیر احترام کاوه . د ابو حاتم له تجاربو څخه یوه . تجربه د اوه چی ده ویل : « که غواړې چی ستا د لیکنې مطلب پټ پاته سی او نا سحرمان ئې ونه لوستلای سی نو په شید و قلم غوټه که ، او پر کاغذ باندې خط په ولیکه خپل دوست نه ئې ولیږه ، هغه لیک تر هغه وخته څو که لوستلای نه سی څو چی د سوی کاغذ ایره پر واند چوی او د سیخلی کاغذ ایره چی پر و لو پړی د لیک لیکي روپا ته او ویل کیږي ، او یا د شیدو پر مخای د سپین زاج (خوری)

له اوبو څخه کار واخله اولیک په ولیکه او تر هغونه ویل کیږي خو چې زددولی
مازو پروڼه پاشل سی» ابو حاتم (د ۲۳۸هـ - ۲۵۰هـ یا ۲۵۳ - او یا ۲۵۵هـ)
کال د برات یا محره یې په سیاست په بصره کې وفات سوی دی، دبصري والې
سلیمان ټي د جنازې نماز ته راغلی و، او هلته په سيرة المصلي کې ښخ دی دده
تر سړینې وروسته ټي د خور لسوز رودنیارو قیمتي کتابونه پاته سوه، دالحکه چی
ده د کتابو د تجارت له لاري خپل ژوند تیراوه، خو دده وارث هغه ټول کتابونه
د ابن سکیت نحوی په غوښتنه پر هغه باندې په ارزانه قیمت خرڅ کړه.
دده مشهوره تألیفات دادی:

- ۱- کتاب اعراب القرآن.
- ۲- کتاب ما تلحن فيه العامة (یا - ما يلحن به العامة).
- ۳- کتاب الطیر.
- ۴- کتاب المذکر و المؤنث.
- ۵- کتاب النبات و الشجر.
- ۶- کتاب المقصود و الممدود.
- ۷- کتاب الفرق الادميين و ذوات الاربع (یا - الفرق بين
الادميين و بين كل ذير و ح).
- ۸- کتاب الاقرائت.
- ۹- کتاب المقاطع و المبادی.
- ۱۰- کتاب الفصاحة.
- ۱۱- کتاب النخلة (چاپ سوی دی).
- ۱۲- کتاب الاضداد فی اللغة.
- ۱۳- کتاب القسی و النبال و السهام.

- ١٣- كتاب السير والرمح.
- ١٤- كتاب المدرع والغرس.
- ١٥- كتاب الوحوش.
- ١٦- كتاب الحشرات.
- ١٧- كتاب الهجاء.
- ١٨- كتاب الزرع.
- ١٩- كتاب خلق الانسان.
- ٢٠- كتاب الادغام.
- ٢١- كتاب اللبن والحليب.
- ٢٢- كتاب الكرم.
- ٢٣- كتاب انشاء الصيف.
- ٢٤- كتاب النحل والعسل.
- ٢٥- كتاب الابل.
- ٢٦- كتاب الغيث.
- ٢٧- كتاب الخصب والقحط.
- ٢٨- كتاب اختلاف المصاحف.
- ٢٩- كتاب الاتباع.
- ٣٠- كتاب الجراد.
- ٣١- كتاب الشوق الى الوطن.
- ٣٢- كتاب العشب والبق.
- ٣٣- كتاب الزينة.
- ٣٤- كتاب الغيث.

- ۳۶- کتاب المیاة .
 ۳۷- کتاب الحروالبرد والشمس .
 ۳۸- کتاب المعمرین (په ۱۸۹۹ م کال په لندن کې چاپ سوی دی)
 ۳۹- کتاب المختصر :- په نحو کې دا حقش اوسیدو په لاره
 ۴۰- کتاب الشمس والقمرة
 ۴۱- کتاب الوصایا
 ۴۲- کتاب فی النقط والشکل قرآن .
 ۴۳- کتاب اللیل والنها ر

ماخذونه

- ۱- الاعلام - د زرکلی - ۲۱۰۳ مخ .
 ۲- الفهرست - د ابن ندیم - ۵۸۲۱ مخ
 ۳- الوفيات الاعیان - ۲۱۸۲ مخ
 ۴- بغية الوعاة - ۲۵۶ مخ
 ۵- آداب اللغة - ۱۸۵۲ «
 ۶- دائرة المعارف الاسلامیة - ۳۲۳۱ مخ
 ۷- لغتنامه - د دهخدا - ۳۹۴ مخ
 ۸- هدية العارفين - ۳۱۱۱ مخ
 ۹- ثامة دانشوران - ۲۶۰۲ مخ
 ۱۰- قاموس المشاهير - ۲۲۱ مخ
 ۱۱- کابل مجله - ۳ کال - ۳۹ مخ .
 ۱۲- آريانا دائرة المعارف - ۳۶۹ مخ .

۱۵ - آخون میاداد:-

د پښتو شاعرو، د ژوندون نور حالات ئی لاس ته راغله یوازي سیرز احنان کندهاری شاعر دده داسی یادونه کوي:

بل آخون میاداد د عشق په میوسست و ښه شیرین الفاظ ویلی دی وامل
ماخډونه-

۱- د سیرز احنان دیوان - د کابل چاپ - ۶۳ - مخ .

۲- افغانستان (د آریانا دائرة المعارف پښتو خپرونه) ۱۹۸ مخ .

۱۶- آدم بنوری-

د شوانیو پښتو پوښتور روحانی مشر و اوڅنگه چې د سر غنده په ((بنور)) نومی کلی کی اوسیدل ځکه نو ((بنوري)) یاد پیری اود پښتنو په سیمو کې دده او لاده شهرت لری، ده پخپله د مغولی شاه جهان (۱۰۳۷ هـ جلوس) په وختو کی ژوند کاوه اود عبد الحليم اثرا فغانی دلیکنی په اساس په (۱۰۴۰ هـ) کال د سید طا هر بندگی د غا تحی دپاره لاهور ته راغلی و، او بیا څه د پاسه د یولسمې د انور په چی زیات شمیر پښتانه و، بیرته هند ته ولاړ، او چی د هلی ته ورغی نو د شا جهان د دربار څخه یې اسیران او وزیران و اړ خطا سول او شا جهان ئی مجبوره کی چی د هغه ووا یی چی د هلی پر یودی نو هغه و چی په (۱۰۵۰ هـ) کال مجبور سو، له د هلی څخه لاهور ته ولاړسې، اوڅنگه چی هلته هم دده اوسیدو د شا جهان زړه نا آرامه کړی و، نو د هغه ئی بیا احوال ولیږه چی ښه په د اوی چی حج ته ولاړسې، هغه و چی د (۱۰۵۰ هـ) کال په پای کی د حج خواته وخو خید او په (۱۰۵۲ هـ) کال بیت الله ته ورسید او هلته ئی د (صفا) غره ته نژدی لځای و نیو. په (۱۰۵۳ هـ) کی چی ئی دوهم حج و کی نومد ینی ته ولاړ او هلته په مهمه کال وفات شو. ده په نقشبندیه طریقه کې لومړی د خواجده خضر قاری لاس نیولی و چی هغه پر سو نویایی د حضرت سجد الف ثانی سره بیعت و کی او په (۱۰۳۵ هـ) چی سجد الف ثانی وفات سو

۴۹۲- ابو حاتم عطار خراسانی

د ابو تراب خیمین، اود استاد ابو سعید خراز او جنید استا دو. ده په باب کی ویلی سوی دی چی:

«کان ابو حاتم العطار ظاهره ظاهر التجار و باطنه باطن الابرار»

او هم وایی چی دی لومړی سړی و، چی داشار اتو په علومو کی ئی خبری کړی دی
ماخذ

نفحات الانس - ۵۸ مخ .

۴۹۳- ابو الحارث کندی دوزی

عبد الملك د خالد زوی مشهور په ابو الحارث د کندی دوز په چا ر دره کی اوسید ، او دخپل وخت له راویا نو څخه و. د حدیثو روایت ئی له سالم بن خدیج څخه کړی؛ او معتمر بن سلیمان بیاله ده څخه روایت کاوه. په زهد او تقوی ئی شهرت درلود.
ماخذ:

چراغ انجمن - - ۳۱ مخ

۴۹۴- ابو حامد احمد بستی

د سیف بستی زوی محدث و، حدیثونه ئی په بغداد کی له عبد الغنی در فاعه مصری له زوی څخه لوستلی، او ابو احمد د ماسی زوی بیاله ده څخه روایت کاوه.
ماخذ:-

تاریخ بغداد - ۱۸۹۳ مخ.

۴۹۵- ابو حامد احمد بستی

د بستی له محدثانو څخه و، بغداد ته ولاړ، هلته ئی حدیثونه له محمد د عبید الله قردوانی د زوی څخه زده کړه، او ویجا عفر د محمد زوی او الحکم المؤدب و اسطی نسبی له ده څخه روایت کړی دی.

ماخذ:

تاریخ بغداد :- - ۵۶ مخ

۲۹۶- ابو حامد احمد بستى :-

مشهور په خوار زنجی په خراسان کې د ادب د علم امام و، او دلغت په علم کې ئې هم لوی لاس درلود، حد یثوفه ئې له ابی عبدالله پوشنچى څخه اوریدلې وو، او ابو عبدالله حاکم بیاله ده څخه روایت کړی دی. دا څلور کتابونه د ده له تصنیفاتو څخه دی :

۱- کتاب تکملة .

۲- کتاب الفضله ،

۳- کتاب العین .

۴- د ادب الکاتب داد یا توضیح

د (۳۸۸ هـ) کال دبرات په میاشت کې سر دی.

ماخذ :

بغیة الوعاة - ۱۶۹ مخ .

۲۹۷- ابو حامد احمد بلخی :-

د خضرویه بلخی زوی د دریمې هجری پېړۍ له لویو مشایخو او عارفانو څخه و. د ابو تراب نخشبى او حاتم اصم سره ئې صحبت کړې او ابراهیم ادهم یی لیدلې او دبا یزید بسطامی او امام ابو حفص سره حج ته تللی و .

زیاتره مورخان دی د ابو حفص حداد ساری بولی، او حفص د ده په باب کې ویلی دی چې : «په صدق او همت کې ئې هیڅوک تر احمد بن خضرویه بلخی لوړ نه دی لیدلی» .

ده تفسیر له صالح بن عبدالله څخه اوریدلې و، او پخپله ئې هم تصانیف درلوده. دده مانه ینه فاطمه خاتون هم ښه عارفه او صالحه سیرمن وه .

دی په (۲۴۰ هـ) کال کې وفات سوی او قبر ئې د بلخ د نو بهار تر دروازی د پاندى مشهور دی .

ماخذونه :

۱- تاريخچه مزارات بلخ - خطی - ۲۵ مخ .

۲ - کابل مجله - ۳ کال - ۲ کتبه - ۱۵۷ مخ .

۴۹۸ - ابو حامد احمد بلخی :

د حامد بلخی زوی دخپل وخت له سجد ثانو څخه و ، ایا دیت ئې په بغداد کې له محمد بن صالح بلخی څخه لوستی وه ، او بیا له ده څخه محمد د اسحاق قطیعی زوی روایت کړی دی .

ماخذ : -

تاریخ بغداد - - ۳۱۲ مخ .

۴۹۹ - ابو حامد احمد بلخی :

د سهل بلخی زوی د بلخ له مشهورو فقهاو څخه و ، فقه ئې په بلخ او سمرقند کې زده کړې وه ، او پخپله هم درای خاوندو . په (۳۰۵ هـ) کال مړ دی .

ماخذ : -

آریانا دائرة المعارف - - ۳۷۱ مخ .

۴۰۰ - ابو حامد احمد بلخی :

دقدامة زوی ، د محمد نمسی ، د عبد الله کړوسی او د فرقد کوسې دخپل وخت له سجد ثانو څخه و بغداد ته تللی او هلته ئې حدیثونه له قتیبه د سعید غلابی له زوی ، اوله ابراهیم دیوسف بلخی له زوی څخه زده کړه ، او بیا له ده څخه ابو بکر شافعی او ابن مالک قطیعی ، او قاضی ابو طاهر د بجیر ذهبي زوی ، او بخلد د جعفر زوی د حدیثو روایت کړی دی . په (۳۰۲ هـ) کال مړ دی .

ماخذ : -

تاریخ بغداد - ۳۵ مخ

۴۰۱ - ابو حامد احمد بلخی :

دیحیی زوی او دهشام او بر نمسی مشهور په ابو حامد او بری د بلخ د او بر د کلی

لوی عالم و ، چی د (۵۳۵) کال په شوال کی مړ دی.

ماخذ :

معجم البلدان - ۱ و ۲ - ۳۶۷ مخ.

۳۰۳- ابو حامد احمد خراسانی :

د محمد زوی اود عباس اذواری خراسانی نسی د خپل وخت له روایا نو څخه و،

اوله محمد د سبب ارغیانی له زوی څخه ئې روایت کاوه ، او بیا له ده څخه

ابو سعد سالیخی روایت کړی دی.

ماخذ :-

معجم البلدان - ۱ و ۲ - ۲۱ مخ.

۳۰۴- ابو حامد احمد سرخسی :

د محمد زوی ، د محمد نسی ، د علی کپوسی ، د محمد کوسی او د شجاع سرخسی

کوډی مشهور په ابو حامد شجاعی د خپل وخت امام و ، فقه ئې له شیخ ابی علی

سنجی څخه لوستلې او احادیث ئې له المیث بن محمد المیثی او نور و څخه اړویدلې

وو ، چی بیا له ده څخه محمد د محمود السره مر دز و او عمر بستانی حافظ روایت

کړی دی ، او په (۵۸۲) کال په بلخ کی مړ دی.

ماخذ :-

طبقات الشافعیه - ۳ و ۴ - ۳۳ مخ

۳۰۴- ابو حامد احمد هروی :

د محمد زوی د ابراهیم نسی د هرات له محدثانو څخه و ، په (۵۳۳) هـ

حج ته ولاړ ، محدثونه ئې له احمد د نجدة له زوی اود عریان له نسی څخه

لوستي وو.

ماخذ :-

تاریخ بغداد - ۳ و ۴ - ۳۸ مخ.

۳۰۵- ابو حامد احمد هروی :

د محمد زوی، د عبد الله نمسی، د محمد کړوسی او د عماد بن ولید بن حسان بن مغفل بن حسان بن عبد الله بن مغفل مزننی کوسنی دخپل وخت له محدثانو څخه و. په (۳۴۷ هـ) کال د بغداد له لاری حج ته ولاړ، هلته یې حدیث له محمد د محمد زوی او د حسن له نمسی اوله محمد د عبد الله زوی، د محمد نمسی او د سید هر وني له کړوسی څخه زده کړه.

ماخذ :-

تاریخ بغداد - ۵۳۵ ر. مخ.

۳۰۶- ابو حامد احمد هروی :

د محمد زوی او د شاکر نمسی دخپل وخت فقیه، محدث ادیب او مفسر و. احادیث یې له محمد د عبد الله بن حسن نمسی له زوی، اوله حسن د سفیان نمسی له زوی، اوله ابایعلی موصلی له زوی او نورو څخه اوریدلي و، او بیا له ده څخه ابو عبد الله حاکم، او ابو ابراهیم نصر آبادی او نور وروایت کړی و. په (۳۵۳ هـ) نیشا پور ته ولاړ، او په (۳۵۵ هـ) کال کی مړ شو.

ماخذ :-

طبقات الشافعیه - ۹۸۲ ر. مخ.

۳۰۷- ابو حامد احمد هروی :

د ابی طاهر محمد زوی او د احمد اسفر اینی هروی نمسی د هرات د شافعی مذهب له نومیا لویو پوهانو او علما نو څخه و. ابن خلکان دده په باب کی وایی چی په بغداد کی دده په مجلس کی تردری سوه زیات فقها حاضریدل. ده د فقه علم له ابو الحسن د مرزبان له زوی او ابو القاسم دار کی څخه ولوست او بیا ی به بغداد کی تدریس کاوه. دی د ابن خلکان په قول په (۳۴۳ هـ) کال کی زیږیدلی او په (۳۶۳ هـ) کال بغداد ته تللی او د خطیب بغدادی د لیکنی په اساس له (۳۷۰ هـ) کال څخه بیا د ژوند تر پایه په تدریس

بوخت و، اود (۴۰۶ هـ) کال دشوال په «دشنې په ۱۱ شپه په بغداد کې وفات سوی دی. خطیب بغدادی په تاریخ بغداد کې لیکي چی: «ابو حامد له عبدالله بن عدی او ابی بکر اسماعیلی، ابراهیم بن محمد بن عبدل اسفرائینی څخه لږ روایتونه کړي دي، خو په روایت کې ټکه و، او ماخو واره دی لیدلی او دده دتدریس مجلس ته چی د عبدالله بن مبارک په مسجد کې و، حاضر سوی یم او خلکو و یل چی نه سوه تنه طالبان دده درس ته حاضر یری، او هم خلکو و یل چی که شافعی دخپل مذهب داپيرو لیدلی وای ډیر به ټي ویاړلی وای.»

شیخ ابواسحاق په طبقات کې وایی چی: «ابی الحسن قدوری حنفي ده ته په درنه سترگه کتله، او تر هر چا ئې لوړ پاله، او وزیر ابو القاسم ماته و ویل چی زما په عقیده ابو حامد تر خپله شافعی افقه دی» ابو حامد ئې تر سر ینې وروسته په بغداد کې دده پخپل کور کې ښخ کړی دی، او امام ابو عبدالله دالمتهدی زوی دمنصور دجامع خطیب ده ته دجنازی نمونځ ور کي. په (۴۱۰ هـ) کال ئې دده سپری باب حرب ته نقل کي.

دده مشهوره تألیفات دادی:

۱- کتاب تعالینی مختصر سرتی.

۲ کتاب التعلیقة الکبری .

هاخذ:-

آریاننا دائرة المعارف - ۹۳۷ مخ .

۳۰۸- ابو حامد غزنوی :-

په غزني کې دسلطان بهرامشاه دوختو له مشهورو پوهانو او استاذانو څخه و، اوله عربي څخه په دري ژبه دکلیله و دښه مترجم حمیدالله نصرالله دده شاگرد دی .

ماخذ:

تذکره دولتشاه - ۳۸ مخ .

۳۰۹- ابو حامد محمد بلخی :

محمد زوی او صدیق بلخی نمسی محدث و حدیثونه ئی په بغداد کې له قتیبه سعید له زوی، او احمد محمد له زوی او قاسم له نمسی او ابی بزه له کړوسی څخه لوستی وه، او پیا له ده څخه ابو بکر دخلا د عطا زوی روایت کړی دی.

ماخذ

تاریخ بغداد - ۲۰۵۳ مخ

۳۱۰- ابو حامد محمد سمرقندی - پیا هر وی :

نجم الدین ابو حامد سمرقندی د علی زوی او د عمر نمسی مشهور طبیب و په (۶۱۹ هـ) کال هرات کې وژل سوی دی، دا مصنفات دده دي:

- ۱- الادوية المفردة .
- ۲- اسباب وعلامات : په طب کې .
- ۳- اصول التركيب : په طب کې .
- ۴- الاغذية والاشربة للامحاء .
- ۵- الاغذية والاشربة للمرضى .
- ۶- الاقربا ذین الصغیر .
- ۷- الاقربا ذین الکبیر .
- ۸- رسالة فی مداواة وجع المفاصل .

ماخذ

هدية العارفين - ۱۱۰۲ مخ .

۳۱۱- ابو الحجاج جوزجانی :

مصعب زوی او د خارجه الضعیی البالوچی نمسی و، د جوزجان د بالوچ په کلی

کچی اوسید. پلار ئی مصعب د حضرت علی سره په شهادت رسېدلې و.

ده پخپله خارجه قتاده عامه زوی لیدلې و، خوله هغه غځه ئې څه نه دی لیکلې، او دیونس بن یزید الایلی اونورو غځه ئې روایت کړې دی،

ماخذ: -

معجم البلدان — ۲/ ۳۸۰ مخ.

۴۶۴- ابو حذیفه بلخی:

اسحاق دبشر زوی، د محمد تمسی، او د عبدالله بن سالم الهاشمی کړوسی په بلخ کچې زیږیدلې او د تاریخ له پوهانو غځه و. د علوم ئې له محمد بن اسحاق بن یسار، او عبدالملک بن جریر او نو رو غځه زده کړې و. او خورا زیات شاگردان ئې درلودل.

هارون رشید بغداد ته وروغوښت او دا بن رعیان په مسجد کچې او سید، بیا ترحج وروسته بخارا ته ستون سو او هلته په (۶۰۰ هـ) کال مړ دی.

یو لړ تالیفونه ئې درلودل چی مشهوره ئې دا وه:

۱- کتاب المتبداء: دخلقت دابتداء په باب کی.

۲- کتاب المفتوح.

۳- کتاب الرده:

۴- کتاب الجمل.

۵- کتاب الألویه.

۶- کتاب صفین.

ماخذونه: -

۱- الاعلام — د زرکلی — ۱/ ۲۸۶ مخ

۲- تاریخ بغداد — ۶/ ۳۶۶ مخ

۲- لسان المیزان - ۳۵۴ مخ .

۳۱۳- ابو حرب غزنوی :-

د پښتځمی هجری پیری دمنځ له نومیالیو طبیبانو څخه و، او ځینو تذکرو

«ابوحارث» او «ابوحرب» هم لیکلی دی.

د غزنوی پاچهانو په وړاندې ټی ښه مقام درلود، په تیره بیا هغه وخت چې سلطان مسعود د سلطان محمود زوی دده په دارو درملوله یوې پیری سختی ناروغی څخه روغ سو، او له هغه وخت څخه د شاهي دربار خاص طبیب او حکیم باشي وټاکل سو. خو هغه وخت چې فرخزاد د سلطان مسعود زوی پاچا سو، نو دده ځینو معاندینو فرخزاد په دې خبره ولماوه چې گوندي ابو حرب د طغرل سره چې د غزنوی کورنی مخالف و پټه لار لری فرخزاد هم دا نومیالی طبیب دخپل ورور عبدالرشید دوږلو په تور په (۵۴۵ هـ) یاه (۵۴۴ هـ) کال و واژه. ده یو کتاب په طب کې د سلطان محمود په نامه تألیف کړی دی .

ماخذونه :-

۱- د کابل مجله - ۳ کال - لومړی ټکته - ۴ مخ .

۲- لغتنامه - د دهخدا - ۳۹۶ مخ .

۳۱۴- ابوالحسن ابریشمی غزنوی :-

د خپل وخت له نومیالیو قاریانو څخه و، او هم ټی د حکمت په علومو کې ښه لاس

درلود. د قرآن حافظ و .

لومړی په نیشاپور کې د مسجد جامع اسام و، بیا له هغه ځایه دخپلو زمانو محمداو محمود سره غزنی ته راغی، او د سلطان ابراهیم د زوی سلطان مسعود په وخت کې د دربار په فقیهانو او قاریانو کې شامل و، او هره ورځ سهار به ټی په دار السلطنه کې حاضر و او د قرائت وظيفه به ټی اجرا کوله څو چې همدلته په غزنی کې مړ سو .

دده زوی محمود هم په طب او هندسه کی لاس درلود، او سلطان مسعود په درنه سترگه ورته کتله .

ماخذ :

تاریخ الحکما - مسمی به «درة الاخبار ولعة الانوار»

ترجمه «تتمه صوان الحکمة» ۹۲ مخ

۳۱۵- ابوالحرث حرب هروی :

د محمد زوی معروف په «حقوری» دهرات له نومیا لویو فاضلانو څخه و، عوفی لیکي چي: «شعرش از شعری درگذشته و فضلش بساط هنر عنصری در نوشته»

په یوه قصیده کی ئې د سوال او جواب صنعت ښه لځای کړ دی چي څو بیتونه ئې دادي:

گفتم این گه گه نمودن روی جباری بود گفت قدر مردم اندر خویشتن داری بود

گفتم این خواری چه باید کی پرستم مرترا گفت هر کوبت پرستد از در خواری بود

گفتم این زلفین تازی ز استریرزان دوزخ گفت مه را روشنی اندر شب تازی بود

گفتم ای مه راست گوئی ماه رامانی همی گفت مه را دور خط از مشک تا تازی بود

گفتم این بازی گری با هر کسی چندین چراست گفت باز یگر بود کودک چو بازی بود

گفتم آسانی و ناز از من ربود این عشق تو گفت عشق نیکویان بارتج و دشواری بود

ماخذ :-

لباب الالباب — ۶۰ و ۲ مخ

نود شيخ احمد سر هندی اوسید طاهر بندگی سره نئی بعیت نوی کی .
پخپله آدم بنوری هم ډیر خایفه گان اوسیدان درلودل چی یوله هغو څخه د آخون
درویزه نوسی میانور محمد واوهم دده له سلسلې څخه لوی روحانی کسان پیدا شوي
چی یونی د حکمتو سیا عمر صاحب دی، آدم بنوری یو کتاب هم « نکات الاسرار »
په نامه په تصوف کې تصنیف کړی دی .

ماخذونه:

۱- روحانی تړون - ۳۰۶، ۶۲۳، مخونه .

۲- هدیه العارفین - ۱۲۱ مخ

۱۷- آدم خان یوسفزی-

د حسن خان زوی په خټه یوسفزی میته خیل واوډ (۹۵۰ هـ) کال په شاوخوا کی
د سوات په بریکوټ کی اوسید، او دخپل وخت مشهور خانزاده و (۱)
آدم خان دهغې قصې پهلوان (هیرو) هم دی چی په پښتو کی د (آدم خان اودرخانی)
د نکل په نامه ډیر شهرت لري .

دده ژوند د جلال الدین اکبر گو رگانی (۹۶۳ - ۱۰۱۳ هـ) په وختو کې و، ځکه چه
د آدم او درخانی په قصه کی څو ځایه د اکبر پاچا نوم یاد سوی دي او هم د هغه
وخت دهند د مغولي حکومت صوبدار محسن خان چی څه موده ننی په کابل کې
حکومت کاوه یادوی

آدم خان د طاوس خان پرلور ((درخو)) یا ((درخانی)) سین و، خود آدم خان رقیب چی
((سیرماسی)) نوسیدغو بنټه چی آدم خان اودرخانی سره جلا کړی آدم خان دخپل عشق
په لاره کی جنگونه کوی خوچی په همدی لار کې قر بانیږی او په نا کامی سری

۳۱۶- ابو حریر سیستانی :-

عبدالله دحسین زوی په (۱۱۱ هـ ق) کال د عبدالله بن بلال پرده دوالی
گری په وختو کی د سیستان ډیر نویالی قاضی او د تاریخ میستان په قول لوی عالم اوله
عبدالله الصالحین څخه و، د حدیثو په علم کې دبصریانو ر وایات زیاتره له ده
څخه سوی دی.

ماخذ :-

تاریخ سیستان - ۱۲۷ مخ .

۳۱۷ - ابو الحسن احمد بلخی :-

د جعفر زوی د سوسمی نسمی د یحیی کړوسی د خالد کوسی او ډیر ملک بلخی کو دی
د بلخ له نویالیو ادیبانو او شاعرانو څخه دی.

ابن خلکان دده په باب کی لیکي چی: په تاریخ ، نجوم ، اونیادرو کی ئی لوی لاس
درلود او ابونصر د سر زبان زوی دده اخبار او اشعار راغونډه کړی و او دخپل وخت له
ظریفانو څخه هم گڼل کیده په عربی ژبه ئی شعرونه ویل خونمونئ ئی ابن خلکان
په خپل کتاب وفیات الاعیان کی راوړي دي .

دی د (۵۲۳ م) کال د برات په سیاشت کی زیږیدلی او په (۵۳۶ م یا ۵۳۷ م) کال په واسطه
کی مړ دی څوک وایی چی دده تابوت ئی له واسطه بغداد ته وړی دی .

ماخذ :-

۱- وفیات الاعیان - ۱۲۱ مخ .

۳۱۸ - ابوالحسن استانی خراسانی :

داسعد زوی اودرمضان استانی المقری الخیاطخر اسانی دخیل وخت له محمد ثانو
 خغه و احادیث نی له ابی الفتح محمد عبدالباقی د زوی اوداحمد بن سلیمان
 له نمسی خغه رانقل کړی اود (۶۰۲ هـ) کال دربیح الاولی په میاشت مړ دی .

ماخذ :

معجم البلدان — ۱ ر ۲۲۳ مخ .

۳۱۹ - ابوالحسن بستی :

شیخ ابوالحسن بستی دخلرمی هجری پیری له عارفانو اوفاضلانو خغه و چی
 دبست سیمه کی اوسید او شیخ علی فارمدی ملگری و کله کله نی شعر ونه هم ویل
 دادده وینا ده : « هغه څوک چی په علم پسې ولا وتړی ، که خغه هم د علم لوړ مقام
 نه ونه رسیږی ، خو لږ تر لږه له مرکب جهل خغه لیری کیږی او که د علم لوړ مقام
 ته ورسیږی جهل دده له شاوخوا خغه د نیستی کندی ته لویږی او چی په چا که بسیط
 جهل پاتی نه سی نو د قرب مقام ته نژدې کیږی » .

همداراز ده ویلی دی : « هغه څوک چی علم لری او عمل نه پی کوی تر جاهل بدتره
 دی لکه چی جاهل تل پر خپله خطا اعتراض کوی خو بی علمه عالم لمان د خطا خاوند
 نه بولی او تل له ده خغه فساد زیږی » .

مولانا جامی لیکي چی د همدائی دعین القضاة له رسا ثلو خغه خبر کندیږی چی
 داسکله ریاعی دده ده :

دیدیم نهان گیتی و اصل در جهان

و از علت و عار برگشتم آسان

آن نور سیمه زلا نقطه برتر د آن

ز ان نیز گذشتیم نه این ماندونه آن

ماخذونه :-

۱ - نفحات الانس — ۴۷۴ مخ .

۲ - د کابل مجله — ۳ کال - ۴ گنیه - ۵۰ مخ

۳۲۰ - ابوالحسن بشری سکنی :-

شیخ ابوالحسن بشری د سبستان له نومیالیو عارفانو څخه و چی په څلرمه هجری پیری کی اوسید د شیخ الاسلام خواجه عبدالله انصاری پیرو چی شیخ الاسلام ئی په « تاریخ عرفا » کی ډیره ستاينه کوی تر شیخ ابوالحسن خرقانی او ابوالعبدالله طاقی ئی ثقه بولی اولیکی :

« وی از پیران من است از این مشایخ که دیدم مه تن مه بو دند خرقانی و طاقی و هر دو جاسوس القلوب بو دند و ابوالحسن بشری و وثقه بو ددر روایات و صوفی بو د و مشایخ بسیار دیده بود چنانکه می بایست دید و سخن و سماع از ایشان باز داشت » شیخ سیر وانی او سر کی او ابوالحسن جهنم او ابوبکر ترسوسی ئی لیدلی و او د شیخ ابوالعبدالله خقیف شاگرد و

ماخذونه :-

۱ - نفحات الانس — ۳۸۳ مخ

۲ - د کابل مجله ۳ کال ۴ گنیه - ۴۹ مخ :

۳۲۱ - ابوالحسن بن سیدناک بلخی :-

محمد د اسماعیل زوی د عمر نسبی د محمد کړوسی د ابراهیم کوسنی د محمد کودی چی هغه بیاد خالد زوی د اسحاق نسبی د خالد کړوسی د عبدالملک کوسنی او د حریر بن عبدالله بلخی کودی و مشهور په ابن سینک د حدیثو له پوهانو څخه و حدیثونه ئی

له خپل نیکه عمر بن محمد او حسین بن محمد بن عبید العسکر او ابی سعید الحریری او
ابی بکر بن شادان او ابی حفص بن شاهین او نور و غنچه زده کمری و ه په (۳۶۵ هـ)
کال زیږېدلی او د (۳۳۳ هـ) کال دروژي په ۲۳ د پنجشنبې په ورځ مړ دی
ماخذ :-

تاریخ بغداد — ۲ ر ۵۵۰ مخ .

۴۴۴- ابوالحسن بولانی

د سلطان محمود غزنوي زوی سلطان محمود په وختو کې د بست پوښ پر مټني
پر هېز کار بستغنی او قانع قاضي و .

بیهقي پخپل کتاب « تاریخ بیهقي » کې لیکي چې : و په (۴۲۸ هـ) کال چې
سلطان محمود بست ته تللی و یوه ورځ چې زه هم هلته وم آغا جی خادم ئې وروغوښت
او ورته ویېل چې : دروژي کې عمیاني (کڅوړی) راوړه او ماته ئې وویل : واخله ،
په هره کڅوړه کې زړمقا له زردۍ - بوټو سرته ووايه چې دا هغه زردی چې زما پلاز
رضی الله عنه د هندوستان له غذا گانو څخه راوړي ، چه زرین بتان ئې مات کړي
بیاني ویلې او توتې توتې کړې او بیخي حلال مال دی ، لکه نوزه په هر واری چې
صدقه ورکوم له همدې بی شېهي حلال مال څخه ئې ورکوم - ما آوريدلی دی
چې د بست قاضي ابوالحسن بولانی او د هغه زوی ابوبکر دیر دست تنگه دی اوله چا
څخه نه داخلي او پخپله هم لږ څه لري یوه کڅوړه ئې پلار ته او د ابله کڅوړه ئې زوی
ته ورکړه چې څه واخلي اوله حلال مال ئې ژوند لږ ښه سی .

بیهقي زیاتوی چې : « ما هغه کڅوړی واخستلی او بوټو ته سی وروړي هغه
خوشحاله سو ، او سلطان ته ئې دعا وکړه او ویېل چې رښتیا هم ابوالحسن اوزوی
ئې له ډیره وخته حتی لسو درسو ته هم اړ دی ، نو بوټو نصر کڅوړی له لمانځه سره او خيستايې
او تر لمانځه وروسته ئې قاضي ابوالحسن او د هغه زوی وروغوښتل ، او د سلطان

پيغام ئى قاضى ته ورساوه قاضى بهري دعاوي وکړي اوو بويل: «داصلت ماته اخځر دى ستم ئې، خو بېرته ئې ور کوم چى زما په کار نه دى، اوقياست دېر اړ دى ددى حساب در کولای نه سم، اودانه وایم چى زه سخت ورته اړنه یم، خو ځنګه چى به هغه لږ څه چى لرم قانع یم نو دوبال زرسى څه بهکار ر اخی؟»

بونصرو رته وويل: «سبحان الله - هغه ز رچى سلطان محمود په غزا کي له بختخانو څخه د توري په زور راوړى اوبتان ئى مات کړى اوتوتى توتى کړي دي، اوبيا هغه امير المؤمنين غواړي وبخښي، قاضى ئى ځنګه نه اخلې؟» قاضى ابوالحسن جواب ورکى: «د خداوند ژوند و دى او پدوى، اوس خليفه بل دى، اوتاسى خواجه دامير محمود سره په غزاگانو کى واست او زه نه یم. نوماته څرګنده نه ده چى هغه غزاگانى د مصطفى عليه السلام د سنت پر طريقه وى که نه؟ دا په هيڅ حال نه منم او تر عهدى ئى وتلاي نه سم» بونصرو رته وويل: «که ئى ته نه منى خپلو شاگردانو، مستحقانو اودرو پشانوته ئى ور نه.»

قاضى ورته وويل: «زه په بېست کى هيڅ يو مستحق نه پيژنم چى هغه ته بايد زړ ورکړم، اوساته څه پېښه ده چى زړ بل څوک يوسى او حساب به ئى په قياست زه ورکوه دا په هيڅ حال منلای نه سم.»

بياني بونصر زوى ته وويل چه: «ته خپله پر خه واخله، هغه ورته وويل چى: «زه هم دده زوى یم او علم مى لده څخه زده کړى دى او که مى دې پوه ورځ ليدلى وای هم پرما واجب و، چى بول عمر بى دده پيروى کړى وای حال دا چى په کلو کلو سى دى ليدلى دى، لوزه هم د قياست دورځى له حساب به پيريرم او هيڅ د مال زياتوالى ته اړ نه یم.» بونصرو رته وويل: «تد در کما دواړه بزرگان ياست» وى ژر ل اودواړه ئى رخصت کړه او زړ ئى پير ته سلطان مسعود ته وليږل، سلطان چى خبر سو هيڅ حيران ورته پاته سو.

ماخذ :

تاریخ بیهقی — ۵۱۳۵۱۲ مخونه .

۴۲۳- ابوالحسن محمود الدین گندوزی :-

علی د. محمود زوی ، دابر اهیم ضریر کندی زوی نمسی دسلطان سنجر سلجوقی د وختو دهر متدین اومتی عالم تبر سوی دی اصل نوم ئی علی خو لقب ئی حمید الدین و دنجوید عالم کی ئی یو کتاب د «ضریر ئی» په نامه تصنیف کړی چی هغه ته «ابوالاعلوم» ویلی سوی دی .

ماخذ :-

چراغ انجمن — ۳۳ مخ .

۴۲۴- ابوالحسن خلف غوری :-

دسلطان مسعود په وختو کی دغوریو نو میالی مخور اوشر وپه (۱۱۱۵ هـ) کال چی وڅوخی دسلطان مسعود له هراته دغوردنیو لوپه نیت ووت ، او دچشت له لاری دغور خواته وڅوخید نو دغور خلکو جگړې ته مخاونه تیار کړه ، خو سلطان مسعود دمخه تر هغه چی وڅوخیږی دغور داسخو رشر ابوالحسن خلف ئی دځان ملگری کی .

ابوالفضل بیهقی پخپل تاریخ کی لیکې چی : «اسیر رضی الله عنه پیش تا این حرکت کرده بود بوالحسن خلف را که مقدمی بود از وجیه تر مقدمان غور استمالت کرده بود و بطاعت آورده و با وی بنهاد که لشکر منصوب را رایت ما که بدین رباط رسد باید که وی آنجا به حاضر آید یا لشکری ساخته »

هغه و چی ابوالحسن خلف دلوی لشکر سره چی درې زره پلې اوسپاره وو ، دسلطان مخې ته راغی ، دیری زغری او دیر سپرونه چی په غور کی باب ووله نور و سوغلتو سره سلطان ور وپه ، سلطان هم هغه دیرونازاوه او ابوالحسن خلف او مړی سړی دی چی دغور یا نواو دسلطان مسعود داستا زې ترمنځ ئی ترجمانی کوله ، اوله دې څخه غر گندیږی چی د

غور دخلکو ژبه دری نه وه نوڅکه ئې ترجمان ته ضرورت و ، لکه بیهقي چي ليکي:
 «تاسير حرکت کرد بران جانب دانشمندی را بر سولي آنجا فرستاد باد و سر دغوري از
 آن ابو الحسن خلف و شیروان تا ترجما ئې کتنده».

په دې ډول نوابو الحسن خلف غوري د سلطان سعود له معتمد و ساگر و غنچه واو
 د سلطان سره ئې ډیرې مرستې کړې دي .

ماخذ :-

تاریخ بیهقي — ۱۱۵، ۱۱۷، ۱۱۹ مخونه .

۴۲۵- ابو الحسن داود د پوښتګۍ

ابو الحسن داودی د هرات په پوښتګه کي اوسید او دخپل وخت ښه فقیه او محدث و.

ماخذ :

المقتامة - د دهخدا - ۲، ۳ مخ .

۴۲۶- ابو الحسن دلشاد غزلي :

د سلطان سعود دربار له ډیرانو څخه و په (۵۴۶ هـ) کال چي سلطان سعود د خراسان
 خواته ولاړ نو د نورو زېه ورځ چي درېیغ الاخر دوه ویشتمه وه له استاد آباد څخه و خو بخدا و
 د نوسوري میاشتي په اووه ویشتمه ساري ته ورسیده هغه شایه ئې حاجب نوښتګین د پوی
 کلانیولوته وگماره چي ابو الحسن دلشاد ورسره صاحب برید په حیث ووظف سوا و
 داده لوږی ماسوریت و

ماخذ :-

تاریخ بیهقي — ۳۵۴ — ۳۶۳ — ۶۲۴ مخونه .

۱۴۲۷- ابو الحسن زاهد بلخي :-

محمد د اسماعیل زوي د ابراهيم نسی د اسماعیل کړوسی د طور کوسې او د نالون
 بن حریب کو دی د بلخ له زهادو محدثانو څخه و .

په (۸۳۲هـ) کال حج ته تللی او احادیث ئی په بغداد کی له محمد بن احمد ای صالح بغدادی څخه زده کړی و.

ماخذ: -

تاریخ بغداد - ۵۵۲ مخ .

۴۲۸ - ابوالحسن سوهان آژن هروی

د هرات د گازرگاه له مشایخو اوعار فانو څخه و چې په عواسو کی ئی په «ابوالحسن سوهان آژن» (کالی گنده و نکی) شهرت درلود. ستقي سړې واوږير پير وان ئی درلو دل او په غلورمه هجري پيري کی ئی ژوند کاوه .

ماخذونه :-

۱- نفحات الانس - ۲۶۱ مخ .

۲- د کابل مجله - ۳ کال - ۴۴۱ مخ .

۴۲۹ - ابوالحسن سیاح هروی

(دهمدی ردیف د «ابوالحسن علی سیاح هروي» نوم دی و کتل سی)

۴۳۰ - ابوالحسن سیاری

د سلطان محمود اوسلطان مسعود له نوسیا لیو نديما نو څخه و، هغه وخت چې سلطان محمود محان ته وزیر تا که یو له کاندیدانو څخه همد ابوالحسن سیاری و، خو سلطان محمود دده په باب ابو نصر ته وویل: «سر د کافي است اما با لا و عامه او را دوست ندارم . کاروی صاحب د یوانی است که هم کفایت دارد و هم امانت»

بیا په (۸۳۴هـ) کال چې خواجه احمد بن حسن د سلطان مسعود وزیر شو،

بیا د وزارت د پاره دده نوم بیا د سو، خو سلطان مسعود ډي

د «ری» او «جبال» په صاحب د یوانی و تیا که ، او هغه کسار ئی ښه

پرمخ بودند، شویچی د (۳۲۰ هـ) نال د محرمی په میاشت په ری کی مړ سو، او بیتهقی
نی داسی یادونه کوی: «روز یکشنبه نهم این ماه نامه صاحب برید و رسید بگذشته شدن
ابوالحسن سیاری رحمة الله، و صاحب دیوانی را او میداشت و مرده سخت
کافی و شایسته بود»

ماخذ -

تاریخ بیتهقی - ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸ - مخونه

۳۴۱- ابوالحسن سید طاهر بلخی -

سید محمد زوی، اود سید حسین حسینی نسبی غه وخت د بلخ رئیس و او په (۵۳۸ هـ) مړ دی
ماخذ -

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۸ مخ

۳۴۲- ابوالحسن شهید بلخی

(د «ش» په ردیف کی دی د «شهید بلخی» نامه ته رجوع و سی)

۳۴۳- ابوالحسن ضریر کفدوزی -

علی د محمد زوی، د ابراهیم قمی اود عبد الله کندوزی کړ و سی د (۵۲۰ هـ) په
شاوخوا کی مړ دی د عروضو عالم و یو کتاب فی د کتاب العرب و ض په نامه تصنیف کړی دی
دهدیه العارفین د مؤلف په قول دا کندوز د (قهندوز) په شکل د نیشاپور یوه کلاو ه چی په
دی صورت نو «خراسانی» ورته ویلای سو.

ماخذ -

مدیه العارفین - ۶۸۷، ۱ مخ

۳۴۴- ابوالحسن عبدالقانی -

د عباس زوی اود عبدالقانی نسبی د خپل وخت محدث اود صاحب بن عبداللوز پر
پلار و په (۳۲۶ هـ) کال زیږیدلی او په (۳۸۵ هـ) کال مړ دی، یو کتاب فی د احکام
«القران» په نامه لیکلی اود اعتزال د مذهب خپره نه نی پکښی کړی ده

ماخذ-

هدیه العارفین - ۱۱ ر ۳۳۶ مخ .

۲۳۵-۱ ابوالحسن عبدالجلیل غزنوی :-

دسلطان سعوددوختو سالار اودسلطان معتمدندیم وه په دیرو جگړو کی د لښکر مشر توب دسلطان سعود له خوا ده ته سپارل کیده او په جنگی تدابیرو کی دهنی را یی خاوندو دابوالفضل بیهقی له لیکنی څخه څرگند پیری چی ابوالحسن عبدالجلیل دسلطان سعود درزم او بزم ملگری و دسپال په توگه دسلطان د یوه بزم چی ابوالحسن عبدالجلیل هم پکښی حاضر و داسی تعریف لیکی :-

«امیر پس از رفتن ایشان عبدالرزاق را گفت چه گوی شرابی چند پیلای (نوع از قدح) بخوریم ، گفت روزی چنین و خداوندشاد کام و خداوندزاده بر سراد برفنه یا وزیر و اعیان و یا این همه هر یسه خورده شراب کدام روز را بازداریم اسیر گشته بی تکلیف باید بدشت آیم و شراب بباغ پیر وزی خوریم ، و بسیار شراب آورده اند در ساعت از سیدان باغ رفت و ساتگینها و قرابهاتان پنجاء در میان سر ایچه بنهادند و ساتگین روان ساختند اسیر گرفت عدل نگاه دارید و ساتگینها برابر کنید تا ستم نرود و پس روان کردند ساتگین هریک نیم من و نشاط بالا گرفت و مطربان آواز بر آوردند ، ابو الحسن پنج بخورد و بششم سهر پیغند و ساتگین هفتم از عقل بشد و به هشتم قدش افتاد او فرایشان بکشید ندش ، ابوالعلا طیب در پنجم سر پش کرد و ببرد ندش ، خلیل داود د بخور د دوسیا پیر و ژند و هر دورا پکوی دیلمان بر دند ، بو نعیم دوازده بخور د و بگر بخت و داد و د سیمندی دستان افتاد ، و مطربان و مضحکان همه سست شدند ، و بگر بختند ، ساند سلطان و خواجه عبدالرزاق ، دخواجه هژده بخورد و خدمت کرد رفتن راه ، و هاسیر گفت : پس که اگر بهش ازین دهند ادب و خرد از بنده دور کند هاسیر پخندید و دستور داد ویر خاست و سخت بادب بازگشت ، و اسیر پس ازین میخورد و نشاط و بیست و هفت ساتگین نیم من

دده ترسپړنی وروسته درخانی هم دده په ویرکی له دنیا څخه سترگی پټوی، ږي او دواړه یوځای سره پیڅیږي ددوی دسینې قصه اوږده ده، او څو څو ځلې په پښتو ژباړه نظم لیکلې سوي او چاپ سوي ده. مستورا ورته ددی نکل د پری ناری (پرملي وزن اشعار) لیکلی او ایلفینستین (انگرېزي مورخ) په خپل کتاب *The Account of Kabul* کې ددی نکل شهرت بیانوي، همدا راز دکندهار معاصر لیکوال ښاغلی محمد گل نوري دا قصه بشپړه پخپل کتاب «سلي هينداره» کې دعواسو په لهجه په نثر لیکلې او په کابل کې چاپ سوي ده، په پېښور کې هم دا قصه په نظم لیکلې سوي او چاپ سوي ده، عبدالقادر خټک د خوشحال زوي دا قصه لیکلې او برهان خان اوسعود د پښتو شاعرانو په نظم کې ده.

اوس به د آدم خان د قصې څوناري چې پر ساي وزن ويلې سوي اوځای پرځای په هغه قصه کې چې په دعواسو کې شهرت لري او د پښتنو په حجرو او مجلسو کې د قصې پروخت په لوړ آواز بوللی کيږي د نمونې په ډول راوړو:

په يوه ناره کې آدم خان درخاني ته خپله مينه داسې څرگندوي:

درخاني مېرمن سلو کې!

چې پر دروست جهان دي څې دحسن کو کې

آدم ستا کتورنځور کې

که ورکوزي کړې، د دواړو زلفو څو کې

۲

راغله ټپکلی را رواند

دلونکو بوي ئې دروسې له کمر رواند

تمام شد برخاست و آب و تشت خواست و مصلاهی نماز و دهان بشت و نیاز پیشین
بکرد و نماز دیگر کرد و چنان می نمود که گفتی شراب نخورده است، و این همه چشم
و دیدار من بود که ابوالفضل و امیر برپیل نشست و بکشت گرفت.

ماخذ-

تاریخ بیهقی - ۶۵۷، ۶۵۸ - مخطوطه

۴۴۶- ابوالحسن عیسیٰ الله هر وی-

د حسین کرخی زوی دهرات له نومیالیو حنفی پوهانو څخه و، اسلامیه علوم ئی په هرات
کی ولوستل اود «الجامع الكبير فی الفروع الحنیفه» کتاب ئی لیکلی دی. په کشف
الظنون کی ئی راوړی دی چی لوسړی اراده کړی وه چی د «جامع الصغیر» کتاب و لیکي
خو بیانی هغه لوی کی اوجامع کبیر ئی نوم ورباندی کښینود.

ماخذونه :-

۱- کشف الظنون -

۲- آریانا دائره المعارف - ۹۳۶ ر ۱ - مخ

۴۴۷- ابوالحسن عراقی :-

د سلطان محمود غزنوی د زوی سلطان سعو د خاص اوورنژدی د پیر و، دده د خصوصیت
په باب کی بیهقی لیکلی چی: «عراقی د پیر ابو الحسن هر چند نام کفایت بردی بود
بدیوان کم نشستی و بیشتر پیش اسیر بودی و کار های دیگر را ندی. و سخی تمام داشت
در مجلس این پادشاه».

لوسړی د سلطان مسعود له خوا د قهستان د پیری وړ کړه سوه وروسته ئی د سلطان مسعود
په وړاندی دونی اعتبار و سوند چی علاوه پر د پیری ئی په مهمو سلطنتی چار و کی سلطان
ته مشوری هم ورکولای اوسلطان هم دده خپروته غور نیوه مثلاً د (۶۳۶ م) کال د صفری
په مياشت د ابوالحسن عراقی په مشوره د نیشاپور خواته ولاړ چی د بیهقی استاد ابو نصر

مشکان دهغه تگ طرفدارنه و اودیوه وزیرله خولی چی ابو نصر ته ئی شکایت کاوه داسی حکایت کوی:

«عراقی سردی است دیوانه و هرچش فرا ز آید سی گوید و این خداوند می شنود و چنان نموده است بدو که از وی ناصح ترکس نیست و خراسان و عراقی بحقیقت در سر کار او خواهد شد»

وروسته تر هغه چی سلطان مسعود لشکرو اسل و نیو اود سالارافودچور اوچیاودلا مه خلک سلطان ته په فریاد راغلل سلطان پر هغه تگ په میانه سولکه چی بییهی لیکي: «خواجه ابو نصر مشکان رحمت الله علیه شنودم گفت اسیر از شدن با من سخت پشیمان بود که میدید که چه توله خواهد کرد مرا بخواند و خالی کرد و دوید و بودیم گفت این چه بود که ما کردیم؟ لعنت خدای برین عراقیک باد فایده حاصل نیاسد و چیزی پلشکر فرسید و شنودم که رعا یا ای آن نواحی ما ایده شدند...»

خوپه (۴۲۷ هـ) کال بیرته معتبر سوی اود سلطان مسعود له خوا د کرد او عرب سالاری ور نه سوی وه او د کرد او عرب د سالار په حیث هرات ته تللی دی. مگر څنگه چی هلته په هرات کی په عیش او نوش اخته و او کار ونه ئی و بجا سوه نو سلطان مسعود معزول کی او دییهی په قول خپل وزیر ته ئی اسرو کی چی: «این نا بکار عراقیک را دست کوتاه کنی از کرد و عرب، و ایشان را دو سالار کار و ان گمار هم از ایشان و بجا جب سپار و عراقی را بدرگاه فرست تا سزای خویش به بنید که خراسان و عراق بسزا او و برادرش شد...» هغه و چی دهغه کال د جمادی الا ولی په ۱۷ د شنبی ورځ ابو الحسن عراقی له سالاری څخه معزول سو، سلطان ونه لید او مسعود محمد لیث دبیر ته ئی واستاوه او نظر بند و ساتل سو، خوا ابو نصر مشکان ددی دپاره چی دد بیر نوم پر یا دیده سلطان ته دده شفاعت و کی او سلطان هم ویا څخه او بیرته درسا لت هر دیوان کشینوست مگر هغه پخوانی مخ ئی نه

دولود ، غوجی د (۵۳۹) کال د برات په شپږمه ددوشنبی په ورځ وفات سو
بیهمی دده دسر زنی سبب او دده دتبر په باره کی داسی نیکی : «روز دوشنبه ششم
شعبان ابو الحسن عراقی دیبر گذشته شد رحمة الله علیه وچنان گفته که ز نان او
را دارو دادند که زن مطربه سرغزی را بزنی کرده بود ، و مرد سخت بد خو بود
و یا ریک گیر ، ندانم که حال چون باشد اما در آن هفته که گذشته شد و من
بعیادت او رفته بودم او را یافتم چون تاری سوی گداخته ولیکن سخت هوشیار
گفت و وصیت کرد تا تابو تش بمشهد علی سوسی الرضا رضوان الله علیه بردند
بطوس و آنجا دفن کردند که مال این رکا را در حیات خود هدایه بود و کا ریز
مشهد را که خشک شده بود باز روان کرده و کا روان سرایی بر آورده و دبی
مستغل سبک خراج بر کاوان سرای و بر کا ریز وقف کرده و من در سنه احدی و
ثلثین که بطوس رفتم باریت منصور ، پیش که عزیمت دند انقال افتاده ، و بتو
قان رفتم و تربت رضا ارغی الله عنه زیارت کردم گور عراقی را دیدم در مسجد
آنجا که مشهد است در طاقی پنج گز از زمین قاطاق و او را زیارت کردم و
بمعجب بما قدم از حال این دنیای فریبنده که در هشت و نه سال این سرد را بر کشید
و بر آسمان جاه رفت و بدین زودی بمرد و نا چیز گشت .

ما خذو ٤-

استاريخ بيهقي - ۱۴۴۱ / ۱۴۴۰ هـ - ۱۴۴۱ / ۱۴۴۰ هـ - ۱۴۴۱ / ۱۴۴۰ هـ

۳۷۲ ۳۹۷ ۵۰۰ ۵۱۸ ۵۲۰ ۵۳۹ ۵۴۰ خونده

۲۔ اعتقادہ ددو خدا ۔ ۶۔ م۔ مخ

۴۴۸- ابو الحسن عدیلی غزنوی۔

سلطان محمود او ددغه دزوی سلطان مسعود ندیم وو. او ددوی ددربار وده
سهموچارو کی ئی برخه درلودله. کله چی سلطان محمود غزنوی بخانه وزیرتاکه

نژد ابو الحسن عقیلی نوم هم واخست سو ،خو سلطان وویل چی: « ابو الحسن عقیلی نام وجاه وکفایت دارد اما روستایی طبع است و بیغایها که دهم جزم نگذارد ،وسن برآنکه اوبی معایا بگوید خو کرده ام وجواب شده با ز آرد »
 بیاجی به (۳۲۳ هـ) کال خو اجه احمد بن حسن وزیر سو ،نو بیاد سلطان مسعود دوزارت دباره دابو الحسن عقیلی نوم یا سو ،خو سلطان مسعود وویل: «بو الحسن عقیلی مجلس ما را بکار است ».

ما خذونه-

۱- تاریخ بیهقی - ۳۶۷ ، ۳۶۷ مخونه .

۳- لغتنا مة دهخدا - ۶ . مخ .

۳۳۹- ابو الحسن علی بدخشی :-

دا حمد زوی ،دمحمد نمسی او دجعفر بن بن سعید کم وسی دحدیشو له را یا و نو شخه و ،او دحدیشواخیستنه ئی له ابو القاسم عبد السلام د عبد العزیز دزوی او دخلف نصیبی له نسبه ،اوله ابو الفرج عمر د عبدالله دزوی ،دجعفر له نمسی ،او له ابو نصر محمد د عبد الجلیل فقیه له زوی شخه کپری ده .

ما خذ-

چراغ انجم - ۲۸ مخ .

۳۴۰- ابو الحسن علی بلخی :-

دفضل زوی اود طاهر الحسن بلخی نمسی ثقه حافظ و . دارقطنی له ده شخه روایت کپری دی ،اوپه (۳۲۳ هـ) کال په بغداد کی وفات سوی دی .

ما خذ :-

کابل مجله - ۳ کال - ۲ ګڼه - ۱۵۲ مخ

۳۴۱- ابو الحسن علی بلخی :-

دمحمد انباری زوی دانبار په ښار کی چی بلخی ته نژ دي دجو زجان پوه قصبه

ده اوسيد . دا حاشو روايت نبي له قاضي ابي نصر الحسين بن عبد الله شيرازي
 څخه . (چي سيستان ته راغلي و) كرمي دي او بياله ده څخه محمد داحمد زوي
 او دابي العجاج دهستا نبي هر وي زوي ابو عبد الله روايت كاوه .

ماخذ :-

معجم المبدأ ان - ۳۳۰ ر ۳ مخ.

۴۴۳- ابو الحسن علی بلخی :

داحمدزوی، ددوسی نسی او دسر وان فارسی کړوسی خورا لوی عالم او فقیه و ده ویلی دی چی :

«دخبر وینه والی په لنډ والی کې دی، څو کچه ډیری خبرې کوي غږه
لیونی یاخود پسند، یا احمق او مصروع دی» (د ۳۳۵ هـ) کال د ذیحجه په میاشت
وفات شو او قبر ئې معلوم نه دی.

ماخذ :

تاریخچه مزارات بلخ - ۳۲ مخ.

۳۴۳- ابوالحسن علمی بهرامی سرخسی -

دغزلو یا نوپه دوره کی دغزلی ددریا له شاعرانو او دخپل وخت له استادانو
شخصه و، په عروض او قافیه کی ئې رسالې تألیف کړې چی نومونه ئې دا وه :

۱- غایة العروضین- ۲- کنز القافیه- ۳- رسالۃ خجسته .

دا اشعار دده دی .

ماهر دو بتا گل دورنگیم
یکت نیمه آن توئی بسرخ
نگار من آن چون قمر برصوبه
دو خدش بسان دوماه منقش
نه دیدی نه بینی چو روی و چو قدش
بتگر بچه خواهمت صفت کرد
وین نیم دگر منم چنین زرد
نه مانی چو کرد صورت نه آزر
دو زلفش بسان دو ماه معتبر
نگاری بکشمیر و سروی بکشمیر

خسه نور اشعار ئې په «باب الالباب» کې را وړه سوي دي، او د لباب الالباب مؤلف عوفي دده داسې ستاينه کوي.

«بهرامی که عطار دمشقی لطایف طبع دل نواز او بود وزهره سزهر ساز بر بط نواز در هوای غزل جان ساز از لولو شاهوار نظم او عروس سحری زبور یافته و خاطر دور بین او بتمیز فکرت سوي و شکافته، و او را در علم شعر و معرفت آن مهارتی کمال بود و خجسته نامه که در علم عروض بی نظیر است از متنا اوست»

ماخذ-

۱- سلطنت غزنویان ۴۲۱ مخ.

۲- لب الالباب- ۵۵۶»

۴۴۴- ابو الحسن بن پوشنگی :

د احمد زوی او د سهل نهمی د المقتدر بالله اونیو روعباسی خلیفه او نوروعباسی خلیفه گانویه وختو (یعنی د خلرسي پيړۍ په سر کې) لوی عالم او صوفي تیرسوي دی. په عراق کې ئې د ابو العباس بن عطا او جریري سره او په شام کې ئې د طاهر مقدسی او ابو عمرو دمشقی سره صحبتونه کړي او شبلي ئې لیدلي و. دی د هرات په پو شنگ کې زیږیدلی او بیا د علومو د زده کړې دپاره نیشاپور ته تللی او هلته ئې د تصوف لاره غوره کړې ده. څوچې په لاره کې لوی شیخ او صوفي سو. څو کاله له وطنه ایري و خو هغه وخت چې بیرته وطن ته راغلی نو په زندقیت متهم سو، بیرته نیشاپور ته ولاړ او پاته ژوند یې هلته تیر کړ. شیخ فریدالدین عطار دی د زمانې له خورا محشمو او د طریقیت او تجرید په علم ئې له ډیرو پوهانو څخه گڼلی او دده کرامتونه ئې را نقل کړي دي.

«ولانا جاسی دده داسې ستاينه کړې ده: «از یگانگان جوانمردان خراسان بود...» یا په عربي ژبه دده په باب کې لیکي: «وهومن اعلم مشایخ وقته بعلوم

التوحيد وعموم المعادلات احسنهم طريقة في الفتوى والتجريد وكان خلقا دينيا متعبدا للفقراء.

وايي چه له ده غنچه چاهو بنينه و كړه چي: «تصوف غه شي دي؟» .
ده په جواب كې ورته وويل: «تصوف فن وړخ يوي حقيقت نوم دي، او پخوا يوي نوم حقيقت و.»

دجاسي په قول په (۵۳۷۰) كال كي او ددارا شكوه په روايت په (۵۳۵۰) كي او دمخدا ليكي چي په (۵۳۷۸) كال د نيشا پور په تيار كي وفات سوي، او هبلته بنخ دي.

ماخذونه -

۱- تفخات الانس - ۲۵۱ مخ.

۲- لفتنامه - دمخدا - ۴۱۴ مخ.

۴۴۵- ابوالحسن علي تالقاني :-

دمحمد زوي او دمحمدتالقاني نمسي قاضي او محدث و، دحج تر سفر وروسته پغا د ته ولاړ، او حديث ئې له شعيب دادر يس بلخي له زوي، اوله ابراهيم د عبدالله له زوي اوله داؤد رازي غنچه لوستلي وو؛ او بيا له ده غنچه ابو بكر محمد خطيب بغدادي په (۵۴۲۳) كال د حديثو روايت كړي دي.

ماخذونه :-

چراغ انجمن - ۲۷ مخ.

۴۴۶- ابوالحسن علي بخارستاني :-

دحسن زوي؛ دمحمد نمسي او دابوجعفر سكوندراني كړوسى د خپل وخت لوى عالم و. احاديث او نور علوم ئې په بخارا كې نه برهان الدين كبير (دهدايي له خاوند غنچه) اوله عبدالعزيز د عمر د زوي او دمازه له نمسي غنچه لوستلي وو. دبخارستان د سكوندران په كلي كې زيږيدلى او په (۵۵۴۸) كال دبرات

په سياست په حلب کې مړې. په دمشق کې ۳۶ کاله په تدريس بوخت او په «برغان بلخي» مشهورو. ابو الفتح عبدالرشيد والوالجی دده له مشهورو شاگردانو څخه و.

ماخذ:-

چراغ انجمن - ۲۸ مخ،

۴۴۷- ابو الحسن علي سمنگانی :-

د عبدالرحمن زوی او د محمد سمنگانی (لرخانی) نسی دخپل وخت له نویالیو او لویو محدثو او ددین له اساساتو څخه و. احادیث او نور علوم یې له ابي بن سهل انپوردي او محمد بن عبدالعزیز فطری او ابو عبدالله محمد بن احمد سرقی څخه په بخارا کې زده کړي وو، او بیا په اصفهان کې اوسیدله ده څخه بیانا سرین سعید کوفی او اسماعیل بن محمد بن فضل تمیمی او نوروا خسته کړي وه، او په (۵۵۲هـ) کال وفات سوی دی.

ماخذ

چراغ انجمن - ۲۸ مخ.

۴۴۸- ابو الحسن علي سیاح هروی :-

دایي بکر زوی او د علي ر حاله نسی دخپل وخت له نویالیو سیاحانو او جهانگشتونو څخه و، چې له همدې جته یې په «ابو الحسن علي سیاح» شهرت موندلی و، اصلاً د هرات و، خو په موصل کې زیږیدلی او په حلب کې مړ دی. برسیره پر سیاحت بنه مؤرخ، خطاط او شاعر هم ووا ئی چه د ښځی د سر زیاتې و چې دریا بونه او د بڼتونه یې لیدلي او خوراجگو هسکو او سختو غرونه ختلی او دایي عادت او، چې کوم لځایونه چې به یې لیدل دهغو پر دیوالواو کورو به یې دیاد گاربه توگه ښه لیکلې چې ابن خلکان دده لځینی لیکنی هم لیدلې وې او حتی مندری د لځینو بهرې چکرونو

دشمنانوله خوای ایکی چی دسال گین سندر (بحرالملح) په غبر کې یوه وچه وه او هلته یو دیوال و، چی پرغنه دیوال هم دده خط لیکلی و، ابن الوردي ایکی چی «په شعبده او سیمیا کې ښې هم لوی لاس درلود» د الملك الظاهر غازي سلطان صلاح دزوی په دربار په حلب کې ډیر معتبر و، او دده په نامه ښې یوه ښه رسد جوړ کړي وه چی دخپل ژوند تر پا یه هلته اوسید، او چی د (۵۶۱۱-۱۲۱۵ م) کال دروژي دمیاشتي په منځ کې سرسو، دهمهني مدرسي تريوي کنهېدی لاندې ښخ کړه سو.

نهرالذهب ایکی چی ده دخپل قبرد پاره دخپل خان په باب کې داسې لیکلی و، چی بیادده دقبر پرډیره لیکلی پاته وه: «عاش غریباً و مات وحيداً، لا صدیق یثیه ولا خلیل یبیکه، ولا اهل یزورونه ولا اخوان یقصدونه ولا ولد یطلبه، ولا زوجة تندبه، سلکت القفار، وطفئت الدیار، و رکبت البخار و رأیت الآثار و سافرت البلاد و عاشرت العباد، فلم أر صدیقاً صادقا، ولا رفیقاً موافقا، فمن قرأ هذا لخط فلا یعتبر بأحد قط» دده له کتابوڅخه ددې کتابونومونه پاته سوی دی:

- ۱- الاشارات الى معرفة الزیارات : چاپ سوی نه دی.
- ۲- التذکرة الهروية فی الخیل الحریه : چاپ سوی نه دی.
- ۳- الخطب الهروية : و اعظ دی - خو چاپ سوی نه دی.

ماخذ و نه :

- ۱- الاعلام - دزرکلی - ۷۳۵ مخ.
- ۲- وفيات الاعیان - ۳۷۱ ر ۳۷۲.
- ۳- ابن الوردي - - - - ۱۳۲۲ هـ.
- ۴- نهرالذهب - - - - ۱۹۳۱ هـ.
- ۵- آداب اللغة - - - - ۸۷۳ هـ.

۶- لغتنامه ده خذوله - - - ۳۰۳ »

۷- کابل مجله - ۳ کال - ۱۱ ګڼه - ۵۷ »

۳۴۹- ابو الحسن علمی غزنوی :

ابوالحسن نبي ګڼيت او بهاء الدوله نبي لقب د سلطان مسعود غزنوي زوی و چې د (۳۳۱ هـ) کال د برات د میاشتې په اوله د (۳۹۰ م) د دسمبر په ۲۹ د جمعې په ورځ د غزني پر تخت ګڼېږي. منهای سراج لیکي چې د ورو په ګڼون نبي دوي میاشتي پا چهي وکړه.

خو حمد الله مستوفي نبي د پاچهي موده دوه کاله بولي اولیکي چې دده دود و دساند پنه چې د جعفر بیګ لور وه په نکاح کړه. د حبیب السیر موف نبي هم دها چهي د وره دوی میاشتي ګڼي.

ده دخپل پاچهي په وخت کې خپل ورو نه «سردان شاه» او «ایزد شاه» له بنده خلاص کړه، خوچې تردو کالو پاچهي وروسته دخپل اکا عید ا لرشید له خوا په (۳۳۳ هـ) (۵۲۰ م) کال معزول او د «دندروی» په کلا کې بندی کړه سو.

ماخذونه:-

۱- طبقات قاصري - ۱۳۶۱ مخ .

۲- قاموس المشاهير - ۱۳۹۱ »

۳- سلطنت غزنویان - ۲۳۸ »

۳۵۰- ابو الحسن علمی غزنوی :-

د عثمان زوی او د علمی جلابي غزنوي نمسي د شیخ ابوالفضل بن حسن ختلي سر ید او دخپل وخت له نومیالیو عارفانو او پوهانو څخه و. ددویو کتاب په تصوف کې د کشف المحجوب په نامه ډیر شهرت لري په غزا کې نبي برخه اخیستی وه او د خواف سجنان د قصبي استاد مروان دده سرید و.

په سیدان کې به لاس را که
درخانی د طاؤس لورده پهلوانه

-۲-

کلی کلی درخو کلی
په وجود د طاؤس خان دین یابلی
مه دي ماتمه سپړندونه
زما بېلې! مه دی وچی سه غنګلی.

وایی چه آدم خان د موسیې سره هم زیاته مینه درلودله، او پښتې رباب یې شه پغاوه،
لکه که تواس په پښتو کې د امشهوره ده چی که څوک د آدم خان د قبر د سردونی یو
دو کی پرې، او در باب زخمه ئې کړي، نو دیر ژر رباب زده کوي.
د پښتو ژبی پو شاعر «سعود» چی د اقصه ئې په نظم کړې ده د آدم خان پرمه یښه

داسې ویر کوی :

سل ارمان چی آدم خان ولاړله جهانه له فراق ئې پښتونخوا شوله کیر یا نه
مخکی خاوری په سر ولوستې له سوخته دا سپیره لوڅه ولاړه تر آسمانه
باد تراوسه لا ساړه آهونه کاږي مضطرب په جهان گریزی سرگردانه

د آدم په زړه درخووه پسې ورسه

ما شهید له خپلې ښې کړه سببانه

د آدم خان د سر ښی نیته معلومه نه سوه .

ما خذونه :

۱- پښتانه شعراء - ۱۰۸ څخه ترم ۱۱ مخه پوری.

۲- حیات افغانی - ۲۱۱ مخ

۳- پښتونستان - ۳۸۳ مخ

۴- د طلوع افغان ورځپاڼه - د ۱۳۱۳ هـ کال - ۳۰ کتبه

په (۵۴۱ هـ) کال سره دې. داد نفحات الانس روایت دی بل روایت دادی چې په
(۵۴۵ هـ) کال سره دی.

د تفصیل د پاره دی: «دعین ردیف» د علی هجویری غزنوی «نامه ته رجوع وشی».

ماخذ:-

نفحات الانس - ۳۵۸، ۳۶ مخونه.

۴۵۱- ابوالحسن علی کشمې :-

د حسن بلخی زوی د خپل وخت نومیالی فقیه، زاهد او فاضل و. د سکا کنده په ښار کې چې
اوس ئی کشم بولی اوسید د فقه علم ئی له بهر مان بلخی څخه زده کړې و، او بیا د شفیقه ولاړ
هله ئی د حدیث روایت له ابوالمعین سکحولی او ابوبکر محمد د حسن نسفی له زوی او نورو
څخه کاوه او بیا له ده څخه سمعانی په (۵۳۶ هـ) کال د حدیثو سمع کړی د ه. په (۵۵۰ هـ)

کال په د شفیقه کی سره دی

ماخذ:-

چراغ انجمن - ۲۷ مخ.

۴۵۲- ابوالحسن علی لوگری :-

د محمد غزالی زوی د سامانیانو د وختو د درې ژبی شاعر او د ابوالحسن عبید الله بن احمد العتبی
د سامانیانو د وزیر مداح و. هغه وخت چې له بخارا څخه لوگر ته تې د خپل تگک عدل رئی هغه
وزیر ته داسی وړاندی کړی و:

عبید الله بن احمد وزیر شاه سامانی	همی تابد شعاع داد ازان پر نور پیشانی
بصورت آدمی آمد به معنی نور سبحانی	خدا یا چشم بد خواهم کتر آن صورت بگردانی
بخارا خوش تر از لوگر خداوند احمیدانی	ولیکن کرد نشکیمید از دوغ بیابانی

او د اشعار ئی د اسیر رضی ابوالقاسم قوح د منصور د زوی او د قوح د تمسی په ستاینه
کی ویلی دی:

تگار من آن کرد و د گوهر بر سر که زمین است و حسن از قدم تابش

ز عنبر زره دارد او بر سن ز سنبل گره د ارد او بر قصر
 چو بر داشت جوزا کمر که لکر بجست و بیست از فلاخن کمر
 برون برد از چشم سود ای خواب در آورد در دل هوای سفر
 بره کرد عزم آن بت خوشخرام گره کرد بند سر آن خوش سیر
 پتا بید سخت و به پیچیده سست بگرد کمر گاه دستا ر سر
 شتابان بیا سد سوی کوهسار به آهستگی کرد هر سو نظر
 بر آورد از آن و هم پیکر میان یکی زرد گویا ناجا نور
 نه بلبل ز بلبل بدستان فزون نه طوطی ز طوطی سخن گوی تر
 چو دوشیزه گان زیر پرده نهان چودوشیزه سفته هم روی و بر
 بریده سرو پای او بی گنجه ز ناله بزرینه نی در د مید
 برخ بر زد آن زلف عنبر فراش به ناله بزرینه نی در د مید
 همو گفت در نی کی ای «لوگری» غم خدمت شاه خوردی مخور

ماخذونه :-

۱- سکینه الفضلاء - ۱۱۰ مخ

۲- لبالباب - ۱۵۲ مخ .

۴۵۴- ابوالحسن علمی هر وی :-

د محمد هری زوی د نحو اولفت عالم و په مصر کی اوسید او په (۱۵۱۵) کال کښی

دی د اتصیفونه ئی کړی دی :

۱- کتاب الازهیة: چی عوامل او حروف پکښی تشریح سوی دی .

۲- کتاب الذخائر : په نحو کی ئی غلور تو که لیکلی دی .

یا قوت حموی په معجم الادبا کی لیکلی چی ده د کتاب په مصر کی دده په خط لیدلی دي

ماخذ:-

هدية العارفين - ۶۸۶۱ مخ

۳۵۴- ابوالحسن عمر سیستانی :

دپلارنوم ئی ابی عمر نوقانی اودی پخپله دسیستان قاضی و «تاریخ سیستان» مولف
ئی دهغه حای له سفاخرو غنجه گنی اولیکی چی په (۸۹۵ هـ) کال چی دقرا سطره لښکر
ورق ته راغی دافاضل قاضی دصفری دمیاشتی په ۲۳ دسه شنبه به ورځ ووژل سو

ماخذونه:-

۱- تاریخ سیستان - ۲۰-۳۶۹-۳۸۹ مخونه .

۳- لفتنامه - ددهخدا ۱- ۳۱۵ مخ .

۳۵۵- ابوالحسن فقیه هروی

احمد دحمود زوی دمقاتل نمسی اودصبیح کړوسې مشهور په ابو الحسن فقیه هروی
دخپل وخت له محدثینو اوفقهاو غنجه و احادیثی په بغداد کی له شیبیان بن فروخ الابلی
او عبد الاعلی بن حماد الزمی او محمد بن یحیی الذهلی او یونس بن عبد الا علی مصری
اونورو غنجه لوستي وه اویا له ده غنجه احمد بن کاسل قاضی روایت کړی دی په
(۸۹۵ هـ) کی لاژوند ی و .

ماخذ:-

تاریخ بغداد - ۱۵۶۵ مخ .

۳۵۶- ابوالحسن قاضی بستی :

احمد دمطرف بستی زوی دخپل وخت محدث و، احادیثی له ابی یحیی
بن ابی مسیره المکی ، او هشام بن علی سیرانی ، او جعفر بن محمد بن سوار قیسا پوری
غنجه لوستی دی اویا له ده غنجه علی بن احمد بن محمد بن یوسف سا سري روایت
کړی دی .

ماخذ :-

تاریخ بغداد - ۱۷۱۵ مخ .

۳۵۷- ابوالحسن قریش غزنوی :-

دسلطان محمود غزنوی دوختو نامتو دبیر او خازن و، چی سلطان ور باندی دیر باور درلود. بیهقی لیکلی دی چی دیر ورزیده او دکفایت خاوند دبیر و، لوسړی ئې دسامانیانو سره خدمت کاوه، بیاخواجه ابوالعباس اسقرائینی وزیر دخان سره راوستلی و. همدارنگه دسلطان مسعود په وختو کې چی سلطان په (۵۴۲ هـ) کال له بلخه غزنی ته راتی نوخواجه احمد بن حسن ئې هلته دچا رودسمون دپاره پرېښود چی دبیر ئې ابوالفضل بیهقی او خازن ئې همدا ابوالحسن قریش وروتا که .

ماخذ

تاریخ بیهقی - ۲۴۵ مخ .

۳۵۸- ابوالحسن کابلی :-

محمد دحسین کابلی زوی دخپل وخت له محمد ثانو څخه و، دحدیثو روایت ئې له یزید بن هارون ابوسفیان بن عینیه او ابو عبدالله باهلی او نورو څخه کړی او د (۵۲۵ هـ) کال په بحر مه سړدی .

ماخذ :-

سکینه الفضلاء - ۲۵ مخ .

۳۵۹- ابوالحسن کشمی بدخشی :-

دبلخشان له لویو شیخانو او داسام ربانې له مریدانو څخه و .

ماخذ :

چراغ انجمن - ۸۳ مخ .

۳۶۰- ابوالحسن محمد بلخی :-

دسمودزوی او دیحیی بلخی نسی دبلخ له نویالیو پوهانو او عالمانو څخه

و. اسلامي علوم ټي په بغداد کې بشپړ کړي او څه وخت هم په سرو کې اوسید
دوه واره حج ته تللی و، او د ژوند په پای کې ټي په بلخ کې ژوند کاوه، او هلته
پنځلس کاله په تدریس بوخت و، او ډیر شاگردان ټي درلودل. ابوالحسن په عقلی
او نقلی علومو کې د کافی اطلاعاتو خاوند و، ډیر کتابونه او رسالې ټي تألیف
کړي دي چې مشهوره ټي داوه :

۱- التبيين فی سيرة سيد المرسلين.

۲- الخلاصة فی المنطق .

۳- التتمة فی علم النحو.

۴- رساله، په علم بدیع کې.

په (۵۶۲ هـ) کال مړ، او د زري کلا په بیخ کې ښخ دی .

ماخذ :

آريانا دائرة المعارف - ۱۳۹۹ مخ.

۳۶۱- ابوالحسن محمد سجستاني :-

د حسين زوی او د براهيم نمسی او دعاصم آبروی سيستاني کړوسى د محدثانو
له اساسانو څخه و. احاديث ټي له امام ابى عبدالله محمد دادرېس شافعى له زوى
څخه راقل کړى دى او په دې باب کې لوى کتاب لرى چې «مناقب شافعى»
نومېږي. او هم د حفاظو له ډلې څخه گڼل سوي، او على د بشرى الميلى سجستاني
له ده څخه روايت کړى دى .

ده مصر، شام، حجاز، عراق او خراسان ته سفرونه کړي وو، اود (۳۶۶ هـ) ياد

(۳۳ هـ) کال درجب په مياشت کې وفات سوي دى .

ماخذونه

۱- معجم البلدان - ۵۶۱ مخ.

۲- کابل مجله - ۳ کال - ۲ کښه - ۱۵۳ مخ .

۳- هدية العارفين - ۳۸۲ مخ .

۴۶۲- ابوالحسن محمد عامری خراسانی :-

ديوسف عامری زوی دخراسان له نومياليو فيلسوفانو څخه و. د ابن سینا په وختو کې دې ژوند کاوه، او دابو زید بلخي شاگردو. له خراسانه بغداد ته تللی او هلته دې پنځه کاله دابن عمید په خدمت کې تیر کړي او بیرته خراسان ته راغلی و. دشیخ الرئيس ابن سینا سره دې مکاتبه درلودله چې له همدې کبله دابن سونا په په رسالو کې یوه رساله د «جواب اسئلة عامری» په نامه سته .

عامری دارسطو پر کتابو څو شرحې لیکلې دي، او د یوه بل کتاب نوم دې «الامه علی الابد» و .

ماخذ :

لغتنامه - ددهخدا - ۳۰۵ مخ .

۴۶۳- ابوالحسن محمد کرجی :-

شیخ ابوالحسن محمد دعیسی کرجی زوی دسلطان محمود دغزنوی او دهغه دزوی سلطان مسعود دوختوله پوهانو او شاعرانو څخه و .

استاد خلیلی پخپل کتاب «سلطنت غزنویان» کې لیکي مرد دانشمندو ستغنی بود بدریار سلطان نیامد، اما به ثنای وی پر داخته واشعاری در این معنی دارد .

خود ابوالفضل بیهقی له لیکنو څخه څرگندېږي چې ابو الحسن محمد کرجی دغزنوی په دربار کې دندیم حیثیت درلود مثلاً په (۳۲۳ هـ) کال چې طاهر دیور «ری» دیمي صاحب دیوان وټاکل سو، ابوالحسن هم دنورو رجالو په ډله کې دخازن په حیث دطاهر سرد ولاړ، اوچې د «ری» دولايت کارونه سره ککړه سوه نو ابوالحسن کرجی بیرته مسعودته راغی، او په پای کې ددندانقان ددبیت

ماخذ ۱ -

لغتنامه - دد همددا - ۳۱۹ مخ .

۴۶۶- ابو الحسن نجار کندوزی :

د پنځمې پېړۍ له خو را نو سیا ليو عارفانو څخه و. په کندوز کې زېږېدلی دی. نجاری کوله . او خواجه عبد الله انصاری لیدلی و، او پخپل کتاب کې یې له ده څخه ډیر څه لیکلي دي ، چې بیا سولانا جاسی پخپل کتاب نفحات الانس کې را اخیستی دی . چانه پېژانده ، خو په بکه کې خلکو لیدلی و ، پنځوس آبرو ران ورسره وه . ترڅو مسافر تو وروسته بیرته کندوز ته راغلی او په (۵۰۰ هـ) کال د ۸ کالو په عمر مړ ، او غمېلته د کندوز په بهار کې ښخ دي .

ده ویلي دي چې : « یو انسان باید په لوسړۍ سر کې پنځه صفتونه ولري چې د کمال مقام ته ورسېږي : لوسړۍ ښه خوی چې دراحت او هوسا ښی توښه یا له کپړۍ ، دوهم ښه روید چې طبایعومیل دده خواته سي دریم توکل چې د سعیت د پاره مضطرب نه سي ، څلرم پرهیزگاری چې دی . د خلکو له فاسوس څخه و ژغوری ، او پنځم د همت لوړوالی چې دې همتوا و پستو خلکو له ورڅخه ښی راوگرزوي . »

ماخذونه

۱- نفحات الانس د کلکني چاپ - ۳۹۱ مخ .

۲- چراغ افجهن - - - ۸۲ مخ .

۳- د کابل مجله - ۳ کال - ۴۰۰ مخ .

۴۶۷- ابو الحسن احمد سیستانی :

د محمد ثوري زوی ، د احمد نسی او د یحیی کپړسی سیستان له لویو پوهانو څخه و ، او د تاریخ سیستان مؤلف یې سیستان له سفاخر و څخه گڼي ، او لیکي چې دی د « غریب القرآن » مؤلف هم دی ، د جنید هم عصره او د سري سقطی شاگرد و . په (۲۹۵ هـ) کې وفات سوی دی .

ماخذونه :-

۱- لغتنامه - دهخدا - ۴۲۱ مخ

۲- تاریخ میستان - ۲ مخ

۴۶۸- ابو الحسن حداد هروی -

په څلرمه هجري پېړۍ کې نې ژوند کاوه ، او دخپل وخت له صوفيانو او مجردو دروېشا نو او شيخانو څخه وو . دا بو العباس قصاب آسلي سره نې ليدلې ، لوسړې په مکه کې د بجاور په توگه اوسيد بيا د ژوند په پای کې استر آيا د تده ولاړ ، اود څلرسي هجري پېړۍ په پای کېنې وفات سوی دي .

ماخذونه :-

۱- نفحات الانس - ۳۱۱ مخ .

۲- لغتنامه دهخدا - ۴۲۲ مخ

۴۶۹- ابو حنين زين هروی :-

دهرات له بنو عالمانو او پوهانو څخه وه ، په يوسل او شل کلنۍ کې مړ دي او د ابو عبیدالله مغربي استا دو .

ماخذ :-

قاموس المشاهير - ۳۳۱ مخ .

۴۷۰- ابو الحسين نوري خراساني :-

(دهمدي ردیف ده ابن بغوی هروی «نامه تده دی رجوع وسی» .

۴۷۱- ابو حفص عبدالله بلخي :

امام عبدالله دېر عمش زوی او د پڅي بلخي نمسی دامام جمع قرصادق په وختو کې د بلخ قاضي القضاة وه ، دامام ابو يوسف شاگرد اود امام اعظم سره نې کتلی وه ، او امام شافعي دده په شان کې ویلی دی چی : «د بلخي پرمخ می هیڅوک ترا بو حفص عبدالله بلخي عالمتر ، فقیه تر اویا تقوی نه دی لیدلی ، او خدا یتعالی دی د دنیا

او دامت دېشا يست دپاره پيد ا کړی دی .»

دده له و ینا و څخه ده چی :

«هر څوک چی سائل محروم کړی د قیامت په ورځ به له جنته محروم پاته سی»
بل لځای وایی : «څوک چی بې ضرورت د زمانې حاکما نو سره آشنا ئی کوی د
اسلام له دین څخه بیگانه کیږی» په (۲۳۱ هـ) کال د یوسل او اتیا کالو په
عمر مړ دی ، قبر ئې د بلخ د شادی تواله په کلی کی د بلخ د لوی رود پر غاړه
دی او خلکو ورته د «شیخ حبیب» لقب ور کړی.

ماخذ :-

تاریخچه سزات بلخ - خطی - ۸ مخ .

۲۷۲- ابو حفص عمر بلخی :-

اسام حافظ ابو حفص عمر د هارون ثقی بلخی زوی د فقه نویالی عالم د قراآ تو د
حرفو حافظ او اسام و .

یو کتاب ئې په حدیثو کی د «اجزاء په نامه تصنیف کړی دی او په تقوی او
زهد ئې شهرت درلود . د (۱۹۶ هـ) کال یا په بل قول د (۱۹۳ هـ) کال د جمعی
په ورځ په (۶۶) کلنی مړ او په بلخ کی شیخ دی خو اوس ئې قبر معلوم نه دی
د یرلس حججه ئې کړی او څلور ه واره ئې قرآن ختم کړی دی ده ویلی دی چی :
«دېته به با ادبه اوسیدل د خدا ی درضا نښه ده هر څوک چی بې ادبه دی خدای
له هغه بنده څخه خوښ نه دی»

ماخذ :-

۱- هدیه العارفین - ۷۸۰ ر ۱ مخ

۲- تاریخچه سزات بلخ - خطی - ۲ مخ

۱۸- آدم غز نوي -

دحضرت حکيم سنا ئي غز نوي دافغانستان دسعر وف صوفي او شاعر پلار - اودخپل وخت له بزرگانو څخه و- پخپله سنا ئي وائي :

پدري دارم از نژاد کرام از بزرگي که هست «آدم» نام
هغه وخت چي حکيم سنا ئي په «کارنامه بلخ» کي خپل پلار يادوي
ثوثة الملك ته (۱) دهغه په باب داسي وائي «زما پلار اهل قرآن دي اوقا ته
قردي بله به وسيله نسته چي اهل قرآن ستا د پيرو چا کړوي» لکه چو د پلي ئي دي
نيست زين به وسيلتي بر تو اهل قرآن د پيرو چا کړ تو
له پورته بيته څخه څرگند پري چي سر بيره پر هغه چي آدم دخپل وخت
له شرفا و څخه و، دهغه عصر له پوهانو څخه هم يا له کيده چي دثقة الملك
غوندي وزير ددار الانشاء کار ور سپارل سوي و.

په يوه بله قصيده کي چه خپل مدوح ستايي نو دخپل پلار شاعري داسي يادوي:
خاصه از جود تو دار د پد رم طوقی از منت اند ر گردن
همه مهر تو نگار د پروان همه مدح تو سرايد به سخن
له «کارنامه بلخ» څخه څرگند پري چي آدم دسلطان مسعود دابراهيم د زوي
تروخته پوري ژوندي و خوځنگه چه ئي په سپين پير توب کي په پرېشاني
او تنگدستي ژوند کاوه نو سنا ئي په دي باب کي ثقة الملك ته داسي شکايت کوي

(۱) دثقة الملك نوم ظاهر او دپلار نوم ئي علي، او دابراهيم دزوي سلطان مسعود
وزير و. دسلطان محمود غزنوي دشهور دپير ابو نصر مشکان وراره و. دهغه وخت
شاعرانو لکه سختاري او روني - او مسعود سمسلمان دثقة الملك ستاينه کړي
ده. او ثقة الملك بيا مسعود سعد له بنده خلاص کړي دي (حکيم سنا ئي - داستاد
خليلي لېکنه - ۹ مخ)

دانند راج په فرهنگ کی دواړه شکلونه «آبتین» او «آبتین» راغلی دی
خا قانی ئی د «آبتین» په شکل یاد وی او وایی :

خاصه سیمرغ کیست جز پد ر رستم

قاتل ضحاک کیست جز پسر آبتین

انوری ویلی دي :

مذکور بغر ز قد تاج بخش آفتابقر پد ون شده آبتین

مشهور بغر زنده تاجدار اینجا بملک شده طغان تکین

حکیم سنائی غزنوی وایی :

دشت عرب را پسر د و یزن خاک عجم را پسر آبتین

ماخذونه:

- ۱ - تاریخ سیستان ۲۰۲ مخ
- ۲ - آثار الباقیه ۱۰۳ »
- ۳ - مروج الذهب ۹۶۲ ۱ »
- ۴ - دفتر دوسی شهنامه ۶۹۵۷۲ ۱ »
- ۵ - دد همدالفتنامه ۳۵۲ ۱ »
- ۶ - دکهزاد تاریخ افغانستان ۲۳۲۲ ۱ »
- ۷ - فرهنگ آند راج ۳۳۲ ۱ »

۲- آتشی کندهاری -

د دری ژبی شاعرو له کندهاره کابل ته راغلی و، څه موده په کابل کی او سید،
بیادظهرالدین یابر پاچا سره هند ته ولاړ، او د واقعہ نگاری وظیفه ئی درلودله چی
تربا پر وروسته دهمایون سره و، خو چی په (۹۷۳ هـ) کال به لاهور کی وفات
شو او دایتونه دده دی :

۴۷۴-۱ ابو حفص عمرو سیستانی :

د یعقوب زوی، د محمدنسی اود عمرو بن الیث کړوسی د سیستان د صفاری کورنی وروستی اسیرو، چی د (۸۹۹ هـ) کال په وژنه کی چی لس کلن و د سیستان د خلگو په غوښتنه د امارت پر سمند کښینوست دالحکه چی دا وخت د یعقوب لیث او عمرو بن الیث په کهایه کی بل هیڅوک پاته نه و او د سیستان خلکو دادخان سپکه بلله چی سامانیانو ته چی پردوی مسلط سوی وو، امارت ورکړی په تاریخ سیستان کی راغلی دی چی : «پس مردمان سیستان گفتند بهوج وجه ما استخفاف احتمال نکنیم واز آل یعقوب بن عمرو هیچکس نمائده بود مگر ابو حفص عمرو بن یعقوب محمد بن عمرو بن الیث و کودک بود هنوز ده ساله برآن بنهادند که او را بنشانیم و خود اندر پیش او کار همی کنیم و این سپاه خراسان را برانکنیم.»

(تاریخ سیستان - ۲۹۷ مخ)

خود سامانیانو په لاس کښیووت او بندي ئی بغداد ته واستاوه او په (۸۳۱ هـ) کال چی عمر لیث نسیان ظاهر او یعقوب دالمقتدر خلیفه له خوا آزادسوه داسی معلومیږی چی دې هم آزادسوی خوپه بغداد کی گرزیده شو چی په (۸۳۳ هـ) کال امیر ابو جعفر د سیستان نامتو امیر دی بیرته سیستان ته راوغوښت او د (۸۳۱ هـ) کال په محرم کی سیستان ته راغی امیر ابو جعفر ئی دیر عزت وکی او په درنه سترگه ئی ورته وکتل خلعتونه ئی ورکړه او ورته وی ویل چی کم شغل ئی خو بش ډی؟ ده معذرت وغوښت چی : «زه د کم شغل کفایت نه لرم اوته ترماستحق تر بی» خود امیر ابو جعفر دسور «سیده بانو» په اصرار ئی د «صاحب مظالم» وظیفه ومنله چی د تاریخ سیستان په قول : «آخو او اصحاب مظالم کردند هر روز بصدور مظالم نبشستی و کارها همی راندي»

ماخذ :-

تاریخ سیستان - له ۲۹۷ مخ څخه تر ۳۱۴ مخ پورې .

۴۷۴-۱ ابو حنیفہ عمر غز نوى :-

سراج الدين ابو حفص عمر داسحاق زوي اود احمد هندی غز نوي نمسی دحنفی فقہ له
لویو پوهانو څخه و. څو کتابونه ئی لیکلي چې مشهوره ئی دادی :
۱- زبدة الاحکام فی اختلاف الائمة چی په دی کتاب کی ئی د څلور اوسني قوتو
عمل قوانین بیان کړی دی .

۲- التوشیح : په فقه کې د عدایي شرح ده .

۳- الغرة المینغة فی ترجیح مذهب ابی حنیفه : دا کتاب چاپ سوی هم دی .

۴- الشامل : په فقه کې ۵- شرح بدیع النظام : خطی - ۶- شرح المعنی : خط په اصول فقه کې

۷- شرح الزیاد فی فروع الحنیفه - ۸- شرح عقیده الطحاوی : چاپ سوی دی .

۹- الفتاوی السراجیه : خطی . (په دی کتاب کی شک دی) .

داعالم په (۷۰۴ هـ) کال زیږیدلی ، او په (۷۷۳ هـ) کال مړ دی .

ماخذو نه :

۱- الاعلام - د زر کلی - ۱۹۹۵ مخ

۲- الفوائد البهیه - ۱۳۸ مخ .

۳- الدار الکافه - ۱۵۴۳ مخ

۴- نزهة الخواطر - ۹۵۲ مخ

۵- مفتاح السعادة - ۵۸۲ مخ

۶- قاموس المشاهیر - ۴۳۱ مخ

۴۷۵-۱ ابو حنیفہ اسکافي غز نوى -

د غز قویانو دوخت لوی عالم متراديب اونا متوشاعر و چې د سلطان مسعود او سلطان
ابراهيم په وختو کې ئی ژوند کاوه او ابو الفضل بیهقي د تا ريخ بیهقي مصنف یی د
(استاد) په نامه یادوي اوداسي ئی ستایي :

«...در این روزگار که تاریخ را اینجا رسانیده بودیم ما را صحبت افتاد با استاد ابوحنیفه اسکافی و شنوده بودم فضل ادب و علم وی سخت بسیار اما چون وی را دیدم این بیت مبتنی را که گفته است معنی نکوتر بدانستم:

واستکبر الاخبار قبل لقائه

فلما التقينا صغرا الخبر الخیر

و در میان مذاکرات وی گفتم هر چند تو در روزگار سلطان گذشته نبودی که شعر تو دیدندی وصلت و نواخت مرترا کمتر از آن نبودی اکنون قصیده بپاید گفت و آن گذشته را بشعر تازه کرد تاریخ بدان آراسته گردد و این قصیده بگفت و نزدیک من فرستاد چون کسی پادشاهی گذشته را چنین شعر داند گفت؟ اگر پادشاهی بروی اقبال کند و شعر خواهد وی سخن را بکدام درجه رساند؟ و امروز بحمد الله و منته چنین شعر هیچ جای نشان نمیدهند یا آبادانی مردم بسیار و ایمنی و راحت و سلطان عادل مهربان که همیشه این پادشاه و مردم شهر باد. اما باز از فضل و ادب و شعر که اسد گونه میباشد و خداوندان این صنعت محرم. و چون در اول این تاریخ فصلی در ازبیاوردم در مدح غزنین این حضرت بزرگوار که پاینده باد آن واجب دارم و فرضیه بینم که کسانی که ازین شهر باشند و در ایشان فضلی باشد ذکر ایشان بیاوردن خاصه مردی چون (بوحنفه) که کمتر فضل وی شعر است و بی اجری و مشاعر و درس ادب و علم دارد و مردمان را یگانه علم آموزد و پس ازین بر فضل وی اعتماد خواهم کرد تا آنچه مرا بیاید اشعار که فراخور تاریخ باشد بخواهم و اینک بر اثر این قصیده که خواسته بودم نبشته آمد تا بر آن واقف شده آید

(تاریخ بیهقی - ۲۷۸ - و ۲۷۵ مخ)

هغه قصیده چی دابوالفضل بیهقی به غوښتنه ئی ویلی او ابوالفضل هم لده ده شخه

به هغه لومړی کتنه کی لیکلی وه داده چی د اسکافی د کلام یوښه نسخه هم

کیدای سې (۱)

چو سرد باشد بر کار و بخت باشد یار

ز خاك تيره نمايد بخلق از عمار

فلک بچشم بزگی کند نگاه در آنک

بهاغه هیچ نیا رد ز بهر خرد کار

سوار کش نبود یار اسپ راه سپر

بسر در آید و گردد اسیر بخت سوار

بقاب قوسین آن را بر د خدای که ا و

سیک شمار د در چشم خویش وحشت شمار

بزرگ باش و مشو تنگدل ز خردی کار

که سال تا سال آ رد گلی زمانه زخار

بلند حصنی دان دولت و درش محکم

بعون کوشش بر درش سرد یابد یا ر

(۱) - د اقصیده ابوالفضل بیهقی پخپل کتاب تاریخ بیهقی کی راوړی چی د لته له

هغه کتابه کت ستر انقل سوی ده .

خود هغه د پخپله لغتنامه کی هم راوړی ده چی په ځینو کلمانوا و تقدیم ا و تاخر کی

سره توپیر لری .

زهر که آید کای درو بدید بود
بود ز آئینه شهره تراز وی دیوار (۱)

پگاه خد ستن آید نشان مرد درو
که روز ابرهمی باز برسد بشکار

شراب و خواب و رباب کباب و تره و نان
هزار کاخ فزون کرد بازمی هموار

چو بزم خسرو و آن رزم وی بدیده بوی
نشاط و نصر تش افزون تر از شمار شما ر

پیمبری که پیمبر چو خواست گشت بزرگ
مهییب و سلمان را فامد آمدن دشوار ر

همانکه داشت بر ادرت را بر ان تحلیلط
همو یست برادرت را بصد سما ر

چو روز مرد شود تیره بگر دد بخت
عمو بد آمد خو دبیند از به آمد کار ر

نه کرد هرگز کس بر فریب و حیات سود
مگر کلیه و دمنه نخوانده ده بار

چو رای عالی چنان خواب دید که بار
ز بلخ آید و مر ملک رازند بر کار (۲)

بشهر غزنین اسر دو زن نبود د و زن
کدیک زمان بود از خمر شوق او هشیار

(۱) - دد هخدا به لغتنا مه کی دامصرع داسی ده؛ (چنان کرا تیهمه بیدار بود تر دیدا ر) .

(۲) - د (ز بلخ آید) پرخای دهخدا (یبلخ بای) لیکلی دی .

نهاده مردم غزین دوجشم و گوش براه
ز بهر دیدن آن چهره چو گل بهار

در این تفکر بودند کافران ملوک
شعاع طلعت کرد از سپهر مه اظفار

بدار ملک در آمد بستان جد و پدر
بکام خویش رسیده ز شکر کرده شعار

از آن سپس که جهان سر بر سر برانند
نه آنکه گشت بخون بینی کسی افکار

بزاد و بود وطن زانکه چون خواهد
که قصره در گرد آید او بسوی مجار

ز بهر جنبش گرد جهان بر مد شاه
نه زانکه تاش چو شاهان کنند سیم اشار

خدا یگان قداک است و نگفت کسی که فلک
مکان دیگر دارد کش اندر دست مدار

آیا موفق بر خسروی که دیر زانی
بشکر نعمت زاید ز خدمت بسیمار

از آن قبل که ترا ایزد آفرید بخاک
ز چاک کردن زمین است گنبد دوار

بر آن امید که بر خاک پات بوسه دهد
بسوی چرخ بر دیاد سال و ماه غبار

د رم ربايد تيغ تسو ژا تش د رسر خصم

کښي بزندان ورسغاود د هيش زو ار

اگر نديدي گو هي بگشت بريك خشت

يكي دو چشم بران را هو ار خو يش گمار

شتاب را چو كند پير درو رع رغبت

د رنگ را چو كند برگه جوان اصرار

نه آدمي است مگر لشكر تو خيل قضا است

كه باز شان نتوان داشت بر در و ديوار

نعوذ بالله اگر ژان يكي شود مشله

ز حرص حمله برد همچو جعفر طيار

بدان زمان كه چو مژه بمژه از پي خواب

د رافتند به نيزه د و لشكر جرار

ز بس ركوع وسجود حسام گوئي تو

هوا مگر كه همي بند د آهني دستار

ژ كرگان زمين كرگان گردون رانيد

ژ زين آسان از بس كه تن كند ايشار

ژ كيك اسبان گشته كناغ بار هوا

ز بانگ مردان د ر پاسخ آمد قطار

يكي در آن كه جگر گردد از پي حميت

يكي د رآنكه ز بان گردد از پي رنجا

چنان بسا زد با خرم تو تهو ر تو

چنانكه رامش را طبع مردم هي خوار

فلک چو دیده قرار جهانیان بر تو

قرار کرد و جها نت بطوع کر د اقرار

ز قر جود تو شد خوار در جهان ز و سیم

نه خوار گردد هر چیز گان شود بسیار

خدا یگا نابرهان حق بدست تو بود

اگر چه باطل یک چند چهر شد نهمار

نیاید آسان از هر کسی جهان با نی

اگر چه سرد بود چرب دست وزیر لشار

نیاید آن نفع از ما کایدا ز خورشید

اگر چه منفعت ماه نیز بی مقدار

بیمبری و اسیری رعت و لشکر

خدای عزوجل کرد هدمثال تبار (۱)

که او ستاد نیایی به از پدر ز قسک

پدر چه کرد همان پیشه کن بنیل و نهار

بداد گوش و شب خسب ایمن از همه بد

که سرد پیدا د از بیم بد بود بیدار

ز یک پدر دو پسر نیک و بد عجب نبود

که از درختی پیدا شده است منبر و د ار

عزیز آنکس نبود که تو عزیز کنی

ز بهر آنکه عزیز تو زو د گردد خوار

(۱) د هخداد اصراع داسی راوری (پذیروت ز خدا ا گرووی بحکم تبار)

او (بیمبری) د کلی پرغایئی (بسرو دی کلمه راوی ده .

عزیز کس باشد که کرد کار جهان
کند عزیزش بی سیر کس و کب سیار

نه آن بود که تو خواهی همی و نداری دوست
چه آن بود که قضا کرد ایزد دا دار

کلیمکی که بد ریا فگند ماسد او
ز بیم فرعون آن بد سرشت دل چون قار

نه بر کشیدش فرعون از آب و ز شفقت
بیک زمان نهادش همی فروز کنار ؟

کسی کش از پی ملک ایزد آفریده بود
ز چاه برگاه اردش بخت یوسف وار

مثل زند کسرا سر بزرگ درد بزرگ
مثل درست خمار از می است و می ز خمار

گر استوار نداری حدیث آسان است
سد یح شاه بخوان و نظیر شاه بیا ر

خدا یگان جهان خسرو زمان مسعود
که شد عزیز یزد و دین احمد بختار

ز مسجد گوید چون عابد از عفاف سخن
ز ظلم جوید چون عاشق از فراق فرار

نگاه از آن نکند در منم رسیده نخست
که تاز چشمش او در نماید از گفتار

وزان نیارد بیسود هر کس رزش
که پوست مار بپاید فکنده چون سر مار

بعقل مانند که از علم ساخت گنج و سپاه
بعدل مانند که ز آهن بکرد قصرو حصار

اگر پدرش سرا ورا ولایت ری داد
ز مهر و شفقت بود آن نه از سر آزار

چو کرد خواهد بر بچه رآمر شرح شیر
ز سر غزانه از دشمنی کندش آوار

چه بود خود گرت از خسروان پدرانشاه بود
نه سیم داد و نه زر و نه زین افزار

نه مادر و پدر از جمله همه پسران
نصیب آن پسر افزون دهد که زار و نزار

از آنکه تا بدید بخسروان هنرش
نکرد با او چند آنکه در خورش کردار

چو بچه را کند از شیر خویش مادر باز
سیا کردن پستان نباشد راز و پیکار

بمالش پدران رست ببالش پسران
بسر پریدن شمع است سر فرازی نزار

چو راست گشت جهان بر امیر دین محمود
ز سو مناسات همی گیرد تا در بلغا ر

رطب کام نیش کرده ز عمر ریش چون قلب خویش کرده ز عمر
از برای چو تو نگو و خوئی بد نیاشد چو د عا گوئی
گنج کس از سخا دژم نشود چو ن خزینه خدای کم نشود
(کارنامه بلخ)

ماخذونه:-

۱- حکیم سنائی - داستا دخیلی تالیف - ۱۰۲۹۸ مخونه .

۲ - لغتنامه دهخدا - ۱ ر ۵۰ مخ .

۱۹- آدم کا کړ

ملک آدم کا کړ دسلطان سکندر لودی (په هندوستان کې د لودیانو د کورنۍ د پاچا) خورا ورتیر امیر و، چی تل د پاچا په سپرلی کې تر پاچا د سخته پرأس سپور، غشی او مشغول (تیردان) په پوری تی، اود سلطان سکندر له خوا د اگری د پایتخت کوټوال و. دسلطان ابرهیم لودی په وختو کې کله چی سلطان جلال الدین وروړنې په اګره باندي برید وکی اوسلطان ابراهیم پخپله د جنگ په ډګر کې و، د همدغه ملک آدم کا کړ په تدبیر سره اګره له تالا وژغورله سوه، اوسلطان جلال الدین ته ئې حال ورکی چی: «که د پاچهی خیال له سره باسې، د پاچهی چتر، نغاره او نوری د پاچهی نجی پرېو دی، اود نورو اسیرانو په شیر ژوند منلای سی نوزه به دی په سلطان ابراهیم و بخښم، اود پخوا په شیر به د کالپی حکومت اوجاگیر نجی درواخلم.»

سلطان جلال الدین ته چی خپله بی و سې څرګنده وه نو ئې د ملک آدم خبره ومنله او له پاچهی غوښتلو ئې استعفا اعلان کړه، او بیرته د پخوا په شان شهزاده جلال خان سو. د ملک آدم هدیره په لکنهو کې ده، اوله ده څخه دوه ناستو زامن پاته سوی وو، چی یوشیخ حمزه له لویو عارفانو اوسلو صوفیانو څخه و، او دده ترڅنګ ینیخ دی او بل

جهان را چو فریدون گرفت و قسمت کرد

که شاه بد چو فریدون سوافی اندر کار

چو ملک دینی در چشم وی حضر نمود

بساخت همت او با نشاط دار قرار

قیامتی دگر اندر جهان پدید آمد

قیامت آمد چون ساه گم کندر قرار

از آنکه داشت چو جدوید ر ملک سعود

به تیغ و نیزه شعاری در آن حدود دیار

چنانکه کرده می اقتضای سیاست ملک

سها بجای قبر بود چند گاه مشا ر

چو کار کعبه ملک جهان بدان آمد

که باد غفلت بر بود از و همی استار

خدا یگان جهان مرنما ز ناله را

بجای ماند و به بست از فریضه زار

گسیل کرد در سولی سوی برادر خویش

پیا هم داد بلطف نمود هزار

که دار ملک ترا جز بنام ما ناید

طر از کسوت آفاق و منکه دینار

نداشت سود از آن کاینه سعادت او

گرفته بود بگفتار حاسد ان زنگار

نه برگزاف سکندر بیاد کار نبشت

که اسپ و تیغ وزن آمد سه گانه از درد داد

چو رایت شد منصور از سپاهان زود

بسیج حضرت محمود کرد بر هنجار

زگرد سوکب تابنده روی خسرو عصر

چنانکه در شب تاری سه دو پنج و چهار

زیبش آنکه نشابور شد بد و سرور

پندیرهش آمد فوجی بسان سوج بحار

مثل زنند که آید پچشک (۱) نا خوانده

چو تند رستی تیغ را رد از پیما ر

که شاه تابهرات آمد از سپاه پدرش

چو مور سردم دیدی ز هرسوی بقطار

بسان فرقان آمده قصیده ام بنگر

که قدر دانش کند در دل و دو دیده نگار

اگر چه اندر وقتی زمانه راد یدم

که باز کرد قیام زیم طی طومار

زبس که معنی دوشیزه دید با من لفظ

دل از دلالت معنی بکند و شد بیزار

از آنکه هستم او غزنی و جوانم نیز

عمی نه بینم سر علم خویش را با زار

خدایا یگانا چون جامه ایست شعر نکو

که تا ابد نشود پودا و جدا از قار

ز کما رنامه تو آرم این شگفتیها

بلی زدریدا آرنده لولوشهوار

مگوی شعر و پس از چاره نیست ازگفتن

بگوی و تخم نکو کار و رسم بد بردار

بگو که لفظ آن هست لولو خوشاب

بگو که معنی این هست صورت فرخا ر

همیشه تا گذرنده است در جهان سخنی

تو مگذر و بخوشی صد جهان چنین بگذار

همیشه تا سه و سال آورد سپهر همی

تو بر زمانه بمان همچین شه و سالار

همیشه تا همی از کوه بر دم لاله

همیشه تا چکد از آسمان همی امطار

بمان کوه پیاپی و بمان لاله بخند

بمان چرخ بتا ز و بمان ابر پیار

قصیدی به پای کی بیبھی بیا دابو حنیفه اسکافی اود دهه قصیدی داسی

ستاینه کوی (پایان آمد این قصیده غرای چون دیبادر او سخنان شرین بامعنی

دست در گردن یگد یگر زده و اگر این فاضل از روزگار ستمگارداد یابد و پادشاهی

طبع او را نیکو کاری مدد دهد چنانکه یافتند استادان عصرها چون عنصری و

عسجدی و زینبی و فرخی رحمة الله علیهم اجمعین در سخن سوئی بدو نیم شگافه و

دست بسیار کس در خاک کماله فان الله تفتح باللهی و مگر بیاید که عنو زجوان

است وما ذالك علی الله بعزیز.

بل محای ئی د (فقیه) په نامه یاد وی او دده د خط ستاینه کوی اولیکې چی
سلطان ابراهیم د فقیه ابو حنیفه په خط خو کتابه لیدلې او خویش کړی ئې وه او
ابو الفضل بییهقی بیاله ده څخه بیاله څخه غو بنستی وه چی
د سلطان محمود دسړینې او د اسیر محمد پر تخت کېښتلاو د مسعود د هیواد
د نیولو په باب کې یوه بله قصیده جوړه کړې، او دده هم جوړه کړه چی دییهقی په
قول ئې خورا ښه ویلی وه بییهقی داسی لیکي:

«من در مطالعات این کتاب تاریخ از فقیه ابو حنیفه اسکا فی در خواستم
تأصیده گفت بجهت گذشته شدن سلطان محمود د و آمدن اسیر محمد بر تخت
و مملکت گرفتن مسعود بغایت نیکو گفت و قالی زده بودم که چون بی صلت
و مشاहरु این چنین قصیده گوید. اگر پادشاهی بوی اقبال کند ابو حنیفه سخن
بچه جایگاه رساند. الفال حق آنچه بر دل گذشته بود بر آن قلم رفته بود چون
تخت بخداوند سلطان معظم ابراهیم رسید بخط فقیه ابو حنیفه چند کتاب دیده
بود و خط و لفظ او را پسندیده و فال خلاص گرفته چون بتخت ملک رسید از
بو حنیفه پرسید و شعر خواست وی قصیده گفت و صلت یافت. و بر اثر آن قصیده
دیگر در خواست و شاعران دیگر پس از آنکه هفت سال بی تر بیت و باز جست
و صلت مانده بودند یافتند بو حنیفه منظوم رگشت و قصیده های غرا گوید یکی
از آن این است: (د تاریخ بییهقی. ۳۸۰ سخ).

یادده دوهمه قصیده راوړی چی د سلطان ابراهیم غزنوی په ستاینه کې ویلی
او دلته ئې دده د کلام د نمونې په توګه له تاریخ بییهقی څخه را نقلو او هغه
دا ده:

صد هزار آفرین رب علیم	با د برابر رحمت ابراهیم
آفتاب ملوک هفت اقلیم	که بدو نوشد این جلال قدیم
از پی خرسی باغ ثنا	باز باران جود گشت مقیم
عند لیب هنر پیا ننگ آمد	و آمد از بوستان فخر نسیم
گرچه از گشت روزگار جهان	در صدف دیر ماند داریتیم
شکر و سنت خدای را کا خر	آن همه حال صعب گشت سلیم
ز آسمان هنر در آمد جم	باز شد لولک و لنگه دیورجم
شیر دندان نمود و پنجه گشاد	خویشتن گاو فتنه کرد مقیم
چکد کار جادوی فرعون	کاژدهائی شد این عصا کلیم
هر که د انست سر سلیمان را	تخت بلقیس را انخواند عظیم
دانداز کردگار کار که شاه	نکند اعتقاد بر تقویم
ره نیا بد و پیشما نی	زائکه باشد بوقت خشم حلیم
دارد از رای خوب خویش وزیر	دارد از خوی نیک خویش ندیم
ملکا خسر و اخدا و ند ا	یک سخن گویمت چو در نظمیم
پادشاه را فتوح کم ناید	چون زندلهو را میان بدو نسیم
کار خولهی بکام دل پادشاه	صبر کن بر هوای دل تقدیم
هر کرا وقت آن بود که کند	مادر سلکت و شیر فطیم
خویشتن دارد او دو هفته نگاه	هم بران سان که از غنیم غنیم
ناتگردن درین چه سخت	پاک نامد ز آب هیچ ادیم
باز شرط رنج ملک پاد و سه تن	بدو چشم دور ننگ پی تعلیم
تا چه بازی کند نخست حریف	تا چه دارد ز مانده زیر گلیم
تغیر بر گیر و سی ز دست بند	گر شنیدی که هست ملک عظیم

با قلم چونکه تیغ یا ر کتی	در نمائی ز ملک هفت اقلیم
نه فلان جرم کرد و نی بهمان	نه بکس بو داسید و نه ز کس بیم
هرچه بمرسد ز نیک و ز بد	بایشد از حکم یاه خدای کریم
مرد باید که مار کوزه بود	نه نگار آورد چوماهی شیم
مار و ماهی میایدش بو دن	که نه این و نه آن بود خوش خیم
دون قر از مرد دون کس بمدان	گرچه دارفد هر کسش تعظیم
عادت و رسم این گروم مظلوم	نیک مانند چو پنگری بظلم
نه کسش یار و نه ایزد یار	هر که را نفس ز دنیا رجیم
قصه کوته بهاست از تطویل	کان یاور درودر یاسیم
سرکش و تند همچو دیوان پاش	زین هنر بر فلک شده است رجیم
تا بود قد نیکوان چو الف	تا بود ز لف نیکوان چون جیم
سر تو سبز با دو روی تو سرخ	آنکه بد خو است در عذاب الیم
باد سیدن تو ز محشمان	چون بهنگام حج رکن حطیم

همچو جدجد و چو جد پدر (۱)

باش بر خاص و عام خویش رجیم

یوه بله قصیده ئی هم دتاریخ بیهقی به (۳۸۲) مخ اود لغتاسی به (۳۳۶) مخ کی
راغلی ده چی لومری بیت ئی دادی:

آفرین باد بر آن عارض پاکیزه چوسیم - و آن دوزلفین سیاه تو بهمان شکل دو جیم
بیهقی بل لهای به ادب کی دده یویل فضیلت بینی اولیکی چی ابوحنیفه اسکا فی یو
داسی فاضل و چی داسی خه بی ویل چه هم نظم نثر او بیهقی وای چی ده به شل کاله
کی دبل یو شاعر خخه داصنعت نه ولیدلی - دی داسی لیککی :

(۱) دامصرع به لغتنامه کی داسی راغلی ده : « همچو جد خود و چو جد پدر »

«فاضلی بایستی که بیستی چند شعر گفتی تا هم نظم بودی و هم نثر، کس را نیافتم از شعرای عصر که در این بیست سال بودند اقدرین دولت تا اکنون که این تاریخ تا این جا رسانیدم. از فقیه ابوحنیفه آمده الله تعالی بخواستم و وی بگفت و سخت نیکو گفت و بفرستاد و کل خیر عندنا من عتده و کار بر این بنماید و قال من کی خطا کند» او هغه قصیده ئی دتاریخ بیهقی په (۶۳۵) مخ کې چاپسوی ده. دیهقی له لیکنو څخه څرگندېږي چی دسلطان ابراهیم غزنوی له خوا ابوحنیفه اسکافی ته دترنگ ولایت دشرافی ماسوریت هم رسپارل سوی ولکه نو لیکي چی:

(وایتک در مدت نزدیکی از دولت خداوند سلطان ابوالمظفر ابراهیم اطال الله بقانه و عنایت عالی چندین ترتیب یافت وصلت های گران است و شغل اشراف ترنگ بدو مفض شد و بچشم خود بترنگ نباید نگرست که نخست ولایت خوارزمشاه التوتاش بود رحمه الله علیه) (دتاریخ بیهقی - ۶۳۶ مخ) ده خدا پخپله لغتنامه کې لیکي چی دابوالفضل له تاریخ او داسکافی له اشعارو څرگندېږي چی دجمع الصبحاء دسولف دلیکنی پر خلاف ابوحنیفه غزنوی و نه مروزی. او بل داچی ابوحنیفه اسکافی دسلطان ابراهیم (۶۵۱) په وختو کې زلمی و نو لکه له ابونصر فارابی څخه (چی په ۴۳۹ هـ کې مړی) دده درس لوستل دالمتگین په دربار کې او دنوح بن منصور سره ددیبر په حوث دده اوسیدل پیڅې لیری بشکاري خو هغه څه چی مرحوم هدایت له نظامی عروضی څخه را نقلوی په چهارمقا له کې دابوحنیفه نوم نه لیده کیږي یوازی (اسکافی دیبر) راوړی او له هغه څخه دوه مشهوره حکایتونه را نقلوی (لغتنامه - ۴۳۸ مخ).

پخپله ابوحنیفه اسکافی هم وایی:

از آنکه هستم از غزنوی و جوانم نیز همی نه بزم مرعوم خویش را بازار

ماخذ و نه :

- ۱- تاريخ بيهقي - ۲۷۳ - ۲۷۵ - ۲۸۰ - ۲۸۱ - ۲۸۵ مخونه .
- ۲- لغتنامه دهخدا - ۳۳۲ - ۳۳۵ تر ۳۳۸ مخ پوري .
- ۳- تاريخ ادبيات در ايران ۳۹۸ و ۲ مخ .

۴۷۶ - ابو حنيفه (امام اعظم) کابلې الاصل (۱) :

امام اعظم ابو حنيفه نعمان د ثابت زوی د زو طی نمسی اود مام کړوسی او دا هل سنت او جماعت له څلورو امامانو څخه یو ستر امام او د اسلامي مشهور تشريعی « حنفي مذهب » مؤسس و چې د اذهب تر اوسه دده په نامه یاد پری او په دنیا کې تر نیمو زیات مسلمانان په همدې مذهب دي .

(۱) - داچې امام اعظم په اصل کې د کابل و په زیاتو تاریخ پښتیا خدند کړو او مناقبو کې راغلی دی چې مشهوره ئی دادی :

الف : الخيرات الحسان فی مناقب الاسام الاعظم ابو الحنيفه النعمان : دهجاز دمشق علامه ابن حجر الهيتمي تالیف : چې په (۵۹۷۳ هـ) کې مړ دی .

ب : مناقب الاسام ابو حنيفه د ابو المويد الموفق المکی تالیف چې په (۵۱۸ هـ) کې مړ دی

ج : مناقب ابی حنيفه : د ابن البزاز الحنفی الکردري چې په (۸۲۷ هـ) کې مړ دی .

د : الدر المنظم فی مناقب الاسام الاعظم : د نوح افندی چې په (۱۰۷۰ هـ) کې مړ دی ددی کتاب خطی نسخه د مصر د ازهر د کتابخانی په ۳۳۸ لمبر کې قید ده

ه : العقود الجماد فی مناقب ابی حنيفه نعمان : د صالح دمشقي - چې خطی نسخه ئی د مصر د ازهر په کتابخانا نه کی سته

و : لغتنامه : د دهخدا تالیف ۳۳۹ ر مخ .

ز : سکه الفضلا : ۱۲ مخ . (نور په ۳۱۸ مخ کلمې)

د امام اعظم نه که « زوطی » د کابل د پروان د سیمې د خواجه سیاران (۱) یاد استرغیچ د کلی و (۲) بچه له کابل به کونې ته تللی دی خو دده تگ په باب کی دده وایتونه مته یو داچی تر اسلام را وړلو وروسته پخپل شوق د اسلام د پیشوایانو د لیدو دپاره ئی کونې ته چی د اسلامي خلافت مرکز و هجرت کړي دی او بل دا چی وایی د عمر بوله خوا د کابل دفتح په وخت کی د تیم الله بن ثعلبه د قبیلې دیوچا په لاس گډیو تلی او د سربې په توگه ئی له محانه سره پیولی و خوا بویکر خطیب په خپل تاریخ بغداد کی چی اسماعیل د حماد زوی او د امام اعظم نسبی و بل چی: زما په خدای قسم دی چی زموږ کورنۍ ته هیڅ وخت سربیتوب لار نه ده سوندلی، ښکته می په (۸۰هـ) کال کې زیږیدلی او ورته که مې ثابت په کوچنیوالي کی د علی بن ابی طالب کرم الله وجهه په حضور مشرف سوی او حضرت علی ورته د خیرد عا کړي ده (۳).
شیخ ابو زهره په پخپل کتاب ابو حنیفه کی لیکي: ښکته ده چی زوطی دده د سیمې د فتح په وخت کی بندی سوی وی خو ښکته چی د خپلې سیمې له شتمناو غنجه و، نو مسلما نانو به دده سره دیوه بندی غونډی رویه نه وی کړی، خوچله یوی خواتی دده عزت اویت پر

(د ۳۱۷ مخ پاتی) ح : حقیقه الاقالیم : ۳۶۷ مخ .

ط : مفتاح التواریخ : ۱۷ ، ۱۸ مخونه .

ی : امام اعظم و افکار او د سولانا عنایت الله ابلاغ تالیف

ک : افغانستان بعد از اسلام : د پوهاند عبدالحی حبیبی تالیف ؛ اونو ر کتابونه .

(۱) - امام اعظم و افکار او : ۲۶ مخ

(۲) - مرتضی حسین بلر امی په خپل کتاب حقیقه الاقالیم کی لیکي چی : امام اعظم ابو حنیفه نعمان بن ثابت کابی استرغیچ کی کوفی صاحب مستقل مذهب است و مذهب امام ابو حنیفه در هند بسیار شایع است (۴۰۰ مخ) .

(۳) - دده خدا لغتنامه - ۳۹۱ مخ .

نهای کبری وی اوله بلی خوائی دده دخیلوانوا، اذنه او سیننه لقا غوثه و وارو بلی وی الحکمه
نودده کپوسی حق لری چی دسریتوب له نسبته خپله کورنی سبر او گنتی .

واپس چی دثابت پلار د امام اعظم نیکه دضرایان د خلکو په دوده دنوروز، هاسهرگان په
ورځ حضرت علی ته پالوده وروپی وه حضرت علی ئی هدیه سلمی او ورته ویلی ئی وه چی :
« زو ږ هره ورځ نورو ز دی » یا « زو ږ هره ورځ مهرگان دی » .

ثابت خلوبخت کلن و، چی امام اعظم په (۸۰) - ۶۹۹ م) په کوفه کی وزیویداوڅو
چی زلمیتوب ته رسیده دپلار غوندی دخرپه تجارت بوخت و ، خو په زلمیتوب کی
ئی د علوسوزده کړی ته ملاوتړله .

حنی مورخان لیکي چی امام اعظم په کوچنیوالي کی الحکمه د علوسودزده کړی څخه
لیری پاته و، چی دده د کوچنیوالي زمانه یوه خوراله آشوبه د که زمانه وه ، او دحجاج بن
یوسف له لاسه چی دخلیفه عبدالملک له خوا د عراق حکمران و ، هری خواته دظلم اوریل
اودستم قیامت جوړو په تیره بیاچه دحجاج سفاکی اوبی باکی زیاتره دعلم اوفضل خاوندانو
ته متوجه وه .

خوچی په (۸۵ هـ) کی حجاج د رسو اوپه (۹۶ هـ) کی ولیدهم له دنیا ولاړاود هغه
پرځای سلیمان بن عبدالملک خلیفه سو چی دسورخانو په قول دبنی امیه له خو راښو
خلیفه گانوڅخه و، اودده دخلافت په دوره کی درس اودتدریس بیاخلانده رونق پیدا کی
اودخلکو زیاته توجه بیا دعلوسواو غوثو خواته واوښتله .

داوخت و، چی ابوحنیفه ته هم دعلوسودزده کړی دپاره زمینه برابره سوه په قیرمیه له
هغی ورځی څخه ئی تونگ غزم ورته وکی چی یوه ورځ دی د امام شعبی (د کوفی دناستو
عالم او امام) د کور تر سرخ تیریده او امام شعبی په دی تصور چی ښایي کم طالب العلم وی
ابوحنیفه عافته و باله او بوښتنه ئی حنی و کړه چی : « چیری ئی ؟ » ده په جواب کی دسودا

زوی ئې سېندر خان دسلطان ابرھیم لودی له ابراوڅخه و .

ماخذونه :

- ۱- لودی پښتانه-داستاد رشاد تالیف-۱۶۲ ۱۷۰۱ ۱۸۱۸ ۲۲۵۱ ۲۲۶۱
- ۲- سرق افغان-۱۷۵۱ ۱۵۹۱ ۲۵۱۱ ۲۵۱۱ ۲۳۹۱ ۲۳۸۱
- ۳- تاریخ داو دي-۶۵ مخ
- ۴- خورشید جهان-۹۱ مخ

۴۰- آدم هروی :

آدم داحمدزوی او داسد هروی نمسی دخپل وخت له لویو ادیبانو او پوهانو څخه واصل دهرات و، خوپه بلخ کې اوسید، څه وخت چې حج ته ولاړ او له حجه بغداد ته راوگرځید نو د بغداد علما وړ باندې راغونډه سول، حدیث او ادبیات ئې له ده څخه ولوستل، ابو منصور جوالیقی په یوه مسئله کې له ده سره مناظره وکړه، دهرات عالم ورته وویل چې :

«ته لوسړی خپل نسبت سم کړه بیانو په مناظره کې دا خل سه !» دا ځکه چه ابو منصور جوالیق ته منسوب و، او جمع ته نسبت درست نه دی .
د (۵۳۶هـ) کال دشوال په پنځه وېشتمه وفات شوی دی .

ماخذونه :

- ۱- سلطنت غزنویان - ۳۵۰ مخ .
- ۲- بغية الوعاة - ۱۷۶ .
- ۳- تاریخ ادبیات در ایران - ۲۳۰ ر ۲ مخ .

۴۱- آذری رازی :

دسلطان محمود غزنوي ددر بار ددري ژبي شاعرو، او يوه پلا سلطان د يوي لامي قصيدې په صله کې غواړس زړه در همه ورو بخښل، دده اصلي ځای د «ری» ښار وو .

کری نوم ورواخیست امام شعبی و رته وویل: «زما مطلب دانه دی زه وایم دکم
استاذ خخه درس وایی ؟» .

ابوحنیفه په ډیر تاسف جواب ورکې چې «تراوسه می له هیچا خخه درس نه دی لوستی» .
امام شعبی ورته وویل چې: «زه ستا په وجود کی د قابلیت جوهر وئیم او په تندي کی
دی د فعالیت ماده گورم .

نو تا ته لازمه ده چی دپو هانو سره ډیر صبا حبت او دفاضلانو سره زیات مجالست
غوره کړی «څنگه چی دابو حنیفه په زړه کی لا دمخه دعلم دزده کړی مینه پیدا
سوی وه نو دامام شعبی دی تشویق او لارښوونی لا دده عزم ټینګه کی او د
علومو دزده کړی په لار کی ټی شپه او ورځ پرلځان یوه کړه مروجه علوم لکه
صرف، نحو، لغت، قرائت، تفسیر، حدیث او نور ټی زده کړی خوز یا ته توجه ټی
د کلام علم ته وشوه، چی په لوستی هجری پیری کی منځ ته راغلی وه او په دی فن
کی هغی سر ټپی ته ورسید چی ددی فن ستر پوهان دده مناظری ته نه سواي ټینګیدلای.
ابوالموید سوفي مکی له یحیی بن شیبان خخه روایت کوی چی : ابوحنیفه
ویل «ماد کلام په علم کی کافی قدرت ومونه، ډیره موده په اخته وم، او ددغه
علم په کوسک می مناظره او مباحثه او دخپلی مفکوری دفاع کوله څنگه چی
هغه وخت دجدال او خصومت غوښتو نکی زیاتره په بصره کی او سیدل نوزه
هم قریباً شل واره بصری ته ولاړم او هر وار یو کال یا لږ او یا ډیر هلته یا ته
کیدم چی په دی موده کی می دخوارجو دراز رازطبقاتو لکه ابا ضیبه، صفربه او نورو
سره مناظره وکړه مادخپل علمی ژوند په سر کی د کلام علم ته پر ټولو علومو
ترجیح ور کوله، او ماویل چی د عقیدی او مذهب بنسټ او بنیاد په پردی سدا کرو
ولاړ او دا علم په ددین پراصل اوریشی خبری کوی، خو وروسته تر څه سو دی
دافکر راته پیدا سو اوله ځانده می پوښتنه کوله چی پخوا یو مسلمانانولکه صحابه کرام

تا بعینو سره له دی چی په دی علم بڼه پوهیدل بیا ئې هم له داسې مناظره او مجادلو
څخه ځان ونه ژغورل او حتی نور ئې هم ځنې سخت منع کول ، او په عوض کې ئې
د شرعیت او فقه د علم لمتی ته لاسونه اچول او په هغه بشغولیدل ، او د هغه په شاوخوا به ئې
بجسونه کول او د دوی مجلسونه فقیهې مجلسونه او مشغولائی د فقه علم واخلکوته یې د فقه
درسونه ورکول او د فقه د علم زده کړې ته ئې وربلل او تشویقول ؛ که ئې مناظرې
یا سباحثې وې ، که ئې دفتو او رکول او یا ئې دفتو اغوښتل وه ټول د فقه د مسئلو په باب
کې وه ، د اسلام د لومړي صدر مسلمانان په همدې لاره ولاړل او تا بعینو هم د هغو
پیروې وکړه . نو سوړ هم د هغو دروش له مخې منازعې او مجادې پریشودلې او د
کلام په علم نور زیات مشغول نه سوو ، د دې فن له پوهانو سره مو پر هغه دروش مصاحبت
کاوه چی پخوانیو مسلمانانو ئې پیر وی کوله ، او په هغه کار مو لاس پورې کې
چی پخوانیو پای ته رسولی و ، او بل دا چی زیاتره هغه کسان چی د کلام په علم
مشغول دی گورم چی د پخوانیو کړه وړه نه لری او په بشو پیسې
نه ځی په زړه سخت او پی پروادی د کتاب ، حدیث
او د صالحو اسلافو سره له مخالفت څخه پاک نه کوی ، او په تقوی او پرهیزگاری
کې برخه نه لری ، له همدې مخایه پوه سوم چی که د کلام عام خیر او ښکینه درلودای
نو پخوانی پوهان اوصا لجان به په مشغول سوی وای . نو د دې دلا بلو په اساسی
هغه پریشود» (۱)

خود ابوالموید موفق مکی دا پورتنی روایت د هغو محققینو په نزد مردود دی چی اسام اعظم
ته د کلام په علم کې په پوه داسې خاص کلامی مکتب قایل دی چی نه د غرب او
نه د فارس د فلسفې تراغیزی لاندی راغلی دی . او د ابوالموید

داروايت په دوه دلييه ردوي (۱): لومړي دا چي د امام اعظم په کلامي رسالو کي هيڅ يوداسي مطلب نه دي راغلي چي په هغه کي ئې د کلام علم غندلي وي بلکه د وصيت تائيد يې کړي دي لکه د ايمان، او د قرآن د خلق موضوعات اونور. . . د وهم دا چي د امام اعظم په کلامي روش کي هيڅ يوداسي مطلب نه ليدو کيږي چي د اسلامي حقايقو مخالف وي، امام اعظم پخپل کلامي روش کي دا هل سنت او جماعت د مذهب د موسس حيثيت ساتلي دي او ده پخپل کلامي روش کي داسي څه نه دي کړي چي هغه د ده پېښما نې سبب سي. دريم دا چي دا د ول روايتونه چي د کلام د علم سره د امام اعظم بې علاقه گي وښيي ترڅلور وروايتوزيات نه دي چي هغه هم د سند له مخي د اعتماد وړ نه سي کيد اي ځکه چي زياتره روايان ئې مجهول او ځيني هم د سلسلې له حيثه منقطع روايتونه دي چي امام اعظم ته نه دي رسيدلي خوددي روايتو په مقابل کي پخپله د امام اعظم کلامي رسالې زياتره د اعتماد وړ او ثقه مند بلل کيد اي سي چي په هغو کي د کلام د علم د غند نې هيڅ يو مطلب نسته. نو د دي دلايلو له مخي دا خبره د منلو وړ نه ده چي امام اعظم دي د کلام علم له بې علاقه گي څخه پرېښي وي. بلکه سمه خبره دا ده چي امام اعظم د کلام د علم د زده کړي تر تکميل وروسته د امام شعبي په تر غيب د فقه له مخه اړولي ده، ترڅو چي د خپل فطري استعداد په برکت په اسلامي فقه کي دراي او قياس د مکتب موسس گرزيدي دي، او په دي مکتب کي ئې په سوو شاگردان

(۱) - داد ليلونه د مولانا ابلاغ په تاليف «امام اعظم و افکار او» په کښي

مفصل راوړه سوي دي - له ۳۲ مخ تر ۳۹ مخ پوري

رو زلی دی، او دده سهارت په اسلامي فقه کې دې حد ته رسېدلی و چې امام شافعي به ویل چې:

په فقه کې خلک د ابو حنیفه عیال دی (۱).

او ددهغه وخت یو نامتو فقیه ابو محمد ث عبد الله بن مبارک دده په ستاینه

کې ویلي دي:

امام المسلمین ابو حنیفه	اقد زان البلاد و سن علیها
کأیات الزبور علی الصحیفه	بأثار و فقه فی حدیث
ولا بالمغربین و لا بکوفله	فما فی المشرقین له نظیر
خلاف الحق مع حجج ضعیفه (۲).	رایت العائین له سفاهاً

او ابو الفتح بستی هم دې داسې ستایي:

الفقه فقه ابی حنیفه وحده والدین دی محمد بن کرام (۳).

خو دده استادان له تا بعینو څخه څلور زره تنه پتو دلی سوی چې له هغې جملې څخه لیث بن سعد او مالک بن انس د مدینې امام هم وو (۴) د کوفې په مدرسه کې د امام اعظم د استاد سلسله داسې پتو دلی سوی ده (۵):

(۱) - الاعلام - د زر کلی - ۳۹۹ مخ .

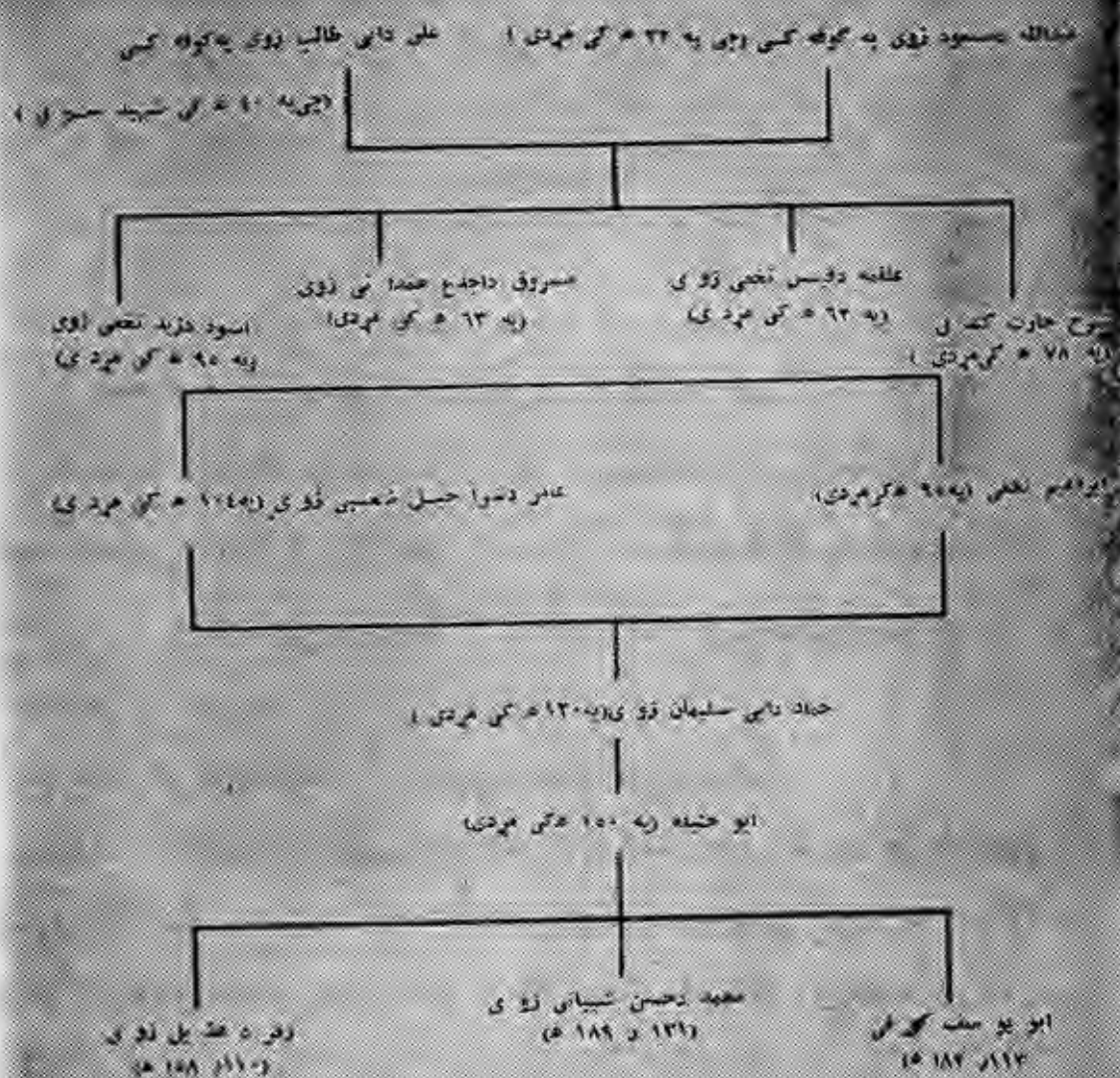
(۲) الفهرست - د ابن ندیم - ۲۸۴ مخ . او دده خدا لغتنامه - ۳۹۱ مخ .

(۳) دده خدا لغتنامه - ۳۹۱ مخ . (۴) - امام و افکار او دسولانا ابلاغ تالیف

- ۵ مخ . چې الخیرات الحسان د دارقطنی تالیف ته حواله ورکوي .

(۵) - افغانستان بعد از اسلام - د استاد حبیبی تالیف - ۹۴ مخ چې د ضحی

الاسلام - ۳ - ۱۸۰ مخ ته حواله ورکوي .

اما اعظم د کوفی به مسجد کی د امام حماد بن ابی سلیمان ا شعری چی دخپل وخت فامتو امام او استاذو د درس به حلقه کی اتلس کاله کله ون وکی ، او

دونی پوښتنی ئې لحنی و کړی چی په پای کی حما د ورته وویل :

یا ابا حنیفه ! قد افتخ جنبی وضاق صدري امام اعظم که شه هم د حماد د تدریس به حلقه کی تر نور و شاگردانو وروسته د اخل سوی و ، او دتولو طالب العلماء نو

په پای کی به کښینوست، خو په لږ موده کی ئې دخپل ذهانت او ذکاوت
په څرګندولو دحما دتوجه مخانته جلب کړه اودی ئې دنور وشاګر دانوپه سرکی
کښیناوه او کم وخت چی دخپل موروثه جايداد دسر پرستی دپاره بصری ته
ولارې ا بو حنیفه ئې پرمخای د محان قایب وتا که. امام اعظم دغه دزده کړی سره
سره دا حدیثو زده کړی ته هم توجه درلوده او په دی لاره کی ئې هم ډیر زیار
ویوست او په کوفه کی داسی محدث پاته نه سو چی ده هغه ته رجوع نه وی
کړی او حدیث ئې ځینی لوستلی نه وی.

دالخیرات الحسان مولف دامام اعظم د مناقبو له کتا بو څخه نقل کوی چی
امام اعظم شپاړس تنه صحابی استادان درلودل .

چی له هغه څخه ئی د حدیثو روایت کړی اونومونه ئی دادي :

۱ - انس بن مالک : دحضرت محمد خصوصی خادم چی په (۵۹۲ هـ) کی وفات
سوی دی.

۲ - عبدالله بن افس الجهنی .

۳ - عبدالله بن الحارث بن جزء الزبیدی .

۴ - جابر بن عبدالله .

۵ - عبدالله بن ابی اوفی .

۶ - وائل بن الاسقع .

۷ - سعل بن یسار .

۸ - ابو طیغل بن عامر چی په (۱۰۰ هـ) کی مړ دی .

۹ - عامر بن وائله .

۱۰ - عایشه بنت عجرد .

۱۱ - سهل بن سعد : چی په (۹۱ هـ) کی وفات سوی دی .

۱۲ - ثائب بن خلاد بن سويد .

۱۳ - ثايب بن يزيد بن سعيد .

۱۴ - عبدالله بن بصره .

۱۵ - محمود بن الربيع .

۱۶ - عبدالله بن جعفر ابواساسه .

خوځيڼي مدققين په دې نظريه دي چې امام اعظم صحابه ليدلي وو سگر د حديثو روايت ئي نه دي ځينې کړي يوازې له انس بن مالك څخه د امام اعظم روايت کول زيات روځهانو يقيني بللي دي وا يې چې يوچاله دارقطني څخه پوښتنه و کړه چې : « آيا دادرسته ده چې ابوحنيفه له انس څخه د حديثو سماع کړی ده ؟ » .
دارقطني جو اب ور کوي : لا الاروينه يعنې سماع ئي درسته نه ده خو روايت ئي صحيح دی .

دې پوهانو د انس سره د امام ليدل تائيد کړی دي :

ابن سعد دارقطني ابو نعيم اصفهاني ابن عبد البر ، خطيب ، ابن جوزي ، سعماني عبد الغني مقدسي سبط ابن الجوزي ، فضل الله توريشتي نووي يافعي ، ذهبي ، زين عراقي ولي عراقي ابن وزير ، البدر العيني ابن حجر ، شهاب قسطلاني ، سيوطي ابن حجر سبكي او نور (۱) .

له پورتنيو څير نوڅخه څرگند يږي چې امام اعظم د ځينو اصحابو معاصرو او له ځينو څخه ئي د حديثو اخيسته کړی ده او ياد چې اقله ئي ورسره ليدلي دي خو دا حقيقت په څرگنده توگه ثابتيږي چې امام اعظم له تابعينو څخه و .

امام اعظم د حد یئود تکمیل د سند اخیستلو دپاره حرسین ته هم تللی اوچی سکی ته ورسید دعطا بن ابی رباح دتدریس له حلقې څخه ئی لا زیاته استفاده وکړه او په (۲ - ۱ هـ) کال مدینې ته ولاړ او هلته ئی له دوو سترو امامانو او استادانو څخه استفاده وکړه چی یو سلیمان دبی بی میمون نام المومنین مرنئ او بل سالم دعبداالله زوی اود حضرت فاروق نمسی و، چی دوی دواړه له هنرو اوو تنو نا بعینو څخه وو چی داصحابو تر رحلت وروسته په عالمو کی دخلکو مرجع وو .

امام اعظم له دی دوو تنو څخه هم دروايات اجازه حاصله کړه ده په سکه کی داسام او زاعی او مکحول شامی سره چی دشاماتو د مذهب امام و هم ولیدل اود حد یثو سندئې لحنی واخیست.

څنگه چی امام اعظم په لومړي سر کی په قیاسی عالم مشهور و نو هغه وخت چی دوهم وار مدینې ته ولاړ یوه ورځ ئی امام محمد باقر ولید امام باقر په ډیر تعجب پوښتنه لحنی وکړه چی : آیا قاسی یاست چی دخپل قیاس په اساس زما جدا مجدد احادیثو سره د مخالفت زیار باسی ؟ امام اعظم ورته وویل « عیاذ بالله - دنبوي احادیثو د مخالفت جرئت څوک کولای سی ؟ که تاسی زما خبرو ته توجه وکسی زه به دنبویه احاد یثو په نسبت خپل قیاس څرگند کم » .

بیانو ددوی دواړو تر منځ دا خبری اتري وسوی امام ابوحنیفه : شرعاً تر ضعیف دی که ښځه ؟ امام محمد باقر : ښځه ضعیفه ده .

امام ابوحنیفه : په میراث کی دنر برخه زیاته ده که دښځی ؟

امام محمد باقر : دنر برخه .

امام ابوحنیفه : که زما اجتهاد یوازی پر قیاس وای نو ما به دشرعی ضعف له مخی چی دښځو په وجود کی مته په میراث کی دښځو برخه تر نارینه و زیاته ټاکلی وای

حال داچی د حدیث سره سم که څه هم ظاهر آدقیاس مخالف دی دفربر څه می تیر
بیخی ز باقده تا کلی ده .

امام ابوحنیفه : شرعاً د نماز څخه کول افضل دی که د روژی نیول ؟

امام محمد باقر : د نماز څخه کول افضل دی .

امام ابوحنیفه : که ما یوازی د قیاس څخه کار اخستلی نو ما به پر حائضه د نماز څخه
قضا واجبہ کړی وای او د نماز څخه پر ځای به می د روژی له قضا څخه معافه کړی
وای حال داچی د نبوی حدیث د حکم په اساس می پر حائضی د قیاس پر خلاف د روژی
قضا لازمه کړی او له نماز څخه څخه می بیخی معافه کړی ده .

امام باقر د امام ابوحنیفه له دې خبر وڅخه دومره خوش حاله سوچی له خپله مخا یه
ولاړ سو او امام ابوحنیفه ئی په غیر کی و نیو او پر تندي یی سچ کی (۱) .

امام اعظم څه موده د استفادې په غرض هلته د امام محمد باقر سره واوسېد او په
فقه او حدیثو کی ئی له هغه څه فائده معلومات حاصل کړه
امام اعظم د علم په زده کړه کې له هېچا څخه غاړه درلود که څه هم ترده کشران
وو، مثلاً دی په اکثر د امام مالک د درس په مجلس کې حاضرېده، حال دا چی
امام مالک ترده دیارلس کاله کشر و،

عبدالله بن مبارک وایی چی یوه ورځ د امام مالک په مجلس کې ناست وم چی
یوسړی راغی، امام مالک ئی ډیر احترام وکی او مخا تته ئې نژدې کېښاوه، لږ
کړی وروسته چې هغه ولاړ، امام مالک حاضر یو ته یو ورواړاوه او وې ویل «دا
لوی سړی موو پیژاند؟ دا ابوحنیفه و، چی خدای په فقه کې د وې توفیق ورکړی
چی په هېڅ مسئله کې د کم لوی مشکل سره نه مخامخ کیږی، او که وغواړی

چی داستنه (ستون) دسرو زوونیی په دلیل ئې ټاټولای سی.

له دې څخه دامام مالک په نزد دامام اعظم د استدلال، منطق او حجت قوت او دکلام تاثیر او اغیزه په ښه توګه څرګندېږي.

له دامام اعظم څخه چا پوښتنه وکړه چی دې علمي سرتېې ته څنګه ورسیدلی ده ورته وویل:

«ماله استفادي څخه عارنه دی کړی او په افاده کې می بخل ندی کړی». په (۱۲۰ هـ) کال چی دامام اعظم استاذ حماد بن ابی سلیمان د مدرسو د څه سوډي دپاره دغه پوښل زدیک شاګرد موسی بن کثیر ئې پرمخای کښې ووست، خوڅه وخت چی هغه حج ته ولاړ دکوفی ټول مخورو او غټانو له دامام ابوحنیفه څخه هیله او غوښتنه وکړه چی دخپل استاذ حماد د تدریس پرمهال کښې نۍ، ده هم په تدریس خوله پوري کړه. هغه سوډه ئې یوازې دحماد پخوانیو شاګردانو ته تدریس کاوه خو وروسته ئې ښه قدریس آوازه هري خواته خپره سوه او دکوفی له زیاتو مدرسو څخه دعلم طالبانو دامام اعظم د تدریس حلقې ته مخه واپروله او خبره دې ځای ته ورسیدله چی دکوفی دنورو مدرسو استاذان لکه مسعر او اسام عیش او نور هم داستفادي دپاره ده ته راټلل، او نور ئې هم ترغیبول چی دده د تدریس په حلقه کې شامل سې خوچی په ټوله اسلامي دنيا کې ئې شهرت وموند او داسلامي تشریعی مشهور «حنفی مذهب» دامام او مؤسس په نامه وپیژندل سو اولوی مجتهد وباله سو. د حدیثو نامتو پوهان لکه بغوی، رافعی، نوری او نور داجتهاده تعریف کې وایی چی مجتهد هغه څوک دی چی په دې پنځگو نوعلو سو: قرآن، حدیث پخوانیو مذهبو، لغت او قیاس کې پوره مهارت ولري. نو ددې تعریف له معنی دامام اعظم مجتهد والی له هغو منلی سو، سستلو څخه ګڼل کېږي چی په دې دوولس پیړیو کې ئې له څو تنوېل هیڅوک له هغه منکر ندی.

و رسیده هغه پرملکی لږکروکی اوسلکه ئی گر فتاره کړه دواړه سترگی ئی ورږ ندې کړی اویانی ووژله .

ددی ملکی پاچهی په پوروايت شپږ سياستې او په بل روايت خلورسياستې وه تردې وروسته دا ردشیريا بکان له نسله کسري ندي » مهر جشنش » يا « مهر خېش » پاچاسو .

ماخذونه :-

۱ - طبقات ناصري — ۱۷۰ ر ۱ مخ .

۲ - افغانستان بعد از اسلام - ۱ ر ۶۱ مخ .

۳ - مسلمانان تر ۶۷۲ مخ وروسته .

۳۳ - آسفنگين غازي غزاوی (۱) :-

د سلطان محمود د دربار لوی حاجب و ، او بيا د سلطان له خوا د خراسان سپه سالار وټاکل شو د (۴۲۱ هـ ق) په جمادي الاولی کی د سلطان محمود د تروقات وروسته چی امیر مسعود له داسغان څخه بیهق ته ورسید آسفنگين غازي ئی خوراشا ند اړه هر کلي وکړ امیر هم هغه ته په درنه سترگو کول او هغه ئی خپل سپه سالار وټاکه او ورته وي ويل : « آنچه بر تو بود کردی آنچه سارا میباید کرد بکنیم سپه سالاری دادیم ترا سرور چون در ضمان سلامت نیشاپور رسم خلعت بسزافرموده آید (۲) » او بیا له خا بنه تر ما بهینه د امیر مسعود په مخ کی د غازي سپه سالار په قومانده عسکری رسم گذشت اجراسو او چی امیر نیشاپور ته ورسید نو د خلکو د عرض اوداد زیاتسه برخه ئی غازي سپه سالار ته وسپارله او په دې ترتیب ئی د امیر په وړاندې ورځ په ورځ اعتبار ژیا تیده خوچه په هممهغه کال ئی د بلخ اوسه گان ولایت دده ته وسپاره .

(۱) - د داکتر غنی او داکتر فیاض په فکر ددی کلمی سم شکل « آسفنگين »

دی (د تاریخ بیهقی ۹۰ مخ) .

(۲) - تاریخ بیهقی - ۳۷ مخ - د ۱۳۲۴ کال د تهران چاپ .

خودده دي ژيات اعتبار دده در قيبانو حسادت اور شك و پاراوه لکه به يقی چي ليکي
« و حاجب غازي بر محموديان کويي شد هر چه ناخوش تر و هر روز کارش بزرگتر بود
و نجهلي نيکو تر و نواخت امير محمود رضي الله عنه از حد و اندازه بگذشت از نان دادن
و زير همگان نشاندن و مجلس شراب خواندن و عزيز کردن و با خلعت فاخر
بازگردانیدن (۱) » .

دي اعزاز دده حسدان او رقيبان لا نور هم و پارول او دده اعتبار دلو او او مقام
خچه د راغور محلوله لار کي ئي له هه شخ ز بار او تفهين خخه مخ نه گر زاوه
خوجي اميرته ئي دمختلفو لار و دده په باب کي را زراز فتنه انگيزي او د بدگمانی خبري
ورسولي که خه هم امير خوخه داخبري په لوی اورسمي در بار کي رد کړي - خو
بيا هم غما زانو له غمازي خخه لاس روانه خيست او آفتگين غازي ئي داريارق سپه سالار
په ملگري د امير محمود په مخالفت ته متي کړ او د دي تهمت په تائيد کي اکثر محموديان
يعني سلطان محمود دوختو سالاران سره ملگري و و امير به ئي له ده خخه او دي به ئي
له امير خخه بيرا وه . خو چه د غمدي غمازانو په غمازي غازي سپه سالار مجبور شو چي
د شپي له خپاو خلکو سره د چيچون خوا نه ولاړ سي هغه وخت چه امير په خبر سو بيرته ئي
د دوا ئي ليکن ورواستاوه او راو ئي غوښت چي بيرته راغي امير د حسدا نو په خوا نه
دده ملگري سپه سالار ار يارق له منځه يوړ او د دي خبري بيا غازي سپه سالار ته شك
پيدا کړ او هم د غمازانو د پيري او پرله پسې غمازي په سبب د امير زړه ته هه شک
لاړ و و نډله خو بياني هم نه غوښته چي د پيري عزت همي - نو امير ئي وکي چي په
د پير عزت او حرمت دي د غزني په کوټ کي نظر بند و ساتل سي خو چي همهلته په
زنداني کي په (۵۳۵ ق) کال د برات په مياشت مړ سو .

بیهمی داد، سقوط دلائل داسی بیانوی : « اما به حقیقت بیاید دانست که سلطان مسعود را هیچ دردل نبود فرو گرفتن غازی و بر استای وی هیچ جفا نفرمودی اما اینجا دو حال نادر بیفتاد و قضای غالب با آن یار شد تا سالاری چنین بر افتاد یکی آنکه محمودیان از دمی این مردی باز نشدند و حیل و تضریب و اغرا میگرداند و دل امیر را بس که بشنید پر شد و حیات و تضریب و اغرا میگرداند تا ایشان بمراد رسیدند و یکی عظیم تر از آن آمد که سالار جوان بود و پیران را حیرت داشت تا از جوانی کاری ناپسندانه کرد . »

ماخذ

(تاریخ بیهمی - ۱۳۲۴ - تهران چاپ) .

۴۴- آشفته افغان :-

عظیم الدین خان به قوم افغان دارد و ژبی شاعر، او دمیر محمدی مائل له شاگردانو شخصه و به اشعار و کی می « آشفته » تخلص کاهه او به « بهوری خان » معروف و سکینه الفضلا دده داسی تعریف لیکی : « گویند مردی بود آشفته طبع و آراسته مزاج ، بالاخر توبه از شعر و با کتساب باطن میل نمود . »

به دو نسبی هجری پیری کی ژوند کاهه دا دده د کلام نموده ده :

دیوانگی مما ری هر لحظه بهان می تا زه

شیدا رهین آس پیری پر هم گر چه بد تون سی

بنی کو خا طرا حباب کیون نه هو منظور

که زیب و زینت مجلس می چاریا رون سی

بر گشته بخت هم سی دیکهی هین کم کسی می

جب هم هوئی مقابل وه سنه کو سو ریتهی

ماخذ و نه -

۱- سکینه الفضلاء - ۵۴ مخ

۲- گلشن بیخار (سکینه الفضلاء به حواله)

۴۵- آشفته کا بلې-

ميرزا محمد صالح د محمد زمان زوي د درې ژبې شاعرو، پلارنې له هراته
کابل ته راغلی، او د کابل په توپ خانه کې ژبې د داروغه وظيفه درلودله. پخپله
آشفته په کابل کې ژبړيدلی دی، او د قاسم ديوانه شوکت او ناصر علي شعرونو
ته ژبې اعتقاد درلود خو د ژوند په پای کې امونی او په (۱۷۳۰ هـ) کال کې
وفات شو.

آشفته لاهور ته هم تللی و، او د «سردم دیده» د تذکري مؤلف عبدالحکیم
حاکم ورسره ليدلې وه، او دا سې ليکې:

«اين عزيز از گردش زمانه بلاهور افتاد، باطبع آزادی که داشت متوکلا نه
می گذرانید، بسیار کم اختلاط بود فقیر یکبار بخانه اش رفتم بعد از آن گاهی سر
راه اتفاق دیدنش می شد شعر کم میگفت و چند ان پی جمع کردن اشعار نبود
معتد قاسم ديوانه و شوکت و ناصر علي بود (۱)» .
دا بيتونه دده دي:

میر و د دل پسر کو ن تو پنهان از من
بد گمان گشته نه انم به چه عنوان از من
خدا انکر ده اگر چهره پر عتاب کند
بسگردش نگاهی عا لمی خراب کند

ماخذونه-

- ۱- تذکرة روز روشن - ۹ مخ .
- ۲- تذکرة مردم دیده - ۱۵۰ مخ .
- ۳- افغانستان (د آريانا دا ثرة المعارف له دري خپرونو څخه) ۳۹۹ مخ .
- ۴- سکينة الفضلاء - ۵۲ مخ .

(۱) - سردم دیده - ۱۵۰ مخ .

۳۶- آصفی هروی -

ددري ژبې له مشهورو شاعرانو څخه وه، په غزل و پل کې ژبې لوي لاس درلود او په اشعارو کې ژبې «آصفی» تخلص کاوه. پلار ژبې خواجه نعيم اندین نعمه الله د مغولی پاچا ابوسعید بهادر وزیر او نیکه ژبې علاوالدين هروي د مغولی پاچهانود کورنی د خزانې مشرف وه، نو ځکه آصفی په خپل وخت کې دخو اجه آصفی، خواجه زاده او وزیر زاده په القابو هم یاد سوی دی. دی په هرات کې زیږیدلی، او زیاتره د سلطان حسین میرزا په دربار کې اوسیدلی، او د اسیر علي شیر نوائی د مجلس ملگری وه، چی هغه ژبې په ستاینه کې لیکلی دی: «طبعش چندانکه تعریف کتنده هست، حافظه اش نیز خوبست، اسانه طبع خویش ونه حافظه خود را کار میفرماید، و اوقات شریف خود را بر عنائی و خویشتن آرا می میفرماید، این نوع صفاتش بسیار است.» (۱)

دا شعارو پر دیوان سربیره د نظامی کنجوي د «مخزن الاسرار» پر طرز یو مثنوی هم لري، او په ترکي ژبه ژبې شعر وایه.

آصفی په (۹۳۰ هـ ق) په هرات کې وفات سوی، او هملته ښخ دی خو د «سراة الخيال» مؤلف دده د سپینې کال (۸۶۰ هـ) لیکلی دی. دده یوه غزله داده:

سوج ريگ وادی غم زيب فرما بس است
 پرده روی سزا رکوه کن خارا بس است
 پشتهای ريگ را مژگان مجنون خا رشد
 اشتران سوج را خا روخس دریا بس است
 حال سيل دیده فرها دو مجنون را مه رس
 چاکها در جيب کوه و دامن صحرای بس است

گیر سیه روزی بگیر دستم را در کنار
 سایه لوح سزا را افتاده بر بالاس است
 عشق و خوبی رنگ رنگ آمد ترا ای باغبان
 حسب حال ما و رعایان گل رعنا بر است
 گرز شاخ گبین راحت درین باغ «آصفی»
 گل بدستم نیست دریا خارا اسفا بر است
 دا بیت هم دده دی :

فریخت در دسی و محسب ز دیر گذشت
 رسیده بود سالائی و لسی بخیر گذشت
 به بل بیت کپی بیوانی:
 هر طرف چندین سیو کش دارد این دیر خراب
 زان سیان سنگ سلامت بر سیوی من رسید
 به ترکی ژبه دا بیت هم دده دی:
 بوبلا لار کوز دین اول آرام جان دین کورسادیم
 ایکی کوزوم دین یما نلیغ کوردیم اندرین کورسادیم

ماخذونه-

- ۱- مجالس النفایس - ۵۸ مخ
- ۲- تحفة سامی - ۹۸ " .
- ۳- مرآة الخیال - ۷۵ " .
- ۴- فرهنگنامه نفیسی - ۱۸۲ مخ .
- ۵- افغانستان (دآرینا دائرة المعارف پښتوخیرونه) - ۳۹۵ مخ .

۳۷- آغا بیگم خراسانی -

« آغا بیگم » یا « آقائی » دمهتر قرای خراسانی لور، اود ری ژبی شاعره وه پلار

نمی دمحمد خان ترکمان شیبانی به وخت کی دخا صی رکابخانی مشرو .

کمزوری و ، او هغه وخت د هلی تخت یوه باتدبیره او مقتدروا کمن ته ضرورت درلود .

ماخذونه :-

- ۱- قاموس المشاهیر - ۱۷۲ مخ .
- ۲- بزم معلوکیه - ۶۶ » .
- ۳- افغانها در هند - ۸۸ » .
- ۴- طبقات ناصری - ۳۱۸۲۱ » .

۲۴- آرایش خان :-

دهندوسان لودي پښتنو په وخت کې دسلطان ابراهيم ددربار خان خانان و، خو دسلطان سره يې وفاسو، او هغه وخت چې بابر دملوت کلا ونيوله نو ده اوسلا مذهب، بابر ته د شاه عماد شیرازی په لاس پیغام ولیږه چې: «مه راگوره سوږستا راقلوته په انظاریو» ځکه نو بابر زړه ورسو، او چې هلی او اکره ئې ونيوله نو آرایش خان ته ئې هغه اسارت بیرته ورکې چې دسلطان ابراهيم په پاچهي کې ئې درلود، او هم په (۹۳۳هـ) کال چې بابر دسلطان محمود لودي صلاح الدین، حسن میواتی او راناسکا سره جنگیده دی ئې دفوج په اسراو کې و.

ماخذونه :-

- ۱- بابر نامه - ۱۷۲ مخ .
- ۲- تاریخ فرشته - ۲۰۳ » .
- ۳- لودي پښتانه - ۲۹۱ » .

۲۵- آرهني بلخي :-

دخلر يې پيری له پوها نوا و محدثا اوڅخه و، چې په بلخ کې ئې دشيخ الاسلام مقام درلود، او دغه بهار دققها و، پشوا باله کیده.

داییت دی ته منسوب دی :

ز هشیاران عالم هر که را دیدم غمی دارد

دلاد یوانه شود یوانگی هم عالمی دارد

ماخذونه -

۱ - پښتنی میرمنی - ۲۱ مخ .

۲ - فرهنگنا مه نفیسی - ۲۰۱ مخ .

۳ - شمع انجمن - ۶۰ مخ .

۳۸ - آغا بیگه هروی :

ددری ژ بی شاعره، اود سلطان حسین سیر زاپه وخنو کی په هرات کی اوسیدله د پلار نوم پی اسیر علی جلا ثیر اود اسیر علی شیر نوایي دورور «درو یش» علی ماندینه وه داسیرس د هرات له بهایو میرمنو څخه وه او پری وز لوغر بیانو او شاعرانو باندی ئی ډیره سهریانی درلودله اود خپل وخت ډیر وادیانو ته ئی وظیفه او تنخوا سقره کړی وه چی یوله غغو څخه « آصفی هروی» و. وایي چی یو کال د آصفی خیره او تنخوا لپروخه لیده نو داییتونه ئی میرمن آغایيگه ته ونیول :

ایا عروس خطا بخش جرم پوښ بگو که کی وظیفه ما اقرار خواهی داد

هوقت غله مرا گفته ای که بار دهم سرم فدای درت چند بار خواهی داد

میرمن آغایيگه چی دا قطعده ووستله تر پخوانی زیاته غله ورو لپروخه .

دار باعی هم دي ته منسوب ده :

آبیکه باب فلدک چکاند سا را سرگشته بحر و پردو اند سا را

ای کاش بمنزلی رساند ما را کنز هستی خود باز رساند ما را

داییت هم ددی دی :

آه از آن داسی که دارد رشته جان تاب او وای از آن لعلی که مردم میخورم خوناب او

ماخذونه -

۱ - پښتنی میرمنی - ۲۲ مخ

- ۲ - خیرات حسان - ۱ ر
 ۳ - افغانستان (د آريافادایرة المعارف پښتو خپرونه)
 ۴ - نقایح الافکار - ۹۶ مخ

۳۹ - آغنه د وستۀ سمز واری -

آغنه دوسته یا آغه دوسته د سمز وار دد ری ژبی شاعر وه ، د غرض او قوافی په علم کی نی په معلومات در اودل د پلار نوم نی « قیام درویش » او دې پخپلواشعارو کی « دوستی » تخلص کاوه .

داغز له ددې ده

هر که کجا آن سه به آن زلف پریشان بگذرد هر که کفر زلف او بیند زایمان بگذرد
 ای محبان بوالعجب در دیست درد عاشقی هر که دامن گیرد این دردش ز درسان بگذرد
 هر که عاشق شد از او دگر سروسامان سجو ز آنکه عاشق ترک سرگو ید ز سامان بگذرد
 در فر افش « دوستی » گردید چو ابرو بهار گریسته زارش چو سیند ابرو گر یان بگذرد

ماخذونه -

- ۱ - پښتني ميرسني - ۲۱ مخ
 ۲ - خیرات حسان - ۱ ر

۴۰ - آقائي هروی -

آقا محمد مشهور په « آقائي » د هرات له موزون طبعانو څخه وه ، او د نائن سيمي ته منسوب دی - دار باغي دده ده :

خزیدن حر یفان که ایاغی گیریم بادوست دمی گوشۀ باغی گیریم
 شب تیره وره د وړ چراغی گیریم وزگم شده خوش سراغی گیریم

ماخذ -

(تذکرۀ « روز روشن » - ۱۱ مخ)

۴۱ - آگاه افغان -

نوم یی تورخان ، پخپله پښتون او داردو ژبی د دوولسمی هجري پیری شاعرو په اشعارو

کی بی « آگاه » تخلص کاوہ نورحال بی معلوم نہ سو دیواری بو بیت بی سکینۃ الفضلا
د « گلشن بیخار » بہ حوالہ راوری دی اوغنه دادی :

منہ دیکو ادا سیکھو ابھی رسم چاہ کی باتیں پناہنا کی نہ کیچٹی تباہ کی

ماخذ- (سکینۃ الفضلا - ۵۴ مخ)

۴۴- آگاہ بیخوری-

دد ری ژ بی مستعد شاعر اود شیخ صدرالدین محمد بیخوری زوی وہہ نہ کی اوسید او
معنی یاب خان شاعر اود « سفینۂ خوشگو » دموقف « خوشگو » ساگری و خوشگو ایکی چی
دیریشہ رنگینہ طبع لری او نہ گرم جوشہ اوسہربانہ زلمی دی او زیاتوی چی :

« جوان طالب علم و مستعد و شاعر خوب گوشت . . . بسیار رنگین طبع و خوش
فکر و معنی تلاش و گرم جوش و سہر بان است - بر فقیر خوشگو خیلی توجہ دلی دارد
خدایش سلامت دارد . . »

بہ عنہ حال خیلی از مغتصات وقت است در اشعارش « ضامین قازہ بسیار است اسسا
بدست فقیر کم افتادہ »

داغزلہ ددہ دہ :

تا نقش از آن زلف سیہ فام کشیدم عرجا کہ دلی بود با این دام کشیدم
دل را تپش شوق تو پرواز دگر داد تا خون کبوتر بلبل بام کشیدم
تا محو خیال نہ گشت دل من خود را بہ پس پردہ او هام کشیدم
گر دست کشیدی تو ز من شکوہ ندا کم سن پای خود از کویتو خود کام کشیدم

رفتم بخیال سر زلف کسی « آگاہ »

تصویر پریشانی ا یام کشیدم

داییت ہم ددہ دی :

گیر د بہ بغل تنگ ترا هر کہ بخواهد از بسکہ توجوشیشہ سی پنہدہا بی

ماخذ سفینہ خوشگو - ۶ ۲۶ مخ .

۴۴- ۳۲ شبر غانی -

سولانا که به شیرغان کی دد ری ژبی صوفی مشرکه شاعر او په طریقت کی مشهور
صوفی و زیاتره ئی دینی او عرفانی علوم لوستلی وو، او ژوند ئی په شاقه ریاضتو کی
تیر اووه په شعر کی ئی «ابن یمن» تخلص کاوه، او په شیرغان کی اوسید
دده دوخت خلکو اودغده خای اسیرانو ورته ښه عقیده درلودله، او په تصوف کی
ئی له سولانا عزیز الدین بلخی څخه سرسته اخیستې وه، څه موده ما ورا لته رته
د سولانا خرد کسانې خدمت ته تلمی و، او علمه ئی خپله د تصوف رشته کمال ته رسوي
وه، او دخپل پیر تورپښی وروسته بیرته وطن ته راغلی و، اودار شانلاره ئی غوره
کړې وه. ده په پیر تصوفی او عرفانی اشعار ویلی دی، بشپړ دیوان ئی درلود چی څو غزلې یی
د «مأثر بلخ» د کتاب لیکو نکې اقتباس کړی دی چی یوه غزله ئی داده :

ای زاهد افسرده دل اغیار کداست عالم همه اغیار بود یار کداست
مقصود خود از جمله ظهورات کمال است گل چیست در آن باغچه و خار کداست
مسکن می عشق سر از پای نداشتند در چیست در آن خانه و دیوار کداست
غیر از رخ نیکوی تو آید دست چه دانست خود دیده کدام آمد و دیدار کدام است
معاشقی و دیوانه آن عاشق و زلفم
ای «ابن یمن» روز و شب تار کداست

په (۱۰۰۵ هـ) کال وفات سوی او عدیره ئی په شیرغان کی ده د ابیتونه عم دده دی:
روز سحر عاشقان را باقیامت کار نیست

کار عاشقی جز تماشا ی جمال یار نیست

از سر کویش اگر سوی بهشتم می برند

پای نهمم گر در آنجا وعده دیدار نیست

ماخذونه-

۱- مجمع الفضل- قلمی تذکره ۵- ۲۸۷ مخ

۲- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی- ۲۱۳ مخ

۳- افغانستان - د آريانا دا ثرة المعارف ۳۳۴ : ۵ کال خپرونه ۲۷۸ - پخ

۴۴-۱ آگهي هر وى -

ددري ژبې نقاد شاعر و. په خراسان کې زيږيدلى او په هرات کې د سلطان حسين ميرزا له فاضلويښتيانو څخه باله کيده، ددري ژبې په نثر او نظم کې ټي لوى لاس درلود، په تيره ټي بيا د قصيدې وياوسره زياته سینه درلودله، او د امير خسرو د غلوي د «بحرالابرار» د مشهورې قصيدې په جواب کې ټي د «شهر آشوب» قصيده و بلې ده چې په غنې کې ټي د هرات د محينو اويرانو او اميرانو کا روتنه په انتقادي نظر کتلى او دهغو حالات ټي لکه څنگه چې و و، بيان کړى دى . مثلاً د سیر محمد يوسف په باب چې د هرات له ساداتو څخه اود حاکمانو او اميرانو په خدمت کې و داسې وايي :

جلد مصحف کنده و جرم نقاره ساخته

مى شود معلوم از اين کو، ياغى پيغمبر است

په همدې نسبت د هرات حاکم امير خان د مولانا آگهي بنى لاس او د ژبې سرپرې کړه وایي چې آگهي د ژبې د سرتر پرېکيدو د مسخه گڼو په و اوړى ټي لکت درلود، خو د ژبې د سر تر پرېکيدو وروسته ټي هغه لکت ورکړ، او هم ټي په کېن لاس ترې خوا بنه ليکل، لکه دى چې پخپله په يوه بيت کې وايي :

چولا له جيب من از تيغ يار غرقه بخون شد

زبان بريد چو شمعم وای زبانه فرون شد (۱)

(۱) په مجالس النفايس کې «فرون شد» راغلى دى.

بل غای وایی :

چنان که باد خزان ریخت بید و چنار ز بان و پنجه من داد بخت برباد
د لاتخیل مهر و وفا ز مردم دهر تصور یست که چو بر کعبتین نقش مراد
خوا میر علیشیر نوائی ایکی چی حضرت امام رضائی په خوب ولید ، نو لکه ئی ژبه
گویا سوه ، او دده نوره ستاینه داسی کوی : «مولانا آگهی بر اکثر علوم و فنون
صاحب وقوفست ، بتخصیص در اسلوب شعر ، وحالا از شعرای قدیم که نام استادی
برایشان اطلاق می توان کرد یکی او مانده»

وایی چی د شرابو په چن او کی ډیر سرابن او حریص و، لکه ئی نوویل چی :
توبه کردم که ازین پس غم عالم نخورم توبه کردم که دیگر باده خورم غم نخورم
د شهر آشوب په قصیده کی خپل خان داسی یاد وی :

گهی پیری عصا در دست و فقرس در قدم آنکه اورا مسجی اندر پاوسخی در سراسر است
په (۹۳۲ هـ ق) کال وفات سوی او په هرات کی ښخ دی .

۱- تحفه ساسی - ۱۱۷ مخ

۲- قاموس الاعلام - ۱۱ ر

۳- روز روشن - ۱۳ مخ

۴- مجمع الفضل - قلعي - ۲۶ مخ

۵- تاريخ افغانستان در عصر گورگانی - ۲۱ مخ

۶- افغانستان - (د آريانا دائرة المعارف په دری خپرونه - ۲۵۸ مخ)

۷- مجالس النقايس - ۳۲ مخ .

ماخذ:-

(-نقش- فرهنگنامه - ۱۲۶ مخ).

۳۶- آریا:-

د «یاما» پاچا دشوری لور نوم وه او «یاسا» خودبا خبر د آریائی کتای
لوسر نی سار او غمښلی پاچا او دبلخ دپیشداد یانو دسلاهی مؤسس و .

ماخذ:-

(تاریخ افغانستان - دکهزاد - ۲۲.۰۱ مخ.)

۳۷- آریامن :

په ویدی عصر کی دیوه ربه النوع نوم و چی ده دوست په معنی هم را غلی دی
او دآریائی ودونو په مراسمو کی تل له آریامن څخه د دوستی پیدا کولو سرسته
غوښتنه سوي ده مثلاً هغه وخت چی به سور او پلار خپلی ناوی لورته دوا ده په وخت
کی دعا کوله نوداسی سرو دبه ئی وایه: «سمه اوبی اغزو دی وی هغه لا رچی ته
دوا ده دپاره ور باندی خپ- آریامن او بها گ دی زموږ لارښودنه وکړی- ای زموږ
گراتی لوری !

د کور انظام دی درته آسانه سی ته د خپل کور له خدمتو څخه خلاصه
سوی ، مگر دحسرد کور خدمت دی پرغاړه ولوید ،

سور تاد دوستی په یوسبارک مزی د هغه زلمی سره ددی دپاره تپو چی
ستاسی کورد اولاد او دولت څخه به لک سی ...»

اوبیا چی زلمی زوم دخپلی چنگالی «قاوکی» ښی لاس نیسی او دری واره د کور
داور گیر چار پیرگری نومهم د «آریامن» نوم اخلی اوداسرود وایی :

«دنیك شكون او ددی دپاره زه ستاښی لاس نیسم چی ته له ماسره ترزوږ والی

پوری ژوندی او خو شحاله واوسی-

تمهاته «آریامن» بهاک، سوتیار، اوپورم دهی، ددی د پاره راسپا رلی بی چی
سور دواړه په شریکه په دی کور کی حکومت وکړو...»

بیاد واده د سراسمو په پای کی هم د «آریامن» څخه مرسته غواړی او د اسی
دعا کوی: «ای آریاسنه! ته سوید ژوند تر پایه په دولت او مال ماره وساته
په دی کور کی دی افسانان او لخواوران خوشحاله اوسی اوډیر دی سی - د بدو
سترگو دی په امان او د سینی څخه دی دکوی» «آریامن» د کلمی بل شکل «ایریامن»
په اویستا کی د جنگیالیو او د سوار کارو نجیبانو د پاره استعمال سوي دي.

ماخذونه:

- ۱- ویدک هند - ۲۷۷، ۲۷۸ مخونه .
- ۲- پښتني میرمنی - ۱۶۰۱۵ مخونه .
- ۳- تاریخ افغانستان د کهزاد - ۳۲۰ ر.مخ

۴۸- آزاد خان افغان:-

له مغولو پښتنو سترانو اوسا لارانو څخه وچی پر بار منئی حکمرانی کړې ده ده
د ابراهیم شاه افشار د سلطنت تر ساتید و وروسته د «زور» بنارونیو او تر هغه وروسته
نی د «آروسیه» کللا لاس ته وروسته، او په (۱۱۶۶ م) کال نی د کریم خان زند سره
سخته جگړه وکړه او بیاد چشت په سلاخو رکی نی دوه نور جنگونه وکړه اوله هغه
نخایه «آذربایجان» ته ولاړ او بیا تر یوه جنگ وروسته نی «کردستان» ته مخه وکړه
اوډیر وخت نی په «گرجستان» او بغداد کی تیر کړ .

ماخذ:

(د نفیسي فرهنگنامه - ۱۲۷ مخ)

عباس اقبال آشتیانی د آزاد خان په باب کی لیکي چی: (آزاد خان د ناد افشار په
وختو کی د غلجیو پښتنو مشر و، او په کردستان کی نی په سرکښی لاس پوری کي

اود ابراهيم شاه د دولت تر زوال وروسته ئې د «اورمیه» کلاونیو له او پر گرجستان ئې حمله وکړه خود هغه هیواد د پاچا سر ئې تر روغی وروسته داسی تړون وکړی چی د (ارس) سید دی دگر جستان د پاچا دستر فاتو اود آزاد خان افغان تر منځ ویش وپیژندل سی .

هغه وخت چی کریم خان زند په کرمانشاه کی خپل رقیب علی سردا نغان ته ساته ورکړه آزاد خان دروغی پیشنهاد وکړی خو کریم خان ونه سانه او د آزاد خان سره یی جگړه شروع کړه په جگړه کی کریم خان مات سو اود پارس خواته و تښتید، د کریم خان سور او شیخ علی خان د آزاد خان افغان په لاس کښیوتل او د نغان سره ئې اصفهان ته راوستل بیانی ده قمشه په جگړه کی بیا کریم خان ته ماته ورکړه شو چی په ۱۱۶۶ هـ کال د کمارچ په کیوتل کی کریم خان پر آزاد خان بری وسوند او آزاد خان اصفهان ته ورساوه او نه هغه خایه آذربایجان ته ولاړ . بیا ئې له هغه خایه خو واره د محمد حسن خان قاجار سره جگړی وکړی .

ماخذ :

تاریخ مفصل ایران - د عباس اقبال آشتیانی تالیف - ۷۳۸ مخ .

۴۹- آزاد خان بامیزی پو پلمزی :-

پلار ئې حاجی کریم داد خان د احمد شاه بابا عرض پیگي وه چی بیا د احمد شاه بابا له خوا ده ته د کشمیر حکومت و سپارل شو . هغه و حاجی کریم داد مړ سو ، اود هغه کشر زوی آزاد خان د تیمور شاه له خوا د کشمیر حاکم وټاکل سو ، خو آزاد خان تر څه وخت وروسته د تیمور شاه له اطاعته سر و غړاوه ، او د دې پرځای چه د کشمیر مالیه کابل ته واستوی په هغه ئې درې زره تنه لشکر له سیکانو او نورو څخه منظم کړ . تیمور شاه لومړی امیر محمد خان چی د کفایت خان موسوی خطاب ئې

درلود کشمیر ته واستاوه چی آزاد خان ته نصیحت وکړې. خو آزاد خان که څه هم دری لکه رو پی مایه ورکړه ، مگر بیا ئی هم د تیمورشاه اطاعت د زړه ونه مانه : اوڅه موده وروسته ئی بیا داستقلال اعلان وکړ ، او دخپل وروڼه مرتضی خان او زمان خان ئی له کشمیره وشړل ، ځکه نو تیمورشاه د آزاد خان دغه دوه وروڼه ددېرشوزرو جنگیالیو سره د آزاد خان مقابلی ته واستول خو چه آزاد خان د آزاد خان دلیکر مشر ملا اعظم خان په جنگ کي ووژل سو او دوه زره تنه نور ئی دمظفرآباد په اوبو کي دوب شول ، آزاد خان غوښتل چه وتښتي ، مگر دده دا کا زوی پهلوان خان غمه ښکاري ته پرې نه ښود ، او په ډیره سپرانه ئې تر سختی جگړي وروسته د تیمورشاه لشکر مات کړی ، او برهان خان پوپلزی ئې له یوزر او پنځه سوو تنو سره ونيو. دا وخت نو تیمورشاه پخپله مجبور شو چی له لوی لښکر سره د پېښور خواته وخوځېږي ، او سردار دد خان ساگری ئی د آزاد خان مقابلی ته واستاوه خو تر څو جنگ وروسته ئې چی آزاد خان مغلوب ته کړی ای سو نو دغه ځینی سلگری ئې لکه احمد خان او نور دپیسوپه اسید او د شاه له قهره په بیر واو د خان کړه ، آزاد خان چه یو ازی پاته او لښکری مشرانو څخه مایوس سو ، نو دخپل خسر راجه رستم خان کور ته ئې پناه یووړه ، خسر ئې د تیمورشاه له بیرې غمه د خوب په خو نه کي دخوب په حال کي بندی پر ښود ، او دد خان ته ئې احوال ولیږه ، آزاد خان چی راو ښیځی او د خان ئی بندی ولید ، نو پخپله تفکجه ئی خان ووېشت — خودی لاس ته وو چی دد خان له خوا اسلام خان له سربازانو سره ورو رسید ، دروازه ئې خلاصه کړه او د آزاد خان سترگي ئې وایستلې ، آزاد خان ورته په قهر سو ، او اسلام خان ئې سر پرې کړ ، تیمورشاه ته ئې واستاوه .

ماخذ :-

(سراج التواریخ - لومړی ټوک - ۳۱ ، ۳۲ مخونه) .

۴۰- آزادچهر غزنوی :-

دسلطان ابراهیم غزنوی له زامنو، او دسلطان محمود له نسیانو، او د
سلطان محمود غزنوی له کړو و نسیانو څخه وو.

ماخذونه :-

۱- سلطنت غزنویان - ۲۵۱ مخ

۲- فرهنگنامه نفیسی - ۲۱۶ .

۴۱- آزاد مهر غزنوی :-

دسلطان ابراهیم غزنوی زوی او دسلطان محمود غزنوی کړ و نسی و .

ماخذونه -

۱- سلطنت غزنویان - ۲۵۱ مخ .

۲- فرهنگنامه نفیسی - ۱۲۸ مخ .

۴۲- آذر میدخت خراسانی :-

د خسرو پسر ویزلور، د هرمز نهمي او نود شیروان د ښاد د زوی کړ و نسی په خراسان کی
د مساسانی شاهانو په سلسله کی یوه دیر شمه ملکه وه، چی د (۶۳۰ م - ۶۹۰ م) په
شاوخوا کی پاچهی ته رسیدلی وه. منهاج السراج لیکي چی دا عادل ملکه وه او په
تدبیر ئی هیواد ساته، او هم زیاتوی چی د کسری په کها له کی تردی بله ښه ښځه نه وه
واهی چی د خراسان سپه سالار او امیر هرمز دې ملکی ته پیغام و استاوه چی :

« که ما میره کی ، نوره به ستا خدمت و کم اوستا ملک به و ساتم »

آذر میدخت جواب ورکی : « ملکه چی پر تخت ناسته وي هغی ته مصلحت نه دی

چی په ښکاره میره و کی ، ښه داده چی که ته ما غواړی ماته نژدې راسی او خپل مراد حاصل کړی

سپه سالار په دی جواب آرام سو او چی شپه سو ، د ملکی د هر مېرایی وره ته ورغی

ملکی خپل ساتندوی مستبدار ته اړ و کی چی « سړئ ووهه او ماته ئی راوړه » ساتندوی هم

خفه وواژه . او دا خبره د سپه سالار زوی رستم ناسی ته چی د پلار په نیابت ئی کار کاوه

ماخذ:-

(قاموس المشاهير بدایونی - ۲۱ مخ)

۴۲- آذرویه سیستانی :-

دخليفة منصور په وختو کي د سيستان له ملي مشرانو څخه وو، چي په (۱۵۱ هـ) کال چي د زرنج خلک د خليفه پر خلاف ونيوریدل آذرويه د مرزبان سيستاني زوي هم د سيستان د نورو ملي مشرانو سره د خليفه پر ضد پورته سواو په سيستان کي يې د خليفه والي يزید د منصور خليفه زوی مغلوب کي، آذرويه په دين زرتشتي و.

ماخذ :-

(تاريخ مختصر افغانستان - ۹۹ مخ)

خود سيستان تاريخ ليکي چي په (۱۴۵ هـ) کال منصور خپل وليعهد مهدي وټاکه او مهدي خپل اکايزيد بن منصور سيستان ته راوايړه چي هغه د (۱۴۶ هـ) کال د شوال په ۴ دسه شنبی په ورځ سيستان ته راوړسيد او په (۱۵۰ هـ) کال بست ته ولاړ، چي هلته يو څوک د محمد بن شداد په نامه دهغه لځای له لغريان (بنا ئي چي لغريان يعني عياران وي) څخه پورته سوی و، او آذرويه مجوسي او مرزبان مجوسي دخپلو ملگرو سره دهغه سره يوځای سوه او يزید بن منصور ته ئي په جگړه کي ساته ورکړه او د نيشاپور خواته ئي وځغلاوه.

(تاريخ سيستان - ۱۴۲ مخ)

۴۳- آرا شاه ايک :-

سلطان آرام شاه ايک د سلطان قطب الدين ايک (په هندوستان کي افغان پاچا) زوی و، چي تر خپل پلار وروسته په (۵۶۰۷-۱۲۱۰ م) کال د دهلي پر تخت کښيښوت، خو تر يوه کال پاچهي وروسته سلطان التمش د سلطان قطب الدين ايک زوم له تخته پاڅا و، او پخپله پر تخت کښيښوت، دا ځکه چي په اډاره کي

علامه ابن خلدون لیکي چي امام ابوحنيفه له سر و سجدې دینو څخه وه او ثبوت ئې دای چي زیاترو لویو محدثانو دده د مذھب پیروی کوله.

خو په اجتهاد کې امام ابوحنيفه زوړه داوه چي: د قرآن د مطالبو په فهم کي پر هغه لار ئې چي نورائمه تللي وه، مگر نه په هغو سوارو کې چي د سدلول او اشاراتو او داستنباط د لارو په فهم کې ئې دنورو سره اختلاف درلود. همدا راز د حدیثو په منلو کې ئې خاصه شیوه درلودله، په هغو نبوی حدیثو ئې عمل کاوه چي یوې ډلې له بلې ډلې څخه روایت کړي وه، او رجال ئې هم ثقه او صادق وه او په ښار کې فقیهانو د هغو پر عمل کولو اتفاق درلود، او که په یوه سورت کې به داسې حدیث او یاد صحابی قول په لاس ورتغي نو هغه وخت به ئې پخپل اجتهاد له قیاس او استحسان څخه کار اخیست (۱).

ابو جعفر شاذان ری پخپل بسند له امام ابوحنيفه څخه روایت کوي چي ده وویل سوړ په هېڅ مسئله کې بې ضرورتې له قیاس څخه کار نه اخلو، او که له کتاب او سنت او اصحابو له عمل او یاد اصحابو له اجماع څخه کوم دلیل ونه مومو نو هغه وخت قیاس ته رجوع کوو (۲).

په دې توګه امام اعظم قل داستفنا او دخلکو درجوع مرجع و، او وایی چي په عباداتو او معاملاتو کې ئې له شیعو تر اتیا زرو پوري مسئلې ویلې دي (۳). همداشان امام اعظم له حدیثو څخه د مسئلو د احکامو په استخراج کې عجیب

(۱) - ضحی الاسلام - ۱۸۵۲ مخ - او افغانستان بعد از اسلام داستاد حبیبي

تالیف - ۷۹۶ مخ.

(۲) - معجم المصنفین - ۱۳۳۲ مخ - د عقوالجواهر په حواله.

(۳) - ضحی الاسلام - ۱۸۸۲ مخ - د سکی په حواله ۹۶ مخ.

سهارت درلود، چې يوه ورځ يوه ستر محدث اعمش له ده څخه په يوه مسئله کې فتوا وغوښتله، ده جواب ورکړ، اعمش ځنې وپوښتل: «دادی له کومه مخايه راوړه؟»
اسام جواب ورکړ: «هغه ته يې چې يو حدیث له ابراهيم څخه داسې، او له شعبي څخه داسې روایت کوي!» اعمش ورته وويل: «ای معشر فقها، اتاسی طبیبان یاست او سوږ دوا قروشان (۱)».

دحرمله و ربيع جلاجلاروايتونه دي چې شافعي ويل: «څو ك چې غواړي په فقه کې متبحر عالم سې بايد دابوحنيفه مديون اوسې رښتياچې دی له هغو كسانو څخه دی چې په فقه کې ئې توفيق موندلی دی، او سوږ هيڅوك تر ده فقيه تر نه پېژنو» (۲).

او همداسې له شافعي څخه بل روایت دی: «څو ك چې دابوحنيفه كتابونه ونه گوري په علم او فقه کې بشپړ عالم كيداى نه سي» (۳).

همدارنگه له اسام شافعي څخه روايت دی چې يو وخت اسام شافعي داسام اعظم قبرته نژدې د فجر نمونځ كاهه او داسام اعظم دنظريې په احترام ئې دعاى قنوت ونه ويله، او په بل روايت ئې ترركوع وروسته لاسونه پورته نكړه ابن عينيې وايي چې: «زما ستر گودده غوندې بل څو ك ندی ليدلى» او هم له ده څخه روايت سوي دي:

«څو ك چې غواړي فقه زده كړي نو خپل مقصود بايد له كوفې او داېي حنوفه له يارانو څخه لاس ته راوړي» (۴).

(۱) - افغانستان بعد از اسلام - ۷۹۶ مخ - دضحي الاسلام - ۲۰۰ ر. ۹۱ مخ په حواله .

(۲) - اسام اعظم وافكار او - ۳۲ مخ .

(۳) - » » » » » »

(۴) - » » » » » »

ابن مبارک وایی چی: «ابوحنیفه فقیه ترین د خلکو وه سا ئرده هیخو ک فقیه تر نه دی
لیدلی، دی ایه (معجزه) ده مدارا زلده غه روايت سوی دی چی بوورخ ئی خلکو ته
د حدیثو روايت کاوه ووی ویل:

«نعمان بن ثابت ما ته حدیث و ملی» له ده شخه بویشته وسوه چی نعمان خوک دی؟
ده ورته وویل:

«ابوحنیفه چی د علم مغز دی نو یحییو یارا نو وغویشته چی د اسطبل ونه لیکی، ابن
مبارک لبر سکت وکی او یما ئی وویل:

«ای خلکو غو ئی بی ادبه او دییشو ایا ئو له حاله بی خبره یاست؟ او غو ئی د علم او
عالمانو سره فاشنا یاست؟ د خلکو د اقتدار د پاره تر ابوحنیفه بل هیچ خوک ورنه دی،
خکه چی دی پر هیز گاره امام، اوفقیه عالم و په علم کی ئی دخپل بصیرت فهم او ذکاوت
په اثر داسی کشفیات وکړه چی هیخو ک هغی پای ته نه دی رسیدلی، بیا ئی نو قسم
وکی چی تریوی سیاشتی پوری دوی ته د حدیثو درس ونه وایی (۱)

له نوری شخه روايت سوی چی ده هغه چاته چی له ابوحنیفه شخه راغلی و، وویل
«ده ده یخکی د سرد تلو خلکو له فقیه ترین چا شخه راغای بی».

واهی چی دا بن جریج په مجلس کی چا د ابوحنیفه نوم واخیست، ده وویل: «پته خوله
سی هغه بیشکه فقیه دی، فقیه دی، فقیه دی».

یزید بن هارون د دی پوښتنی په جواب کی چی د امام اعظم د کتا بوسطالعده شکه
ده؟ وویل: «ده کتا بونه وگوری، خکه چی ما هیخ یوفقیه نه دي لیدلی چی د ده خبره
ونه منلی».

ابو یوسف یو ورخ ابن مبارک ته داسام اعظم داسی صفت کاوه: له علمه یوه داسی
وسله جوړوله چی تر نیزی تیره وه، په خدای قسم دی چی دده په لم دیر تمسک کاوه، د
شرعی چارو دفاع ئی کوله، او دخپل هیواد دخلکو مقتداو، یوازی هغه غه وړو اگنله
چی په صحت له رسوله رانقل سوی وه دحدیث په ناسخ او منسوخ دپریښه پوهید، هغه
او معتد حدیثونه ئی لټول او زیار ئی یوست چی در رسول کریم (ص) د فعل پیروی وکی
د کوفی دهغو عا لمانو درو بی پیروی ئی کوله چی دحق پر لار ټلل، او هغه ئی لمانه
کېنلاره تا کله (۱).

احمد بن حنبل دده پاب کی ویلی دی چی: ابوحنیفه د تقوی اوزهدخا وند وه،
آخرت ته ئی پردنیا دونی ترجیح ورکوله چی بل څوک دده پای ته رسیدای نه سی
دی دمنصور په وخت کی ددی دپاره په شلاخو ووهل سوچی دقضاء منصب وستی خونه
وته بانه دخدی رحمت اورضا دی دده په برخه وی (۲).

یحیی بن معین ویل: «زما په نزد قرائت قرائت دحمزه اوفقیه دابوحنیفه فقه ده (۳).
بستانی پخپل دائرة المعارف کی لیکي چی: «عبدالله بن سعید صحابی فقه وکرله
او عقیله بن قیس نخعی هغی ته اوبه ورکړی، او ابراهیم نخعی هغه ورپېله او صناد
فقیه وکوتله او امام ابوحنیفه هغه اوږه کړه یعنی اصول او تفریع ئی وره پرکړه او اوا
ئی ورکړه ځکه نوایی چی دی لومړی سړی دی چی فقه ئی تدوین کړی ده».

زیاتره اروپایان هم دا رایه لری چی امام ابوحنیفه نوی مبتکر اصول وضع کړی او یوه
ډیر معتدل مذهب ئی منځ ته راوستلی دی چی زیاتره اعتماد ئی پر قیاس کړی دی.
همدا سبب دی چی امام اعظم دخپل قیاس او استحسان دوست له مخی اهل رای

(۱) - (۲) - امام اعظم ابوحنیفه و افکار او - ۳۳ - ۳۴ مخونه .

(۳) - لغتنامه دده خدا / ۳۴ مخ .

گڼل سوی دی، او د تقدیری فقه واضع ئی بولی چی د ځینو هغو پېښو احکام ئی بیان کړه چی لایېښی سوی نه دی او فقه عام ته ئی پراختیا ورکړه (۱).
 امام اعظم داسوی دوری په پای او د عباسی دورې په سر کی ژوند کاوه اودا هغه وخت و چې په اسلام کی مختلفی مذهبی فرقې سینځ ته راغلې دی لکه خوارج جبریه معتزله او نور چی هر یی فرقی په سیاست او امامت او ایمان او د سوار طبعیت په مسئلو کی محاذ ته خاصی عقیدې رلودلی.

په دی فرقو کی یوه فرق هغه « مرجئه » وه چی د هیڅ مسلمان پر تکفیر ئی حکم نه کاوه او هغه ئی خدای ته پرېښود ایمان ئی یوازی د زرو تصدیق او د ژبی اقرار باله او عمل ئی د ایمان داخلي رکن نه گانه محکمه نه وه هیڅ مسلمان د کفر فتوانه ورکوله او بیا څه نظر ئی درلود او د خلافت په مسئله کی ئی هم له هیڅ یو څخه تېر نه کوله او بڼی امیه اوشیعه او خوارج ئی د ری سره سوسنان (خو مسخطی او مصیب) ئی بلل چی استیاز ئی دیرې شکل و نو محکمه ئی په دی حکمیت کی هغه خدای ته پریښودل او ویل ئی چی: د ایمان سره هیڅ گناه ضرر نه لری لکه د کفر سره چی هیڅ طاعت گټه نه لری (۲).

د افرقه هغه وخت منځ ته راغله چی د مسلمانانو تر منځ د علی (رض) او معاویه په باب کی د نظر اختلاف پیدا سو خوارجو علی (رض) اودده پیروان او معاویه او ملگری ئی په کفر متهم کول اوشیعه گانو معاویه ویزید ته شدید طعن وایده او خپل مخالفین ئی کافران بلل او د عثمان (رض) پیروانو بیا خپل مخالفین (عاویان او خوارج) ټول کافران گڼل خو په دی منځ کی یوبله ډله منځ ته راغله چی ویل ئی: ټول کارونه په خدای اړه لری اونه باید چې پر هیڅ یوی طبقې د کفر حکم وسی اودا سرچنه ډله وه نو ځینو امام اعظم

(۱) - افغانستان بعد از اسلام - ۷۹۷ مخ د تاریخ تشریح د ۳۸ مخ په حواله .

(۲) - افغانستان بعد از اسلام - ۷۹۸ مخ .

هم له دی ډلې څخه پاله اوډه ته ټپي «اهل ارجا» ويل دا هکله چې امام اعظم په نقه اکبر کې ځينې اقوال لري لکه: «لا تفکر احد ابذنب ولا تنفی احد عن الايمان» مثلاً امام ابوالحسن

اشعري ليکي چې: (ابوحنيفه او ياران ټي د سرچنه له نهمې ډلې څخه دي) (۱) .

خو زياترو فقيهانو او متکلمانو له امام ابوحنيفه څخه دارجائيت رد کړې دي او ويلي ټي دي چې امام اعظم د ټپي فروغ ووتله هم زيات ته توجه درلودله او اعمالو ته خوښ پوره اهميت ورکاوه مثلاً شهرستاني ليکي چې: ابوحنيفه او ياران ټي سرچنه نه منسوب شوي دي بڼائي سبب ټي دا وي چې دوه يل: ايمان د زړه تصديق دی او زياتوالي او نيمگړتيا نه مني نو ځکه وگومان کړي چې ابوحنيفه عمل ته په ارزښت قايل نه دی. حال دا چې څنگه امکان لري يوسړی چې پخپله په عمل سخته پابند وي ټپي، د عمل د پرېږدولو قنوی ورکړي؟» (۲).

بلې خواته د امام اعظم په آثارو کې يوه وړه رساله سته چې د «عثمان بستي» په نامه د امام اعظم په قلم ليکلې سوي ده او له هغې څخه داسې ښکاري چې عثمان بستي کم ليک امام اعظم ته ليکلی او په هغه کې ټي دي سرچنه ته منسوب کړي او امام اعظم هغه گمان رد کړي او وايي چې: د عمل مضيع د تصديق مضيع نه دی، خو د تصديق مضيع د ايمان مضيع دی نو سمه ده چې جاهل مومن او ظالم او گنهکار مومن موجود وي، او د خداي خوښه ده چې هغه بخښي که ټي په عقابو وي، او له همدې جته دی چې حضرت علي ته هم امير المومنين وايو او حضرت عمر ته هم، او پخپله حضرت علي هم خپل اهل

(۱) - مقالات الاسلاميين - د ابوالحسن اشعري تاليف - ۱۳۸ مخ .

(۲) - د شهرستاني د ملل او نحل ترجمه - ۳ مخ .

حرب دشام خلکو ته «سومین» خطاب کړی و، او داچې مخې خلک که تار نه
سومن گنې او نه کا فر (د معزله قول ته اشاره ده) دا خبره د اهل بدعت او
د پیغمبر له وينا مخالفه ده» (۱).

نو په دې تر تیب امام اعظم «موجنی محض» نه و، بلکه د سونانو او اهل
تصدیقو د نه تکفیرولو په باب کې ئې د نظر وسعت درلود، چې د شهرستاني په
قول ده ته «مرجئه السنة» ویل کیدای سی یعنی هغه څوک چې د سنت پابنده وی
او دېته سړی او گنهکار رحمت د خدای خوښی او رضاته سپاری، او پخپله دهیڅ
مصدق سومن پر کفر وانه ورکوی (۲).

د امام اعظم د عمل په باب کښې ویلی سوي چې: غلو بیت کاله ئې د ماخستن
په او داسه د سهار نمونځ کړی دی، هره شپه به ئې قرآن ختما وه، او هره شپه
به ئې تر دی حله ژړل چې د گاونډیانو زړونه به ورباندي سیجړل کیدل.

وايي چې یو چا داین مبارک په مجلس کې د امام اعظم په باره کې بد و یل
ابن مبارک ورته وویل: «افسوس دی وي پرتا ایاته دهغو چا بد وای چې پنځه
غلو بیت کاله یې پنځه سره نمخونه په یوه او داسه ادا کړی، او قرآن ئې په
یوه رکعت کې ختماوه؟» (۳).

ابو یوسف ویل چې امام ابو حنیفه هره شپه قرآن ختماوه او دروژي په میاشت
او داختر په ورځ ئې دوه پنځوس واره ختماوه (۴).

(۱) - د معجم المصنفین تر ۱۹۲۲ مخ وروسته د عثمان بستی د جواب رساله
چې د (۱۰۸۸ هـ) کال له خطي نسخې څخه ئې را نقل کړې ده.

او استاد حبیبی په افغانستان بعد از اسلام کې هغې ته حواله ورکړې ده.
(۲) - افغانستان، بعد از اسلام - ۷۹۹ مخ.

(۳) (۴) امام اعظم ابو حنیفه و افکار او - ۲۹۹، ص. مخونه.

مسعر حکایت کاوہ چی: «پوه ورځ سی امام ولید چی دسهار نمونځ ئې وکی او دتدریس په حلقه کې کهنیوست دماسپښین ترنمانځه ئې شاګر دالمو ته درس ورکې دماسپښین تر نمانځه وروسته یې بیا به قد دیس خوله پوری کړه همدا شان دساز یګر اوسا بنام اوساخستن ترنمانځو وروسته درس قطع نه سو دځان سره یې وویل چی: عبادت دپاره به څه وخت وزګارېږي؟ ضرور به ئې تعقیبوم، چه خلک بیده سو نوامام چې بهترین او پاک ترین کالی آغوست یې وه مسجد ته ووت تر سهاره په نمانځه بوخت و، او بیا کو رته ولاړ کا لې ئې المش او بیا دسهار دنمانځه دپاره مسجد ته ولاړ، او بیا ئې دتیري ورځې عمل تکرار کړ، نو ماد ځان سره وویل چی دا سړی خو به دشپې ضرور استراحت کوی، دا بله شپه چی خلک بیده سو بیا ئې دتیرې شپې عمل تکرار کړ او دریمه ورځ اوشپه هم، نو ځکه سې عزم و کړ چی دسړینې تر وخته به دي نه پر یردم او بیاسې هېڅ دی ونه لیدچی دورځی څه وځوری او یا دشپې بیده سې» (۱).

خو په بل روایت د امام اعظم تقسیم اوقات عموماً داسې و، چی: هره ورځ به ئې دسهار تر نمانځه وروسته تدریس کاو، بیا به ئې دهغو پوښتنو جوابونه لیکل چې دلیري ځایو څخه بده ته راغلې وي، بیا به ئې ددقه دمسئلو دتدوین په مجلس کې کلون کاو، دماسپښین ترنمانځه وروسته به کورته تی او دګرمی په وخت کې به ئې لږ څه دقیلوله خوب هم کاو، او دساز یګر تر نمانځه به ئې بیا په تدریس خوله پورې کړه او لږ وخت به ئې درس ورکړ، په نورو وختو کې به ددوستانو او ناروغو پوښتنو ته تی، او دماخستن تر نمانځه وروسته به لږ بیده او بیا به بیرته ژ روښیده او په عبادت به مشغولیده، او په ځینو شپو کې به هېڅ نه بیدیده، او په ژمې کې به دسا بنام ترنمانځه وروسته استراحت ګاه ته تی، اولس بجې دشپې به ئې دماخستن نمونځ کاو، او په عبادت به ئې شپه ونوله (۲).

دامام اعظم دښهې رونولو علت داسې بیا توي چې: یو وخت ئې له یو چاڅخه واوریدل چې ویل ئې: «دادی هغه ابوحنیفه چې دښهې خوب نه لری» امام اعظم ابو یوسف ته ویل: «سبحان الله! نه وینی چې خدای د انیک نوم زموږ په باب کې خپور کړی دی نو آیا بده نه ده چې داسې ونه او سو؟ په خدای که تردې وروسته خلك د داسې کار ویا ته نسبت وکړې چې هغه ما نه وی کړی» نو تر هغه وروسته په شپه رونولو او ترسهاره په عبادت کولو مشغول سو (۱).

وایی چې دامام اعظم له غیبته ډیر بد را تله او چاچې به دده په مجلس کې دچا غیبت کاوه ده به ورته ویل: «زیار باسی چې دچا په باب کې هغه څه ونه وایاست چې دهغو خوښ نه وی خدای دې هغه کسان وښی چې زموږ په باب کې ئې څه ویلی دی».

یو وار ابن مبارک ثوری ته ویل چې: «ابوحنیفه ځونی له غیبته لیری و؟ ما هیڅ وخت له ده څخه دده ددښمن غیبت هم اړویدلی نه و».

امام اعظم سختی سړی هم و، په تیره ئې بیا دخپلو شاگردانوسره مالی مرستی کولی وایی چې دخپل یوه شاگرد سره ئې چې داقتصادی مشکلا توپه وجه ئې دامام اعظم علمی حلقه پرېښې وه یوزر عرافی دیناره مرسته وکړه. هغه وخت دامام اعظم زوی حماد دفاقجی سوره ختم کړی امام اعظم ئې ښوونکی پنځه سوه اوپه بل روایت زر درهمه ویخېل، ښوونکی ئې خپل خدمت ناڅیزه وښودخوا امام اعظم ورته ویل هغه څه چې تا زما زوی ته ښوونکی دلی ناڅیزه مه بوله، په خدای قسم دی که زما سره نورڅه هم وای دقرآن په احترام مې درکول.

امام اعظم تاجر او بدهای سړی هم و، خودخپل تجارت گټه ئې بغداد استوله او هلته

ٺٺي دستروم محدثيٺو دٲاره دژوندون وسائل غذا اولياس برابرول اوچي به زيات هه پاته سول هغه به ٺٺي تغدور كول اوور ته ويل به ٺٺي »د اٲيسي دخپلو حوايجو دليري كولود پاره مصرف كي اويي له خدا ايد بل څوك مه ستاښي ځكه چي ماله خپله ماله تا سي ته هه ندي در كړي بلكه داد خداي له فضله دي چي ماته ٺٺي را كړي دي (۱) .

امام اعظم ترڅلورزره درهمه زيات دځان سره نه ساتل او هغه ئې هم ويل چې د امقدر
څنگه ساتم چې علي (رض) فرمايلي دي چې څلورزره او تر هغه لږ د نفقې او مصرف له
جملې څخه دي او كه د دې پيره نه وای چې نور وته به اړسم يو درهم سي هم نه ساته.»
له ابو يوسف څخه حكايه كوي چې ويل به ئې: «امام شل كاله زما وزما د كورني
مصارف راكول، اوچې ما ورته وويل چې: په سخاكي سي ستاسو هيڅوك ندي ايدلي
نو وي ويل: كاشكي تا حماد او دهغه سخاوت ليدلي وای ما هيڅوك د هغه ساري
ندي ليدلي.»

له شفیق خخه روایت دی چی ویل ئی : زه اوامام پرلاری سره تلویوه سړی دی ولید
اولار ئی لحنی واروله امام هغه سړې راوباله اودلاری اپولو پویتیته ئی لحنی وکړه
هغه ورته وویل چی : زه ستاس زړه درهمه پوروی یم او پیره سوده تیره سوه نوشر سیدم
لار مې واروله . ابوحنیفه ورته وویل : سبحان الله ! ستاحال دی حد ته رسیدلی ؟ هغه ټوله
پیسې مې درو بخښلې او پر خپل لځان شاهدیم نور زما خخه سه پو تیږی ډوله هغه خه چی زما
په باب ستا په زړه کی درگزیډلی دې ماو بخښه شفیق ویل ما ورته وویل : بی شکه چی ته
حقیقی زاهدی (۲) .

جعفر ابن ربیع وای: پنخه کاله دابوحنیفه ملازم وم هیثوک می ترده کم گوږه

(۱)۔ امام اعظم ابوحنیفہ وافکار او۔ ۳۶ مخ

(۲) - الخیرات الحسان - ۳۸ مخ .

۴۵- آیت‌مین غزنوی:

محمود غزنوی ددربار شرابداروچه دهغه ترمرگ وروسته په ۵۲۵ هـ کال ئی په خوارزم کې دامیر مسعود په مخالفت لاس پوری کړ. - تاریخ بیهقی ۴۲۲ مخ -

الف

۴۶- اباصالت هروی:

خواجه اباصالت عبدالسلام دصالح هروی زوی داسام علی بن موسی الرضاله ملګرو اوخاد مانو څخه و .

یو کتاب ئی دوفات الرضا - په نامه لیکلی دی، اوله ده څخه ډیر روایتونه شوی دی چه دله رضا څخه اوریدلی اویائی ورځنی لیدلی و .

په ۴۳۶ هـ - کال وفات شوی اوقبرئ په دري ځایو کې مشهور دی:

یو په سحنان کې، او بل په قم کې اودریم دمشهد دښارد باندی، چه دادریم ډیر شهرت لری

(۱- د نفیسی فرهنگنامه ۳۶۷ مخ

۲- د د خدا لغتنامه - ۳۸۵ مخ)

۴۷- ابتری بد خشی:

ددری ژبسی شاعر ؤ او د جلال الدین اکبر په زمانه کې په هند کې اوسید د فرعون دایمان په باب کې ډیر بحثونه لری، نولځکه خوش طبعانو ورته د فرعون وکیل وایه .

دایمتونه دده دی:

گفتی وفا کنیم باحبیب یا جفا ای شوخ بنده سخن اولیم ما

* * *

نظر اهل صفا آسان نبود همه تن آینه گشتیم که منظر او شدیم

* * *

وندلید خوچی خبری به دقغه منځ ته راغلی دی به سره وغورید اودسیل به شان به ئی
ژبه روانه سوه - اودی د قیاس امام و (۳) .

له دی ټولو خبرو څخه څرگندیږي چی امام اعظم د ژ هداوتقوی سره سره علم او عمل
اراده او فعل هم سره یو ځای کړی و او د ستین عزم او استقامت څا وند و څوپه پای
کی دخپل همدې ټینگت عزم قربانی هم سواوچی د قضا منصب ئی و نه مانه د عباسی
خلیفه منصور له خوا زندان ته واستول سو او هلته ئی له دی جهانه سترگی پټی کړې (۳)
قصه داسی وه چی وروسته تر هغه چی دامام اعظم د علم او ښوونځ آواز خپره سوه نو ابو جعفر
منصور د بعد اد خلیفه دی له کوفی څخه بغداد ته وروغوښت او ده ته ئی د قضا منصب
ست وکی خوا امام اعظم ا باو کړه ابو جعفر ورته وویل چی «په خدای سی دی قسم وي چی
دا کار به کوي» امام وویل : «په خدای سی دی قسم وي .

که ئی وکم » ابو جعفر خپل قسم تکرار کی او امام اعظم هم خپل قسم تکرار کی او وی
ویل : «زه د قضا اهلیت نه لرم » ربیع بن یوسف حاجب ورته وویل : نه وینی چی اسیر
المومنین قسم یاد کی ؟ ابو حنیفه ورته وویل :

«اسیر المومنین د قسم د کفارې پر ادا کولو تر ما غټلې دی» ربیع حکایت کوی
چی : منصور خلیفه ئې ولید چی د قضا د منصب په باب کی ئی دا ابو حنیفه سره مشا جره
کوله او ابو حنیفه ویل چی : له خدا یه ویریرزه او ما پخپلې امانت داری کی به شر یکوه
یو څوک چی درضا په حال کی د اعتماد وړ نه وی د غضب په حال کی څنکه دا اعتماد
وړ کیدا ی سی ؟ یعنی زه چی درضا په حال کی پر ځان اعتماد نه لرم نو د غضب په حال کی

ځنگه اعتماد کولای سم .

هغه وچې د منصور په حکم امام اعظم زندان ته واستول سو او همهلته د بغداد په زندان کې د ۱۵۰ هـ او ۷۶۷ م کال درېچپ یاشعبان په بیاشت وفات اود بغداد د عسکر بهدی دخیزران په هدیره کی بنخ سو (۱) اود د هخدا په قول د سلطان ملک شاه ساجوقی د مملکت مستوفی ابوسعید محمد بن منصور خوارزمی ملقب په شرف الملک د امام اعظم پرقبریوه گنبد او هغه ته نژدې ئی یوه لویه مدرسه ودانه کړی ده چی اوس په اعظمیه شهرت لری امام اعظم دخپل ټینگ عزم بله آرزو ینه هم تیره کړی وه اودا هغه وخت چی «شهرت لری» په عراق کی داسویانو ثماندیزید بن عمیر بن هبیره امام اعظم په یوه رسمی وظیفه سکلف کاوه چی دوالی سره د خاص مشاور او شهر دار په حیث کارو کی خوا امام اعظم ونه منله که څه هم د عراق فقهاوو رته وویل چی: «خدای ته وگوره خپل ځان دهلاکت سره به بخا مخ کوه موږ هم له دی کاره بدوړو مگر چاره نه لرو» خوا امام اعظم ورته وویل چی «که ئی زه دواسط د مسجد په دروازه رانی گمارلې وای مابه ته وای سبلی حال داچی غواړی زه داسې وظیفه ومنم چی دوی دیوه انسان دقتل فرمان ولیکی اوزه ئی مهر کړم» (۲) .

هغه وچې امام اعظم له عراقه سکی ته ولاړ بل روایت دی چی دعر اقبوا سیر یزید بن عمر بن هبیره فزاری غوښتنه د کوفی قضا امام ته و سپاری دادبني اسیه دوروستنی سلك سروان بن محمد وخت و خوا امام اعظم ونه منله او یزیداسر وکی چی امام اعظم دې په قمچینو

۱- افغانستان بعد از اسلام - ۷۹۳ هـ . او هم لغتنامه :- ۱۱ ر ۴۴۱ هـ مخ

خوپه مفتاح التواریخ کی دده دزیږیدنی لوسر نی نېټه داسی راغلی ده :

سال هشتاد او یو حنیفه بزا د در جهان دا دعلم و فقه بداد

سال عمرش رسیدتا هفتاد در صدو پینج هشت وفات افتاد

(۲) - امام اعظم ابوحنیفه و افکار او - ۳۵ مخ . (۱۷ مخ)

ووهي څوچي قضاومني څوورځي ئي په قمچينو ووا هه خودي له خپله غزه ونه گرزیده او په پای کی یزید پریښود او هغه وخت چي ئي احمد بن حنبل د قرآن د عدم خلق ویلو په جرم په قمچينو ووا هه احمد پرله پسي ابو حنیفه یاد او وژړل ئي او پر هغه ئي رحمت وایه.

همدا راز اسماعیل د حماد زوی او د امام اعظم تمسی و یل چي : «یوه ورځ زه د پلار سره تربوځای تیریدم پلار می په ژړا سو ، مادر را علت و پوښته ده راته وویل زویکه ؟ په دغه ځای کی این هبیر ه زما پلار (یعنی امام اعظم) لس ورځي هره ورځ لس قمچیني واهه چي د قضا منصب ومني او هغه ونه مانه » .

د امام اعظم په شمایلو کی وایی چي : غنم رنگه ، روڼ مخ ، لوړ قامت ، اود ډیر خواږه آهنگ او اغیزه ناک ږغ خاوند و .

د امام اعظم آثار

د امام اعظم تر ټولو ستر علمي خدمت د فقه د مسائلو تدوین او ترتیب و، چي د دې کار دپاره ئي له خپلو نومیالیو شاگردا نوڅخه انتخاب اورا غولنه کړه چي هریوه د علموپه یوه رشته کی لوی لاس درلود اوله اسد بن قوات څخه د امام طحاوی په ر وایت د دې شاگردانو شمیر چي د امام اعظم سره ئي د فقه د مسائلو په تدوین کی کډون اومرسته کړي ده څلوېښتو ته رسیده چي ممتاز اونا متو کسان ئي داوو .

امام ابو یوسف، امام زفر ، داود طائی ، اسد بن عمر یوسف بن خالد التمیمی او یحیی بن ابی زاهد ... د مسائلو د تدوین په مجلس کی ترتیب داوچي لوستي به یوه مخصوصه مسئله مطرح کیدله او پر هغی به مذاکری کیدلې که به ټول ورباندی

ستفق الراي وردستی به ئی لیکله اوکده به په کمه مسئله کی دنظر اختلاف پیش
سویه پیره آزاد ن به بحث باندی کیده اوکله کله داخیره پیره اوږده سوه اوامام
اعظم به په پیر غور او زغم دمجلس دغرو خبری اوریدلی او په پای کی به ئی داسی
له نراکتہ دک او قانع کونکی جواب ورکی چی متعا رضینو ته به بی تسلیمیدویه چاره
نه پاتی کید له خو کله کله به سرده دی چی امام اعظم پریوه مسئله خپله نظریه
هر گنده کړه بیابه هم ئینوشا گردانو پر خپلوسه کورو اصرار درلود چی نتیجه
کی یوازی دامام اعظم رایه بلکده دتو لو پشپړی رایې به لیکل کیدلی او دمجلس
له شرائطو څخه یو شرط داهم و خوچی دمجلس قبول غړی به یوځای نه وو هیڅ یوه
مسئله نه طی کیدله .

په دی ترتیب نو فقه مسئله د تدوین سلسله په دیرش کاله کی پای ته
ورسیدله او دی مجموعی دامام اعظم په ژوند کی دونی مقبولیت وسوده چی هر
څومره اجزا چی به ئی له لیکلو وزگاریدل په پیر شوق او رغبت به په قبولواسلامی
هیوادو کی خپریدل اودامام اعظم متابعینو اومخالفینو به ئینی استفاده کوله
او هیچا دهغی مجموعی دتردید جرئت نه کاوه .

په دی کی هیڅ شک نه نسته چی د فقه دامجموعه دامام اعظم په ژوند ترتیب
اوخیره سویوه چی درجالو او تاریخ په زیاترو کتابو کی ئی یادونوسته خو له
بله سرغه په وروستیو وختو کی دامجموعه ضایع او ورکه سویده .
چی اوس د دنیا په هیڅ یوه مشهوره کتابخانه کی ئی څرک نه نسته .

خوله نیکه سرغه ددی مجموعی پرهیستای باندی په مسلسل ډول قاضی
ابویوسف اوامام محمد داسی کتوری مفصلی حاشیې زیاتی کړی او زیات استدالات

اوبر هين ئى ور با ندى راوړى دى چى دهغوله بر كته خلك له اصل ماخذخه
بى نياز ه سوي دى يعنى اصل ماخذهم د حاشيو سره پرله پسى راوړه سوي دى (۱)
په همدى ترتيب د حنفى مذهب معتبر كتابونه كه غه هم دامام اعظم د
شاگر دانوله خو تر تيب سوي دى خو بځينى كتابونه پخپله امام اعظم ته هم
منسوب دى چى بځينى ئى دادى :

۱ - فقه اكبر : لس با به دعقايد وپه بيان كى - د حيدرآباد د كڼ چاپ -
په ۱۳۲۱ هـ كال كى .

۲ - فقه اكبر - دوهم په ۱۹۱۵ م كى د قاهرې چاپ او په ۱۳۸۹ هـ كى
د دهلې چاپ .

۳ - فقه اكبر - دريم - دا بوسطيع بلخى په روايت - د ۱۳۰۷ هـ كال د دهلې
چاپ او په ۱۳۳۳ هـ كى د قاهرې چاپ .

۴ - فقه الا بسط : په ۱۳۲۱ هـ كال كى د حيدرآباد چاپ .

۵ - مسند ابى حنيفه : دامام ابو يوسف په روايت چى په ۱۳۲۷ هـ په قاهره
كى چاپ سوي او په ۱۲ روايت نوري خطى نسخى لرى .

۶ - وصا يا ي ابو حنيفه : په مختلفو روايا توشپړ نسخى سته چى بځينى
چاپ سوي هم دي .

۷ - كتاب العالم والمتعلم : په ۱۳۲۹ هـ كى د حيدرآباد چاپ په دى
كتاب كى ئى دخپل شاگرد ابو مقاتل حفص بن سلم سمرقندى د پوښتنو جوابونه ويلي دي

۸ - القصيده النعمانية : د حضرت رسول په ستاينه كى چى غوواره چاپ سوي ده

۹ - د عثمان بستي په نامه رساله : په ۱۳۲۱ هـ كى د حيدرآباد چاپ .

- ۱۰ - سجا دلة لا حد الدهرين : په قاهره کې خطي نسخه .
 - ۱۱ - معرفة المذاهب : په کلکته راهپور او پتو مېرگ کې نې خطي نسخه سته
 - ۱۲ - نصايح : په اسکندريه کې خطي نسخه .
 - ۱۳ - الضوابط الثلاثة : خطي .
 - ۱۴ - رسالة الفرياض : په پټنه کې خطي نسخه .
 - ۱۵ - الدعاء الماثور : په پټنه کې خطي نسخه .
 - ۱۶ - المنبهات على امور الواجبات : منظوم خطي .
 - ۱۷ - قصيده : خطي په اياصوفيا کې .
- امام اعظم ته د دې کتاب په نسبت کې ځينې محققان شک لري خو دده تشرېحي وافيي مائرا و اجتهاد ونه ، او تعاليم د ونې د پردې چې تر اوسه هم دنيل او گنگا دمجراتر منځ دشرقي او غربي مختلفو ملتو په ميلونو او سلامي نفوس په حقيقي مذهب گروېدې (۱) .
- دامام اعظم مناقب : دامام اعظم په مناقبو کې د پرکتا بونه ليکل سوي چې ځينې نې دادي .
- ۱ - کتاب عقود المرجان : او دهغه لنډيز : عقود الدر والعقيان : د ابو جعفر طحاوي تاليف
 - ۲ - الروضة والمنيفة .
 - ۳ - مناقب الامام ابو حنيفه : د ابو المويد الموفق المکی تاليف چې په (۵۱۸ هـ) کې مړې .
 - ۴ - الخيرات احسان في مناقب الامام الاعظم ابي حنيفه النعمان - د علامه ابن حجر الهيتمي - د حجاز دمفتي تاليف چې په (۵۹۷۳ هـ) کې مړې .

۵- مناقب ابی حنیفه : د ابن البزازی الحنفی تألیف چي په (۸۲۷ هـ) مړ دی .
۶- الدر المنظم فی مناقب الامام الاعظم : دنوح افندی تألیف چي په (۱۰۷۰ هـ) کي مړ دی .

۷- العقود الجمان فی مناقب ابی حنیفه النعمان : دامام ابو عبدالله محمد بن يوسف صالح الدمشقي تألیف .

۸- دامام محمد بن احمد شعبي کتاب په ۲ جزء کي .

۹- دامام موفق الدين احمد سلکي خو اوزمي کتاب چي په (۵۶۸ هـ) کي مړ دی .
خلويثت بابيه .

۱۰- البستان فی مناقب النعمان : دشيخ محي الدين عبدالقادر بن ابی الوفا قرشي .

۱۱- شقائق النعمان فی مناقب النعمان : دجار الله زخشي تألیف .

۱۲- كشف الآثار : دامام عبدالله بن محمد حارثي تألیف .

۱۳- دشيخ ابن الحظفر يوسف بن قراو غلي بغدادی کتاب په پر نورو مذهبو دابی حنیفه مذهب دترجيح په باب کي چي ۲۳ باب لري ، او پخپله موضوع کي ساری نلري .
۱۴- کتاب الابتصار لامام ائمة الامصار : دوه ټوکي چي پيايی د«ابتصار» کلمه «انتصار» وي .

۱۵- مناقب ابو حنیفه دامام ابو عبدالله حسين بن علي صيمري چي په (۵۴۰ هـ) کي مړ دی .
له ايکلو وزگار سوی دی .

۱۶- دامام بن صلت حماني کتاب چي په (۳۰۸) کي مړ دی .

۱۷- دابو القاسم عبدالله بن محمد بن احمد سعدي معروف .

په ابن ابی العوام کتاب : په دي کتاب کي دابو حنیفه پرفضل او اخبار سر بڼه هغه کسان هم ياد سوي دي چي له ده څخه يي روايت کړي دي .

- ۱۸- المواهب الشريفة في مناقب ابي حنيفة: چي د تحفة السلطان في مناقب النعمان»
په نامه ترجمه سوي اود خطيب خوارزمي تاليف دي.
- ۱۹- تبخيص الصحيفه في مناقب ابي حنيفة: د سيوطي تاليف چاپي.
- ۲۰- مناقب: د ابو يحيى ذکر يا ابن يحيى نيشاپوري.
- ۲۱- کتاب الحياض من صوت غمام الفياض: ترکي منظومه د احمد بن محمد سيواسي
- ۲۲- الجواهر المضية في طبقات الخنفية: د شيخ عبدالقادر بن محمد قرشي تاليف.
- ۲۳- تاج التراجم: د قاسم بن قطلوبغا تاليف.
- ۲۴- طبقات الخنفية: د محمود بن سليمان کفوي تاليف، موسوم به اعلام الاخيار
من فقها مذهب النعمان المختار.
- ۲۵- طبقات الخنفية: د عبدالقادر بن محمد قرشي تاليف.
- ۲۶- سقات الوفيه: د ابن دقماق ابراهيم بن محمد تاليف.
- ۲۷- د ابوطاهر محمد بن يعقوب فيروز آبادي کتاب
- ۲۸- د قاضي بدرالدين محمود بن احمد عيني کتاب.
- ۲۹- د قطب الدين محمد بن علا والدين مکي کتاب.
- ۳۰- الغرف العلية: د ابن طولون اسحق بن حسن طبقات.
- ۳۱- وفيات الاعيان في مذهب نعمان: د نجم الدين ابراهيم بن علي طرسوسي تاليف.
- ۳۲- طبقات: د شمس الدين بن آجا محمد بن محمد.
- ۳۳- طبقات: د محمد بن عمر حفيد آق شمس الدين.
- ۳۴- الطبقات السنية: د تقی الدين عبد القا در مصري
- ۳۵- طبقات: د اسام مسعود شهية بن عماد الدين مسدي.
- ۳۶- طبقات: د علي بن اسر الله بن الحنائی.

۳۷- کتاب طبقات: دصلاح الدين عبد الله بن محمد سهندسى .

۳۸- طبقات: دشيخ ابراھيم حلبى .

۳۹- ابوحنيفه: دشيخ ابوزهره په قاهره كې چاپى سوي .

۴۰- ابوحنيفه: ددوكتور محمد يوسف موسى چاپى .

۴۱- ابوحنيفه بطل الحرية والتسامح فى الاسلام: دعبدالحليم الجندى تاليف چاپى.

۴۲- الكمات الشريفة فى تنزيه ابى حنيفة: دعلامه نوح القنوى- خطى .

۴۳- اشارات العرام فى عبارات الامام: دعلامه بياضى تاليف چاپى .

۴۴- اسام اعظم ابوحنيفه وافكار او: دمولانا عنايت الله ابلاغ تاليف په عربى ژبه چي

درى ژبه هم ترجمه سوي او په (۱۳۵۰ هـ) كال په كابل كې چاپ سوي دى او

نور تاريخي كتابونه

ماخذونه :-

۱- لغتنامه- ددهخدا- له ۳۳۹ مخ څخه تر ۳۴۳ مخ .

۲- افغانستان بعد از اسلام- دامتادحيبي- له «۷۹۳ تر ۷۹۸» مخ پوري .

۳- اسام اعظم ابوحنيفه وافكار او- دمولانا ابلاغ- زيات مخونه .

۴- آريانا دائرة المعارف- له ۹۵۶ مخ څخه تر ۹۶۳ مخ پوري .

۵- الخيرات الحسان فى مناقب الاسام الاعظم ابوحنيفه النعمان ۳۸۶۲ مخونه .

۶- سكينۃ الفضلاء ۱۲ مخ

۷- مناقب ابوحنيفه- دمكي- « ۶۰ »

۸- الاعلام- دزرکلى- « ۳۹ »

۹- الفهرست- دابن نديم- « ۲۸۳ »

۱۰- ضحى الاسلام- « ۱۸۰۲ »

۱۱- معجم المصنفين- « ۱۳۳۲ »

- ۱۲ تاریخ تشریع - « ۲۳۸ »
 ۱۳ - دمل و نحل ترجمه شهرستانی « ۱۰۳ »
 ۱۴ - مقالات الاسلامین - داشعری « ۱۳۸ »
 ۱۵ - حدیقه الاقالیم - « ۳۶۷ »
 ۱۶ - مفتاح التواریخ « ۱۸۴۱۷ »
 ۱۷ - دائرة المعارف الاسلامیة « ۳۳۰۵ »
 ۱۸ - ابن خلیکان - « ۵۵۵۳ »

۳۷۷- ابو حنیفه خراسانی :-

ددری ژبی شاعرو ، او د خراسان د مرواسکان په قصبه کی اوسید او دادوه بیتونه دده دی :

سیخوړای همنشین و باز
 هر کجانه منی بچنگ آری

دهر دربرد فش شتاب کند
 گرتودر خوردنشر درنگ آری

ماخذ :-

آريانا د اثره المعارف - ۱۶۴۱ مخ .

۳۷۸- ابو خالد کابلی :-

نوم ئې وردان اولقب ئې کنکر او د امام ابو جعفر صادق له مخلصانو او ملگرو څخه
 او د علی بن حسین له ثقه معتمدینو څخه و.

وايي چي د حضرت حسين تر شهادت وروسته ټول شيعه گان له خپل مذهب وگرځيدل
 بي له څلورتنو چي يو ابو خالد کابلې او دري نور ويحيي ابن ام طويل چيير ابن
 معطعم او جابر ابن عبدالله وو.

حیفه دنیا ندارد پیش ما رنگی که لعل
می شود سرد ار سنگ از دست استغنائی ما

* * *

بیان عالم و جاهل همین قدر فرق است که او کشیده عنایت این گسسته مهار

(ماخذونه) (۱- چراغ انجمن - ۸۳ مخ

۲- شمع انجمن - ۵۸ مخ)

۴۸- ابدال یا اودل:

ابدال یا اودل دپهتو له نامتوسشر اذو غچه و چه دپهتو یوه قبیله د ابدالی

په نامه هم ده ته منسوبه ده

پوهاند حبیبی فکر کوی چه ددی نامه رېښه ډیره پخواڼی ده ، او هغه تاریخی
اېتل یا هېتل ته رسیږی چه د (۳۰۰ مسیحي) کال په شاو
خوا کی دغی آریائی سپین پوستی قبیلې په باختر او تخارستان کی لوی
اومقتدر دولت جوړ کړی و او مو رځینو ددی تاریخی خلکونو م « ابدلوی »
هم ضبط کړی دی (۱)

په هر صورت « د ابدال » یا « اودل » لوی نیکه « سر بن » اود ده کورنی د کسی
په غره « کوه سلیمان » کی اوسیدله ، او دپهتو مشر توب په دوی اړه درلودله
او وروسته ډیر شاهیر پکښی پیدا سوه نیکه ئې ((شیر خبون)) نومیده او دپلار
نوم ئې « ترین » و چه پلار ئې پخپل ژوند ابدال پر خپل ځای کښیناوه
او څنگه چه ابدال دښه خوی او ښندنی اوزړه ورتوب خاوندو ، نو ئې د کورنی
مشر توب په ښه توگه کاوه او دلوری درجې څښتن و

(۱) د ابدال لیانو شاهیر دپوهاند حبیبی لیکنه ۲۵۵ - ۱۳۲۳

د کابل کالنی ۲۰۰ مخ

ابو خالد لوسړی لځل د محمد بن حنيفه اسامت ومانه او د کيساينه مذهب ئې غوره کي
بيا د يحيى ابن ام طويل په واسطه د علي بن حسين خدمت ته ورغى اوڅه موده د حجاج
د سفاکي له پيري پټ و، بيا ئې سکې ته پناه يووړه، او د ژوند په پای کې دخپلې
سور د ليدو دپاره کا بل ته راغى او د علي بن حسين تروقات وروسته دامام جعفر
صادق په ملگرو کې شامل سو.

په اساميه کتابو کې دده مناقب د ير نقل سوي دي .
کليني پخپل کتاب کافي کې روايت کړي دي چې حضرت ابو عبد الله جعفر بن
محمد صادق وفرمايل چې سعيد د سيب زوى او قاسم د محمد زوى او دا بې بکر
نمسي، او ابو خالد کابلي د علي ابن الحسين له نثقه معتمدانو څخه وو.

ماخذونه :-

- ۱- سکينة الفضلا - ۱۷ مخ .
- ۲- قاموس المشاهير - ۱۳۱ مخ .
- ۳- آريانا د اثر المعارف - ۱۱ ر ۹۶۵ مخ .

۳۷۹- ابوخلدة خارجي سيستاني :-

د سيستان دخوارجو له نومياليو آزادي غوښتونکو مشرانو څخه و، چې په ۸۶ هـ ق
کال ئې د عربو د سلطې پر خلاف د عبدالمک مروان دراستولي حکمران سميع بن
مالک سره په سيستان کې دنورو آزا دي غوښتونکو په ملگري سخت جنگونه وکړه
خوپه پای کې ابوخلدة ونيول سو. او حجاج ته واستول سو.

ماخذ :-

- تاريخ سيستان - ۱۱۸ مخ .

۳۸۰- ابو الخير بلخي :-

د غزنويانو په دوره کې د بلخ له نومياليو څخه و، چې سلطان محمود غزنوي د ختلان

عاسل وټاکه ، اويا چي سلطان محمود غزنوي سر سونو دسلطان مسعود له خوا وزارت وروسيارل سو . ابوالفضل بيهقي په خپل کتاب کي هغه وخت چي دامير مسعود دوخت پيشي په بلخ کي ليکي ددي مطلب داسي يادونه کوي :

«شغل وزارت ابوالخير بلخي سيراند که بروز گارا سير ماضي عاسل ختلان بود»

ماخذ :-

تاريخ بيهقي - ۹۴۰ مخ

۴۸۱- ابو داود سليمان سجستاني :

داشت زوی داسحاق نمسی ، دېشیر بن مشاد کړوسی او د عمر بن عمر ان سجستاني کوسی د درېي هجري پيری له نومياليو پوهانو او محدثانو څخه و ، او دده مشهور کتاب « السنن » يو له « صحاح سته » څخه گڼل کيږي .

دی په (۲۰۲ هـ ق = ۸۱۷ م) کال زيږيدلی او د (۲۷۵ هـ ق = ۸۸۸ م) کال دشوال په ۱۶ په بصره کې مړ دی . د کوچنيوالي شپې ورځي ئې په نيشا پور کې تيری کړي او د زلميتوب په وخت کې ئې د علو موزده کړي دپاره زياترو اسلامي هيوادوته سفرونه کړي او څو واره بغداد ته تللی دی ، او هلته ئې پرامام احمد بن حنبل با ندي درس ويلي او په پای کې د خليفه الموفق په غوښتنه په بصره کې ميشته سو .

ده سريره پرامام حنبل له احمد بن صالح ، مسلم بن ابراهيم او احمد بن حنيد او قتيبه بن سعيد څخه ئې فقه او احاديث لوستي او اوريدلي وه او بيا پخپله لوی استاد سو او په تيره بيا په بصره کې ډير شاگردان درلودل وايي چي ابو داود خپل د « سنن » کتاب امام حنبل ته وراندي کي هغه ډير خوښ کي او زيات ئې وستايه . يافعي دده په ستاينه کې وايي « کان ابو داود رأساً في الحديث و رأساً

فی الفقه ذا جلاله و حرمة و صلاح و ورع». ابراھیم حر بی ویلی دی چی
 «حدیث دابو داؤد پدورغوی کپی داسی پاسته دی لکه وسپنه دداؤدینی پدلاس کی»
 ابویکراین راشد په «تصحیح الحصاییح» کی لدا بودواد خخه حکا بت کوی چی
 ویل ئی «مانه پیغمبر (ص) خخه پنخه لکه حدیثونه ولیکل اوله هغه خخه سی غلور
 زره او اته سوه حدیثونه وچونل چی هغه دد «السنن» په کتاب کی دی، او رینتیا
 هم دده په تصانیف وکی یرسهم کتاب همدا «السنن» دی چی د حدیثونه مجموعه
 ده اوددی کتاب استیاز دادی چی په عین حال کی چی جامع کتاب دی د
 تاریخی او اعتقادی مسئلو یادونه نه کوی بلکه خاص هغه ډول احکام راوړی
 چی په فقه او تشریح کی په کار پوری دا کتاب په (۱۲۸۰ هـ ق - اوپه. ۱۳۱ هـ)
 کال په قاهره کی، اوپه (۱۸۸۸ م) کال په لکنهو کی، اوپه (۱۸۹۰ م) کال په
 ډهلی کی چاپ سوی او حاشیې ور با ندی لیکلې سوی دی.

دابو دواد نور تصانیف دادی :

۲- دلائل النبوة

۳- کتاب التفرّد فی السنن .

۴- کتاب المرا سیل - چی په ۱۳۱۰ هـ ق کال په قاهره کی چاپ سوی دی :

۵- کتاب المسایل التي سئل عنها الامام احمد .

۶- ناسخ القرآن و منسوخه .

۷- المرسلات - حدیثونه مجموعه چی ده ته منسوبه ده .

۸- سوالات ابو عبید آجری - خطی نسخه په پاريس او استانبول کی سته .

۹ - البعث و انشور - چاپ سوی نددی اودد عشق په عمومي خطی کتابخانه کی

سته ۲۷۱ ۲۳۲ .

۱۰- تسمه الاخوة - نه دی چاپ سوی .

۱۱۔ کتاب التزیل فی الرسم - خطی نسخہ ٹی پہ فارس کی ستہ ۲۲۹ جلدہ
دہ دہ پہ بارہ کی یو کتاب دہ اخبار ای دواد پہ نامہ لیکلی دی۔

ماخذونہ:-

- ۱۔ الاعلام زر کلی - ۱۸۲۳ مخ
- ۲۔ تذکرۃ الحفاظ - ۱۵۲۲ *
- ۳۔ تاریخ بغداد - ۵۵۹۹ »
- ۴۔ ابن خلکان - ۳۱۶۱ »
- ۵۔ ہدیۃ العارفین - ۳۹۵۱ »
- ۶۔ دائرۃ المعارف الاسلامیہ - ۳۳۸۶ »
- ۷۔ طبقات الحفاظ - ۶۶۹۹ »
- ۸۔ تہذیب الاسماء - ۷۰۸ »

۳۸۲۔ ابوذر احمد اندرا بی :-

دعبدالله زوی اودمالکک نصی لہ نو میالیو محدثانو او فقہا و شخہ و شوکک وایی
چی اصلا دخراسان دترمذ دی، خوہ اندراب کی قاضی و، نو محکہ ٹی پہ اندرابی
شہرت ہوندی دی حدیث ٹی لہ محد بن مثنی او ابن بشا ر شخہ چی د حد یقولہ
مشہور و نقا دانو اور وایانو شخہ وو، ز دہ کپی دی۔

ماخذ:-

چراغ انجمن - ۳۴ مخ

۳۸۳۔ ابوذر قرمذی خراسانی :-

دخراسان لہ شایخو شخہ د کرامت خواند و دابو عبدالله خفیف سرہ ٹی صحبت درلود۔

ماخذ:-

نفحات الانس - ۱۴ مخ .

۴۸۴- ابو ذر خراسانی :-

ددری ژبی شاعر و منوچهری په یوه بیت کی «خراسان کشی» یاد کړی دی او وایی در خراسان بوشعيب و بوذر آن ترک کشی و آن عبور پا رسی و آن رود کی چنگ ز ناسدی پخپله لغتنامه کی «د سنگله» د لغت شاهد د ابوذر د ابیت راوړی دی:
گفتم که ارسنی است مگر خواجه بوالعید - کونان کند مین نخور د جز که سنگله
ماخذ:-

ددهخدا لغتنامه - ۴۵۶ مخ

۴۸۵- ابوذر عجد هروی :-

د احمد زوی او د محمد هروی نمسی دخپل وخت له محدثینو څخه و. اصلاً د هرات و. خو د حدیثو د اوریدو دپاره سرخس، بلخ، سرو، بصره، دمشق او مصر ته تللی و. دی د علامه امام ابوالحسن علی د عمر دارقطنی د زوی مصاحب و، چی هغه په ۵۳۸۵ ق کی مړ دی. ابوذر په مذهب مالکی و اوڅه وخت ئې د کعبی مجاوری هم کړی وه. دده مشهور تالیفات دادی:

ماخذونه

۱- «المستدرک علی الصحیحین» کتاب .

۲- معجم الشیوخ

۳- کتاب المناسک

۴- تفسیر ایی ذر - اونور تالیفات .

دی په (۵۳۵۵) کال زیږیدلی او په (۵۴۳۴ ق) کال مړ دی.

ماخذونه ۱- ددهخدا لغتنامه - ۴۵۳ مخ

۲ - آریانا دائرة المعارف - ۹۶۹۱ مخ .

۴۸۶- ابو رجاء غزنوی :

نوم ئې علی شهاب الدین مشهور په شاه ابورجاء د بهر اشاه د دربار له شاعر افوځه

و، او د سنائی او مختاری په وختو کی اوسید، او په ۵۹۷ هـ کال لمر دی .

ماخذ :-

دده خدا لغتنامه - ۴۵۸ مخ دده نوم دسجیع الفصحاً مؤلف شهاب الدین لیکلی
خو دآتشکده آذر مؤلف دسپنی کال یی په آتشکده آذر کی ۵۹۸ هـ کال گڼلی سوی .
دا شعر دده دی :

اېری خوش است وېرده بر آفاق می کشد .

دل سوی ساقیان سمن ساق می کشد

باد صبا ز کله پېر و زه گون بباغ

چندین هزار لعبت قفجاق می کشد

بر طاق نه هوای جها ترا که در هوا

قوس قزح زا لوان صد طاق می کشد

در ده مسیی که در قدح اندر فروغ آن

در شام تیره صبحی براق می کشد

آبست در قنینه و روشن چو آتشی است

کز غایت فروغ باحراق می کشد

مستی ز هوشیاری خوشتر مر از آنکه

مستی بملح خسرو آفاق می کشد

دده دوه نور اوږده شعرونه ددا کتر ذبیح الله صفا په کتاب «تاریخ ادبیات در

ایران» کی درج دی .

ماخذ :- تاریخ ادبیات در ایران - ۶۱۵ ر ۲ مخ

۴۸۷- اېورجا قتيبه بغلانی :-

امام قتيبه علي دسعيد زوی ، دجمیل (یا حمید) ثقفی نسبی او دظریف بغلانی

کړوسی مشهور په ابو رجاله ثقة روایا نو او تبع تابعینو، او د دین له امامانو څخه و. په (۳۸ هـ ق) کال زیږیدلی اود (۲۴۰ هـ ق) کال د برات په میاشت مړ دی. ابو رجاله ای سړی هم و؛ او په ۲۳ کلنۍ حج ته تللی اوله هغه مخایه سمر او شام او بیاعراق (بغداد) ته ولاړ او په بغداد کې و ویل چې: «هغه ورځ چې ژبه له بغلانده را ووتم ۱۷۲ هـ کال و، او اوس ۲۳ کلن یم.» ده له مالک بن انس او لیث بن سعد او عبدالله بن لهیسه او حماد بن زید او عواند او سفیان بن عیینه او نورو څخه د حدیثو روایتونه کړي. او بیاله ده څخه امام بخاری او مسلم پخپلو صحیحینو کې روایت کړي او هم امام احمد بن حنبل او ابوخیثمه زهیر بن حرب او ابوبکر بن ابوشیمه او حسن بن عرفه او ابو زرعه او ابو حاتم رازی او نورو له ده څخه روایتونه کړي دي، او هم د یو کتاب د «عوالی» په نامه په حدیثو کې لیکي دی معلومېږي چې په عربي ژبه ئی شعر هم وایه او دایتونه ئې په بغداد کې ويلي دي.

لولا القضاء الذی لابد مد رکه

و الرزق یا کله انسان بالقدر

ما کان مثلی فسی بغلان مسکنه

و لایحربها الا علی مفسر

وايي چې دیار لس واړه ئی حج کړی و چې د دولس واړه له خراسانه تللی او یو واړه له بله مخا په دی په بغلان کې د ابو رجاله د مسجد له څنګه ښخ دی.

ماخذونه :

۱ - تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۲۵ مخ .

۲ - هدیة العارفين - ۱ ۸۳۵ مخ .

۳ - چراغ انجمن - ۱۷ مخ .

۳۸۸ - ابور جاھروی :

نوم ئى عبد الله پلار ئى واقد ھروى دخراسان له محدثينو غخه او دسفهان ئورى
ملگري و ده ته د حدیثو په روايت کي « او ثق ثقاة » ویلی سوی دی .

ماخذ :-

دد هخدا لغتنامه - ۳۵۸ مخ .

۳۸۹ - ابوالروح ھروی :

عيسى د عبد الله زوى مشهور په ابوروح د هرات له بورخانواو پو هانو غخه و پو کتاب
ئى د « تاريخ هرات » په نامه ليکلى و . په (۵۳۳ هـ ق) کال مړ دی .

ماخذ :-

هدية العارفين - ۱ ۸۰۷ مخ

۳۹۰ - ابوريحان بيروني - بيا - غزنوي :-

محمد دا حمد زوى مشهور په ابوريحان بيروني د (۳۶۲ هـ) کال د ذى الحجة
په دريمه اود (۹۷۳ هـ) د ستمبر په څلر مه د پنجشنبې په ورځ سهار په « بيرون »
کي زيږيدلى اود (۴۴۰ هـ) کال د رجب په د و همه اود (۱۰۳۸ م) د ستمبر
په يو و لسمه د جمعې دور مخي په ساينام په « غزنې » کي وفات سوى او همدلته پخ دي
د « بيرون » په باب مختلف نظريات سته زياتره سورخان « بيرون » د خوارزم
پو کلي گڼي ځيني بيا « بيرون » دري کلمې بولي چي د « باندي = خارج » معني
لري اوليکي چي خوارزميانو هر هغه سړي ته چي تر خوارزم دباندې اوسيده
« بيروني » ويل نوڅنگه چي ابوريحان خپل زيات ژوند تر خوارزم دباندې تير
کړى و ځکه په « بيروني مشهور سوى دى داتو جيه عبد الكريم د محمد سمعاني

زوی پخپل « کتاب الانساب » کی راوړی ده (۱) او یاقوت حموی هم ددی تو جیه
تائید پخپل کتاب « معجم الادبا » کی لیکلی دی او زیا نوی چی « زما په خیال
ابو ریحان د « رستاق » یعنی د بنار له دباندی خلکو څخه و (۲) .
د « اشکال العالم » مؤلف بیا « بیرون » دخرا سان د « نسا » او « مرو » ترمنځ
یو ځای بولی چی د « تکمله عالم آرای عباسی » په قول د صفویا نو تر
عصره هم موجود و .

ابن ابی اصبیه او نامه دانشوران بیا غټه اشتباه کړی ده او ابو ریحان یی د سند
« بیرون » ته منسوب بللی دي (۳) حال داچی په سند کی « بیرون » د سره نسته بلکه
د سند په حیدر آباد کی یو ځای د « بیرون » په نامه سته چی « بیرون کوټ » ئی بولی
توبنا یی چی دا اشتباه له لفظی تجنیس څخه را ولاړه سوی وی .

په افغانستان کی هم یو غرد « بیرون » په نامه د بامیان ، غور ، غزنی او کابل
ترمنځ سته چی « کوه بیرون » ئی بولی اویوه دره لری چی په هغی کې
تخمیناً د ولس زره تذکره لرونکی نفوس اوسی .

ابو الفضل بیهقی هم پخپل تاریخ کی دیوه « بیرون » یادونه کوی او هغه
وخت چی امیر سعود د غور خواته لښکر باسی نو بیهقی داسی لیکي :

« و درسته احدی عشر و اربعه امیر بهرات رفت و قصد غور کرد بدین سال
رو زشتمه دهم جمادی الاولی از هرات برقت باسوار و پیاده بسیا رو پنج پیل

(۱) - کتاب الانساب - ۹۸ مخ

(۲) - معجم الادبا - ۳۰۸ مخ .

(۳) البیرونی - ۲۹ مخ - دهخدا لغتنامی - ۳۶۱ مخ

سبکتر ، و منزل نخستین « باشان » بود و دود پکر « خیسار » و دود پکر « بویان »
و آنجا دور و زب بود تالشکر به تما سی در رسید ، پس از آنجا به « بار » رفت و دو
روز بود و از آنجا به « پشت » رفت و از آنجا به باغ وزیر « بیرون » و آن رباط
اول حد غور است (۱) .

همدا راز به « تار یخچه مزارات بلخ » کی د شقیق بلخی د قبر به باب لیکمی :
« سرقند او را در بلخ در گذر یکده درون شهر « بیرون » است هم گفته اند (۲) »
او به همد غه تار یخچه کی د بلخ د تار یخ به حواله لیکمی :

« در تار یخ بلخ مسطور است که دونو بت ولایت بلخ ویران شده است و باز عمارت
یافته و الحال این قلعه بخواص و عوام معلوم است که خاقان الخاقان حضرت عبداللهمین
بن خاقان الاعظم عبدالله بهادر خان بنا کرده اند که در غایت رفعت و مناسبت و در زمان
امیر اباسلم مروزی تعمیر یافته که او را نصر بن سیار کرده بود و گویند که قلعه هندوان را
که سوسوم است بشهر « بیرون » بنا کرده اوست و در آنوقت نهر مشتاق درون
شهر بوده که در (۷۷۵ هـ) امیر حسین گورگان عمارت کرده بود . »

به هر صورت ابوریحان بیرونی د شرقی ستر پوهاند او به بحر عالم چی به
« بیرون » کی زیر بدلی او به « غزنی » کی سزاو بنخ دی سر بهر پردی چسی
در ریاضی ، هئیت ، نجوم ، حکمت ، طبعیا تو ، کیمیا ، جغرافیا ، لرغونی آثار

(۱) - تاریخ بیهقی - د تهران چاپ - ۱۱۳ ، ۱۱۵ مخونه

(۲) - تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۳ - ۱۵ مخونه .

په پښتو ادبیا توکی په دواړو شکلونو ابدال او او دل راغلی دی ،
احمد شاه یا با و پلي دی :

توله یو دی که غلجی دی که او دلی

بڼه هغه چه ډي د زړه بڼینه صفاده

گل محمد ابدالی هلمندی چه د (۱۲۰۰ ع) په شاوخوا کی ژوندی و ، پخپل
یوشعر کی دا کلمه داسی راوړی :

په نسب کی که ابدال یم

جانده روی دی د ابدال

د ابدال دژوندانه په وخت کی اختلاف دی نښد کړه الملوك لیکوال ای کلي دی
چه باید د سلطان محمود د معا صروی (۵۴۲ هـ دود) ، خویشی عبدالکریم علوی
په تاریخ احمد کی اولنگویرت دیمز مستشرق په اسلامي دایرة المعارف کی
لیکی چه ابدال یا او دل دخواجه ابو احمد چشتی معا صرو (۵۲۶ - ۵۳۵ هـ)
نو په دی حساب دده دژوند وخت د (۵۳۰ هـ) په شاوخوا کی ټاکل کیدای سی
د ابدال یا او دل د مشرتوب په وخت که د پښتنو قبیلې سره مشفق وی کښت
او کرهڼی ته ئی توجه درلودله ، او د کسی د غره شاوخوا حصی ئی ودانی
کړی اوله هغه ځایه هری خواته خپاره شول .

ابدال په زړه ورتوب مشهور ، او په جگړو کی یریا ای و ، او دده په
وختو کی پښتانه د باگرام (پېښور) او غزنی او کابل په سیمو کی هم اوسیدل

(ماخذ وند) ۱ - ۲۵۵ - ۱۳۲۳ کال د کابل کالنۍ ۲۰۰ مخ

۲ - مخزن افغانی خطی نسخه ۱۳۹ مخ

۳ - لوی احمد شاه بابا ۱۹۱ هـ

۴ - تاریخ احمد ۹۳ هـ

او حتی دغا رويو او وینو او طبقات الارض د علوسو په ټولو ځا نگو کي ئی تجرا و
 بهارت درلود پوله هغو پوها نو څخه وچي په هغه وخت کي ئی د ښځي پر حرکت
 عقیده درلودله او پخپل کتاب «مقالید عالم الهییت» کي ئی دخپل د عقیدي د اثبات
 دپاره زیات دلایل راوړي دی او دا هغه عقیده وه چي تر بیروني تقریباً پنځه نیم سوه
 کاله وروسته د ایتالیا نامتو پوهاند گالیله (۱۵۶۳ - ۱۶۴۲ م)
 هغه څرگنده کړه خو کلیساده ویناونه منله او هغه ئی محاکمې ته کش کي چي
 پر خپله وینا نا گاره او منکر سی.

علاسه بیروني په فلسفي مسائلو کي هم یوازي د افلاطون او ارسطو د افکارو مقلد
 نه و بلکه دارسطو پر افکارو علمی اعتراضونه هم اری نو لکه دده فکر د افلاطون
 او ارسطو د افکارو نه حدو د کي محدوده دی پاته سوی بلکه دهند پاتو په پچیلی
 فلسفه کي هم د ښه او بشپړ بصیرت خاوند و.

بیروني هم په دری ، عربی ، زابلی ، سعدی ، خوارزمی ، عبری ، سانسکریت
 یونانی او لاتینی ژبو پوهیده او تر یوسل او پنځه او یا ئی زیات کتابونه اورسالي
 تصنیف او ترجمه کړي دی چي زیاتره ئی دریاضی په علوسو په تیره بیا په
 هیئت او نجوم پورې اړه لری.

یو فرانسوي پوهاند «بارون کاردو»

دخپل کتاب «د اسلام مفکرین په دوهم ټوک کي د ابو ریحان بیروني په باب داسي لیکي:
 «... او سد اسلام د لومړي درجي د یوه فاضل د ژوند پېښو ته را ورسید و
 چي د منځنیو پیړیو په علم او ادب کي څرگند مقام لری د پوهان ابو ریحان
 بیروني دی چي سرله دي چي ډیر زمانه تیرسوی ده بیا هم د فکر له مخي زلمی ښکاري
 او داسي څرگندی ته به وایی چي زموږ د عصريو فاضل دی دده فکر او لاره

دعلومو او ادبیاتو په څیر نه او تتبع کی اوسنیو پوهانو د څیر نی سبک او تفکر ته نژدی دي .

ابو ریحان په انتقاد او د پېښو د علتو په تحلیل او پخپل ذکاوت کی اود څیر نی او پلټنی سره د زیاتی مینې له مخی یو ممتاز لځای لری او د لؤ نار د دو او نیچی اولایب نیتز په څیر دي او هم په حکمت او تاریخ او ریاضیا تو او نجوم او جغرافیا او د مختلفو ژبو په پوهیدنه اود شعر او شاعری په پیژندنه کی منلی استاد و او دده له تالیفا تو څخه څرگندیږی چی ده د څیر نی حسن او فلسفی ذوق سره گډ کړی دی دا پوهاند په منځنیو پیړیو کی لاهم غربی پوهانو پیژانده او دده نوم ئی په خولو کی جاری و (۱)

ابو ریحان بیرونی د کوچنیو الی د ژوند پېښی پوره معلومی نه دی یو ازی دا څرگنده ده چی دده د کوچنیوالي دوخت په روژه کی د آل عراق کورنی لوی لاس درلو په تیره بیا ابونصر منصور د علی زوی او د عراق نمسی دیرونی روزنی ته مخصوصه توجه درلودله چی پخپله بیرونی ئی هم د «استاذ» په نامه یادوی مگر دا چی آل عراق دده د کورنی سره څنګه تعلقات پیدا کړي وه هم معلومه نه ده یو ازی دا ثابت ده چی ابو ریحان بیرونی یو عجمی واوله عجمیت څخه ئی دفاع کوله - مثلاً پخپل کتاب «آثار الباقیه» کی هغه لځای چی د خوارزمیانو داختر و او میاشتو

په باب څه وائی نود ابو محمد عبدالله د مسلم زوی او د قتیبه جبلی نمسی داخبره چی هغه په ستور وپیژندنه کی د عربو فضیلت په عجمو ثابتول غواړی په ټینګه ردوی اولیکی چی : «ابو محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبه پخپل هغه

کتاب کی چی پرعجم ئی دعرې د تفصيل په باب ليکلی داسی انگرېز لي دی چی
 عربان دستور او ولمر ختو اولمر لویدو په پيژندنه کی ترټو لو استوېنه پوهیدل
 خو زه نه پوهیږم چی دی په دی نه پوهیده او یا ئی تجاغل کړی دی چی
 دملحکی پر سر بزگران او چوپانان هم دعرېو په اندازه دخپلو کارودپاره ابتدائی
 وختونه پيژنی که تاسی ددی سپړی هغه کتاب ته چی دمنظر النجوم په نامه
 ئی ليکلی دی خپرسې نو پوه به سی چی عربان د هئیت په علم دهری سېی تر
 بزگرانو زیات شه نه پوهیږی خوداسپړی چی په مبحث کی وار دپیری افراط کوی
 اوله خپلې جبلې اخلا قوڅخه چی درا بی استبداد منځ ته راولی خالی نه دی که
 ده دعرېو پخوانی خلک پيژندلی نو هغه وخت به ده خپله وینا دکذیب کړی وای (۱)
 په دی کی هم شک نسته چی ابوریحان بیرونی کوسی مشهوری اویا بدهای کورنی
 ته منسوب نه و ځکه ئی نودهغه شاعر په جواب کی چی دده ستاینه ئی کړی وه
 اوله ده څخه ئی صله غوښتله په طنز په توگه داسی ویلی دی

وذا کرا فی قوافی شعره حسبی

ولست والله حقاً عارفاً نسبی

اذا لست اعراف جدي حق معرفته

وكيف اعراف جدي از جهلت ابي

ابی ابولهېب شیخ بلا ادب

نعم ووالدتي حمالة الجطب

المدح والذم عندي يا ابا حسن

سيان مثل استواء الجدّي واللعب

يعنی : « ده (شا عر) د خپل شعر په قوافي کي زما حسب ياد کړي اوږه
په خداي که پخپل نسب مښه خبر يم زه په پوره توگه خپل نيکه نه پيژنم - نيکه به
څه و پيژنم چي زه لاخپل پلار نه پيژنم .

زما پلار ابولهپ او ابی هنره شیخ و اومورسی - هو حمالة الحطب وه خوی
ایا حسنه ! متا ینه او غند نه زماپه نزد لکه هزل او جدیوشان پکاری .

مگر محضی وایی چی داشعرتی په طنز یه شکل دهنه شاعر په جواب کی و یلی
دی چی دابو ریحان بیر و نی غندنه ئی کړی وه ، او دی ئی بجهول النسب بللی
پلار ته ئی ابوالهیب اوسور ته ئی حمالة الخطب و یلی وه .

د مخه سوو ویل چي د ابوریحان بیروني په لوستي
دوزا نه کي بو نصر منصور چي د علمي بیروني دریا ضی علومو
خورا ستر استاد و، خاصه اغیزه اولویه برخه درلودله اودادیروني دپاره دویا
خبره ده چي دده هغه ستر استاد دخپل محنتی تصانیف دیروني په نامه لوستي او معنون
کړي دي، چي دهغوله جملی څخه ددوولسو کتابو نومونه پخپله دیروني په یوه لیک
کي لیکل سوی دی او هم له دی څخه څرگند یږي چي منصور دخپل دی لایق شاگرد
سره خوسره مینه درلودله اوڅونه ئي په درنه سترگه ورته کا ته ؟!

دیودلین پہ کتابخانہ کی یوہ رسالہ د رسالہ ابونصر دابوریحان فی جدول الدقائق
پہ نامہ ستہ چی دیرونی دفاضل استاد اودده دیرقیمتی علمی یادگار بالہ سی .

دانه ده معلومه چې د ابوريحان بيروني علمي تحصيل څه وخت بشپړ سوي دي خودا
ثا بته ده چې ده په ۲۷ کلنۍ کې د «آثار الباقية» تر ليکلو پخواني هم ځيني نور کتا بونه
ليکلي وو، چې نوسونه يې دا وه .

۱- کتاب الاستشهاد باختلاف الارصاد: (د آثار الباقیه په ۱۰، ۲۵، ۱۸۵، سخو کی نی یادونه شوی ده) .

- ۲- کتاب تجرید الشعاعات والانوار: (د آثار الباقیه ۱۰ مخ) .
 - ۳- کتاب التنبیه علی صناعت التمویہ: (د آثار الباقیه ۷۹ مخ) .
 - ۴- کتاب الشمس الشافیه للنفس: (د آثار الباقیه ۷۹ مخ) .
 - ۵- کتاب الارقام: (د آثار الباقیه ۱۳۸ مخ) .
 - ۶- کتاب فی اخبار القرامطه والمبیطه: (د آثار الباقیه ۲۱۱، ۲۱۳ مخونه) .
 - ۷- مذاکرات مابین البیرونی وابوعلی الحسن بن عبدالله سینا: (د آثار الباقیه ۲۵۷ مخ) .
 - ۸- کتاب فی استیعاب الوجوه الممكنه فی صنعۃ الاضطراب: (د آثار الباقیه ۳۵۷ مخ) .
- اودا کتابونه ئی ترتیف اولاس لاندی وو :

- ۱- کتاب العجائب الطبیعیه والغرائب الصناعیه: (د آثار الباقیه ۲۳ مخ) .
 - ۲- کتاب فی السمود ارات: (د آثار الباقیه ۲۹۵ مخ کی ئی یادونه سوی ده :
- دیرونی له تصانیفو څخه معلومیږي چی دهنه یوازی په عربی ژبه کی لوی لاس د ولود بلکه په عربی ادب کی د ذوق خاوند هم و، او په عربی ژبه ئی شعر وایه، او د عربی ژبی د لغاتو په ناپایه اباسیند کی یو ماهر لامبوزن هم و .
- په علومو کی ئی په خاصه توگه د علم هیئت سره زیاده مینه درلودله، چی دا مینه د ژوند تر پایه ورسره پاته وه، او همدارنگه په ریاضیه او حکمیه او تاریخی علومو کی د ژوری مطالعی او پراخو معلوماتو خاوند و شهر زوری لیکي چی دده فکر دده سترگی او دده لاس هیڅکله بی کار نه و او بی د شهرگان او نورو زله ور څوپه نورو ټولو ور څو کی په کار اخته و .
- نامه دانشوران لیکي چی د ابوریحان بیرونی د «استیعاب فی صنعۃ الاضطراب» له کتابه او نورو وؤلفاتو څخه څرگند یری چی هغه ستر استاد لکه چی په معقولا و منقول کی منلی سوی استاد و، په محسوساتو او مصنوعاتو کی ئی هم لوی لاس درلود، اود عملیه صنایعو په ابداع کی داسی مرتبی ته رسیدلی و، چی دده اختراع لاس د افلاکو

طبقات اود دستور و نقشونه په غومڅو کی داسی څرگند کړی دی چی ته به وایی فلکیه الواح
ئی په مغزو کی ، اواته څلویښت گونی صورتونه ئی په سینه کی رسم سوی دی .

تیز د هن او ښه قریحه ئی درلودله چی دهغو په برکت ئی په جغرافیائی آثار او د نقشی
کښلو په صناعت کی ئی ابتکار راووست او خوداسی قواعد ئی منځ ته راوړل چی دا رو پا
عالمانو هم هغه ستایلې دی (۱) . همداراز نامه دانشوران دا خبره زیاتوی چی ابو ریحان
بیرونی په غزنی اوبلخ او جوزجان کی رصدخانه و دانی کړی ، او په هر هره یوه کی ئی
دژوند یوه برخه تیره کړه ترڅو چی په ټولو فلکیه اوضاعو پوه سو ، او تر هغه وروسته ئی نورو
منجمانوته د افا دی بساط وغوراوه . خویا هم د صنایعو د پېښو لولو او دېدا یعود زده کړی
دپاره ښار په ښار گرزید (۲) .

هغه وخت چی د آل عراق د کورنی حکومت ختم او د ساسونی خوا رزمشا هیا نو عهد
شروع سو ، نو د بیرونی هم له خپله وطنه پر دیسی ته سخته سو ، معلومه نه ده چی څو ئی
سوده لالهانده گرزید ، خو کله چی دده شهرت آواز د گرگان ، و طبرستان والی اوا میر
شمس المعالی قابوس ، دوشمگیر زوی ته ورسیدله نو هغه وروغوښت او یادی پخپله هلته
ورغی ، او اوږده سوده ئی دهغه سره تیره کړه مخکې چی قابوس پخپله د خپل وخت له
نوبیالیو فاضلانوا وادیانو څخه گڼل کیږی او حتی خط ئی د ونی ښکلی لیکه ، چه د آل بویه
نامتو وزیر اسماعیل بن عباد دده خط ته د طاوس ښه ویل ، ځکه نو بیرونی هم خپل مشهور
کتاب «آثار الباقیه» چی په (۳۹۰ هـ - ۹۹۹ م) کی ئی لیکلی و ، دهغه په نامه نوی
او معنون کړی .

خوله بده سرغه قابوس ددی ټولو ښیگڼوا و مزایا و سره سره خوراسفا ک حکمران
هم و ، او په عادی او معمولی غلطیو به ئی خلک وژل او تر تیل ، چی په همدی سبب د بیرونی
زړه ځنی تور سو او په کرکه به ئی ورته کتل څو چی په پان کښی له همدی جهت له گرگانه

ووت اود قابوس دز به سختوالي ئې په هغه قصيده كې بيان كې چې د ابوالفتح بستي په ستاينه كې يې ويلې ده يو بيت ئې دادى :

والشمس المعالى كان يرتاد خد متى

على نفرة متى وقد كان قاسميا

يعنى: «شمس المعالى زما د خدست غوشتونكى و، خوسا دده د قساوت په وجه دده څخه كړ كړه درلودله». كه څه هم بيروني پخپله يوه بله رساله كې چې «العلل باجالة الوهم فى معانى منظوم اولي الفضل» نوميد د قابوس په باب كې ليكي چې: «زما دده داخوى ډير خوښ و، چې خپل مدحى اوستا پنى ئې په خپل مخ كې نه اوريدلى، اود ئو روز اوسهرگان پروختو به ئې شاعر انوته بې له دې چې دده ستاينه وكې انعامونه ور كړي». محمد بن محمود نيشاپورى هم ويلې دى چې: «د بيروني قدر او منزلت د شمس المعالى قابوس بن وشمگير په وړاندې داسې حدقه رسيدلى و، چې قابوس غوښته بيروني خپل خاص مصاحب وټاكي، او په خپل كور كې ځاى وركي، اوحتى پر څرخه چې قابوس دهغه مالک و، د بيروني حكومت هم وسني، او بيروني پخپل حكومت كې شريك كړي، ځويروني دا خبره خوښه نه كړه، نو هغه و، چې د خوارزمشاه په بلنه له گرگانه خوارزم ته ولاړ، او په خوارزم كې هغه ماسون چې د آل عراق د حكومت كې به ئې ټوله كړې وه په (۳۸۷ هـ) كال مړسوى اود هغه زوى على حكرمان و، چې تر (۴۰۱ هـ) پورې ئې حكرمانى رسيدلې وه.

دا معلومه نه ده چې بيروني په كوم كال بيرته خوارزم ته تللى، خودا څرگنده ده چې د څلرمې هجري پيړۍ په لسو ورستيو كلو او غالباً د على بن ماسون د حكومت په وروستيو كلو كې خوارزم ته تللى.

على بن ماسون چې مړسو دهغه پر ځاى ئې ورور ابو العباس ماسون پاچا سواو څنگه چې دى هم د خوارزم دنورو پاچها نو په څير ډير علم دوسته پاچا و، اود ده

دربار هم دست و حکما و اوفاستو پوهانو لکه ابن سینا ابوسهل، ابو الخیر خمار، ابو نصر عراق او نور و دساتنی او روزنی خا. ی و نو لکه ئی ابوریحان بیرونی ته هم په ډیره درنه سترگه کتل او اوه کاله ئی په هغه دربار کې په ډیر احترام او عزت تیر کړه.

نظاسی سمرقندی په خپل کتاب چهارمقاله کې لیکي چې: «ابو العباس سامون خوارزمشاه وزیري داشت نام او ابو الحسین احمد بن محمد السهیلی سردی حکیم طبع و کریم نفس و فاضل و خوارزمشاه همچنین حکیم طبع و فاضل دوست بود و به سبب ایشان چندین حکیم فاضل بر آن درگاه جمع شده بودند چون ابوعلی سینا و ابوسهل مسیحی و ابوالخیر خمار و ابوریحان بیرونی و ابونصر عراق اما ابو نصر عراق برا در زاده خوارزمشاه بود و در علم و ریاضی و انواع آن ثانی بطليموس بود و ابوالخیر خمار در طب ثالث بقراط و جالینوس بود و ابوریحان در نجوم بجای ابوسعشرین عبد الجلیل بود و ابوعلی سینا و ابوسهل مسیحی خلف ارسطایس در علم حکمت که شامل است همه علوم را این طایفه در آن خدمت از دنیای دنی بی قیازی داشتند و با یکدیگر انسی در مجاورت و عیشی در مسکا تبت میکردند (۱)».

همدارنگه نامه دانشوران دیرونی په باب کې لیکي چې: «آن استاد کامل هفت سال په آن عزو جاه باشیخ ابوعلی سینا و ابوعلی سکویه و ابوسهل مسیحی و ابونصر عراقی د ابوالخیر بن الخمار در سلک تلامذات و خاصان خوارزمشاه منظم بود. چنانکه از کتب مشهوره مانند تفالیم القنون و حبيب السیر و ذنیت المجالس و نگارستان

مستفاد می شود (۱) بیرونی پخپله دابو العباس مـون دقدردانی په ستانیه کی لیکي چی : «پوه ورځ خوارزشاه پرآس سپور شراب چنبل زما ؛ دحجری خواته را تی ، زه ئی وروغو پتم زه لږ ولخند یدم ، خو چی وروتم ، ده آس زما هرخوا دحجری تر وړه پوری راوخللاوه غوښته ئی را کښته شی ، مخکته می مچ کړه اوسخت قسم می ورکی چی کښته نه سی ده وویل :

العلم من اشرف الولايات

یا تیه کل الوری ولایاتی

یعنی : علم تر هر ولایت شریفتر دی ، ټول خلک منغه ته ورځی اودی چاته نه ځی .
اویائی وویل : «لولا الرسوم الدنيا ویه لما استدعيتك ، فالعلم یعلو ولا یعلى» .
یعنی : «که داد نیا ئی دودونه نه وای ، مابه لومړی لاته نه وای راغوښتی (یعنی زه به درغلی وای) مخکته چی علم تر هر څه لوړ دی او هیڅ شی پر هغه لوړیدای نه سی (۲) .
لکه دمخه چی مویاده کړه بیرونی د ۳۰۰ هـ - ۱۰۰۹ م) او ۳۰۷ هـ - ۱۰۱۶ م) تر منځ اووه کاله دابو العباس مـون خوارزشاه په دربار کی په ډیر احترام او عزت تیر کړه ، او په دغه سوده کې نه یوازې په علمی مشاغلو بوخت و ، بلکه په سیاسي او مملکتی چارو کی د خوارزشاه خاص او معتمد مشاور هم و ، او په سختو چارو کی به ئی گټوری مشوری ورکولی مـثلا :

هغه وخت چی سلطان محمود غزنوی ابو العباس خوا رزمشاه ته پیغام واستاوه چی به خپل قلمرو کی دی د سلطان محمود په نامه خطبه ووايي خوا رزمشاه چی د سلطان محمود د خور میړه هم و ، په دی باب کی د علامه بیرونی سره پته مشوره وکړه .

(۱) نامه دانشوران ۱۶۶ مخ .

۲- تاریخ بهیقي ۲۷۰ مخ

او بیرونی را به ورکهرچی د سلطان محمود غوثیه دی و منی او د بیرزیا رئی ویوست چی هغه غوثیه عملی سی، خو په هغه وخت کی دخوا رزم لښکرخوا رزم مشاهه پورته سواو په بغاوت ئی لاس پوری کی، چی خوار زمشاهه بیا دیرونی مشوره وغوثیه، او بیرونی د پاخه تدبیر له لاری دخوار رزم د لښکر هغه بغاوت آرام کی. سلطان محمود چی په هغه بغاوت خبر شونو ئی دخپل یوه استاذی په لاس یو لیکه خوار زمشاهه ته واستاوه او لکه چی بیرونی پخپله لیکي سلطان محمود د غزنوی پخپله هغه لیکه کی خوار زمشاهه ته داسی لیکای وه.

«... ماستی دراز اینجا ببلخ مقام کردیم تا صد هزار سوار و پیاده و پیلی پا تصد این شغل را آماده شد تا آنقوم را که چنان نا فرمانی کنند و برخدا و ند خویش اعتراض نمایند مالیده آید و براه راست بداشته آید، و نیز اسیر را که برا بر برادر و د اساد ماست بیدار کنیم و بیا موزیم که اسیری چون با ید کرد که اسیر ضعیف بکار نیاید. اکنون ما را عذری واضح باید تا از اینجاسوی غزنین باز گردیم و از د کا ریکی باید کرد. یا چنان بطوع و رغبت که نهاده بودند خطبه باید و یا نثاری و هدیه شما باید فرستاد چنانکه فراخور ما باشد تا در نهان باز نزد یک وی فرستاده آید که ما را بزیارت مال حاجت نیست و زمین خلعت های ما از گرانی باز روسیم بدردند و اگر نه اعیان و ائمه و فقها را از آن ولایت پیش ما با استغفار فرستد که تا چندان هزار خلق که در آورده است باز گردیم (۱)».

خوار زمشاهه ته چی د الیکه ورسید نو امر ئی وکی چی بی له خوار رزم او گرگانچ څخه په «نسا» او «فراوه» او نور وښار وکی دی د سلطان محمود په نامه خطبه و وا ئی او هم ئی دری زره اسان او اتیا زره دینا ره زرد هغه

لحای دنومیالیو مشایخمو، قضاتواو اعیانو سره سلطان محمود ته ولیول، خوخته گه
چی دخوارزم شاه اداره کمزوری وه نوپه (۳۰۷=۱۰۱۶م) کال بیا لشکر ورته
بورته سو او خوارزم شاه بی وواژه.

علامه بیرونی پخپل کتاب «المسامرة فی اخبار خوا رزم» کې دابوالعباس
خوارزم شاه اودسلطان محمود غزنوی ددوستی په باب داسې لیکې: «... خوارزم شاه
ابوالعباس مامون بن مامون باز پسین اسیری بود که خاندان وی پس از کشتن وی
بر افتاد و دولت مامونیان بپایان رسید، و او سر دی بود فاضل و کناری و در کار سخت
مشت میان او و امیر محمود دوستی محکم شد و عهد کردند و حره کالجی را دختر
امیر سیکشگین آنجا آوردند و در پرده امیر ابوالعباس قرار گرفت و مکاتبات و ملاقات و
مهارات پیوسته گشت. ابوالعباس دل امیر محمود با همه چیزها نگاه داشتی از حد گذشته
تواضع نمودی تا بدان جایگاه که چون بشراب نشستی آنروز بانامسر اولیا وحشم و
ندیمان و فرزندان امیر ان که بر درگاه بودند از ساسانیان و صفاریان و دیگران
بخواندنی و فرمودی تا رسولان که از اطراف ولایات آمده بودند با احترام بخواندنی
و بنشانندی، چون قندح سوم بدست گرفتی بر پای خاستی بر یاد امیر محمود، و پس
نشستی و همه قوم بر پای می بودندی و یگان یگان را میفرمودی و زمین بوسه
میدادندی و می استاندی تا همه فارغ شدندی پس امیر اشارت کردی تا بنشستی و
خادمی بیامدی وصلت مغنیان بر اثر وی میاورندی، هر یکی را اسبی قیمتی و جامه پی
و کیسه دروده هزار درم و نیز جا نب امیر محمود تا بد ان جا یگاه داشتی که
امیر المومنین القادر بالله ویرا خلعت و عهد و لواء لقب عین الدوله و زین العله بدست
حسین سالار حاجیان فرستاد و خوارزم شاه اندیشید که نباید امیر محمود بپاز اردو گوید
چرا بی وساطت و شفاعت من او خلعت ستاند سرا برایش رسول فرستاد تا نیمه بیابان و
آن کرامت از وی خواستم و بخوارزم آوردم و بدو سپردم و فرمود تا آنها را پنهان

کړدند تالطف حال بر جای بود آشکارا نکرده (۱) .

دعلامه بیرونی له لیکنې څخه په څرگند کول ثابتیږي چې ده دغزني داسپراتوري او دخوارزم دپاچهۍ ترمنځ ددوسنۍ او یووالۍ په ټینګولو کې لوی لاس درلود او هم داسبب و چې سلطان محمود غزنوي وروسته تر هغه چې دخوارزم هیواد ته ونيو او خوارزم دغزني داسپراتوري یوه برخه سره دعلامه بیروني ټي ځینو نورو نویالو پوهانو سره غزني ته راووست، خو دمنځه ترهغه چې سلطان محمود غزنوي خوارزم ونیسي او دمنځه ترهغه چې بیروني غزني ته راسي دعلامه بیروني دعلمي ژوندون یوه پېښه دیادولو وړده، او هغه دبیروني او ابن سینا ترمنځ علمي مذاکره او مکاتبه ده چې پخپله بیروني پخپل کتاب «آثار الباقیه» کې لیکي.

«وقد ذكرت ذلك في موضع آخر، اليق به من هذا الكتاب وخاصة فيما جرى بيني وبين الفتى الفاضل أبي علي الحسين بن عبد الله بن سينا من المذاكرات في هذا الباب (۲)» .

علامه بیروني دطبیعاتو په علم کې اتلس مسألې چې په هغو کې ټي پر ارسطو علمي اعتراضونه درلوده او څو نوري پوښتنې، دیوي رسالې په شکل ابن سینا ته واستولې چې عنوانونه ټي دا وو :

۱- دفلکیه اجسامو دسپکوالۍ (خفت) او دروندوالۍ (ثقل) په نسبت پر ارسطو اعتراض.

۲- دعالَم دقدم په نسبت پر ارسطو اعتراض .

۳- دشیرو خو او (جهات سته) په باب کې پر ارسطو او ټولو مستقدینو حکماو اعتراض.

(۱) - تاریخ بیهقي - ۶۶۸ مخ دسما سره خوارزم په حواله .

(۲) - آثار الباقیه - ۲۵۷ مخ .

۴- دارسطو پر دي خبره اعتراض چی هغه ولی دجزء لایتجزی قائلینو ته بدوایی حال داچی پر دوی هم هغه ایرا دونه وارد دی کم چی پرستکلمینو وارد پیږی .

۵- دارسطو پر دي خبره اعتراض چی هغه په کم دلیل د هغه عالم له وجود څخه انکار کوي چې د دی عالم څخه بیل دی حال دا چی د هغه عالم په اسکان کې ډیر دلیونه سته، او د هغه دمنوعیت د لیلو نه درد او قلع وړ دی بلکه د وجود دلیونه ډېر دعدم پر دلیلو فوقیت لری .

۶- دارسطو پر دي خبره اعتراض چی فلکې شکل په کم دلیل کروي بولی او که د هغه شکل بیضوي او بل ډول ومنل سي نو بیا د خلائوم څنګه پېښیږی او دا ممکنه ده چی شکل بیضوي وي او خلا هم لازمه نه سي .

۷- دارسطو پر دي خبره اعتراض چی دی په څه دلیل یمن تاکی، حال داچی دا کار دور لازمی .

۸- دارسطو پر دي خبره اعتراض چی دی دا ور شکل ولی کروي بولی، حال داچی دی ډېر هم منی چی په لازمی توګه غیر کروي شکل باید وی، او د څینو نورو مطالبو پوښتنه چی دارسطو په کتا بوکې ډېر لیدلی وو .

۹- دور انګی (شعاع) د حقیقت په باب کې پوښتنه چی آیا دا جسم دی که عرض ؟

۱- د عناصرو د انقلاب او استحالی په باب کې پوښتنه چی دوی په څه وجه د بویل سره اوړي او منقلب کیږي ؟ .

۱۱- د عناصرو د طبیعی مکان په نسبت پوښتنه .

۱۲- هغه بېینه چی له روڼو اوصافو او بو څخه ډکه وي خپل مخا سخ اجسام څنګه مخلوی ؟

۱۳- دليدني (باصره) دادراك دكيفيت په نسبت پوښتنه ؟

۱۴- دسڅكي دشمال ربع سسكون د وداني او آبادي سبب څه دي، سره له دې چې جنوبي دوهمه شمالي ربع ددوو ربعو سره په حكم كې مشتركه ده او داسپاز هيڅ سبب نسته ؟

۱۵- دسطحو دتلاقي په نسبت انكا راو دسهندسي دلائلو پوښتنه ؟

۱۶- دخلا داستناغ په نسبت پوښتنه ، حال دا چې په يوه بنده پيښه كې دهنې وجود ممكن بلكه محسوس دي .

۱۷- دپخواني (برودت) دشدت په اثر دلويښي دساتيدو د سبب پوښتنه ؟

۱۸- داوبو پرمخ ديځي ددريدلو سبب حال، داچې يځي تر اوبو ډير دروند دي ؟
(توب :- ددې پوښتنو او دهنو دجوابو تفصيل دد هغه ا د لغتناسې دلو سړي ټوك په هاي كې لوستلای شي). ديبروني دپوښتنو او دا بن سينا له جو اوبو څخه څرگند پيړۍ چې پردې دوو سترو پوهانو ديويل خبرې چندا ئې ښي نه دي لگيدلې مثلاً ديبروني پخپلو خبرو كې ابن سينا ته د «فتي» يعنې زلمي خطاب كړې چه په دې خطاب ابن سينا بدوړي او تر هغه وروسته ئې له سستقيم جواب څخه ځان ژغورلی، او دخپل يوه شاگرد اوبو عبدالله معصومي له خوا به ئې جوابونه ور كول، او هغه شاگرد يو وخت بيرونۍ ته وليكل چې ((ابور يحانه ديوي فلسفي دپاره كه دداسي الفاظو پر ځاي نور الفاظ استعمال كړي دابه ستاد عقل او علم سره زياتره وړوي)).

سيدحسن برني چې په اردو ژبه ئې د ((البير وني)) په نامه يو مستند كتاب ليكلي دي ددې دوو متر و علمي شخصيتو د پوښتنو او جوابو دمقايسې په باب ليكي چې :
((زموږ سره ددې دوو فاضلانو دسباحثې مضامین نسته چې موږ هغه وگورو او محاكمه وكولاى سو، خود هغې زماني يوروايت رارسيدلې چې پر دې خبره رڼا اچوي او هغه دتمه سوان الحکمت دسولف پيښې ليکنه ده چې ليکي: حکيم ابوالفرج بغدادی

دبير و ئى او آين سيناپر پوښتنو او جوابو غور كړى دى او دبیر و ئى اعتراضات ئى حق په جا نمب بللى دى ، او وایی ، څوكه چې خلكو ته په درنه سترگه وگوري ، خلك هم و ر ته په درنه سترگه گوري)) .

دسحقينوپر دى اتفاق دى چې په علمى تحقيقاتو كې پير و ئى ددنياد پير و آزاد و حكماو څخه باله سى ، چې د آزادى راىي خاوند دى ، او دده په مقابله كى اين سيناپه يقينى توگه داسطو مقلد دى .

پى بور د اسلام د فلسفې مو رخ صفا ليكلى دى ، چې دحكمت په علومو كې اين سيناپه دخپل معا صر پير و ئى په نسبت په مر تبه كې كم دى ، او دبیر و ئى په څير دماغ نه لري (۱) .

پير و ئى په خوارزم كې دخپل وطن تاريخ د «سامر خوارزم» په نامه وليكه چې د ياقوت حموى تر وختو هم محفوظ پاته و ، او ياقوت دبیر و ئى دنورو ادبى تصانيفو سره ليدلى و ، خوله بد سرغه اوس پته نسته ، مگر بيا هم دونى ښه سوي دي چې دهغه تاريخ هغه برخه چې دما سون په وخت واړه لري ابو الفضل بيهقى پخپل تاريخ كې را نقل كړى دى ، او دهغى برخې له لوستلو څخه هغه ټولې پيښې څرگند پيرى چې په (۷۰۰ هـ) كال په خوارزم كې د انقلاب باوريجان دبیر و ئى دما سونيانو د دولت تر پايه په خوارزم كې و ، او د سيد حسن بر نى په قول هغه وخت چې سلطان محمود خوارزم ونيو نو ا بوريجان دبیر و ئى هم د خوارزم دنورو نو سيا ليو او مشا هير وگه ون دسلطان محمود سره غزنى ته راغى . (۲)

په دي ترتيب نو سيد حسن بر نى دچهارمقاله اونورو تذكرو هغه روايت له واقعيت نه

(۱) - سيد حسن بر نى د «البیر و ئى» كتاب ۶۳ - مخ .

(۲) - البیر و ئى - پى اردو ژبه - ۷۷ - مخ .

لیري بولي چې وایی سلطان محمود غزنوی د خواجه حسین بن علی میكال په لاس پو
لیك خوارزم شاه ته ولېږه او په هغه كې دې غوښتی وه چې د خوارزم شاه
د دربار لځینی ستر پوهان غزنی ته واستوي چې یوهم پكښی بیرونی و، او خوارزم شاه
د مخه ترهغه چې د سلطان استاذی وگوري دخپل دربار پوهان ئې خبر كړه چې
كه څوك غزنی ته نه شي نو د مخه ترهغه چې د سلطان استاذی وگوري له
خوارزمه دي ووزي، هغه و چې ابن سینا او ابوسهل ونه منل او په پټه له خوارزمه دگر
گان خواته ولاړل، خوابو ریحان بیرونی او ابوالخیر او ابو نصر د میكال سره غزنی ته وخو
ځېدل.

(چهار مقاله - ۸۶ مخ او ناسته دانشوران - ۱/ ۶۶ مخ)

سید حسن برنی لیکي چې دهغه وخت پېښې پخپله د ابوریحان د لیکنو په شهادت
دا ثابتوي چه له خوارزم څخه د ابن سینا او ابوسهل د وتلو او غزنی ته د بیرونی د تګ
د نیتو ترمنځ دري څلور كاله واټن او فاصله لیدله کیږي د الحكه چې ابوالفضل
بیهقي دخپل تاریخ په پای كې د ابوریحان د تاریخ یوه برخه چې په ماسون پوري
اړه لري را نقلوي او په سر كې ئې لیکي: «چنین نوشت ابوریحان البیرونی در
«مسامره خوارزم» (۱).

همدارنگه دهغه وخت چې احمد حسن د سلطان محمود د غزنوی وزیر، خوارزم شاه
استاذی واستاوه چې د سلطان په نامه خطبه ووايي، بیهقي د بیرونی له خو لي
داسې لیکي: «ابوریحان گفت چون این رسول از کابل بنزدك ما رسید كه

(۱) - د آثار الباقیه دهغې مقدسې له مخې چې زاخو لیکي او تاریخ بیهقي د

۶۶۸ مخ په حاشیه كې ورته اشاره سوي ده ددې كتاب اصلی نوم كتاب
العساره فی اخبار خوارزم دی.

امیر محمود این سال به هندوستان رفت و این حدیث باز گفت خوارزمشاه سرا بخواند و حالی کرد و آنچه وزیر احمد حسن گفته بود درین باب با من گفت (۱).

دابوریجان بیرونی له دی دواړو لیکنو څخه دا ښه ثابتیږي چی دی دابوالعباس سامون ددورې ترپایه په خوارزم کې وه، او غزنی ته نه وتللی .

خو نظامی عروضی سمرقندی په چهار مقاله کې دابوریجان بیرونی تنگ غزنی ته په بل شان لیکي چی بیاله ده څخه نورو ور وستیو تذکره لیکونکو همدا روایت را نقل کړی دی، دی لیکي چی :

«روزگار برنپسندید و فلک روا نداشت آن عیش برا یشان منعش شد و آن روزگار برایشان بزیان آمد از نزدیک سلطان یمن الدوله محمود معروفی رسید با نامه ای، مضمون نامه آنکه شنیدم که در مجلس خوارزمشاه چند کس اند از اهل فضل که عذیم النظیرند چون فلان و فلان باید که ایشان را بمجلس ما قرستی تا ایشان شرف مجلس ما حاصل کنند و ما معلوم و کفایات ایشان مستظهر شویم و آن سنت از خوارزمشاه داریم و رسول وی خواجه حسین بن علی میکال بود که یکی از افاضل و امثال عصر و عجوبه بود از رجال زمانه و کار. محمود در اوج دولت ملکه او رونقی داشت و دولت او علوی و ملوک زمانه او را سراعات همی کردند و شب ازو باندیشه همی خفتند، خوارزمشاه خواجه حسین میکال را بجای نیک فرود آورد و علفه شگرف فرسود و پیش از آنکه او را بار داد حکما را بخواندن و این نامه برایشان عرضه کرد و گفت محمود قوی دست است و لشکر بسیار دارد و خراسان و هندوستان ضبط کرده است و طمع در عراق بسته من نتوانم که مثال او را امثال نمایم و فرمان او را بنفاد نپیوندم شما درین چه گوئید ؟ ابوعلی و ابوسهل گفتند

ما نرویم، اما ابونصر و ابوالخیر و ابوریحان رغبت نمودند که اخبار صلات و هبات سلطان همی شنیدند پس خوارزمشاه گفت شما دو تن را که رغبت نیست پیش از آنکه من این مرد را بار دهم شما سر خویش گیرید پس خواجه اسباب ابو علی و ابوسهل ساخت و دلیلی همراه ایشان کرد و از راه گرگان روی بگرگان نهادند روز دیگر سر خواهر زمشاه حسین علی میکال را بار داد و نیکوئیها پیوست و گفت نامه خواندم و برضمون نامه و فرمان پادشاه وقوف افتاده ابوعلی و ابوسهل برفته اند لیکن ابونصر و ابوریحان و ابوالخیر بسیج میکنند که پیش خدمت آیند و باندک روز گار برگه ایشان بساخت و با خواجه حسین میکال فرستاد و ببلخ بخدمت سلطان یمن الدوله محمود آمدند و بحضور او پیوستند (۱).

په هر صورت ابوریحان بیرونی دسلطان محمود سره غزنی تدرائی، داچی سلطان محمود دده سره څنگه پیش آمد و کی پخپله د ابوریحان له هغې قصیدی څخه څرگند پوری چی د ابوالفتح بستی په ستاینه کې ئې ويلي ده او دوه بیته ئې دادی:

ولم ينقبض محمود عنى بنعمة فاغنى واقنى مغضيا عن مكاسيا
عفا عن جهالاتى وابدى تكريماً و طرى بجاه رونقى ولباسيا

یعنی: «محمود زما څخه هیڅ نعمت و نه سپاوه، زه ئې غنې کړم او کافی ورکړه ئې راسره وکړه او زما پرسخت طلبی ئې سترگې پټې کړې، زما نا پوهې ئې را معافه کړی، او ماته ئې په درنه سترگه وکتل، او زما دجاه او رونق ئې تازه او لباس ئې ورنوی کی».

په دې ترتيب بيروني دسلطان محمود په دربار کې لوی منزلت درلود، او د نجومی او سماوی چارو په باب کې چې په هره خبره د محمود په زړه کې وگرزیدله هغه به د بيروني ته ویله، او دده رایه به دې غوښته. مثلاً یو وخت د ترک له لیرې پیاوځخه یوسړی د ایلچی په توګه د محمود دربار ته راغی او ورته وې ویل چې: «ما په سمندر کې جنوبی قطب ته نژدې پرسنګه باندې د لمر بشپړ دورولید چې هلته شپه نه وه».

سلطان محمود چې دا واوریده نو د دیني تعصب په اساس دې پر هغه سړي د ستی دسلحد او قریطی حکم وکړی په دې وخت کې ابونصر مشکان ورته وویل چې «دې سړی خوله خانه کچه رایه نه ده وړاندې کړې بلکه څه چې دې لیدلی هغه دې ویلی دی او د قرآن دا آیه دې ورته ولوست چې: وجدها تطلع علی قوم لم تجعل لهم سن دونها سراً». نو بیا محمود له ابوریحان څخه پوښتنه وکړه او هغه په لنډه توګه پر موضوع علمی روڼا واچوله، او سلطان هم قانع سو او هغه خبره پر هغه محای ختمه سوه.

دا چې بیروني ترڅه وخته په غزنې کې و، او بیا څه وخت هند ته ولاړ، او هلته دې څو موده تیره کړې ده دڅېړنې وړ خبره ده.

دقانون مسعودی له مخې څرګندېږي چې بیروني تر (۵۴۱۰ = ۱۰۱۹ م) پورې لاهه غزنې کې و، او دهشت دعلم په کښو بوخت و، چې په همدغه وخت کې دې په غزنې کې یوه رصد خانه هم جوړه کړې وه، او په هغه کې د لمر لوړتیا او نور کتل نوداسی ښکاری چې تر (۵۴۱۰) وروسته بیروني هند ته تللی او هلته دې دمنسکریټ او هندي علومو په زده کړه لاس پورې کړی دی.

څنګه چې هغه وخت یوازې دمنسکریټ د هندوستان علومو کلی حیثیت درلود

اوله بابي خواد بير و نېي مستجسس طبيعت له کلو کلو را عيسى دهندى علو سو
تيرى و، نوځکه ئېي مستسکريت زده کړې ته ټينگه ملا وتړله .
خوسره له هغه هم هغه وخت چي بيروني هند ته ولاړ ده ته دهندى علو مو زده کړه څه
آسان کار نه وځکه چي دهند خلکو د سلطان محمود سلگروته د حمله آورانو او بر غلگرانو په
حيث په معاندانه سترگو کتل - مگر بيا هم دا د بيروني نبوع و، چي په هغو سختو حالاتو کي
ئې خپل علمي تحصيلات او تحقيقات بشپړ کړل او دهند پوهانو سرسته ئې لځا ننه جلب
کړه بيروني پخپله ليکي :

« هندو هيت پوهانو لوسړي ماته د يوه پردي شاگرد په سترگو کاته، خولې سوده وروسته
چي موسره وپيژندل نو زما حيت داستاد سو - دا ځکه چي ما په هيت او رياضي کي پوره
مهارت درلود او دوي ته مې درس ورکاوه دهند پندتان زما معلوماتو ته هينس حيران پاته وه
او زما څخه به ئې پوښتنه کوله چي: « آياتاد کم هند وپنډت څخه دا معلومات حاصل کړي
دي؟ » دا ځکه چي دوي هيڅ باور نه سو کولاي چي د يوه پردي هيواد مې د دوي
مړه سيالي وکولاي سي - دوي زما سحر بللم او پخپله ژبه ئې ماته د « بحر » (ساگر) په نامه
په کاوه (۱) د سيد حسن برني په اټکل ابو ريحان بيروني د (۴۳۰ هـ) په شا وخوا کي
له هنده بيرته غزني ته راغلي دي او دده دا خبره د تاريخي پيښو له مخې واقعيت ته ډيره
نژدې ده - دا ځکه چي دده د بيرته راگرځيدو څه ډيره سوده ده وه تير مچي د (۴۲۱ هـ - ۴۱۰ هـ)
د ربيع الاخر په ۲۳ د پنجشنبې په ورځ سلطان محمود وفات او د غزني د تخت نيو لود پاره
د سلطان د زامنو (محمد او سعود) ترمنځ شخړه منځ ته راغله .

داسي څرگند پيري چي دا وخت د سعود تر راتک پوري علامه بيروني دخپل « کتاب
في تحقيق ماله هند » په تصنيف بوخت و. د سلطان محمود غزنوي په وخت کي د بيروني

گمارل شوی و، د بیرجنگونه و کړه او بیگلر بیگی ئی پری نه بنود چه د کلات پر سیمه
بری ووسی .

ترا بدال خان وروسته دده زوی سیدال خان ناصر د هوتکو د دوری دیر پیا وړی
اوناستو جنرال اوسپه سالار هم د پردیو ستاجو زینو د مقابلې دپاره ملاو تر له چه وروسته
به د «سیدال خان» تر نامه لاندی سفصل راو پوسی .

(ساخذ) (پته خزانده ۱۶۹ مخ)

۵۱- ابراهیم ادهم بلخی :

ابو اسحق ابراهیم دادهم زوی، د سلیمان نمسی د منصور کړوسی، د یزید کوسی چه
هغه بیاد جابر تمیمی عجلې بلخی کودی و .

ابراهیم ادهم د بلخ له ناستو زاهد اناو استرو صوفیانو اولویو شیخانو څخه تیر
شوی دی، په لومړی سر کی د بلخ له امیر زادگانو څخه و، او یوه ورځ چه بنکارته تللی و،
هلته ئی له هاتفه یو او ازو او وید چه ده ته بی ویل : ابراهیمه ! ته
ئی ددی کار دپاره ته بی پیدا کړی دی او زده پر روح او دماغ
دیره اغیزه و کړه، له آسه کښته سو، هغه آس او هر څه چه ئی در
لودل هغه ئی ټول دخپل پلار چوپان ته و بخشل او د هغه چوپان وړین
کالی ئی وا غوستل، له دنیا ئی لاس په سر کړه زهد او دنفس تز کې
ته ئی ملاو تر له .

د ظاهری او داطنی علو سوزده کړه ئی له امام محمد باقر څخه و کړه، له بلخ
څخه بغداد ته ولاړ، او هلته ئی په عراق، شام او حجاز کی له پیر و پوهانو څخه
زده کړه و کړه په مکه کی ئی له سفیان ثوری، فضیل عیاض، بو یوسف غسولی
سره ولیدل، له سفیان ثوری څخه ئی فیضونه و موندل، له فضیل عیاض څخه ئی د
خلافت چوڅه واغوستله او بو یوسف غسولی دخان به صاحب کړه. هرځای په حلال

دنجومي پيشگوئي و رازراز حکايتونه په تاريخي کتا بواوښد کړوکی را غلي دی چی
 مشهوره ئې هغه حکايت دي چی وایی: «يوه ورځ سلطان محمود په يوه لويه سلطنتي
 ماڼي کې ناست و، چی هغی ماڼي څلور خوا ته خوړونه درلوده، سلطان ا بوريجان
 بيروني ته سځ ورواړاوه او پوښتنه ئې کړه چی: «زه به له کم وړم څخه ووزم؟»
 «بيروني استر الاب راوغوښت او ارتفاع ئې ونيوله او طالع ئې سمد کړه تر لير فکر
 وروسته ئې يوڅه پر کاغذ وليکل او کاغذ ئې د سلطان تر نيا لى لاندی کې- سلطان
 ا سړوکی گنگ او يوم ئې راوغوښت لمر خا ته خواته ديوال ئې سوری کې او سلطان تر هغه
 سوري ووت، او د بيروني کاغذ ئې وروغوښت پر هغه کاغذ بيروني ليکلی و، چی سلطان
 له يوه وړه څه هم نه وزی بلکه د لمر خواته ديوال به سوري کی او تر هغه سوري به ووزی،
 سلطان محمود چی هغه کاغذ ولوست هيڅ پاته سو او امر ئې وکړ چی بيروني د پام
 له سره لاندی وغورځوي له بامه ئې وغورځاوه، خو خواجه حسن سيمندی لاندی ورته جال
 غور ولې وپه هغه جال کې ولويد جال وشليد مگر دي په آرامی سځکی ته ورسيد او خوړ
 نه سو څوموده حسن سيمندی د سلطان له نظره پټ ساته څو چې د سلطان قهر سوړ اوله
 خپلو کړوڅخه پښمانه سو هغه وخت نور حسن سيمندی د بيروني د ژوندی پاتيدلو خبره ورته
 وکړه سلطان خوش حاله سو ورو ئې غوښت او پوښتنه ئې کړه چی ايا له خپل دی
 حاله هم خبر و؟

بيروني خپل سړې ته وځ کړه اوله هغه څخه ئې تقويم واخيست او خپل تحويل ئې
 له هغه تقويمه راويوست چی د هغی ورځی په پښو کې ئې ليکلی و، چی: «سابه له لوړځايه
 راوغورځوي خوزه به سځکی ته وځ رست ورسيرم» دا خبره بيا پر سلطان بده ولگيد له او
 امر ئې وکړ چی بيروني زندان ته بوزي هغه وچی بيروني شپږ مياشتې بندی پاته سو څو چې
 بيا استر خواجه احمد حسن سيمندی فرصت وموند و سلطان ته ئې د بيروني شفاعت وکړی

سلطان هغه وباخښه خو وی ویل: «مې گویند این سردراد رعالم نظیر نیست سگر بو علی سینا - لیکن هردو حکمش برخلاف رای من بود وپا دشا هان چون کودکان خورد باشند سخن بروفق رای ایشان باید گفت تا از ایشان بهر مند باشند» .

بیرونی ئی له زندانه راویوست یوآس ئی سره دایرغه بو هچو هه ئی سره دېگري ژر دینار ئی سره دیوه سړی او یوی سینخی ور کړه سلطان عذر ځنی وغوښت او ورته وی ویل: «یا پوریجان اگر خواهی که از من برخو ردا ریاشی سخن بر سراد من گوی نه بر سلطنت علم خویش (۱)» .

تر سلطان محمود وروسته دهغه زوی سلطان مسعود هم بیرونی ته په دیر هدر نه سترگه کتل دا حکم که چی پخپله سلطان مسعود هم د علم سره د زړه مینه درلودله او د عربی او دري ژبی په ادب کی ئی لوی لاس درلود بیهقی دده په باب کی لیکي: «و چون این پادشاه در سخن درآمدی جهانیان یابستی که در نظر ابره بودندی که در پاشیدی و شکر شکستی و از پادشاهان این خاندان رضی الله عنهم نهد یدم که کسی پا رسی چنان خوا قدی و نبشتی که وی» د یاقوت حموی په قول سلطان مسعود و نجوم د علم سره زیات مینه درلودله نو حکم که به ئی د بیرونی څخه تل د نجوسی مسئلو پوښتنه کوله او هغه به هم په ساده ژبه توضیحات ور کول څو چی د سلطان په نامه ئی د «قانون مسعودی» کتاب ولیکه او دهغه کتاب له دیباچی څخه څرگند پری چی پر بیرونی هم سلطان مسعود د زړه گران او دهغه متا یند وي و .

شهر روزی او یاقوت حموی لیکي چی سلطان مسعود د «قانون مسعودی» د کتاب په صله کی بیرونی ته د پیل یو بارزر ولیزل خو بیرونی استغنا و ښودله او هغه ئی و انه خیسته بیرته ئی خزانی ته واستول .

(۱) - چهارمقاله ۶۴ مخ، تاریخ فرشته - ۳۰۷۱ مخ لطایف الطوائف ۲۱ مخ .

دسمود تروژل کیدو وروسته دسلطان سودود په دربار کی هم بیرونی ته په د رڼه
سترگه کتل کیده او بیرونی هم دجواهراتو په باب کی یوه رساله د «الجواهر فی الجواهر
یا الجواهر فی معرفة الجواهر» په نامه دسلطان سودود دپاره ولیکله او هم ئی خپل یو بل
کتاب «الدستور» دسودود په نامه نویسي او معنون کی .

داوخت دیرونی دسپین ږیر توب او زوړوالی سوده وه داځکه چی له هندوستان څخه
غزنی ته در اگزیدو په وخت کی دیرونی عمردشپیتو کالو په شاوخوا کی اټکل سوی دی
خوسره له دی هم چی په صورت ناموزه او زهیرسوي ویا هم تل په علمی څیړنو او تحقیقاتو
بوخت وه، اولکه چی یاقوت د محمد بن محمود نیشاپوری په حواله لیکي :

« په درست کال کی بی دئو روز او مهرگان له ورځو چی په هغو کی به ئی د
ژوندون اړتیاوی پوره کولې او دژوند احتیاجات به ئی تهیه کول نور نو هیڅ وخت دده
لاس ، قلم ، سترگی او فکری بیکاره نه و اوبی له هغو ددو ورځو نورو توکل په علمی
مشاغلو کی سینه و او د علمی مشکلا توله مخی ئی پردی پورته کولی حتی د
نزاع اوزن کندن په وخت کی ئی هم له څیړنی څخه لاس اخستی نه و .

فقیه ابو الحسن علی بن عیسی الولو الجی دیرونی دپړنی دوخت یوه دلچسپه
پېښه بیانوی دی وایی :

« زه ابوریحان ته ورغلم ما ولیده چی ساه په او و شپړی او په سینه کی ئی -
خبر هاری و په دغه حال کی ئی زما څخه پوښتنه وکړه چی : « تا یوه ورځ دجدات
فاسده دحساب په باب کی څه ویلی و ؟ » .

ما د زړه سوی په توگه ورته وویل چی : دا حالت هم ددی خبرو دی ده
را ته وویل : « هو په دغه وخت کی را ته وو اید ځکه تر هغه چی په دی مسئله
ناپوه له دتیا ولاړ سم داېده ده چی په دی مسئله پوه و سرم » .

ما هم دهنی مسئلې په شاوخوا کی څه وویل او یاسی رخصت ځینی و اخیست

له کوره ئی وو تم خوزه لا لیری قللی نه و مچی دده دیرینی سالدی او ژ را وی سی
دده له کوره و او و ریدلی .

له دې څخه د علمی څیر نو سره د بیر و نی عشق او علاقه په بڼه توگه غرگس دیږي
داچی بیرونی متا هل و که په هېڅ معلومه نه ده اونه په نار بخ کی دده
د اولاد هغه یادونه راغلی ده حال دا چی دده دلخوشا گردانو نومونه یا د سوی
دی نو بیا بی چی د بیرونی ټول ژو ند په مجرد کی تیر سوی وی ده په خپله هم په
یوځای کی خپل آثار خپل اولاد بللی او لیکلی ئی دی :

« ما خپل هغه کتابونه چی مادر ژوند په لومړیو وختو کی تصنیف کړی او
بیا ور وسته سی په هغو کی معلومات زیات سوی هیڅو خت هیر کړی نه دی او
نه سی په سپکه سترگه ور ته کتلی دی داځکه چی هغه ټول زما اولاد دی او اکثر
خلك پر خپل کلام او خپل اولاد مین دی .»

(البیرونی - په اردو ژبه - ۱۰۸ مخ) .

- ه بیر و نی د مړ یخی نیتقه -

علامه بیرونی د (۳۴۰ ه ق) کال درجب په دوهمه او (۱۰۳۸ م) کال
دستمبر په یولسمه د جمعی دورځی په بابام په غزنی کی سراوهمه لته بیخ سو

د علامه بیرونی د زیږیدنی زرمه کا لیزه :-

د ۱۳۵۲ ه ش کال د غبرگولی ۲۶ نیتقه چی د ۱۹۷۲ م کال د جون ۱۶ کیدله
بیاد غبرگولی تر ۳۱ د جون ۲۱ نیتقی د افغانستان په مرکز کابل کی د علامه
ابوریحان بیرونی د زرمی کالیزې په ویاړ دیره شانداره ټولنه وسوه چی په هغی
کی د علامه بیرونی د ستر شخصیت او عامی نبوغ او گټورو آثارو په باب
د افغانی اودیا نونیو هیوادو نویالیو پوهانو له خوا په زړه پوری وینا وی وسوی

چی هغه وینا وی دکتاب په شکل د اطلاعاتو او کلتور وزارت له خوا چاپ سوی
دا ټولنه د اطلاعات او کلتور وزارت په بلنه سوي وه چی په هغه کی د افغانستان په
پوهانو اولیکوالو سر پیره دلاند نیو هیوادو پوهانو او نماندگانو هم برخه اخیستی
وه او وینا وی وکړی

۱ - د شوروي جماهير و د اتحاد نماینده	۸ - د پولیند نماینده
۲ - د آلمان فدرالي جمهوریت	۹ - د عراق
۳ - د امریکا د متحدو ایالاتو	۱۰ - د فرانسی
۴ - د ایران	۱۱ - د هند
۵ - د ایتالیا	
۶ - د هندوستان نمایندگانو	
۷ - د پاکستان نماینده	

او هم دکابل د ټولنی وروسته ټولنی غړی غزنی ته ولاړل او هلته یی د بیرونۍ په هدیره
باندی شانداره غونډه وکړه او یو واک او یوه کتابخانه یی دیرونۍ په نامه پرانستله

د بیرونۍ تصنیفونه او ترجمی :-

الف - دده هغه تصانیف چی ده ئی تر خپلی سړینی دیولس کاله دسخه پخپله فهرست
لیکلی دی :

- ۱ - زیچ خوارزمی : چی دیری گتوری نجومی مسئلی ئی پکښی څه لری دی - (۲۵۰) پاڼی .
- ۲ - ابطال البهتان بایر او البرهان علی الخوارزمی : په دی کتاب کی ئی د
ابوطلحه طبیب دهغو خبر و تر دید کړی چی دده د لومړی کتاب په باب کی ئی
کړی دی (۳۶۰) پاڼی .

۳ - د ابوالحسن اهوازی دهغه کتاب په باب کی ئی یو کتاب لیکلی دی چی

په هغه کې د خوارزمي حق تلفي سوي وه او ده پخپل کتاب کې د هغې نزع په نسبت عادلانه فيصله کړې ده ۶۰۵ پانې .

۴- تکميل زيج جش بالعلل و تهذيب اعماله من الزل : چې د مشهور منجم احمد بن عبدالله جش هرزيج نئ تعليقات ليکلي او غلطۍ ئې ورسې کړې دي - (۷۵۰) پانې .

۵- جوامع الموجود لخواطر الهنود في حساب التنجيم : په دې کتاب کې بيروني د هنديا نو د نجوم د علم په باب کې خورا بشپړې څيړنې کړې دي او پرسند هند (سدهانت) ئې مجتهدانه تبصره کړې ده - (۵۵۰) پانې .

۶- د هند هشت اونجوم په تعلق زيج اړکند: د (کرن کهند کهاند پک) د مشهور کتاب ترجمه چې پخوا منځ ته راغلي ، خو نا مفهومه وه ، او بيروني هغه د نويو معلوماتو د اضافه کولو سره په خپلو الفاظو را اړولي ده .

۷- کتاب مقاليد علم الهيئة ما يحدث في بسط الكره : دا کتاب ئې د اسپهبد جيلجيلان مرزيان بن رستم د پاره ليکلی و - ۱۵۵ پانې .

۸- خيال الکوفين عند الهند : دا کتاب د لمر او سپوږمۍ د دوو متحدو اوساوي مدارو په باب کې دي .

۹- امرالمعتن وتبصير اين كيسوم المفتن : دا بن کيسوم له کم علمي څخه ئې پرده پورته کړې ده ، چې په څيړنه کې ئې تيري کړې و - ۱۰۰۱ پانې .

۱۰- اختلاف الاقاول لا استخراج التحويل - (۳۰) پانې .

۱۱- مقاله في التحليل والتقطيع للتعديل : دا رساله ئې د يوه عالم په غوښتنه چې په

جداول تعديل الشمس کې ئې شک درلود او د جش پر تحليل ئې اطمینان نه و ، ليکلی ده - (۷۰) پانې .

- ۱۲- یوه رساله ئی ذموالید (زیدیدنی) او د کلویه تحول کی لیکلی ده. (۶۰) پاڼی
- ۱۳- مفتاح علم الهیث : دانی دقاضی ابو القاسم العاسری په غوښتنه لیکلی او په هغه کی ئی دهیث دعلم پر مبادیو بحث کړی دی .
- ۱۴- تهذیب فصول الفرغانی : دا کتاب ئی د فصول الفرغانی د کتاب په باب چی د هیث په علم کی وه د ابو الحسن مسافر د پاره لیکلی دی . - ۳۰۰ پاڼی .
- ۱۵- افراد المقابل فی امر الاضلال : د مساحت په علم کی ئی د ابو الحسن مسافر د پاره لیکلی دی . - ۲۰۰ پاڼی .
- ۱۶- استعمال د دوائر السموات لاستخراج مراکز البیوت : دا رساله ئی د ابو الحسن مسافر د پاره دستور و د کړو د مرکز و د تیا کلو په باب کی لیکلی ده . - ۱۰۰ پاڼی .
- ۱۷- مقاله فی طالع قبة الارض وحالات الثواب ذات العروض : دا رساله ئی د کرگان دیوه منجم د پاره د منځکی د وسط او د ذوات العروضو ستور په باب کی چی د خط استوا په شمال کی دی لیکلی ده .
- ۱۸- یوه وړه رساله ئی د شپې او ورځې د اندازی په باب کی لیکلی ده . - او دانی ثابت کړی ده چی قطب ته نژدې یو کال یوه ورځ ده .
- ۱۹- تعدید نهايات الاماکن لتصحيح مسافات المساکن : د سیمو دوش او د پناه دواړو په باب - ۱۰۰ پاڼی .
- ۲۰- تهذیب الاقوال فی تصحيح العروض والاطوال : د عرض البلد او طول البلد په باب کی - ۱۰۰ پاڼی .
- ۲۱- تصحیف المتقول من العروض والطول - ۳۰۰ پاڼی .
- ۲۲- مقاله فی تصحيح الطول والعروض لمساکن المعمور من الارض - ۲۰۰ پاڼی
- ۲۳- د هر پاره د طول او عرض په باب کی مقاله - ۲۰۰ پاڼی .
- ۲۴- مقاله فی استخراج قدر الارض برصد انحطاط لافق عن قلیل الجبال - ۳۰۰ پاڼی

- ۲۵- سناره اسکندر په ته نژدی د لمر لوید و په باره کی غیو فی - ۲۰۰ پا نی .
- ۲۶- د اقلیمو په ویش کی اختلافات - ۲۰۰ پا نی .
- ۲۷- د عروض او میل په باب کی د پوهانو اختلاف .
- ۲۸- د قبلی د سمی خوا د معلومولو په باب کی یو بښتی او جوابونه - ۳۰۰ پا نی .
- ۲۹- د قبلی د سمت په باب د دلائلو توضیح .
- ۳۰- د قبری د سمی خوا د سوندلو د شرایطو په باب کی - ۳۰۰ پا نی .
- ۳۱- تقویم القبله : د قبلی جغرافیه - ۱۵۰ پا نی .
- ۳۲- فی الانبعاث لتصحيح القبلة : د قبلی د سمی خوا د تا کلو شرایط - ۳۵۰ پا نی
- ۳۳- د دلائل قبله د کتاب لغز شونده او دهنه سمون .
- ۳۴- د هند د قشور شمیر او حساب - ۲۰۰ پا نی .
- ۳۵- د کعب (د کعب جمع) د کعب علاوه د حساب نوری قاعدی - ۱۰۰۰ پا نی .
- ۳۶- رسوم الهند : په حساب کی دهند د نقوشو کیفیت .
- ۳۷- د عدد (شمیر) په مراتبو کی دهند یانو قراینو د عربو ر ایدیه ده - ۱۵۰ پا نی .
- ۳۸- را شکیات الهند (را بعه متنا سبه)
- ۳۹- فی س کلب الاعداد - ۶۰۰ پا نی .
- ۴۰- « دیراهم سدهاقت » د حساب د طریقو ترجمه .
- ۴۱- منصوصات لضرب : د ضرب معلومولو په باب کی .
- ۴۲- تجرید الشعاعات والانوار عن القضا ئح المدونه فی الاسفار : دورا نکویه باب کی دهند ورانیو سمون چی په کتابو کی راغلی دی ۵۵۰ پا نی .
- ۴۳- تحصيل الشعاعات با بعد الطرق عن الساعات .
- ۴۴- سقوله فی مطرح الشعاع ثابته علی تغير البقاع .
- ۴۵- تمهید المستقر لمعنی السره - ۶۰۰ پا نی .

۳۶ - اصطربلاب څنگه جوړېدای سی ؟

۳۷ - د اصطربلاب سمول او په هغه کې شمالي او جنوبي سرکبات استعمالول. - ۱۰ پاڼی

۳۸ - تسطیح الصور و تبطیح الکور.

۳۹ - لیما اخرج مافی قوة اصطربلاب الی الفعل. - ۳۰ پاڼی.

۵۰ - د اصطربلاب الکری د استعمال په باب کی. - ۱۰ پاڼی.

۵۱ - تعبیر المیزان لتقدیر الا زمان - ۱۵ پاڼی

۵۲ - دهند یانو په نزد د زمانی د اجزاو د معلومولو قاعدی. - ۱۰۰ پاڼی.

۵۳ - د فصاری دروژی او اختریادونه - ۲۰ پاڼی.

۵۴ - د بیرونی اعتداله هغه لغزش څخه چی په تاریخ اسکندری کی می کړی

و. - ۱۰ پاڼی.

۵۵ - د عبدالمکک طیب بستی د هغو حکایا تو تکمیل چی د عالم دبیداء او

منتها په باب کی لیکلی و. - ۱۰۰ پاڼی.

۵۶ - مقاله فی دلالة الآثار العلویه علی الاحداث السفلیه.

۵۷ - کم کم علوی آثاردی چی د دنیاوی پیښو لار ښوونه کوی. - ۷ پاڼی.

۵۸ - کواکب ذوات الاذئاب: دلکی لرونکو ستروو په باب کی څیړنی. - ۶۵ پاڼی.

۵۹ - کواکب منقضة: د ماتېدونکو ستورو په باب دابو سهل القوهی د کلام

څیړنه - ۱۵ پاڼی.

۶۰ - د سپوږمۍ د کړو په باب څیړنه - ۱۸ پاڼی.

۶۱ - د ابو حفص عمر بن الفرخان د نوادرو او عجایب او په باب څیړنه. - ۲۴ پاڼی.

۶۲ - مقاله فی استخراج الا وقار فی الد واثرة غواص الخط المنعنی. - ۸۰ پاڼی.

۶۳ - د فلزاتو او جواهر و د حجم د نسبت په باب کی. - ۳۰ پاڼی.

۶۴ - روح او جوړ مسافر غونه و اتن و هی. - ۲۰ پاڼی.

- ۶۵ - مقاله فی نقل خواص الشكل القطاع الى ما یغنی عنه - ۲۰ پاڼی .
- ۶۶ - د فصولو اوسوسو اختلاف او په دنیا کی د کرمی سببونه - ۶۵ پاڼی .
- ۶۷ - کتاب آثار العلویه - ۳۰ پاڼی .
- ۶۸ - المسائل بلخیه فی المعنی المتعلقه بالنکس والصناعات - ۷۰ پاڼی
- ۶۹ - د هندوستان د سنجماڼو د پوهنتنو جوابونه - ۱۳۰ پاڼی .
- ۷۰ - د کشمیر د پوهانو د لسو پوهنتونونو جوابونه -
- ۷۱ - کتاب التفهیم لاوائل صناعت التنجیم : د نجوم د علم په باب ابتدائی کتاب
- ۷۲ - مقاله فی تقسیط القوی والدلالات بین اجزالیوت الاثنی عشره ۱۵ پاڼی
- ۷۳ - فی سیر مهمی السعادت والغیب .
- ۷۴ - د عمر معلومولو په باب د هندیانو قاعده .
- ۷۵ - فی الارشاد الی تصحیح المبادی علی النموذارات : د نجوم په باب کی - ۵۰ پاڼی
- ۷۶ - فی تبیین رای بظلموس فی سالخده - ۷ پاڼی .
- ۷۷ - د پرا همهر د سولید الصغیر : د کتاب ترجمه .
- ۷۸ - د واسق او عذرا ترجمه .
- ۷۹ - د قسیم السیرور او عین الحیات داستان .
- ۸۰ - د ارسوز دیار او سهر یار قصه .
- ۸۱ - د بایان د پتانو حال : په دی اثر کی بیرونی په بایان کی د پودایانو د شهور مسجد په شاو خوا کی محققانه غیر فی کپری دی
- ۸۲ - د بستی او بریها حکایت د نیلوفر په ژبه .
- ۸۳ - د « دازمه او گراسی وخت جهلی الوادی » داستان .
- ۸۴ - دایی تمام دهغه شعر پوره یادونه چی د الفت قافیه پکښی راغلی ده .

کسب لکه باغو انی، حمالی اوژرند گر تو ب اخته و، خوله دی کسبه سره سره
 ډیر پر هیزگار، اوپه پرهیزگارۍ کی د عملی جنبی پر خوا و، اوله نظری تصوف
 څخه لیری گرځیده.

دده اصول د ماسوی پر یېنو دل او د نفس تهذیب و.

وایی جه ابراهیم ادهم د کعبې په طواف کی یو چاته وویل :

ترڅو چه شیرسر حلی تیری نه کړی دینو خلکو درجې ته نه رسیرې :

اوسې : ترڅو چه د نعمت وروڼه تړی او د شدت وروڼه پرانیزی ؟

دوهم : ترڅو چه د عزت وروڼه تړی او د ذلت وروڼه پرانیزی ؟

درېم : ترڅو چه د راحت وروڼه تړی او د جهد وروڼه پرانیزی ؟

څلرم : ترڅو چه د خوب وروڼه تړی او د یخوایی وروڼه پرانیزی ؟

پنځم : ترڅو چه د توانگری وروڼه تړی او درو پشی وروڼه پرانیزی ؟

شپږم : ترڅو داسل وروڼه تړی او سرگ ته د تیاری وروڼه پرانیزی ؟ ابراهیم

ادهم څو واره حج ته تللی و، او دده په باره کی په څو ژبو ډیر داستانونه لیکلی

شوی دی او دی د اسلامی دنیا له هغو او و تنو صوفیانو او مشایخو څخه گڼلی شوی

دی چه « سلاطین سبعه » ټپې بولی .

ده دروم پر خلاف په ډیرو غزاگانو کی گډون کړی و، او دی « کیلیکا » د سیمې

په سبب صفة نویی لځای کی و، چه دده د پلار یو سړی راغی او ده ته ئی اسرزه

درهمه راوړه، او وی ویل چه « پلار دی بلخ کی سړسو، او تاته ئی ډیر سال پریښی

دی » ده سړی آزاد، او سال ئی خیرات کړ.

ابراهیم ادهم به په سفر او حضر کی روژه نیوله، په ژمی کی به یی کهسه او

په دوپی کی به یی خپلیو گرزیده .

دده د سړینی د نیتی او لځای په باب کی اختلاف دی چا (۱۶۰ هـ) او د چا

۸۵ - مقاله فی الاستبصار فی الاشجار .

۸۶ - مساحت بهاب کی یوہ رسالہ : بہدی رسالہ کی مساحت چار و

دہو ہیدلو دہارہ آسانی لاری بیو دلی سوی دی .

۸۷ - المتخذ بر قبل الترك .

۸۸ - القرعة المبرحة بالمواقب .

۸۹ - القرعة المشنة الا متنباط الضائر المحنة .

۹۰ - شرح مزامير القرعة المشنة .

۹۱ - د» کلمہ پاوہ ترجمہ لہ ہندی غنہ : دہنی ناروغی بہ باب کی

چی عفونی تلمینی ولا پیری .

۹۲ - کتاب فی تحقیق مالمندمن سقالہ مقبولہ او سر ذولہ (کتاب الہند)

- ۷۰۰ ہا نی .

۹۳ - یواثر بہ دی باب کی چی : بہ زا یجو کی دجمل دتور و بہوا سطہ

دہر جوئی غنگہ خر کندیری .

۹۴ - کلام فی مستقر والمستودع .

۹۵ - مقالہ فی ناسدیو الہند عند مجہ الادنی :

۹۶ - د» کتاب سانک فی الموجودات المحسوسة والمقبولة ترجمہ .

۹۷ - د» کتاب یاتغیل فی الخلاص من الارتباك ترجمہ .

ب : ہدیروئی ہنہ آتارچی ددہ بہ وخت کی ٹی نسخی لہ لاسہ وتلی دی

۹۸ - التبيين على صناعة التويمه : بہ مسلح جوہو لو کی

۹۹ - تنویرا لمانہج الی تحلیل الانباچ : د زا یجو د طرح بہ باب کی

۱۰۰ - التطبیق الی تحقیق حرکت الشمس .

- ۱.۱- البرهان المنير في اعمال التمسير : د کیمیاوی چا رویه باب کی .
- ۱.۲- تنقيح التواريخ : د قار خود غیبتی په باب کی .
- ح : هغه آثار چی د پورتنی فهرست جوړولو په وخت کی د بیرونی ترلاس لاندی وواوېشېر سوی لاند و .
- ۱.۳- غافون سعودی
- ۱.۴- آثار الباقية عن القرون الخالية .
- ۱.۵- الارشاد الی ما یدرک ولا یزال من الابعاد .
- ۱.۶- الکتاب فی المکائیل والموازن و شرا بطا لطیار والشوا هین : د یما نور او وزن په باب کی .
- ۱.۷- جمع الطرق الساتره فی معرفة اوتار الدائره
- ۱.۸- تصور امر الفجر والشفق فی جهة الغرب والشرق .
- ۱.۹- تکمیل صناعة التسطیح .
- ۱.۱۰- جلالاذهان فی زوج البتانی : د مشهور مهندس البتانی د زیچ په باب کی .
- ۱.۱۱- تحديد المصوره وتصحيحها فی الصور : د هیواد او بنارود وین و نقشو د مسون په باب کی
- ۱.۱۲- علل زیچ جعفر المکنی بابی عشر : د مشهور منجم ابو عشر د زیچ په باب کی
- ح : د بیرونی هغه کتابونه چی په آثار الباقیه کی ئی یادونه سوی ده .
- ۱.۱۳- کتاب الاستشهاد باختلاف الارصاد .
- ۱.۱۴- کتاب الارقام
- ۱.۱۵- کتاب فی الاخبار القرامطه و لمبضه .
- ۱.۱۶- بحث بیرونی و ابن سینا درباره تقویم یونان .
- ۱.۱۷- کتاب المعانیب الطبیعیه والفرائب الصناعه

هـ- هغه ڪتابونه چي ديروني به ڪتاب الهند کي بي يادونه سوي ده خويده لهرست کي ئي نسته

۱۱۸- د» برهم گيت د» هالي ساسني دهانت (ترجمه ۱.

۱۱۹- د» برهم گيت» برهم سد هانت .

۱۲۰- دورا همهير دتصنيف «لکھو جاتمم» ترجمه .

و: هغه ترجمي چي ديروني ئي د ڪتاب الهند دتصنيف به وخت به سنسکريت

ترجمه کولو بوخت و :

۱۲۱- تحرير اقليدس .

۱۲۲- ڪتاب المجسطي .

۱۲۳- داصطربلاب جو وولو قواعد: دده خپل تصنيف .

۱۲۴- مفتاح الهيئت .

ز: هغه ڪتابونه چي دحاجي خليفه به «كشف الظنون» کي ديروني به نامه

قيد دي :

۱۲۵- ارشاد في احكام النجوم دكشف الظنون ۲۵۸۱ مخ

۱۲۶- استيعاب في تسطيح الكره » ۲۷۷۱ »

۱۲۷- الجماهر في الجواهر » ۶۸۰۲ »

۱۲۸- تحليل باحالة الوهم في معاني النظم ۳۲۳۲ »

۱۲۹- شرح ابو تمام » ۴۵۳۳ »

۱۳۰- زوج العلاني » ۲۶۷۳ »

۱۳۱- ڪتاب الاحجار » ۳۳۵۵ »

۱۳۲- ڪتاب تسطيح الكره » ۶۲۲۵ »

۱۳۳- ڪتاب الصيد له » ۱۱۲۰۲۵ »

- ۱۳۴- مختار الاشعار والاثار * « ۱۳۵۵ مخ
- ۱۳۵- زيج المسعودی * « ۵۶۸۳ »
- ح: هغه ڪتاب چي بيهقي ٺهي يادونه ڪري ده :
- ۱۳۶- تاريخ خوارزم « ڪتاب السامره في اخبار خوارزم » .
- ط: هغه ڪتاب چي به جامع بهادر خاني ڪي ٺهي يادونه سوي ده .
- ۱۳۷- لمعات: چي به علم الابصار (علم المناظر والانعكاس ڪي ٺهي ليکلي دي.
- ي: هغه ڪتابونه چي يا قوت رومي به «ارشاد الاريب» ڪي ديرو وٺي به ناسه را وري دي :
- ۱۳۸- ڪتب في اعتبار مقدار الليل والنهار .
- ۱۳۹- ڪتاب لوا زم الحر ڪتبن .
- ۱۴۰- ڪتاب الدستور: چي دسلطان سوده دهاره ٺهي ليکي و.
- ۱۴۱- ڪتاب التاريخ ايام السلطان محمود واخبار ايه .
- و: هغه ڪتابونه چي دارو ياد بود لين به ڪتابخانه ڪي ديرو وٺي به ناسه موجود دي .
- ۱۴۲- ڪتاب الدر في سطح الاكر .
- ۱۴۳- ڪتاب نزهة النفوس وا لا فكار في خواص المو اليدا لثلاثة : ا لمعادن والنبات والاحجار .
- ۱۴۴- استيعاب الوجوه الممكنة .
- ۱۴۵- مقاله في سهمي السعادت و الغضب
- ۱۴۶- تهذيب الطريق المحتاج اليها في استخراج هيئة الفلك عند المو اليد و تحاويل السنين وغير هامن الاوقات .
- ۱۴۷- تهذيب شروط العمل لتصحيح سموت القبل

١٣٨ - مقالته في ابطال ظنون فاسده خطرت على قلوب بعضى الاطبا في الكواكب
الحادثه في الجو .

١٣٩ - مقالته في مضيآت الجوالحادثة في العلو .

١٤٠ - مقالته في ان لم ازم تجزى المقادير لالى نهاية قريبة من امر الخطين اللذين
يقربان ولا يلتقيان في الاستبعاد

١٤١ - مقالته في صفه اسباب السخونة الموجوده في العالم واختلاف فصول السنه .

١٤٢ - مقالته في البحث عن الطريقة المتعرفه المذكوره في كتاب آنا والعلويه .

١٤٣ - ترجمه كتاب شامل (شامكه) في الموجودات المحسوسه والمعقوله .

١٤٤ - ترجمه كتاب ياتيخل في الخلاص من ارتباك

١٤٥ - كتاب في السموت

١٤٦ - كتاب في علة تصنيف التعديل عند اصحاب السند هند .

١٤٧ - كتاب في تصحيح كتاب ابراهيم بن سنان في تصحيح اختلاف الكواكب العلويه

١٤٨ - رساله في تصحيح ما وقع لابي جعفر الخازمي السهوي في زيغ الصفايح .

١٤٩ - رساله في مجازات دواير السموت في الاضطراب .

١٥٠ - رساله في جدول الدقائق .

١٥١ - رساله في البراهين على محمد بن الصباح في امتحان الشمس .

١٥٢ - رساله في الدوائر التي تحد الساعات الزمانيه .

١٥٣ - رساله في البرهان على عمل جش في مطالع السموت في زيجه .

١٥٤ - رساله في معرفه القسي الفلكيه بطريق غير طريق النسبه المولفه .

١٥٥ - رساله في حل شبهة عرضت في الثا لثة عشر من كتاب الاصول .

١٥٦ - كتاب مبادئ الهندسه .

١٥٧ - كتاب في رسوم الحركات في الاشياء ذوات الوضع .

- ١٦٨ - كتاب في سكون الارض او حركتها .
- ١٦٩ - كتاب في التوسط بين ارسطو طاليس وجالينوس في المحرك الاول .
- ١٧٠ - رسالة في دلالة اللفظ على المعنى .
- ١٧١ - رسالة في سبب برد ايام العجوز .
- ١٧٢ - رسالة في علة التربة التي تستعمل في احكام النجوم .
- ١٧٣ - رسالة في آداب صحبة الملوك .
- ١٧٤ - رسالة في قوانين الضئاع .
- ١٧٥ - رسالة في دستور الخط .
- ١٧٦ - رسالة في غزليات الشمسية .
- ١٧٧ - رسالة النرجسية .
- ١٧٨ - مسائل سل عنها ابن سينا .
- ١٧٩ - كتاب الشموس الشاقية للنفوس .
- ١٨٠ - في صفيحات التسيير .
- ١٨١ - كتاب المدخل الى علم النجوم وعلى حدود النجوم والسموات .
- ١٨٢ - مجموع الاشعار .
- ١٨٣ - رسالة في فهرست كتب محمد بن ذكرى الرازي .
- ١٨٤ - حكاية الالة المسماة السدس الفخرى (الفخرية)
- ١٨٥ - رياضة الفكر والعقل .
- ١٨٦ - اجوبة المسائل الخوارزمية .
- ١٨٧ - الاغراض على كتاب ابن سينا في حجة الحق .
- ١٨٨ - مجموعة من الحكم .

- ۱۸۹ - ترجمة كتاب مسامكه .
 ۱۹۰ - ترجمه كتاب فى الاصول الهندسه لاقليدس من اللغة الهند .
 ۱۹۱ - رسالة ابي نصر فى جواب مسائل الهندسه .
 ۱۹۲ - فصل من كتاب لابي نصر فى كرية السماء .
 ۱۹۳ - كتاب ابي ربحان الى ابي سعيد .
 ۱۹۴ - غرة الزيجات او غرة الا زياج معنا زيج بجيانند .
 ۱۹۵ - ترجمه مافى پوليسه - سد هائنه .

دائېرونى پر شخصيت باندې يو مجموعى نظر :-

سيد حسن برنې ليکلى چې: د علم او حکمت د شا هدي او تجربې کمه يوه ځانگه ده چې دهغې سره ديرونى دلچسپى نه وه او ده خپل ممتاز قابليت پکښې نه دى څرگند کړى ؟

د ژبې زده کولو فوق العاده استعداد دې له دې څخه ښکاره يږي چې پر فارسى سعدى او خوارزمى سربېره دې عربى، عبرانى، سريانى او سنسکريت ژبې هم زده وي د حکمت په ټولو څانگو: طبيعات، ما بعد طبيعات، منطق، رياضى، هيئت نجوم او د عتيقه آثارو په علم کې دې لوى لاس درلود، همدا راز دې په تاريخ تمدن، علم السنين، علم المذاهب، علم الكيمياء او جغرافيه کې خپل تبهر ثابته کړى و، بلکه د علم حيوانات او نباتات او طبقات الارض ماهر هم و.

په فلسفې مسائلو کې ديرونى نظر يوازې د افلاطون او ارسطو په خيال او توکي محدود نه و، بلکه د هند يا نو د فلسفې په پېچليو مسئلو کې هم د زيات بصيرت خاوند و، او د دنيا د مختلفو مذاهبو او اقواسو په فلسفې خيالاً توپيره خبرو رياضى علوم خودده د فضل او کمال د ثقل مرکز گڼل کيده دهيت په علم کې يې ځنې اصلاح کړى او بلکه يو خاص «اصطربلاب» يې ايجاد کړى و، چې

«الاستوانی ئی باله جرمنی محقق «دیپور» پخیل کتاب تاریخ فلسفه اسلام کی ئی دیرونی په خصوص کی لیکنی دی چی:

«بیرونی په لخصوص په ریاضی، هیئت، جغرافیه او علم الاثاری کی معروف وخورا ډیر دقیق النظر او دقیقه رس محقق تیرسوی او حکمت په علومو او دطبع په جودت کی دابن سینا پایه تر بیرونی کښته وه، که څه هم په لوسری نظر کی دا عجب معلومیږي، لکه چی دابن سینا شهرت تر بیر وفی زیات دی، خو زما په خیال دهنه وجه داده چی ابن سینا په طب کی معرفت اراء تصانیف پرېښی دی چی هر وخت او هر زمانه هغوقه ضرورت شته، نو لکه په عوامو کی دابن سینا شهرت زیات سوی دی، که څه هم بیرونی هم په طب کی غو کتابونه لیکلی خو هغه دعواسو تر دلچسپی لوړ دی.»

دیرونی داخلاقو په باب کی ترکمه محابه چی دده له تصانیفو څرگندیږی دی یو بی تعصبه، صلاح کل طرفدار آزاد مشریه او یو حق پوښته حکیم و، لکه نو دده ددوستانو په حلقه کی دمختلفو مذهبو خلک شامل وه، او دآثار الهندله مطالعی لکه ثابتیږی چی دده سره عیسائی، یهودی، زردشتی، صوفی، هندو او پلوتونول آشناوو څو دده دا آشنائی عموماً هر علم او حکمت بناوه.

لکه چی وایی دیرونی په طبیعت کی دظرافت ساده هم پرته وه، مگر دده ظرافت سنجیده و، او دهجو ملیح بڼه ئی درلودله.

ماخذونه :-

- ۱- البیرونی، په اردو ژبه، دسید حسن پرنی تالیف.
- ۲- تاریخ بیهقی ۶۷۰ مخ.
- ۳- چهار مقاله نظامی ۸۵ مخ.

۴- کتاب الافساب مسعانی

۹۸ مخ

۵- لغتنا من دهخدا

۳۶۱

۶- آثار الباقیه

۲۳۸

۷- نامه دانشوران

۶۲

۸- ارشاد الاریب

۳۰۹

۹- اطائف الطوائف

۲۱۰

۱۰- تاریخ فرشته

۳۰۷

۱۱- تاریخ دیالعه غزنویان

۳۵۵

۱۲- کتاب فی تحقیق ماله هند من مقوله مقبولة فی العقل اوسرد ولة .

۱۳- تاریخ الحکم - مسمی به «درة الاخبار ولعته الا نوار» یعنی ترجمه «تتمه

صوان الحکمة - ۴۷ مخ

۳۹۱- ۱ بوزر جمهر قایینی :-

۱- میر ابو منصور قسیم دابرا هم زوی مشهور به «بزرجمهر قایینی» یا بزرجمهر قایینی

دسلطان محمود غزنوی له اسرا نوشخه وه په عربی اودری ئې ښه شعر وایه ثعالبی په

تتمه التیمه کی دده یادونه کوی- د اییتونه دده دی.

آن پسته سرگشاده رایین

آور ده بېست پر بصد ناز

چونا نکه دهان ساهي خرد

آنگه کند ز تشنگي باز

در میان سرای آن مهتر

که همه فخر مابعدست اوست

دیگ رو بین آب پنداری

دیدۀ عاشقست در دل دوست

جهان از طلعت سلطان اعظم

نگار اندر نگاه راندر نگارست

ز لعل سرکیافش از شرق تا غرب

غبار اندر غبار اندر غبارست

ز لاله کوه را و ز گل چمن را

نثار اندر نثار اندر نثارست

ماخذونه :-

- ۱- لیباب الالباب - ۳۳/۱ مخ
- ۲- چهارمقا له - ۲۸ -
- ۳- المعجم فی معاییر اشعار العجم - ۱۳۵ - »
- ۴- ددهخدا لغتنامه - ۳۸۷ - »
- تاریخ ادبیات در ایران - ۵۷۰/۱ - »

۴۹۴- ابوزکریا یحیی سیستانی :-

دعمار سیستانی زوی دخپل وخت لوی عالم و، اودتاریخ سیستان مؤلف دی
دسیستان له سترو پوها نو څخه گڼی.

ماخذونه :-

- ۱- تاریخ سیستان - ۲۰ مخ
- ۲- ددهخدا لغتنامه - ۴۹۱ -

۴۹۴- ابوزید احمد بلخی :-

دسهل زوی دخپل وخت دنامتو پوهانو، لوی مصنف اونو میالی متکلم اوفیلسوف و،
چی په ټول خراسان کی ئی دفضل اوپوهی ازانگی خپری سوی وی.
دی په (۲۳۵هـ - ۸۴۹م) کال دبلخ دشا مستان په کلی کی زېږیدلی او د
(۳۲۲هـ - ۹۳۴م) کال دذیقعدی دمیاشتی په ۱۲ دشنبی په شپه وفات سوی دی.
ده په زلمیتوب کی دعلم په تحصیل پسې ملاتړ لی وه، اوددی مقصد دپاره ئی ډیر
مفرونه کړی او زحمتونه ئی گاللی وو. دعلومو زیا ته زده کړه ئی له ابی یوسف
یعقوب بن اسحق کندی څخه کړی وه چی بیا پخپله د مختلفو علومو استا د سو
او محمد را زی دزکریا زوی دده شاگرد و. په تیره ئی بیا په فلسفه، نجوم او
هیئات کی لوی لاس وموند، اوپه طب او دینی علومو کی دژوری مطالعی خاوند

(۱۶۱ هـ جمادی الاولی ۲۶) او چا د (۱۶۲ هـ کال) ، لیکلی ده. او په تاریخ
گزیده کی بیا (۱۰۱ هـ) او په بل روایت (۱۳۰ هـ) لیکلی شوی دی.
او همداراز دده دوروستی تاتوبی په باره کی مختلف قولونه شته، خو سرب
قول دادی چه دروم دسوفین په کلا کی ښخ دی، او دی په هغه دریائی
جنگ کی شهید سوی دی چه دمسلمانانو او دبیزانس داسپراطور تر ښخ پېښ شوی و.
داین عساکر په تاریخ کی راغلی چه ددشقی په مکتبه الظاهریه کی ښخ دی
او یحیی نور لیکي چه دابراهیم ادهم قبر په شام کی دلوط علیه السلام دسزاو تر
څنگه دی ؟ او تاریخ گزیده بیا دده قبر په بغداد کی داسام حنبل قبر ته نژدی بولی
ده په عربی ژبه په فصیح لهجه خبری کولی، او دروز روشن تذکره لیکي چه
ابراهیم ادهم په دری ژبه شعر هم وایه که داخبره حقیقت ولری نو گویا تر
محمد بن وصیف سیستانی، یاعباس مروزی او یا حنظله بادغیسی پخواهم ددری ژبی
شعرویل رواج درلود، خو کوم بیت چه دده شعر نمونه راوړی دهنه منل مشکل
دی هغه بیت دادی :

بود درد سرما بر سر افسر ما

شد کلاه نمدی افسر درد سرما

یو خو دا چه دا بیت ددربی عروضو پرطرز ویلی شوی دی حال داچه ددربی
عروضو واضع خلیل بن محمد فراهیدی دابراهیم ادهم ترسپړنی وروسته لا ژوندی و
او په ۱۱۵ هـ کښی وفات سوی دی، بل داچه د«افسر» کلمه په دومره زړه نه وی چه
دولس سوه کاله پخواهم په دری شعر کی استعمال شوی وای.

(ماخذونه) ۱ - الاعلام زرکلی، لوسری توك، ۴ مخ.

سروشکم رفته رفته بیتو در یاشد تما شاکن
بیا در کشتی چشم نشین و سیرد ریا کن

تا باغم تو دست در آغوش کرده ام
از هر چه غیر تست فراموش کرده ایم

از اهل وفا پیخبری را چه کند کس
سایل به جفا میمیری را چه کند کس

در شفق گشت شب عید نمایان مه نو
تا کنم از پی جام می کلگون تک و دو

ماخذ واره :

- ۱ - منتخب التواریخ ۳ توك - ۱۸۱ مخ
- ۲ - فرهنگنامه نفیسی ۱ توك ۵۰ مخ
- ۳ - تذکره روز روشن ۶ مخ
- ۴ - تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند ۱ توك ۲۱۶ مخ

۳- آتون هروی :-

دسلا بقائی هروی ماندینه او ددري ژبي شوخ طبعه شاعر وه. ددي پیره
سلا بقائی هم ددري ژبي ظریف شاعر او دهرات دفا ستو او پوهاندوزیر امیر
علیشرنواهی صاحب و. څنگه چه دسیره او ماندینه ددواړو طبع شوخی او ظرافت
ته مایله وه نوڅکه دوی دواړو پخپل منځ کې د شعر په ژبه یوله بله سره توکې
کولې، مثلاً پوځت چه سلا بقائی دخپلې ماندینه په باب دارباعی وویلې :

یاران ستم پیره زنی کشت سرا کاوالک شده چونی ازو پشت سرا
گر پشت بسوی او دمی خواب کنم بیدار کند بضر ب انگشت مرا

شو، او به علم کلام کی نئی دولی شهرت و سوند چی ده ته نئی دخراسان حافظ
لقب ورکړی وده دوخت امیرا نولکه امیر احمد بن سهل ، او بن علی
سرو زدی ، او صعلوک ، او ابی علی محمد بن احمد جیهانی په ډیره درنه سترگه
ورته کتل ، او ډیری صلی نئی و رکولی ، خوده هغه ټولی صلی دخپل وطن د
آبادی په لاره کی خرڅولی ، دده ډیر اهمیت په دی کی و، چی حکمت او شریعت
نئی سره موافقول .

ده په مختلفو علومو کی گټور کتا پونه تصنیف کړی دی چی شمیر نئی شپیتو ته رسیده
او مشهوره داوو :

- ۱- اقسام العلوم .
- ۲- نحو و التصریف .
- ۳- اسما و العالم .
- ۴- المختصر فی الفقه .
- ۵- اختیارات السیر ،
- ۶- اساسی الاشیاء .
- ۷- اسما الله تعالی وصفاته .
- ۸- صور اقالیم الاسلامیه (دالو سړنی کتاب دی چی د اسلام په نړی کی د حکم کی
د نقشی اورسم په باب لیکلی سوی دی) .
- ۹- السیاسة الصغیر .
- ۱۰- السیاسة الکبیر .
- ۱۱- الاسما و لکنی و الا لقاب .
- ۱۲- اقسام علوم الفلسفه .

- ۱۳- اسما یصبح من احکام النجوم .
- ۱۴- کتاب الشطر دج .
- ۱۵- فضائل البلخ .
- ۱۶- و البدء والتاریخ (۱)
- ۱۷- اخلاق الاسم - باصفات الاسم
- ۱۸- البحث عن التاویلات
- ۱۹- تفسیر صور
- ۲۰- اجوبة ابی القاسم الکنعی
- ۲۱- اجوبة ابی القاسم المؤدب
- ۲۲- اجوبة ابی علی ابن المظفر
- ۲۳- اجوبة اهل فارس
- ۲۴- اجوبة مسائل ابی الفضل السکری
- ۲۵- صناعتہ الشعر
- ۲۶- الصورة المصور
- ۲۸- الصناتک والنساک - بالفتاک والنساک
- ۲۸- عصم الانبیاء عصمة الانبیاء
- ۲۹- فصل صناعة الكتابة
- ۳۰- فضل مکة هلی ساثر البقاع
- ۳۱- فضیلة علم الاخبار

(۱) دا کتاب ده ته منسوب دی خودیر دخیپ نی خاوندان وایی چی دا کتاب

دمطهر بن طاهر المقدس دی . (الا علم - زر کلی - ۱۲۱ ر مخ)

- ٣٢- فضيلة علوم الرياضيات
- ٣٣- القرايين والزبائح
- ٣٤- قوارع القرآن
- ٣٥- كتاب كمال الدين
- ٣٦- ماهاب من غريب القرآن
- ٣٧- المصادر
- ٣٨- مصالح الابدان والانس
- ٣٩- منهج الكتاب
- ٤٠- نظم القرآن
- ٤١- النوا در في فنون شتى
- ٤٢- كتاب الوصية
- ٤٣- كتاب في سورة الحمد
- ٤٤- جواب رسالة ابن سيرزى دى
- ٤٥- الرد على عبدة الاصنام
- ٤٦- رسالة السالفة الى العاتب عليه
- ٤٧- رسالة في حدود الفلسفة
- ٤٨- رسالة الوراق
- ٤٩- شرائع والاديان
- ٥٠- ادب السلطان والرعية

ماخوذ منه

- ١- هدية العارفين - - ١ ٥٩٢ - مخ
- ٢- كابل مجله ٣ كال - ١١ كنيه - - ٦٠ - مخ

- ۳ - بغية الوعاة
- ۴ - الفهرست ابن ندیم
- ۵ - زين الاخبار --- ۲۶۹ مخ
- ۶ - معجم الادباء --- ۳ ر ۶۵ - ۱۸۶ مخ
- ۷ - سامانيان --- ۲۷۲ مخ
- ۸ - الاعلام - زرکلی - ۱ ر ۱۲۱ مخ
- ۹ - حکام الاسلام - ۲۲ مخ
- ۱۰ - الاستيعاب والمؤانسة ۲ ر ۱۵ مخ
- ۱۱ - تاريخ ادبيات در ايران - دداکتر صفا - ۱ ر ۲۷۸ مخ
- ۱۲ - تاريخ الحكماء - ۲۷ مخ

۳۹۴- ابوزيد مرغزی خراساني :-

دخراسان لوی فقيه عالم و دري واره حج ته تللی و . شیخ الاسلام خواجه عبد الله انصاری ویلی دی چی : خواجه ابوزید مرغزی چی دلوسری حج په نیت کرما نشاهان ته ورسید پر ابراهیم شیبان پېښ سو ، څنگه چی ئی د هغه صحبت پر لمان لازم و باله نو هغه کال حج ته نه ولاړ ، خو تر هغه وروسته ئی دری حجه وکړه . وایی په هغه ورځ چی ابوزید مړ سو سخت باران و ، جنازه ئی دیاندی وړای نه سو . نو لکه یی په خونه کی امانت منځ کی ، بله ورځ چی ئی غوښته دده سړی راوباسی او د باندی ئی ښخ کی سړی ئی په قبر کی نه و .

ماخذ :

نفحات الانس --- ۲۴۱ مخ .

۳۹۵- ابوزيد دهروی :-

محدث تير سوی دی او د عبد الله ابن احمد په وينا فقه محدث و .

ماخذ :-

دهخدا لغتنامه - - - - ۲۳۱ مخ

۳۹۶ - ابوساان خراسانی :

حدیثوعالم اونوسیالی محمد شو، هشیم دبشیر زوی له ده مخخه روایت کړی دی

ماخذ :-

دهخدا لغتنامه - ۵۰۰ مخ

۳۹۷ - ابو سراقه عیدالرحمن بلخی :-

داحمد بلخی زوی دسلطان محمود غزنوی د وختو دد ری ژبی شاعر و نجا ری ئی کوله، اودسلطان په ستاینه کی ئی اشعار ویل چی داشعر ونه دده له هغی قصیدی مخخه دی چی ده دسلطان محمود په ستاینه کی ویلی ده :

زړه پوښ ترکک من آن ماه پیکر

زړه دار د ازمشکک برماه انور

چوسحمود خسرونبود ونباشد

سفرپیشه شاه سفر کرده بی سر

کهی سوی جیحون رود چون فریدون

کهی سوی ظلمت رود چون سکندر

کهی تخت جیپال بردرید ارد

کهی چترخاقان بیاويز د ازسر

کهی راتیش را پر پروی بینی

اسین ملک خسرو هفت کشور

ددی قصیدی نور بیتونه دلباب الالباب په ۳۳ مخ کی راغلی دی.

ماخذونه :-

- ۳۳۳ مخ

۱- سلطنت غزنویان

۵۰۱ مخ

۲- د د هخدا الغتنامه

۳۱۲۲ مخ

۳- سلب الالباب

۳۹۸- ابوسرخسی هراتی:

د سامانیا نوډدوړی نویالی شاعرو، او په درې ژبه نثري شعر وایه - د اشعار

نثري په مجمع الفصحا کی راوړه سوی دی:

ای پادشاه روی زمین دو را از آن تست

اندیشه قلب دوران کن و زمان

بیخی نشان که دولت باقیست بردهد

کاین باغ عمرگاه بها راست و گه خزان

چون کام جاودان متصور نمیشود

خرم کسبکه زنده کند نام جاویدان

ماخذونه:-

۱- مجمع الفصحا -

۲- آریانا دا دایرة المعارف - ۹۷۷ مخ

۳۹۹- ابوسرمه منصور پوشنگی:-

د عمار زوی دخپل وخت له لویو واعظانو څخه گڼل کېده، ځینو تذکرو د خرا

سان د سرو بللی دی، خو په بصره کی اوسېده. غوره ویناوې نثري درلودلې، داده له وینا

څخه ده، چی: «دسپي پیر بڼه کالی تواضع، او دعارف پیر بڼه جامه تقوی ده، بل ځای

وایی:

«هغه څوک چی له مصیبتو څخه ویر پری په دین کی نثري خلل پېښېږي»

ماخذونه:-

۹۷۸ مخ

آریانا دا دایرة المعارف -

۴۰۰- ابو اسعادات خراسانی :-

عبدالله د عبد الصمد زوی او عبدالمجید استانی نسی د خراسان د آستانې و، چی د بلخ یوه ناحیه وه .

د حدیثو د عالم و، او حدیثو ئی له علی د احمد سیری له زوی غنچه را نقل کړی دی او د اباسحاق شهر ازی هم کتلی و .

ماخذ :-

معجم لبلد ان - - - - - ۷- ۲۲۳ مخ .

۴۰۱- ابوسعید آدم هرزی :-

د احمد زوی او د اسد هرزی نسی د فقه د اصولو لوی عالم و او هم ئی په ادبی علومو کی شهرت درلود په تیره بیا په نحو او لغت کی د لوی لاس خاوند تیر سوی، په اصل کی د هرات و خو غه وخت په بلخ کی هم اوسید او په پای کی حج ته ولاړ، او هلته ئی استوگنه غوره کړه استاد ئی ابو عاصم محمد بن احمد بن محمد بن عبد الله بن عباد العبادی هرزی و او هم ئی له هغه غنچه د حدیثو روایت کړی دی د (۵۳۶ هـ) کال د کوچنی اختر د میاشتی په ۲۵ مری دی، دده مشهور تصنیفو دادی :

۱- کتاب الاشراف فی ادب القضا .

۲- غوامض الحکومات .

ماخذونه :-

۱- وفيات الاعیان - ۱ ر ۳۶۳ مخ

۲- کابل مجله - ۳ کال - ۹ گڼه - ۶۸ «

۴۰۲- ابوسعید احمد انصاری هرزی :-

د محمد زوی او د احمدی نسی او د عبد الله ابن حفص کړوسی د هرات د مالان و، د حدیثو او متصوف عالم تیر سوی دی د پرسفرونه ئی کړی وه او په پای کی په مصر کی سړ دی، دده د ژوند

-۴۰۷-

د (۴۱۲) په شاوخوا کې وڅو کتابونه چې لیکلي چې مشهوره ئې داو :

۱- الاربعون - په حدیثو کې - خوجاپ سوی نه دی

۲- المؤمنون و القرآن - مختلف -

ماخذونه :

۱- الاعلام - زر کلی - ۲۰۴/۱ مخ

۲- شذرات الذهب - ۱۹۵/۳ »

۴۰۴- ابو سعد محمد هروي

د منصور زوی اود منصور هروي نسی هم محدث او هم قاضی وه یو وخت د بغداد له خوا د استازی په توګه د شاوخوا سیرانو ته استول سوی وه او هم ئې په څو ښارو کې قضا کړې وه، څو په پای کې ۵۱۸ کال دیرات په میاشت د همدان په جامع کې وژل سو .

ماخذ - :

د د هخدا لغتنامه - ۵۰۴ مخ

۴۰۴- ابو سعد محمد هروي

د منصور شرف الملک زوی (د الپ ارسلان او ملکشا سلجوقي مستوفی) د پېر د خیر سړی وه، د امام اعظم ابوحنیفه د قبر ګنبد او د هغې ګنبدې تر شا مدرسه ده و دانه کړې ده چې تراوسه هم نژدې درې سوه طالبان هلته د هغې مدرسې له اوقافو له عایداتو څخه درسونه لولي .

ابو جعفر مسعود شاعر مشهور په فیاض دده ددې ښو کا روستا ینه کړې ده .
د ن په ۶۴۴ کال په اصفهان کې مړ دی .

ماخذونه -

۹۸۹ مخ

۱- اربا نا دایرة المعارف -

» ۴۴۰/۱

۲- د هخدا لغتنامه -

۴۰۵- ابو سعید یحیی هروی :-

دستور هروی زوی دهرات له لویو پوهاو څخه و. تذکرة الحفاظ ورته
«اسام العصر» حافظ ثقه، صالح زاهد «و یلی دی .

احادیث ئی له اسام احمد بن حنبل اونور وڅخه اوریدلی وو، او په (۲۹۲ هـ ق) کال
د ذیحجې په میاشت په هرات کې مړ دی .

ماخذ :-

کابل مجله - ۳ کال - ۲ گڼه - ۱۵ مخ .

۴۰۶- ابو سعید ابوالخیر خراسانی :-

ابو سعید فضل الله د ابوالخیر زوی مشهور په ابو سعید ابوالخیر د خراسان ناستو عارف
اود سولانا جاسی په قول «سلطان وقت د جمال اهل طریقت د شرف القلوب» اود ده
د وخت ټولو مشایخو په درنه سترگه ورته کتل اود ده تابع وه خودي پخپله په طریقت
کې د شیخ ابوالفضل بن حسن سرخسی سرید، او خلیفه و .

د (۳۵۷ هـ ق) کال د سحر مې په میاشت د خراسان په میهنه کې زیږیدلی اود
(۳۸۰ هـ ق) کال د برات په څلورمه د جمعی په شپه ما خستن مړ سوی دی
دده د ژوند پېښې دده له اولادې څخه یو تن محمد د ابوالمنور زوی د (۵۵۳ هـ ق)
او (۵۹۹ هـ ق) ترمنځ د «امرار التوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید» په نامه کتاب
کې لیکلې دی چی په (۱۸۹۹ م) کال په پترزبورگ کې د ژوکفسکي مستشرق له
خوا چاپ سوی دی .

د ابو سعید ابوالخیر پلار عطار و، او ابو سعید خپله لومړنۍ زده کړه دخپل پلار څخه
کړې وه، او چی نحوی پای ته ورسوله نو د فقه د زده کړې دپاره مروت و لاړ او فقه ئی
له شافعی فقیه ابی عبدالله الحصری څخه ولوستله او د هغه تر سپړنې وروسته بې بکر
قفال ته ورغې او په مرو کې تر لسو کالو تیرو لو وروسته سرخس ته ولاړ، او هلته ئی

دینی علوم پرابی علی ظاہر بن احمد باندی ولو متل پہ ہمدی نحای کی وچ پی دی پوہ
مجدوب سیری چی «لقمان مجنون» نویسید تر لاس و نیواود سرخس نا متو عارف ا و صوفی
ابی الفضل بن حسن دابی نصر سراج شاگرد تہ وروست . چی طریقہ ئی جنید بغدادی
تہ رسیدلہ (جنید بغدادی پہ ۳۹۷ھ ق۔ ۴۰۹ھ) کال ہر دی .

ابوسعید دابی الفضل لاس نیوی وکی اوترغہ وروستہ پہ طریقت کی ہم لوی
شیخ مشہور صوفی سو بیانولہ غہ نحایہ سیہنہ تہ ولا را او اوہ کالہ ئی پہ ہد عزت
تیر کرہ ، بیا بیرتہ دابی الفضل سرہ یو نحای سواود غہ پہا شا رہ ابی عبدالرحمن
سلمی نیشاپوری تہ (چی پہ ۵۴۱۲ھ - ۱۰۲۱ھ) کال ہر دی ورغی اود غہ لہ لاسہ ئی
ہم ددرویشی اوشیخی چوخہ (خرقہ) واغوستلہ او بیرتہ سیہنہ تہ ولا را ، او ہلہ ئی
نوروتہ پہ ارشاد خولہ پوری کرہ دیر میردان ورباندی غونہ سوہ ، بیانی انزوا غورہ
کرہ او اوہ کالہ ہر بیابان و گرزیدہ دونو اووہ پانی بہ ئی خو لہی .

غہ وخت چی ابو الفضل ہر سو ، نو ابوسعید دشیخ ابی العباس قصا بد زیارت
دپارہ اسل تہ ولا را غہ ہم پہ دیرہ درنہ سترگہ ورتہ وکتل اود طریقت چوخہ ئی ور
واغستلہ ، بیان نیشاپور تہ ولا را او ہلہ ئی پہ تدریس او ارشاد لاس پوری کی خو
خنکہ چی دہ بہ پہ وعظو کی ئینی شعرونہ ہم ویل ، او کلہ کلہ بہ ئی دسماع پہ
مجلس کی ہم گلہ ون کاوہ ، نو دغہ نحای ئینو معاندینو سلطان محمود غزنوی
تہ شکایتونہ ولیول چی ابوسعید یوازی قرآن او حدیثونہ نہ تفسیروی بلکہ دی اودہ
شاگردان شعرونہ ہم لولی او دنخا او غنا مجلسونہ ہم کوی غہ وچی سلطان محمود
دنیشاپور دہوہا نو او مشرانو غخہ ددی موضوع خیرنہ وغوشٹہ خوہدی وخت کی
د ابوسعید معاندین پھیمانہ سوہ اوترغہ وروستہ ئی د صوفیانو
مخالفت پرینوہ .

ابوسعید مشہور فیلسوف ابن سینا ہم پہ نیشاپور کی لیدلی و ، اود ابن سینا دیوی

- ۳- البدايه والنهايه
 ۱۰- توك - ۱۳۵ - مخ
 ۴- دائرة المعارف الاسلاميه
 ۱ - « ۳۳ - »
 ۵- روز روشن
 ۱۳ - «
 ۶- فرهنگنامه نفیسی
 ۱ - « ۳۸۶ - »
 ۷- طبقات الصوفيه
 ۳۹ - «
 ۸ - لغتنامه دهخدا
 ۱ - « ۲۲۵ - »
 ۹- افغانستان بعد از اسلام
 ۱ - « ۹۳۱ - »
 ۱۰- کابل مجله، ۳ کال ۲ گنه
 ۱۵۵ - «
 ۱۱- تاريخ گزيده
 ۷۶۴ - «

۵۴- ابراهيم بیهقي :

د افغانستان له مورخينو څخه و، چه دهند د گورگانيانو په دوره كې ئې ژوند كاوه، او پر «سخن
 افغاني» كتاب باندې الحاقات لري، چه په هغو كې ئې تخيني داسې پيښې چه په سخن كې نه
 وي د نظام الدين احمد له تاريخ نظامي اونورو څخه راوړې دي، او عباس خان
 سرواني تاريخ شيرشاهي ئې دنوموړي كتاب سره يوځاي كړې دي، چه ددې
 تاريخي مجموعې قلمي نسخه د نعمت الله او عباس خان او پخپله د ابراهيم په ليكنه
 ليدلې شوي، او يوه نسخه ئې په ۱۱۳ هـ كال په كندهار كې ليكلي شوي ده
 (تاريخ افغانستان در عصر گورگاني هند - ۲۱۴ مخ)

۵۴- ابراهيم بدخشي :

خلیفه محمد ابراهيم د دري ژبې شاعر اصلا
 د بدخشان و خو پلار ئې ډهلي ته تللی او د پخپله په (۱۱۸۷ هـ) كال هلته
 ز يو پدلي دي. په طریقت كې ئې دخلافت خرقه د امیرجلال الدین حسین

رباعی په رد کی ئی یوه رباعی ویلی وه . دابین سینار یاعی داوه :

ما نیم بغو تو تولا کر ده وزطاعت و معصیت تبرا کرده

آنجا که عنایت تو باشد با شد نا کرده چو کرده کرده چونا کرده

ابوسعید یی په رد کی داسی ویلی وه :

ای نیک نکرد ه بدیها کرده وانکه بخلاص خود تمنا کر ده

برعفو سکن تکیه که مرکز نبود نا کرده چو کرده کرده چونا کرده

ابوسعید تربو کال اوسید و وروسته له نیشاپور څخه خپل ټاټوبی ته ولاړ او هلته د ۸۳ کالو په عمر وفات سو. د روز روشن تذکره لیکي: «بعد از هشتاد و چهار سال و چهار ماه زندگی روز جمعه وقت نماز عشا چارم شعبان ۸۳ هـ بر حمت حق پیوست» دائرة المعارف الاسلامیة لیکي چې ابوسعید د تصوف په تاریخ کی پازر شخصیت وه او ده په تصوف کی د بایزید بسطامی لاره تعقیبوله او په تصوفی اشعارو کی مبتدع و او هم ئی په خپلو اشعارو کې د فرید الدین عطار او جلال الدین بلخی رومی په څوړ معنوی او تصوفی افکار څای کړی و.

په «اسرار التوحید» کی ئی را وړی دی چې د ابوسعید ابو الخیر پلار د سلطان محمود غزنوی سره د پره زیاته سینه د رلو د له اود د هغی مینې په اثر ئی په سینه کی یو سرای جوړ کړی و چې د هغه سرای پر ټولو دیوالو او چټو باندی ئی د سلطان محمود نوم لیکلی او د سلطان د لښکر پیلان او جگړن ئی ورباندی انځور کړی وو. ابوسعید چې هغه سرای و لید نو خپل پلار ته ئی وویل چې «ماته په دی سرای کی یوه خونه جوړه کړه چې یوازی زما وی» پلار ئی خونه وړ جوړه کړه خو چې کله گل ته ورسیده ابوسعید بڼاته وویل چې د هغی خونې پر ټولو دیوالو «الله الله الله» ولیکي پلار ئی ډرته وویل: «دا څه دی؟» ابوسعید ورته وویل:

«هرخوڪ دخيلي خولي پرديوال د خپل اسير نوم ليكي»

وايي چي پخپله ابوسعيد هم دسلطان محمود غزنوي سره مېهرو ابط درلوده هغه وخت چي سر کيدی نوخپل يوه سرید ته وويل چي : غزني ته ولاړسه زما سلام سلطان ته ورسوه هغه به دري زره دينار تاته در کړي هغه زما پورو پوته ورکړه چي ابو سعيد وفات سو، سلطان محمود غزنوي په ډير احترام دده هغه وصيت پر مخاي کي ابو سعيد برسيره پرطريقت ئي په دري ژبه له سوزه د ک شعرونه ويل . چي دار باعيات ئي دنموني په توگه راوړو :

جسم همه اشك گشت و چشم بگر است
 د ر عشق تويي جسم همي بايد ژيست
 از من اثر نما قد اين عشق از چيست
 چون من همه معشوق شدم عاشق كيست
 سر تا سر دشت خاوران سنگي نيست
 کز خون دل و دیده بر آن رنگي نيست
 در هيچ زمين و هيچ فرسنگي نيست
 کز دست غمت نشسته دل تنگي نيست
 سيمايي شد هوا زونگاري داشت
 اي دوست بيا و بگذر از هر چه گذشت
 گر ميل وفاداري اينک دل و جان
 و ر عزم جفا داري اينک سرو طشت
 غازي زبي شهادت اندر تگ و پوست
 غافل که شهيد عشق فاضلتر ازوست

در روز قیامت این به آن کی ما فد کاین کشته دشمن است و آن کشته دوست

آنروز که آتش محبت افروخت
عاشق روش سوزش معشوق آسوخست
از جانب دوست سرزد و این سوزگد از
تادر نگرفت شمع پروانه نه سوخت

ماخذنه :-

- ۱ - تفحات الانس - - - - ۳۳۹ مخ
- ۲ - دائرة المعارف الاسلامیه - - - ۳۵۱ ر ۶ مخ
- ۳ - تذکره نتائج الافکار - - - - ۲۰ مخ
- ۴ - سلطنت غزنویان - - - - ۳۴۰ مخ
- ۵ - روز روشن - - - - ۱۹ مخ

۴۰۷- ابوسعید احمد ساگری :-

دمحمد زوی او دعبید الجلیل ساگری نمسی دسیستان له نویا لیو پو هانو شخه
و، او په نجوم کی ئې تردی حله لاس درلود چی دشرق ستر ستورو پیژوند ونکی
علامه ابوریحان بیرونی دسیستان دیاشتو نومونه دده له خوا پراوړی دی او
دده له آثارو څرگند پیری چی دخپل وخت نویالی منجم هم و. دده له آثارو څخه
چی اوس پاته دی هغه دا دی:

۱- کتاب فی مساحه الا کر.

۲- کتاب الماخوذات لارشمیدس.

۳- کتاب المدخل په نجوم کی چی دابوجعفر احمد بن محمد صفاری دپاره ئې

لیکلی و.

۴- کتاب المعانی فی احکام النجوم.

۵- کتاب الدلائل فی احکام النجوم.

۶- کتاب الاختیار دابومعشر د «الالوف» له کتاب خخه چان دی .

۷- منتخب کتاب الموالید چی دابومعشر د «الموالید» خخه چان سوی.

۸- تحصیل القوانین دهقو قوانینو په باب کی دی چی دنجومی پینویه پوهیدلو

کی منجم ورته اړتیا لری .

۹- الجامع الشاهی چی دعضدالدوله دیلمی په نامه ئی لیکلی و.

۱۰- هغه لیکک چی د «انقسام خط مستقیم ذی نهاية بنصفین» په باب کی ئی

محمد صفاری زوی ابوجعفر احمد ته لیکلی و .

۱۱ هغه رساله چی د «عمل مثلث حاوی الزوايا من خطين مستقيمين مختلفين»

په باب کی ئی دیمن دزوی نظیف دپاره لیکلی وه .

۱۲- د «خواص الشكل المجسم الحادث من ادارة القطع الزايد والمكافئ رساله .

۱۳- دشیراز دریا ضی پوهانو دلسو مسئلو دحل په باب کی رساله .

۱۴- رساله فی اخراج الخطوط فی الدوائر الموضوعه من النقط المعطاة .

۱۵- رساله فی الجواب عن المسائل التي مثل فی حل الاشكال الماخوذة من

کتاب المأخوذات لارشمیدس . او نور....

ماخذونه:

۱- تاریخ ادبیات در ایران - ۳۳۵۱ مخ.

۲- دهخدا الغتنامه - ۵۰۸

۴۰۸- ابوسمید اسماعیل هروی:-

محمد پوشتگی زوی دخیل وخت لوی عالم او په مذ هب شافعی و. په

(۳۶۱ هـ) کال زیږیدلی او په (۵۳۶ هـ) کال مړدی ده تصانیف هم در اوده چی

د دوو کتابونو نومونه ئې دادی :

۱ الجهر بالبسمه.

۲- المستدرک فی فروغ الشافعيه.

ماخذ:-

هدية العارفين - ۲۱۱۱ مخ .

۴۰۹-۱ ابو سعيد برهان الدين خراساني :-

دفترالدين عبدالعزيز زوی ملقب په برهان الدين د خراسان له سترو پوهانو څخه وو. په (۵۵۸۱) كال د سلطان شاه له خوا د شادياخ د سيمې شيخ الاسلام او قاضي و تاگل سو، خو هغه وخت چې منگلي بيگك نامي حكمران پر شاد ياخ لاس وموند نو دى ئى وواژمگر بيا چې سلطان شاه بيرته بيرته شادياخ ونيو، نو منگلي بيگك ئى د ابو سعيد زوى فخرالدين ته وسپاره او هغه د خپل پلار په قصاص وواژه .

ماخذ:

د دهخدا الغتنامه - ۵۰۸ مخ

۴۱۰-۱ ابو سعيد بغلاني :

د سلطان مسعود په وخت كې په هرات كې د «ابو نصر مشكان» نايب وڅنگه چې ابو نصر مشكان د ابو الفضل بيهقي استان وو، نو هغه پخپل كتاب كې ليكي : چې «ابو سعيد بغلاني نيز بيا د نايب استادم بود در شغل بر يدى هرات» او ابو نصر مشكان خود غزنوى دربار نامتو ليكوال او سر ديرو. د ابو الفضل بيهقي له ليكنې څخه څرگند يوى چې ابو سعيد بغلاني دا ابو نصر مشكان د سړينې په ورځو كې هم ورسره و، او حتى د ابو نصر مشكان د ناروغۍ او سړينې يو سبب هم څه د گډه و او وځكو د يرشرا ب څكل گڼى چې ابو سعيد بغلاني په ميلستيا كې ئى ځكلى وه بيهقي داسې ليكي:

«بوسعيد گفت اين باغچه بنده درنيم فرسنگي شهر خويش ايستاده است خداوند
نشاط کند که فردا آنجا آيد - گفت فيک آمد. بوسعيد بازگشت تا کار سازد ، و ما
نيز باز گشتيم و مرا ديگر روزنويت بود بدیوان آمدم ، استاد م بباغ رفت ، و هو الحسن
دلشاد را فرمود تا آنجا آمد و بونصر طيفو روتنی چند ديگر ، و نماز شام را باز آمد
که شب آدینه بود»

هغه و، چي ترهفي سيلمستيا وروسته په داسبا ورځ ابونصر مشكان ناروغه او
اودریمه ورځ سر سو - نویهقي ليکي :

« وگفتند که شراب کدو بسیار دادند ش با بنید آن روز که بدان باغ بود همان
نایب ، و از آن نایب پنج هزار دنیا بسته امیر ، و از هرگونه روایت ها کردند سرگ
اورا ، و سر ابا آن کار نیست ایزد عزذ کره تواند دانست » خواصلی ناروغی لقوه او
فالچ او سخته وه .

څنگه چي ابونصر مشكان په (۵۴۳۱ هـ) کال مړ دی نو دا بوسعيد بغلانی ژوند
تر همدی کاله پوری يقینی دی .

ماخذ :

تاريخ بیهقي - ۵۹۶ مخ

۴۱۱- ابوسعيد بلخي -

معروف په عراقی د بدیع الزمان میرزا محمد خان شيبا نی دوختوله نوميالیو پوهانو
مخخه و .

ماخذ :-

ددهخد الغتنامه - ۵۱۲ مخ

۴۱۲- ابوسعيد بن محمود طاهر :-

په بست کی د سلطان مسعود خزینه دار و . ابوالفضل بیهقي ليکي چي ډیر کاری او

جوانمرد او زیورک زلمی و خود پر شراب ثی چهل حتی دسها ر قاری پروخت هم.
 به (۵۳۲۸) کال به بست کی مردی، او بیهقی دده پر پرینه د لسی خو اشیانی
 خرگند وی :

«روز یکشنبه هشتم این ماه (جمادی الاولی) ابو سعید بن محمود طاهر خزینه
 دار بست گذشته شد رحمة الله علیه و سخت جوانمرد و کاری بود و خرد پیران داشت»
 همدارازد بیهقی استاد او د غزنی د دربار ستر د پیرا بونصر مشکان د ده به باب کی
 و پلی دی :

«حال این جوان برین جمله بما فداگر عمر یابد و دست از شراب پیوسته که بیشتر
 بر ریق (صبح ناشتا) میخورد یدارد»

بیا بیهقی لمکی : «و عجب آن آمد که در آن دوسه روز که گذشته شد دعوتی
 ساخت سخت نیکو و بونصر را بخواند با قومی و من نیز آنجا بودم و نشا طها رفت
 و او را وداع بود، و پس از آن سه روز رفت رفتنی که نیز باز نیامد»
 ماخذ :-

تاریخ بیهقی - ۵۱۹ هـ

۴۱۳- ابو سعید بو برانی هر وی :-

شیخ جلال الدین بو برانی - یا - بورانی - یا - نو برانی هر وی به هرات کی د سلطان
 بدیع الزمان میز زاد وختو به نومیایو پوهانو خخه و.
 ماخذ :-

د دهخدا لغتنامه - ۵۰۹ هـ

۴۱۴- ابو سعید جوهری هر وی :-

محمد د محمد زوی، د حسین نمسی، د حسن کپوسی مشهور به ابو سعید جوهری
 هر وی د حدیثو نو میالی عالم و له هراته بغداد قه قلی او احاد پش ثی هراته له
 خالد بن هیاج بن بطام خخه زد، کپری وه، او محمد د مغلد زوی، او مکرم د احمد

قاضی زوی، او ابو بکر شافعی بیاله ده غنچه دحد پشور وایت کړی دی.

ماخذ :-

تاریخ بغداد ۳۰۳ ر.مخ - ۳۰۳ ر.مخ

۴۱۵- ابو سعید حسن سبز واری :-

د حسین سبز واری زوی له اسامیه پوهانو نویالی او عظم او محدث وه

(۹۰۰ ق) کال سړدی او دا کتابونه دده تالیفات دی:

۱- کتاب مصابیح القلوب فی نوا در الحکمت په ۵۳ فصله کی.

۲- بهجتہ املناهیج فی تلخیص مناہج البهیج.

۳- مناہج قطب الدین کمدری دنهج البلاغہ شارح.

۴- راحه الارواح وموئس الاشباح فی طرائف احوال النبی: دا کتاب ئی سلطان

نظام الدین یحیی دانصاحب الاعظم شمس الدین خواجہ اکرائی دزوی په نامه لیکلی دی.

۵- غایة المرام فی فطائل علی واولاده الکرام .

۶- دار بلی د کشف الخمة ترجمه.

ماخذونه :-

۱- هدیه العارفین -

۲۸۹/۱ مخ

۲- دده خدا لغتنامه -

۵۱۰/۱ مخ

۴۱۶- ابو سعید خلف بلخی :-

د ایوب زوی لوی حنفی فقیه او دبلخ او خراسان مفتی و، د فقه مشهور کتاب

«الاختیارات» دده له تصنیفو غنچه دی، او په طریقت کی د ابراهیم ادهم سرید، او په

فقه کی دامام ابو یوسف شاگرد و، او د حد پشور وایت ئی له اسد بن عمر غنچه کړی دی

وایی چی دبلخ دوالی ابو صالح داؤد دا دعا وه چی: «پرو رد گاره! ما د خلف په

طفول و بڅپه!»

-۴۱۸-

ابوسعید په یوه روایت د (۵۲۰ هـ) کال په روژه کې او په بل روایت په (۵۲۲) کال
په اود بلخ دنوبهار د دروازي جنوبي خواته په چار باجی کی ښخ دي.

ماخذونه:

- ۱- تاریخچه سزا رات بلخ - خطی -
- ۲- هدیه العارفين -

سخ ۳۳

سخ ۳۳۹/۱

-۴۱۷- ابوسعید دارمی هروی -

نوم ئې عثمان، پلار ئې سعید اونیکه ئې خالد سجستانی و. دخپل وخت نویسیالی
حافظ او محدث تبرسوی دی

په (۵۲۰ هـ) کال زېږېدلی او په (۵۲۸ هـ) کال مړ دی. د اکثابونه ئې تصنيف کړی وو.

۱- الرد على الکرامية.

۲- بسند (په حدیثو کې)

ماخذ

- ۱- هدیه العارفين -

سخ ۶۵۱/۱

- ۴۱۸ - ابوسعید دبیر غزنوی :-

د سلطان مسعود غزنوی په وختو کې د لوی حاجب « علی » نویسیالی منشی
او دبیر و، چې ابو الفضل بیهقی ئې په خوځښت په نوم راوړی دی مثلاً په
یو لځای کې لیکي: روز شنبه نیمه شوال نامه سلطان مسعودر سید بردست و سوار
از آن وی یکی ترک و یکی اعرابی و چهار اسپه بودند و چهار و ژونیم
آمد. بودند جواب آن نامه که خیلشان برده بودند بد کرشوقوف کردن اسیر محمد
بقلعت کوه تیز چون علی تا مهابر خواند برنشست و بصحرا آمد و جمله اعیان را
بخواند در وقت بیامدن و ابوسعید دبیر نامه را برملا بخواند. . . .

ماخذ :-

تاریخ بیهقی - ۵۵، ۸، ۷ مخونه

۴۱۸ - ابو سعید سهل غزنوی :-

دسلطان محمود اوسلطان مسعود ددر بارو له نومبالیو کد خدا یا نو او ستر و
 ماسورینو غمخه و او هم ئی زیاته سوده دسلطان محمود ددور وراسیر نصرسپه سالار
 سره د کد خدای او عارض په حیث تیره کړی وه ډیره کار په سپری و تردی
 حده چی سلطان محمود دغزنی ټولی مالی او تحصیلی چاری ده ته سپارلی وی
 خود سلطان مسعود په وختو کی چی تفتیش پر مقرر سو خورا زیات باقیدار وختی
 خویا هم سلطان مسعود دده ددیرو خد ستو په احاظ و باخه ابو الفضل پیهتی
 دده دلیقت او د سلطان مسعود د بختی پدباب کی داسی ایکی :

« وازاین بز رگترو با نا ستر د یگری است د رباب بو سعید سهل و این
 مرد مدتی دراز کد خدای و عارض اسیر نصرسپه سالار بود برادر سلطان محمود
 تنمده هم الله بر حمته - چون گذشته شد از شایستگی و بکا آمد کی این مرد
 محمود شغل همی ضیاع غزنی خاص بدو مفوض کرد و این کار بر ابرصا حب
 دیوان غزنی است و مدتی دراز این شغل را بر اند و پس از وفات سلطان محمود
 اسیر مسعود بهم صاحب دیوان غزنی بدو داد با ضیاع خاص بهم و قریب پانزده
 سال این کارها سیر اند پس فرمود که شما روی بپاید کرد مستوفیان شما
 روی با زر نگرمتند هفده بار هزار درم بر روی حاصل معض بود و او را
 از خاص خود هزار هزار درم تنخوا بود و همگان می گفتند که حال بو سعید
 چون شود یا حاصل بدین عظیمی ؟ چه دیده بودند که اسیر محمود با معدل دار
 که او عامل هرات بود و با سعید خاص که او ضیاع غزنی داشت و عامل گرد بز

بد خشایی له لاسه اغوستی وه د لکنهو بنار د سکارم نگر په محله کی ئی یو
مسجد ودان او یوه خانقاه جوړه کړه. د ایت دد هدی:
بدم پنامه که ذوق پیام او دانست
زبان خامه بریدم که نام او دانتست

(روز روشن - ۱۸ مخ)

۱-۵۴ ابراهیم بلوڅ

د عبداللہ بلوڅ زوی و، چه په ۱۱۳۲ هـ کال ئی
پښتون شاه اشرف په ایران کی د هوتکو پښتنو وروستی پاچا د ایلمند د گرم سیر
په حدود وکی سرکړ، او د هغه سره یی د الماسو د هغی ټوټی سره چه د شاه اشرف
سره وه د ایران شهزاده طهماسب ته واستاوه.

(تتمه البیان د سید جمال الدین تالیف - دری ترجمه - ۱۰۲ مخ)

۱-۵۵ ابراهیم بد خشی:

خلیفه ابراهیم بد خشی د نقشبندی د صوفیانو لاسه شایخو
څخه و چه په دری ژبه ئی شعر هم وایه، او شپږ زره بیته یو شتوی لری له
بد خشان نه د هلی ته تللی و او په (۱۱۶۵ هـ) کال وفات شوی دی.
(هدیه العارفین ۱۳۸ مخ)

۱-۵۶ ابراهیم ابن اخضر سیستانی:

په (۲۵۹ هـ) کال د یعقوب بن لیث له خواد سیستان د خوا رجود لښکر
سپه سالار او د هرات اوسیدونکي ترمنځ د دښتو ساتندوی و ټپا کړ شو.
د دې هغه کال دخوارجو بل مشر عبد الرحیم و وژد او بیاله د پرو سوغاتو
او اسانو او وسلو سره یعقوب ته ورغی هغه د نما نځه او ورته وی وپیل چه: ته او

که برایشان حاصلها فرود آمد چه سیاستها را ندن فرمود از تاز یا نه زدن و دست و پای
 بریدن و شکنجهها اما امیر مسعود را شرمی و رحمتی بود تمام دیگر که بو سعید سهل
 بزرگ را گذشته وی را بسیار خد متهای پسندیده از دل کرده بود و چو بدان وقت
 که ضیاع خاص داشت در روزگار امیر محمود چون حاصلی بدین بزرگی از آن
 وی بر آن پادشاه امیر مسعود عرضه کردند گفت طاهر مستوفی و بو سعید را بخوانید
 و فرمود که این حال مرا مقرر یابد بگردانید طاهر باب باز میراند و باز
 مینمود تا هزار هزار درم بیرون آمد که بو سعید راهست و شانزده هزار هزار درم
 است که بروی حاصل است و هیچ جا پیدا نیست و مالا کلام فیه کو بو سعید را از
 خاص خودش بیاید داد امیر گفت یا با سعید چه گوئی و روی این مال چیست؟
 گفت زندگانی خداوند در از باد اعمال غزنی در یابی است که غور و عمق آن پیدا نیست
 و بخدای عز و جل و بجان و سر خداوند که بنده هیچ خیانت نمیکرد است و این باقی چندین
 ساله است و این حاصل حق است خداوند را بر بنده امیر گفت این مال بتو بخشیدم
 که ترا این حق هست خیز بسلامت بخانه باز گرد بو سعید از شادی بگریست
 سخت بداد طاهر مستوفی گفت: جای شادی است نه جای غم و گریستن بو سعید
 گفت: از آن گریستم که ما بندگان چنین خداوند را خدمت میکنیم با چندین حلم
 و کرم و بزرگی وی بر ما و اگر وی رعایت و نواخت نیکو داشت از ما دور
 کند حال ما بر چه جمله گردد - امیر وی را نیکوئی گفت و باز گشت . . .

ما خذ :

۴۴۰- ابوسعید طائی غزنوی :-

دسلطان محمود غزنوی له نویسیالیو تو ریالیو سالارانو څخه وهغه وخت چی ابوالقوارس د فارس د بویه د کورنی یو امیر خپل ورور سلطان الدوله ابو شجاع ته پورته سو او د شیراز تر نیولو وروسته ئی ماتی وکړه او د سلطان محمود د ربارته ئی پناه راوړه نو سلطان محمود ډېر ونمانځه او یو لښکر ئی د ابوسعید طائی په سالاری ورسره کړی چی بیرته فارس ونیسی ابوالقوارس هم د ابوسعید طائی په ملاتړ هر کرمان پرغل وکړی هغه ئی د سلطان الدوله د لښکر لویو کسانو څخه ونيویا د شیراز خواته وخوځید، شیراز ئی هم لاس ته ورووست خود اوخت ئی د ابوسعید طائی له ملاتړه سترگی پټی کړی او هغه ئی له لمانځه خوا بدی کړی نو ځکه ابوسعید هم په شیراز کی پاتی نه سو خراسان ته راغی او د ابوالقوارس له بی پروایی څخه ئی سلطان محمود ته شکایت وکړی هغه و چی ابوالقوارس چی دسلطاو الدوله دمقابلې توان نه درلود همدان ته وتښتید او د شمس الدوله زوی فخر الدوله ته ئی پناه یووړ ځنګه چی سلطان الدوله په (۵۳۶ هـ) کال د برات په میاشت په شیراز کی مړ دی نو د ابوسعید طائی ژوند هم ددی کال څخه د څه اټکل کیدای سی .

ماخذونه :-

۱- تاریخ دیالمه و غزنویان - ۱۱۵ مخ .

۲- دده خدا لغتنامه - ۵۱۱ مخ .

۴۴۱- ابوسعید عبدالرحمن خراسانی :-

د محمد زوی د محمدنسی د عزیز کړوسی او دیزید بن دوست خراسانی کوسی لغوی عالم و ، چی یو کتاب ئی د « الر دعلی الزجاجی فی استدراکه علی الاصلاح په نامه لیکلی دی .

ماخذ :-

هدیه العارفین - ۱۹۹ مخ

۴۴۳- ابو سعید عبد الغفار فاخر بن حیدر بن احمد امیر المؤمنین :

خواجه ابو سعید عبد الغفار فاخر دشریف زوی ملقب به حمید امیر المؤمنین ،
سلطان مسعود غزنوی ددربار نویالی منشی اود عنده سلطان فدیهم وده له خو رلس
کلتی غنچه دغزنویا تو دربار ته لار سو لدلی وه او په (۵۴۱ هـ) کال دغزنوی
ددربار په دیوان رسالت کی شامل سوي و اود سلطان مسعود دزوی سلطان سودود
په وختو کی دغزنوی ددربار دامتازی (سفیر) په حیث بغداد ته تللی و او د
امیر عبدالرشید په زمانه کی دخراسان چاری ورسپارلی سوی وی اود امیر فرخ زاد
په وخت کی دبست په ریاست تا کلی سوی و .

ابوالفضل بیهمی په خپل کتاب کی دده دیره ستاینه کړی ده او حتی سلطان
مسعود دوړ کتوب او ز لیتوب دوخت زیات یاد د اشتهونه ئی دخپل تاریخ
دبشپړ ولودپاره لده غنچه را اخیستی دی ،

بیهمی پخپل تاریخ کی سلطان مسعود دوړ کتوب دوخت دپیښو په باب لیکي
« . . . چند نکت دیگر بود سخت دانستنی که آن بروز گار کودکی چون
بال بر کشید و پدر او را ولیعهد کرد واقع شده بود و من شمتی از آن شنوده بودم
بدان وقت که بنشاپور بودم سعادت خدمت این دولت ثبتها الله را نایافته و همیشه
میخواستم که آنرا بشنوم از معتمدی که آنرا بر ای العین دیده باشد و این اتفاق
نمی افتاد تا چون درین روز گار که این تاریخ کردن گرفتم حرصم زیادت شد
بر حاصل کردن آن چرا که دیر سال است تاسن در این شغلم و می اندیشم که
چون بروز گار مبارک این پادشاه رسم اگر آن نکتها بدست نیامده باشد غیبی باشد
از فایده شدن آن اتفاق خوب چنان افتاد در اوائل سنه خمسین واربعمائه که
خواجه ابو سعید عبد الغفار فاخر بن شریف حمید امیر المؤمنین آدم الله عز و فضل
کرد و سرادربن بیغولنه عظمت باز جست و نزدیک من رفجه شد و آنچه د مطلب

آن بودم سرا عطا داد و پس بخط خودی نشست و او آن ثقه است که هر چیزی که
 خرد و فضلی وی آفراسجل کرد بهیچ گواه حاجت نیاید که این خواجه ادا
 الله نعمه از چهارده سالگی به خدمت این پادشاه پیوست و در خدمت وی گرم و سرد
 بسیار چشید ورنجها دید و خطرهای بزرگه کرد با چون محمود رضی الله عنه تالا جرم
 چون خداوند بتخت ملک رسید او را چنان داشت که داشت
 از عزت و اعتمادی سخت تمام و مرا با این خواجه صحبت در بخت سینه احدی و عشرین
 افتاد که رایت امیر شهید رضی الله عنه ببلخ رسید فاضلی یافتیم او را سخت قمام و در دیوان
 رسالت یا اسنادم بنشستی و بیشتر از روز خود پیش این پادشاه بودی در خلوتهای
 خاصه و واجب چنان کردی، بلکه از فرمایش بود که سن حق خطاب (یعنی حمید
 اسیرا لمونهن - ناقل) وی نگاه داشتی، اما در تاریخ پیش ازین که راندم رسم نیست
 و هر خردمندی که فطنتی دارد تواند دانست که حمید اسیرا لمونین بمعنی از نعوت
 حضرت خلافت است، و کدام خطاب ازین بزرگتر باشد، و وی این تشریف بروزگار
 مبارک اسیر سودود رحمة الله علیه یافت که وی را ببغداد فرستاد بر سولی بشغلی سخت
 بانام و برفت آن کار چنان بکود که خردمندان روزگار دیده گان کنند، و بر مراد
 باز آمد چنانکه پس ازین شرح دهم، چون به روزگاران اسیر سودود رسم، و در روزگار اسیر
 عبدالرشید از جمله همه معتمدان و خدمتگاران اعتماد بروی افتاد از سفارت برجانب
 خراسان در شغل سخت بانام از عهد و عهد با گروهی از مستحشمان که امروزو لایت
 خراسان ایشان دارند، و بدان وقت شغل دیوان رسالت من سی داشتم، و آن احوال نیز
 شرح کنم بجای خویش پس از آن حالها گذشت بر سر این خواجه ترمود رشت بود
 روزگار همایون سلطان معظم ابو شجاع فرخزاد بن مسعود اطال الله بقائه و نصر لوائه
 ریاست پست بدو مفوض شد و مدتی درازید آن تلاحیت بیود و آثار خوب نمود، و امروز
 مقیم است بغزنین عزیز آ و مکرماً بخانه خویش، و این نکته چند بنشتم از حدیث وی،

و تفصیل حال وی فرادهم درین تاریخ سخت روشن بجای خویش انشا الله تعالی، و این چند نکت از مقامات آیه مرسمعود رضی الله عنه که از وی شنودم اینجا بنیشتم تا شناخته آید.

قردی ستاینی و روسته ابوالفضل بیهقی دابوسعید عبدالغفار فاخرله خولی دامرسمعود دکو چنیوالی حالات ایکی، اوله هغو خجّه سرگند یوی چی په (۱۳۰۱ هـ) کال چی سلطان محمود غزنوی د زمیند ا ورله لاری د غورخوا ته ئی خپل دوه زامن اسیرسمعود و اسیرمحمد چی دواړه غورلس کلن وو، او خپل ورور یوسف چی او ولس کلن وو، په زمیند اوړکی د بایتگین زمیند اوړی کره چی دهقی سیمه والی وو، پریښوول او د همدی ابو سعید عبدالغفار انا په چی ډیره پارسا، قرآن خوا ته اویا سواده میرمن وه دی شهزادگانو ته ښه ښه خواړه او شر بتونه جوړول، او دده نیکه هم ددوی په خدمت کی و.

ابوالفضل بیهقی دابوسعید عبدالغفار فاخرله خولی ایکی :

« اندر شهو رنه احدی واربعما ئه که اسیرمحمد رضی الله عنه به غزو و غور رفت براه زمیند اوړان بست و ددو فرزند خویش را، امیران سمعود و محمد، و برادرش یوسف رحمهم الله اجمعین را فرمود تا بزمین داور مقام کردند و ښهای گران تر نیز آنجا بماند، و این دو پادشاه زاده چهارده ساله بودند و یوسف هفده ساله، و ایشان را آنجا بدان سبب ماند که زمین داور را مبارک داشتی که نخست ولایت که امیر عادل سبکتگین پدرش رضی الله عنه وی را داد آن ناحیت بود، و جد مرا که عبدالغفارم. بدان وقت که آن پادشاه بغور رفت و آن اسیران را آنجا فرود آوردند بخا ئه بایتگین زمین داوړی که والی آن ناحیت بود از دست اسیرمحمد فرمود تا بخدمت ایشان تمام کند و آنچه بیاید از وظایف و رواتب ایشان راست میدارد. و جده بود سرازنی و غو یشتن دار و قرآن خوان، و ښستن دانست، و تفسیر قرآن و تعبیر و اخبار

پیغمبر صلی الله علیه وسلم نیز بسیار یاد داشت، و باین، چیزهای پاکیزه ساختی از خوردنی و شرابها بغایت نیکو، و اندر آن آیتی بود پس جدو جده سن هر دو بخدمت آن خداوند زاده گان مشغول گشتند، که ایشان را آنجا فرود آورده بودند، و از آن پیر زن حلواها و خوردنیها و ارزوها خواستندی، و وی اندر آن تتوق (۱) کردی تا سخت نیکو آمدی، و او را پیوسته بخواندندی تا حدیث کردی و اخبار خواندی، و بدان الفت گرفتندی، و سن سخت بزرگ بودم، بدیرستان قرآن خواندن رفتی و خدمت کردی چنانکه کودک کان کنند، و باز گشتمی تا چنان شد که ادیب خویش را که او را بسالمی گفتندی، امیر مسعود گفت: عبدالغفار را از ادب چیزی بیاید آسوخ، وی قصیده دوسه از دیوان مستحبی و قضائیک (۲) مرابا سوخت و بدین سبب گستاخ ترشدم ... بیهقی دابوسعید عبدالغفار له خولای لیکی چی: «یوه ورخ شهزاده مسعود زما انا ته وویل خوب می لیده چی دغور به سیمه کی یم، هاته یوه کلاوی چی پیر تا ووسان اوچر گان بکخی وی، زه بی نیسم او تر چوخی ئی لاندی کوم، او دوی زما تر چوخی لاندی الوزی اوچر پیری، هکنکه چی ته به هرغه پوهیری نودده، خوب تعبیر شه دی؟ زما انا ورته وویل: که خدای کول دغور امیران به ونیسی او غور یان به ستا طاغت و سنی ده وویل: سادپلار پاچی لانه ده نیولی نوددغور امیران به هکنکه ونیسم؟ بودی جواب ورکی: چی لوی سوی که خدای کول دایه و سی، هکنکه چی ستا پلار سلطان هم به کوچینوالی داته و، اوس چی لوی سود جهان زیاته برخه ئی و نیوله اولابه ئی نیسی سته به هم دپلار به شان سی» شهزاده ورته وویل: انشا الله» هغه وخت چی مسعود لوی سو، او غور ئی و نیو ئو ابوسعید عبدالغفار ته به ئی

(۱) تتوق: یوه شبه خیر کیدل (تاج المصا در)

(۲) مقصد داسر القیس معلقه ده

وریا دول چی: «ستا انازما د خوب به تعبیر کړی و، همغسې ر ښتیا سو»

ماخذ

تاریخ بیهقی - ۱۱۰ تر ۱۳۸ مخ پوری

۴۲۳- ابو سعید عبد المجید هروی :-

د اسماعیل زوی او د محمد القیسی نمسی حنفی عالم و له هراته دروم قیساریه ته تللی او په ۵۳۷ هـ کی مړ دی. دابن عساکر په قول په اصول او فروع او تاریخ کی تصنیفونه لری چی یو له هغو مخخه الاشراف علی غوامض الحکومات «نوسېده او دیکي جامع په کتابخانه کی قید دی.

ماخذ :

هدیه العارفین - ۶۱۹ ر - مخ

۴۲۴- ابو سعید کشمې بدخشی :-

د خسرو زوی چی د حکیم ناصر خسرو په کشری ورور مشهور او د بدخشان په کشم کی مېخ دی. په شعر کی ئې لاس درلود، او د حکیم ناصر خسرو په زیاتو سفرو کی ورسره و، او هم ئې دهغه د ژوند وروستی گری لیدلی او دهغه وروستنی خبری ئې اړویدلی او دمړینی او ښخید لوحالات ئې بیان کړی دی.

ماخذ :-

چراغ انجمن - ۶۳ مخ

۴۲۵- ابو سعید محمد هروی :

د احمد زوی او د یوسف نمسی، دابی عاصم العبادی الشافعی شاگرد، او د خپل وخت لوی شافعی عالم و. په (۵۱۸ هـ) کال مړ دی، او د خپل استاد ابی عاصم پر کتاب ئې د ادب القاضی علی مذهب الشافعی په نامه شرح لیکلی ده .

ماخذ :-

هدیه العارفین - ۸۴ ر - مخ

۴۲۶- ابوسعید مهین هروی :

د خپل وخت نا متوزا هدا وصو فی وه په (۲۹۰ هـ ق) کال سپړ ، او د هرات په درېڅوڅو کی مېخ دي .

ماخذ : آريانا دائرة المعارف - ۸۸ مخ

۴۲۷- ابوسليمه ان احمد خطا بې بستي -

احمد بيا - حميد د محمد زوی ، د ابراهيم نسي او د خطاب بستي کړوسې د خپل وخت نامتو فقيه او محدث و . د سمعاني په قول ابوسليمان خطا بې صادق القول او قوي الحجث اومتدين « سپړي وله بستي څخه غزني او بلخ ته تللي او هلته اوسيدلي وه ، د عراق او حجاز سفرو نه ئي هم کړي او خراسان ئي ټول ليدلي و . ده تجارت هم کا وه ، خو هر ځای چي اوسيدلي دي دهغه ځای لويو پوهانو له ده څخه استفاده کړي ده لکه په بستي کي عبدالاحمد زوی او د غفير هروي نسي او په غزني کي ابو بکر د محمد زوی او د حسن مقری نسي او په سيستان کي ابو الحسن علي د حسن فقيه سا گزي نسي .

خطا بې د ثعالي هم دوست و ، او ثعالي په خپل کتاب دي ستايلي دي ، او ده پر سیره پرتو و تاليفاتو په عربي ژبه شعر ونه هم ويلي دي .

خطا بې په فقه ، حديث او لغة کي امام و فقه ئي له ابي بکر قفال شاشي او ابي علي ابن ابي هريره څخه زده کړي وه او حديث ئي په مکه کي له ابي سعيد ابن اعرا بې او په بصره کي له ابي بکر بن داسه ، او په بغداد کي له اسماعيل صفار ، او په نيشاپور کي له ابي العباس الاصم څخه اړويدلي وو ، چي بيا له ده څخه شيخ ابو حاسد سقرايني او ابو عبد الله الحاكم او ابو نصر محمد بن احمد بن احمد بن سليمان بلخي او نورو روايت کړي دي .

دي د (۳۸۸ هـ) کال د دوهمي خور د (ربيع الثاني) په مياشت په بستي کي سپړي ، او دا کتابونه ئي ليکلي دي

- ۱- کتاب غریب الحدیث
 - ۲- کتاب معالم السنن (دابی داود شرح)
 - ۳- کتاب اعلام السنن - (دبخیاری شرح)
 - ۴- کتاب الشجراج
 - ۵- کتاب شان الدعاء
 - ۶- تفسیر اسماء الحسنی
 - ۷- شرح ادعیه ما توره
 - ۸- کتاب العزله
 - ۹- کتاب اصلاح الغلط المعجلین
 - ۱۰- کتاب اعلام الحدیث
 - ۱۱- کتاب شرح اموات ابی خزیمه
 - ۱۲- کتاب العروس
 - ۱۳- کتاب الغنیة عن الکلام
- ماخذونه :-**
- ۱- طبقات الشافعیة ۲ ۲۲۲ مخ
 - ۲- الفهرست - ۱۶۶ - »
 - ۳- تاریخ افغانستان ۲ ۲۷ ۵ ر »
 - ۴- سلطنت غزنویان - ۳۳۶ - »
 - ۵- آریانا دائرة المعارف - ۹۸۶ - »

۴۲۸- ابوسلیمان داود غزنوی -

دسلطان مسعود غزنوی په وخت کې دغزنی قاضی القضاة او د پلا رنوم نبي هو نورو،
ابوالفضل بیهقی پخپل کتاب تاریخ بیهقی کې دده داسی یاد ونه کوی :

«قاضی قضاة ابوسليمان داود بن يونس ابقاه الله» که اکنون پر جای است و مقدس و
بزرگترین شهر - هر چند بساحل الحیوة رسیده است افکار بماند
ماخذ :-

تاریخ بهمنی - ۱۹۹ مخ

۴۳۹- ابو سلیمان محمد منطقی سیستانی

ظاهر زوی اود بهرام سیستانی نسی مشهور به «منطقی» دغلسی هجری پیری ناستو
قیاسوف اود منطقی عالم و .

دی دابو شرمستی بن یونس له ستر و شاگردانو غنچه و او غه سوده ئی هم د یحیی بن عدی
منطقی نصرانی شاگردی کری وه .

دی که غه عم رونده او به کور کی ناست و خو بیا هم دده کورد پوهانو دتوتنی بخای
واودده به مخ کپی به مختلف علمی مسئلی غیر لی کیده لی
ابوسليمان به حکمت کپی دقارابی خلف اود ابن سینا سلفا و د ابو زهد بلخی او ابو علی
سکویه سازی گنل سوی دی .

داسی پیکاری چی دی بغداد ته هم تمللی و ، او هلته یوه ورځ چی له خپلو ملگرو سره
د بغداد د بازار د باندی وتلی و ، هلته ئی د یوه کوچینی ږغ وار وید چی په دیر خواړه
آواز ئی سندرې ویلی ، د ابو سلیمان یو ملگری چی اې ز کر یا صبری نومید وویل :
افسوس چی دی کوچنی کوم استا د نه دی لیدلی اوله استاده ئی بخاری نه دي زده کری
که نه وی په غنا او سندر وکی به ستر ناستو وای .

ابوسليمان وویل : طبیعت صنعت ته غه اړ دی ؟ بلکه د صنعت خاوندان زیار
باسی چی صنعت د طبیعت په غیر کری ، او غومره چی صنعت طبیعت ته ورته وي هومره
ئی د صنعتا یح پر استادی او مهارت دلالت کوی نو د صنعت غایه د طبیعت سره تشبه

ستا ملگری باید په زړه و او اوسې، لکه زمالشکر او زمالشکر بشران زیاتره
خوار ج دی، آو تا سی به دی منځ کی پردی نیا ست، که دی دا ملگری لوی نور
هم راو له چه زه هغو ته روزی پیدا کم او هر کار چه غواړی هغه ور کم خودا
غرو نه او بیا بانوئه هغه سرحدو نه دی چه تا سی بی باید له د بنمنا نو و ساتی
زه دنور ولایت قصد لر م هر کال دلته پاته کیدی نه سم زماسی ونه په کار دی
په تیره بیا تاسی چه زما بشاریان یاست، زه به تا سی خلکو ته هیڅ ضررونه رسوم.
هغه وچه ابراهیم په پناه زړه خپلو ملگرو ته ورغی او د پیر لښکر سره یعقوب ته
راغی یعقوب هم دده تلوو ملگرو ته موغانونه ورکړه او ددوی نومونه یی په دیوان
کښی ثبت کړه، او ابراهیم یی دهغوی سالار وټاکه، او د دوی لښکریی د «جیش الشراة»
په نامه یاد کی او پخپله یعقوب د ۲۵۹ هـ کال د جمادی الاول په ۱۷ سیستان
ته ولاړ، او د سبزوار او هر ات د غرنی سیمی او سرحدو ساتنه یی د ابراهیم لښکر ته
وسپارله.

(تاریخ سیستان - ۲۱۸ مخ)

۵۷- ابراهیم بن دهمان هر وی

حافظ امام ابراهیم دهمان زوی دهرات دباشان د کلی او سیدونکی د خراسان
له نامتو محدثینو او پوهانو څخه و، مخنی تا بعین لکه عمرو بن دینار او نورنی
لیدلی او د عبد الله بن مبارک سوری او ثور و محدثان و استادو.

ده په فقه، حدیث او تفسیر کی لوی لاس درلود، او په حدیثو کی له ده
څخه صحیح روایتونه شوی دی، او په صحاح سته کی دده مرویات راغلی دی
په ۱۶۳ هـ ۷۷۹ م کال په مکه کی وفات شو، او دا کتابونه یی لیکلی دی:

۱- کتاب سنن الفقه

ده، خو همدا لحای دی چی طبیعت چی صنعت مخدوم دی د صنعت خا دم کیری او صنعت ته اړ پوری.

ابوزکریا وویل چی ددی علت نوڅه دی ؟

ابو سلیمان خو ابورکی چی علت ئی دادی چی صنعت له عقل او نفس څخه اخیستل کیری اودادو اړه پر طبیعت پورته او لوړ دی او څنگه چی د طبیعت د دی قابلیت لری چی د عقل ابداعات و منی اود ناطقه نفس له مخترعاتو او ابداعاتو څخه ټنګلا او بشپړتیاو موسی نو ځکه صنعت د طبیعت خادم خود عقل او نفس مخدوم دی .

وایی چی ابو سلیمان ساکزی تر نیوتن نژدی اته پیری پخوا د لمر د جاذبې قانون کشف او څرګند کړی واوهم دا راز ابو سلیمان دخپل وخت د محینو فیلسوفانو و او په تیره بیا داخوان الصفا پر خلاف هیڅ کله د دین او فلسفې د ګډولو پر خوانه و او په دی لار کی ئی داخوان الصفا ټول زیا رونه بی ګټی ګڼل .

دا بو سلیمان ځینی نور عقائد دده شاګرد ابو حبان په خپلو آثا رو « الاستاع » او « المقایسات » کی را وړی دی چی دهغی جملی څخه دده رایه د څیټن تعالی د نفس او فعل او فکر او الهام او د عالم د لر غو نیتوب او نویتوب په شاوخوا کی خصوصاً زیات اهمیت لري .

دا بو سلیمان ساکزی مشهور آثار دادی :

۱ - دیوان الحکم کتاب چی په (۶۹۲ هـ) کال د فخر الدین ابواسحاق

ابراهیم بن محمد په لاس ترتیب سوی دی .

۲ - رسالة فی المحرك الاول .

۳ - رسالة فی مراتب قوی الانسان .

۴ - یوه رساله ئی د امیر عضدالدوله بو په نامه دارسطو د کتابو په تفسیر

اود حکمت دسختلفو فنونو په شرح کی لیکلی و .

۵ - کتاب فی الانزارات النومیة .

۶ - طبیعت او علوی اجرا سوبقاله

۷ - مقالة فی الکمال الخاص بنوع الانسان .

۸ - رسالة فی اختصاص طریق الفضایل .

۹ - کلام فی منطق

۱۰ - تعالیک حکمیة

ابو سلیمان منطقی سا کزی تر (۵۳۹۱ هـ ق) کال وروسته سړدی .

ماخذونه - :

۱ - تاریخ ادبیات در ایران - ۲۹۹ مخ

۲ - تاریخ الحکما - ۵۳ مخ

۳ - آریا نادا اثره المعارف - ۹۸۸ مخ

۴ - طبقات الاطباء - ۳۲۲ و ۱ مخ

۵ - بیست مقالة قزوینی - ۱۰۳ مخ .

۴۴۰- ابو سلیمان موسی جوزجا فی :

د سلیمان جوزجا فی زوی لوی حنفی فقیه و په بغداد کی اوسیدل خلیفه سامون په

قضا و گماره خوده هغه منصب و نه مانه تر (۲۰۰ هـ ق) کال وروسته سړدی

اودا کتابونه یی تصنیف کړی و :

۱ - میر الصغیرة .

۲ - کتاب الخیل .

۳ - کتاب الرهن .

۴ - نوا در الفتاوی .

ماخذ -

هدية العارفين - ۷۷۲ خ

۳۴۱- ابو سهل احمد حمدوی -

حسن زوي چي غينو سور خانود «حمدوني» په لقب ياد کړی دی د غزنويانو د پاچهي په وخت کي له نومياليو درباريانو سالا رانو او وزيرانو غځه و دی د غزنويانو د ناستو او پوهو وزير خواجه حسن سيوندي پر لاس روزلی سوی اودهغه شاگرد و چي د هغه شاکر دی په برکت د غزنوي او هندوستان د صاحب ديواني منصب ته ورسيد.

هغه وخت چه سلطان محمود سر سو اودهغه زوي «محمد» ئي پر لمخاي کښيوت هغه ابوسهل حمدوی خپل وزير وټاکه بيا چي سلطان مسعود پا سو هغه په (۳۲۳ هـ) کال ابوسهل «دری» دولایت د چارو د سمون د پاره هغه سيمي ته وليږه او ابوسهل په دېرشه تدبير او عدالت ئي د پخواني حاکم «تاش فراش» له جور او ستمه وړان کارونه بيرته سم کړه او په (۳۲۵ هـ) کال چي علاء الدوله کاکويه د کالني خراج له ور کولو غځه سر و غړ او د سر د آويچ د زوی فرهاد په مرسته دده په مقابل کي پورته سو، نو ابوسهل په دېرشه مرسته دده ته ستم وکړه، فرهاد په جگړه کي ووژل سو، او علاء الدوله د لرولایت ته وتښتيد او امير ابو کاليجار ته ئي پناه وړه، ابوسهل اصفهان ونيو او د علاء الدوله خزاني په لاس ورغلي چي په هغو کي د ابن سينا کتابونه هم وو، چي هغه وخت په اصفهان کي او سيد او د علاء الدوله وله وزيرو، ابوسهل هغه ټولي خزاني غزني ته وليږه.

په (۳۲۷ هـ) کال بيا علاء الدوله د ابوسهل په مقابل کي پورته سو، خو د اپلازي هم غځه نه کړه او د ظارم خوانه وتښتيد.

ابوالفضل بهقي په خپل تاريخ د سلطان مسعود له خولي د ابوسهل زياته ستاينه

کری ده او هغه وخت چی سلطان مسعود وغوښته چی «دری» د ولایت د چارو د سمون د پاره ابوسهل مامور کری ویویل: «بوسهل حمدوی شاید این کاروا- که هم شهیم است و هم کافی و کاردان و شغلهای بزرگ کرده است» بیانی ابوسهل وروغوښت ورته وی ویل: «ساترا آزوده ایم در عمده کارها و شهیم و کافی و معتد یافته- باشغل ری و آن نوا حی مهم تر شغلهاست ...»

ابو الفضل بیایکی: «روژه شنبه شش روز جمادئ الاخر گذشته پس از یار بوسهل حمدوی خلعت پیوشید و پیش آمد و زمین بوسه داد و عقدی گوهر پیش امیر نهاد و بنشاندندش، امیر گفت: «سپارک باد» و انگشتری بی نام سلطان بروی نبشته به بوسهل داد و گفت: «این انگشتری مملکت عراق است و بدست تو دادم و خلیفت مالی در آن دیار و پس از قرمانهای مابین مثال تو کار باید کرد لشکری و رعیت را در آنچه بمصالح مملکت پیوندد، آن کارها بدل قوی پیش باید برد»

بوسهل گفت: فرمان بر داراست بنده، وجهه کند و از ایزد عز و کرمه توفیق خواهد تاحق این اعتماد را گزارده شود ...

له پورتنی اندی یادونی څخه هرکند پیری چی ابوسهل حمدوی د سلطان مسعود پدوراندی څوسره قدر درلود .

د غزنوی دورې نامتو شاعر فرخی هم دده ستا پنی کری دی چی دوه بیته دادی:

بوسهل احمد حسن حمدوی که فضل

همچون شرف بزرگ شد اندر کنار او

قصرش بقضل و اصل بزرگ و فرو نیست

وین هر سه چیز نیست برون از شعاراو

ابوسهل حمدوی پخپله هم شاعر او د فضیلت خاوند و .

ماخذونه

- ۱- تاریخ بیهقی - له ۳۸۸ مخ څخه تر ۳۹۵ پوری
- ۲- تاریخ مفصل ایران - ۲۷۱ مخ
- ۳- زین الاخبار - ۱۹۳ مخ
- ۴- تاریخ دیالمه و غزنویان - ۳۲۷ مخ
- ۵- آریانا دائرة المعارف - ۹۹۰ مخ

۴۴۴- ابوسهل خنجدی :-

دسلطان محمود غزنوی ددربار له مشیانو څخه و، بیا ئې دسلطان مسعود په وختو کې هم دغزني ددربار په دار الانشا کې کار کاوه، دسلطان مسعود دزوی سلطان ابراهیم په وخت کې وزارت ته ورسید، خوڅه موده وروسته معز ولسو، او د سلطان ابراهیم په اسر کې په سیخ زندې کړه سوي.

ماخذونه :-

- ۱- سلطنت غزنویان ۲۹۹ مخ
- ۲- آریانا دائرة المعارف - ۹۹۰ مخ

۴۴۴- ابوسهل روزنی :

ابوسهل محمد د حسین روزنی زوی دغزنوی پاچها نو ددوری له نومیالیا نوڅخه و. هغه وخت چې سلطان محمود ددخوارزم ولایت خپل نومیالی مالارالتوئناش اود رات ولایت خپل زوی امیر مسعود ته وسپاره. نو ابوسهل روزنی ته ئې «دری» ولایت چا ری وسپارلی. بیاچې سلطان محمود مړ سو، سلطان مسعود دخپلې پاچهۍ په سر کې پرابوسهل روزنی دونی باوردلود چې «دیوان عرض» یعنی دلیکړ دوزارت په نیابت اوددیوان رسالت په ریاست ئې وټاکه، او په ټولو مهمو چارو کې ئې لږ لږه څخه مشوره اخیستله اودد، په خوله ئې کوله .

دسلطان مسعود په وړاندې دابو سهل زوزنی اعتبار دونی زیاتو، چی منو چهری
دا سغانی د فارسې ژبی مشهور شا غر دده په ستا ینه کی یوه اوږده قصیده ویلی ده
چی خو بیته ئی دلته راوړم :

نورو ز روزگار نشاط است وایمنی

پوشیده ابر دشت به دیبای ارمنی

خیل بها ر خیمه بصحرا برون زند

واجب بود که خیمه به صحرا برون زنی

از باد ادا تا به شباه نگاه میخوری

وزشامگاه تا بصحرگاه گل کنی

برارغوان قلاده یاقوت بگلمسی

بر مشک ییدنا یژه عود بشکنی

بر گل همی نشینی و بر گل همی خوری

بر خم همی خرامی و بر دن همی دنی

در دشت ناخریده و مشک است رایگان

هر چند بر فشانی و هر چند بر چنی

ترگس همی رکوع کند در میان باغ

زیرا که کرد فاخته بر سرو و دژنی

ماند بسینه و دم طاس شاخ گل

چون مشک و درو دانه در او بر پراکنی

شاخ بنفشه به سر زانو نهاده سر

مانند مغال فبوسهل زوزنی

شیخ العمید سید صاحب که ذوالجلال

نعمتش داد و صحت تن داد و ایمنی

هرگز منی نکرد و رعونت زبهر آنک

رسوا کند رعونت و رسوا کند منی

ا ز همت بلند بدین مرتبت رسید

هرگز به مرتبت نرسد مرد م دنی

هست او شریف و همت او همچو او شریف

هست او هنی و همت او همچو او هنی

هستند شاه را خلفای دیگر جزا و

لیکن بکام اوست دل شاه مفتنی

خورشید راستاره بسی هست در فلک

لیکن به ما عتاب دهد نور روشنی

ا حسان شهر یار به تعلیم نیک اوست

چو قوت بها ربه با را ن بهمنی

ای ذو اسمع به اصل در و ذو فنون به علم

کامل تو در فنون زمانه چو یک فنی

با عز مشك ویژه و با قدر گوهری

با جاه زری و با نفع آهنی

نارسد می نورزی و ورزی تو مرد می

ناگفتنی نگوئی و گوئی تو گفتنی

خرمن ز سرخ گرسنه نخالی کجاء بود

ما سر غکاک گرسنه و ما را تو خرمنی

تا حرف بی نقط بود و حرف با نقط

تا خط مستوی بود و نقط مستحی

عمر و تن تو باد فزاینده و دراز

عیش خوش تو باد گوارنده و هنی

همداشان ابو الفضل بیهقی د عبد الغفار فاخر له خولی لیکى چى: خواجده ا بوسهل
روزنى په عربى ژبه فى البدیهه شعر هم وایه، او دیوه شعر خوبه ته ئى چى د اسیر مسعود
دینکار په ستاینه کى. ئى ویلى وه راوړى او زیا تووى چى: «بغایت نیکو چنا نکه
اوگفتى که یگانه روزگار بود در ادب و لغت و شعر، و آن آیات اسیر و سخت خوش
آمد، و همگان پسندیدند و نتخت کردند و من نیز کردم» تاریخ بیهقی ۱۲۷ مخ
ابوسهل داشعر هغه وخت و یلى و، چى اسیر مسعود لادها چهى پرتخت نه و کهنه ستلى
اوپه یوه ورځ ئى اته زمریان وژلى اوپوئى په کمند نیولی و.

خوسره له دى تو لى پو هی اوسره له دى هسکه لیاقت ییائی هم ونه شوه کولای
چى دسلطان مسعود هغه باور او اعتقاد چى هغه د خپلى پا چهى په سر کى پر
ابوسهل روزنى درلود تردیر ی مودی پورى وساتى په تیره بیا هغه وخت چى ابوسهل
دسلطان مسعود په پوست ورننه ووت، او سلطان ئى دسپه سالار آل ثولثا ش پر ضد
ولمساوه، او دسلطان په خط ئى یو فرمان په پته د «منجوق قائد» په نامه چى په خوارزم
کى ئى دسلطان نیابت درلود ولییه او په هغه کى ئى «منجوق قائد» ته لیکلى و،

چی آلتوتاش له منځه پوسی، خو هغه خبره د منځه ترهغه چی عملی سی آلتوتاش ته ورسید له، اود منجوق قائد په وژلو تمامه سوه، چی بیا سلطان مسعود له خپلو لیکلو پتیمانه او پر ابو سهل په قهر سو، همد اشان د سلطان محمود د ناستو وزیر «حسنک» وژل هم د ابوسهل زوزنی په نغوته گیل سوی و، چی سلطان مسعود ئی دهغه وژلو ته پار ولی و، او د غزنی د دربار د زیاتو امیرانو او نومیالیو پوهانو دخواشینی سبب سوی و، لکه نو سلطان مسعود په (۳۲۳ هـ) کال دخواجه حسن میوندی په صوابدید ابوسهل زوزنی له کاره معزول او بندی کی (د ابوسهل احوال، اوده د بند پېښه او آلتوتاش ته د سلطان مسعود د معذرت لیک د تاریخ بیهمی په ۳۱۶، او ۳۲۸ مخو کی مفصل راغلی دی، که خو که ئی د تفصیل سره علاقه لری هغه کتاب ته دی رجوع وکی)

ابوسهل دوه کاله بندی و، او په (۳۲۵ هـ) کال له بنده ایله اود غزنی د ربار په ندیمانو کی شامل کړه سو خوچی په (۳۳۰ هـ) د ابو نصر مشکان تر مرینی وروسته بیرته د دیوان رسالت مشروطا کړل سو. ده په عربی ژبه شعر هم وایه

ماخذونه: ۱- تاریخ بیهمی - ۳۱۶، ۳۲۵، ۳۲۸ مخونه

۲- تاریخ دیالیه و غزنویان - ۲۵۱ مخ

۳- زین الاخبار - ۱۸۳

۴- تاریخ ادبیات دراهران - ۵۸۵

۵- سلطنت غزنویان - ۳۰۶

۴۴۴- ا بوسهل لکشن بستی :

دسلطان محمود غزنوی د ورور اسیر یوسف «کد خدای» و، ا بوا فضل بیهقی ئی داسی ستایی :

«وېس از گد شته شدن اسیر یوسف رحمة الله عليه خدمت گاران و ی پر آگنده شدند و بوسهل لکشن کدخدایش را کشاکشها افتاد و مصادرها داد ، و مرد سخت فاضل بخردبو د و خویشتن دار ، و آخرش آن آمد که عمل بست بدو دادند که مرد از بست بود و دران شغل فرمان یافت» د بیهقی له دی لنډی یا دونی څخه څرگند پیری چی ا بوسهل لکشن ډیر فاضل سړی و، او د اسیر یوسف تر مړینې وروسته د بست حکمرانی ده ته سپارلی سوی وه، او همهلته په بست کې سړ دی .

لکشن د ا بوسهل د نیکه نوم و، او د غزنوی دوری نامتو شاعر فرخی خوارزمی په خپلو شعرو کې یاد کړی دی .

ماخذ :-

تاریخ بیهقی - ۲۵۴ مخ

۴۴۵- ا بوسهل محمد هروی :

دعلی زوی او د محمد نمسی مشهور په «لغوی» دلغت د علم له سترو پوهاو څخه و. د (۳۷۲ هـ) کال دروژی دیاشتی په اوومه زیږیدلی او د (۳۳۲ هـ) کال د محرمی دیاشتی په ډیر لسمه دیکشنبې په ورځ په مصر کې مړ دی .

ا بوسهل محمد اصلا د هرات و، خو زیات ژوند ئی په مصر کې تیر کړی دی، او هلته د مصر د جامع د سوداغو مشر و .

ده دلغه پر علم سر پیره په حدیثو کې هم لوی لاس درلود ، د حدیثو روایت ئی له ابو عبید احمد د محمد هروی د زوی څخه کاوه ، او بیا له ده څخه ابو پکر محمد د حسن تعمیمی لغوی زوی د حدیثو روایت کړی دی . دیني لیکنی او خطاطی په

۲- کتاب المناقب

۳- کتاب العییدین

۴- التفسیر القرآن

ابن قیو صه نیشاپوری و ایی چه د ده دحدیثو مصنفات طا هر بن یحیی مختصر
کړی دی .

ماخذونه:

۱- لغتنامه دهخدا - ۱ ۶ ۲ مخ

۲- افغانستان بعد از اسلام - ۷۷۳ ر ۲ ۸ مخو له

۳- معجم المصنفین - ۱۶۸ ر ۳ مخ

۵۸- ابراهیم بن حمزه خراسانی:

ابو اسحاق ابراهیم دحمزه زوی، دعمارۃ نسی او دحمزه خراسانی کړوسی
دخراسان له حفاظو څخه و، چه په حدیثو کی یې «المستند الکبیر» تصنیف کړی، او
په ۳۵۳ هـ کال مړ دی .

(هدیه العارفین ۱ ر ۶ مخ)

۵۹- ابراهیم بن رجا:

دقوح نسی دبلخ له فقاو، مفسرینو، نحوینو او شاعرانو څخه و په ۳۵۶ هـ
کال وفات سوی دی .

(بغیة الوعاة - ۱۷۹ مخ)

۶۰- ابراهیم بن سلیمان بلخی:

داحادیثو له راویانو څخه و، خودده ر وایت ضعیفه منسوب دی .

(لغتنامه دهخدا - ۲۵۹ مخ)

۶۱- ابراهیم بن شاذجیلی:

ابو اسحق ابراهیم دشا ذجیلی زوی دهرات دفضه د جیل دسیمې اوسیدونکی او

فن کی ہم سا هرو ، اوهم ئی دا کتابونه تالیف کړی دی:

۱- اسماء السیف

۲- مختصر الفصحیح

۳- د ثعلب پر «الفصحیح» باقدي شرح (په لغه کی)

۴- اسماء الاسد.

ماخذونه :-

۱- هدية العارفين - ۶۹۲ مخ

۲- بغية الوعاة -

۳- کابل مجله - ۳ کال - ۱ گڼه - ۳۳ مخ

۴- آريانا دائرة المعارف - ۹۹۱ مخ

۴۳۶- ابو شجاع عمر بلخي

ضيا الدين ابو شجاع عمر دابي بکر محمد زوی، د عبدالله نمسی او د عبدالواحد کپړوسی دباخ له لویو پوهانو اوفقها وڅخه و. ده ویلی دی چی: « نیکمرغه هغه غواک دی چی ښځه او اولاد نه لری، او افسوس هغه چاپر حال دی چی پر عمال ولری اولیر روزی»

۱- غاخذ -

تاريخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۵ مخ

۴۳۷- ابو شعیب صالح هروی:

ابو شعیب صالح د محمد زوی په هرات کی د سامانی دوری ددري ژبی شاعرو، عوفي دی د پخوانیو شاعرانو په ډله کی راوړی اولیکی چی: شعر ابو شعیب لطیف وی بدل بود، و ذات او فادرة عالم غیب»

او هدايت ليکنی دی چی درود کی د زمانی په های کی لاژوندي و،

ابو شعیب د پو تر سا هلك ده ستاینه کی وایی:

دو زخی کشی بهشتی روی وفد
آهو چشمی حلقه زلفی لا اله خدا

سلسله جامدی بنقشه عا رضی
کشی سیاوش افند (۱) و پرویز جد

لب جنان کز خامه نقاش چین
بر چکد ازمیم بر شنگرف مد

گر بپخشد حسن خود بر زنگیان
تر ککار ایشک ز زلفت آید حسد

بینی چون تارکی ابریشمین
بسته بر تارک ز ابریشم عقد

از فرو سو گنج واز بر سو بهشت
سوزنی میچین میان هر دو حد

بر دی غزل سر بیر دده مخینی نور شعرونه دلغاتو په کتا بو کی دلغاتو دشاهد
په توکه راوړه سوی ، او منوچهری دده داسی یادونه کوی :

از خراسان بوشعیب و بوذر آن ترک کشی وان صبور پاری و رود کی چنگ ز ن
ساخذونه : ۱- تاریخ ادبیات در ایران ۱۳۹۵ مخ ۲- لباب الالباب ۲۵۲ مخ
۳- مجمع الفصحا ۶۶۱ مخ ۴- آریانا دا پرة المعارف ۹۹۱ مخ

۴۴۸-۱ بوشکور بلخی :

ددری ژبی له پخوا نیو نویا لېو شاعر انوشخه و ، دده اصلی نوم په هیخ پوه ماخذ
کی لاس ته راغلی ، خود ده کنیه له ډیر یو پخوا نی ماخذ یعنی دمنوچهر له دی
بیت څخه نیولی :

از حکیمان خراسان کو «شهید» ورود کی

بوشکور بلخی «وہ بالفتح بستی» هکذی

(۱) افند : اکا-ه دوو و جزو څخه جوړ دی ، آ «دغنی نجه او» فندو پلار.

بیا داسدی تر» لغة فارس» او « ترجمان البلاغه » او « لباب الالباب » او « المعجم
او نور ورو ستیو تذکرو پوری هر بخای په هندی ډول راوړه سوی دی .

ده درود کي دژوند په پای او د فردوسی دژوند په سر کي ژوند کاوه .
چی د المعجم لیکونکی ایکی چی پوشکور دخپل دی بیت مضمون :

مگر پیش بشانت روزگار

که به ز و نیا بی تو آسوزگار

د رودکی له دی بته اخستی دی چی وایی :

هر که نا محنت از گذشت روزگار

نیز نا موزد ز هیچ آسوزگار

نوله دی مخه څرگندی چی پوشکور باید لږ تر لږه درود کي دژوند وروستی
ورځی لیدلای وی او د کلیله (د ۳۲۵ هـ شاوخوا کي) تر نظم وروسته نئ دایت
و بلی وی او له بلی خودا څرگنده ده چی فردوسی دخپلو دی بیتو مضمون :

د رختی که تلخست ویرا سرشت

گرش بر نشانی بیای بهشت

سر انجام گو هر بهکار آورد

همان میوه تلخ بار آورد

د پوشکور له دي بیتو مخه اخستی دی چی وایی :

د رختی که تلخش بود گو هر ا اگر چرې و شر بن دهی سرو را

همان میوه تلخ آرد بدید از او چرې و شر بن نخواهی مزید

اوله دی مخه څرگندی چی پوشکور باید دایتونه د فردوسی دشه ناسی
تر نظم (چی د ۳۷۰ هـ په شاوخوا کي پیل سوی و) دمخه ویلی وای او په دی

تو که نوئا بتیری چی ده دغلر سی مجری یی پی به لومری نیماپی برخه کی ژوند کا و .
 ابو شکور په بلخ کی ز بیر یدای او بیاله بلخه بخارا ته تللی او هلته دیوه غریب
 په غیر اوسیدلی دی لکه دی چی په خپله د خپلی یوی قصیدی په یوه بیت کی ساما نی
 پاچاته وایی :

ادب سگیر و فصاحت سگیر و شعر سگیر
 نه من غر یم و شاه جهان غریب نو از

دده له ځینو بیتو څخه څر گند یوی چی دژوندون و سیله نی دقلم څو که وه
 لکه چی وایی :

چو دینار با یدسرا یا درم فراز آورم من زنوک قلم

دده آثار او اشعار تیت و پرک مته چی ځینی دده قصیدی او ځینی دستقارب
 پر بحر دده هغه نظمونه دی چی عوفی د « آفرین نامه » په نامه بوشکور ته
 منسوب کړی دی دهوفی په روایت آفرین نامه په (۳۳۶ هـ) کی پای ته
 ورسید له خو د بوشکور په یوه بیت کی (۳۳۳ هـ) کال ته اشاره سوی
 ده په دی توکه :

مرا این داستان کش بگفت از فیال (۱)

اېر میصد وی و سه بود سال

ددا کتر صفا په قول باید داپور تنی بیت هم دده آفرین ناسی وی .

(۱) فیال : ابتدا چی په پښتو کی « پیل » ورته وایی .

وایی چی آفرین نامه ئی دتوح بن نصر سامانی بهفوم لیکلی وه، چی لوتلاره دفردوسی
دشاهتا می له درو بر خو غچه دوی برخی لحنیی جورید ای.
دده دژوند نور حالات لاس ته رانغله، خوداشعارو نمونی ئی دادی :

دانش

بدان کوش تازود دانا شوی	چو دانا شوی زود و الا شوی
نه دانا تر آنکس که والاترست	که والاترست آنکه دانا ترست
نبینی زشا هان که بر تختگاه	زدانندگان باز جویند راه
اگرچه بمائند دیرود راژ	یدانا بودشان همیشه نیاز
نگهبان گنجی توازدشمنان	ودانش نگهبان توجاودان
یداقش شود سرد پرهیزگار	چنین گفت آن بخرد هوشیار
که دانش ز تنگی پناه آورد	چو پیراه گردی برآه آورد

خورد

خردمند گوید خرد پادشاست	که برخاص و برعام فرمان رواست
خرد را این آدمی لشکرست	همه شهوت وآرزو چاکرست
جهان را بد افش توان یافتن	بدانش توان رشتن و بافتن

ازد و ربید یدارتواند رنگریستم

مجروح شد آن چهره بر حسن وملاحت

از غمزه تو خسته شد آزرده دل من

وین حکم قضا بیست جراححت بجراححت

دده لحنی نوواشعارده «تاریخ ادبیات درایران» ددا اکثر صفا بهتالیف کی راحلی

ئی، دهغه کتاب (۵۰۵) مخ ته دی رجوع وئی .

علامه شبلی نعمانی به خپل کتاب « شعر العجم » کی لیکي چي .
 « يو چاله سقراط پو پښتنه وکړه چي تر دي نو لوڅير نو او علمي کتنو وروسته
 په هغه پوه سوي ؟ »

سقراط ورته وويل چي : په دي پوه سو م چي په هيڅ پوه سوي نه يم .
 دا لوړ فکر بوشکورو بلخي په دي ډول نظم کړي دي :
 تا بد انجا رسيد دانش من
 که بدانم همي که نادانم

ماخذونه :-

- ۱ - تاريخ ادبيات در ايران - ۱۰۳ ر مخ
- ۲ - المعجم في معاني اشعار العجم - ۳۳۳ مخ
- ۳ - لباب الالباب - ۲۱ ر مخ
- ۴ - مجمع الفصحا - ۱ ر ۲۵ مخ
- ۵ - شعر العجم - ۱ ر ۳۳ مخ
- ۶ - روز روشن - ۲۰ مخ
- ۷ - دده خدا لغتنامه - ۵۳۰
- ۸ - تاريخ افغانستان - ۳ ر ۲۹۱ مخ

۴۴۹- ابو صادق تېاني

د سلطان محمود غزنوي د دربار له نويا ليو پوهانو څخه هغه وخت چي سلطان
 محمود لا په خراسان کي سپه سالار و تل ئي دا څخه و . چي کوم نوميد لي عالم
 اود کوم صنعت استاد و سوئدي زيار ئي و يو ست چي هغه غز ئي ته واستوي چي يوله
 هغو څخه همدا ابو صادق تېاني و څنگه چي سلطان محمود د حقې مذهب کلک پيرو
 اود تېانيو ستر نيکه اسام ابو العباس تېاني په بغداد کي د اسام اعظم ابو حنيفه له

اصحابو شخه گنلی سوی و نو محکمه د سلطان محمود زیاده بینہ ددی کور نی سره پیدا سوی وه او دائی ضروری گنله چی ددی کور نی نومیا لی باید په غزنی کی وی . هغه وه چی په (۵۳۰۲) کال کم وخت چی د سلطان محمود نامتو وزیر حسنک خج ته تی سلطان ورته وو یل چی په نیشاپور کی دی ابو صادق تیا فی ووینی او هغه دتی و نمائنجی اوله خانه سره دی را ولی حسنک چی له حجه راوگرخید امام ابو صادق تبانی ئی له خانه سره بلخ ته راووست چی ابو الفضل بیهقی ئی د اسی ستا بی :

« ابو صادق را فشت و خاست افتاد با قاضی بلخ ابو العباس و قاضی علی طبقاتی و دیگر علما و مسئلتهای خلافی رفت سخت مشکل و بوضا دق در میان آمد و گوی از همگان بر بود چنانکه اقرار دادند این پیران مقدم که چنودانشمندند دیده اند این خبر بو پکر حصیری و بو الحسن کرخی با میر محمود در ساندند وی را سخت خوش آمد و بود و بوضا دق را پیش خواست و بدید و مجلس علم رفت و وی را پسندید و گفت « بیاید ساخت آمدن را سوی ما ورا و النهر و از آنجای بغزنین » بلخای لیکی « و اسیر بر رفت و غز و مومنا ت کرد و سلامت و سعادت باز گشت و از راه نامه فرمود بحسنک که بخدمت باید شتافت و بوضا دق تبانی را با خود آورد که او مجلس ما را بکار است و حسنک از نیشاپور بر رفت و کوکبه بزرگ باوی از قضاة و فقها و بزرگان و اعیان تا امیر را تهنیت کنند و نواخت و خلعت یافتند بر مقدار محل و سرتبت و سوی نیشاپور باز گشتند و امیر فرمود تا این امام بوضا دق را نگاه داشتند و بنواخت و شاهییر و فرمود و پس از آن بالذک مایه روزگار قاضی قضاتی ختلا ن او را داد که آنجا بیست و ان مدرسه است با اوقاف بهم و همه روز کارها آنجا ملکی بود سلطان و محتشم »

د بیهقی له لیکنی څخه څرگند پیری چی ابو صادق تېانی د سلطان مسعود په دربار کی هم ډیر اعتبار درلود او د هغه سلطان له خوا د استازی په توگه د بغراخان دد ر بار کا شغرتا هم تللی دی .

ماخذ :-

تاریخ بیهقی ۲۰۸ او ۵۲۶ مخونه

۴۴۰ - ابو صالح احمد بلخی

د یعقوب قاری زوی په علم او بزرگی مشهور و په تیره بیابنه فقه کی ئی لوی لاس درلود .

په (۲۴۷ هـ) کال په شلور اتیا کلنی وفات سوی او د باخ دنویها ر دروازی د یاندي دپلار تر څنگه ښخ دی .

ماخذ

تاریخچه سزارات باخ - خطی ۲۶ مخ .

۴۴۱ - ابو صالح تېانی

امام ابو صالح د تېانیانو د کورنی ناستو حنفی عالم و چی په (۵۳۸۵) کال هغه وخت چی سلطان محمود په نیشاپور کی دپلار له خوا سپه سالار و د استر عالم ئی غزنی ته رالیولی و او د غزنی د ښار دبستیانو د دروازی په مدرسه کی په تدریس بوخت و او سلطان محمود ده ته د دوتی په درنه سترگه کتل چی کم وخت چی په (۵۴۰۰) کال دی وفات سو سلطان محمود خپل وزیر ابو العباس اسفرائینی ته وویل چی :

« درس د رسه این امام رو ماتم وی بدار که وی را غر زندگی نیست که ماتم وی بدار دوسن رواداشتمی در دین و اعتقاد خویش که این حق بتن خویش گزاردمی اما رسدسان

ازین گویند و باشد که عیب کنند و از تو سحتم ترما را چا کر نیست و ازیر
و خلیفه سایی

ماخذ :

تاریخ بیهقی - ۱۹۸ مخ

۴۴۲ - ابو صالح عبدالحکیم خوستی :

دسارک خوستی زوی له‌ثقه راویانو او هم له‌تبع تابعینو غنچه و دقرآن حافظ او
دامام قتیبه معاصرو. حدیثونه ئی له‌مالک بن انس او حماد بن زید غنچه اوریډلی وو،
چی بیاله ده غنچه عبدالله د عبد الرحمن سمرقندی زوی او نور و روایت کړی دی.
په (۳۰۲) کال مړ دی (داخوست د بدخشان خستک دی)

ماخذ :

چراغ انجمن - ۱۸ مخ

۴۴۳ - ابوطالب بدخشی

مولانا ابوطالب د بدخشان د درې ژبی شاعرو، د علمی زده کړې د پاره هر اته تللی
اود سیر علی شیر نو ائی په سه سه کی ئی درس وایه ، د سیر علی شیر معاصرو. د ایت
دده دی :

عاشقانرا دل ز هجرانشی فریاد کرد تا که آمد از سفر آن ماه و دلها شاد کرد

ماخذ :

مجالس النعائس - ۷۰ مخ

۴۴۴ - ابوطالب عبدالحزیز سرخسی

د محمد بغدادی نحوی زوی د نحو عالم و. یو کتاب ئی د « کتاب فی النحو کبیر »
په نامه لیکلی دی، او د (۳۲۰) په شا وخوا کی مړ دی.

ماخذ :

هدیه العارفین - ۵۷۵ مخ

۴۴۵- ابوطالب غزنوی

طاهر زوی دسلطان محمود غزنوی د دربار له کاتبانو څخه وه، بیا یې چې دده پلار هغه طاهر وی چې دسلطان محمود دیو ان مستوفی وه، او داسیر سودو دپه وخت کې چې احمد د عبدالصمد زوی له وزارت سره عزل سو، دوی میاشتی ئی وزا رت هم کړی و. فرخی دده داسی ستا پته کوی ۰

خواجه سید ابوطالب طاهر که بد و ست
دل سلطان و دل خواجه و دل های چشم
که نه بیهوده سر اورا ملک روی زمین
سلکت زیر نگین کرد و جهان زیر قلم
را ی و اندیشه بدو کرد و بدو داشت نگاه
زانکه دانست که در ایست مر اورا محکم
ماخذ:

آریانا دائرة المعارف - ۹۹۵ مخ

۴۴۶- ابوطاهر بدخشی

مولانا ابوطاهر دسلطان حسین میرزا په وختو کې په بدخشان کې اوسید. په دری ژبه ئی شعرونه ویل. ده خپل علمی تحصیلات په هرات کې بشپړ کړی و. د اسماعیل دده په نامه ده: عاشقان رادل ز هجر انش بسی فریاد کرد تا که آمد از سفر آن ما د لپاشاد کرد

ماخذ:

چراغ انجمن - ۸۲ مخ

۴۴۷- ابوطاهر تېماني

دسلطان مسعود غزنوی د دربار له نوښا ليو پوهانو او قاضيانو څخه و. دسلطان محمود غزنوی په وخت کې دطوس قاضي و، خود دسلطان مسعود په وخت کې غزنوی ته راغی.

دخپل وخت له محدثينو څخه و، له هراته بغداد ته ولاړ او هلته ئې تدريس کاوه .
دې محمد بن عبدالرحمن سامي هر وې او نور و څخه راوې دې.

(لغتنامه دهخدا - ۶۰ مخ)

۶۳- ابراهيم بن عاصم عقيلي :

په اسوي دوره کې د سيستان والي و، هغه وخت چې په ۱۱۶ هـ کال د هشام اسوي
له دريا ره يوسف بن عمر ثقفی د عراق، خراسان او سيستان په حکمراني و گمارل
شو، نو هغه دهمغه کال درجب په مياشت ابراهيم بن عاصم سيستان ته وليږه.
دې بنده عادل والي و، او دژ و ډېر پايه دلته په سيستان کې پاته شو، خو همدلته
په ۱۲۶ هـ کال له دنيا ولاړ .

ماخذونه :

(۱ - افغانستان بعد از اسلام - لومړی ټوک = ۲۱۱ مخ

۱۲۸ مخ

۲ - تاريخ سيستان -

(۳۷ مخ)

۳ - تقويم البلدان -

۶۴- ابراهيم بن يوسف ماکياني :

د بلخ د مشهورو محدثانو څخه و، چې د (۲۰۰ هـ - ۲۸۱ م) کال په
شاوخوا کې د سيستان او خراسان د کراسيانو د بډېب موسس او د سيستان لوی
عالم محمد بن کرام له ده څخه حديث اړويدي و .

(۱ - ماخذونه افغانستان بعد از اسلام - ۱ ر ۸۸ مخ

۲ - قاج العروس - ۹ ر ۳۳ مخ)

۶۴- ابراهيم بن يحيى غزي :

د عثمان غزي نمسي د عربي ژبې شاعر و او هديره ئې په بلخ کې ده .
په ۳۳۱ هـ کال په غزه کې زيږيدلی ، او په ۳۸۱ هـ کال د مشق ته تللی او
هلته ئې فقه زده کړې ده . بيا له دمشقته بغداد ته ولاړ، او غه سوده په نظاميه مدرسه کې و.

دده نوم عبدالله اود پلار نوم ئی احمد و، هغه کال چی سلطان مسعود د، دری له و لایت
 څخه نیشاپور ته راغی قاضی ابوطاهر تیبانی په نیشاپور کی و، سلطان مسعود هغه ولید
 او ورته ویویل: «ساتر ایه ری خواستیم تا آنجا قاضی قضات با شی، اکنون آن شغل به
 ابوالحسن دادیم، تر ایا باید آمد تا چون کار ها قرار گیرد قاضی قضاتی نسا و طوس تو
 داری و نائبان تو آنجا اند، و قضای نشا بوریا آن ضم کنیم، و ترا بشغلی بزرگ یا نام
 بترکستان می فرستیم عقد و عهد را، و چون ازان فارغ شوی و بدرگاه باز آیی با نو اخت و
 خلعت سوی نشا بور بروی و آنجا مقام کنی بر شغل قضا و نائبانیت د رطوس و نسا که
 رای سادر باب تونی کوتر رایهاست» هغه و چی سلطان مسعود سره هر ات ته راغی، او
 بیاجی سلطان مسعود بلخ ته ورسید نو دا ابوطاهر تیبانی ئی د ابوالقاسم حصیر سره
 کاشغرته و استا و ه چی د ترکستان دخان قدر خان سره د دوستی تړون و تړی نو سلطان
 مسعود قاضی ابوطاهر تیبانی د ترکستان خان ته داسی معرفی کوی

«وقاضی ابوطاهر عبدالله بن احمد التیبانی آدام الله توفیقه رابا وې (یعنی با ابوالقاسم
 حصیری) ضم کرده شد تا چون نشاط افتند که عقد و عهد بسته آید برنسختی که با رسول
 است قاضی شرایط آن را بماسی بجای آرند در مقنضی شریعت، و این قاضی از اعیان علما
 حضرت است شغلها و سفارتهای با نام کرده و در هر یکی ازان مناصحت و د یانت وی ظاهر
 گشته»

بیاجی قدر خان مسعود، اود هغه ولیعهد ارسال خان

دهغه پرخای د ترکستان خان سو، او هغه داسی بچاب و لایت خپل ورور بغرا خان
 ته ورکی، نو سلطان مسعود بیا ابوالقاسم حصیری او قاضی ابوطاهر تیبانی د استازی
 په توگه ور ولیرل چی د دوستی تړون نوی کړی او هم د قدر خان لور چی د سلطان
 مسعود په نامه وه اود ارسال خان لور چی د امیر بود و د په نامه وه را واده کړی، د ا
 کار ئی هم په برلیتوب پای ته ورساوه، خود را اگر زید و په وخت قاضی ابوطاهر

پرلاری د پروان سمیه کی سر سو .

ابوالفضل بیهقی دده په باب کی لیکلی چی : « از اکابر تبا نیان بود و یگانه در فضل و علم و ورع و خویشتن داری و با این همه قدی و دیداری داشت سخت نیکو و خط و قلمش همچون رویش ، و کم خط در خراسان دیدم به نیکوئی خط او ، و آن جوان مرد سه سال در دیار ترک ماند و باز آمد بر مراد ، چون به پروان رسید گذشته شد . »

ماخذ:

تاریخ بیهقی - ۱۹۸، ۲۱۱، ۵۲۷ و ۱ مخ

۴۴۸- ابوالطیب سر خمی

ددری ژبی له پخوانیو شاعرانو څخه دی، په مجمع القصصا کی دا قطعه دده په نامه راغلی ده :

ای پادشاه روی زمین دور از آن تست اندیشه

بیخی نشان که دولت باقیت بر دهد

کاین یاغ عمر گاه بها راست و گاه خزان

چون کام جاو دان متصور نمی شود

خرم کسیکه زنده کنه نام جاو دان

ماخذ:

آریانا دائرة المعارف - ۹۹۹ مخ

۴۴۹- ابوالطیب صعلو کی

اسام ابو الطیب سهل سلیمان صعلو کی زوی دسلطان محمود غزنوی دد رباره نویالیو پوهانو څخه و. دده کورنی په علم او فضل مشهور وه ؛ او دده پلار په خپل وخت کی ستر اسلامي عالم و. ابن خلکان پخپل کتاب وفيات الاعیان کی د هغه مقصله یادونه کړې ده .

عتبی بیا ابو لطیف سهل حدیثو امام اوپه فقه کی ئی له لوسړ یو پوهانو څخه
گڼلی دی .

همدا ابو لطیف دسلطان محمود غزنوی له خوا دترکستان خان ته داستازی
په توگه تللی او دهنه خان لور ئی دسلطان دپاره غوښتی او غزنوی ته ئی راوستلی ده.
ماخذ:

سلطنت غزنویان - ۳۰۷ مخ

۴۵۰- ابو عاصم عبادی هروی

محمد ذا حمد زوی ، د محمد نمسی او د عبدالله ابن عباد هروی کپو سی حدیثو
لوی عالم و . ابوسعید آدم هروی دده شاگرد اوله ده څخه ئی دا حدیثو روایت
کړی دی . دشپږسی هجری پېړی په سر کی ژوندی ؤ .
ماخذ :

وفیات الاعیان - ۶۳۱ مخ

۴۵۱- ابو العباس احمد بلخی

د محمد زوی او د حامد نمسی دخپل وخت له محدثینو څخه و .
ماخذ :- تاریخ بغداد - ۳۷۷ مخ

۴۵۲- ابو العباس احمد سرخسی

د محمد زوی او د مروان نمسی مشهور په ابو العباس طبیب دخلر سی هجری پېړی
له نویالیو پوهانو ، منجمانو او طبیبانو څخه و . ډیر کتابونه ئی لیکلي دي چی له
هغو څخه څرگند پړی چه ده په نجوم ، سیاست ، طب ، موسیقی او نورو اجتماعي
علومو کی لوی لاس درلود ، او ډېر کاره مصنفانو څخه و .
دا کتابونه ئی تصنیف کړي وو :

۱- د ب النفس

- ٢- كتاب في احداث الجو
- ٣- كتاب الارتما طيقى
- ٣- كتاب الا عشاش وصناعة الحسبة الكبير
- ٥- كتاب ار كان الفلا سفة
- ٦- كتاب في الفاظ سقراط
- ٧- كتاب انا لو طيقا
- ٨- كتاب الطبيخ
- ٩- كتاب حسن الصناعة والحسبة الصغيرة
- ١٠- كتاب الرد على جا لينوس
- ١١- كتاب السياس الصغيرة
- ١٢- كتاب الشطرنج
- ١٣- كتاب العشق
- ١٣- كتاب العقل
- ١٥- كتاب الفال
- ١٦- كتاب في القوانين العامة
- ١٧- كتاب القيان
- ١٨- كتاب في كون الضباب
- ١٩- كتاب اللهو والملاهي
- ٢٠- كتاب ماهية النوم والرؤيا
- ٢١- كتاب المدخل الى صناعة الطب
- ٢٢- كتاب المدخل الى علم الموسيقى

- ۲۳ - کتاب المدخل علم النجوم
 ۲۴ - کتاب المسائل
 ۲۵ - کتاب المسالك والممالك
 ۲۶ - کتاب منفعة الجبال
 ۲۷ - کتاب الموسيقى الصغير
 ۲۸ - کتاب الموسيقى الكبير
 ۲۹ - کتاب النفس
 ۳۰ - کتاب الوحدة الالهية
 ۳۱ - کتاب وصايا قيسا غورث
 ۳۲ - رسالة الجزء الذي لا يتجزى
 ۳۳ - رسالة في الخضبات المسودة للشعر
 ۳۴ - رسالة السالكين واعتقادهم
 ۳۵ - رسالة في الصبايئين ومذاهبهم
 ۳۶ - رسالة المجالسة والجلساء
 ۳۷ - زاد المسافرين وخدمة الملوك
 ۳۸ - سيرة الانسان
 ۳۹ - فضائل بغداد
 ۴۰ - کتاب بر دايم العجوز

ماخذ :

هدية العارفين - ۱ ر ۵۳ مخ

۴۵۴ - ابوالعجا من احمد كبشى هروى

د محمد زوى د احمد نمسى او د محمد بن صباح كړوسى دخپل وخت قومياى

محدث و احادیث ثنی له قاضی ابوالعباس البرئی اوله ابراهیم بن اسحاق الحریری
اوله معا ذین المثنی العنبری شخه اور یدلی وو . په (۳۵۴ هـ) کی مړ دی .

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۳۶۴ مخ

۴۵۴ - ابو العباس اسفرائینی

ابو العباس فضل د احمد اسفرائینی زوی د سلطان محمود د غزنوی لور مړنسی
او نویالی وزیر و او دمخه تر هغه چی غزنوی ته را و غوښتل سی د سامانی امیر نوح
د منصور د زوی په دربار کی د فائق الخاصه نومی حاجب دبیر او دخپل وخت
له خوار انوسالیو لیکوالو شخه و هغه وخت چی محمود د پلار له خوا د سیف الدوله
په لقب د خراسان سپه سالار و ابوالعباس اسفرائینی په مرو کی د «صاحب یرید» یعنی
دیهو لیکلو منصب درلود چی په هغه وخت کی خورا لوی منصب گنل کیده .

په (۳۸۴ هـ) کال چی د سلطان محمود پلار سبکتگین په خراسان کی هراوغلی
سجمو را و فائق الخاصه باندی چی یاغی سوی وو بري وموند نوله امیر نوح سامانی
شخه ثنی په یوه لیک کی و غوښته چی ابو العباس اسفرائینی نیشاپور ته ولیږی چی
دده د زوی محمود دوزارت چاری په غاړه واخلي امیر نوح سامانی د سبکتگین غوښتنه
و منله ابوالعباس ثنی نیشاپور ته واستاوه او د سیف الدوله محمود په وزارت وگمارل سو .

که څه هم سلطان محمود دده په وزارت له زړه راضی نه و او خواجه احمد
د حسین میوندی زوی ته ثنی پرده تر جیح ورکوله او هغه ثنی تر ده لایق او قابله با له
خود پلار له حکمه ثنی سرونه غړ او ه او د ابوالعباس دوزارت سره ثنی مخالفت ونه کی
ابوالعباس اسفرائینی تر (۴۰۱ هـ) پوري د سلطان محمود وزیر و او تر همدې
کال پوري ور باندی ثنی ټینگه باور هم درلود ځکه چی په (۴۰۰ هـ) کال چی
د سلطان محمود دوخت ستر حنفی عالم ابوصالح تبانی مړ سو نو سلطان محمود همدا

ابوالعباس دخان په نیایت د هغه فا تحی ته ولیږه او ورته وو یل «در مدرسه ایمن
امام روماتم وی پدار که وی رافرز ندی نیست که ماتم وی بدارد ومن رواداشتمی
در دین و اعتقاد خویش که این حق بتن خویش گزارد می اما سر دمان ازین گویند
و باشد که عیب کنند و از تو سحتشم تر ما را چا کر نیست و ز برو خلیفه مایی» تاریخ بیهقی
حینی مورخان داسی اتمکل کوی چی بنایی فردوسی ددري ژبی
ناستو شاعر دهمدی وزیر په واسطه دسلطان محمود دربار ته لار موندلی وی حکه
چی په خپله فردوسی دده داسی ستاينه کوی :

کجا فضل را بسند و سر قد مت	نشستنگه فضل بن احمد است
نید خسرو آفر اچنان کدخدای	بیرغیز و داد بدین و برای
که آرام این پادشاهی بدوست	که او بر مرنامداران نیکوست
گشاده زبان و دل پاکدست	پر ستنده شاه و یزدان پرست
زد ستور فرزانۀ دادگر	پر آگنده رنج من آمد بسر
بپوشم این نامه باستان	پسندیده از دفتر راستان

خوبه (۱۰۴۰ هـ) کال کی دابوالعباس اسفراینی او سلطان محمود ترمنځ خواشینی
پېښه سوه، اود هغی خواشینی په سبب ابوالعباس په خپل خان بندی کی او سلطان
محمود ته ئی ولیکل چی تردی کار ماته بند ښه دی سلطان هم دی بندی و ما ته .
داچی دخواشینی سبب څه و، مؤرخینو مختلف څه لیکلی دی . ابو نصر عینی
په تاریخ یمینی کی لیکلی چی دخلکو سره ئی ډیره بده رویه درلودله
اود ملک اداره ئی په دی کی بله چی له خلکو څخه نارواغو ښتی و کړی او په زور
اوظلم ځانته ډیر مالونه او خزانی پیدا کړی اود تا ریخ یمینی په عارت : «از کد
خدائی جهان و قهرمانی ملک جز توفیر مطالبات او اجب نمی شناخت ، و از آبادی
و عمارت و رعایت رعیت و آیین داد و انصاف دور بود تا خراسانی آبا دان و ولا یتی
معمور بردست او خراب شد و رعیتی مستظهر و خواجگانی متمول در عهد او بر مساکین

مسکنت بنشستند و یفواقر فقر مستحق گشتند چنانکه از هیچ روزنی دود بر نمی خاست...
 و اهل حرث و زرع از عوارض تکلفات و نوازل انزال و اقسام معاملات وطن باز
 گذاشتند و دست از زراعت کشیدند، و وجوه معاملات ستند و منکسر شد، و مجموعات
 عمال بعلت عجز بیاقی بیرون آمد و وجوه مواجب حشم و ابواب معایش اشکر در انحطاط
 افتاد و در ملک خللی فاحش و مشکل شنید ظاهر گشت و فریاد از اقطار سالک بر
 خاست و فقیر مظلومان با آسمان رسید...» به دی تو که ابو نصر عتبی له ابوالعباس
 خنجه در سلطان محمود دخواستینی سبب خرگند وی اولیکی چی که به دی ناو و کارو
 به سبب سلطان پرده به قهر سو، ده به تر هغه سخت جواب و زکاوه اوله و زارته به ئی
 استغفا کوله او خپل بند او سرگ به ئی به بهاله ددریا رسخر وی کسان سلطان ته واسطه
 سوه چی که ابوالعباس دخلکو هغه ما لونه چی به ناحقه ئی خینی اخیستی دی بیرته
 ورکی نو هغه دی بخینی سخا ابوالعباس دهغو منخور و کسانو خبره هم هیچ نه سناه
 خواجه احمد حسن میوندی زوی به دی لار کی زیار و پوست هیچ گیه ئی ونه کپه ،
 هغه و، چی سلطان هم مجبور سوچی دی به همهغه بند کی چی پخپله ئی بخان بندی
 کپی و، بندی وساتی او دخلکو مال خینی و اخلی اوله ده خنجه ئی خط و اخیست چی سل
 زره دیتاره به خزانی ته تحویلوی اولو به ئی و کپه چی له نغد او جنس و صامت
 اونا طق خنجه هر خه چی لری هغه به خزانی ته ورکپی که ته وی دده وینی
 به مباح وی .

داوخت سلطان محمود غزاته ولا، دولتی مامورینو ته موقع په لاس ورغله چی
 دسال د حصول په پلمه ابوالعباس تر شکنجی لاندی ونیسی، شو چی به همهغه
 شکنجه کی پر سو، او سلطان چی له غزا راوگرزید دهغه پر سپینی ئی تاسف و کی
 خودا تاسف تر وخت وروسته و، او کار تیر سوی و .

عوفی بیا په جوامع الحکایات کی لیکي چی مختبرا نو سلطان محمود ته خبر

ورکي چي ابوالعباس اسفرا يني يونه پر ټکلي مري لري چي « را مش » نوم پري،
سلطان هغه مري لځيني وغوښت ابوالعباس ورته کي، سلطان ورباندې په قهر سو
ابوالعباس پخپله زندان ته ولاړ او سلطان ته ئي وليکلي چي تردې وزارت ماته بند
پته دي «سلطان هم هغسې بندي پرېښود او دا را ئي لځيني ضبطه کړه» خو چي
په بند کي مړ سو .

عقيلي بياليکي چي داد ابوالعباس د يوه خپهن توطئه وه چي دي ئي سلطان ته دروغجن
ښوولي و .

سره له دي ټولو ابوالعباس اسفرا يني چي دخپل وزارت په وخت کي کوم څرگند
کار کړي دي هغه دا و، چي دفترونه اوسر کاري ليکونه ئي له عربي ژبي څخه
دري ژبي ته را اړولي و، که څه هم دده مخالفينو دا پوري تړلي ده چي دفترونه
اورسمي ليکونه ئي ځکه په دري کړه چي ده پخپله په عربي ژبه سم ليکل نه
سواي کولای .

ماخذونه :

۱- د تاريخ يميني ترجمه - له ۳۵۶ څخه تر ۳۶۱ څخه پوري

۲- قايوس المشاهير - ۳۱۲۱ مخ

۳- تاريخ ادبيات در ايران - ۶۰۷، ۴۷، ۱۰۱ مخونه

۴- سلطنت غزنويان - ۲۸۲ مخ

۵- تاريخ بيهقي - ۱۹۹ مخ

۴۵۵- ابوالعباس حمزه هروي

د محمد زوي د هرات له متقدمو مشايخو څخه و، په زهد اوسخا ئي شهرت درلود،
او د احمد حنبل ملگري و، او دامام احمد حنبل بنده هب ده هرات ته را وړي و. په
(۲۳۱ هـ) کال مړ دي .

ماخذ:

نفحات الانس - ۱۶۸ مخ

۴۵۶- ابو العباس محمد بلخی

د محمد زوی اود عصمة نمسی اود شیبان کړوسی د حدیثو عالم و، حدیثونه ئی په بغداد کی له حم بن نوح څخه لوستی وو، او بیاله ده څخه ابو بکر شا فمی روایت کړی دی

ماخذ:

تاریخ بغداد - ۳ ۲۰۷ مخ

۴۵۷- ابو عبد الرحمن حاتم بلخی

د عنوان الاصم زوی د بلخ له پخوانیو مشایخو څخه و. د شیخ شقیق بلخی سره ئی صحبت کړی، دهغه مرید او د شیخ احمد خضر ویده استا د و.

ده ویلی دی چی «تلوار د شیطان کار دی خو په پنځو کارو کی تلوار ښه دی. لوسری سلحه ته په دوو دی ورکولو کی، دوهم دسری په تکفین او تجهیز کی،

دریم لور سپړه ته ورکول په سجر دی چی با لغه سی،

څلرم په پورادا کولو کی، او

پنځم دگنا هو څخه په توبه کولو کی»

یوچاده ته وویل چی ماته دگناه په باب نصیحت وکړه، ده ورته وویل چی «که

گناه کوی داسی ځای ئی وکړه چی خدای تعالی دی ونه وینی»

په (۵۱۳۷) کال مړ او د بلخ په استر د کلی کی ښخ دی چی د البرزد غره

په لمنه کی دخواجه گوگردک په مخا ښخ د شیر غان اوسر پل پر لاری داسام زین

العا بدین دگنبدی امر لوید یزی خواته پروت دی.

تر هغه وروسته ايران ته ولاړ، اود کرمسان او خراسان
داسيرانو په تيره ياد ناصرالدین مكرم ابن علاء د کرمسان د وزير په ستاينه کې
اشعار لري.

دده اشعار د ادب په کتا بو کې مشهور دي او د اشعار و يو ديوان ئي هم شته .
ابراهيم په ۵۲ هـ کال د بلخ او سر و تر منځ وقات شو ، چه جسد ئي بلخ ته راوړ
او هلته ئي خاورو ته وسپاره .

(لغتنامه دهخدا - ۲۶۷ مخ)

۶۵- ابراهيم بيگ هروي :

د دري ژبي شاعر او په هرات کې د مير نجات شا گرده .
دا بيت ده دی :

ورق ورق دل صد پاره رايباد تو ديدم

بغير نام خوشت هر چه يو د حلقه کشيدم

(روز و شن - ۱۵ مخ)

۶۶- ابراهيم بيهقي :

د سلطان مسعود غزنوي د دربار له دبیرانو څخه و .

(تاريخ بيهقي - ۱۵۷ مخ)

۶۷- ابراهيم تيموري :

ابوالفتح سلطان ابراهيم د شا هرخ زوی اود تيمور گورگان نمسي د تيموري له
ناستو شهزادگانو او د شا هرخ دوهم زوی و .

د (۷۹۶ هـ) کال د کوچني اختر په مياشت زير يدلي ، او په (۸۱۲ هـ) کال د بلخ
حکمران و ، او د (۸۳۸ هـ) کال د کوچني اختر دمياشتي په ۳ وقات شوی دی ،
هنر پالونکی او دانش دوست او ادب روزونکی شهزاده و ، په تيره ئي ياد

ماخذ

تاریخچه مزارت بلخ - خطی - ۲۱ مخ

۴۵۸- ابو عبد الرحمن محمد هروی

دمنذر زوی او دابن سعید هروی ملقب په سکر نمسی په حدیثو کی دقدوین او تصنیف او تقدم خاوندو دی د (۳۰۳ هـ) کال ددوهمی خوردریغ الشانی په پای کی مړه دی.

ماخذ:

کابل مجله - ۳ کال - ۲ گڼه - ۱۵۱ مخ

۴۵۹- ابو عبد الله احمد بلخی

د محمود زوی ، د نصر نمسی ، د سروان کړوسی او د حاتم بلخی کوسی لوی مستصوف اوروحانی و، د تاریخچه مزارت بلخ مؤلف لیکلی چی وایی :

یوه ورځ یوچا «د فارس ډبره» ورته راوړه او ورته وی ویل چی : دا هدیه ومنه ! ده جواب ورکلی چی : د کیمیا تر عمل قناعت ښه دی ، لڅکه چی د قناعت ښه د آخرت خواته ده ، او د کیمیا ښه د دنیا خواته ده ، خدای تعالی د ښه ښه د آخرت خواته فرمایلی ده نه د دنیا خواته . دانی وویل او یوی لوی ډبره ته ئی وکتل ، هغه ډبره د مستی سره زړسول ، او وی ویل : داسی د فارس د ډبری سره تا ته درکړل .

دی د شیخ شقیق بلخی استاد و ، او علی ابن مدینی دده په باب کی ویلی دی چی : «ما تر آسمان رالاندی دده غوندی په فقه ، حدیث ، نجوم او کلام بل فاضل نه دی لیدلی» د (۱۸۹ هـ) کال د محرمی په لسمه دشنبی په ورځ مړ ، او د بلخ د علی آباد د باندی د سردکش ویالی ته نژدی چی اوس ئی د فیض آباد و اله بولی ښخ دی ، او دعا مو خلکو زیار تگاه ده .

دده له وینا وڅخه دی :

۱- هغه سړي بد سرغه دی چی گناه هیش نه بولی ، نه هغه څو که چی گناه کوی .

- ۲- سخی هغه څوک دی چې د تنګسۍ په وخت کې چاته څه ور کړي، او کریم هغه دی چې بې ویلو، پټه بند نه وکړي او پر چا منت نه ایږي دی.
- ۳- د دوستي کلې وفاده او د دښمنۍ بنسټ بد خو ئی او بد خلقی ده.

ماخذ:

تاریخچه مزارت بلخي - خطي - ۹ مخ

۴۶۰- ابو عبد الله احمد مالاني

د عبد الرحمن زوی او د نصر مالاني نسبي دهرات له نومياليو مشايخو څخه و، د پنځمې هجري پيړۍ په سر کې دهرات د سالان په کلي کې اوسید، او د خواجه عبد الله انصاري معاصر، او د شيخ عمر (شهور صوفي) له خپلو انو څخه و، او د مولانا جاسي په قول د ظاهري اوباطني علومو عالم و، او په زهد، توکل او ورع کې ئی مارن نه درلود، د کراماتو خاوند، او په طریقت کې ئی د ابو عبد الله احمد نصر لاس نیولی و چې ته هم تللی، او د حرم د شيخانو سره ئی لیدلی او صحبت کړی و. قبر ئی دهرات په سالان کې دی.

ماخذونه:

۱- مفتحات الانس - ۴۰۱ مخ

۲- کابل مجله - ۳ کال ۳۰ گڼه - ۵۳ مخ

۴۶۱- ابو عبد الله ارغون کابلۍ

ارغون ئی نوم او ابو عبد الله ئی کنیه ده، اصلاً د کابل و، خو په بغداد کې اوسید، لوی عالم او فاضل او ناستو خطاط و. خط ئی د خلیفه المستعصم بالله په زمانه کې چې د عباسیانو او وه دیر شم خلیفه و، له یاقوت خطاط څخه زده کړی، او د خوشنویسي په فن کې ئی ساری نه درلود.

د مکینه الفضل مولف دده داسې ستاينه لیکي:

«درفن خوشنویسی از همگنان خود طاق بوده و بکمالات یگانۀ آفاق، با نهایت فضل صاحب ذوق و بصیحت اهل ذوقش شوق، در انواع خط با خود عدیل نداشته» وایی چی ده په خپل لاس د قرآن نه و یشت نسخې - لیکلې دي محکه نو د خپل وخت له نویالیو خطاطانو څخه گڼلې سوي دی، لکه چی دده د خط په ستاینه کی ویلی دی:

وراخدای جهان از همه جهان داده ست.

خطی چگونه خطی به ز لعل رمانی

سپهر واختر وارکان چووی دگرنا رند

بدور خویش د بیری و نی سخندان

ماخذ:- سکنة الفضلا - ۲۹ مخ

۴۶۲- ابو عبد الله اسماعیل بلخی

د سلیمان زوی، د داود نسی او د ابو هریره عبد الرحمن کړوسی د خپل وخت نویالی عالم، فاضل، فقیه، محدث او مجتهد و. په حدیثو کی د امام محمد ابن کندر تابعی او په فقه کی د امام ابراهیم نخعی شاگرد و دده نیکه د اؤد بن ابوهریره د حضرت عثمان په وختو کی له شامه بلخ ته راغلی و، او دی په بلخ کی زیږیدلی دی، بیا له بلخ څخه مدینې ته تللی، څلو پښت کال له هلمته و، او هم په (۲۴۹ هـ) کال لهلمته وفات سوی او د بقیع په هدیره کی بنځ دی.

ده څو تصنیفه کړي دي چی مشهوره ئی دا دی:

۱- کتاب بسیط و محیط الاحادیث

۲- وارث الکبیر

۳- وعظ العام

ده ویلی دی: «هرڅو کسچی تکبر و کړی د جنت بوی

یہ وروئے رسیوی کہ محمد ہم زاہد او عابدوی، اوهر څوک چی تکبر ونه لري جنت ته مخی که محمد هم فاسق او فاجروي »

دا خبره هم دده ده چی:

«دعلما و اتفاق دعواسو ترا خلاص بنه دي»

ماخذ:

تاریخچه سزات بلخ - خطی ۱۰ مخ

۴۶۳- ابو عبد الله باذنی سرخسی:

دعربی ژبی شاعرو، اود سرخس د خابران ده «باذن» په کلی کی اوسید. د ساما نیا نو د بلعسی وزیر مداح اوستا یندوی ؤ.

ماخذ:

معجم البلدان - ۳۱۲ مخ

۴۶۴- ابو عبد الله حمین تالقانی:

د محمود تالقانی زوی د خپل وخت نویالی عالم اوڅه وخت هم د بلخ قاضی ؤ.

په (۵۰۶ هـ) کال مړ دي .

ماخذ:

چراغ انجمن - ۳۰ مخ .

۴۶۵- ابو عبد الله داود بلخی:

د ابراهیم زوی اود محمود بلخی نسی د خراسان له پخوانیو شایخو څخه و. د امام اعظم ابوحنیفه شاگردی یی کړی وه، او هم یی د ابراهیم ادهم سره لیدلی او صحبت یی ورسره کړی و .

دي د پانځ په ده تب کلی کی اوسید، او په (۵۰۹ هـ) کال د - حرم په (۱) په

مکه کی مړ دی .

ماخذ :

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۱۲ مخ

۴۶۶- ابو عبد الله ساغزی :

د خراسان له مشایخو او عیارانو څخه و . د ابو حفص سره یی لیدلی او صحبت یی ورسره کړی و . ده ویلی دی : « علامه الاولیا ثلاثة : تواضع عن رفعة وزهد عن قدرة و انصاف عن قوة »

یوچاورته وویل چی هو د سرو زرو د ینار لرم غوا یم چی تا قه ئی در کم- ته څه پکښی وایی ؟ ده ورته و ویل : « که ئی را کی ستاد پاره بنده ده- او که ئی رانه کی زما د پاره بنده ده »

ماخذ :

نفحات الانس - ۱۲۷ مخ

۴۶۷- ابو عبد الله سعيد بدخشي

د حیدر فقیهه جرمی زوی د بدخشان د جرم د سیمې اوسیدونکی او دخپل وخت د عقلی او فقلی علومو لوی عالم و . د حدیثو روایت ئی له ابو یوسف بن ایوب ب همد انی څخه کړی ، او په (۵۴۰ هـ) کال د بدخشان په جرم کی مړ دی .

ماخذ :

چراغ انجمن - ۲۵ مخ

۴۶۸- ابو عبد الله محمد یمنی بادغیسی :

د بشر زوی اود علی نمسی د بادغیس د بامنج د سیمې د « بېته » په ښار کی اوسید . د حدیثو لوی عالم و ، او احادیث یی د حافظ محمد بردیجی له زوی ابی بکرا احمد اود فضل له نمسی اود احمد له زوی محمد څخه را نقل کړي و .

ماخذ :

معجم البلدان - ۵۴۲ مخ

۴۶۵- ابو عبد الله محمد بلخی :

د فضل زوی دخپل وخت نومیا لی صوفی او عالم و. خوسته عصیانویي گناه له بلخه و پوست خواجه عبدالله انصار ویلی چی ترده و روسته له بلخه هیڅ یو صوفی سرته دی پورته کړی دی له بلخه سمرقند ته ولاړ او هلته قاضی سوء اوله هغه مخایه حج ته ولاړ، بیا بیرته سمرقند ته راغی او هم هلته په (۳۱۹ هـ) کال مړ او بنځ سو .

ده ویلی دی : « هغه څه چی دهغه په وجود تویي ښیځنی ښه کیږي او په عد مئی تویي بدی بدیږی هغه استقامت دی » او هم ده ویلی دي چی :

« زه پر هغه چا تعجب کوم چی د پتو نه او بیا بانونه ددی دپاره وهی چی هغی خونۍ ته ورسیږی چی هلته د ښیانو آثار وویښی . داسې ویلی دخپل نفس او هوا بیا بان نه قطع کوی چی زړه ته ورسیږی او دخپل پروردگار آثار وویښی . »

ما خذونه :

۱- تفحات الانس - ۱۳۰ مخ

۲- تاریخچه سزات بلخ - ۳۰ »

۴۷۰- ابو عبد الله محمد بلخی :

د احمد زوی ، د الجهم نمسی او د صالح کړوسی د حدیثو عالم و، له بلخه بغداد ته تللی و او حدیثونه یی له عصام بن یوسف بلخی هڅه را نقل کړی وو، اوله د هڅه بیا محمد د مغلله الدورۍ زوی ر وایت کړي دی .

ما خذ :

تاریخ بغداد - ۲۲ ر ۲۸۷ مخ

۴۷۱- ابو عبد الله محمد بلخی :

حافظ ابو عبد الله محمد د علی زوی ، د طرخان نمسی او د حیا س بلخی بیکندی کړوسی دخپل وخت له نومیا لیو حافظانو هڅه و، تصنیفو نه یی هم درلو دل خود تصنیفو

نومونه یی لاس ته را نغله . په (۵۲۹۸) کال مړ دی .

ماخذ:

هدية العارفين - ۲۳ ر ۲ مخ

۴۷۲- ابو عبد الله محمد بلخي:

د عقيل زوی او د ازهر نسی او د عقيل بلخي کړوسی دخپل وخت له حافظانو ، محدثينو او مؤلفينو څخه و . مور يې طاحه نوميدله چې ځينو محدثانو د حدیثو روایتونه دده سورت ته نسبت کړي ، اولیکلی يې دی چې « حدیثنا ابن طاحه » د فقه او حدیثو له فقه اما ما تو څخه و ، او د (۵۳۱۶) کال د کونچي اختر په میاشت کی مړ دی. او دا کتابونه يې تصنيف کړي دي:

۱- تاريخ بلخ

۲- جامع الصحيح - په حدیثو کی

۳- کتاب الالباب .

۴- مسند - په حدیثو کی

ماخذونه:

۱- هدية العارفين - ۲ ر ۳ مخ

۲- تاريخ يخبه مزارات بلخ - خطی ۳۰

۳- کابل مجله - ۳ کال ۲ گڼه - ۱۵۲

۴۷۳- ابو عبد الله محمد بلخي:

د سلمه زوی دخپل وخت لوی عالم و فقه يې له امام ابوسليمان جوزجا ني څخه لوستي وه ، په (۵۲۷۷-يا-۵۲۸۸) کال داووا ويا کالو يا داته اويا کالو په عمر مړ دی .

ماخذ:

تاريخ يخبه مزارات بلخ - خطی ۲۸ مخ

۴۶۴- ابو عبد الله محمد بلخي

د عبدالله زوی، د ابراهیم نسی، د محمد حنیفه کپوسی او د حضرت علی کوسی لوی عالم او متصوف و. دامام حسن بصری سرید او دامام مالک استاد و، په یر تصنیفونه یی کړي دي چي دا د ری ئي مشهور دي:

۱- بحر المواجه

۲- صباح الهدایه

۳- انوار الهدایه

د (۳۰۰ هـ) کال د ذی الحجه د میاشتي په نهمه د دوشنبې په ورځ مړ، او د بلخ په نوبهار کی ښخ، او په «بابا قو» سره مشهور دی چي اوس ئي «بابا قوی مستان» بولي.

ماخذ :

تاریخچه مزارات بلخ - خطی ۸۰۰ مخ

۴۶۵- ابو عبد الله محمد پوشنگی

حافظ ابو عبدالله محمد د ابراهیم زوی او د سعید پوشنگی نسی مالکی فقیه و. د (۲۹۰ هـ) کال په وروستی ورځ په نیشاپور کی مړ دی.

په تذکره الحفاظ کی ئي لیکلی دی چي دی خو تصنیفونه لري او د یوسفونه یی کړي دي.

ماخذ :

هذیه العارفين ۲۲ مخ

ددی کتاب پایتخور

دلاندی نومیا لپونومونه سهو آ له خپل ردیف څخه پاته سوی دی، له لوستو نکو څخه

هیله ده چی دانومونه پر خپل خپل لځای و لولی :

الف: د «آ» په ردیف کی :

۴۷۶- آلتو نتاش غز نوی-

ابوسعبداللہ نتاش د غزنوی پاچهانو د دربار نا ستو نویالی و، چی په اول کی مری او بیا د سبکتگین د زامنو په وخت کی د نظامی منصبدارانو په ټوله کی شامل کړه سو خو چی د سلطان محمود غزنوی په دربار کی یې د حاجب منصب ومو نه، او د (۳۹۸ هـ ق) کال د دوهمی خور په ۲۲ نیټه د سلطان محمود غزنوی او باقراخانانو په جنگ کی د میمنی د لښکر قوماندان و، او په (۴۰۱ هـ) کال د هرات حاکمان وټاکل سو، او وروسته تر هغه چی سلطان محمود خوارزم و نیو نو د خوارزم فرماینده مقرر سو، او ده ته یې د خوارزمشاه لقب ورکړ، دهندوستان په جگړو کی هم د سلطان محمود سره و، او تر (۴۲۳ هـ ق) پوری په خوارزمشاهی مقام کی او سید یه په کار پوه او زیرک حکمران و.

په (۴۲۳ هـ ق) کال د سلطان محمود د زوی سلطان مسعود په امر د علی تکین مقابلې ته ولاړ، او د مارواللهر د «د بوسیه» په جنگ کی له آسه ولویدل یې شو، اوله همغه تپه دبیرته راگرځیدو په وخت کی د جیحون پر غاړه مړ سو.

ماخذونه -

۱- تاریخ بیهقی.

۲- د نفیسی فرهنگنامه - ۲۴۴ مخ.

۴۷۷- آلوزانی سرخسی-

سورة الوزانی د حسن آلوزانی سرخسی زوی د دریمی هجري پېړۍ له حنفی

مذهبو محدثینو څخه و. احادیث ټي له محمد د حسن شیباني له زوی څخه چه دامام ابوحنیفه شاگردو، لوستی او اخیستی وو، چی په بل عبارت دامام ابوحنیفه د شاگرد شاگرد باله کیږي، او د سرخس د آلوزان په کلي کي اوسید.

ماخذ-

(د نفیسي فرهنگنامه - ۲۸۲ مخ)

۴۷۸- آلهی به خشى -

ابو عمر سولوی عبدالودود د دري ژبي ښه شاعرو، په (۱۲۹۰ هـ ق) کال د بدخشان په چاه آب کي زیږیدلی او بیا د علمی تحصیل د بشپړتیا دپاره هند ته تللی و، هلته ټي له مولانا فضل حق څخه متداوله علوم ولوستل، په تیره ټي بیا په فلسفه کي نوی لاس وموند او بیرته هیواد ته راغی، او د ژوند تر پايه په تدریس بوخت و. د اشعارو پر دیوان علاوه نور تألیفات ټي هم درلوده، او د اشعارو شمیر ټي پنځو زرو ته رسید.

د (۱۲۳۸ هـ ق) کال د برات په میاشت وفات سوی دی دا غزله دده ده:

الایا ایها الساقی بمن ده جام صهبا را

که ز نجیر خرد را بگسلم بیرون کشم پا را

روم مجنون صفت هر دم بشوق ناغه لیلی

د رود یوا را بومم پیو یم راه صحرا را

از آن روزیکه نوشیدم ز آب لعل حیوانش

بها رستان معنی می نما یم آب مینا را

سراب آبا دامکان حاجت واجب نمی گردد

کجا آن موج می پوشد سرا سر عین دریا را

«آلهی» سیر جانان را بقیل و قال نتوان گفت

بنیرنگ و قسون نتوان بدام آورد عنقارا

دری ژبی دا دیاتو سره زیاته مینه در لودله او پخپله هم ا دیب او خوشتو یسه
و. شاعران ئی تشو یقول ، او شرف الدین علی یز دی د ظفرنا مه تیموری کتاب
دده په غوښتنه په (۸۲۸ هـ) کال کښی ولیکه او هم دی شهزاده په شیر از کی د «دار
الشفاء» په رسه ودانه کړه.

ماخذونه (۱- فرهنگامه نفیسی- ۲۰۰ مخ- ۲- لغتنامه دهخدا- ۲۰۰ مخ)

۶۸- ابراهیم جوزجانی :

ابو اسحاق ابراهیم دیعقوب زوی اود اسحاق سعدی جوزجانی نومی دافغانستان
له مشهور ومحد ثینو ، حفا ظو او ثقا تو څخه و.
دافغانستان په جوزجان کی زیږیدلی ، اوله دی لویه مکی ، بصری ، رسله او
په پای کی دمشق ته تللی دی چه بیا د ژوند تر پا په هلته اوسید او په
(۵۲۵۹-۸۷۲ م) کال هلته وفات شوی دی :

دده له آثارو څخه دا کتابونه مشهور دی :

۲- الجرح والتعلیل .

۳- الضعفاء .

۳- المترجم : ابن کثیر ددی کتاب په باب کی لیکي چه «فیه علوم عزیزة

وفوائد کثیرة

۱- ابن عساکر ئی وفات په ۵۶۵ هـ کال کی ښودلی دی .

(۱- الاعلام زرکلی- ۱/ ۶۷ مخ

۲- معجم البلدان- ۲/ ۷۶ ا

۳- تهذیب ابن عساکر- ۲/ ۳۱»

۳- المبدایة والنهاية- ۱/ ۳۱ مخ

ماخذ :

(تذکره چراغ انجمن - ۱۳۸ مخ)

۴۷۹-آلهی کندهاری

دبابر پاچا په وختو کي ددري ژبي شاعرو، دا بیت دده دی :

ماه عید ابرو نمود و خاطر م را شاد کرد

شکرته کز غم سی روزه ام آزاد کرد

ماخذ :

(تذکره روز روشن - ۶۶ مخ.)

۴۸۰-آمنه فدوی

ددري ژبي ښه شاعره او نشر لیکونکي سیرمن وه، دپلار نوم ئې سردار نورمحمد

خان په کندها رکي دامير عبد الرحمن خان له خوا حکمران، او سپره ئې سردار

حبیب خان و .

دې سیرمنې ددري ژبي دادبیاتو سره ډیره مینه درلو دله، او هم ئې پخپله

په شعر او نشر کي پاڅه افکار څرگندول، او دخپل وخت له فاضلو سیرمنو څخه

کټله کیدله، او په اشعارو کي ئې «فدوی» تخلص کاوه .

فدوی د (۱۲۷۶ هـ.ق) کال دربيع الاول دسیاشتی په ۱۷ دپنجشنبې په ورځ

په کابل کي زیږیدلې وه، څه موده دامير حبیب الله خان دماندیني علیا جنا ب

نورالحرم سره، او چی هغه وفات سوه نویيادسردار نصر الله خان نائب السلطنه سره

وه، دوه واره حج ته تللي او ښه دینداره ښځه وه چی په دوهم و ارحج کي

دبیت المقدس ترشار دباندي په (۱۳۰۳ هـ - یا - ۱۳۰۴ هـ) کال دسوتر دچپه

کیدو په اثر سره سوه. دا خوږه بدله ددې ده :

تا نظر د رچمن وضع جهان واکر دم

سمتی بود که پردیده ینا کردم

نه چمن رنگ و قافا داشت نه گل بوی بقا

حیرت آلوده بهر سو که تماشا کردم

شوخ چشمی چو مگس کردم و بس شرسیدم

هر متاعی که ازین سفله تمنا کردم

گر بمحشر ز من از حاصل دنیا پرسند

گویم افسوس همه خوا هوش بیجا کردم

ذره نیست متاع زمین سفر دور و دراز

عفو خوا هم ز خدا از آنچه خطا ها کردم

فد و پا! دیر خجالت بکشی روز جزا

ز آنکه در عالم فانی چه مهیا کردم

میرسن فدوی بنه ادبی نثر هم لیکه چی دیوه تصوفی نثر یوه لنه و نمونه ئی داده:

«حمد بسیا رو ئنای بی شمار نثار بارگاه حضرت آفرید گار - خالق

که شمع قامت انسان را بنور با صره برافروخته است، و در دل پا کان

خود هر چه سا سوای آن بود سوخته، پادشاهی که بدست

عمله صبا قامت سرو را پیر استه است، و قمری بینوارا برقدو بالای آن شیدا ساخته اگر شمع

است برافروخته حسن دلفروز است که بیگرید و خندانست، و پروانه بیثواب سوخته جان عشق

اوست که نمی نالد و بریان است، هر دیده که محو جمال الهی نشد بر دوخته باد، و هر دلی

که در محبت او قرار نگرفت سوخته - برب العباد» .

ماخذ و نه -

۱ - پیمانی میرسنی - دینوا - په ۱۳۲۲ هـ ش کال د کابل چاپ .

۲ - د ملا محمد صدیق آخون هروی خطی تذکره .

۴۸۱-آلی هروی

ددری ژبی قابل شاعرو، له هواته کشمیر ټوللی، او هلته ئی نژدی شپيته کاله

تیر کپ - د بیت دده دی :

عرق نشسته ز پندم رخ نکوی ترا

زمن سرنج که سیخوا هم آبروی ترا

ماخذ :

(تذکره شمع انجمن - ۶۱ - مخ) :

۴۸۲- آوگان :-

دژر و آریائیانو د دامتانو له مخی « آوگان » دقریدون لښکر دیوه زړه ور

پهلوان نوم و فردوسی ئی داسی یادوی :

سپهدار چون قارن کا و گان به پیش سپاه اندرون آوگان

ماخذونه :-

۱ - شهنامه د مسکو چاپ - ۱۱۶ مخ

۲ - د نفیسی فرهنگنامه - ۳۳۶ مخ.

۴۸۳- آه بدخشی :-

سیر محمد سبع د سید عزیز الله زوی د بدخشان د دری ژبی له شاعرانو څخه و،

چی په اشعارو کی ئی « آه » تخلص کاوه دی په (۱۳۲۸ هـ ق) کال په فیض

آباد کی وفاتسوی او قبر ئی هم هلته دی - داغزله دده ده :

با ز آن حورنیسب فتنه دوران آمد گل بسرباده بکف مست و غزلخوان آمد

جان من اژ بدتم کلفت دوری سپسند کن تا مل نفسی حضرت جانان آمد

رفتنش سوی سفر رفتن روح از بدست چیست باز آمدنش مو جله حیوان آمد

شکر ضایع نشد آن روح بحدیث دادن آ خرای جسم قسر ده ببرت جان آمد

باز آغاز سفر کرد دل از غایت داغ « آه » جانسوز بر آورد که هجران آمد

ماخذ :

افغانستان -- ۳۳۸ مخ

۴۸۴- آهو چوش بلخی

خواجده آهو چوشی احمد دحسین زوی، د محمودنسی، د یحیی کپوسی، د زید کوسی، د سلام کودی چی هغه پیا د عمر زوی، د ایث نسی، د نصر کپوسی، د حارث کوسی او د عبدالمطلب بن هاشم بن عبد المناف کودی لوی فقیه عالم اوستر زاهدو ده ویلی دی چې: «که خوک په وچه اور بشینه ډوډی قناعت ونه کی، هغه ته که دسروزو غر په لاس ورسی هم به قانع نه سی، ځکه حرص چه کمال ته ورسیږي نور نو انسان په هیڅ شی نه سپریږي غیر د گور له خاورو.»

دی په (۲۱۷ هـ) کال سر او قبرنی دخیران دکلی دباندی دی، او د بلخ یو امیر احمد قماچ د پخو خپتو یوه کنبده ورباندی جوړه کړې ده.

ماخذ

(تاریخ وزارت بلخ - خطی - ۳۳۷ مخ

۴۸۵- آهی چغتائی

ددری ژبی شاعر او د سلطان حسین میرزاد زوی شاه غریب میرزا مصاحب و. په (۹۲۷ هـ) کال مړ دي.

دا شعر ده دی:

شدم سرشک فشان چون برخ نقاب گرفت

شود ستاره نمایان چو آفتاب گرفت

فسانه ام بتو معلوم شود که ترا

هنوز حرفی از آن ناشنیده خواب گرفت

ماخذ

نتایج افکار - ۳۷ مخ

۴۸۶- آيتگين غزنوی

دسلطان محمود غزنوی ددرېا رشر ا بدارو، چي د هغه تر مړيني وروسته په (۵۴۲۵) کال ئي په خوارزم کي داميرمسعود په مخالفت لاس پوري کړ.

ماخذ: (تاريخ بيهقي - ۴۲۲ مخ)

ب: ددي کتاب د «۱» په ردیف کي

۴۸۷- ابدل

(ددي کتاب په ۳۷ مخ کي د «ابدال بلخي» تر نامه وروسته) ابدل د پښتو ژبي پخواني شاعر دی، چي پادري هیوز ئي په خپل کتاب «کلید افغاني» کي دوي غزلي راوړن، او ابدل په هغه مشهوره مشاعره کي ئي هم گډون کړی و، چي د هغه وخت ډیر شاعرانو پکښي گډون درلود، مثلاً په هغه مشاعره کي د عبدالقادر خټک د غزلي مقطع داسي و:

دا غزل په پښتو ژبه چي بيان عبدالقادر کړ

دروغجن یم که ټي خانه وايي بل یو پښتون هسي

ابدل ئي داسي جواب ويلي دی:

لکه زه یم ستا په غم کښي، که له وينو لږ مون هسي

نه به پان ته به حناوی، پر په وينو درون هسي

ستا د حسن سپاه جوړ دی، په داخل دی زړه پوښ شه

د عاشق کور به تالا کا، ددي خط دی مضمون هسي

په ازل به ديوا نه وه، په عالم به افسانه و

بل به څوک دده په خير شي، د انصیب د مچتون هسي

چي مين په دلر با شوم، په شمال گل رغا شوم

په طاهر زيري لیده شم، اندرون یم پر خون هسي

خط په مخ د بڼایسته و، صف بندی و کړه دیره شه
 د بڼایست د کان به لوب کا، چی ژپ و کړه شبخون هسی
 عشق هاتی دی که زسری دی، په هر چا دده بری دی
 شیخ زاهد په پنجه واخلی، نور پرې کیردی زنگون هسی
 عشق و عقل سره گوره، خه جگړه کاخما وروره
 عقل شرم حیا غواری، عشق دی خویش په جنون هسی
 خه افسون کا دیار شونلوی، چی کوی چاته خبری
 دل و دین تري دواړه یوسی چی پرې و کړی افسون هسی
 ستا خواب عبدالقادره، په بڼه شان دی «صد ر» کړی
 هم «ایدل» دی خواب و کړ، چی پید ا شه پښتون هسی

ماخذ

کلید افغانی - ۱۰۰ مخ

۴۸۸- ابراهیم بلخی

(د دې کتاب په ۱۰۰ مخ کی د «ابراهیم بلخی» تر نامه ور وسته) ابراهیم بلخی
 درجا زوی او د نوح بلخی نسی دخپل وخت له نوښت لیبو پوهانو، فقهاوو او مفسرینو
 څخه و، د ادب او نحو په علومو کی یې لوی لاس درلود، او پخپله یې هم شعروا یه
 په (۲۵۶ هـ) کال مړدی .

ماخذونه :

۱- بغیة الوعاة - ۱۷۹ مخ

۲- آریانا دائرة المعارف - ۶۹۹ مخ

۴۸۹- ابراهیم بن خلیل نیمروزی

(د دې کتاب په ۳۰۰ مخ کی د «ابراهیم بن حمزه خراسانی» تر نامه وروسته) ابراهیم بن
 خلیل نیمروزی د محمد خلیل بیگ زوی د نیمروز له ملکانو څخه د غزنی په شاوخوا

کی حکمران و، بیائی حکومت پریشودو، درویش سو په تر کی ژ به ئی شعر وایه دا
تر کی مطلع دده دی :

کوروب اغیارنی فی الحال ایلیگ کو کسو مکا کم اور دوم
ایماس تعظیم اوچون خنجر لاری زخمینی باشور دوم
ماخذ-

مجالس النفا ئس - ۲۸۴ - مخ

۴۹۰- ابراهیم بن یوسف العریف بستی

(ددي کتاب په ۴۵ مخ کی د« ابراهیم بن یحیی غزی » تر نامه وروسته) ابراهیم د
یوسف العریف زوی دبست له نومیالیو څخه و، چی د صفاری محمد بن علی ایث
(چی په ۲۷۸ هـ کال د سیستان پرا بارت کښیستلی) په وختو کی
له بسته پا خید. وایی چی د جمعی په ورځ به ئی سترگی په رنجوتو زی کړي
د «بود» کالی به ئی واغوسته ناری به ئی وهلی، کوچنیان او عوام به پرا تولید
هغه وچی ورځ په ورځ ئی شهرت مونده، څو چی لوی قدرت ئی وسوند خزانئ او
دیوانونه ئی لوټ کړ. ډیر خلک ور باندی غونه سوه، پر سیر وخت او د احمد
بن اسماعیل په نامه ئی خطبه وویل، او د تاریخ سیستان په قول ئی هغسی کارونه
و کړ. چی تر هغه وخته چانه وه کړی. دو په پای کی زسینداوری «فتح» نامی
دمقبل زوی هغه ته ماته ورکړه، دی ور لک او ملگری ئی تاریخ تارشوه.

ماخذ

تاریخ سیستان - ۲۹۲ - مخ

۴۹۱- ابراهیم بن یوسف باهلی بلخی

(ددي کتاب په ۴۵ مخ کی د« ابراهیم بیگ هروی » تر نامه دمخه) ابراهیم
دیوسف باهلی زوی، د میمون نمسی او د قداسه بلخی کړوسی چی کنیت ئی ابواسحاق
و، دبلاخ له نومیالیو ختی قها وڅخه و، چی په بلخ کی ئی د شیخ اور ئیس العلماء

حيثوت درلود. ده له ابو يوسف څخه چې داسام ابو حنيفه له ملگرو څخه و، استفاده کړې وه اوهم ئې له سفيان بن عيينه او اسماعيل اونور وسحدثينو څخه احاديث راټول کړې دي په (۲۳۱ هـ) يا (۲۳۹ هـ) کال وفات شوی دی

ماخذ

آر يافا دائرة المعارف - ۷۰۲ مخ

۴۹۴- ابراهيم خلجی

(د دې کتاب په ۵۳ مخ کې د «ابراهيم خراساني» تر نامه وروسته) رکن الدين ابراهيم شاه په ډهلي کې د پښتنو خلجيانو د کورنۍ دوهم پاچا و چې د (۶۹۳ هـ) کال دروژۍ د مياشتې په ۱۳ پر تخت کښيښت، او د (۶۹۵ هـ) کال دروژۍ په ۱۷ پر وند کړه سو، او بيا ووژل سو. د پلار نوم ئې فيروز شاه اود نيکه نوم ئې يفرش خلجي و، او دې د پلار د ري پم زوی و، چې تر پلار وروسته پا چا شو.

ماخذ

د نفيسي فرهنگ نامه - ۴۰۵ مخ

۴۹۴- ابراهيم سواتي

(د دې کتاب په ۵۸ مخ کې د ابراهيم (سلطان) غزنوي تر نامه وروسته) ابراهيم سوات د مشهور روحاني پير «پرنده» په اولاده کې نوميالی روحاني عالم، او د پښتو ژبې د پخواني طرز ليکونکي اوښه شاعر و. د پښتو نثر ئې د آخون در ويزه پر مخصوص سپک ليکه. په پښتو کې دده د دې دوو کتابونو سونه يادسوی دی:

- ۱- د د قوم بادشاه قصه: چې خطي نسخه ئې په پښتونستان کې د ښاغلي عبدالحليم اثر افغاني څخه سته، او د (۱۹۵۹ م) کال د ستمبر په مياشت په سوات کې لاس ته ورغلی ده
 - ۲- د سيف الملوک قصه: چې خطي نسخه ئې د پېښور په عجيب خانه کې سته
- د ښاغلي اثر په اټکل ابراهيم د (۱۲۰۰ هـ) کال په شاوخوا کې تير شوی دی.

ماخذ

تېر هېرشا غران - ۶۴ مخ

۴۹۴- ابراهیم شاه هراتی

(ددي کتاب په ۵۹ مخ کی د «ابراهیم غرستانی» تر نامه وروسته) ابراهیم شاه د هرات د شیوان د کلی او د امیر عبدالرحمن په وختو کی سپا هی و، چی په (۶۰۳ هـ) کال دربع الثانی په ۲۱ هغه وخت چی امیر عبدالرحمن د سر از په ولایت کی د عسکرو درسم گذشت ننداره کوله د فوج د خلر می ټولی د تیریدو په وخت کی ابراهیم شاه له خپلی ټولی راو ووت، دویالی پر غاړه ئی ژنگون وواهه او خپل توپک ئی د امیر خواته واپاوه او ټک ئی پروکی، خوگولی د امیر تر بغل تیره سوه، او په هغه غلام بچه کی ونښته چی د امیر تر شاه ولاړ، ابراهیم شاه غوښته بل ټک ورباندی و کی خو نصیدار نو فرصت ورنه کی او هغه ئی په کریچواو تور و ټوټی ټوټی کی- هرڅو که امیرا شاره ورته کوله چی هغه مه وژنی چی پوښتنه ځینی و سی، خو چا وانه ور پدم هغه و، چی هراتی فوج ټولو لځانونه گناهکاران وبلل او ټول سرتور سر دنه امر ته ودریدل، خو چی دوه ساعده راویدو ته پاته وه چی امیر اسر و کی چی هغه لس تنه دی چی تر ابراهیم شاه د ښځه و او هغه لس تنه دی چی دده تر شا وو، بندیان سی او نور عفو دی.

ماخذ-

عن ا لوقایع - ۲۴۵ مخ

په هغه ورځ امیر عبدالرحمن له سزاه دخپلو زامنو شهزاده حبیب الله اوسردار نصر الله په نامه یولیک کابل ته ولېږه او په هغه کی ئی داپښه د اسی لیکلی وه: «نور چشمان کا سگار سردار حبیب الله خان و سردار نصر الله خان در حفظ الهی باشد اسرور چهار شنبه ۲۱ ربیع الثانی داخل سزار فیض آثار شدم، در وقتي که توپخانه ها و لشکرها سلامی گرفتند و احوال پرستی لشکر را فوج بفوج کردم در زمین علی چوپان صفه راست کرده بودند نشستیم و کل خو این گرداگرد من نشسته و ایستاده بودند لشکر ها میگذاشت ناپلتن هراتی رسید و سه کمپنی گذشت از کمپنی چهارم

دفعه يک تفنگ جانب من راست شتو و صدا کرد و گلوله آمد و از بازوی چوکی من که فشرسته بودم چوکی را شکافته (۱) گذشت و بهر آن سمندر غلام بچه که بالای سر من استاده بود رسید، خداوند که نگهدار من است مرا حفظ فرمود و سلامت ماندم تا نگهدار من او باشد سلامت خواهیم بود ، تفنگ والا را گفتم نکشند لکن علی الفور نائب سالار و غیره او را پاره پاره کردند و اندوالتها را گفتم بگیرند تا حقیقت کار معلوم شود - لهذا شما را خاطر جمعی میدهم که الحمد لله تعالی تندرست و سلامت و خداوند را شکرانه بجای می آورم که نگهداری مرا فرمود خاطر خود را جمع دارید فقط »

دلیک په پای کی ئی په خپل لیکلی دي :

« امیر عبد الرحمن دست خط کردم صحیح است فقط »

ماخذ

د امیر عبد الرحمن خان خطی فر مانونه - ۱۳۹۲ مخ

(د کابل په عاښه کتابخانه کی)

۴۹۵- ابراهيم فاتك بلخي

(ددی کتاب په ۶ مخ کی د « ابراهيم غز قوی » تر نامه وروسته) ابراهيم فاتك زوي يا په بل روايت احمد فاتك زوي د شيخ حسين د منصور حلاج د زوي سر ید او شاگرد و چی وروستی په خپله لوی صوفي سو . اصلا د بغداد و ، او د جنید بغدادی او شيخ ابو الحسن نوري سره ئی صحبت کړی ، او شيخ جنید ئی د یر عزت کاوه . لقب ئی ابو الفاتك رحيم الله و ، د تار یخچه سزات بلخ د سواف په قول دده قبر د بلخ تر ښار د باندی د قبلی خواته دی .

(۱) هغه سوری چوکی تراوسه د کابل په موزیم کی پرته ده .

۵- عهد به العارفين - ۱/۳ مخ

۶۹- ابراهيم جوزجانی:

طبقات ناصري دناستوليکو نکي منهاج السراج ورنیکه و، چه سوريي سلطان
ابراهيم غزنوي سلطان مسعود د زوی لو روه چه د منهاج السراج تر نيکه امام
عبدالمالک جوزجانی ته ورپه نکاح کړی و ه اود منهاج السراج پلار
وسراج الدين د سولان منهاج الدين زوی د همدی ابراهيم نسی و.

ماخذ: طبقات ناصري ۱/۳۹۲ مخ

۷۰- ابراهيم حسين سجز واری:

د سبز وار (شين دند) له سيدانو څخه و، په دری ژبه يي شعر وايه ا زاد اولو نلشربه
زلمی و.

دايت دده دی:

بستی می عشق زخود بی خبر م کرد

بيخو د زخود وهم ز جهان در بدم کرد

ماخذ: (تحفه سامی - ۳۷ مخ)

۷۱- ابراهيم جوينی:

(دهمدی ردیف «داین حمویه» ناسه ته دی رجوع می)

۷۲- ابراهيم حسين خراسانی

ددری ژبی شاعرو، په بلخ کې زیږیدلی او په کابل کې بی وده سونډ لسی
بیاد خپل پلار سره هند ته تللی اودا کبرپاچا دربار ته یی لاره پیدا کړی وه اودا ربا عی
د هغه پاچا په ستاينه کې ویلی ده:

ای از تو جهان شکفته و تازه وتر در عهد تو سرها همه صاحب افسر

بکشاده بدید ار تو گردون همه چشم - بنها ده بسجده تو گیتی همه سر

ماخذ

تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۳۳ مخ

۴۹۶- ابراهیم قانونی هروی

(ددی کتاب په ۶۱ مخ کی د « ابراهیم فرخاری بدخشی » تر نامه وروسته)
 ابراهیم قانونی د هرات له ښوونیزو څانگو څخه و، په زیاتو فنونو کی یې لاس درلود
 په تیره بیا په موسیقی کی چی « دقانون » یغواو کی استادو شعر یې هم وایه، او په اشعارو
 کی یې « قانونی » تخلص کاوه - مولانا جامی معاصرو .

ماخذ

آریانا د اثره المعارف - ۷۲۷ مخ

۴۹۷- ابک گړندی

(ددی کتاب په ۷ مخ کی د « ابراهیم هروی » تر نامه وروسته) ابک گړندی بدین خېل
 تره کی او دخپل وخت روحانی سړی و، دده کورنی بدین خیلو پیرخانه وه .
 دده قبر د سرتضی خان تره کی په هدیره کی دی، او د سرتضی خان هدیره د سقریه
 « چوله » نومی تنگی کی ده، چی اوس د ابک گړندی په هدیره شهرت لری .
 وایی چی ابک گړندی ته حتی غله لاهم عقیده لری، او چی غلاو کی دده پر زیارت
 یو پسه خیر اتوی .

ماخذ-

د استاد عبدالشکور رشاد یا د دانیت

۴۹۸- ابن ابی الازهر پوشنجی

(ددی کتاب په ۷ مخ کی د « ابک گړندی » تر نامه وروسته) ابو بکر محمد د
 احمد زوی، دمزید نمسی او د محمود خزاعی پوشنجی کپوسی مشهور په ابن ابی
 ازهر د نحو عالم و، دارقطنی او ابوالفرج اصفهانی له ده څخه ډیر نقل کړی دی،

په (۵۳۲۵ هـ) کی مړ دی، اوڅو کتابونه ئې لیکلي دي چی مشهوره ئې دادی:

۱- اخبار عقلا الحجا نین

۲- اخبار قدما ابلغا

۳- الهرج والمرج فی اخبار المستعین و المعزز عباسی (په تاریخ کی)

ماخذ -

هدیه العارفین - ۳۳/۲ مخ

۴۹۹- ابن ابی ایاس خراسانی

(ددي کتاب په ۷۰ مخ کی د «ابن ابی حاتم سرخسی» تر نامه دمنځه) ابوالحسن

آدم دابن ایاس عسقلانی زوی اصلا دخراسان و، او په عسقلان کی اوسید ځکه ورته عسقلانی هم ویلی سوی دی .

دخپل وخت له محدثینو څخه و، په بصره کی ئې دشعبه ابن حجاج سره صحبت کړی اود بخارا له مشایخو څخه و. په (۵۲۲ هـ ق) کال وفات سوی، او «تفسیر القرآن» ئې لیکلی دی .

ماخذ -

هدیه العارفین - ۱/۱ مخ

۵۰۰- ابو بکر خان غازی الیزی

(ددي کتاب په ۲۱۸ مخ کی د «ابو بکر ربابی غزنوی» تر نامه دمنځه)

ابو بکر خان غازی، مشهور په «بو بکر خان غازی» په خټه الیزی، په الیزو کی پیر زی او په پیر زو کی محمد خیلو ته منسوب دی، اودهیلند د موسی کلا په تخته پل کلی کی اوسید، اودهغی سیمی یو نامتو، ننگیالی اوتوریالی مشر اود غازی محمد ایوب خان سره دسیوند په غزا کی چی د ۱۲۹۷ هـ ق کال د برات په ۱۷ اود ۱۸۸۰ م کال

د جولائی په ۲۱ نې انگريزانو ته ماته ورکړه ملگری و، څنگه چې انگرېز انودا بوبکر خان سرانده او تورپاليتوب وليد، نو هغه وخت ئې چې غازي محمد ايوب خان مجبور سوله هيواده ووزي نو انگريزانو يو لښکر د غازي ابوبکر خان د نيو لو دپاره زميند او رته واستاوه، دا وخت په کندهار کې سردار شيرعلي خان د امير محمد يعقوب خان له خوا صوبه دار و، د انگريزانو لښکر چې زميند او رته ورسيد غازي ابوبکر خان د خپل بل ملگری او د قوم د مشر په سلاتې چې عبدالمجيد خان نوميد، او په خټه اليزي خلوزي و، او د زميند او رته په باجه غر کې او سيد، د خپل قومي لښکر سره د انگريزانو مقابلې ته ووتل او ټول ئې د اسي بو پنا کې ه چې تر ډيره وخته د زميند او رته و کاريزو ته دستجاو زينو په مړ و ډک و.

بيا چې امير عبدالرحمن د کابل پر تخت کښينوست، د غازي بوبکر خان له شهرته په تشوېش کې و، دې ئې کابل ته وغوښت څه موده ئې کار ور کې بيانيې په «سياه چاه» کې واچاوه، تر څو ور ځو وروسته ئې په قرآن له غا زې بوبکر خان څخه قول واخيست چې د امير پر خلاف به نه پاڅي او بيانيې نوا يله کې، ده هم ملنگي او قلند ري غوره کړه، اتلس کاله د سزار زيارت منجاور او په «لال ملنگ» مشهور و، بيا د حضرت امام زيارت ته ولاړ، او په پای کې کابل ته راغلی او د نقيب خليفه سو، (څو چې د (۱۳۵۱ هـ ق - ۱۳۱۱ هـ ش) کال دروژي د سياشتي په اوله د پنجشنبې په شپه په کابل کې وفات و، او د نقيب په باغ کې ښخ سو، چې اوس ئې قبر هلته سته

ماخذ:

د کجکي د يوشمرباغلې عبدالرشيد خان يادداشت

« سمون - يا غلطنامه »

له محتومو لوستونكو څخه هيله ده چې ددې كتاب تر لوستلو دمخه دالاندې غلطې سمې كړي :

مخ	ليکه	ناسم	سم
۳۴	۷	د پښتو	د پښتنو
۳۵	۱۵	د پښتو	د پښتنو
۳۶	۹	داردنيا مقام	داردنيا مقام
۳۷	۱۹	سلطان دملخي	سلطان ملخي
۳۸	۲۱	تېرسره «اتفر»	تېرسره د «اتفر»
۵۱	۱۳	ابراهيم حصين	ابراهيم دحصين
۵۲	۱۵	ابراهيم المتوكل	ابراهيم دالمتوكل
۶۲	۱۶	د پښتو	د پښتنو
۶۳	۶	مريز وروڼه	ميريزي وروڼه
۷۰	۱۹	تجويد	تجريد
۷۱	۲۰	ديادنيشاپوري	زيادنيشاپوري
۷۲	۲۱	بيلي دسرحد (بيل)	
		بيلي کوسي دسرخس په بيل	
۷۱	۲	ابوعلی ثقی	ابوعلی ثقی
۷۳	۱۱	الودود	الورد
۷۴	۱۷	الادان	الاول
۷۴	۱	البی	النبی
۷۴	۹	الصراد	الطرد
۷۵	۱۸	ابن حنف	ابن احتف
۷۶	۲۰	خراسان	خراساني
۷۷	۱۱	الحیات	الهیات
۷۷	۱۶	مو سعد	اودسعد
۷۸	۹	بغدی	بغدادی
۷۸	۱۲	وقودو	وقدوة
۷۸	۱۵	که علی هجویری	که علی هجویری
۷۸	۱۸	ورق	ورقام
۷۸	۲۰	الخلافة	بدار الخلافة
۷۹	۸	حوالق	حوالت
۷۹	۲۰	اغوالاشیاء	اغز الاشیاء
۸۱	۱۶	اسحاق او ابراهیم	اسحاق د ابراهیم

مخ	ليكه	فاسم	فاسم
۸۲	۲	المضاربة	المضاربة
۸۳	۳	عراق تهني دېني	عراق تهني دېني
۸۳	۱۱	لايغمه	لايغمه
رر	۱۹	الاوديقه	الاوديقه
۸۴	۴	لايزورو	لايزورو
رر	۱۳	اودېك	اودېك
رر	۱۷	الاداده	الاداده
۸۷	۲۰	واخرافا	واخرافا
۸۸	۱	بين منورايي المستر	بين منصور بين المستر
رر	۲۱	ماعنه	ماعنه
۸۹	۲	كتاب المغلين	كتاب المغلين
۹۰	۲۲	فوائد السمطين	فوائد السمطين
۹۳	۹	القرى	القرى
۹۴	۱۶	۴۰۴ هـ	۶۰۴ هـ
۹۶	۴	حسين	حسين
رر	۶	الطالع الله	الطالع بالله
رر	۹	لاس وموند	لوي لاسو وموند
رر	۱۶	دسلطان	دسلطنت
۹۷	۶	كلام الله	دكلام الله
رر	۱۷	اوسلطان	اودسلطان
۹۸	۱۵	مختصر	مفصل
۹۹	۵	كتاه يابطا	كتاب يابطا
رر	۱۱	تاو فرسطن	توفر سطر
۱۰۰	۷	دائنصاح	دافصاح
۱۰۱	۱۸	اودارمي	اود دارمي
۱۰۳	۱۰	كتي	كسي
۱۰۳	۱۵	يانك كوس	بانك كوس او
۱۰۴	۱۹	جوي كرو	جوي كروي و
۱۰۶	۲	مقطعات النيل	مقطعات النيل
رر	۱۳	ابن سلا م كسائي	ابن سلا م كسائي
رر	۱۶	اود يومري سري	اودي لومري سري
۱۰۸	۱	انندي	افندي
رر	۲۱	دصوطي	دصيوطي

مع	لیکھ	نام	مسم
۱۰۸	۲۱	العزسان	الفرسان
۱۰۹	۱۶	۱۰۱۶ مع	۱۰۱۶ مع
۱۱۰	۱	الناری	انصاری
رد	۲	مردی	مردی اودلا کتابونه ٹی لیکلی:
۱۱۱	۶	بن بوید	بن ابویه
رد	۱۵	عبتی	عبتی
رد	۱۷	عبتی	عبتی
رد	۱۹	بن ابویه	بن ابویه
۱۱۲	۱۳	بن ابویه	بن ابویه
رد	۱۹	نوبیا ابن سیمجور ابن سیمجور	
۱۱۳	۴	فخر الدوله ورغی	فخر الدوله ته ورغی
۱۱۳	۱۱	شہرت	شہرت لری
رد	۱۲	دافاخت	دافاخت
رد	۱۳	متقنم	متقنم
۱۱۶	۵	علم علی	علم اعلی
۱۱۸	۱۳	لانڈی سو	لانڈی سو
۱۲۱	۲	یہ باب کتاب	یہ باب کی
رد	۵	شخہ ٹی	شخہ ٹی
۱۲۱	۱۸	ہنہ زمانہ کی	دھنہ بہ زمانہ کی
رد	رد	خرمشین	خرمیشین
رد	۱۹	ابی اصیبہ بہ	ابی اصیبہ فارسی
رد	۲۱	یہ فارسی	یہ فارسی
۱۲۲	۶	چہ ماتہ	چی استاد ماتہ
رد	۸	او اوریدل بی ہم	او دور می ہم
رد	۱۳	اودہ دفلستی	اودہ دفلستی
رد	۱۸	بیانی نو	بیانی نو
رد	۱۹	ہوالمقول	ہوالمقول
رد	رد	المختلفہ من الحقایق	المختلفہ من الحقایق
۱۲۳	۵	یہ ہول لہ سرہ	یہ ہول کتاب لہ سرہ
رد	۱۸	کنن	کلن
۱۲۵	۸	نودھقوخت بہ	نودھقہ بہ
۱۲۷	۹	المبدأ والمعاد	المبدأ والمعاد

نوم	نوم	ليک	نوم
چي دهغه دقولنج	چي دقولنج	۱۸	۱۲۷
يقطان	يقطان	۱	۱۲۹
هغه پورته	هغه پورتي	۲	۱۳۰
او پکښي بند پاته سوي و		۱۰	در
او پکښي بند پاته سو، پدي			
وخت کي شيخ الرئيس			
راغي دهرهغه لغت په باب			
کي چي ابو منصور پکښي			
بند پاته سوي و			
استفاضه	استفاضه	۷	۱۳۳
اشرف	اشرف	۵	۱۳۴
وغواړي غر	وغواړي غو	۳	۱۳۵
باديه	بسايد	۱۳	در
برغو	بوغو	۳	۱۳۷
دارباغي هم دشيخ الرئيس ده:		۴	در
دهوا	دهيوا	۱۳	۱۳۷
الاحرام	الاحرام	۱	۱۳۹
في عشره	في عشره	۶	در
۱۰- اجوبه مسائل سال	-	۹	در
عنها ابوالريحان البيروني			
اسئلة	اسئلة	۱۲	۱۴۰
للشيخ	الشيخ	۱۳	در
اسئلة	اسئلة	۱۴	در
بن كونه	بن كونه	۵	۱۴۱
كشف التمييزات	كشف التمييزات	۷	در
په اوومه	په اوومه	۹	در
اضحويه امراد المعاد	اضحويه في امر المعاد	۱۹	در
تعبير الزويا	تعبير الزويا	۱۰	۱۴۳
في تخطيط	في تخطيط	۱۵	در
الانواع	لانوع	۱۷	در
الكلية	الكلية	۱۸	در
الكلية	الكلية	در	در
المجاليك و زراعتهم	المجاليك و زراعتهم	۲۰	در

سم	ناسم	ليكمه	مح
تعاليف	تعاليف	٥	١٤٤
تعليق	تعلق	١٠	در
الفلق	الفلق	١٧	در
اللبيه	الالبينه	٣	١٤٥
الخطب	الخب	در	در
تنقيح القانون	تنبيح القانون	٤	در
اسئلة	استله	٩	در
لسوال بعضا	له سوال بعضى	١٣	در
للشيخ	الشيخ	١٤	در
ج:	—	١٧	در
القدسيه ولعروس هم	القدسيه والمروش	١	١٤٦
حكمة	چكمة	١١	١٤٦
النفسيه	النفسيه	٤	١٤٩
المنطقه	المنطقه	٩	١٥١
للماضى	الماضى	١	١٥٢
لكمية	الكميه	٦	در
الكاسنى	الكلمى	٧	١٥٢
فى حيز	فى خير	١٢	در
فى مايدفع	فى مايدفى	١٨	در
الطيور	اليطور	٢	١٥٣
الكواكب	الكواكب الكواكب	١٩	در
عرب	عرب	٧	١٥٤
المقلة	المعلة	١٠	در
الغظه	الغظه	٦	١٥٥
سرخسى	سرخسى	١١	در
عقل الكل	عمل الكل	١٦	١٥٦
العلائى فى اللغة	العلائى فى اللغة	١٨	در
عيون	عيوان	١	١٥٧
غريبة	غريبة	٧	در
ل	—	١٣	١٦٠
لسان العرب فى اللغة	لسان العرب فى اللغة	١٥	در
م	—	١٧	در
مبحث القوى	مبحث القوى	٢١	در
المدارج	اللمعارج	١٤	١٦١

مع	لیکنہ	تاسم	مع
۱۶۱	۱۵	المخدل	المخدل
در	۲۱	الغریبہ	الغریبہ
۱۶۳	۶	تصفیتہ	لتصفیتہ
۱۶۶	۱۸	یہ قدامت کی دوسرہ	یہ قدامت کی دوسرہ
۱۶۷	۴	لیکی	لیکمر
۱۶۸	۱۶	عید خراسان	عید خراسان
۱۷۱	۱۸	المضاعفہ	المضاعفہ
۱۷۳	۱۱	فخر الدولہ بویحیی	فخر الدولہ بویحیی
در	۱۴	الغوی	الغوی
در	۱۵	فی الغلت	فی اللغة
۱۷۶	۱۱	تعظیمی	تعظیمی
در	۱۲	۳۳۸ هـ	۳۳۸ هـ
در	۱۷	یہ تیبہ	یہ تیبہ
۱۷۷	۲	عنبی	عنبی
در	۷	۳۳۵ هـ	۳۵۵ هـ
در	۱۲	۳۳۰ هـ	۳۶۰ هـ
در	۱۷	الذهب	المذهب
۱۷۹	۸	کیمیت	کیمیت
۱۷۹	۱۲	لیکی	لیکلی
در	۱۴	قول	آوی
در	۱۴	عبد المجید	عبد الحمید
۱۸۰	۱۱	عضب	عضب
در	۱۲	هستم	هستم
در	۱۶	قیتی	قیتی
۱۸۲	۳	العلاج	العلاج
۱۸۳	۱۰	الاتقیات	الاتقیاء
۱۸۶	۲	تالیف	تالیفونہ
در	۱۶	ابن مرزوق	ابن مرزوق
در	در	موالیدو	موالیدو
۱۸۷	۱۱	موجنین	مراجنین
۱۸۷	۱۷	۵۳۲ هـ	۵۳۳ هـ
در	۲۳	ابن محمد	ابو محمد
در	۹	محسن	محسن

منح	لیکمه	ناسم	سم
۱۸۹	۱۲	ذالقلمه	ژی قلمه
۱۹۰	۱	چی دامیر	چی دی دامیر
۱۹۱	۱۶	آزروه	آزاده
۱۹۲	۳	دده مداحی	دده مداحی
۱۹۳	۲۲	از روی	ازوی
۱۹۴	۳	اوی این یمین	وی این یمین
۱۹۵	۶	احمد ابدال	ابو احمد ابدال
۱۹۶	۷	دقر سنامه	دسلطان فرسنامه
۱۹۷	۲	۳۵۵ هـ	۳۵۵ هـ
۱۹۸	۲۱	کرا بیسی	کرا بیسی
۱۹۹	۲۲	قطعی	قطعی
۲۰۰	۶	دسلطان محمد	دسلطان مسعود
۲۰۱	۱	محمد اسحاق	محمد اسحاق
۲۰۲	۲۱	اخلاونی	اخلاونی
۲۰۳	۱۷	خدیج	خدیج
۲۰۴	۱۸	بعیت	بعیت
۲۰۵	۲۰	زوره	زره
۲۰۶	۱۷	المجله	المجله
۲۰۷	۱	اخوندزاده	ابوبکر اخوندزاده
۲۰۸	۲۰	مظفر خان	مظفر خان
۲۰۹	۲	دخیزران	دخیزران
۲۱۰	۵	نشناختند	بشناختند
۲۱۱	۲۰	مجسته	مجسته
۲۱۲	۱۰	بطر	سطیر
۲۱۳	۱	او مغلچ	او مغلچ
۲۱۴	۱۲	صحب	حجت
۲۱۵	۱۹	حجی	حجی
۲۱۶	۱۰	پنخه	پنخه
۲۱۷	۱۷	قفال مروزی	قفال مروزی زوی
۲۱۸	۲۲	عبد الحمید	عبد الحمید
۲۱۹	۲۳	داخلج	دافلج
۲۲۰	۱	دطوس دیرید	دطوس دیرید
۲۲۱	۲۳	صاحب رید	صاحب رید
۲۲۲	۲	تقه	تقه

دی دپلار بی رضا دکن ته ولا راوهلته دسولا نانو عی خبوشا فی شاگرد شو، او دده استاد دده پر سلیقه اعتماد ښکاره کړ، اوښه شاعر شو.

دماثر رحیمی مؤلف سلا عبدالباقي نیاو ندی ده ته «مجموعه اهلیت» ویلی دی (مآثر رحیمی - ۳ ټوک - ۷۸۸ مخ)

۷۳- ابراهیم حصیری غزنوی:

(دهمدی ردیف د ابوالقاسم حصیری نامه ته دی رجوع وسی)

۷۴- ابراهیم خان الیزی:

په هندوستان کې دلودیا نو دوخت ناستوا و تور یا لی پښتون و چه په ۹۳۸ هـ کال ۱۵۳۱ م کال په هغه جنگ کې چه دسلطان محمود لودی اود با بر د زوی همایون ترمنځ په لکنهو کې ونښت و و اژه سو.

(لودی پښتانه - ۲۹۵ مخ)

۷۵- ابراهیم خان شروانی:

دسند عالی عمر خان شروانی زوی او په هندوستان کې دلو دیانو دوخت ناستو جنگیا لی پښتون و، چه دسلطان سکندر لودی او تاتار خان په جنگ کې ئی ښی توری و هلی دی .

(دلودی پښتانه - ۲۳۴ مخ)

۷۶- ابراهیم خان کاکړ:

دناصر الله خان زوی ، په خټه کاکړ ، داحمدشاه بابا په وختو کې زیږیدلی او تر (۱۲۰۳ هـ) کال پوری ژوندی و .

دی د خپل وخت د پښتو ژبی ښه شاعر او ډیر محمد کاکړ شاگرد او عقید تمن و ښه خط ئی درلود ، او د خپل استاد دیوان ئی خو پلا په خپل قلم لیکلی او هم خپل استاد شعر په ژبه داسی ستایی :

مخ	لیکھ	نام	مسم
۲۲۷	۳	دینخه سو	دینخه پشور
۲۳۰	۷	ممرخی	ممرخمی
۲۳۴	۶	او دخیل نامتو	او دخیل وخت نامتو
در	۱۶	زینت	زینب
۲۳۵	۱۳	خخه وایی	خخه ووایی
در	۸	المقانی	نمقانی
در	۱۰	او معدلیتوله مشهورو	او معدلیتوله مشهورو
۲۳۸	۱۳	الام	آرام
۲۴۰	۵	ویچی	ونچی
در	۹	گنر	گذاو
در	در	نتمه	نیمه
در	۱۲	رار و مرد مست	رار و مرد مست دلاور
در	۱۳	اخران	احزان
در	۱۵	بائی	یامی
در	۱۹	فرادی	فوادى
۲۴۰	۲۲	بلعی	بلعمی
در	در	مطالب	مطلب
در	در	البعمی	البلعمی
۲۴۱	۱	خود	خسرو
در	۵	نبیند	نبیند
در	۱۱	بہستان	بہستان
در	۱۷	نوتاچ	یوتاچ و
۲۴۲	۴	حور	حور
در	در	قزایه ایمان	قزایه ایمان
در	۸	نخست	نخست
۲۴۳	۱۹	فسر و نرغب	فسر و نرغب
۲۴۴	۲	ملایح	ملایح
در	۳	حقه	حقه
در	۵	آذر	آور
در	۱۰	دهی	دهی
در	در	صان	مہمان
۲۴۶	۱۷	پشتو	پشتو
۲۴۷	۱۴	ابو جعفر	ابو جعفر محمد
۲۴۸	۷	بزم مسوخی	بزم مسوخی

مخ	لیکھ	ناسم	سم
۲۴۸	۸	انصاری	انصار
رر	۱۳	بیرونی	بیرونی
رر	۱۸	۱۹ مخ	۲۵ مخ
رر	۱۹	طبقات الشافعیہ ۱۷۴ مخ	
رر	۲۲	روا	روایت
۲۵۰	۷	۳۲۱ مخ	۱۲۶۲ مخ
۲۵۱	۴	محمد اسحاق	محمد بن اسحاق
رر	۱۰	نسخ	نسخ
۲۵۳	۱۱	اجزنا	اخبرنا
۲۵۶	۱۰	مادا القیت	ماذا القیت
۲۵۷	۲	۲۴۸۵-۲	۲۴۸۵-۲
۲۵۸	۱	السیوف	السیوف
رر	۲۱	الزینة	الزینة
۲۵۹	۴	داخشی	دخشی
۲۶۰	۱۶	ابو احمد	ابو محمد
۲۶۴	۲	عماد	عمار
۲۶۵	۱	یہ دشمنی بہ ۱۱ شبہ	یہ دشمنی بہ ۱۱ شبہ
رر	۱۱	المتدی	المتدی
۲۶۷	۶	ابو حذیفہ	ابو حذیفہ
۲۷۱	۳	خراسانی	خراسانی
۲۷۴	۱۸	عمری	عمری
۲۷۵	۱۲	وخشید سلطان	سلطان
رر	۲۰	سلطان	سلطان
۲۷۷	۱۸	عامہ	عامہ
۲۷۹	۱۷	وسیا بیروند	وسیا بیروند
رر	۲۲	نیم من	نیم من
۲۸۰	۸	الحنیفہ	الحنیفہ
رر	۲۱	۴۳۶ ھ	۴۳۶ ھ
۲۸۲	۱	۴۳۹ ھ	۴۳۹ ھ
۲۸۳	۱	نزد	نمود
۲۸۴	۱۷	کنز الثاقبہ	کنز الثاقبہ
۲۸۹	۱۱	دخیل	دخیلی
۲۹۰	۲۳	کردود	کرد
۲۹۱	۲	بست	بست

مع	لیک	نام	م
۲۹۱	۷	گویا	گویای
در	۹	سفتهم	سفتهمه
۲۹۳	۱۳	محمد ثان	محمد ثانی
در	۱۴	ابوسفیان	ابوسفیان
۲۹۴	۱۷	سجستانی	سجستانی زوی
۲۹۵	۱	اسله	اسله
در	۲۰	دیمی	دیمی
۲۹۶	۱۱	الحص	الحصی
در	۲۲	زجهاد	زجهان
۳۰۰	۴	الیث	الیث
در	۸	یعقوبین	یعقوب
در	۱۲	چی عمر	چی دتمرو
۳۰۰	۱۵	۳۳۰	۳۳۰
۳۰۱	۵	اوسنی فوتو	وسنی فرغو
در	۷	المینغة	المنیفة
در	۸	المعنی : خط	المعنی خطی
در	۹	الزیات	الزیادات
در	۱۵	الکانه	انکامه
۳۰۲	۴	لقانه	لقانه
در	۶	ازان نبودی	ازان دیگون نبودی
در	۱	کرد تاریخ	کرد تا تاریخ
در	۱۲	محرم	محرم
در	۱۳	فرضیه	فرضه
در	۱۲	حمویست	حمویست
در	در	سمار	سمار
۳۰۴	۱۵	حیات	حیات
در	۱۶	کلیه	کلیه
در	۲۱	بیدار	بیدار
در	۲۳	بای	بای
۳۰۵	۵	بستان	بستان
در	۷	مرا دراند	مرا وراشد
در	۱۰	مجار	مجار
در	۱۴	اندروست	اندروست
در	۱۷	زچاک کردن	زچاکوران

مخ	لیکه	نام	سم
۳۰۶	۱	زانش	زانش
۳۰۶	۱	برد	بود
در	۱۵	رانید	راند
در	۱۶	اسیان	اسپان
در	۱۷	زکبک	زکفک
۳۰۶	۱۸	آمد قطار	آمده اقطار
در	۲۰	رفیا	زنیار
در	۲۱	باخرم	باحزم
در	۱۰	قیز	نیست
در	۱۱	امیری رعیت	امیری رعیت
۳۰۷	۲۱	پندیروت	پندیروت
در	۲۲	دکلی	دکلی
در	در	بسرودی	بسروری
۳۰۸	۱	عزیز کس	عزیزان کس
در	۱۷	زمسجد	زمجد
۳۰۹	۹	پدرانشاه بود	پدرانشاه
۳۱۰	۳	حضر	حضر
در	۱۴	ازفریضه	ازپی فریضه
در	۱۶	بلطف نمود	بلطف لطف نمود
در	۲۱	نبشست	نبشست
۳۱۲	۲	لو لو	لؤلؤ
در	۵	لفظ آن	لفظی این
در	در	لو لو	لؤلؤ
۳۱۳	۳	بیالوده شخه	بیالوده شخه
در	۷	در مطالعات	در مطالعت
در	۱۶	یافتند	صلت یافتند
۳۱۴	۹	عصا	عصای
در	۱۲	نیاید ویشمانی	نیابد بدو پیشمانی
در	۱۹	تاخکون درین	تا نکردند درین
۳۱۵	۳	عابشد از حکم یک	باشند از حکم یک
در	۴	کوزه	کرزه
در	۹	باورد	نیابورد
۳۱۵	۱۰	سرکمش	سرکشی
در	۱۹	شی	شی

منڃ	ليکڪ	نا سڄ	سڄ
۳۱۵	۲۰	هم نظم نثر	هم نظم هم نثرو
۳۱۶	۱	وڪار بر اين بنمايد	
رر	۹	تريپ	تريپ
رر	۱۱	۶۳۶ منڃ	۶۳۵ منڃ
۳۱۷	۱۲	ابوالحنيفة	ابوالحنيفة
رر	۲۱	سڪة	سڪينة
۳۱۸	۷	تاريخ بغداد کي	تاريخ بغداد کي ليکي
رر	۱۹	بلرامی	بلگرامی
۳۱۹	۶	۸۰۰ء	۸۰۰ء
۳۲۱	۱	مناظره	مناظرو
۳۲۲	۱	دلبيه	دليله
رر	۳	بلڪه دوصيت تائيدئي ڪري :	بلڪه دوصيت په هغه رساله کي چي دناروغي په حال کي ئي ليکلي وه دخيلو کلامي رسالو تائيدئي ڪري .
۳۲۲	۹	د سمنڊ	د سمنڊ
۳۲۵	۱۹	ابوطيفل	ابوطيفل
۳۲۳	۲	لم	علم
۳۴۱	۷	وخت جي شهرت لري	وخت وچي
۳۴۲	۱۳	فوات	فوات
۳۴۳	۱	وردستي	وردستي
رر	۱۰	نوفقه مساله	نوفقه دمستلو
رر	۱۶	يادونو	يادونه
۳۴۵	۲	پتو	پتو
۳۴۵	۱۲	گروهيدی	گروهيدی
۳۴۶	۱۸	۳۰۸	۳۰۸
۳۴۷	۵	صوت	صوب
۳۴۷	۲۰	۱۶۴۱ منڃ	۱۶۴۱
۳۴۹	۱۵	مسندی	مسندی
۳۵۱	۸	مشاد	مشاد
رر	۲۰	واشور	والنشور
۳۵۲	۲۲	تسمه	تسمه
۳۵۳	۱	جلده	جلودی

مخ	لیک	ناسم	سم
۳۵۵	۴	سوی	دی
۳۵۶	۶	او خواند	ابو خوانه
در	۹	اونورو لوده خغه	اونورو
در	۱۰	لیکی	لیکلی
در	۱۳	انسان	الانسان
۳۵۷	۱۳	۹۷۳ هـ	۹۷۳ م
۳۵۸	۷	اصیبه	امیبه
۳۶۰	۳	عالم	علم
در	در	دخیل	دخیلی دی
در	۱۲	سعدی	سعدی
۳۶۲	۱۶	ازجهلت	اذجهلت
در	۲۰	الجدی	الجد
۳۶۳	۴	ادابی	اوبی
۳۶۶	۱۷	۴۰۱ هـ	۴۰۰ هـ
۳۶۷	۱۶	سکویه	سکویه
در	۱۸	نقائیس القتون	نقائیس القتون
۳۶۸	۳	هجری	هجری
در	۱۳	بخوانندی	بخواندندی
۳۷۰	۱۶	استانندی	استانندی
در	۲۱	برایش	پیش
۳۷۳	۲۲	سوان	صوان
۳۷۴	۱۵	وانقلاب	وانقلاب سبب سوی دی او
۳۷۵	۲۱	العسامره	المسامره
۳۷۶	۱۷	بخوانند	بخواند
۳۷۷	۱۹	معافه	معافی
۳۸۰	۵	استرالاب	اصطراب
۳۸۱	۱۸	شهر روزی	شهرزوری
۳۸۲	۱۳	اوزن کندن	اوز کندن
۳۸۴	۱۲	دقویتی	قر قویتی
در	در	وروسته قویتی	وروسته دقویتی
در	۱۸	بایراو	بایراد

B
1.20
BEN
1858
V.1

دینوا چاپ سوی آثار دلاویڅ په ترتیب

- ۱- پښتو کلسي - ج ۱ ۱ ټوک -
- ۲ - پسرده د اقبال دسافر منظومه ترجمه - ۱۳۲۱
- ۳ پښتو دشتا خانو په دربار کی - رساله - ۱۳۲۲
- ۴- پښتني ميرمنی - ۱۳۱۳
- ۵ - دموکو په دوره کی پښتو - رساله - ۱۳۲۴
- ۶- مير یس ليکه - ۱۳۲۵
- ۷- آريايي ددی او پښتو ویرني - رساله - ۱۳۲۵
- ۸- ددغو وږي منظومه رساله
- ۹- دپير محمد د ديوان تدوين، تصحيح او مقابله - ۱۳۲۸
- ۱۰ - چند آهنگ مای - ۱۳۲۵
- ۱۱- ادبي فنون - ۱۳۲۶
- ۱۲ - وپيس زلميان - دینوا په زیار - ۱۳۲۶
- ۱۳- ددار مستقر پښتو شپړنی - له ددی څخه ترجمه - ۱۳۲۶
- ۱۴ - د رحمان ديوان تدوين، تصحيح او مقابله - ۱۳۲۸
- ۱۵ - خوشحال خټک څه وايي ؟
- ۱۶- نظری په پښتو نستان - رساله - ۱۳۲۵
- ۱۷ - پښتو نستان - کتاب -
- ۱۸- ليدران امروزی پښتو نستان - رساله - ۱۳۲۱
- ۱۹ - دشيده ديوان تدوين، تصحيح او مقابله - ۱۳۲۳
- ۲۰- مړتکي ما - ۱۳۲۵
- ۲۱- يو پشانه الکتر - دینوا غږی اشعار - ۱۳۲۵
- ۲۲- دگيتان جلی ترجمه - ۱۳۲۶
- ۲۳- لنډی - ددی او انگريز ترجمي سره - ۱۳۲۷
- ۲۴- خو شحال او پسرلی - دینوا په زیار - ۱۳۲۷
- ۲۵- پا چا خان - له اردو څخه ترجمه - ۱۳۲۸
- ۲۶- دلړه خوا
- ۲۷- پښتو قرأنت - ددولسم ټولگی - ۱۳۲۹
- ۲۸- او سنی ليکوال - لومړی ټوک - ۱۳۴۰
- ۲۹- او سنی ليکوال - دوهم ټوک
- ۳۰- اوسنی ليکوال - دريم ټوک
- ۳۱- افغانستان الیوم - دینوا په زیار - ۱۳۴۲
- ۳۲- الافغانیستان - دینوا په زیار - ۱۳۴۳
- ۳۳- آثار افغانستان - دینوا په زیار - ۱۳۴۳
- ۳۴- حقیقه عن افغانستان - دینوا په زیار ۱۳۴۳
- ۳۵- حدیقه العالم الجدید دینوا په زیار - ۱۹۶۶ م
- ۳۶- خوشحال از زبان خوشحال - رساله - ۱۳۴۸
- ۳۷- نیکه لیک - یا دافغانستان تاریخي پیښي - تر چاپ لاندی دی.
- ۳۸- دافغانستان نوميالی - لومړی ټوک تر همدی .
- ۳۹- ژوي گنپکار - دواړه
- ۴۰- کار بر اصل - دواړه
- ۴۱- اصلی کار - دواړه ۱۳۵۱
- ۴۲- زړنگه - دواړو دوا م

ز ما استاد ملا پير محمد و چه پرلار د پاك احد و
 دى ملا پسه هسي شان و چه عالم ورته حيران و
 سروكار ئى و له درسه تل بدام د خدای له ترسه
 په رسول چه ووراغلى هغه ټول وه ده منلى
 يو ولا پر شريعت و بل قانع پر مصيبت و
 خصلتونه چه دده وه په همز ولو كى ئى نه و
 مراتب ئى همزه پير دى تر حساب تر شمار تير دى
 كه همه واړه تمام كړم پرى سلال به خاص وعام كړم
 بعضى بعضى مى ويلي و عالم ته مى ستا يلى

حاصل داچه بڼه سړى و

بڼه سړى، بڼه سړى وو

دا رباعيات هم دده دى :

په زړه سى اور دى، ستاله اور بله پاته سى كور دى ! لم له اور بله
 په درست جهان به، اورونه بل كړم لولم به ساندې، كړم به كور بله

په مخ بڼا پسته يى، ښكلى ملو كى پر شاوخوا دى، دحسن كو كى
 بلبلان ستا ئى، تا په گلزار كى طوطى دى ستا يى، په سړي مشو كى

ته خو مى گل يى، زه بلبل ستا يم په زړو ژبو، به دې قل ستا يم
 جانا نه ستا يم، چه تل دى ستا يم زه خوتل ستا يم، نو تل دى ستا يم

ماخذ (پښتانه شعرا - لومړى ټوك - ۳۷۹ مخ)

نویسمن آتون ئی داسی جواب ووایه:

همخوا یکی سست رگی کشت سرا روزی نبود از و بجز پشت سرا
قوت نه چنانکه پا تواند برداشت بهتر بود از پشت دو صد مشت سرا

ماخذونه:-

- ۱- پهنی سیر منی ۱۸ مخ .
- ۲- مشاهیر النسوان ۱۳ مخ .
- ۳- نتایج افکار ۹۷» .

۴- آثم رامی هزاره:-

به ختمه هزاره او داسیر عبدالرحمن خان دوختو ناستو پهلوان او غیر بازوو .

ماخذ:-

د «ژوندون مجله» د ۱۳۵۱ کال دثور د ۱۶ نېټی کنه .

ه- آثم هروی:-

ملا محمد حسین د خلیفه عبدا لاحد سلجوقی زوی مشهور په «خلیفه» چی د حضرت جی بخاری خلیفه او په نقشبندیه طریقه کی دهغه پرځای ناست و ښه عالم او ددرې ژبی شاعر تیرشوی دی معقول او منقول علوم ئی له خپل پلار څخه لوستي او په نستعلیق خط کی د مرحوم میرزا عبدالرحمن هروی شاگرد و په اشعارو کی ئی «آثم» او کله ئی هم «حسین» تخلص کا وه. دده په ښکلی خط لیکل شوي غو غزلي پریوه بیاض دیناغلي فکري هر وي سره موجودي وي، او د مرحوم مفتي عبدالحق د شهادت په نسبت ئی چی د مرحوم فیض الله باد مرغانی خلف و، د تاریخ یوه قطعه ویلي او پخپل ښکلی خط یی دهغه د سزار پر شناخته (لوحه) لیکلي ده چه لومړی بیت ئی دادی:

ای دل آن به بجهان کز سر جان در گذریم

کز سرا پای جهان رفت برون جان جهان

۷۷- ابراهیم خان لواهی :

دسلطان بهلول لودی له خوا په هند کې داتپاوه خاکم و. (لودی پښتانه - ۹۸ مخ

۷۸- ابراهیم خدای خراسانی :

ابو اسحاق ابراهیم خدای د محمد زوی اود ابراهیم نسی خنفي مذهب فقيه او محدث و

په ۳۲۱ هـ - ۴۳۳ م کال په خراسان کې اوسیده، او احادیث یې په عراق

خراسان او شام کې لوستي وو، او مصنفات هم لري .

(باخذ ونه، الاعلام زرکلی - ۱ - ۵۷ مخ)

(۲- الجواهر المضیه - ۳۳ مخ)

۷۹- ابراهیم خراسانی -

د بایستقر زوی او د شاه هر خ نسی په خراسان کې یې دخپل کاکا

د زوی میرزا شاه محمود سره جنگ وکړ او پر هغه یې پری وموند .

استرabad او اذربایجان یې هم ونیول، او د قره یوسف تر کمان زوی جهان شاه سره یې په

یو جنگ کې ماتی وکړه و تثبید او په (۶۳ هـ) کال مړ سو .

« لغتنامه دهخدا - ۲۵۶ مخ »

۸۰- ابراهیم خراسانی

ابراهیم د الیاس زوی اود اسد نسی د محمد بن طاهر د حکومت په وخت کې

د خراسان سپه سالار ؤ، او هغه وخت چه یعقوب د لیث زوی هرات و نیو،

اود هرات ا سیر حسین یې بندی کړ نو ابراهیم د الیاس زوی د محمد بن طاهر

له خوا په پوښتنه کې د یعقوب مقابلې ته ورغی، خو تره پری وژنی او وژوبلې وروسته یې

ماتی وکړه، او محمد بن طاهر ته یې وویل چه: د دې سړي سره به جنگ هیڅ نه

کیدی، ځکه چه هولنا که سپایان لري اوله وژلو هیڅ بالک نه لري، اوبی تکلیفه اوبی پروا

جنگ کوی اوبی له تور زنی هیڅ کار نه لري، ته به وایی د جنگ له سوره زیږیدلی دی

اوتول خوارج یی په فرمان دی او یولاس سوی دی ، نو ښه داده چه استمالت یی و سی ،
غوچه دده اود خوارجو د شرمخه و نیوله سی ، دی شاه فتن ، غازی طبع اوجدی سړی دی)
عنه وچه محمد بن طاهر خپل استازی له یولیک او ډیرو سوغاتو سره یعقوب ته واستول
او هغه هم آرام سو .

- تاریخ سیستان - ۲۰۸ مخ -

۸۱- ابراهیم خراسانی :

ابرا هیم د حصین زوی ، د محمد نسبی د بشیر کچ و سی او د سعید
قوسی کوسی په - ۲۲۵ هـ کال د المعتمد بالله دخلافت په وخت کښی
د هرات والی ؤ اود هغه کال دربیع الاخر په شلمه د جمعی په ورځ د عبد الله بن طاهر له
خواد سیستان والی وټاکل سو ، اود ربیع الثانی په ۲۸ د شنبی په ورځ له هراته سیستان ته
ورسید او د بست ولایت یی خپل زوی اسحاق ته وسپاره .

بیا چه په - ۲۲۷ هـ کال المعتمد بالله وفات سو ، نو د الواثق بالله دخلافت په
دوره کی هم ابراهیم حصین زوی د سیستان والی ؤ .

دی که څه هم اصلا عرب ؤ ، خو د سیستان له خوار جو سره یی هیڅ جنګ نه
کاوه او خوارج دده په وختو کی ډیر غټتلی سو . ابراهیم المتوکل علی الله په خلافت
کی هم د سیستان مقتدر والی ؤ . تاریخ سیستان - له ۱۸۵ مخ څخه تر ۹۹۷ مخ پوری - .
خو منهاج سراج په طبقات ناصری کی لیکلی چه ابراهیم بن الحصین د خراسان
داسیر محمد طاهر له خواد سجستان والی ؤ . چه ده بیاد خان له خوا پر سجستان باندي
خپل یو خلیفه درولی ؤ ، چه صالح بن نصر نو میده -

- طبقات ناصری - ۹۹۷ مخ - .

۸۲- ابراهیم خراسانی :

ابراهیم د حاج حسن خراسانی کاخی زوی دشیعه اساسیه پوهانو څخه ؤ. چه دا کتابونه یی لیکلی دی.

۱- الارشاد والتحیة فی العبادات الیومیة - په دری ژبه - .

۲- ارشادات الاصول - دوه جلدونه .

۳- الايقاظات فی الاصول .

۴- مشوارع الهدایة الی شرح الکفاية للسبزواری .

۵- مناسک الحج .

۶- منهاج الهدایة الی احکام الشریعة - ۲ جلدونه .

خراسانی په - ۱۱۸۰ هـ - کال زیږیدلی او په - ۱۲۶۲ هـ - سپوږمۍ دی. دی له خراسانه

نجف ته تللی ؤ .

هدایة العارفين - ۲۲ مخونه .

۸۳- ابراهیم خراسانی :

ابراهیم د محمد زوی، د عرب شاه اسفرائینی خراسانی تسمی مشهور په عصام الدین حنفی د

خراسان له نامتو صنفانو څخه ؤ، د یرتصانف لرې چه مشهوره یی دا دی :

۱- شرح ادا ب عضد الدین .

۲- الاطول شرح المطول. (صحیح یی شرح التلخیص دی).

۳- شرح الشمائل فی حقوق افضل الوری واقوی الدلائل.

۴- حاشیة علی انوار التنزیل الی سورة الاعراف.

۵- حاشیه علی جزء النبا.

۶- حاشیه علی الشمسیة فی المنطق.

- ۷- حاشیه شرح المواقف
- ۸- حاشیه علی شرح عقاید النسفیة.
- ۹- حاشیه علی القوائد الضیاء فیہ للجاسی.
- ۱۰- حاشیه علی کلیات المطالع.
- ۱۱- شرح تهذیب المنطق.
- ۱۲- شرح رسالة الاستعارة.
- ۱۳- شرح الشافیة فی النحو (صحیح یی صرف دی).
- ۱۴- شرح الطوالع.
- ۱۵- شرح العوامل للجرجانی.
- ۱۶- شرح القصا ری.
- ۱۷- شرح الکافیة عما رض به الرضی.
- ۱۸- مختصر فی النحو.
- ۱۹- شرح المختصر المذکور.
- یہ ۹۳۴ ھ کال ہدمر قند کی وفات شو.
- (ہدیة العارفین - ۱ و ۲ ص ۲۶)

۸۴- ابراہیم خلیفہ بابا گاہی :

د کنندہار دہو ری دہو دہر غا ہر ریگتہ نہ نژ دی نی ز یارت دی . دہمعلی
اکبر پاچا دو ختوبہ ہر ہیز گار او مشہو ر صوفی و .
د کنندہار عوام ورتہ عقیدہ لری ، خو ک وایی چہ د کنندہار دخا کریز د
سلطان عطا بابا و رور دی .

ماخذ (۱۳۴۷ ھ کال دانیس و ریحانہ ، دہبا علی زلمی لیکنہ)

۸۵- ابراهیم دهستانی خراسانی :

دغلورسی پیری له پوهانو څخه و، په خراسان کې اوسیده او د تصوف په علم او نور و ظاهري علومو کې یې شهرت درلود.

ماخذ (لغتنامه دهخدا - ۲۵۸ مخ)

۸۶- ابراهیم رباطی هروی :

د درېمې هجري پیری له عارفانو څخه و .

د هرات درباط په سیمه کې اوسید، او په طریقت کې یې د ابراهیم ستنپه هروی لاس نیوی کړی و، او هغه یې پیر او استاد و .

دده سزار د هرات د زنگي زاد د درباط په وړه کې دی.

۱- لغتنامه دهخدا - ۱ - ۲۵۸ مخ

۲- طبقات الصوفیه - ۶۳ مخ

۸۷- ابراهیم ستنپه هروی :

ابو اسحاق ابراهیم ستنپه د هرات له مشهور و صوفیانو او عارفانو څخه و. د ابراهیم ادهم او بایزید بسطامی او دهغوی په شان د نوروسره یی لیدلی او صحبت کړی او ابراهیم رباطی دده شاگرد او سرید و .

د ابراهیم ادهم په ارشاد اولارښونه یې مزدوری کوله او څه چه به یې گټله هغه به یې یې وژلوهر بیانوته صدقه ورکوله او هم د ابراهیم ادهم په پیروی یې دنیا پرېښودله او تجرید یې خوښ کړی، پیلې پښې به گرزیږده او کعبې ته پلې ولاړ .

اصلا د کرمان و، خو په هرات کې اوسیده ځکه نو (هروی) یا له سی، او قبر یې په قزوین - ظاهر آغزین - کې دخلکوزیار تگه ده .

ماخذونه ۱ - لغتنامه دهخدا - ۲۵۹ مخ

۲-طبقات الصوفیه-۳-مخ

۳-کابل مجله-۳-کال-۲-گنہ-۱۵۷-مخ

۸۸-۱-بر ابراهیم (سلطان) غزنوی:

ابوالمظفر ظہیر لد و لدہ سلطان ابراہیم دسلطان مسعود زوی او دسلطان محمود
غزنوی نمسی و، وروستہ تر ہفہ چہ ددہ ورو فرخ زاد دقلنج پہ ناروغی وفات شو.
د(۵۴۵۱-۱۰۶۰م) کال دصغری دسیاشتی پہ ۱۹ ددوشنبی پہ ورخ دغزنی پرتخت
کشینوست او ابو الفضل بیہقی پخیل کتاب تاریخ بیہقی کی ددہ دجلوس پہ
سنا سبت داشعر لیکلی دی:

پادشاهی برقت پاک سرشت

پادشاهی نشست حور نژاد

از برفته همه جهان غمگین

وز نشسته همه جهان دلشاد

گر چراغی ز پیش ما برداشت

باز شمع می بجای آن بنهاد

یافت چون شہریار ابراہیم

هر کہ گم کرد شاه فرخ زاد

سلطان ابراہیم غزنوی پہ ۵۴۴ کال پہ ہرات کی زہیللی، او پہ ۵۴۹ کی

وفات شوی دی او ۵۴۴ کالہ فی پاچھی کبری دہ.

دہد خپای پاچھی پہ لومری کال دسلجوقیانو سرہ روغہ وکرہ او دسلطان سنجر

خور فی خیل زوی مسعود تہ وغوبتلہ.

پہ ۵۴۵ کال فی پرتخار ستان حملہ وکرہ اوسکلکندہ فی ونیو، او دسلطان

ملکشہ سلجوقی اکا عثمان فی چہ د«امیرالاسرا» لقب ہی درلود بندی غزنی

تہ راووست. پہ ۵۴۶ کال ہی دہندستان خواندہ لبتکری وبتلی اوہندہ فی

دیر فتوحات و کړه چه مشهوره ئی د «اجو داو بال» د کلاگانو فتح وه چه د سلطان محمود په وخت هم فتح شوی نه وې اوتر درو میا شتو او اتلسو ورځو وروسته سالم او غانم بیرته غزنی ته راغی، چه ابو القرج رونی دهغو فتوحاتو په سناسبت څو قصیدې ویلی دی. سلطان ابراهیم بڼه مدبر، عادل، سخی او کارآزموده پاچا و، او عیله ئی وه چه بیاد خپل نیکه (سلطان محمود غزنوی) عظمت او حشمت لهره نوی کړی خوله بده سرغه ئې په مخ کې د پیر داخلي او خار جی سوانح درلودل چه دی ئی لویو کارونه نه پرېڅو د.

ابن اثیر لیکلی دی چه ابراهیم همیشه ویل کا شکی زه د پلا رپرځای وای څو چه محمودی سلطنت ته آسیب نه وای رسیدلی - خواوس کار تر کار تیر شوی دی اونسم کولای چه پردېنمانو بری ووسم! (بیهقی دا ابراهیم په ستاینه کی داسی لیکي: «.. چون برای امارت رسید اولیا وحشم و کافه مردم را بر ترتیب و تفریب و نواخت برافنده ازه بداشت چنانکه حال سیاست و درجه ملک آن اقتضا کرد و در اشارات و سخن گفتن بجهانیان معنی جهانداری نمود، و ظاهر گردانید که این رسمه راشبانی آمد که ضرر گرگان و ددگان بیش نه بیند و لشکری که دلهای ایشان جمع نشده بود پرخش پادشا هانده همه رازنده و یک دل و یک دست کرد، و سخن مستظمان و مستحنان شنید و داد و داد.

ابن اثیر او ابوالفداء دده په صفا تو کی لیکي چه سلطان ابراهیم هر کال یو وار قرآن کریم پخپل خط لیکه چه یو کال به ئی کعبی ته استاوه او بل کال به ئی مدینې ته او هم هر کال ئی د ری میاشتی روژه نیوله.

عوفی په جامع الحکایات کی لیکي چه سلطان ابراهیم هر کال یو پلا امام یو سف سجاوندی ته بلنه ورکوله چه دده مجلس ته حاضر سی او خلکو ته و عطا وکړی او د امام له سختو خبر وڅخه نه خوا بدی کیده.

دولت شاه دمقامات ناصري په حواله ليکي چه سلطان ابراهيم به د شهي د غزني په کوڅو کي گرزيده او پخپل لاس به ئي بن وړلانو او محتاجانو ته پسي او دوي ورکولي .

سلطان ابراهيم د ورځينو په رازر از لقبو لکه ظهير الدوله نصير الملة رضي الدين او نوروياد کړي دي .

دده دوخت مسکوکات

الف : طلائي - ۵۵۵ م کال - ۸، ۴ گرامه وزن او ۵۵ ملي متر پندو الي .

د سکي پر مخ : لا اله الا الله وحده لا شريک له القايم با سر الله

د سکي پر شا : ظفر - نصير الدوله و ظهير الملة ابراهيم

ب : سيني زر : ۹، ۲ گرامه وزن ۱۸ ملي متر پندو الي

د سکي پر مخ : الله - القايم با سر الله نصيري

د سکي پر شاه : ظهير الدوله الملك ابراهيم

د سکي دنورو ډولونو دپاره دي « سلطنت غزنو يان » کتاب ۸ ۲۷ مخ

ته رجوع و سي سلطان ابراهيم غووداني هم وداني کړي وي چه د شهوري ئي

« خير آباد » او (ايمن آباد) نوميدلي ده غووينت لوني او شهر د يرش زامن

درلودل ، خپلي لوني ئي ساداتو او علماو ته ورکولي چه يوه لور ئي د

منهاج سراج دريم نيکه سولينا عبدالغالي جو زجاني په نکاح کړي وه .

د سلطان هديره په غزني کي دپا رشمال ختيزي خواته پرته ده .

ماخذونه

۱) طبقات ناصري لومړي - توك ۳۸ ۲ مخ او نور

۲ - تاريخ بيهقي ۳۷۸ «

۳ - لغتنامه دهخدا - توك ۲۶۳

۴- قاموس المشاهير ۲- توك ۵ ۱- مخ

۵- سلطنت غزنویان - ۳۷۲ -

۸۹- ابراهیم سوری:

په هندوستان کی دپښتنو سوری یا نوغلام پاچاؤ، چه له (۹۶۱ هـ)

مخچه تر (۹۶۲ هـ) پوری ئی پاچهی کړې ده .

ابراهیم سوری د غازی خان سوری زوی او د محمد شاه سوری مشهور

په عدلی شاه د سوری یا نو د ابراهیم پاچا د خور سیمه و .

هغه وخت چه د سوری یا نو پښتنو پخپلو مشعو کی اتفاق او جگړی شروع

کړې نو عدلی شاه د ابراهیم سوری (دخپل اخینی) د نیو لار اده هم

و کړه ، ځنگه چه ابراهیم سوری یو بار سو خ مشر و نو خپلی پڅی (د عدلی

شاه خور) د عدلی شاه په اراده خبر کړ ابراهیم سوری هم ځان سقا بلی ته تیار

او عیسی خان نیازی ته ئی چه عدلی شاه دده د نیو لودیا ره لیری و ساتی ورکړه

او د هلی ئی و نیو ، خطبه او سکه ئی پخپل نامه کړه ، او ځان ته ئی « د ابراهیم شاه »

خطاب و ټاکه .

د ابراهیم سوری د پاچهی تر اعلان و روسته د پنجاب حاکم احمد خان سوری

د شیر شاه سوری د تره زوی چه د عدلی شاه یوه خور په ده واده وده ابراهیم سوری

پرخلافسر پورته کړ او دلسو زرو سپوږم سره داگری خواته روان سو او

هاتنه ئی د ابراهیم سوری او یازره لشکر ته ساتی ورکړه او آگره ئی و نیو له .

ابراهیم سوری سنبهل ته او بیاله هغه لځایه کالی ته ولاړ هلته ئی هم

ساتی و کړه پخپل پلار پسې « بیانه » ته ولاړ .

تر هغه وروسته ئی که څه هم څو ځله د پاچهی دبیرته نیو لودپاره زیار ویوست

خو بری ئی ونه سوند خو په پای کی « او دیسیه » علاقی ته ورسید ، او په

۹۷۵ هـ کال چه سلیمان کرانی او دیسیه و نیوله ابراهیم سوری ئی په قول او عهد لخانه را ووست او بیا ئی په تگی وواژه .

ساخدونه (۱ - دهند وستان تاریخ دفرشته دتاریخ پښتو ترجمه لومړی ټوک -

(۵۱۲ مخ)

۲ - اغتنامه دهخدا - لومړی ټوک - ۵۹ ۲ مخ)

۹۰- ابراهیم شاه غرستانی :

ابراهیم شاه دار د شیر شاه پورزی دغرستان له امیرانو څخه ؤ .

هغه وخت چه سلطان علاء والد بن جهان سوز دهرات دتولک کلاونیوله

او د غرستان خواته ولاړ د غرستان تر فتح وروسته یی د همدی ابراهیم شاه لورچه « نورسلک » نومید په نکاح کړه .

(طبقات ناصری - ۱ ۳۹۱ مخ)

۹۱- ابراهیم صولی خراسانی :

ابو اسحاق ابراهیم دعباس زوی د محمد نمسی او د صولی کړوسی دخپل

عصر ناستولیکوال ؤ دده کورنی له خراسانه عراق ته تللی وه نیکه ئی دعباسیا نو

په دولت کی ښه مقام درلود پخپله ابراهیم په بغداد کی وده موندلی ده

او دالمعتصم، الواثق المتوکل خلفاو ددریار مشهور لیکوال او شاعر و او هم

بی ترمنځ یی پوری د (سامراء) د سیمې د ضیاع او نفقات نموسی دیوانه ووظیفه

اجراء کوله .

د عبدالشاه وویلی دی چه : که ابراهیم دعباس زوی شعر خپل کسب

گړزولی وای سوړته هېڅ نه پاته کېده .

مسعودی ویلی دی چه : نه په پخوا کی اونه وروسته دده غونډی لیکوال

شاه عرمانه پریشی .

خلیفه آثم په (۱۳۳۳ هـ ق) کال وفات سوی او دسولانا جاسې دده پري دباغچې له څنگه په سلجوقیه قبره کې بنځ دی.

ماخذ-

(یادی از رفتگان - ۱۶۲ مخ - د کابل چاپ)

۶- آجه هر وی -

دهرات له بزرگانو څخه و، چې واعظ هر وی پخپله «رساله مزارات هرات» کې د «آجه باجه» په نامه دوه مزارونه د «فیروز آباد» وره ته نژدې شودای دي اوداسې لیکي:

«قریب درب فیروز آباد دوسزار است به یکد یگر نزدیک به آجه باجه مشهور و سحلی بس بزرگ است و ملجا نیازمندان بوده و هست»

ماخذ:

(رساله مزارات هرات - ۵۶ مخ - د کابل چاپ).

۷- آخون الیاس ملی زی -

حاجی آخون محمد الیاس د محمد عیسی خان زوی مشهور په «شیخ آخون الیاس» دیوسفزو د تېر دملیزو دطایفی یو مشهور روحانی عالم و، چې په (۹۹۰ هـ) کال په «نیاک دره» کې زیږیدلی او په (۱۰۸۶ هـ) کال د «لاجبوك» په مقام وفات سوی دی، دده پلار دیوسفزو دملیزو د مشرانو څخه وو، او دیوسفزو تېر د پخواني افغانستان او اوسني پښتونستان د دیر په سیمه کې او سې، آخون الیاس دیني علوم له نجیب الدین آخون زاده څخه چې د دیر د لرسیند په «سدو» نوسې کلي کې او سیاه و لوستل، او بیاد طریقت او معرفت د علوسو د زده کړې دپاره هندوستان ته ولاړ، او په دې سفر کې د آخون درويزه نمسی میا نور محمد هم ورسره و، چې په (۱۰۴۰ هـ) کال لاهور ته رسیدلی وو. دوی په لاهور کې د نقشبندی د مشهور

دهم کتابونه در لو دل چه مشهور بی دادی :

۱ - دیوان رسائل ۲ - دیوان شعری ۳ - کتاب الدولة ۴ - کتاب المعطر
۵ - کتاب الطبیخ .

ساخزونه ۱ - الاهلام زر کلی - ۳۸۲۱ مخ

۲ - الاغانی - ۲۰۲۹ مخ

۳ - معجم الادباء - ۲۶۱۱ مخ

۴ - ابن خلکان - ۹۲۱ مخ

۵ - تاریخ بغداد - ۱۱۷۶ مخ

۶ - سمودی - ۲۹۹۲ مخ

۹۲- ابراهیم علوی غزنوی :

: سلطان بهرامشاه غزنوی لشکر سالار و ، او به (۵۵۴۴) کال چه بی
سلطان سیف الدین خوری به مقابل کی پر غزنی حملہ و کره دهمدی ابراهیم
علوی به سالاری بی لوی لشکر جور کی ، او د غزنی خلکو به مرسته بی غزنی او
سلطان سیف الدین د واره و نیول .

ساخذ (حکیم سنائی - تالیف خلیلی - ۵۲ مخ)

۹۳- ابراهیم غزنوی :

ابوطاهر ابراهیم دمحمد حکیم بغدادی زوی مشهور به غزنوی به طب
کشی د « راحة الانسان » د کتاب منصف دی چه د اکتاب بی د خلیفه ماسون
عباسی د پاره لیکلی و به ۲۲۴ کال وفات شوی دی .

(هدیه العارفیه - ۲۱ مخ)

۹۴ - ابراهیم فرخاری بدخشی :

۹۴ - ابراهیم فرخاری بدخشی : خلیفه ابراهیم دبدخشان دفرخاوددری ژبی شاعروچه په ۱۰۸۷ هـ کال په شاه جهان آباد کی زیږیدلی او په ۱۱۶۵ هـ کال وفات شوي دي دی دمیر جلال الدین حسین بدخشی د ر و زنی په اثر د عرفان لور مقام ته رسیدلی ؤ اوده ته یی رتالیفات منسوب دی، ددری ژبی په ادب کی ښه لاس درلوده او یو مثنوي ئی دشپږ و ز ر و بیتو په حدودو کی منظوم کړی ؤ .

داخو بیتونه دده له مثنوی څخه را نقل شوه .

ماومن گفتن هم از امرت بجاست ورنه ما را این قدر قدرت کجاست

روح من با جان جان اندرتن است

هرچه میگویم نه از گفتن است

گفت نمی باشد زنائی در نهان

لیک از تی بشنوند اهل جهان

بهرتر از تی نیست کس بار از جفت

هر که چون تی گشت خالی را ز گفت

(افغانستان: ددایرة المعارف نشریه ۲۹۳ مخ

(۲-تذکره چراغ انجمن)

۹۵ - ابراهیم کر باسی هروی :

ابرا هیم د محمد حسن خراسانی کاخی زوی د هرات د هوض

کرباسی په محله کی په (۱۱۸۰ هـ) کال زیږیدلی او د خپل وخت له

نامتو فقها ؤ څخه ؤ فقه ئی له میرزا ابوالقاسم قمی (دقوانین) له خاوند اوسولی مهدی

دابی ذوقی دزوي اوله بحر العلوم او شیخ جعفر معروف په کاشف الغطاود ریاض

المسائل دمصنف سید علی اونورو پوهانو څخه لوستلی اود ژوند زیاته برخه ئی په تالیف

اوتدريس کي تيره شوی و خود هغه وخت دنور و فقها و پيغمبري سر افعی او دعاوی خوښي نه وي اوقائع سري و .

پلار ئي د خراسان د کاخ يا کاخک په ناحیه کي اوسیده اودي هم له هراته اصفهان ته تللی و .

دده له تالیفاتو څخه (اشارات) په اصولو کي ښه مشهور کتاب او چاپ شوی هم دي دنورو څو کتابونو نومونه يي دادی

۱- نخبه (په فقه کي په دري ژبه)

۲- ایقاعات ۳- منهاج الهدایه

۴- شوارع الهدایه الی شرح الکفایه او مختلفي رسالي

ابراهيم کرباسي په (۱۲۶۲ هـ) کال وفات شوی دي

ماخذ (لغتنامه دهخدا - ۲۶۴ مخ)

۹۶ - ابراهيم لودی

سلطان ابراهيم لودی په هندوستان کي د لودیانو پښتنو پاچها نو

د سلسلې وروستی پاچا وچه دخپل پلار سلطان سکندر لودی تر مړیني وروسته د ۱۲۶۲ هـ

۱۹۱۷ م کال د ذی الحجې د میاشتې په اوومه د یکشنبې په ورځ په نیرشان و شوکت

د پښتو مشرانو او امیرانو له خوا په پاچهۍ وټاکل شو خطبه او سکه ئي په نامه جاري شوه .

د فرشته تاریخ لیکي چه ډیر هوښیار، قابل او بهادر پاچا و د احم زياتوی چه (ده د پلار

قاعدې نه برخلا ف د عزیزانو او پښتنو سردارانو سره ناوړه سلوک شروع که دوي ئي دخپلو

حقونه مجروم کړل اوده په ویل چه د پادشاه عزیزان نه وی ټول نوکران دی مشران

امیران چه د سلطان بهلول او د سلطان سکندر په مجلس کي به په عزت ناست ووهغوی

به په ناچارې لاس په ناسه دده د تخت په مخ کي ولاړ ووا وپه زړه کي ئي دده پر

خلاف تجويزونه جوړول ددوی داغرض ووچې بادشاهي تقسيم شي (۱)
ترټولولو سره ئی دخپل سکه ورور شهزاده جلال خان سره مخالفت څرگندشو او هغه د اچې
جلال خان هم د پاچهي ادعادرلو دله خو پښتنو مشرانو ده ته د سلطان جلال الدين
خطاب ورکړ او د پوره فوځ اوسا سان سره ئی (جونپور) ته وليږه او هلته ئی خپلواک
حکومت جوړ کړ.

سلطان ابراهيم ددې دپاره چې دنور بغاوت مخه ونيسي خپل څلور نور ميريزو روته
محمود خان اسماعيل خان حسن خان اوشهزاده اعظم همايوني ئی دهغی کلاته
نظر بند وليږل او هريوه ته ئی دوي ښځی او د ژوند ټول مايحتاج ور سره ورکړل خو
بيا هم د سلطان جلال الدين دخپلواک حکومت داغلانولوپه وجه په يوه ملک کې^۱
دوه پاچهان منځ ته راغله چې دهغه وخت دورا ندیشه پښتانه مشران او اميران
ددې کار کلک مخالف وو.

څلور میاشتې وروسته چې دراپړی حاکم لودی پالواني خان جهان د سلطان ابراهيم
درباره راغی او د هیواد د ویش سره ئی سخت مخالفت څرگند کړی د ویش سلا ور
کونکی امیران له هری خو پر راټول شول.

او خان جهان د پاچا په منځ کې د ویش سلا ورکونکی امیران خور او غندل او
پاچاته ئی وویل (د پاچهي هیواد ویش تیروتنه او دهغه مثل ناپوهی ده باید
پوه شی چې پاچاهی په کله نه سی کیدای او په یو ټیکی کې غبرکې توري نه
خا ټیږی (۲) د خان جهان خبرې پر پاچا اغیزه وکړه او دخپلو خا صا نو سره
ئې وویل چې شهزاده خوپه لاره دي او جونپور ته لانه دي رسیدلی ښه به داوي

۱ - د هندوستان تاریخ - د فوشته تاریخ پښتو ترجمه ۳۹۷ مخ

۲ - سمرق افغان ۱۷ مخ لودی پښتانه ۲۳۳ مخ

چې ورته وليکو چې د پوي ضروري مشوري د پاره ستارا تلل ضروري دي. هيت خان ئی د دي کار د پاره وکما ره خوشهزاده لا پخوا له دي چا له خبر شوي و نو لکه دهيت خان په خبرونه غولیده.

پاچا يوه بله دا ميرانو جرکه ور وليرله. خو هغی جرگی هم غه ونه کړه اي شوه لکه نو پاچا د جو نپور اميرانو ته خطونه وليرل چې د شهزاده سره دي تعلقات نه ساتی او تله راتله دي نه کوي او پخپلې اميرانو ته چې د پوره طاقت خاوندان وو. او دوي دېرش غلو بيت زره سواره لرل لکه دريا خان لوا ئی د بهار حاکم يا نصير خان د غازي پور حاکم او ياشمخ زاده محمد فرمای داو ده حاکم او نور و ته خاص خلعتونه او آسونه ورو وليرل او هغه ئی د شهزاده مخالفت ته ولسول.

له بلی خوائی د دربار اميرانو ته ور منصبونه خطا بونه. خلعتونه او جا کيرونه ورکړه اسان او پيلان ئی ورو پخپل. بنديان ئی خوشی کړه رعيت ته ئی د دروکاله خراج ويا به د کند ها راوکسی غر د پښتنو مشرانو. او هم مکی او مدني ته ئی د بابل خان او اليزي د لاوړ خان په لاس خورادرانسه سوغاتونه وليرل. او په دي ترتيب ئی خپل والک زيات کړ. سلطان جلال الدين هم په داکه مخالفت ته لاس ورته کړ او دپاچهي تاج ئی پر سر کښيښود خطبه او مکه ئی پخپل نامه کړه او ده هم خپلو طرفدارانو ته منصبونه او خلعتونه او خطا بونه ورزيات او جا کيرونه ئی ورکړه.

د سلطان سکندر د سپړنی دريم کال هر تيريد ووجه د سکنيو ورو نو ترمنځ د جنگ لمبی پورته شوي او په بل عبارت د لود يا نو د پاچهي د زوال لومړي خيسته کښيښودله شوه. هغه وچه ترڅو جنگ وروسته سلطان ابراهيم بريالی او سلطان جلال الدين تسليم او بيرته شهزاده جلال خان شو.

د شهزاده جلال په تسليميدو سلطان ابراهيم د پلار د ټول ملك د پاچهۍ واكې
 په لاس كې واخيستلې او مخالف اسيران هم ورته ايل شول. شهزاده جلال
 له بېرې وتښتيد او د كوكو اليار را جاته ئې پناه يووړه د سلطان ابراهيم د يرش زړه
 لښكر د امير الا مرء اعظم همايون په مشرۍ د كوكو اليار بڼا روڼو او شهزاده -
 جلال بيا د سلطان ابراهيم په لاس ورغې او د ها نسي كلا ته ئې
 مېر يزيو وروړو سره د بند د پاره وليږه خو پېر لا ري ئې خوله
 ور پسته كېږه او وئې واژه د شهزاده جلال تر وژلو وروسته
 د سلطان ابراهيم بد كمانې پر خپلو اميرانو ورځ په ورځ زياتيدله او يو په
 بل پسې ئې يا بند يا ټول اويا ئې وژل امير الا مرء اعظم همايون ئې بندي كړ
 دهغه زوي اسلام خان او حسين خان ساهو خيل او محمودستر يانې ئې ووژل
 هغه وچه د پښتنو ټول اسيران ورسره مخالف شول او د د باديو حمله كوونكو
 له خوا ئې ملك ته رځنې پيدا شوي. ظهير الدين بابر چه له ۹۱۰ هـ كال څخه
 په كابل كې دهندوستان د ټولو په تمه شپې سبا كولې خود سلطان سكندر
 لودي د توري او تدبير په مقابل كې ئې څه نه شو اي كولا ي او س چه ئې
 د سلطان ابراهيم د پاچهۍ دستې او دهغه داميرانو د بيزاري خبرونه اورېدل بياني
 غه مړي ارزوگاني ژوندي سوي او د ۹۲۵ هـ په سر كې ئې مخ پر هندوستان
 لښكري را وبهولې خو سلطان ابراهيم له داخلي شخړو څخه وزكانه وجه
 خارجې خطر ته دي ملتفت شې.

بابر په څو كالو كې څو حملې وكړي خو بيرته به ناكام كابل ته ولاړه خوچه
 د ۹۳۲ هـ كال د صفر په لومړۍ ورځ بېاله خورالوي لښكر سره دا با سين غاړي
 ته خان ورساوه او تر سختو جنگو وروسته د پاقي پټه كړته ورسيد او د ۹۳۲ هـ
 درجب د مياشتې پر اوومه يا اته يا لسه د جمعې په ورځ سلطان ابراهيم لودي

اوبابرېخېله دخپلو خپلواشکرو د اداري واکي پخپلولا سو کي ونيولی کله جنگ ونيوت دوينو ولي و بهيدلي خود پښتو اميرانو د بد بيني او نفاق په وجه او داچه د ټولو مشرانو له سلطان ابراهيم څخه زړونه بد شوي وو پښتو لښکرو په سره خوا جنگ کاوه وايي چه په دغه وخت د سلطان پو و رتير امير سلطان ته سلا ورکړه چه (نن به د سصلحت له مخي جنگ پرېږدو. بيا به فکر و کړو او يو مناسب تدبير به غوره کړو)

مگر سلطان ورته وويل. تاته ډېده معلومه چه د پا جهانو خيمي سري وي. او دا د د وي دسر خر ويسي قال او دسر فروشي نخښه ده سور چه دا خيمي په خپلو وينو رتک کړي دي اوس کوم لورته مخ نيولاي شو او څنگه به سرخ رخروبي ډېز رد روئي بدله وو (۱)

هغه وچه له خايسته ترما پښينه پوري سخته جگړه وشوه. څو په پاي کي سلطان ابراهيم د شپږ وزرو پښتنو جنگياليو سره د جنگ په ډگر کي وواژه شوما زيگر ته نژدې ظاهر چه د جنگ په ډگر کي ئي مړي لټول د سلطان ابراهيم مړي ئي و پيژاند. سر ئي ځني پري کړ او با برته ئي پووړ تن ئي په پاني پت کي ښخ او هديره ئي معلومه ده.

په دې ډول د سلطان ابراهيم لودي پا چه تر اتو کالو اتوميا شتو او يوي ورځي وروسته پای ته ورسېده چه له هغې سره په ډهلي کي د پښتنو د دري سوه کلني پاچهي کبله ټوله سوه

(۱) تاريخ هندوستان د فرشته تاريخ پښتو ترجمه - لومړي ټولنه

۳۹۷ مخ څخه تر ۴۰۴ مخ پوري

- ٢ - لودی پښتانه - له ٢٣٢ مخ څخه تر ٢٧٩ مخ پوری
- ٣ - شوکت افغانی - اردو - ٣ ټوک ١٧ مخ
- ٤ - تاریخ فرشته لومړی ټوک - ١٨٨
- ٥ - مرقع افغان له ١٦٩ څخه تر ١٩٣ پوری
- ٦ - تاریخ خورشید جهان له ٩٠ تر ٩٣ »
- ٧ - داودی - (٨٧) ٩٣ »
- ٨ - طبقات اکبری - لومړی ټوک - ٣٣٢ مخ
- ٩ - بابر نامه - ١٧٦ مخ - ١٠ - سیرالمتاخرین - ٢٣١ مخ

٩٧ - ابراهیم مستملی بلخی :

١ - بو اسحاق ابراهیم دا حمد بلخی زوی د بلخ له مشهورو مصنفانو -
حافظانو څخه و یو کتاب یې د (معجم الشیوخ) په نامه د صوفیانو په حالا تو
پاندي لیکلی دی او په (٣٧٦ ه - ٩٨٦ م) کال وفات شوی دی .

ماخذونه . ١ - هدیه العارفین ١ - ٦ مخ

٢ - افغانستان بعد از اسلام - ١ - ٩١ مخ

٣ - معجم المصنفین - ٣ - ٣٩ مخ

٩٨ - ابراهیم ملا :

ملا ابراهیم د پیر روښان د زوی جلال الدین زړورسلگری او په
سلي مبارزوکی دهغه ملا تپ و .

په (٩٩٦ ه) کال چه صادق خان د خند د مغولي اکبر له درباره و
دیر لښکر سره د جلال الدین د نیولو دپاره تهراته راغی ملا ابراهیم ئی په
لاس کښیوت . خو پخپله جلال الدین ځان توران ته ورساوه اوله هغه ځا په
ئې دهند د مغلو سقایی ته ملاو تپ له .

- ۱ - اکبر نامه - ۳ ټوک له ۵۳۱ مخ څخه تر ۵۳۳ پوری
- ۲ - تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - ۱۵۱ مخ)

۹۹ - ابراهیم میرزا بدخشی:

د سلیمان میرزا زوی د خان میرزا انسی او د پاپردا کا زوی د بدخشان

له امر او څخه وچه په (۹۴۱ ه - ۱۵۳۳ م) کال زیږیدلی او په (۹۵۳ ه) کال د همایون له خوا اوده اوده پلار ته د بدخشان د کشم حکومت سپارل شوی دی .

په (۹۵۵ ه) کال د ظفر کلا او قاتقان هم همایون دوی ته ورکړه او په (۹۴۶ ه) کال چه د بلخ خواته د همایون څلورم سفر د بدخشان ساتنه هم ابراهیم میرزا ته وسپارله شو .

په (۹۶۳ ه) کال د همایون تر مرگه وروسته د اکبر د جلوس په لومړی کال ابراهیم میرزا خپل پلار سلیمان میرزا سره د کابل د نیولو په نیت دی خواته راو خوځیدل څلور میاشتې ئی د کابل ښار محاصره کړ څنگه چه د اکبر له خوا د کابل والی بنعم خان ته تازه قوت او کوسک راوړ سیدنو میرزا سلیمان له خپله زویه ابراهیم میرزا سره ناکامه بدخشان ته ولاړ او په (۹۶۷ ه) کال چه دده پلار د بلخ د نیولو په غرض د پیر محمد خان او زبکی حکمران سره جگړه وکړه او له میدانه و تښتید ابراهیم میرزا د پیر محمد خان د قواو په لاس کښوت . او د (۹۶۷ ه - ۱۵۶۰ م) په ذی الحجده و ستمبر کی و وژل شو . لکه څنگه چه په اکبر نامه کی لیکلی شوی دي ابراهیم میرزا د خپلونیکو نو په پیر وی ښه عالم او ادیب سړی و . په دري او ترکی ژبو ئی اشعار ویل او په شعر کی ئی (وفائی) تخلص کاوه . وایی چه د خپل قتل په وخت کی ئی دا رباعی وویل .

ای لعل بدخشان ز بدخشان رفتی
ما تند خورشید درخشان رفتی
درد هر چو خاتم سلیمان بودی
افسوس که از دست سلیمان رفتی
دایمونه هم دده دی

سنبل زلف تودل رارام نتوانست کسرد
شاخ نازک بود و مرغ آرام نتوانست کرد
من و اندیشه این عشوه گر آن حیرانم
همه جان می طلبند از من جان اینهمه نیست
در کوی که باشم که به از کوی تو باشد
در روی که بینم که به از روی تو باشد

نکته سنجانو دده دزیردنی نیمه (تخل امید پدر - ۹۳۱ هـ) او دمی زنی نیمه ای
(کونخل امید پدر ۹۶۷ هـ) تا کلی ده.
ماخذونه:

- ۱- تاریخ افغانستان در عصر کورگانی - ۳۹-۵۰-۵۱-۵۳-۶۱-۶۳-۶۵-سخونده
- ۲- اکبر فاسه - ۲-توک - ۲۸۷ مخ
- ۳- طبقات اکبر - ۲- (۱۲۸) »
- ۴- قاموس المشاهیر - ۱- (۱۷) مخ
- ۵- لغتنامه - ۱- (۲۶۷) مخ
- ۶- مذکر احباب قلمی تذکره - ۸۷ مخ
- ۷- روز روشن (تذکره) - ۱۴ مخ

۱۰۰- ابراهیم هروی:

امیر ابراهیم دهرات له لویا نوا و ددری ژبی له شاعرانو

پير حضرت آدم بنوری لاس نیوی وکی، او بیا د دکن او اګري په لار د هلي ته ورسید، او په هلي کې هغه وخت د شاهجهان پاچهې وه.

څنگه چې آدم بنوری پنهتون مشوا نې روحانی و، او دده سره یو زیات شمیر پېستانه مريدان هم وو، نو شاهجهان د ځينو درباریانو په نفوټه له ده څخه خطره محسوس کړه، او هغه نې خبر کې چې له هلي څخه ووړي، نو هغه وو، چې آخون الیاس دخپل پير سره په (۱۰۵۰ هـ) کال بیرته لاهور ته ولاړ، او په هماغه کال دخپل پير په ملګري حج ته وخوځید، او په (۱۰۵۲ هـ) کالې بیت الله ته ورسید. په (۱۰۵۳ هـ) کال تردوهم حج وروسته دخپل پير سره مدینې ته ولاړ پير نې وفات او دی هم هلته شپږ کاله پاته سو، خو چې په (۱۰۵۹ هـ) کې بیرته وطن ته راوخوځید، چې وطن ته راوسید نو د دیر د میدان د سیمې په «لاجبوک» نومې محای کې میشته سو، او د ژوند تر پایه نې هلته دخلکو روحانی ښوونه کوله. دده مزار په لاجبوک کې مشهور دی او د پیر عوام نې زیارت ته ورځي.

ماخذ:

(روحانی تړون - د پښتونستان د پښتونو د دارالاشاعت چاپ له ۱۹۶۱ مخ څخه)

قر ۶۲۷ - مخ پوری)

۸- آخون پنجو -

سيد عبد الوهاب سيد غازي زوی مشهور په «آخون پنجو» د پېښور د اکبر پوری په سيمه کې یو نا متو روحانی عالم او په عین حال کې قومی شخصیت و، چې د هند د مغولو د ناروا سلطې په مقابل کې نې دخپل ملی مشر سلطان محمود گدوڼ په پير وې له کابل ټراټکه یو ټينګ روحانی او قومی تنظيم جوړ کړی وو. دده پلار د لودیانو د پاچهې په وخت کې په هندوستان کې اوسید او په (۱۹۳۲ هـ)

څخه وچه بيا دسلطان حسين ميرزا ددربار وزير وټاکل سو. ښه ليکونکی هم و
تاريخ فتوحات شاهي. او دعاوی دديو ان ترجمه او مناظره. مهرو مکتوب دده
له اثارو څخه دي

دا بيت دده دي.

در چمن يار چوپا آن قدو قامت برخاست سرو بنشست زدعوی وقيامت برخاست

۱۰۱- ابراهيم هروی: (رو روشن- ۱۲ مخ)

ابو اسحاق ابراهيم دهرات پو ستو کړل او دتجويد خاوند
عارف و ابراهيم ادهم ئی ليدلی او صحبت ئی ورسره کړی دي.

دهرات خلکو ئی ډير احترام کاوه دي چه حج ته تللی و په حج کی دده دعاداوه.

(اللهم اقطع رزقي فی اموال اهل هراه وزهد هم فی)

دسړنی نيت به ئی څرکنده نده خو په قزوین کی مړ دي.

ماخذ:

(دايرة المعارف بستانی ۱- ۶۹ مخ)

۱۰۲- ابراهيم هروی:

ابراهيم د محمد زوی او دسري هروی نمسی دهرات له زها دواو محد ئینو

څخه و (جزا الاعمال) کتاب پی تصنيف کړی او په (۴۵۹ هـ) مړ دی.

(هدية العارفين- ۱- ۸ مخ).

۱۰۳- ابن ابی حاتم سر خسی:

ابوبکر محمد دحمدون زوی دخالد نمسی ديزيد کړوسی او دبادنیشاپوری

بيلى دسرخس (بيل) نومی کلی کی اوسیده اوله نامتو محدثينو او ثقاتو څخه و.

په بغداد کی ئی محمد بن اسحاق الصبغائی او په جزيره کی ئی له اسحاق بن

سيار څخه او په خراسان او نورو هیوادو کی ئی له محمد بن يحيى الذهلی. ابازرعده

ابن داره اباحاتم الدوری محمد بن عوف يوسف بن سعيد او ابا اسيد څخه دحدیثو

سمع کړی وه او بیا له ده څخه علی بن حمشاد ابوعلی الحافظ محمد بن اسمعیل بن مهران او ابوعلی ثقی روایتونه کړي دي .

د (۳۲۰ هـ) کال په ربیع الاخر کی وفات شوی دی .

ماخذ. دایرة المعارف بستانی ۱-۳۲۸ مخ

۱۰۴- ابن ابی داؤد سجستانی :

ابوبکر عبدالله دسلیمان زوی داشعت ثمسی داسحق کړوسی د بشیر کوسی. د شهادت کودی چه هغه بیا د عمر زوی او د عمر ان ازدی سجستانی ثمسی دی . د احادیثو له ناستو پوهانو او حفاظو لوی امام و .

په (۲۳۰ هـ-۲۸۴ م) کال په سجستان کی زیږیدلی او په (۳۱۶ هـ-۳۹۹ م) کال په بغداد کی وفات شو دی .

ده دخپل پلار سره دمصر او شام ډیر سفرونه کړي او دخپل وخت له مشهورو شیخانو څخه ئی په خر اسان مصر شام بغداد اصفهان سجستان او شیراز کی سمعه کړی ؤ خو چه په پای کی ئی په بغداد کی هستوگنه غوره کړه اوداعل العراق امام شو . دژوند په وروستی برخه کی ئی سترکی ږندی شوی او همها ته په بغداد کی له دنیا تیرشو . بستانی لیکي چه ډیر زاهد سړی و او ډیرش زړه حدیثونه ئی داسنادوسره په یادوو . دده مشهور تصنیفونه دادی .

۱- السنن

۲- کتاب المصاحف .

۳- المستند .

۴- کتاب شریعة التفسیر .

۵- اقراات .

۶- مصابیح الافکار

۷- کتاب التامخ والمثوخ

۸- کتاب البعث والنشور .

- ۹- کتاب قضایل القرآن
- ۱۰- کتاب نظم القرآن .
- ۱۱- کتاب شریعة القاری .
- ۱۲- کتاب الحدیث .
- ۱۳- تفسیر القرآن .
- ماخذونه :- ۱- الاعلام زرکلی - ۲۲۳۳ مخ
- ۲- الوفيات - ۲۱۳۱ «
- ۳- دائرة المعارف بستانى - ۷۲۲ «
- ۴- ميزالاعتدال - ۲ ر. ۳۳ «
- ۵- تاريخ بغداد - ۳۶۳۹ «
- ۶- ابن عساکر - ۳۳۹۷ «
- ۷- لسان المیزان - ۲۹۳۳ «
- ۸- طبقات الحنابلة - ۲ ر. ۶۱ «
- ۹- لغتنامه دهخدا - ۲۸۷۱ «
- ۱۰- هدية العارفين - ۳۳۳ «

۱۰۵- ابن آبی طاهر خراسانی :-

ابوالفضل احمد دابی طاهر طیفور زوی دخراسان له نومیا لیومو رخینو شخصه و دده کورنی دعباسیانو په بلنه بغداد ته ولاړه، او دی په (۲۰۰ هـ) کال په بغداد کې وزیږید. او هملته په (۲۸۰ هـ) کال مړ سو. لومړی د کوچنیا نو ښوونکی و، بیا دیو بلای د کورنی ښوونکی سو وروسته ئی د وراقی یعنی د خطی نسخو دایکلو او کتابو خرڅولو په شغل کوټی پوړی کړي، او د بغداد ښار په مشهوری کتابفروشی (سوق الوراقین) کې ئې دکان درلود، او هغه وخت چې ئی د

«سرقات الشعراء» پدنامہ یو کتاب ولیکہ نوشاعران نئی دیشمنان سوہ .
 پخپله نئی هم پد عربی ژبه شعرونه ویل ، او یو کتاب یی د بنی العباس پد تاریخ
 کی هم لیکلی دی چی پد هغه کی نئی د عباسیانو دور له (۳۰۲ هـ) څخه تر (۳۱۸ هـ)
 پوری مفصله راوړی ده . دده نور مشهور کتابونه او آثار د ادبی :

- ۱ - المنشو و المنظوم : پد شعرا و بلاغت کی .
- ۲ - کتاب المواقفین .
- ۳ - کتاب سرته هرسزین کسری انوشیروان .
- ۴ - کتاب خبر الملك العالی فی تدیر المملكة والسیاسة .
- ۵ - کتاب سلک المصلح والوزیر المعین .
- ۶ - کتاب الملك الیابلی والملك المصری الباغین والملك الحکیم الروسی .
- ۷ - کتاب مفاخرة الودود والترجس .
- ۸ - اخبار ابن الدینیه .
- ۹ - اخبار میاده .
- ۱۰ - اخبار ابن هريرة دمختار شعره .
- ۱۱ - اخبار المنتظر فات .
- ۱۲ - اخبار اشعار الشعراء .
- ۱۳ - اسماء الشعراء الادان .
- ۱۴ - القاب الشعراء .
- ۱۵ - جمهرة ابن هاشم .
- ۱۶ - رسالة الی ابراهیم .
- ۱۷ - رسالة الی علی ابن یحی .

- ١٨ - رسالة لبهي عن الشهوات .
- ١٩ - سرقات النحوي بين من أبي تما م .
- ٢٠ - كتاب بغداد .
- ٢١ - فضل العرب على العجم .
- ٢٢ - كتاب الجامع .
- ٢٣ - كتاب الجواهر .
- ٢٤ - كتاب الحجاب .
- ٢٥ - كتاب الخيل .
- ٢٦ - كتاب الصراد .
- ٢٧ - كتاب العلة والعليل .
- ٢٨ - كتاب المعتز رين .
- ٢٩ - كتاب المزاح والمعاقبات .
- ٣٠ - كتاب المعروفين من الانبياء .
- ٣١ - كتاب الموشا .
- ٣٢ - كتاب من انشد شعراً وا جيب بكلام .
- ٣٣ - كتاب لسان العيون .
- ٣٤ - كتاب الهدايا .
- ٣٥ - مقاتل الفرسان .
- ٣٦ - مقاتل الشعرا .
- ١ - هدية العارفين - ٥١١ مخ
- ٢ - دلفيسى فرهنگنامه - ٢٢٦ مخ

۳ - ددهخدا لغتنامه - ۳۸۹ و ۱ - مخ

۱۰۶- ابن ابی مظفر هروی :

عبدالله د محمد ابن مظفر زوی ، اود علی هروی نمسی دخپل وخت ادیب سړی و خو په ادب کې ئی د هزل خواته میل زیات و ، او په هزل کې ئی د « مقامات » په نامه ډیر اشعار غونډه کړي و . وایی چی دوسره د ټوکو تراغیزې لاندی تللی و ، چی د جدیت واک ئی له لاسه وتلی و .

ساخدونه :- ۱ - الاعلام - زرکلی - ۲۶۹ ر مخ

۲ - لسان المیزان - ۳۳۳ ر مخ .

۱۰۷- ابن ابو ذیل هروی :

ابو عبدالله د عباس هروی زوی له ثقافتو حافظانو څخه و ، او هم ئی ډیر دولت ، ثروت او عزت درلود چی په هرات کې ئی ساری نه و ، او په بخوز و کوروته ئی نفقه ورکوله په (۲۹۳ ه) کال زیږیدلې اود (۳۷۸ ه) کال د صفری په میاشت شهیدسوی دی .
ساخدونه :- آریانا دائرة المعارف - ۷۵۶ مخ .

۱۰۸- ابن احمد سجستانی :

د علج د احمد زوی . د د علج نمسی ، اود عبد الرحمن کړوسی یو محدث او معدل پوه و . د المسند په نامه ئې کتاب لیکلی ، او په (۳۵۱ ه) کال په بغداد کې مړ دی .
ماخذ :- ددهخدا لغتنامه - ۲۹۰ ر مخ

۱۰۹- ابن حنف خراسانی :

ابوالفضل عباس ابن حنف د هارون الرشید د دربار شا عرو ، اصلا عرب دی . خو څنگه چی ئی نیکه گانو خراسان ته هجرت را کړی و او پرده باندی خراسان روزنی او ودي زیاته اغیزه کړي وه ، نو ځکه ورته خراسانی ویلی سوی دی .

دی دابراهم صولای ماما، اودار سینه او خراسانی په حملو کی دهارون رشید سره
ملگری و اوچی د (۱۹۲ هـ - ۸۰۸ م) کال په شاوخوا کی وفات سو، نوما مون ئی
دجنا زی نمائحه ته ماسور کړه سو خو مسعودی بیالیکی چی د کینوروا یتویه اساس
دی دهارون وروسته هم ژوندی و .

دد ټول شعرونه غزل او تشبیب دی - مگر اسلوب ئی تر طبیعی والی وروسته
صناعت مایل ټیکاری دابونواس معاصرو، اودیوان بی داپن مطروح ددیوان سره
په (۱۸۸۸ م) کال په قسطنطنیه کی چاپ سوی دی .

ماخذونه :- ۱- دائرة المعارف الاسلامیه - ۸۸۱ مخ .

۲ - الاغانی - ۱۵۶۸ -

۳ - مروج الذهب - ۱۱۷۱ -

۴ - ددهخدا لغتنامه - ۲۹۰۲ -

۱۱۰- ابن بابویه خراسانی :

ابو جعفر محمد دعلی زوی، دحسین نمسی اودسوسی کړوسی دخراسان د
اثنا عشریه له هغو خلورو پوهانو څخه و، چی په «جمع احادیث» مشهور دی .

په (۳۵۵ هـ) کال له خراسانه بغداد ته ولاړ، اودبویه زوی رکن الدوله بنده
ونمائحه اوپه (۳۸۱ هـ) کال د «ری» په مبارکی مړ سو .

وایی چی دری سوه کتابونه ئی تالیف کړی دی، چی مشهوره بی دادرې کتابونه دی

۱ - کتاب من لایحضر الفقیه .

۲ - معانی الاخبار .

۳ - عیون الاخبار الرضا .

ماخذ :- آریانا دائرة المعارف - ۷۶۸ مخ .

۱۱۱- ابن بازيار خراساني :-

ابو علي احمد دنصر زوی او د حسين بازيار خراساني نسی ، او د المعتضد خليفه په خدمت کې و . بڼه ادیب او لیکونکی و ، او هم ئې د ښکاری سرغا نو په روزنه کې ئې لوی لاس درلود . په (۳۵۳ هـ) کال مړ دی ، او دا دوه کتابونه ئې لیکلي دي : ۱- کتاب تهذيب البلاغة ، ۲- کتاب اللسان

ماخذونه :- ۱- د دهخدا الفتنامه - ۱۹۳۱ مخ

۲- ابن ندیم فهرست -

۱۱۲- ابن بخت هر وی :-

ميمون د بخت زوی د ابن سيناه سعا صرافو ، او په خپله هم له فيلسوفو طبيبانو څخه و . په هرات کې اوسېد ، خواصلا د « واسطه » و ، او په دغو زستان کې زېږېدلی دی . دا ابن سينا د شفا الحيات طبيعيات او منطق ئې په پيا د کړي وو ، خود دار او د لوړ همت خاوند و ، د پدې ايانو او مالد ارا نوموړه ئې لږ تعاس کاوه . ځکه نو د هرات حاکم ظهور الملك بيهقي به د دې په جبر او پاپه تدبير دخپلو ناروغانو د ليدو وديا ره پيوه (د خذ : دهخدا الفتنامه ، ۱۹۳۱ مخ)

۱۱۳- ابن بروی خراساني :-

ابو منصور محمد ، د محمد زوی ، د محمد نسی او سعد بن عبد الله کپړوسی سافعي فقيه اصلا د خراسان و ، خو په (۵۱۷ هـ) کال په طوس کې زېږېدلی او بيا وروسته په نيشاپور ، بيا په هرات کې ئې له محمد بن يحيى څخه فقه زده کړې وه ، او بغداد ته تللی و . هلته ئې نظاميه مدرسي ته نژدې د بغداد په بها ئيه مدرسه کې تدريس کاوه ، او په جامع القصر کې ئې د مناظرې حلقه درلودله چې پوهان او علما به هلته راغونډېدل . يو کتاب ئې د « المقترح في المصطلح » په نامه لیکلی و .

دی د (۵۶۷ هـ) کال دروژې په ۱۶ د پنجشنبې په ورځ په بغداد کی وقات
سوی او خلیفه مستضی پخپله دجنا زې نمونځ ور کړی دی.
ماخذ - د د هخدا لغتنامه - ۱۳۹۲ مخ.

۱۱۴- ابن بغوی نوری هروی :-

ابو الحسین احمد د محمد خراسانی بغوی زوی مشهور په ابن بغوی او ملقب په
نوري د خراسان د بغشور چي (دهرات او سوتر منځ پروت دی) نامتو صوفي او
دخا صی طریقې خاوند و ، پلا رثی له بغشوره هرات ته راغلی و ، اوله دې لحایه
نې د شیخ جنید بغدا دې د کورنۍ سره وصلت کړې و ، لکه نوابن بغوی د جنید
بغدي سره معنوي او صوري رابطه موندلې وه او دهغه ملگری و ، خودسری
سقطی مرید و ، چي بیا پخپله په طریقت کی لوړ مقام ته رسیدلې وه او دهغه
وخت مشایخو ده ته د «شمس العرفاء» ، امیر القلوب ، «قمر الصوفیه» خطابونه کول
اوشیخ فرید الدین عطار دې «یگانه عهد و قودو وقت ، و ظریف اهل تصوف ،
وشریف اهل محبت» بللی دی ، او ده عجیب ریا ضتونه نې یا د کړی دی . په
صوفیه طریقه کی مجتهد با له سوی او حائنه طریقه نې در لود له چي «نوریه» نې
بولی . په نوریه طریقه کی «ایثار» لومړی شرط دی که علی هجویری چي پخپل
کتاب کشف المحجوب کی راوړی دی . «اندر حکایات مشیر راست که چون
غلام الخلیل با این طایفه عداوت خود ظاهراً کرد و با هر یک د یگر گو
خصوصیت پدید آرآورد» «نوری» ورق و «بو حمزه» را بگرفتند و الخلافه بردند
غلام الخلیل گفت این قومی اند از زناد که اگر امیر المومنین فرمانی بدهد
بکشتن ایشان ، اهل زنا دقه متلاشی شود ، خلیفه در وقت بفرمود که گردنهای
ایشان بزنند ، سیاف آمد و آن هر سه را دست بر بستند - سیاف قصد رقام کرد ،
نوری برخاست و بجای رقام بنشست بر دست گاه سیاف بطریقی و طوعی تمام - ازین

عجب د ائمتند سردمان - سیاف گفت : ای جوان مرد ! این شمشیر چنان چیز نیست که بدین رغبت فرایش آن آیند که تو آمدی و هنوز نوبت بتوان رسید گفت : آری طریقت من سببی برایشان رست و عزیز ترین چیز های دنیا زندگانی است میخواهم تا این نفسی چند اندر کار این برادران کنم یک نفس دنیا بنزد یک من دوستر از هزار سال آخرت است از آنچه این سزای خدمت است و آن سزای قریب است و قریب بخدست یا بند . برید این خبر بخلیفه برگفت - خلیفه از رقت طبع و دقت سخن وی اندر چنان حال متعجب شد و کس فرستاد که اندر اسرایشان توقف کنید وقاضی القضاة ابوالعباس بن علی بود حوالی حال ایشان بدو کرد ، و وی هر سه را بگرفت و بخانه برد و آنچه پرسید از ایشان احکام شریعت و حقیقت سرایشان را اندران تمام یافت و از غفلت خود از حال ایشان تشویر خورد بخلیفه نوشت که اگر این طایفه صلاح دهد اند فمن الموحد فی العالم گواهی دهم و حکم کنم که اندر روی زمین موحد نیست ، خلیفه سرایشان بخواند و گفت حاجت خواهید گفت ما را حاجت بتوانست که ما را فراموش کنی نه بقبول خود ما را مقرب گردانی و نه بهجر خود مقررود که هجر تو ما را چون قبول تست و قبول تو چون هجر تو خلیفه بگریست و بگریست سرایشان را بر گردانید .»

(دکشف المحجوبه - ۲۰۰ مخ)

سولا تا جامی به تفحات کمی لیکلی دی چی قاضی القضاة سل مسئلی له شیخ نوری خخه و پویشلی چی دتولو جو ابو نه ئی وویل او قاضی القضاة و ژیل او دده لاسونه ئی مچ کپه . ده ویلی دی چی :

«اغوا الاشياء فی زماننا شیئان - عالم بعمل بعلم و عارف ینطق عن حقیقته»

له ده خخه پویشنه و سوه چی تصوف ههشی دی ؟ ده و ویل چی : «تصوف نه رسوم دی

کال چي دلوديانو دکورني پاچهی زوال سوه، نو د چچ هزارې له لاری د پښتونستان د یو سفرو سیمې ته راغی، او د سردان په «تره کی» نومی لځای کې میشته سو، هلته ئی د سولانا محمد صالح مشهور په «دیوانه بابا» لور په نکاح کړه چي له هغې څخه ئی په (۱۹۳۷-۱۹۳۸-۱۹۳۹) کال د صفری په نهمه یو زوی پیدا شو، چه نوم ئی عبدالوهاب ورباندی کښیښود، او دغه ښاغلی وو، چي وروسته ئی په «آخون پنجو» شهرت وموند. آخون پنجو ابتدائی علوم په خپل کلي کې اونور متداوله علوم ئی دهند په رو هیلکند کې پای ته ورسول، وطن ته راستون شو او د پلار تر مړینې یو کال وروسته په (۱۹۹۰) کال د پیښور په ۱۳ میلی کې د اکبر پوری سیمې ته وکوچید، او هلته د دیني علومو په تدریس بوخت شو، اونو دی دری سوه شاگردان ئی درلودل، په (۱۹۹۳) کال د چشتي په طریقې کې د شیخ جلال الدین محمود الفاروق تهانیسری او پاد هغه د خلیفه شیخ ابوالفتح کهاجی له خوا چي هغه کال پیښور ته راغلی و، خلیفه وټاکل سو، چي تر هغه وروسته ئی خورا ډیر سرید ان او پیروان پیدا کړل - خودده پیروانو د طریقت د سجدی سره سره توره هم په تخرگ کې درلودله، او هغه وخت چي د پښتنو یو بل مشر شیخ فاضل خد رزی دیپلوت په سیمه کې دده مړید سو، نو د آخون پنجو توره لانیړه سوه او نفوذ ئی په یو له پښتونخوا کې خپور سو چه حتی در ضوای په قول دهند مغولی پاچا اکبر هم په (۱۹۹۳) کال دده د لید و دپاره اکبر پوري ته راغی. آخون پنجو د سلطان محمود گدون چي د پښتنو له آزادی غوښتنو نکو او قومی مشرانو څخه وو، او دهند د مغولی حکومت د تاروا سلطی سخت مخالف و، د خلافت پر بسند هم کښینوست او د هغه نومیا لی د آزادی ساتلو نغری ئی تود وساته. دده په شاگردانو کې دوه وروڼه آخون چالاک او آخون سباک په پښتنو کې

نه علوم بلکه له دې دواړو دباندي دی ،لکه چي که رسوم و ای په زیار
لاس ته راتی ،او که له علومو څخه و ای په تعلیم او تعلم حا صلیدی نو تصوف
د(تخلقوا باخلاق الله) په اساس هغه اخلاق دی چي نه په علم اونه په
رسوم حا صلید ای می داین بغوی دسر پنی په نیته کی اختلاف دی چا (۵۲۹۵)
چا (۵۲۹۷) او چاهم ۲۸۶ کال لیکلی دی خو لو مری روایت داعتقادوړدی ،او وایی
هغه وخت چي جنید بغدادی دده دسرینی خبر واورید نو بی اختیاره ئې له خولې ووتل :
«ذهب نصف هذا العالم بموت النوری» .

۱- تذکرة اولیاء - ۳۸۲ مخ

۲- تفحات الانس - ۷۸

۳- لغتنامه دهخدا - ۳۲۳

۴- صفة الصفوة - ۲۳۷۲

۵- نامه دانشوران - ۳۹۷۲

۶- آریانا دایرة المعارف - ۲۱۵۹

۷- کشف المحجوب - ۲۰۰۱۳۸

۱۱۵- ابن البکا بلخی :

عبدالمعین داحمد بلخی زوی مشهور په ابن البکا دبلخ له پوهانو څخه و، چي د
قطب الدین مکی پر «کنز الاسماء» ئې شرح لیکلې ده ،اونوم ئې ورباندی «الطراز
الاسمی علی کنز المعنی» ایښی و ،او په (۹۹۳ هـ) کی ئې له لیکنی څخه فارغ
سوی دی ،دی له بلخه سمرته تللی ،هلته ئې وده موندلې . او بیاسکې اومدینې
ته تللی او هلته په (۱۰۰۰ هـ) کال مړ دی .

ماخذ: ۱- هدية العارفين — ۱-۶۲۳ مخ.

۲- هدية العارفين — ۲-۶۷۷ مخ.

۱۱۶- ابن بلخی:-

ابو زید احمد سهل بلخی زوی دصور الا قالیم مؤلف دیلخ له نویسمو مؤلفینو
خخه و. علی اصغر حکمت ابرانی پوها ندچی دامتاد براون «له سعدی خخه
ترجاسی» کتاب ئی ترجمه کړی دی لیکلی چی احتمال لری داغه «فارسانا می»
خاوند ابن بلخی وی، خود هخدا لیکلی چی دمحمد بن سادکشا ه سلجوقی د عصر دیو
مؤرخ کنیت وه چی دسلطان محمد په وختو کی ئی دپارس دستوفیت د چارو
واکلی په لاس کی وې، او «فارسانه» کتاب دده دی.

ماخذ و نه :- ۱- از سعدی قاجا سی - دامتاد براون - دهکمت ترجمه

- ۱۲۱ مخ.

۲- دد هخدا الغنانه —

۱- ۲۹۶ مخ.

۱۱۷- ابن الشلجی خراسانی:-

ابو عبد محمد دشجاع ثلجی زوی ملقب په «فقيه المعرا قین» نویسمو لی پرهیزگار
فقيه لوی مفسر، دامام حنیفه د فقه مدافع او د عدل او توحید د مذهب له
پيروانو خخه و، اسحاق اوا پرامیم مصبغی زوی وایی چی: «زه خلیفه وړ غیبتیم
او راشه ئی وویل چی: «زه بوداسی فقیه غوارم چی د حد یشوا وحنفی فقه پسر
پوهېدلوسر پیره بڼه خوش صورت، جگک او خراسانی الا صله هم وی چی د قضا
شغل هغه ته وسپارم» ما په جواب کی ورته وو ویل چی: په دې صفا توچی
اسیر المومنین خوکه غواړی نوزه ای له محمد بن شجاع خخه بل سړی نه پیژنم»
ابن ثلجی په (۲۵۶ ه) کال سر، او مشهوره کتابونه ئی دادی:

۱- کتاب تصحیح الاثنا والكبیر .

۲- کتاب النوادر

۳- کتاب المضایة او نور.

۱۱۸- ابن جهمر با بویه سیاستا نی

دغزنوی حکومت له خواد سیستان حکمران و، او دا حکمرانی هغه وخت ده ته وسپارله سو چې دسیستان امیر خلف دا حمد زوی دسلطان محمود غزنوی په لاس کښېوتی .

بیه فاضل و حکیم سړی هم و، او دسیاسی چاروسره دحکمت او پوهی لمن هم ټینګه کړې وه، قطب الدین لاهیجی دده په باب کی لیکلی چې: دده دا رسطو هغه وصیتونه او دساتیر په یاد کړی وو، چې هغه دسدنی سیاست په باره کی مقدونی سکندر ته لیکلی وو، اوویل بهی چې: سیاست یې علمه او یې حکمته پرمخ نه سی تلای. ده یو کتاب په عملی حکمت کی لیکلی هم دی.
ماخذ:- آریانا دائرة المعارف- ۷۸ مخ.

۱۱۹- ابن جهم خراسانی:

ابوالحسن علی دجهم ساسی زوی مشهور په ابن جهم دخراسان دعربی ژبی له نویالیو او پوهانو شاعرانو څخه و، چې له خراسانه عراق ته تللی او د بغداد دعباسی خلیفه جعفر المتوکل په دربار کی ئی لوړ مقام موندلی و، خو ځنګه چه ئی په اشعارو کی دخلیفه او دهغه دندې ما نو هجو کوله نو په (۵۲۳۲ هـ) کال متوکل بندی کی، او په (۵۲۳۹ هـ - ۸۵۳ م) کال ئی آزاد، اوخراسان ته ئی فرار کی او هم ئی دخراسان والی طاهرپوشنګی د عبدالله زوی ته ولیکل چې ابن جهم دی پوه و څرخ هلته وځړوی، هغه وخت چې ابن جهم دنیساپو رشادیاخ ته ورسید، نو طاهر و نیو او پوه و څرخ ئی دخلکوپه عام منظر کی وځړ او، خو ځنګه چې پوه بشپړه و څرخ ژوندی څړیده او پرته سو نو دشیخی ئی

بهر ته کښته کی چده په خپله یوه قصیده کی چله همغه خبر و لو
 یا دونه هم کړی ده بیا له هغه ځایه عراق ته اوله عراق شام ته ولاړ، او په
 (۲۳۹ هـ - ۸۶۳ م) کال چی له حلب څخه عراق ته یی د بنی کلب یوی ډای
 ورباندي حمله وکړه، سخت ئې تېې کی چی له همغه ښه پر سو.
 ده د اشعارو دیوان هم درلود، اود اشعارو نمونې یی دبستان فی دائرة المعارف
 د لوسړی توک په ۳۳۶ او ۳۳۷ مخو کې راغلی دی.
 وایی کم وخت چی ئې ابن جهم دستو کل په امر زندان ته بوت نو هلته ئې یوه
 غرافصیده وویل چی خلک ورته هیڅ ولاړل، او په هغه کې دخپل بند په باب
 داسې ویلی و:

قالت حبست فقلت لیس بضاً ثری

حبسی، وای مهند لا یغمه؟

أوما رایت الیث یألف غیاه

کبراً و او باثر السباع تردد

والشمس لولا أنها محجوبة

عن ناظر ینک لما اضیاء الفرق

البدر یدر که السرا فتنجلی

ایامه و کانه متجدد

والغیث بحصره الغمام فما یری

الاود یقه یروع و یرعد

والنا ر فی احجارها مخبوءة

لا تصطلی انام تشرها الا زند

والجی سالم تفشه له نیه

شنعاء نعم المنزل المتودد

بیت یجدد للکریم کرامه

ویزا رفیه ولا یزودو یحمد

ترجمه: «مجبوری وویل: قه بندی سوی

ما وویل: زما بندی گهیرت ماته زیان نه سوی

کمه هندی توره دهچی په تمکی نه تنوژی؟

ایا نه ددی لیدلی چی زمری سره له غتوالی د محنگله په گوته کی پروت

دی، خوهر زه مخا واران هر لوری ته منلای و هی؟

که لمر دی له نظره پت نه سی. نو فرقد ین نه رو نیا کپیری او که سپوږمی

خپلو وروستی شپې تیری نه کپری نویا شت نه نوی کپیری او چی توری

و ریخی دباران روڼ مخ پت کپری نو په پای کی ئی تا لنده وی او اورپیری

او اوربه په ډبر وکی پت پاته می که ئی او د ټک و نه لگوی نو

بندیگرت هم که ئی بد دنائت مغشوش نه کپری، ډیرشه غوره منزل دی زندان هغه

کور دی چه دخوانمر دخوانمردی تا زه کوی، خلک ئی زیارت اولید و ته ورخی

دی ستایی، خودی چا ته نه ورخی»

عجبه الاده: هغه وخت چی دخراسان والی دابن جهم په نیشا پور کی

وخر او کالی ئی هر څیری کړه او تن ئی ور برنډه کی، نو ده به همغه وخت

که یوه او ده قصیده وویل چی یو بیت ئی دادی:

ماضره ان نزع عنه لباسه

فالسيف اهل ما بری مملولا

ترجمه :- « کدئی لوده (این جهم) غنچه کالی و یستل غه زیان لری ؟
لحکه تور مچی له تبکی ووزی لاندیره هولنا که می . »

ابو عبدالله یحیی وایی : غنچه چی خلکو تردار لاندی دده قصیده واوریدله
نو قول شاعران دده استعداد ته تسلیم سول اوی منل چی دی تر تو لو به شاعردی
خلیفه چی بندی کپی و ، نوده له زندانه خپل و ر و رته یوه قصیده و لپړ له
او به هغه کی ئی و یلی و :

تضافت الروافض والنصاری

واهل الا عزال علی هجاء

وعا یونی وما ذنبی الیهم

سوی علمی باو لا و د الزقاء

ترجمه :- « را فضیان او نصرانیان او اهل اعتراض زما به هجو کی سره
یوسول ، زه ئی و غندلم ، خو ما بی له دې پوهی چی اولاد الزامی پوژ ندل
بله گناه نه درلو دله . »

ماخذونه :- ۱ - دائرة المعارف بستانی — ۱ ر ۳۳۶ مخ .

۲ - افغانستان بعد از اسلام حبیبی — ۱ ۸۲۵ مخ .

۳ - دد هخدا لغتنامه — ۱ ۳۰۰ مخ .

۴ - دنفیسی فرهنگنامه — ۱ ۳۵۸ مخ .

۵ - معجم الشعراء مرزیانی — ۲۸۶ مخ .

۶ - تاریخ بغداد - خطیب — ۱ ۳۶۷ مخ .

۷ - طبقات الحنابلہ — ۱۶۳ مخ .

۸ - الاغانی — ۱۰ ۲۰۳ مخ .

۹ - طبقات الشعراء - ابن معتر — ۱۵۲ مخ .

۱۴۰ - ابن حبان بستی

محمد دحبان زوی ، داحمدنمسی ، حبان کړوسی دمعاذ کوسی اودسعید بن شهید تمیمی کړودی دپست له نومېالو محمد ثانو او ناستومو لقاو شخه و . دهیلمند په بستی کې زیږیدلی دی اود علومو تر زده کړې وروسته په سمرقند کې قاضی و خو دژند په دتور په وجه عزل کړه سو ، ځکه چې دی په دی عقیده و ، چې نبوة علم او عمل دی .

څه وخت دخراسان د « نساء » په سیمه کې اوسید ، بیا په (۵۳۳ هـ - ۹۶۵ م) کال نیشاپور ته ولاړ تر هغه وروسته په سمرقند کې اوسید ، او احادیث یې هلته ولوستل ، اود (۳۵۴ هـ - ۹۶۵ م) د شوال په ۲۴ = د اکتوبر په ۲۱ په اتیا کلنۍ مړ سو ، خورده دسړینې په لځای کې لږ اختلاف دی یاقوت حموي لیکي چې دپست په مبار کې وفات سو ، اود جمعی تر نمازڅه وروسته پر هغه صفة باندي پنج کړه سو چې ده خپل کور ته نژدی جوړه کړې وه سگر ابو عبدالله الفجار پخپل کتاب « تاریخ بخارا » کې وای چې ابن حبان په سیستان کې مړ دی حاجی خلیفه دده نوم محمد بن محمد بن جعفر بستی لیکي او کثیت یې ابو عبدالله شو دلی دی دمدیر تصانیف درلوده چې مشهوره یې دا دی :

۱ - کتاب التقاسیم و الانواع : دحدیثو هغه مجموعه ده چې ابن حجر ورباندې تعلیقات لیکلي او علی بن بلبان فارسی (چې په ۷۳۳ هـ کې مړ دی) هغه تنقیح کړی دی اود برتش موزیم په (۱۵۷۰) لمبر کې قید دی .

۲ - کتاب الثقات : داهم په حدیثو کني دی چې ابن حجر الهیتمی هغه اصلاح کړی او خطی نسخه یې په قاهره کې د « الخدیو یه » د کتاب خانې دفهرست دلوړی توك په (۲۳۰) گڼه کې قید ده .

۳ - کتاب مشاهیر علماء الا مصار : د دی کتاب خطی نسخه په لیبسک کې سته

او د : Die Islam hdss Vollers په ۶۸۸ گڼه کې قید ده .

۴- کتاب روضة العقلا ونزهة الفضلا: دا کتاب په (۱۳۲۸ هـ) کال په قاهره کې چاپ سوی دی، او خطی نسخه یې په هامبورگ د برو کلان Vers په ۹۶ ګڼه کې قید ده.

۵- کتاب آداب الرجال.

۶- کتاب تفسیر القرآن.

۷- کتاب التمييز بين حديث النضر الحداني وقصرا لحرار.

۸- کتاب ثواب الاعمال.

۹- کتاب الجرح والتعديل.

۱۰- کتاب الجمع بين الاخبار المتضادة.

۱۱- کتاب السنن في الحديث.

۱۲- کتاب شعب الايمان.

۱۳- کتاب صفة الصلاة.

۱۴- کتاب طبقات الاصبهانية.

۱۵- کتاب علل حديث الزهري.

۱۶- کتاب علل حديث مالك.

۱۷- کتاب ما اسند الى ابي حنيفة.

۱۸- کتاب علل اوهام اصحاب التواريخ.

۱۹- کتاب علل مناقب ابي حنيفة ومثالبه.

۲۰- کتاب غرائب الاخبار.

۲۱- کتاب الفصل بين حديثنا واخرنا.

۲۲- کتاب الفصل بين حديث اشعث ابن مالك واشعث بن سوار.

۲۳- کتاب الفصل بين مكحول الشامي ومكحول الازدي.

- ٢٣- كتاب الفصل بين منورين المعترضين وصورين واذا ان.
- ٢٤- كتاب الفصل بين النقلة.
- ٢٥- كتاب الفصل بين نورين يزيد وفورين زيد .
- ٢٦- كتاب الفصل والوصل.
- ٢٧- كتاب الابواب المتفرقة - ٣٠ جزء.
- ٢٨- كتاب الاساس من يعرف باللكنى.
- ٢٩- كتاب التابعين - ١٥ جزء.
- ٣٠- كتاب التاريخ.
- ٣١- كتاب تباع الاتباع - ٢٠ جزء.
- ٣٢- كتاب تباع التبع - ١٧ جزء.
- ٣٣- كتاب الضعفاء .
- ٣٤- كتاب المعجزة.
- ٣٥- كتاب كنى من يعرف بالاساس.
- ٣٦- كتاب ما اسند جنادة من عبادة.
- ٣٧- كتاب ما اغرب البصريون عن الكوفيين.
- ٣٨- كتاب ما انفرد به اهل المدينة من السنن .
- ٣٩- كتاب ما انفرد به اهل مكة.
- ٤٠- كتاب ما خالف الثورى شعبة .
- ٤١- كتاب ما جعل شيان سيفان او سيفان شيان .
- ٤٢- ما جعل عبدالله بن عمر عبيد الله بن عمر.
- ٤٣- كتاب ما عن شعبة عن قتادة وليس عند سعيد عن قتادة .
- ٤٤- كتاب المسند فى الحديث.

- ۳۶- کتاب المعجم علی المدن .
- ۳۷- کتاب المعلمین من الحجازیین .
- ۳۸- کتاب المقلین من العراقین .
- ۳۹- کتاب سوقوف مافع .
- ۵۰- کتاب وصایا الاتباع و بیان الابتداع فی الحدیث .
- ۵۱- کتاب وصف العلوم وانواعها .
- ۵۲- کتاب وصف المعدل والمعدل .
- ۵۳- کتاب الهدایة الی علم السنن .
- ۵۴- کتاب مناقب الشافعی .
- ۵۵- کتاب مناقب مالک .

ما خذونه :-

- ۱- دائرة المعارف الاسلامیة - ۱۲۸۱ مخ .
- ۲- هدیة العارفین - ۱۳۳۲ هـ .
- ۳- طبقات الشافعیة الکبری - ۱۳۱۲ هـ .
- ۴- بغیة الوعاة - ۳۱ هـ .
- ۵- آریانا دائرة المعارف ۷۸۳۱ هـ .

۱۴۱ - ابن الحرانى خراسانى :-

حافظ ابو الحسن علی دحسین زوی ، د علی نمسی دغلان کړوسی او د عبد الرحمن کوسى یو خراسانى محدث و چی یو کتاب فی د « تاریخ الجزیره » په نامه هم لیکلی دی په (۳۵۵ هـ) کال مړ دی . ما خذ :- هدیة العارفین -

دیر شهرت لری چی پر خپل خپل لځای به ولیکل سی . د ده یوه بل پیر و شمع
عبدالرحیم دسیان علمی زوی په دری ژبه د آخون پنجو مناقب ولیکل چی تر هغه
وروسته په (۱۱۹۸ هـ) کال د اکبر پوری یو شاعر چه «خاکی» ئی تخلص کاوه
هغه مناقب د «مناقب خاکی» په نامه نظم کړه ، چی بیا همغه دری نظم د اکبر
پوری د کندی شیخان اوسیدو نکی میان پادشاه په پښتو نظم و اړاوه ، همدا راز
شیخ عبدالغفور عباسی پیښوری هم د آخون مناقب لیکلی دی پخپله آخون پنجو .
په درو ژبو پښتو ، دری او هندي خبری اولیک کاوه ، او په پښتو او دری ئی شعر
هم وایه ، چه د حنفی فقه مشهور کتاب کنزالدقائق ئی په پښتو منظوم کړی و .
آخون پنجو په (۱۰۴۰ هـ) کال درو ژبی دمیا شتی په ۲۷ یا در جب په ۱۳
ددوشنبی په ورځ وفات سوی او په اکبر پوره کی ښخ دی چی عوام ورته ښه عقیده
لری .

ماخذونه:

- ۱- روحانی تړون - له ۴۶۲ مخه تر ۵۰۷ مخ پوری چی د آخون پنجو او دده
د کورنی حالات ئی مفصل راوړی دی .
- ۲- تحفة الاولیا ۳۳۰ مخ .
- ۳- تذکرة الاراء ۱۸۵ ، ۱۸۸ مخونه .
- ۴- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند ۱۲۳ ، ۷۲ ، ۷۲ ، ۲۷۲ مخونه .
- ۵- د کابل مجله - د ۱۳۴۱ هـ کال دوری - یاشت - ۵۱۰ - گڼه ۳ مخ
د پوهانو حبیبی لیکنه .
- ۶- خزينة الصفا - لومړی ټوک .

۹- آخون چالاکی:

د آخون پنجو مخلص ملگری او مجاهد پښتون عالم او په خټه خټک و، دی او

۱۲۴ - ابن حسام سرخسی هر زوی :

جمال الدین بن حسام خوافی سرخسی هر وی دختر اسان دانی هجری پیری
نرمیالی شاعر و خنکجهچی ئی د ژوند ژبانه سرته به خواف سرخسی اوهرات کی
تیره سوی ده نو خنکه دی د ر و بیار وهر یو ته بی نسبت سوی دی

به (۷۲۵ ه) کال عند وستان ته ولار اوهرته ای سلطان محمد تغلا شاه زوی
سر عریظه پیرا کره او چی بیوته راو گر خیده نو یا بی د ملک شمس الدین محمد
د ملک غیاث الدین محمد دربار ته لار و سوله او به (۷۳۰ ه) کال سر سو .

ماخذ و نه : ۱ - کره گنانه - تنفیس - ۱ ر ۵۲۲ مخ

۲ - لغتنامه - د د هخدا - ۱ ر ۳۰۲ مخ .

۱۲۴ - ابن حمویه جوینی :

ابراهیم سعد الدین محمد زوی اودالمویدایی بکر لسی او جمال السیه ای
عبدالله محمد بن حمویه جوینی کره و سی به نقیه او محدث و به او و سه هجری پیری
کی ئی ژوند کاوه اونیکه ئی محمد بن حمویه و او ددی کور لی یوه بله ده هم
پخیل وخت مشهور وه لکه قطب الدین علی د محمد زوی او مد را المشایخ
معین الدین محمد اوقاضی نصیر الدین محمد بن محمد بن علی بن سزید .

ابن حمویه که ده هم پخبله شیعه نه و خوله پیر شیعه پوهانو خنجه ئی ژند کره
کر ئی وه لکه خو اجه نصر الدین طوسی محقق حلی ابن طایوس یوسف بن مظهر
مقید بن جهیم او سید عبدالحمید بن قنار

غاز ان خان مغولی پا چا د (۶۹۴ ه) کال د بوات دیاشتی به خله سه دده برلاس
مسلمان سوی او د اسلام دین ئی منلی دی چی تر هغه ورسته نور و زیرو مغلا توهم
دده به لاریتو و نه اسلام و ما نه .

یو کتاب ئی د « فوائد السعین » به نامه د مناقب به بابایکلی دی .

ماخذ :- د دهخدا لغتنامه — ۱ و ۲ و ۳ مخ .

۱۲۴ - ابن حمويه سرخسي :

ابو محمد تاج الدين عبيد الله دهمري زوی د علي تميمي اود محمد بن حمويه سرخسي کړوسى مشهور په ابن حمويه سرخسي له نوباليو مصنفينو اود د رځينو څخه واصل د خراسان د سرخس وځو د (۵۷۲ هـ - ۱۱۷۷ م) کال د کونچي اختر د مياشتي په ۱۳ د پکشي په ورځ په دمشق کي زيږيدلى دى بستانى ئى د «شيخ الشيوخ» او «امام الرحلة» په لقب يادوي او د زېږيدو کال ئى (۵۷۳ هـ) نېټى او لېکي چي : دى يوله هغوراحلينو څخه وچي له شرقه اندلس ته تللى دى او هم زيا نوى چي ابن حمويه د لور همت او شريف نفس خاوند و اوله هېچا څخه ئى د دنيا طمع نه کوله نه له خپلو څخه او نه له نورو څخه قرآن ئى په ياد و او په قرع و علوسو کي يې هم لوى لاس ولوند او د علوسو د تحصيل د پاره ئى ډېر پياوړنه ليدلى او ډير و پاچيانوسره ئى کتلى و .

حديث ئى له ابى محمد عبدالله بن سليمان ابن حوط الله الانصاري څخه په (۵۹۷ هـ) کال اوريدلى او ده سغاړيې له تصانيفو څخه ئى ور ياندى لوستلى و . په (۵۹۳ هـ) کال المنرب ته ولاړ او د المنصور يعقوب د يوسف د زوى او د عبيد الحق بن دنمى (د سړا کش د پاچا) سره ئى وايېدل او تر (۶۰۰ هـ) پورې هلته و پياوړه لارې غيږنه دمشق ته ولاړ او د دى سفر يو سيا حنامه ئى هم وليکله .

دى په دمشق کي د «شيخ الشيوخ» مقام ته پيل کړى و او هلته په (۶۳۲ هـ - ۶۳۴ م) کال مړ دى خو بستانى يې د سړي کال د (۶۵۳ هـ) حد و د شپي اوليکي چي د دمشق د صوفيانو په هديره کي پنځ دى نه به ويل چي «رؤيا څخه که څه هم خراساني نه خودانيت مني شاي دى» .

بستاني ليکي چي : دهغه وخت فقها وودفنا وي دپا ره ده ته رجوع
کوله، او دده فتوا گاني تر اجتهاد رسيدلي وي ده به پر کتا پوښه تصنيف
کړي وو، چي مشهور ئي داوه :

۱ - كتاب المسالك والممالك .

۱ - كتاب المونس في اصول الاشياء - اته جلد ه .

۳ - كتاب السياسة الملوكية : چي دسلک کامل محمد دپاره ئي تصنيف کړي .

۴ - كتاب عطف الذيل : به تاريخ کي .

۵ - الا مالى .

۶ - رحلة الى المغرب : چي القوي له هغه څخه نقل کړي دي .

۷ - خيخي دعربي شعر مقطعات .

۸ - اخذونه : ۱ - الا اعلام زر کلي — ۴ ۲۳۸۵ مخ .

۲ - دائرة المعارف بستاني — ۱ ۴۳۸۵ مخ .

۳ - برآة الزمان — ۸ ۷۳۸۵ مخ .

۴ - لغتنامه دهخدا — ۱ ۳۰۳۰ مخ .

۵ - شذرات الذهب — ۵ ۲۱۳۰ مخ .

۶ - نفخ الطب — ۲ ۷۳۷۰ مخ .

۱۲۵-۱ ابن حمويه سرخسي :

ابو محمد عبدالله احمد زوي او دحمويه سرخسي نمسي د « الفريري » مولف
و چي ذهبي يې پخپل تاريخ کي يادونه کړي ده او وايي چي په (۴۳۸۱ هکي
مړ دي .

بأخذونه : - دائرة المعارف بستاني — ۴ ۳۳۸۵ مخ

۱۳۶- ابن خراسانی :

محمد د محمد زوی، د سواهب نمسی اود محمد کپوسی مشهور په ابن خراسانی
 ښه شاعر و د اشعارو د یوانی درلو د او هم ئی یو کتابد «العروض النوادر»
 په نامه لیکلی و . د (۵۷۶ هـ) کال په برات کی مړ دی
 مأخذ : - هدیة العارفین — ۲ ر ۹۸ مخ .

۱۳۷- ابن خرمیل غوری :

امیر حسین دخرمیل غوری زوی د غوریانو د پاجهیی په وخت کی د سلطان شهاب الدین
 غوری او یا دهغه ورور سلطان غیاث الدین د لښکر و سپه سالار و چی بیا د
 تالقان او هرات والی سوی هم دی ډیر ژور او درایی خاوند و، او په (۵۹۸ هـ)
 کال ئی د خطا (ختا) په پښه کی خورا زیات زر ورتوب خرگند کی . په
 (۵۹۸ هـ) کال چی سلطان علاء الدین غوری نیشا پور خوارزمشاه ته وسپاره ،
 او غوریان له هغه ځایه ولاړه ، نو خوارزمشاه دا میر حسین بن خرمیل ډیر
 عزت وساته ، او ځینی لاوا ئی چی دی ئی په پټه د ځان کی او لوړه ئی ورسره
 وکړه .

په (۶۰۰ هـ) کال خوارزمشاه د هرات ښار محاصره کی ، او سلطان شهاب الدین
 غوری د هندوستان غزا ته تللی و نو ابن خرمیل چی په کرزیان کی و ،
 خوارزمشاه ته احوال ولیمه چی : « عسکر را واستوه چی زه د سلطان شهاب الدین
 پیلان او خزانه ورتسلیم کړم ! » خوارزمشاه زر ته چان کړی سپاره ورولیږل .
 ابن خرمیل او حسین بن محمد مرغنی پر هغو حمله وکړه ، زیات ئی له منځه
 یووړل او ډیر ولز و کسانو ځا ئونه وژغورل . دا خبر چی خوارزمشاه ته ورسید
 نو د عسکرو په وایو لو ډیر پښیمان سو .

بیا هغه وخت چی سلطان شهاب الدین له هغه را ستون سو ، او د خطا (ختا) په

په جگړه کې ئې له خوارزمشاه څخه ماتې وکړه، او ټولې خزانې ئې د خوارزمشاه لاس ته ورغلې، نو ابن خرمیل د سلطان ټولنیزې وړه کړې او سلطان هم دی له ځانه سره غزني ته بوت او د خپل د ربار امیر حاجب ئې وټاکه.

وروسته بیا ابن خرمیل د خوارزمشاه سره روغه وکړه، او د هغه تا بیعت ئې ومانه، او د هغه له خوا د هرات والی وقرسو.

په (۵۶۳) کال کې چې خوارزمشاه تالقان ته ولاړ، نو ابن خرمیل د خوارزمشاه له څه عسکرو سره له هراته د سبزوار خواته وخوځید، بېزار ئې ونیوه، او بیا ئې غیاث الدین محمود د سلطان غیاث الدین غوری زوی سجا سره کړی. او د هغه لځای خلکو ته ئې قسم یاد کړی چې که تسلیم نه سول، او ده په زور ونيول نو نه به ئې لوی ژوندی بیرېدی اونه کوچنی - ځکه نو د هغه لځای او سید ونکې و بهر بدل او ځا نونه ئې تسلیم کړه.

بیا ئې د سجستان والی حرب بن محمد ته حال واستاوه او هغه ئې د خوارزمشاه اطاعت ته راوباله، د سجستان والی د ده بلنه ومنله او خطبه ئې د خوارزمشاه په نامه کړه.

په (۵۶۴) کال چې خوارزمشاه د خطا په جنگ بوخت و، ابن خرمیل ویده چې د خوارزمشاه عسکر په هرات کې د خلکو سره بده رویه کوله، پر دغو ئې تېری کاوه او مالونه ئې په زور ځینی اخیستل، نو ځکه ئې پر هغو حمله وکړه او پندریان ئې کړه او ټول احوال ئې داستازی په لاس خوا رزمشاه ته ولېږل، نو ځکه چې خوارزمشاه د پېښې د تحقیق ا سکانونه لیده، نو ابن خرمیل ته ئې په یو لیک کې شایسته ووايه، او ورته ئې ولیکل چې:

«ما عزالدین بن جلدک دے طغرل زوی والی تہ اسرو کی، چي دہندیانو عسکرو دتہیہ
دپارہ هلته درسی، او نیا ئی جلدک تہ ولیکل چي: «ژر هرات تہ ولارسہ، او
خوچی دی پهوس دی هغو ئی ژرا بن خر میل گر تمار کړه که څه هم په لوسپی
ملاقات کی وی.»

جلدک د ژر وټو سپرو سره د هرات خواته وخوځید، اوچی هرات ته نژدې سو، نو ابن
خرمیل خلکو ته اسرو کی چه د جلدک دهر کلي دپارہ له بنارہ ورووژی په دی
وخت کی دابن خرمیل تجربه کار وزیر چي په خواجه صاحب مشهور و، هغه ته
وویل چي: تہ له بنارہ سره ور وړه، او بنار تہ هم یو ازی دی لخته را و بوله،
ځکه چي زه بیریرم چي په دې کی دخوار زمشاه کم چل او غدر نه وی.»
خو ابن خرمیل هغه خبره ونه منله او وی ویل چي: «دا وړنه ده چي د داسی امیر
منځ ته ونه وړم، اوله دې څخه ویریرم چي خو ارزمشاه به ما ته څه چل جوړ
کړی وی زه دا گمان نه کوم چي هغه به دا جسارت وکی.» نوله بنارہ
ورووت، او جلدک چي ولیدلک وټه ئی اسرو کی: «هغه ونیسی!»

هغه وچی ابن خرمیل گرفتار سو، او ملگری ئی د بنار خواته وتبیتدل. او دابن
خرمیل وزیر ئی خبر کی - وزیر اسرو کی چي د بنار دروازی دی وټی، او د بنار
حصار وټه دی تنیگ کړی، جلدک چي د بنار دروازی تړلی ولیدلی نو وزیر
ئې تهدید کی چي که دروازی خلاصی نه کړی ابن خرمیل به ووژنی - خو
وزیر د غیاث الدین غوری شعار پورته کی او ناری ئې کړی چي: «بنار نه تا ته،
او نه غدار ابن خرمیل ته تسلیموم ځکه چه ابن خرمیل دشهاب الدین اودهغه
دور ورتابع و، او بیا له هغه وگړیو دخوار زمشاه تابع سو» په دې وخت کی
ابن خرمیل ورته را وړاندې سو، او وزیر ته ئې د تسلیمید واسرو کی هغه ونه مانه

حکمه نو ابن خرسيل په همهغه کړې و وژل سو او تا (۳۰۰ هـ) کال او.

ماخذ :- د ايريه المعارف بستاني - ۱۵۷ مخ.

۱۲۸- ابن خمار خوارزمي - بيا - غزنوي :-

ابوالخير حسين دسوار زوی، د بابا غسی او د بهنا م یا بهرام طبیب کړ و مې په طب او فلسفه کې لوی استاد و.

دی د (۳۳۱ هـ) - یا - (۳۸۱ هـ) کال درېع الاول په سیاست د الطالع الله د خلافت په زمانه کې په بغداد کې زیږیدلی، او د حکمت علوم ټي له یحيى بن عدي څخه چې دهغه وخت له نامتو حکما وڅخه و، زده کړه، او په تیره ټي بیا د سرياني ژبي څخه عربي ژبي ته د کتابونه را اړ و او کې لاس وموند.

بامون د محمد خوارزمشاه زوی چې دده له شهرته و اورید و نو دی ټي خوا زرم ته ویا له، او دخپل دربار خاص طبیب او د خان خاص د یم بی و ټاکه : داهغه وخت و، چې ابن سینا هم هلته اوسید، او دده تر راتگ دسخه ټي پخپل یو کتاب کې دده داسې ستاینه کړې وه : «فاما ابو الخير فیمین من عدا ادهولا عاقل اللهیر زقنا لقا ته» یعنې، ابوالخير ترهغه لوړ دی چې له دې عادی طبیبانو څخه و گڼل سی، بنا ټي چې خدای ټي ملاقات زموږ په برخه کړی.

هغه وخت چې خوارزم هم د غزني د سلطان یوه برخه سو نو سلطان محمود غزنوي دنورو پوهانو او حکماو

په ډله کې ابن خمار هم له خوارزمشاه څخه غزني ته راغوښت څنگه چې ابن خمار ترهغه وخته نصراني و، نو سلطان محمود د اسلام بلنه ورکړه خو هغه ونه منله خو چې یوه ورځ له کمې مدرسي څخه تیریده یو موثر پښ ټي واورید چې د آیه ټي وا یه : «الم احسب الناس ان یترکوا ان یقولوا آسماو هم لا یفتنون» دی آیه پرده د و سره اغیز و وکړه چې حال ټي بل راز سو، او پر خپل پخواني حال ټي وژړل، کور ته چې راغی

بیست سو، او په خوب کی ئی حضرت محمد ولید چی ده ته وایی: «ای ابوالخیر! لودی کامل عقل اوزینت ذکاوت څخه چی خدای در کړی دایری ده چی د اسلام له سعادت څخه محروم واوسی، اود نصاری په دین خدای ته ورسی- ثورا سه او س زمانه لا سه اسلام وده له»

هغه و چی په همنه خوب کی مسلمان سو، ا و چی و بین سو خپل اسلام ئی ښکاره کی، کلام الله په قرائت او حفظ ئی شروع وکړه، خو چی د اسلام له سترو پوهانو څخه سو، هر وخت چی په دیوه بی وزلی او خوار سړی د علاج دپاره ویا نه سو، نو پلې به ور ئی او ویل به ئی چه: «د از ماده غواعمالو کفاره ده چی د فتنی او قجور، اود ظلم د خاوندانو سره می په کله کړی دی»

خو بالعکس کم وخت چی به د سلطان یاد کم امیر معالجی ته وغوښت سو، نو په ډیر حشمت او تجمل به پر آس سپور، د ډیر وړو کړانو سره ور ئی- لکه چی ویلی سوی دی چی: «التکبر مع المتکبر صدقه» وایی چی د بقراط او جالینوس طریقه هم داسی وه.

شهر زوری پخپل تاریخ کی لیکلی دی چی ده ته ئی ځکه ابن خمار وایه چی د اسلام تر سله وروسته سلطان محمود غزنوی په غزنئی کی یو ځای ور ویاخښه چی د هغه ځای نوم «خمار» و. نو ځکه په «ابن خمار» یاد سړی ډیر تر شاگردان د ولودل چی یو ئی ابوالفرج بن هندو او بل ئی ابوالفرج بن طیب و.

ده دخپل ژوند تر پایه د غزنئی د پاچهانو په دربار کی ښه احترام درلود، ا و سلطان ابراهیم غزنوی تر وختو پوری ژوندی، او عمر یی تر سلو کالو تېرو.

د غزنئی د دربار نامتو ورځ بییه چی دده په پاب کی داسی لیکي: «سلطان محمود د یا او در نهایت اکرام و غایت تجلیل رفتار نمود بحدیکه گویند زمین را در مقابل او می یوسید» ابوالفرج بن اسحاق الندیم (چی په ۵۲۵ ه کی زیږیدلی او په ۵۷۰ ه کی مړ دی)

پخېل کتاب الفهرست کې دده داسې ستاينه کوي: «له خورا فاضلو منطقيو توخه و ، او ډير ذکي عالم و» .

وايي چي يووخت سلطان ابراهيم خپل خاص آس ورولبړه ، او د بي خپل دربار ته وغوښت خو هغه وخت چي دده سپارلي دغزني دښارد کفشگرانوله بازاره توريدنه ناخپه يواوښ دده د سپارلي سخي ته راغي دابن خمار آس وتوريد ، دي بي واچا وه اوله هغه علت سر سو .

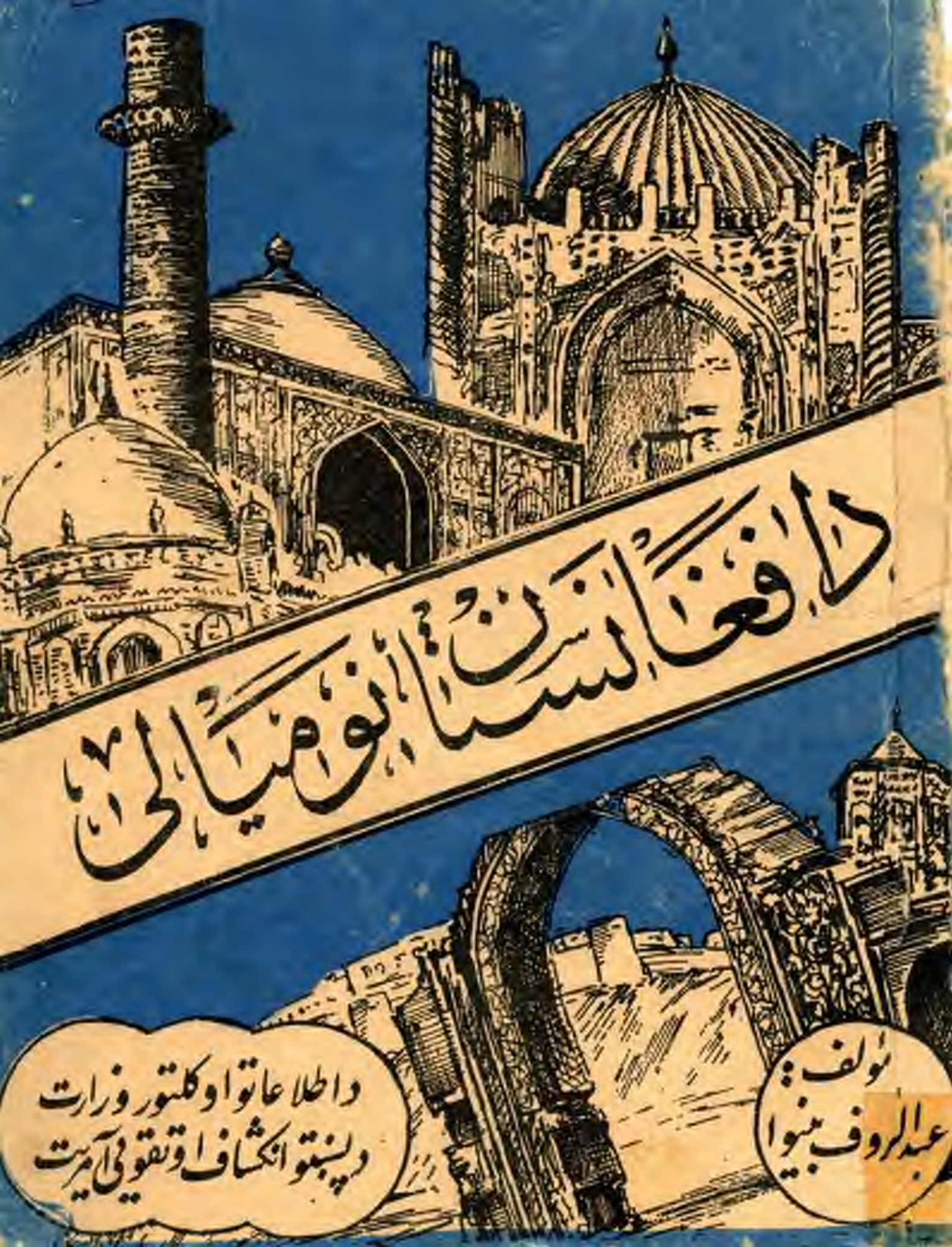
دده دسړيني په کال کې هم اختلاف دی : دهخدايي (۱۳۳۰ هـ) اوانامه دانشوران يي (۱۳۷۹ هـ) کال بولي خودادوهم تاريخ به درست وي ځکه چي که (۱۳۳۰ هـ) کال يي دسړيني کال سي نو دا کال دسلطان ابراهيم ترجمانوس (۱۳۵۱ هـ) يوولس کاله دمخه کيږي . ضياءالدين د فزعت الارواح د روضة الافراح مترجم د دوهم ټوک د ۳۳ مخ په پاورقي کې ليکي : « تولد ابن خمار د رسال ۳۸۱ هـ و فوتمش د رسال ۳۷۹ هـ زمان سلطنت بهرامشاه واقع شده » . ابن خمار ډير کتابونه اورسالي تصنيف اوتاليف کړي دي چي مشهور ئي دادي :

- ۱ - کتاب الهيولي : (په يوه مقاله کې) .
- ۲ - کتاب شرح ايساغوجي مختصر .
- ۳ - کتاب شرح ايساغوجي مختصر .
- ۴ - دانسان د غرود خلق او ترکيب په باب کې کتاب - په غلورومقا لو کې .
- ۵ - د تدبير المشايخ کتاب - د پوښتنې او جواب په ترتيب په شپږوو یشتويو بو کې چي له سرياني څخه ئي عربي ته اړولي دي .
- ۶ - يو کتاب په هغو مسائلو کې چي دده او دده داستاد يحيى بن عدي او ابی اسحاق او ابراهيم د بکس زوی ترمنځ تير سوي دي .

- ۷ - کتاب الصديق والصدقة (په يوه مقاله کې) .
- ۸ - کتاب الوفاق بين راي الفلاسفة والنصارى (په دروسقا لو کې) .
- ۹ - کتاب شيرة الفيلسوف (په يوه مقاله کې) .
- ۱۰ - کتاب الحواصل (په طب کې يوه مقاله ده) .
- ۱۱ - کتاب ديابطا: (يعنى تقطير) په يوه مقاله کې .
- ۱۲ - کتاب الانار والمختلفه فى الجو الحادثة عين البخار الماوى اليها للدوالقوسو الضباب (په يوه مقاله کې نى له سريانى څخه په عربى اړولى) .
- ۱۳ - کتاب الانار العلويه (ترجمه سوي هم دى) خوده له سريانى څخه په عربى اړولى
- ۱۴ - کتاب اللبس فى الكتب الاربعة: (په منطق کې) چې له سريانى څخه نى په عربى اړولى .
- ۱۵ - کتاب مسائل تاو فرسطن (نقل دى) .
- ۱۶ - کتاب مقاله فى الاخلاق (دا هم ترجمه سوي) او هم ده له سريانى څخه په عربى اړولى .
- ۱۷ - مقاله: د سعادة په باب کې .
- ۱۸ - مقاله: د هغو آفاتو په باب کې چې له بخار اولوگر څخه په فضا کې پيدا کېږي
- ۱۹ - مقاله: د پخوانيو په اقوالو کې .
- ۲۰ - مقاله: د صرع د ناروغتيا په باب کې د سوال او جواب په ډول چې له سريانى څخه نى په عربى اړولى دى .
- ۲۱ - مقاله: د طبيا نو د ازموينې په باب .
- ۲۲ - مقاله: د اسطقسات په نامه چې له سريانى څخه يې په عربى اړولى .
- ۲۳ - مقاله: د کابوس او صرع د ناروغۍ په باب کې .

دده ورور آخون سباک دافغانستان له شمالی برخو څخه داسلام دتبليغ دپاره د پښتونستان سيمو ته تللی او دچغزيو په غرو او ابا سين ، کابل گرام ، هزاره او بنير کي ئي دچها دهنګامه توده وساتله . په دی جها د کي جميل بيګ خان خټک ، عمرخان د شيوې مشر او باکو خان دپنجتار مشر او او دهوتي مردان شا ډډه بابا او غرغځي يار خان هم دآخون چالاک سره ملګري وو ، او دچيلاس او نندهار او آلاني او بکلي په غرونو کي خلک داسلام ته رابلل او دهغه ځايو دقبيلو مشر ته ئي چه «دوما» نوسيد او مسلمان سوي نه ، ساتي ورکړه ، چي په دی هڅو کي شيخ رحيمکار مشهور په کا کا صاحب چي دخټکو کا کا خيلو د کورني لومړي نيکه دی هم دآخون چالاک ملا ته کاوه ، او دده يو بل مشهور پير وسلاست ژمند دپښتو ژبي شاعر وو . چي يو کتاب ئي د«سلوک الغزاة» په نامه په پښتوليکلي او په هغه کي ئي دخپل پير ستاينه کړې ده او په خپلو اشعارو کي ئي خلک دجهاد ته تشويق کړي دي .

آخون چالاک په (۱۰۷۷ هـ) کال دعالمگير په وختو کي د«باکو خان» په ملګري او د يوسفزو او خټکو د مشرانو په مرسته دهند دمتجاوزو مغلو سره دهمغه کال دکوچني اختر په سياست خور اسخته جګړه وکړه او دپنجوزر و پښتو سره ئي دچها چل پکلهلي پر کلا حمله وکړه او هغه ئي ونيوله تر هغه وروسته دپښتو لښکر څلو يښت پنځوس زرو ته ورسيد ، او د اورنگ زيب دقواو سره ئي سخت جنگونه وکړه چه له دواړو خواؤ څخه خور ا ډير جګړن ووژل سول ، او دپښتو له سرو څخه په پيښور او کابل کي کله منارونه جوړ سول ، حتی يو وار خود اورنگ زيب يو خونخوار ماسور آغر خان په يوه جنگ کي دپښتو وژليو سويو جګړنو دوه زره سرونه دهند دربار ته واستول او اورنگ زيب هم په ډير قساوت اسر وکي چي له هغو سرو څخه دهند په مرکز

حافظان است بنو عباس

و اطلاعات و کلتور وزارت
در پستو انکشاف و تقوی آیت

نویسنده:
عبدالروف بنو عباس

د افغانستان نومېدلی

لومړۍ ټولګۍ (۵۰۰ تنه)

مؤلف: — عبدالرؤف بينوا

۱۳۵۳

د اطلاعاتو او کلتور وزارت د پښتو د انکشاف او تقويي امریت

د افغانستان نوميالی

له یوې او ډډې مودې را هیسې -مخصو صاپه هغو کلونو کې چې
ماد کتاب چاپولو، د بیهقي کتاب خپروني په موسسو اود آریا نا
دايرة المعارف په ټولنه کې و ټیغه اجرا کوله -داهيله راسره وه چې د
افغانستان پو هان او مشهور ملي شخصیتونه دی په یو کتاب کې دالفبا
په ترتیب سره ټول او نشر شې لکه چې په دی برخه کې په ځینو مو سسو کې
زما پېشنهاد ونه هم پراته دی خوڅه وخت چې د پښتو دانکشاف او تقو یی دآمر
په حیث وټاکل شوم ماد عرفا ن په مجله کې د ښاغلي عبدالروف بینواڅو
مقالې ولیدلې چه (دافغانستان نوميالی) تر عنوان لاندې خپرې شوی
وی او په هغو کې دغه نوميالی دالفبا په ترتیب سره معرفي شوی
وو، نو سمدلاسه می تصمیم ونيو چې دغه مقالې به ټو لی کړم اود کتاب په
خپرنی د پښتو دانکشاف او تقو یی دآمریت له خوا دمolf په اجازه چاپ
کړم دادی ددی کتاب د لومړي ټوک په راوتلو سره نه یوازی زما پخوانی
هیله سر ته ورسیده بلکه دټو ل -و افغانی لوستو نکو دمطالعی تنده به
هم ورباندې ماته شې. دا کتاب چې دافغانی ټولنی دیوه ستر ادیب او
لیکوال له خوا تالیف شوی دی له یوې خوانه دهغونو میالیو د ژوند پېښې
په ګڼې ټو لی شویډی چې په مختلفو کتابونو کې خوری وری خپری شوی
دی او خپرونکی ئی په زحمت سره پیدا کولی شې اوله بلې خوازمونښ
د کلتوری او علمی افتخار اتو په ژوندی او خوندي ساتلو کې یو ګټور
اوپه زړه پوری کتاب دی او د پښتو ژبی د علمی پانګی په زیاتولو کې به ستر
نقش ولری.

مونږ په داسې حال کې چې ددی کتاب دنورو ټو کونو د چاپو لوانتظار
باسو، ښاغلي مولف ته د هغو په لیکلو کې بریالی توب غواړو.

محمد شفیق وجدان

د پښتو دانکشاف او تقو یی آمر

(الف)

دا کتاب

دا کتاب د افغانستان دنوميا ليو

د ژوند پيښو لومړی ټوک دی چی پنځه

سوه تنه نوميالی پکښی معرفي سوی دی

په همدې توگه به د افغانستان دنومياليو

د کتاب پاته ټوکان هر يو پنځه پنځه

سوه مردف نوميالی ولری .

ددې ټوک زیا ته برخه د سقا لو په

شکل د «عرفان» په مجله کی پرله پسې

خپره سوې ده، خوبیا دنور ډیر زیاتوالی،

بدلون او سمون سره له سره د کتاب په

شکل تدوین او مردف سوی دی.

زه اعتراف کوم چی زما څخه به

ځینی نوميالی پا ته هم وی، خوسا تر

خپله وسه څو سره چی ما خذ په لاس

راغلی خپل زیار نه دی سپمولی، نو که

د ځینو گرانو لوستونکو سره تر دې زیات

نور نوميالی وی او یا کم بل ما خذ ور

معلوم وی هیله ده چی یا ئی لیکلی

راولیری او یایی ماته د ساخذ لار ښوونه

وکی چی په دو هم چاپ کی ددوی

دنوسو دیادونی سره خپاره سی.

(ب)

دلته باید داهم ولیکم چی مال ۸۳۲۸ هـ ش
 کال راهیسی دافغانستان دنومیالیو دژوند
 پېښو په راغونډولو گوټی پوری کړی دی.
 لومړي ساداژ وند پېښی په دری ژبه شروع
 کړی وې، او نژدې دزرو تنو نومیالیو
 دژوند پېښی سی په دری ژبه و لیکلې،
 خو وروسته سی پښتو ژبی ته د خدمت
 په غرض دقلم خو که له دری څخه
 پښتو ته را وگرزوله، او زه با وړلرم
 چی دری ویونکی وروڼه هم دضرورت
 په وخت کی په لږه توجه له دې
 کتابه گټه اخیستلای سی.

همدا رنگه په دې کتاب کی
 دځینو نومیالیو نو مونه سهواً له خپل
 ردیف څخه پاته سوی دی چی هغه
 بیا د دې ټوک په پا یخوړ کی راوړه
 سوی دی.

په پای کی د اطلاعاتو او کلتور
د وزارت د پښتو د انکشاف آسريت ته
گورودانی وایم چی د دې کتاب
چاپولو ته ئي موقع و رکړه، او د پښتو
ژبی د خدمت په لاره کی ئي لانونور
زیات بری غواړم .

پینو ا

جلال آباد - د شاهمر دخان شگه

۱۳۵۲ - د کب لسمه